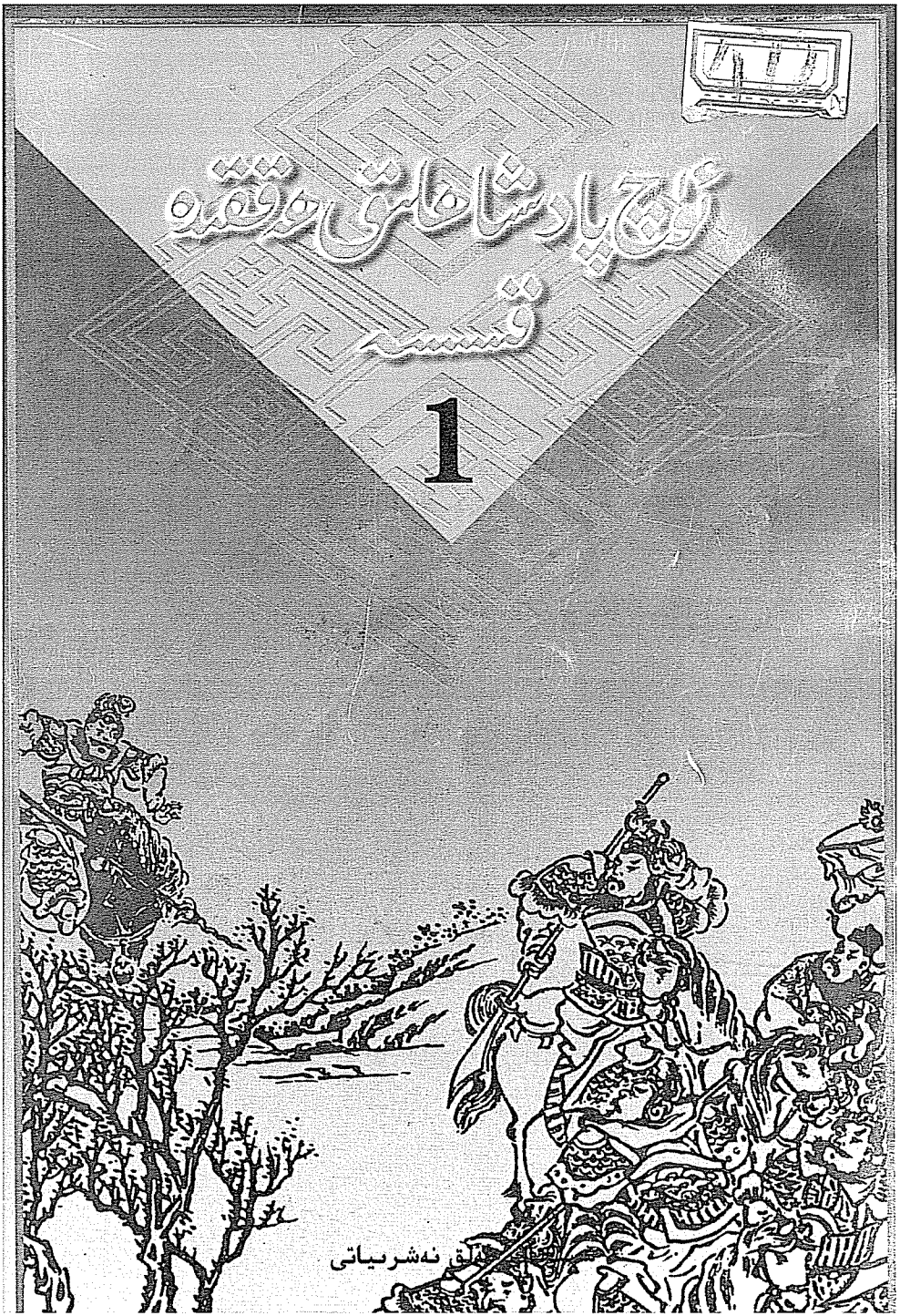
ئۆچ پادشاهلرنی ئەقتدە
قسسە

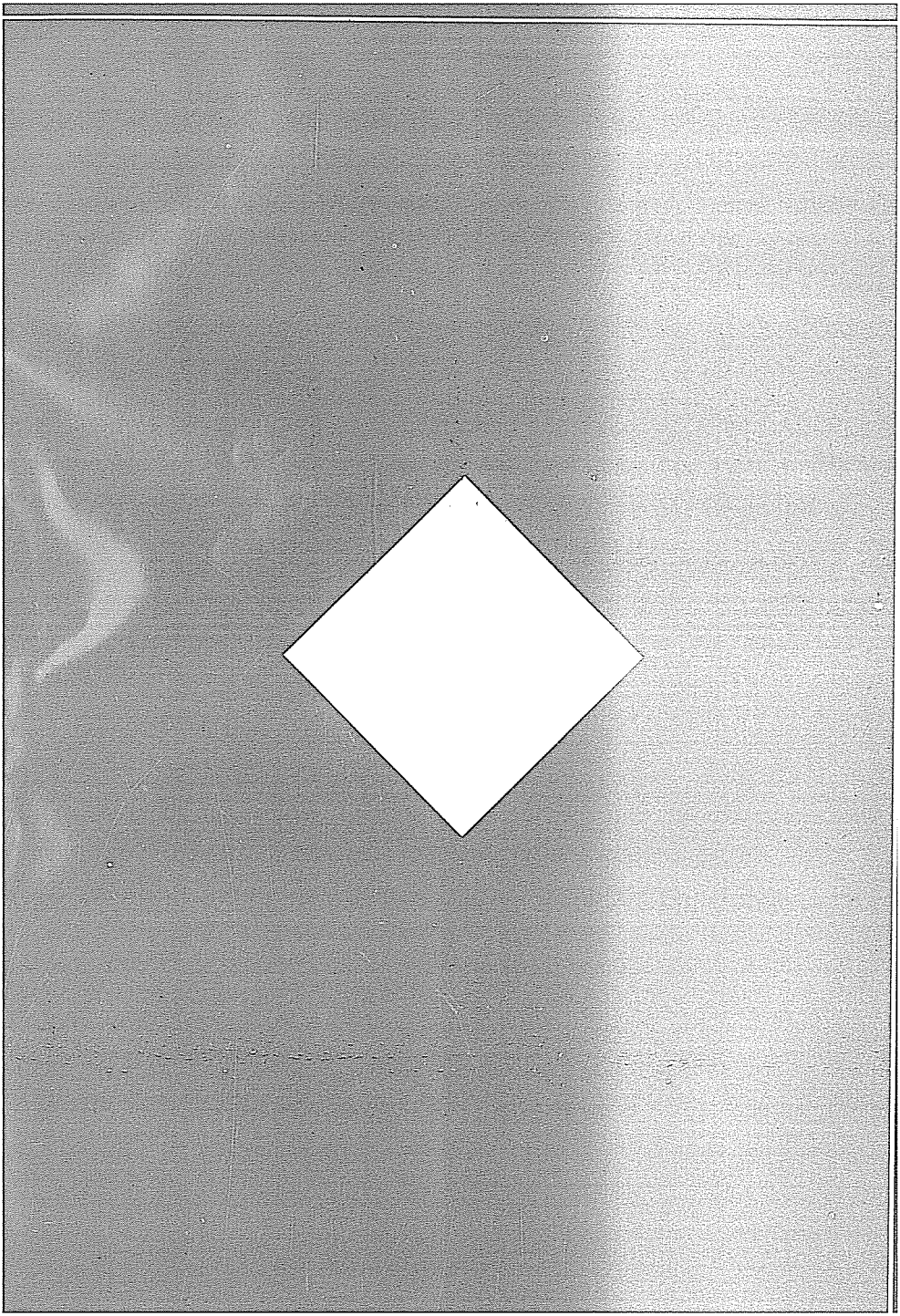

Abdulcelil TURAN
Yenidoğan Mh. 41. Sk. No: 7
Daire: 4 Zeytinburnu - İST.

لو گۇەنجۇك

ئۇچ پادشاھلىق ھەققىدە قىسسە

1

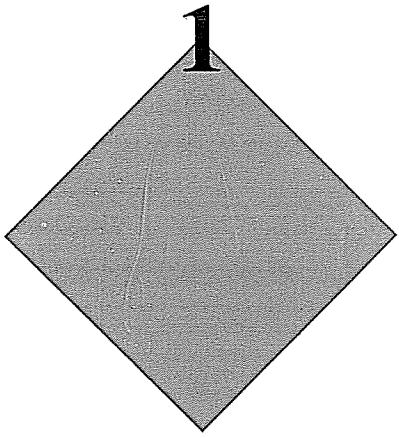

تەرجىمە قىلغۇچىلار: ھاجى ياقۇپ
غۇلام غۇپۇر

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

Abdulcelil TURAN
Yenidoğan Mh. 41. Sk. No: 7
Daire: 4 Zeytinburnu - İST.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب
ئۇچ باتۇرنىڭ شاپتۇللۇقتىكى مەربىكە - سورۇندا بۇرادەرلىك ئەھدى تۈزگەنلىكى قەھرىمانلارنىڭ سەپرىق ياغلىقلىقلارنى يوقىتىپ تۇنجى ئەجىرى - تۆھپە كۆرسەتكەنلىكى 1
ئىككىنچى باب
جاڭ فېينىڭ غەزەپ بىلەن باقاۋۇلنى قامچىلىغانلىقى خان قېيناغىسى خې جىنىڭ ھەرەمئاغىلىرىنى يوقىتىشنى نىيەت قىلغانلىقى 21
ئۈچىنچى باب
ۋېنمىڭ بېغىدىكى كېچىشتە دۇڭ جۇنىڭ دىڭ يۈەنگە كەلىپ كەتكەنلىكى لى سۇنىڭ ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىتلار بىلەن لۇي بۇنى ئۆزىگە تارتقانلىقى 46
تۆتىنچى باب
خانىڭ تەختتىن چۈشۈرۈلۈپ، چېن لىيۇ ۋاڭنىڭ خان قىلىپ تىكلەنگەنلىكى
ساۋ ساۋ ئۆزىنىڭ قاراقچى دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانلىقىنى يېپىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قىلىچ تەقدىم قىلغانلىقى 68
بەشىنچى باب
ساۋ ساۋنىڭ خان نامىدىن چىقارغان ساختا پەرمانىغا جايلار دىكى بەگ - سىپاھلارنىڭ ئاۋاز قوشقانلىقى

ئۈچ باتۇرنىڭ شەھەرنى ئېلىپ لۇي بۇ بىلەن جەڭ قىلـ
غانلىقى 88
ئالتىنچى باب
دۇڭ جۇنىڭ قاتىللىق قىلىپ، ئالتۇن ئوردىنى ئۆرتىۋەتـ
كەنلىكى
سۇن جيەننىڭ ۋەدىسىدە تۇرماي قاشتاش تامغىنى يوشۇرۇۋالـ
غانلىقى 113
يەتتىنچى باب
يۇەن شاۋنىڭ پەنخي دەرياسىدا گۇڭسۇن زەن بىلەن ئېلىشـ
قانلىقى
سۇن جيەننىڭ دەريادىن ئۆتۈپ لىيۇ بياۋ بىلەن تۇتۇشقانـ
لىقى 132
سەككىزىنچى باب
ۋاڭ يۇننىڭ ئۇستىلىق بىلەن بىر - بىرىگە چېتىپ قويۇش
پەنتىنى ئىشلەتكەنلىكى
دۇڭ جۇنىڭ فېڭيى شىپاڭىدا جاڭجال چىقارغانلىقى 154
توققۇزىنچى باب
لۇي بۇنىڭ ياۋۇز مۇناپىقنى يوقىتىپ زېمىن بېگىگە
ھەمدەم بولغانلىقى
لى جۆنىڭ جيا شۇينىڭ مەسلىھىتى بويىچە چاڭئەنگە
تېگىش قىلغانلىقى 173
ئونىنچى باب
ما تېڭنىڭ خاننى قۇتقۇزۇش يولىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنلىكى
ساۋ ساۋنىڭ ئاتا قىساسى ئۈچۈن لەشكىرىي يۈرۈش قىلغانـ
لىقى 196
ئون بىرىنچى باب
خان تاغىسى لىيۇ بېينىڭ بېيخەيگە بېرىپ كۇڭ رۇڭـ
نى قۇتۇلدۇرغانلىقى
لۇي بۇنىڭ پۇياڭدا ساۋ ساۋنى تىرىپىرەن قىلغانلىقى 214
ئون ئىككىنچى باب

تاۋ چيەننىڭ ئۇچىنچى قېتىم شۇيجۇنى ئۆتۈنگەنلىكى
ساۋ ساۋنىڭ لۇي بۇ بىلەن قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى 239
ئون ئۇچىنچى باب
لى جۆنىڭ گۇ سى بىلەن قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى
ياڭ فېڭ بىلەن دۇڭ چېڭنىڭ خانىنى قۇتقۇزغانلىقى 258
ئون تۆتىنچى باب
ساۋ ساۋنىڭ خانىنى شۇيجۇغا كۆچۈرگەنلىكى
لۇي بۇنىڭ تۇندە شۇيجۇغا تەگكەنلىكى 284
ئون بەشىنچى باب
تەيشى سىنىڭ كىچىك دوكەر بىلەن قاتتىق ئېلىشقانلىقى
سۇن سېنىڭ يەن بەيخۇ بىلەن دەھشەتلىك تۆتۈشقانلىقى ... 311
ئون ئالتىنچى باب
لۇي بۇنىڭ قارارگاھ قوۋۇقىدا يالمانغا ئوق ئاتقانلىقى
ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ يۇيشۇيدە يېڭىلگەنلىكى 341
ئون يەتتىنچى باب
يۈەن شۇنىڭ يەتتە تارام بولۇپ لەشكەر تارتقانلىقى
ساۋ ساۋنىڭ ئۇچ پالۋان بىلەن بىرلەشكەنلىكى 369
ئون سەككىزىنچى باب
جيا شۇينىڭ ياۋنىڭ مەقسىتىنى بىلىپ نۇسرەت قازانغانلىقى
شيا خۇدۇننىڭ ئوق سۇغۇرۇپ كۆز قارىچۇقىنى يۇتقانلىقى ... 388
ئون توققۇزىنچى باب
شياۋپېي شەھىرىدە ساۋ ساۋنىڭ قاتتىق ئېلىشقانلىقى
ئاق قوۋۇق راۋشىدا لۇي بۇنىڭ ھاياتىدىن ئايرىلغانلىقى ... 405
يىگىرمىنچى باب
ساۋ ساۋنىڭ شۇيتيەندە ئوۋ ئۇيۇشتۇرغانلىقى
خان قېينىغىسى دۇڭ چېڭنىڭ ئىچكى ھەرەمدە پەرمان
تاپشۇرۇۋالغانلىقى 433

نەزمە:

كۈنچىقىشقا ئاقتىنى چاڭجياڭ مەۋج ئۇرۇپ - دولقۇن ياساپ،
خەلقنىڭ دولقۇنى ئەزىمەت - قەھرىمانلارنى سىناپ.
يوققا چىقتى ھەقنۇ ناھەق ھەم زەپەر - مەغلۇبىيەت،
قالدى ئەينەن تاغۇ دەريا، پاتتى قۇياش قايتىلاپ.
كۈز، باھارنى ئۈزتتىپ ئاقۇاش بوۋاي — ئوتۇنچىلار،
شۇل دېگىز ئۇزرە قالاتتى كۆز تىكىپ، ئارتتىن قاراپ.
كۆلكە - سۆز تېمىسى توپ ئوتمۇش - بۇگۈننىڭ كۆپ ئىشى،
ئۇچرىشىپ كەيپ سۈردى دوستلار ئىچىشىپ خۇشبۇي شاراب.

بىرىنچى باب

ئوچ باتۇرنىڭ شاپتۇللۇقتىكى مەرىكە - سورۇندا بۇرادەرلىك ئەھدى تۈزگەنلىكى قەھرىمانلارنىڭ سىرىق ياغلىقلىرىنى يوقتىپ تۇنجى ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، ئالەمنىڭ ۋەزىيىتىدە، ئۇزۇن بۆلۈنۈشتىن كېيىن، مۇقەررەر بىرلىشىش، ئۇزۇن بىرلىشىشتىن كېيىن، چوقۇم بۆلۈنۈش بولۇپ كەلدى: جۇ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدا يەتتە پادىشاھلىق بىر - بىرى بىلەن جەڭگى - جېدەللەر قىلىپ، چىن سۇلالىسى بولۇپ بىرلەشتى؛ چىن سۇلالىسى مۇنقەرز بولغاندىن كېيىن چۇ ۋە خەن پادىشاھلىقلىرى ئارىسىدا جەڭگى - جېدەللەر بولۇپ، ئۇلارمۇ خەن سۇلالىسى بولۇپ بىرلەشتى؛ خەن سۇلالىسى زامانىدا گاۇزۇ ئاق يىلاننى ئۆلتۈرۈپ، قوزغىلاڭ

كۆتۈرۈش بىلەن ئالەمنى بىر پۈتۈنلۈككە كەلتۈردى، كېيىن پادىشاھ گۈاڭ ژۇ زامانىسىغا كەلگەندە پادىشاھلىق گۈللەندى، شىيەندى خان دەۋرىگە كەلگەندە ئۇچ پادىشاھلىققا بۆلۈندى. بۇ پاراكەندىچىلىككە خۇەندى خان ژە لىڭ دى خانلار سەۋەبچى بولدى. خۇەندى خان ھوقۇق تۈتقان ھەرەمئاغىلىرىغا قارشى چىققۇچى مەنسەپدارلارنى مەنسەپتىن ئۆمۈرۈلايەت بوشىتىپ، ھەرەمئاغىلىرىغا ئىشىنىپ كەتتى، خۇەندى خان دۇنيادىن ئۆتكەندىن كېيىن، لىڭ دى خان تەختكە چىقتى، ئالىي سەركەردە دۇ ژۇ، مۇشاۋىر چېن فەنلەر خانغا ھەمىيان بولدى؛ بۇ ۋاقىتتا ھەرەمئاغىلىرىدىن ساۋ جيېلەر پۈتۈن ھوقۇقنى ئىلكىدەپ ئالدى، دۇ ژۇ بىلەن چېن فەن ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش كويىغا چۈشتى، بۇ سىر پاش بولۇپ قېلىپ، ئۆزلىرى ھالاك بولدى، شۇنىڭدىن باشلاپ ھەرەمئاغىلىرىنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇقى تېخىمۇ ئەۋج ئېلىپ كەتتى.

جيەنىڭنىڭ 2 - يىلى 4 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، خان ژېن دى قەسىرىگە بېرىپ ئەمدىلا تەختكە ئولتۇرۇشىغا قەسىرنىڭ بۇلۇڭىدىن قاتتىق بوران چىقىپ كەتتى، قارىسا تورۇستىن بىر قارا يىلان ئۇچۇپ چۈشۈپ، تەختكە چىرمىشىۋاپتۇ. بۇنىڭ كۆرگەن خان چۆچۈپ يەرگە يىقىلدى، يېنىدىكىلەر ئۇنى دەرھال يۆلەپ ئوردىغا ئېلىپ كىردى، ژەزىر - ژۇزرالىرى قېچىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئالدى. بىردەمدىن كېيىن يىلان غايىب بولدى. توساتتىن ھاۋا گۈلدۈرلەپ، مۆلدۈر ئارىلاش قاتتىق يامغۇر ياغدى، يامغۇر كۈن يېرىمىغا يەتكەندە ئاندىن توختىدى، ھەددى - ھېسابسىز ئۆيلەر خاراب بولدى. جيەنىڭنىڭ 4 - يىلى 2 - ئايدا لوياڭدا يەر تەۋرىدى؛ دېڭىز سۈيى تېشىپ، دېڭىز بويىدا ياشايدىغان ئاھالىنى دولقۇن دېڭىزغا ئەكىرىپ كەتتى.

گۈاڭخېنىڭ دەسلەپكى يىلى مېكسيان خورازغا ئايلىنىپ قالدى. 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى قويۇق قارا تۇتەك ژېن دى

قەسىرىگە بۆسۇپ كىرىپ قەسىرنى قارا تۇمان قاپلاپ كەتتى.
7 ـ ئايدا يۇيتاڭ سارىيىدا ھەسەن ـ ھۈسەن كۆرۈنۈپ ژۇيۇەن تېغىنىڭ قىرغاقلىرى يېرىلدى. خىلمۇ خىل بەختسىزلىكلەر ئۇرۇلمەي روي بەردى. خان پەرمان چۈشۈرۈپ ژەنىرلىرىدىن بۇ پالاكەت غاراپىلارنىڭ سەۋەبىنى سورىدى، مەسلىھەتچىگى سەي يۇڭ مەلۇمات يېزىپ: «يۇيتاڭ سارىيىدا ھەسەن ـ ھۈسەنىنىڭ كۆرۈنگەنلىكى، مېكىيانىنىڭ خورازغا ئايلانغانلىقى خان ئاغىچىلار بىلەن ھەرەمئاغىلىرىنىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى ئىلكىگە ئېلىۋالغانلىقىنىڭ بېشارىتى» دەپ توغرىدىن توغرا كۆرسەتتى. خان مەلۇماتنى ئوقۇپ ئاھ ـ پىغان چەكتى، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىم يەڭگۈشلىدى. ئارقىدا تۇرغان ساۋ جيې خانىنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ مەلۇماتنى ئوغرىلىقچە كۆرۈۋالدى ۋە ئۇنى ئۆز خادىملىرىغا سۆزلەپ بەردى؛ ئۇلار بىلەن سەي يۈكغا باشقا ياھانە بىلەن گۇناھ ئارتىپ، ئۇنى مەنسىپىدىن بوشىتىپ ئۆز يۇرتىغا قايتۇردى. كېيىن ھەرەمئاغىلىرىدىن جاڭ راڭ، جاۋ جۇڭ، فېڭ شۇي، دۇەن گۇي، ساۋ جيې، خۇلەن، جيەن شۇ، چېڭ كۇاڭ، شيا يۇەن، گۇ شېڭ دېگەن ئون كىشى بىر تىللىق بولۇپ ئېغىز ـ بۇرۇن يالاشتى، «ئون مەھرەمبېگى» دەپ نام ئالدى. خان جاڭ راڭغا ئىشىنەتتى، ھۆرمەت قىلاتتى ۋە ئۇنى «ئاتا» دەپمۇ ئاتايتتى. شۇنداق قىلىپ خانلىق ئىشى كۈنسايىن ناچارلاشتى، خەلقتە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش خىيالى تۇغۇلۇپ، قاراقچىلار جاي ـ جايىدىن توپ ـ توپ بولۇپ قوزغىلىپ چىقتى.

بۇ ۋاقىتلاردا جۇيلۇ ئايمىقىدا، جاڭ جياۋ، جاڭ باۋ، جاڭ لياڭ ئىسىملىك ئۈچ قېرىنداش بار ئىدى. بۇلاردىن جاڭ جياۋ تېڭىدە خانلىق ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەن بىر بىلىمدان ئادەم بولۇپ، تاغقا دورا ئۆسۈملۈكلىرى يىغىشقا چىققىنىدا ئۇنىڭغا بىر بوۋاي ئۇچرىدى، بوۋاينىڭ «كۆزلىرى كۆك، مەڭزى بالىلارنىڭكىدەك قىزىل بولۇپ، قولىغا ھاسا تايىقى تۇتقانىدى.

ئۇ جاڭ جياۋنى چاقىرىۋېلىپ، بىر غارنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىردى، ئۇنىڭغا ئۇچ جىلدلىق تىلىسىمنامە بېرىپ:

— بۇ «ئامانلىق ئىسىمىئەزىمى»، ئالغىنىڭىزدىن كېيىن، ئاللا يولىدا دۇنيا خەلقىگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلغايسىز، ئىنسانلارنى نىجاتلىققا باشلىغايسىز. ئەگەر ئۇنىڭغا شەك كەلتۈرۈپ يولدىن تايسىڭىز، يامانلىق كۆرىسىز، — دېدى.

جاڭ جياۋ ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلدۇرۇپ، بۇۋاينىڭ ئىسمى ـ شەرىپىنى سورىغانىدى، بوۋاي:

— نەن خۇانىڭ مويسىپىت تەركىدۇنيالىرىدىن بولىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ـ دە، مەيلى بىر شامالغا ئايلىنىپ غايىب بولدى.

جاڭ جياۋ بۇ كىتابقا تېگىنگەندىن كېيىن، ئۇنى كېچە ـ كۈندۈز ئىجتىھات بىلەن ئۆگەندى، شامال چىقىرىش، يامغۇر ياغدۇرۇشقا قادىر بولدى، ئۆزى «ئامانلىق دەرۋىشى» دەپ نام ئالدى. جۇڭچىڭنىڭ دەسلەپكى يىلى 1 ـ ئايدا، ۋاباا كېسىلى تارالدى. جاڭ جياۋ دېمىدە سۇيى تارىتىپ، كېسەللەرنى داۋالىدى، ئۆزىگە «ئۇلۇغ دانىشمەن ئۇستاز» دېگەن نام بەردى. جاڭ جياۋنىڭ ئەل ئىچىدە ھەممە يەرگە تارالغان 500 دىن ئارتۇق شاگىرتى بار ئىدى، ئۇلار تۇمار يېزىش ۋە ئەپسۇن ئوقۇشنى بىلەتتى، كېيىنچە مۇرتلىرى كۈنسايىن كۆپەيگەچكە، جاڭ جياۋ ئۇلارنى 36 بۆلەككە ئايرىدى، چوڭ بۆلىكى 1 تۇمەندىن ئارتۇق، كىچىك بۆلىكى 6 — 7 مىڭ كىشىدىن بولدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە باشلىق قويۇپ، ئۇلارنى سەركەردە دەپ ئاتىدى؛ ئۇلار «كۆك تەڭرى يوقالدى، سېرىق تەڭرى تىكلىنىشى كېرەك؛ جيا ـ زى يىلى ئالەمگە بەخت ـ سائادەت ياغدۇ» دېگەن يالغان ـ ياۋداق سۆزلەرنى تاراتتى ۋە خالايىققا ئاق سېغىز بىلەن ئىشكىلىرىگە «جيا» ۋە «زى» دېگەن ئىككى خەتنى يېزىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. چىڭجۇ، يۈجۇ، شۈيجۇ، چېنجۇ، يانجۇ،

جىجۇ، يەنجۇ، يۈيجۇ دېگەن سەككىز ئايماق خەلقى ئۆي ـ ئۆيلەردە دېگۈدەك «ئۇلۇغ دانىشمەن ئۇستاز» دېگەن ھۆرمەت تاختىسى ئورنىتىپ، جاك جياۋغا ئېتىقاد بىلدۈردى. جاك جياۋ ئىچكى جەھەتتىن ھەمدەملىكنىڭ قولغا كەلتۈرۈش ئۇچۇن ھەرەمئاغىسى قېلىش شۇيىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئالتۇن ۋە تاۋارلار بىلەن ئۆز كىشىلىرىدىن ما يۈەنيىنى خۇپىيانە ئەۋەتتى. جاك جياۋ ئىككى ئۇكىسى بىلەن كېڭىشىپ:

— خەلقنىڭ كۆڭلىنى مايىل قىلماق ئاسان ئەمەس، ھالا بۇگۈنكى كۈندە خەلقنىڭ كۆڭلى بىزگە مايىل بولۇۋاتىدۇ، ئەگەردە پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ھاكىمىيەتنىڭ قولغا كەلتۈرمىسەك، دەرھەقىقەت پۇشايماندا قالىمىز، — دېدى ۋە بىر تەرەپتىن ئۆزىچە سېپىرق ئەلەم ياساپ، قوزغىلىش قەرەلىنى بەلگىلىدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن مۇرىتى تاك جۇنى دەرھال مەكتۇپ بىلەن قېلىڭ شۇيگە ئەۋەتتى. تاك جۇ دۇئان مەھكىمىگە بېرىپ، قوزغىلاڭ خەۋىرىنى مەلۇم قىلدى. خان ئالىي سەركەردە خې جىنغا لەشكەر ئەۋەتىپ، ما يۈەنيىنىڭ تۇتۇپ ئۆلتۈرۈشىنى تاپشۇردى؛ ئۇنىڭدىن كېيىن قېلىڭ شۇي باشلىق بىر تۇركۇم كىشىلەرنى زىندانغا تاشلىدى.

جاك جياۋ ئىشىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، كېچىلەپ قوزغىلاڭ كۆتۈردى، ئۇ ئۆزىنى «سەركەردە» دەپ ئاتىدى، چوڭ ئىنىسى جاك باۋنى «زېمىنىي سەركەردە»، جاك لياڭنى «ئىنسانىي سەركەردە» دەپ ئاتىدى؛ خالايىقلا:

— بۇگۈن خەن خاندانلىقىنىڭ قىسمەت رىزقى توشاي دەپ قالدى، ئۇلۇغ ئەۋلىيايى ئەزەم مەيدانغا كەلدى، سىلەر تەڭرىگە بويسۇنۇپ، توغرا يولغا مېڭىڭلار، شاد ـ خۇرام، ئامان ـ ئېسەن ياشاڭلار، — دەپ ۋەز ـ نەسىھەت قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن ئەلدىن 40 — 50 تۇمەن كىشى باشلىرىغا سېپىرق ياغلىق ئوراپ، جاك جياۋنىڭ قوزغىلىڭىغا قوشۇلۇپ

كەتتى. قاراقچىلار كۆچلۈك كېلىپ، خان لەشكەرلىرى تاقابىل تۇرالماي، تىرىپسىرەن بولۇپ كەتتى. خېلى جىلىك خانغا ھەممە جايىنىڭ مۇداپىئە كۆرۈپ، قاراقچىلارنى يوقىتىپ ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىشى توغرىسىندا دەرھال ئىلتىجا قىلدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن مەھرەمبەگلىرىدىن لۇ جى، خۇاڭ فۇسۇڭ، جۇ جۇنلەرنى خىل لەشكەرلەر بىلەن ئۈچ تارامغا بۆلۈپ قاراقچىلارنى ئۇجۇقتۇرۇشقا ئەۋەتتى.

ئەمدى جاڭ جياۋغا كەلسەك، ئۇ لەشكەر تارتىپ يۇجۇ تەۋەسىگە باستۇرۇپ كىردى. يۇجۇ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى لىۋ يەن تېگىدە جياڭشيادىكى جىڭلىڭدىن بولۇپ، خەن خاندانلىقىنىڭ ۋاڭى لۇ گۇڭنىڭ پۇشتى ئىدى؛ ئۇ قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، لەشكەر بېشى زو جىڭنى چاقىرىپ كېڭەشتى. زو جاڭ:

— قاراقچىلارنىڭ لەشكىرى جىق، بىزنىڭ لەشكىرىمىز ئاز، جانابلىرى ياۋغا تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن، دەرھال لەشكەر ئېلىشلىرى لازىم، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

لىۋ يەن بۇ سۆزنى ماقۇل كۆرۈپ، شۇئان پىدائىي لەشكەر ئېلىش ئېلانى چىقاردى. ئېلان جۇشيەن ناھىيىسىگە يېتىپ كەلگەندە، بىر باتۇر پىدائىي بولۇپ چىقتى.

بۇ باتۇر ئوقۇشقا ئانچە قىزىقمايتتى؛ كەڭ قورساق، دىلكەش، كەم سۆزلۈك ئىدى، ئۇنىڭ رەڭگىرويىدىن خۇشاللىق، خاپىلىق بىلىنمەيتتى. ئۇ كاتتا غايىلىك ئىدى، ئەلدىكى باتۇر - ئەزىمەتلەرنى دوست تۇتۇشنى ياقتۇراتتى؛ بويى يەتتە چى بەش سۇڭ* ، قۇلاقلىرى مۇرىسىگە تېگىپ، ئىككى قولى تىزىدىن ئېشىپ تۇرىدىغان، ئۆز كۆزى بىلەن قۇلىقىنى كۆرەلەيدىغان، نۇرانە كەلگەن، لەۋلىرى قىزىل ئادەم ئىدى؛ ئۇ

* قەدىمكى زاماندىكى چى ھازىرقىدىن كىچىك. خەن دەۋرىدىكى بىر چى تەخمىنەن بۈگۈنكى يەتتە - سەككىز سۆڭگا توغرا كېلىدۇ.

جۇڭشەن جىڭۋاڭنى لىيۇشىڭنىڭ پۇشتى، ھەزرىتى جىسۇڭ دى خانىنىڭ ئەۋرىسى ئىدى، ئۇنىڭ ئىسىم - زاتى لىيۇ بېي، يەنە بىر ئىسمى شۇەن دې ئىدى. ژۇدې خان دەۋرىدە لىيۇ شىڭنىڭ ئوغلى لىيۇ جېن جۇلۇ بەگلىكى مەرتىۋىسىگە ئىگە بولغانىدى. كېيىن ئۇ ئاتا - بوۋىسىنىڭ خاتىرىسىگە ئاتالغان ئالتۇن - كۈموشنى تاپشۇرۇشتىن باش تارتقانلىقى ئۈچۈن، بەگلىك مەرتىۋىدىن مەھرۇم بولغانىدى، شۇ ۋەجدىن لىيۇ جېن شېخىدىكىلەر جۇشەندە قېپقالغانىدى. لىيۇ بېيىنىڭ بوۋىسى لىيۇ شيۇك، ئاتىسى لىيۇ خۇك بولۇپ، لىيۇ خۇك ئەقىدىمەن، پاك دىل دەپ كۆرسىتىلىش بىلەن مەنسەپ تۇتۇپ، ياش ئۆلۈپ كەتكەنىدى. لىيۇ بېي ئاتىسىدىن بالا چېغىدىلا ئايرىلىپ كەتكەچكە، ئانىسىغا بەك ئەقىدىمەن ئىدى؛ ئائىلىسى كەمبەغەل بولغاچقا، چىگە چورۇق ۋە بورا توقۇپ كۈن كەچۈرەتتى. ئۆيى مەزكۇر ناھىيىنىڭ لۇساك كەنتىدە ئىدى، ئۆيىنىڭ كۈنچىقىش تۆۋەن تەرىپىدە بىر تۇپ بەش جاڭ كېلىدىغان يوغان ئۇجمە دەرىخى بار ئىدى، يىراقتىن قارىسا بۇ دەرەخ شاھ ھارۇسىنىڭ ئۇستىدىكى سايىۋەن كۈنلۈكتەك دۇپدۇگىلەك كۆرۈنەتتى. قىياپەت سىنچىلىرى: «بۇ ئائىلىدىن مۇقەررەر ئېسىل زات چىقىدۇ» دەيىشەتتى. لىيۇ بېي ياش چېغىدا بۇ دەرەخنىڭ تۆۋىدە يېزا بالىلىرى بىلەن ئويناپ يۈرۈپ:

— مەن پادىشاھ بولسام، مۇشۇنداق سايىۋەنلىك ھارۇندا ئولتۇراتتىم، — دەيتتى.

لىيۇ بېيىنىڭ تاغىسى لىيۇ يۇەنچى بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەيران بولۇپ: «بۇ بالا قالتىس ئادەم بولىدۇ!» دېگەنىدى ۋە لىيۇ بېيىنىڭ ئائىلىسى كەمبەغەل بولغانلىقتىن، لىيۇ يۇەنچى ئىقتىسادىي جەھەتتىن دائىم ياردەم بېرىپ تۇراتتى. لىيۇ بېي 15 ياشقا كىرگەندە، ئۇنى ئانىسى ئوقۇشقا ئەۋەتتى، لىيۇ بېي جېڭ شۇەن، لۇ جىلارنى ئۇستاز تۇتتى، ئۇ يەنە گۈك سۇنزەنلەر بىلەن دوست بولۇشتى. لىيۇ يەن لەشكەر ئېلىش ئېلانى چىقارغان

ژاقتىدا لىۇ بېي 28 ياشتا ئىدى.

لىۇ بېي ئېلان كۆرۈۋېتىپ ئاھ ـ پىغان چەكتى. ئارقىسىدا تۇرغان بىر ئادەم ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

— ئەل يولىدا كۈچ چىقارماي، ئاھ ـ پىغان چېكىدىغان يىگىتمۇ بولامدۇ؟ — دېدى.

لىۇ بېي ئۆرۈلۈپ ئارقىسىدىكى كىشىگە نەزەر تاشلىدى، بۇ ئادەم بويى سەككىز چى، قاپلان باشلىق، يۇمىلاق كۆزلۈك، قارىلىغاچىنىڭكىدەك قىسقا بويۇنلۇق، بومبۇر ساقاللىق، ئاۋازى گۈلدۈرمامدەك، يۈرۈش ـ تۇرۇشى شاش ئاتتەك ئادەم ئىدى. لىۇ بېي بۇ ئادەمنىڭ بۆلەكچە تەقى ـ تۇرقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىسىم ـ زاتىنى سورىدى. ئۇ:

— ئىسىم ـ زاتىم جاڭ فېي، يەنە بىر ئىسمىم يى دې. ئەۋلاد ـ ئەۋلادتىن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ كېلىۋاتىمىز، قاسساپچىلىق بىلەن ئوقەت قىلىمەن، ئالەمدىكى باتۇر ـ ئەزىمەتلەر بىلەن دوست بولۇشنى ياخشى كۆرىمەن. بايا جانابلىرىنىڭ ئېلان كۆرۈۋېتىپ ئاھ ـ پىغان چەككەنلىكىلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، سوراپ قالدىم، — دېدى.

— مەن، — دېدى لىۇ بېي، — نەسەب جەھەتتىن خەن خاندانلىقى جەمەتىدىن بولىمەن، ئىسىم ـ زاتىم لىۇ بېي بولىدۇ. يېقىندىن بۇيان، سېرىق ياغلىقلىقلارنىڭ ئىسيانىنى ئاڭلاپ، قاراقچىلارنى يوقىتىپ، خەلقنى خاتىرجەم قىلىشنى ئارزۇ قىلغان بولساممۇ، قۇدرىتىم يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن ئاھ ـ پىغان چەكتىم.

— مېنىڭدە خېلى مال ـ دۇنيا بار، يېزا يىگىتلىرىنى توپلاپ، بىللە بۇ ئۇلۇغ ئىشقا كىرىشسەك، قانداق؟ — دېدى جاڭ فېي.

لىۇ بېي ناھايىتى خۇشال بولۇپ، جاڭ فېي بىلەن يېزا مەيخانىسىغا كىرىپ ئۇلپەتچىلىك قىلىشتى. بۇلار مەي ئىچىپ ئولتۇرۇشقاندا بىر يىگىت ھارۋا سۆرەپ كېلىپ، ھارۋىنى مەيخانا

ئالدىدا توختاتتى؛ بۇ ئادەم مەيخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇش بىلەن مەيپۇرۇشقا قاراپ:

— ماڭا تېزرەك مەي كەلتۈرۈڭ، ئىشىم ئالدىراش، شەھەرگە كىرىپ لەشكەرلىككە يېزىلىمەن، — دېدى.

لېۋ بېي بۇ ئادەمگە قارىۋىدى: بويى توققۇز چى، ساقىلى ئىككى چى، يۈزى چىلاندەك، لەۋلىرى بويۇڭالغاندەك قىپقىزىل، يۇمۇق كۆزلۈك، قىنىغاچ قاشلىق، سەلتەنەتلىك، ھەيۋەتلىك بىر كىشى ئىكەن. لېۋ بېي بۇ كىشىنى ئۆز يېنىغا تەكلىپ قىلىپ، ئىسىم - زاتىنى سوردى.

— ئىسىم - زاتىم گۇەن يۈي، يەنە بىر ئىسمىم چاڭ شېڭ، كېيىن يۈن چاڭغا ئۆزگەرتتىم. خېدۇڭدىكى جېيىلياڭدىن بولىمەن. يۈرتىمىزدا بىر مۇشتۇمزور چىقىپ، كۇچ - قۇۋۋىتىگە يۆلىنىپ، خەلقنى بوزەك قىلغانلىقتىن، ئۇنى ئۆلتۈردۇم؛ شۇ يەردىن قېچىپ چىققىنىمغا بەش - ئالتە يىل بولدى، ئەلكېزەر بولۇپ يۈرمەن. قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن لەشكەر ئالىدىكەن دەپ ئاڭلاپ، ئالاھىدە بۇ يەرگە كەلدىم، — دېدى ھېلىقى كىشى.

لېۋ بېيمۇ ئۆز ئارزۇسىنى سۆزلەپ بەردى، گۇەن يۈي ناھايىتى خۇش بولۇپ كەتتى ۋە بىرلىكتە قىلماقچى بولغان ئۇلۇغ ئىشلار ئۈستىدە كېڭىشىش ئۈچۈن جاڭ فېينىڭ جاڭزىسىغا كەلدى. جاڭ فېي:

— ھويلامنىڭ ئارقىسىدا بىر شاپتۇللۇق بېغىم بار، شاپتۇللار راسا چېچەكلەۋاتىدۇ؛ ئەنە شۇ باغدا ئاللاغا ئاتاپ نەزىر ئۈتكۈزۈپ، ئۈچىمىز ئاغا - ئىنى بولۇشقا قول بېرىشەيلى، بىر نىيەت، بىر دىللىق بولايلى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلۇغ ئىشىمىزنى باشقا ئېلىپ چىقالايمىز، — دېدى.

— ناھايىتى ئوبدان! — دېيىشتى لېۋ بېي بىلەن گۇەن يۈي شۇئان.

ئەتىسى شاپتۇللۇق باغدا قارا كالا، ئاق ئات سويۇلۇپ نەزىر هازىرلاندى، ئۇچەيلەن خۇشبۇي ئسرىق سېلىپ ئىبادەت قىلدى ۋە: «بىزكى لىيۇ بېي، گۇەن يۇي، جاك فېيلار باشقا - باشقا ئۇرۇقتىن بولساقمۇ، ئاغا - ئىنى بولۇشتۇق، بىر نىيەت، بىر دىللىق بولۇپ، ئېغىر كۇنلەردە بىر - بىرىمىزگە هەمدەملىشىمىز؛ ئەلگە خىزمەت قىلىپ، پۇقرانى ئەمىن ئېتىمىز؛ تۇغۇلغان يىل، ئاي، كۇنىمىز باشقا - باشقا بولسىمۇ، بىر ۋاقىت، بىر سائەتتە ئۆلۈشنى خالايمىز. بىزنىڭ بۇ نىيىتىمىزگە ئاللا ئىگەم گۇۋاه بولسۇن، ۋەدىگە ۋاپاسىزلىق قىلساق، ئاللا ۋە خالايىق جاجىمىزنى بەرسۇن!» دەپ قەسەمياد قىلىشتى. ئانت ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن، لىيۇ بېي ئاغا، گۇەن يۇي ئوتتۇرانچى ئىنى، جاك فېي كەنجى ئىنى بولىدىغان بولدى. بۇلار تىلاۋەتتىن كېيىن يەنە كالا سويۇپ، مەركە - سورۇن هازىرلاپ، يېزىدىكى 300 دىن ئارتۇق يىگىتنىڭ ئىشتىراكى بىلەن شاپتۇللۇق باغدا غەرق مەست بولغۇچە مەي - شاراب ئىچىشتى. ئەتىسى ئۇلار قورال - ياراغ تەييارلىدى، لېكىن مىنىشكە ئات - ئۇلاغ يوق ئىدى. ئات - ئۇلاغنىڭ غېمىنى قىلىپ تۇرغاندا، ئىككى سودىگەرنىڭ بىر توپ ئادەملىرى بىلەن بىر قوتان ئات هەيدەپ جاڭزىغا كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر كىردى. لىيۇ بېي:

— بۇ ئاللانىڭ ماڭا قىلغان رەهمىتى! — دېدى - دە، ئۇچ قېرىندىاش جاڭزىدىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىشتى. بۇ ئىككى مېهمان ئەسلىدە جۇڭشەندىكى كاتتا سودىگەرلەردىن ئىدى؛ بىرىنىڭ ئىسىم - زاتى جاك شېڭ، يەنە بىرىنىڭ ئىسىم - زاتى سۇ شۇاڭ ئىدى. بۇلار هەر يىلى يۇقىرىغا ئات ئاپىرىپ ساتاتتى، يېقىندىن بېرى بۇ جايدا قاراقچىلار پەيدا بولۇپ قالغانلىقتىن، ئات سودىسى قىلالماي قايتىشقانىدى. لىيۇ بېي ئىككىيلەننى جاڭزىغا تەكلىپ قىلىپ مەي - شاراب بىلەن مېهمان

قىلدى ۋە ئۇلارغا قاراقچىلارنى يوقىتىپ، خەلقنى ئەمىن قىلىش ئارزۇسىنى بايان قىلدى. ئىككى مېھمان خۇرسەنلىك ئىزھار قىلىپ، 50 ياخشى ئات، 500 سەر ئالتۇن - كۈمۈش ۋە قورال - ياراغ ياسىتىش ئۈچۈن 1000 جىڭ تۆمۈر ھەدىيە قىلدى. لىۇ بېي ئىككى مېھمانغا رەھمەت - تەشەككۇر بايان قىلدى، ياخشى ئۇستىلارغا ئىككى دانە قوش بىسلىق قىلىچ بۇيرۇدى. گۇەن يۈي 82 جىڭ كېلىدىغان قارا ئەجدىھا سۈرەتلىك ئۇزۇن ساپلىق ئەگمەچ قىلىچ بۇيرۇدى، بۇ قىلىچ «دەھشەتلىك يالتىراق ھەرە» دەپمۇ ئاتىلاتتى. جاڭ فېي ئۇزۇن ساپلىق پولات نەيزە بۇيرۇدى. ھەرقايسىسى ئۆزلىرىگە ساۋۇت ياساتتى. ئۇلار 500 دىن ئارتۇق يېزا يىگىتىنى توپلاپ، زۇ جىڭ بىلەن كۆرۈشتى. زۇ جىڭ ئۇلارنى ھاكىم لىۇ يەن بىلەن كۆرۈشتۈردى. ئۈچەيلەن سالام - سەھەتتىن كېيىن ئىسىملىرىنى ئىزھار قىلىشتى. لىۇ بېي ئۆز نەسەبىنى سۆزلەپ بەرگەندە، لىۇ يەن ئىنتايىن خۇشال بولدى ۋە شۇئان لىۇ بېينى ئۆز جىيەنىم دەپ تونۇدى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن، سېرىق ياغلىقلىق قاراقچىلار سەركەردىسى چېڭ يۇەنجىنىڭ 5 تۈمەن لەشكەر بىلەن جۇجۇن ئايمىقىغا بېسىپ كىرگەن خەۋىرى ئاڭلاندى. لىۇ يەن زۇ جىڭنى لىۇ بېي ۋە ئۇنىڭ ئىككى قېرىندىشى بىلەن 500 لەشكەر ئېلىپ دۈشمەننى ئۇجۇقتۇرۇشقا بۇيرۇدى. لىۇ بېيلار خۇشال - خۇرام لەشكەر تارتىپ يولغا چىقتى. ئۇلار داشىڭ تېغى تۈۋىگە كەلگەندە قاراقچىلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. قاراقچىلار چاچلىرىنى چۇۋۇپ، سېرىق ياغلىق بىلەن ماڭلىيىنى تېڭىۋاپتۇ. ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل سەپراس بولۇپ تۇردى. لىۇ بېي چەپ يېقىغا گۇەن يۈينى، ئوڭ يېقىغا جاڭ فېينى ئېلىپ مەيدانغا چىقتى، ئۇ قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ:

— ئەي! ئەلدىن يۈز ئۆرۈگەن ئاسىيلار، دەرھال ئەل

بولۇشماي، يەنە نېمىگە قاراپ تۇرۇشسەن؟ — دەپ تىللىدى.
چېكىڭ يۈەنجى دەرغەزەپ بولۇپ، سول قول سەركەردە دېگىڭ ماۋنى ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. جاڭ فېي يىلانباشلىق ئۇزۇن ساپلىق نەيزىسىنى ئوينىتقىنىچە دېگىڭ ماۋغا ئېتىلدى. ۋە نەيزىسىنى تازا كېلىشتۇرۇپ بىر سانجۇۋىدى، نەيزە دېگىڭ ماۋنىڭ كۆكسىگە قادالدى، دېگىڭ ماۋ ئاتتىن يىقىلدى. دېگىڭ ماۋنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەن چېكىڭ يۈەنجى قىلىچ ئوينىتىپ توپتوغرا جاڭ فېيغا ئېتىلدى. گۈەن يۈي ئۇزۇن قىلىچىنى جەۋلانغا كەلتۈرگىنىچە، ئات چاپتۇرۇپ ياۋغا روبىرو بولدى. بۇنى كۆرگەن چېكىڭ يۈەنجى چۆچۈپ تەمتىرەپ قالدى. گۈەن يۈي بىر قىلىچ زەربىسى بىلەن ئۇنى ئىككى پارە قىلىپ تاشلىدى. كېيىنكىسى ئادەملەر بۇ ئىككىيلەننى تەرىپلەپ مۇنۇ نەزمىنى پۈتكەن:

كارامەت كۆرسەتتى بۇگۈن قەھرىمان،
بىرى نەيزە، بىرى قىلىچ قىلدى جەۋلان.
تۇنجى جەڭدە قۇدرىتىن قىلدى نامايان،
ئاتالدى ئۇچ ئەلدە مەشھۇر پالۋان.

قاراقچىلار چېكىڭ يۈەنجىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەممىسى بەدەر تىكىۋەتتى. لېۋ بېي ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن قوغلىدى، ئۇلاردىن ئەل بولغانلار ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى، لېۋ بېي جەڭدىن زور نۇسرەت بىلەن قايتتى. لېۋ يەن ئۆزى ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا چىقىپ، لەشكەرلەرنى تارتۇقلىدى. ئەتىسى چىگجۇ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى گۇڭ جىڭدىن سېرىق ياغلىقلىق قاراقچىلارنىڭ شەھەرنى قامال قىلغانلىقى، شەھەرنىڭ قولدىن كېتىش ئېھتىمالى بارلىقى بايان قىلىنىپ، ھەمدەملىك تەلەپ قىلىنغان ئالاقە كەلدى. لېۋ يەن لېۋ بېيدىن مەسلىھەت سورىدى.
لېۋ بېي:
— پېقىر بېرىپ قۇتقۇزۇشنى خالايمەن، — دېدى.

لیۇ یەن زۇجىڭنى 5000 لەشكەر ۋە لیۇ بېي، گۇەن یۇي، جاڭ فېیلار بىلەن چىڭجۇغا ئەۋەتتى. قاراقچىلار ھەمدەملىككە كەلگەن لەشكەرلەر بىلەن قۇچاقلىما جەڭ قىلدى. لیۇ بېي لەشكىرى ئاز بولغاچقا، یاۋغا تەڭ كېلەلمەي 30 چاقىرىم ئارقىغا چېكىنىپ، قارارگاھ تىكتى. لیۇ بېي گۇەن یۇي بىلەن جاڭ فېیغا قاراپ:

— قاراقچىلار كۆپ، بىز ئاز؛ لەشكەرلەرنى ئەپ بىلەن ئىشلەتكىنىمىزدىلا، ئاندىن نۇسرەت قازىنالایمىز، — دېدى ۋە گۇەن یۇینى 1000 لەشكەر بىلەن تاغنىڭ سول تەرىپىگە، جاڭ فېینى 1000 لەشكەر بىلەن تاغنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئۆتۈپ مۆكۈشكە، جاڭ ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەن تەڭ چىقىپ بولۇشۇشقا بۇیرۇدى. ئەتىسى لیۇ بېي بىلەن زۇ جىڭ ناغرا - دۇمباقلار یاڭرىتىپ، شاۋقۇن - سۈرەن بىلەن لەشكەر تارتىپ چىقتى. قاراقچىلارمۇ بۇلارنىڭ ئالدىغا تىغ كۆتۈرۈپ چىقتى، لیۇ بېینىڭ لەشكەرلىرى چېكىندى. قاراقچىلار ئۇلارنىڭ كەینىدىن قوغلىدى، تاغ ئارقىسىغا ئۆتكەندە لیۇ بېي سېپىدىن جاڭ ئاۋازى ئاڭلاندى - دە، ئوڭ ۋە سول تەرەپكە مۆكۈنگەن لەشكەرلەر گۈررىدە ئېتىلىپ چىقتى. لیۇ بېي ئۆز لەشكەرلىرىنى ئېلىپ ئارقىغا ئۆرۈلۈپلا چاپ - چاپقا كىرىشىپ كەتتى. ئۈچ تەرەپتىن قىستاپ تېگىش قىلىنغانلىقتىن، قاراقچىلار تىرىپىرەن بولدى. ئۇلار چىڭجۇ شەھىرىگە قەدەر قوغلاپ بېرىلغاندا، ھاكىم گۇڭ جىڭمۇ خەلق لەشكەرلىرىنى ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ، جەڭگە ھەمدەملەشتى. قاراقچىلار قاتتىق یېڭىلدى، كۆپلىرى قىرىلدى، چىڭجۇ مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇلدى. بۇ ۋەقە مۇناسىۋىتى بىلەن كېیىنكى ئادەملەر لیۇ بېینى تەرىپلەپ مۇنۇ نەزمىنى پۈتكەن:

تۆھپە كۆرسەتتى كارامەت ئىشلىتىپ پەمۇ ئەقىل،
قۇدرىتى جۇپ ئارسلان ھەم یەككە ئەجدەردىن ئېسىل.

ئەجىر كۆرسەتتى، ئولۇغۋار تۇنجى جەڭگە ئاتلىنىپ، يەرگۈسى ئاجىز ـ ھەقىرغا مال ـ مۈلۈك بولماي بېخىل.

گۈك جىك لەشكەرلەرنى تارتۇقلاپ بولغاندىن كېيىن، زۇ جىك قايتماق بولدى. لىۋ بېي ئۇنىڭغا:

— يېقىنقى خەۋەرلەرگە قارىغاندا، مەھرەمبېگى لۇ جى قاراقچىلار باشلىقى جاك جياۋ بىلەن گۇاڭزۇڭدا ئۇرۇشۇۋېتىپتۇ، پېقىر بۇرۇنسىدا لۇجىنىي ئۇستاز تۇتقانىدىم، بېرىپ ھەمدەملەشسەم دەيمەن، — دېدى.

شۇنىڭ بىلەن زۇ جىك لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قايتىپ كەتتى، لىۋ بېي، گۇەن يۈي، جاك فېيلار ئۆزلىرىنىڭ قول ئاستىدىكى 500 لەشكەرنى ئېلىپ گۇاڭزۇڭغا باردى. ئۇلار لۇ جىنىڭ سېپىگە كەلگەندىن كېيىن، بارگاھقا كىرىپ سالام ـ سەھەت قىلىشتى ۋە كېلىش مەقسىتىنى بايان قىلدى. لۇ جى خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلىپ، پەرمان كۈتۈۋالار دەپ ئۆز بارگاھىدا ئېلىپ قالدى.

بۇ ۋاقىتلاردا جاك جۆ باشچىلىقىدىكى قاراقچىلارنىڭ 15 تۈمەن لەشكىرى لۇجىنىڭ 5 تۈمەن لەشكىرى بىلەن گۇاڭزۇڭدا جەڭ قىلىشۋاتاتتى، تېخى بىرى يېڭىپ چىقالمىغانىدى.

— مەن، — دېدى لۇ جى، — قاراقچىلارنى ھازىر بۇ جايدا قامال قىلىۋالدىم، قاراقچى جاك جياۋنىڭ ئىنىسى جاك لياك، جاك باۋلار يېڭىۋەندە خۇاك فۇسۇك، جۇ جۇنلەر بىلەن ئېلىشىۋاتىدۇ، مەن سىزگە 1000 نەپەر لەشكەر بېرەي، سىز ئۆز قىسمىڭىزدىكى كۈچلەر بىلەن يېڭىۋەنگە بېرىپ خەۋەر ئېلىڭ، ئاندىن ۋاقىت ـ قەرەل بەلگىلەپ قاراقچىلارنىي يوقىتىڭلار.

لىۋ بېي بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن كېچە ـ كۈندۈزلەپ يول مېڭىپ، يېڭىۋەنگە كەلدى. بۇ ۋاقىتتا خۇاك فۇسۇك، جۇ جۇنلەر ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن قاراقچىلارغا تاقابىل تۇرۇۋاتاتتى،

قاراقچىلار جەڭدە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغانلىقتىن چاڭشىڭگە چېكىنىپ، ئوت - چۆپتىن قارارگاھ قۇردى. خۇاڭ فۇسۇڭ جۇ جۇنگە:

— قاراقچىلار ئوت - چۆپتىن قارارگاھ قۇرۇپتۇ، بىز ئۇلارغا ئوت بىلەن تېگىش قىلايلى، — دېدى ۋە لەشكەرلەرنى بىر باغدىن چۆپ ھازىرلاپ، مۆكۈنۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. شۇ كېچىسى تۇيۇقسىز قاتتىق بوران چىقتى. ئەلياناقۇ ۋاقتىتىن كېيىن، ئۇلار قاراقچىلارنىڭ قارارگاھىغا ئوت قويدى. خۇاڭ فۇسۇڭ، جۇ جۇنلەر لەشكەر باشلاپ قاراقچىلارغا تېگىش قىلدى، ئوت - تۈتەك ئاسمانىنى قاپلىدى، قاراقچىلار قورقۇپ تەمتىرەپ كېتىپ، ئاتلىرىنى ئېگەرلەشكە، قۇياقلىرىنى كىنىشكىمۇ ئۇلگۈرەلمەي تەرەپ - تەرەپكە پىتىراپ كەتتى.

چاپ - چاپ تاڭ ئاتقانغا قەدەر داۋام قىلدى، جاڭ لياڭ، جاڭ باۋلار يېڭىلگەن قالدى - قۇتتى لەشكەرلىرى بىلەن جەڭدىن قۇتۇلۇپ قاچتى. توساتتىنلا بىر توپ لەشكەر قىزىل بايراق بىلەن يېتىپ كەلدى - دە، ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇدى. لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا بىر سەركەردە تۇراتتى: ئۇ بويى يەتتە چى، گازىر كۆز، ئۇزۇن ساقاللىق كەلگەن چەۋەندار بېگى ئىدى؛ ئۇ تېگىدە پېي بەگلىكىنىڭ چياۋجۇن ئايمىقىدىن بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى - زاتى ساۋ ساۋ، يەنە بىر ئىسمى مېڭ دې ئىدى. ساۋ ساۋنىڭ ئاتىسى ساۋ سۇڭ ئىدى، ئۇ ئەسلى شيا خۇ ئۇرۇقىدىن ئىدى؛ ئۇنى ھۇدەيچى ساۋ تېڭ بېقىۋالغاچقا، ئۇرۇقىنى ساۋ قىلىپ ئۆزگەرتكەن. دېمەك، ساۋ سۇڭ ساۋ ساۋنى تاپتى. ساۋ ساۋنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى ئامەن، يەنە بىر ئىسمى جى لى ئىدى. ساۋ ساۋ ياشلىقىدا ئوۋ ئوۋلاشنى، نەغمە - ناۋانى، ئوسسۇلنى ياخشى كۆرەتتى؛ ئۆزى ئىدراكلىق ھەم ئەپچىل ئىدى. ساۋ ساۋنىڭ تاغىسى ئۇنىڭ ھەددىدىن زىيادە ئويۇن - تاماشىغا بېرىلگەنلىكىنى كۆرۈپ تولىمۇ رەنجىدى ۋە ئۇنى ساۋ سۇڭغا ئېيتتى. ساۋ سۇڭ

ساۋ ساۋغا كايىدى. ساۋ ساۋمۇ ئۇنىڭغا يارىشا مۇنداق پەنت ئىشلەتتى: تاغىسىنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ يالغاندىن پالەچ بولۇپ يېتىۋالدى. تاغىسى چۆچۈپ كېتىپ، بۇ ئەھۋالنى دەرھال ساۋ سۇڭغا خەۋەر قىلدى. ساۋ سۇڭ بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ساۋ ساۋ ساق ئىكەن، ساۋ سۇڭ:

— تاغاڭ سېنى پالەچ بولۇپ قاپتۇ دېۋىدىغۇ، ساقىيىپ قالدىڭمۇ نېمە؟ — دېدى.

— مەندە زادى ئۇنداق كېسەل يوق؛ تاغام مېنى يامان كۆرىدىغان بولۇپ قالغاچقا، مېنى ساڭا چېقىپتۇ، — دېدى ساۋ ساۋ.

ساۋ سۇڭ ئىشىنىپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن تاغىسىنىڭ ساۋ ساۋ ئۈستىدىن ئەيىبلەپ ئېيتقان سۆزلىرىنى ساۋ سۇڭ ئاڭلىمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ساۋ ساۋ خالىغانچە تاماشا قىلىپ يۈرۈۋەردى. شۇ چاغلاردا چياۋ شۇەن ئاتلىق بىر ئادەم ساۋ ساۋغا:

— جاھان مالىمان بولىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيا بويىچە داڭدار بىر ئادەم چىقمىسا، بۇنداق مالىمانىنى ئوڭشىيالمايدۇ، جانابىڭىز ئوڭشىيالايسىز! — دېدى.

نەيئاڭلىق خې يۇڭ ساۋ ساۋنى كۆرۈپ:

— خەن خاندانلىقى مۇنقەرز بولىدۇ، ئالەمنى مۇشۇ ئادەم ئەمەس قىلالايدۇ، — دېدى.

رۇنەندە شۇي شاۋ نامىلىق بىر دانا ئادەم بار ئىدى. ساۋ ساۋ ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن:

— مەن قانداق ئادەم؟ — دەپ سورىۋىدى، شۇي شاۋ جاۋاب بەرمىدى. يەنە سورىۋىدى، شۇي شاۋ:

— ئوغلۇم! سىز ئەلنى ئىدارە قىلىشقا قابىلىيەتلىك ئادەم، ئەلنى مالىمان قىلىشقىمۇ ھېيلە- مىكىرىڭىز يېتىپ ئاشىدۇ! — دېگەن جاۋابنى بەردى.

ساۋ ساۋ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. ئۇ ئەقىدىمەن، پاك دىل بولغانلىقتىن 20 ياش ۋاقتىدا بەگلىككە تەۋسىيە قىلىنىپ، لوياڭنىڭ يۇقىرى قىسمىنىڭ بېگى* بولدى. ئەمەلگە چىقىش بىلەنلا ئون نەچچە دانە بەش رەڭلىك نىزام كالتىكى ياستىپ ناھىيىنىڭ تۆت قوۋۇقىغا ئېسىپ قويدى، تەرتىپكە خىلاپلىق قىلغانلارنىڭ نە باي، نە بىلىمدان بولۇشىغا قارىماي كالتەكلىتىۋەردى. ھودەيچى جيەن شۇنىڭ تاغىسى كېچىسى قىلىچ ئېلىپ كوچىغا چىققانلىقىدىن كېچىلىك چارلاشقا چىققان ساۋ ساۋ ئۇنى تۆتۈۋېلىپ كالتەكلىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ مەيلى ئەمەلدار، مەيلىي پۇقرا بولسۇن، ھېچقايسىسى تەرتىپسىزلىك قىلالمىدى، بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ داڭقى پۈر كەتتى. كېيىن ئۇ دۇڭجۇغا ئامبال بولدى. سېرىق ياغلىقلىقلار ئىسيانى مۇناسىۋىتى بىلەن ساۋ ساۋ چەۋەندار بېگى بولۇپ 5000 ئاتلىق، پىيادە لەشكەر بىلەن يىڭچۇەنگە ھەمدەملىككە كەلدى. ساۋ ساۋ دەل جاڭ لياڭ، جاڭ باۋلارنىڭ جەڭدە يېڭىلىپ قېچىۋاتقان پەيتىدە كېلىپ قالدى. ئۇ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇدى - دە، چاپ - چاپقا چۈشۈپ كەتتى، 1 تۆمەندىن ئارتۇق ئىسيانچىنى قىرىپ تاشلىدى، نۇرغۇن تۇغ - ئەلەم، جاڭ - دۇمباق، ئات - ئۇلاغنى غەنىيمەت ئالدى. جاڭ لياڭ، جاڭ باۋلار جېنىنىڭ بارىچە ئېلىشقاندىن كېيىن، ئاران قۇتۇلدى. ساۋ ساۋ خۇاڭ فۇسۇڭ، جۇ جۇنلەر بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپلا لەشكەرلىرىنى ئېلىپ جاڭ لياڭ، جاڭ باۋلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەتتى.

ئەمدى لىيۇ بېيغا كەلسەك، ئۇ گۈەن يۈي، جاڭ فېيلار بىلەن يىڭچۇەنگە كەلدى، ئۇ يەردە سۇرەن - شاۋقۇن، چاپ -

---

* ئاساسەن يەرلىكنىڭ ئامانلىقىنى باشقۇرۇپ، خەلقنى ئىدارە قىلىدۇ؛ لوياڭ چوڭ ناھىيە بولغاچقا، يۇقىرى - تۆۋەن ئىككى قىسىمغا بۆلۈنۈپ، ئايرىم - ئايرىم بەگلەر قويۇلغان.

چاپ ئاۋازلىرىنى ئاڭلىدى ۋە ئاسمان ـ پەلەككە تۇتاشقان ئوت شولىلىرىنى كۆردى، ئۇلار ئالدىراپ ـ تېنەپ جەڭ مەيدانىغا يېتىپ كەلسە قاراقچىلار تىرىپىرەن بولۇپ قېچىپ كېتىپتۇ. خۇاڭ فۇسۇڭ، جۇ جۇنلەر بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلارغا لۇ جىنىڭ ئۆزلىرىنى نېمە ۋەجدىن ئەۋەتكەنلىكىنى ئىزھار قىلدى. خۇاڭ فۇسۇڭ لىيۇ بېيغا:

— جاڭ لياڭ، جاڭ باۋلار ھالسىراپ قالدى، بۇلار چوقۇم گۇاڭزۇڭدىكى جاڭ جياۋنىڭ قېشىغا بارىدۇ. سىز دەرھال كېچىلەپ ئۇ يەرگە ھەمدەمگە بېرىڭ، — دېدى.

لىيۇ بېي بۇيرۇقنى بىنائەن لەشكەرلىرى بىلەن كەينىگە ياندى. ئۇ ئوتتۇرا يولغا كەلگەندە بىر توپ لەشكەرنىڭ بىر كۆشۈك ھارۋىنى ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى: كۆشۈك ھارۋىدىكى گۇناھكار لىيۇ جى ئىدى. لىيۇ بېي ھەيران بولۇپ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ۋەقەنىڭ سەۋەبىنى سورىدى، لىيۇ جى:

— جاڭ جياۋنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ، يوقىتىشقا ئازلا قالغانىدىم؛ جاڭ جياۋ ئارۋاق قىلغانلىقىدىن ئۇنى شۇ ھامانلا يېگىلىمىدىم. ئوردىدىن ئەۋەتىلگەن ئاغۋات زو فېڭ كېلىپ جەڭ ئەھۋالىنى ئوقۇشقاندىن كېيىن مەندىن پارا تەلەپ قىلدى. مەن: «ئاشلىق ـ تۇلۇك، تەمىنات يېتىشمەيۋاتىدۇ، مەندە خان ئەلچىسىگە تەقدىم قىلارلىق نەدە ئېشىنغان پۇل بولسۇن!» دېدىم. زو فېڭ مەندىن رەنجىپ ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن خانغا مېنى جەڭ قىلماي يېتىۋاپتۇ، لەشكەرلەرنىڭ رايىنى قايتۇرۇۋېتىپتۇ، دەپ چاقتى. شۇنىڭ بىلەن خان غەزەپلىنىپ، مەھرەمبەگى دۇڭ جۇنى مېنىڭ ئورنۇمغا تەينىلەپ، مېنى جاۋابقا تارتىش ئۈچۈن پايتەختكە ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ، — دېدى.

جاڭ فېي بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ ئۇنى ئېلىپ ماڭغان لەشكەرلەرنى ئۆلتۈرۈپ، لۇ جىنىڭ قوتقۇزماق بولدى. بۇ ۋاقىتتا لىيۇ بېي ئۇنى توسۇپ:

خان ئەلۋەتتە ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ، سىز ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويماڭ، — دېدى. لەشكەرلەر لۇ جىنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. گۈمن يۈي: — ئورياق بەگ* لۇ جى قاماققا ئېلىنىپتۇ، باشقا كىشى لەشكەر بېشى بولۇپتۇ، بارغىنىمىز بىلەن بىزگە ھامىي بولىدىغان كىشى چىقمايدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە جۇ جۇنگە قايتقىنىمىز ماقۇلراق بولارمىكىن؟ — دېدى.

لیۇ بېي ئۇنىڭ سۆزىنى ماقۇل كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇقىرىغا سەپەر قىلدى. ئىككى كۈن ماڭا - ماڭماستىن تاغنىڭ ئارقىسىدىن قاتتىق شاۋقۇن - سۈرەن ئاڭلاندى. لیۇ بېي گۈمن يۈي، جاڭ فېيلار بىلەن ئاتلىرىنى چاپتۇرغىنىچە بىر تۆپلىككە چىقىپ ئەتراپقا قارىدى، قارىسا خەن خاندانلىقىي لەشكەرلىرى يېڭىلىپتۇ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن سېرىق ياغلىقلىقلار يەر - جاھاننى قاپلاپ كېلىشۇۋاتىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئەلىمگە چوڭ ھەرپ بىلەن «ساماۋى سەركەردە» دەپ يېزىلىپتۇ. لیۇ بېي:

— بۇ جاڭ جياۋ ئىكەن، تېز جەڭگە ئاتلىنىشىمىز لازىم! — دېدى - دە، ئۇچەيلەن ئات چاپتۇرۇپ لەشكەرلىرىنى باشلاپ جەڭگە چىقتى. جاڭ جياۋ لەشكەرلىرى دۇڭ جۇنى يېڭىپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن راسا قوغلاپ كېلىۋاتقىنىدا، ئۇشتۇمتوت بۇ ئۇچەيلەن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى، جاڭ جياۋ لەشكەرلىرى پاتپاراق ئىچىدە يېڭىلىپ ئەللىك نەچچە چاقىرىم يەرگىچە قېچىپ باردى. ئۇچەيلەن دۇڭ جۇنى قوتۇلدۇرۇپ قارارگاھقا ئېلىپ كەلدى. دۇڭ جۇ ئۇچەيلەننىڭ ھازىر قانداق مەنسەپتە ئىكەنلىكىنى سۇرۇشتۇردى. لیۇ بېي ئۆزلىرىنىڭ ھېچقانداق مەنسىپى يوق، ئاددىي پۇقرا ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. دۇڭ جۇ بۇلارنى پەس كۆرۈپ، ئىلتىپات قىلمىدى. لیۇ بېي قايتىپ چىققاندىن كېيىن جاڭ فېي غەزەپلىنىپ:

---

* ئورياق بەگ — قەدىمكى مەنسەپ ئىسمى. يانداش ئامبال.

— بىزنى قانلىق جەڭ قىلىپ بۇ بەتبەختنى قۇتۇلدۇرۇپ قويساق، بىزگە شۇنچىۋالا بىئەدەپلىك قىلامدۇ؟! مەن بۇنى ئۆلتۈرمەي پۇخانىمدىن چىقمايمەن! — دەپ قىلىچ ئېلىپ دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ بارگاھىغا كىرمەك بولدى. دەرھەقىقەت:

مادارادا قاراپ مالۇ كۆچىگە ئىش تۆتۈش زادى —
قەدىمدە ھېلىمۇ ئوخشاش بولۇپ كەلدى ئۇزۇلمەستىن.
تۆرەلدى بۇ جاھان ئارا تېپىلماس ئاق كۆڭۈل جاڭ فېي،
ۋاپاسىز — بەتنىيەتلەرنى يوقاتقاي بىرنى قويماستىن.

دۇڭ جۇ ھايانىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئىككىنچى باب

جاڭ فېينىڭ غەزەپ بىلەن باقاۋۇلنى قامچىلىغانلىقى خان قېيناغىسى خې جىننىڭ ھەرەمئاغىلىرىنىڭ يوقىتىشىنى نىيەت قىلغانلىقى

ئەلۋەتتە، دۇڭ جۇ كۈنپېتىش گەنسۇنىڭ لىنتاۋ دېگەن يېرىدە تۇغۇلدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى جۇڭ يىڭ ئىدى، ئۇ خېدۇڭ ئايمىقىنىڭ ھاكىملىق مەنسىپىدە بولدى، ئەزەلدىن تارتىپ تەكەببۇر ئىدى. شۇ كۈنى لىيۇ بېيغا بېرىپ قىلغانلىقىدىن جاڭ فېينىڭ غەزىپى ئۆرلەپ ئۇنى ئۆلتۈرمەك بولدى. لىيۇ بېي بىلەن گەپ يۈي دەرھال ئۇنى توختىتىپ: — ئۇ خان تەيىنلىگەن ئەمەلدار تۇرسا، قانداقسىگە ئۇنى ئۆز مەيلىڭىزچە ئۆلتۈرەلەيسىز؟ — دېيىشتى.

— بۇ بەتبەختنى ئۆلتۈرمىسەك، ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەشكە قالىمىز، بۇنىڭغا مەن تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن، ئاغىلىرىم، ئىككىلىرى بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشنى خالىسىلا، مەن باشقا ياققا كېتەي! — دېدى جاڭ فېي.

— بىز ئۇچىمىز ئۆلۈم - كۆرۈمدە بىللە بولۇشقا ئانت ئىچكەن تۇرساق، قانداق قىلىپ بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلىمىز؟ ئۇنداق بولسا ھەممىمىز بىللە باشقا جايغا بارايلى! — دېدى لىيۇ بېي.

— مۇنداق بولسا ئاچچىقىم سەل بېسىلىشى مۇمكىن، — دېدى جاك فېي.

شۇنداق قىلىپ ئۇچەيلەن لەشكەرلەر بىلەن كېچىلەپ جۇ جۇنگە بېرىپ قوشۇلدى. جۇ جۇن بۇلارنى ئوبدان ئىلتىپات بىلەن كۈتۈۋالدى، بۇلار لەشكەرلىرىنى بىرلەشتۇرۇپ، جاك باۋغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ ماڭدى. بۇ ۋاقىتتا ساۋ ساۋ خۇاك فۇسۇك بىلەن بىللە چۇي ياك، جاك لياك بىلەن جەك قىلىۋاتاتتى. جۇ جۇن بۇياقتىن جاك باۋغا تېگىش قىلدى، جاك باۋ 8 — 9 تۇمەن قاراقچى لەشكەرنى تاغ ئارقىسىدا تۇتۇپ ياتتى. جۇ جۇن لىيۇ بېينى تۇرشاۋۇل قىلىپ قاراقچىلار بىلەن جەك قىلىشقا ئەۋەتتى. جاك باۋ سول قول سەركەردە گاۋشېڭنى ياۋنى جەڭگە ئۈندەشكە چىقاردى، لىيۇ بېي جاك فېينى جەڭگە چىقىشقا بۇيرۇدى. جاك فېي نەيزىسىنى ئېلىپ ئات قويۇپ گاۋ شېك بىلەن ئېلىشتى، بىرقانچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن جاك فېي بىر نەيزە سانجىپ گاۋ شېڭنى ئاتتىن يەرگە چۈشۈردى. لىيۇ بېي لەشكەرلىرىنى باشلاپ ياۋ ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى. جاك باۋ چېچىنى چۈۋۈپ، شەمشىرىنى ئوينىتىپ جادۇگەرلىك قىلدى، شۇئان بوران چىقىپ، گۈلدۇرماما گۈلدۇرلىدى، ئاسماندىن بىر توپ قارا تۇتەك پەسكە چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن خۇددى سان - ساناقسىز لەشكەرلەر چاپ - چاپ قىلىپ كەلگەندەك بولدى. لىيۇ بېي دەرھال لەشكەرلىرىنى چېكىندۈردى، لەشكەرلەر پاتپاراق بولۇپ يېڭىلدى، لىيۇ بېي جۇ جۇن بىلەن كېڭەش قىلدى. جۇ جۇن:

— جاك باۋ ئارۋاق ئىشلەتتى، ئەتە چوشقا، قوي، ئېت ئۆلتۈرۈپ، قېنىنى ئېلىپ قۇيايلى ۋە لەشكەرلەرنى تاغ ئۈستىگە مۆكتۈرۈپ قويايلى؛ قاراقچىلار يېتىپ كەلگەندە ئېگىز دۆڭدە تۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئۈستىگە قان چاچساق، ئۇنىڭ سېھرى يانىدۇ، — دېدى.

لیۇ بېي ئەمىر بويىچە گۈەن يۈي ژە جاڭ فېيلارنى 1000 دىن لەشكەر ئېلىپ، چوشقا، قوي، ئېت قېنىنى ژە پاسكىنا - مەينەت نەرسىلەرنى قاچىلىتىپ، تاغ ئارقىسىدىكى تۆپىلىككە مۆكتۈرۈپ تەخمۇ تەخ بولۇپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى. ئەتىسى جاڭ باۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، توۇغ - ئەلەملەر لەپىلدىتىپ، داقا - دۇمباق يېڭراتقىنىچە جەڭگە ئۇنددى، لیۇ بېي جەڭگە چىقتى. تازا ئېلىشىپ تۇرغاندا جاڭ باۋ ئارژاق قىلدى، بوران - چاپقۇن چىقىپ گۈلدۇرماما گۈلدۇرلىدى - دە، قۇم ژە تاش ياغدى. قارا تۈتەك پۈتۈن ئاسمانىنى قاپلىدى. ئاسماندىن لەشكەرلەر چۈشتى. لیۇ بېي ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ كەينىگە قاراپ قاچتى، جاڭ باۋ ئارقىدىن قوغلىدى. ئۇ تاغدىن ئۆتكەن ھامان گۈەن يۈي، جاڭ فېيلارنىڭ بۆكتۇرمە لەشكەرلىرى بەلگە توپ ئاتتى ژە پاسكىنا - مەينەت نەرسىلەرنى ئۇلارغا چاچتى. قارىسا ھاۋادىن قەغەز ئادەم، چۆپتىن ياسالغان ئاتلار ئارقىمۇ ئارقا يەرگە چۈشۈۋېتىپتۇ؛ بوران - چاقماق توختاپ، قۇم - تاشلار ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ. ئارژاقنىڭ بەربات بولغانلىقىنى كۆرگەن جاڭ باۋ لەشكەرلىرىنى تېز قايتۇرماقچى بولۇۋېدى، سولدىن گۈەن يۈي، ئوڭدىن جاڭ فېي، ئارقىدىن لیۇ بېي، جۇ جۈن لەشكەرلىرى تەڭلا ئېتىلىپ چىقتى، بۇنىڭ بىلەن قاراقچىلار قاتتىق يېڭىلدى. لیۇ بېي «زېمىنىي سەركەردە» دېگەن خەت يېزىلغان ئەلەمنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ كەلدى، جاڭ باۋ ئالدىراپ - تېنەپ يولغىمۇ قارىماي بەدەر تىكىۋەتتى. لیۇ بېي كەينىدىن قوغلاپ ئوقيا ئاتتى، ئوق بېرىپ ئۇنىڭ سول بىلىكىگە تەگدى. جاڭ باۋ قادالغان ئوق بىلەن ياڭچېڭ شەھىرىگە قېچىپ بېرىپ، شەھەرنى ساقلاپ ياتتى. جۇ جۈن لەشكەرلىرى بىلەن كېلىپ شەھەرنى قورشاپ تېگىش قىلدى ژە خۇاڭ فۇسۇڭدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن چارلىغۇچىلار ئەۋەتتى. چارلىغۇچىلار قايتىپ كېلىپ:

— خۇاڭ فۇسۇڭ زور نۇسرەت تېپىپتۇ، ئارقا - ئارقىدىن يېڭىلىپ قالغان دۇڭ جۇ ئىشتىن بوشىتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خۇاڭ فۇسۇڭ قويۇلۇپتۇ، خۇاڭ فۇسۇڭ تەيىنلەنگەن جايغا يېتىپ كەلسە جاڭ جياۋ ئۆلۈپ بوپتۇ. ئۇكىسى جاڭ لياڭ ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز بىلەن تاقابىل تۇرۇپتۇ، خۇاڭ فۇسۇڭ جەڭدە ياۋ لەشكەرلىرىنى ئارقىمۇ ئارقا يەتتە قېتىم يېڭىپ، جاڭ لياڭنى چۇيياڭدا ئۆلتۈرۈپتۇ. ئۇ جاڭ جياۋنىڭ گۇەنسەي ساندۇقىنى ئېچىپ، جەسىتىنى چەيلەپ، بېشىنى كېسىپ پايتەختكە ئەۋەتىپتۇ، قالدۇق قاراقچىلار ئەل بوپتۇ. خۇاڭ فۇسۇڭ هارۋا - ئاتلىقلار سەركەردىسى دېگەن مەرتىۋىگە ئىگە بولۇپ، جىجۇ ئايمىقىغا هاكىم بوپتۇ. خۇاڭ فۇسۇڭ لۇ جىنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى بارلىقى، گۇناهى يوقلۇقى هەققىدە ئوردىغا مەلۇمات ئەۋەتىپتۇ، خاندانلىق لۇ جىنى بۇرۇنقى مەنسىپىگە قويۇپتۇ. ساۋ ساۋمۇ ئەجىر - تۆهپە كۆرسەتكەنلىكىدىن جىنەن بەگلىكىگە تەيىنلىنىپتۇ. هازىر ئۇ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ مەنسەپ تۇتقىلى مېڭىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

جۇ جۇن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، لەشكەرلىرىنى ياڭچېڭغا قاتتىق تېگىش قىلىشقا ئالدىراتتى. قاراقچىلار ئېغىر هالدا قالغاچقا، قاراقچى سەركەردە يەن جېڭ جاڭ باۋنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى تەقدىم قىلىپ ئەل بولدى. جۇ جۇن بىرقانچە ئايماقنى تىنچلىتىپ، ئۆز ئەجىر - تۆهپىسىنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلدى.

بۇ ۋاقىتلاردا سېرىق ياغلىقلىقلارنىڭ قالدۇق مۇرىتلىرىدىن جاڭ خۇڭ، خەن جۇڭ، سۇن جۇڭ دېگەن ئۈچەيلەن بىرنەچچە تۈمەن كىشىنى توپلاپ، ئېپىنى تاپسىلا ئوت قويۇپ، بۇلاڭچىلىق قىلدى، ئۇلار جاڭ جياۋنىڭ قىساسىنى ئالىمىز، دەپ دەۋا قىلىپ يۈردى. خان بۇلارنى جەڭدە ياۋنى يەڭگەن لەشكەرلەر

بىلەن بېسىقتۇرۇشنى جۇ جۇنگە تاپشۇردى. جۇ جۇن پەرمان بويىچە لەشكەر تارتىپ ماڭدى. بۇ چاغدا قاراقچىلار ۋەنچېڭ شەھىرىنى ئىگىلەپ تۇراتتى، جۇ جۇن لەشكەرلىرى بىلەن شەھەرگە تېگىش قىلدى، جاڭ خۇڭ خەن جۇڭنىڭ جەڭگە ئاتلاندۇردى. جۇ جۇن لىۋ بېي بىلەن گۇەن يۈي، جاڭ فېيلارنى شەھەرنىڭ كۇنپېتىش تۆۋەن تەرىپىگە تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى. خەن جۇڭ ئۆزىنىڭ خىل لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، تېگىش قىلىشقا كەلگەن لەشكەرلەرنى باشلاپ شەھەرنىڭ كۇنپېتىش تۆۋەن تەرىپىگە كەلدى. جۇ جۇن ئۆزى 2000 چەۋەندازى بىلەن شەھەرنىڭ كۇنچىقىش يۇقىرى تەرىپىگە تېگىش قىلدى. قاراقچىلار شەھەرنى قولدىن بېرىپ قويۇشتىن قورقۇپ، كۇنپېتىش تۆۋەن تەرەپنى تاشلاپ قايتىپ كەتتى. لىۋ بېي ئارقىدىن كېلىپ چاپ - چاپ قىلغانلىقتىن، قاراقچىلار قاتتىق يېڭىلىپ، ۋەنچېڭ شەھىرى ئىچىگە قېچىپ كىرىۋالدى. جۇ جۇن لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ، شەھەرنى تۆت تەرەپتىن مۇھاسىرە قىلدى، شەھەردە ئوزۇق - تۇلۇك تۈگىگەنلىكتىن، خەن جۇڭ ئەل بولۇش ئۈچۈن شەھەردىن ئادەم چىقارتتى، جۇ جۇن بۇنى ماقۇل كۆرمىدى، لىۋ بېي:

— بۇرۇنىسىدا گاۋ زۇ خان ئەلنى قولغا كەلتۈرۈشتە، ئەل بولغانلارنى قوبۇل قىلغانىدى؛ جانابلىرى نېمە ئۈچۈن خەن جۇڭنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلمايدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ بىر زامان، بۇ بىر زامان، — دېدى جۇ جۇن، — چىن خاندانلىقى بىلەن خەن خاندانلىقى ئارىلىقىدا جاھان تازا مالىمان بولۇپ، خەلق ئىگىسىز قالغانىدى. ياۋنى ئۆز تەرىپىگە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئەل بولغۇچىلار قوبۇل قىلىناتتى، ۋە تارتۇقلىناتتى. ھازىر بولسا پۈتۈن ئەل بىرلەشتى، پەقەت سېرىق ياغلىقلىلار ئىسيان كۆتۈرۈۋاتىدۇ، ئەگەردە ئۇلارنىڭ ئەل بولۇشىنى قوبۇل قىلىدىغان بولساق، باشقىلارنى ياخشى يولغا

باشلاشقا ئىلاجسىز قالمىز. قاراقچىلارنى قولاي پۈرسەت تاپقاندا بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان، قولايسىز قالغاندا ئاندىن ئەل بولىدىغان قىلىپ قويمىز، بۇنداق بولغاندا قاراقچىلارنىڭ خورىكىنى ئۆستۈرۈپ قويمىز، بۇ ياخشى تەدبىر ئەمەس.

قاراقچىلارنىڭ ئەل بولۇشىنى قوبۇل قىلمىغانلىقلىرى توغرا، — دېدى لیۇ بېي، — ئەمما قاراقچىلار توّت تەرەپلەپ چەمبەرچاس مۇھاسىرە قىلىنىپ، ئەل بولۇشقا ئىمكانىيەت تاپالمىغاندىن كېيىن، ئەلۋەتتە جان تىكىپ جەڭ قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. 1 تۇمەن كىشى بىر نىيەتتە بولۇۋالسا، ئۇلارغا تاقابىل تۇرغىلى بولمايدۇ. دېمىسىمۇ، قانداقسىگە شەھەردىكى ھايات-تۇمىد ئۈزگەن بىرنەچچە تۇمەن كىشىگە تاقابىل تۇرغىلى بولسۇن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە، شەھەرنىڭ كۈنچىقىش تۆۋەن تەرىپىنى بوش قويۇپ، كۈنپېتىش يۇقىرى تەرىپىگىلا تېگىش قىلساق، قاراقچىلار جەڭدىن ۋاز كېچىپ، شەھەرنى تاشلاپ قېچىشقا مەجبۇر بولىدۇ، ئەنە شۇنداق بولغاندا ئۇلارنى قولغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ.

جۇ جۇن ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، شەھەرنىڭ كۈنچىقىش ۋە تۆۋەن تەرىپىدىكى لەشكەرلەرنى قايتۇرۇۋېلىپ، ئۇلار بىلەن بىللە شەھەرنىڭ كۈنپېتىش يۇقىرى تەرىپىگىلا تېگىش قىلدى. خەن جۇڭ دېگەندەكلا لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، شەھەرنى تاشلاپ قاچتى. جۇ جۇن لیۇ بېي، گۇەن يۈي، جاڭ فېيلار بىلەن ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ چاپ - چاپ قىلدى ۋە جەڭدە خەن جۇڭنى گوقيا بىلەن ئېتنېپ ئۆلتۈردى، قالغانلىرى تىرىپىرەن بولۇپ، تەرەپ - تەرەپكە قاچتى. تازا قوغلاپ كېتىۋاتقاندا جاۋ خۇڭ، سۇن جۇڭلار بىر توپ قاراقچىنى باشلاپ كېلىپ قالدى - دە، جۇ جۇن بىلەن ئېلىشتى. جۇ جۇن قاراقچىلار لەشكەرلىرىنىڭ زورلۇقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى ۋاقىتلىق چېكىندۈردى. جاۋ خۇڭ شۇنىڭدىن پايدىلىنىپ،

ۆەنچىڭ شەھىرىنى قايتىدىن تارتىۋالدى. جۇ جۇن ئون چاقىرىم ئارقىغا چېكىنىپ قارارگاھ تىكتى ۋە قاراقچىلارغا تېگىش قىلاي دەپ تۇرۇشىغا كۈنچىقىش تەرەپتىن بىر توپ لەشكەر چىقىپ قالدى. بۇ لەشكەرلەرنىڭ سەركەردىسى كەڭ پېشانىلىق، كەڭ يۈزلۈك، ئارسلان قامەتلىك، ئېيىق بەللىك بىر كىشى ئىدى؛ ئۇ ۋۇجۇن ئايمىقىدىكى فۇچۇن ناھىيىسىدىن ئىدى. ئۇنىڭ ئىسىم - زاتى سۇن جيەن، يەنە بىر ئىسمى ۋېن تەي بولۇپ، سۇن ۋۇزىنىڭ پۇشتى ئىدى. ئۇ 17 ياش ۋاقتىدا ئاتىسى بىلەن چىەنتاڭ دەرياسىدا كېتىۋاتقىنىدا، ئون نەچچە دېڭىز قاراقچىسىنىڭ سودىگەرلەرنى بۇلاپ، قىرغاقتا ئولجا بۆلۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئاتىسىغا:

— بۇ قاراقچىلارنى تۇتۇش كېرەك، — دېدى ۋە قىلىچىنى ئېلىپ جاسارەت بىلەن قىرغاققا چىقتى، ھەر تەرەپكە قاراپ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن خۇددى ئۆز كىشىلىرىنى چاقىرغاندەك توۋلىدى، قاراقچىلار بۇنى كۆرۈپ، خان لەشكەرلىرى كېلىپ قالغان بولۇشى كېرەك، دەپ مال - دۇنياسىنى تاشلاپ قېچىشتى، سۇن جيەن قوغلاپ يۈرۈپ قاراقچىلاردىن بىرنى ئۆلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئايماق - ناھىيىلەرگە ئۇنىڭ داڭقى كېتىپ لەشكەر بېشىلىققا تەۋسىيە قىلىندى، كېيىن كۇەيجىدە جادۇگەر شۇي چاڭ ئىسيان كۆتۈرۈپ، ئۆزىنى «قۇياش خان» دەپ ئاتاپ ئۆز ئەتراپىغا ئون نەچچە تۈمەن ئادەم توپلىدى، سۇن جيەن ۋە ئايماق چاۋۇشبېگى 1000 دىن ئارتۇق باتۇر يىگىتنى توپلاپ، باشقا ئايماقلارنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىللە قاراقچىلارنى تىرىپىرەن قىلىپ، شۇي چاڭ ۋە ئۇنىڭ ئوغلى شۇي شاۋنى ئۆلتۈردى. ئايماقبېگى زاڭ مىن سۇن جيەننىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىسىنى خانغا مەلۇم قىلدى، خاندانلىق ئۇنى يەندۇغا يامۇلبېگى قىلىپ تەينىلىدى، كېيىن يەنە شۇيىي ۋە شياپىغا يامۇلبېگى قىلىپ تەيىنلىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇ سېرىق

ياغلىقلىقلارنىڭ ئىسيان كۆتۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، بىزدىكى ياش يىگىتلەرنى ۋە كۆچمە سودىگەرلەرنى توپلاپ خوەيسىدىكى 1500 دىن ئارتۇق تاللانغان لەشكەرنى باشلاپ، جۇ جۇنگە ھەمدەمگە كەلدى. جۇ جۇن ناھايىتى خۇرسەن بولدى ۋە ئۇنى شەھەرنىڭ تۆۋەن قوۋۇقىغا، ليۇ بېينى يۇقىرى قوۋۇقىغا تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى. جۇ جۇن ئۆزى كۈنپېتىش قوۋۇقىغا تېگىش قىلدى، كۈنچىقىش قوۋۇقىنى قاراقچىلارنىڭ قېچىشىغا قالدۇردى. سۇن جيەن ئالدى بىلەن سېپىلغا چىقىپ 20 دىن ئارتۇق قاراقچىنى ئۆلتۈردى، قاراقچىلار تىرىپىرەن بولدى. بۇنى كۆرگەن جاۋ خۇڭ ئات چاپتۇرغان پېتى ئۇزۇن دەستىلىك نەيزىسى بىلەن توپتوغرا سۇن جيەنگە ئېتىلدى. سۇن جيەن سېپىلدىن بىرلا سەكرەپ چۈشۈپ، ئەپچىللىك بىلەن جاۋ خۇڭنىڭ نەيزىسىنى تارتىۋېلىپ، ئۇنىڭغا بىر نەيزە سانجىپ ئاتتىن موللاق ئاتقۇزدى، سۇن جيەن جاۋ خۇڭنىڭ ئېتىنى مىنىۋېلىپ، ئۇچقاندەك كېلىپ قاراقچىلارنى چاپ - چاپ قىلدى. سۇن جۇڭ قاراقچىلىق لەشكەرلەرنى باشلاپ يۇقىرى قوۋۇقتىن بۆسۈپ چىقىشىغا ليۇ بېيغا دۇچ كەلدى، جەڭ قىلىشقا ئۇنىڭ رايى بارماي قۇيرۇقىنى تىكىۋەتتى. ليۇ بېي ئوقياسىنى ئېلىپ بىرنى ئېتىپ ئۇنى ئاتتىن ئوڭدىسىغا چۈشۈردى. جۇ جۇننىڭ لەشكەرلىرى ئارقىدىن قوغلاپ چاپ - چاپ قىلدى، بۇ جەڭدە بىرنەچچە تۈمەن ئادەمنىڭ كاللىسى كېسىلدى، ھەددى - ھېسابسىز كىشى باش ئەگدى، شۇنداق قىلىپ نەنياڭ ئەتراپىدىكى ئون نەچچە ئايماق تىنچىدى. جۇ جۇن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ پايتەختكە قايتتى، ئۇ ھارۋا - ئاتلىنقلار سەركەردىسى دېگەن مەرتىۋىگە ئېرىشىپ، خېنەن ھۆكۈمدارلىقىغا تەيىنلەندى. جۇ جۇن، سۇن جيەن، ليۇ بېيلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىلىرىنى خانغا مەلۇم قىلدى. سۇن جيەن دوستلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن باشقا ئايماقلا چاۋشېبەگ بولۇپ كەتتى؛ ئەمما ليۇ بېي خېلى ئۇزۇن ۋاقىت كۆتسىمۇ

مەنسەپكە تەيىنلەنمىدى.

ئاكا - ئۇكا ئۇچەيلەن ئىچى پۇشۇپ كوچىدا بىكار يۈرگىنىدە ھارۋىدا كېتىۋاتقان ئورپاق بەگ جاڭ جۇنگە ئۇچراپ قالدى. لىيۇ بېي كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىسىنى بايان قىلدى. جاڭ جۇن ئاڭلاپ، ھەيران بولۇپ ئوردىغا قايتتى ۋە خان ھوزۇرىغا كىرىپ:

— بۇرۇنىسىدا سېرىق ياغلىقلىقلارنىڭ ئىسيانى ھەرەمئاغىلىرىدىن ئون مەھرەمبەگنىڭ مەنسەپ - مەرتىۋە سېتىپ، ئۆزلىرىگە يېقىن كىشىلەرگە مەنسەپ بەرگەنلىكى، ئۆزلىرىدىن نارازى بولغانلارنى جازالىغانلىقىدىن بولدى، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئالەم تازا مالمان بولدى. بۈگۈن بۇ ئون مەھرەمبەگنى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى كېسىپ تەڭرى يولىدا نەزىر - چىراغ قىلىش كېرەك ۋە جايى - جايغا ئادەم ئەۋەتىپ پۈتۈن ئەلگە جاكار قىلىش كېرەك، ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكەنلەرنى تارتۇقلىماق لازىم، شۇنداق قىلغاندىلا، پۈتۈن ئەل تىنچىيدۇ، — دېدى مەسلىھەت بېرىپ.

— جاڭ جۇن جانابى ئالىيلىرىنى ئالداۋاتىدۇ، — دېيىشتى ئون مەھرەمبەگى خانغا.

خان ئۇلارنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ، ياساۋۇللارغا بۇيرۇق بېرىپ، جاڭ جۇننى ئوردىدىن ھەيدەتكۈزدى، ئون مەھرەمبەگى كېڭىشىپ:

— بۇ سېرىق ياغلىقلىقلارنى يوقىتىشتا ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكەنلەرگە مەنسەپ بېرىلمىگەنلىكتىن نارازى بولۇپ ئېيتىلغان گەپلەر. بۇنىڭ ئۈچۈن خاندانلىق مەھكىمىسى ئۇلارنىڭ ئىقتىدارىغا قاراپ مەنسەپ بېرىش توغرىسىدا رويخەت ئالسۇن. ئاندىن بىر تەرەپ قىلساقمۇ كېچىكمەيمىز، — دېيىشتى.

شۇنىڭ بىلەن لىيۇ بېي دىڭجۇدىكى جۇشەن دىيارى ئەنشى

ناھىيىسىنىڭ لەشكەر بېشى قىلىپ تەيىنلەندى ۋە ئاز ۋاقىتتىن كېيىن شۇ ناھىيىگە بېرىپ مەنسەپتە ئولتۇردى. لىيۇ بېي كېتىش ئالدىدا لەشكەرلىرىنى ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇردى، پەقەت خاس يىگىتلىرىدىن يىگىرمە نەچچىسىنى ئېلىپ گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار بىلەن ئەنشى ناھىيىسىگە كېلىپ مەنسەپ تاپشۇرۇۋالدى. ناھىيىنىڭ ئىشلىرىنى بىر ئاي باشقۇرۇش جەريانىدا خەلقە قىلچە ئازار بەرمىدى، خەلق بۇنىڭدىن تەسىرلەندى. لىيۇ بېي مەنسەپتە ئولتۇرغاندىن كېيىن گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار بىلەن بىر داستىخاندا تاماق يېدى، بىر كارىۋاتتا ئۇخلىدى، لىيۇ بېي كۆپچىلىك ئارىسىدا ئولتۇرغىنىدا گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېي زېرىكمەي - تېرىكمەي يېنىدا تىك تۇرۇپ خەۋەر ئالدى.

لىيۇ بېي ناھىيىگە كەلگىنىگە تېخى تۆت ئاي ئۆتە - ئۆتمەي، خاندانلىق لەشكىرىي خىزمەتتە ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتىپ، مەنسەپدار بولغانلارنى مەنسەپتىن تاللاپ قالدۇرۇش ھەققىدە پەرمان چىقاردى. لىيۇ بېيمۇ مۇشۇ قاتارغا كىرەتتى. شۇ ئەسنادا خىزمەت نەتىجىلىرىنى تەكشۈرۈش ئۇچۇن ناھىيىگە باقاۋۇل كېلىپ قالدى، لىيۇ بېي شەھەردىن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ سالام بەردى. باقاۋۇل ئات ئۇستىدە قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۇنىڭ سالىمىغا ئىلتىپاتسىزلا جاۋاب قايتۇردى. بۇنى كۆرگەن گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېيىنىڭ ئىمانى ئۇچتى. بۇلار سارايغا كەلگەندىن كېيىن باقاۋۇل تۆرگە چىقىپ ئولتۇردى، لىيۇ بېي تاپسىدا قول قوۋۇشتۇرۇپ ئۆرە تۇردى. خېلى ئۇزۇندىن كېيىن باقاۋۇل:

— لەشكەر بېشى! سىز قايسى نەسەبتىن بولىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— جۇڭشەندىكى جىن ۋاڭنىڭ پۇشتى بولىمەن؛ جۇجۇن ئايمىقىدا سېرىق ياغلىقلىقلارنى يوقىتىشتا چوڭ - كىچىك ئوتتۇز نەچچە جەڭگە قاتنىشىپ، ئاز - تولا ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكىنىم ئۇچۇن، بۇ مەنسەپكە تەيىنلەندىم، — دېدى لىيۇ بېي جاۋابەن.

— مەن خانىمنىڭ تۇغقىنى بولىمەن دېگەن ئالدامچىلىق بىلەن يالغان ئەجىر ـ تۆھپە مەلۇم قىلىپسەن! ھازىر بۇنداق پاسىق ئەمەلدارلارنى مەنسەپتىن بوشىتىش خۇسۇسىدا خانىمنىڭ پەرمانى بار! — دەپ ۋارقىرىدى باقاۋۇل.

لىيۇ بېي خوپ، خوپ دەپ چىقىپ كەتتى. ئۇ يامۇلغا قايتىپ كېلىپ، ناھىيىدىكى بەگ ـ سىپاھلار بىلەن كېڭەشتى. بەگ ـ سىپاھلار:

— باقاۋۇل پارا ئېلىشنى كۆزلەپلا ھەيۋە قىلىۋاتىدۇ، — دېيىشتى.

— مەن، — دېدى لىيۇ بېي، — خەلق ھەققىنى قىلچىمۇ دەخلى ـ تەرۇز قىلمىدىم، مېنىڭدە ئۇنىڭغا بېرىدىغان پۇل ـ مال نېمىشقىلسۇن؟

ئەتىسى باقاۋۇل ئالدى بىلەن ناھىيىدىكى بەگ ـ سىپاھلارنى چاقىرتۇپلىپ، ناھىيە لەشكەر بېشى خەلقە زىيانكەشلىك قىلدى، دەپ ئەيىبلەڭلار، دەپ زورلىدى. لىيۇ بېي نەچچە قېتىم ئەپۇ سوراش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئالدىغا بارغان بولسىمۇ، دەرۋازىۋەنلەر توسۇۋېلىپ كىرگۈزمىدى.

جاڭ فېي خاپىچىلىقتا بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچتى، ئۇ ئۆتەڭ ساريى ئالدىدىن ئاتلىق ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، 50 — 60 مويسىپەت كىشىنىڭ دەرۋازا ئالدىغا توپلىنىپ، يىغلىشىپ تۇرغىنىنى كۆردى ۋە سەۋەبىنى سورىدى. ئۇلار:

— باقاۋۇلبېگىم بەگ ـ سىپاھلارنى لىيۇ بېي جانابلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىشقا زورلاۋېتىپتۇ؛ ئەرز ئېيتىپ كېلىۋىدۇق، دەرۋازىۋەن كىرگۈزمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىزنى سۈرۈپ ـ توقاي قىلدى، — دېيىشتى.

جاڭ فېي بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولدى، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى ۋە ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى ـ دە، ئۇدۇل ئۆتەڭ ساريىغا قاراپ ماڭدى، ئۇ

دەرۋازىۋەنلەرنىڭ توسۇشىغا قارىماي توپتوغرا ئارقا دىۋانغا كىردى، باقاۋۇلنىڭ دىۋاندا ئولتۇرغىنىنى، ناھىيە بەگ ـ سىپاھلىرىنى باغلاپ يەرگە ياتقۇزۇپ قويغانلىقىنى كۆردى. جاڭ فېي:

— ھوي! خەلق زىياندىشى بولغان مۇتتەھەم، مېنى تونۇمسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

باقاۋۇل گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، جاڭ فېي ئۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ، سارايدىن سۆرىگەن پېتى ئامبال يامۇلى ئالدىغا ئېپكېلىپ، ئات قوزۇقىغا باغلاپ قويدى ۋە تال چىۋىق ئېپكېلىپ، باقاۋۇلنىڭ پۇتىغا ئون نەچچە تال چىۋىق سۇنۇپ كەتكۈچە ئۇردى. لىيۇ بېي ئىزتىراپ ئىچىدە تۇرغاندا يامۇل ئالدىدا غوڭغا بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، يېنىدىكىلەردىن سورىدى.

— جاڭ سەركەردە يامۇل ئالدىدا بىر ئادەمنى باغلاپ قويۇپ قاتتىق ئۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى يېنىدىكىلەردىن بىرى.

لىيۇ بېي ئالدىراپ ـ تېنەپ قارىسا، باغلانغان ئادەم باقاۋۇل ئىكەن. لىيۇ بېي ھودۇقۇپ سەۋەبىنى سۇرۇشتۇردى. جاڭ فېي:

— مۇنداق خەلق زىياندىشى بولغان ئوغرىنىڭ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمەي قاراپ تۇرىمىزمۇ؟ — دېدى.

— لىيۇ بېي جانابلىرى! جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قويسىلا! — دەپ ئىلتىپات قىلدى باقاۋۇل.

لىيۇ بېي رەھىمدىل ئادەم بولغىنى ئۈچۈن دەرھال:

— بولدى قىل، — دەپ ۋارقىراپ توختاتتى. بۇ چاغدا بۇنىڭ ئۇستىگە گۈەن يۈي كېلىپ قېلىپ:

— ئاغا! ئۆزلىرى نۇرغۇن ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەن بولسىلىمۇ، ئاران بىر لەشكەر بېشىلىق تېگىپتۇ، ئەمدى بولسا باقاۋۇلنىڭ خورلۇقىغا قېلىۋاتىلا. سۇمۇرغ ئازغانلىقتا ئۈۋا سالالمىغاندەك، بىزمۇ بۇ يەردە جايلىشالمايمىزمىكىن، دەپ

ئويلايمەن، ئۇنىڭدىن كۆرە، باقاۋۇلنى ئۆلتۈرەيلى ـ دە، مەنسەپتىن ۋاز كېچىپ، يۇرتىمىزغا قايتىپ ئۇلۇغ ئىشلارنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش كويىغا چۈشەيلى، — دېدى.

ليۇ بېي ناھىيە لەشكەر بېشىلىق تامغىسىنى ئېلىپ چىقىپ باقاۋۇلنىڭ بوينىغا ئېسىپ، ئۇنى ئەيىبلەپ:

— ئەسلىدە خەلقنىڭ ساڭا ئوخشاش زىياندىشىلىرىنى ئۆلتۈرۈش لازىم ئىدى، بىراق ساڭا رەھىم قىلىپ بىر قوشۇق قېنىنىڭدىن كەچتىم. مەنسەپ تامغىسىنى ئال، مەن بۇ يەردىن كەتتىم، — دېدى.

باقاۋۇل دىڭجۇغا قايتىپ بېرىپ ۋەقەنى ھاكىمغا مەلۇم قىلدى، ھاكىم خاندانلىق مەھكىمىسىگە مەلۇمات سۇندى ۋە ليۇ بېيلارنى تۇتۇش ئۇچۇن ئادەم ئەۋەتتى. ليۇ بېي، گۇەن يۇي، جاڭ فېي ئۇچەيلەن دەيجۇغا بېرىپ ليۇ خۇينى پاناھ قىلدى. ليۇ خۇي ليۇ بېينىڭ خەن خاندانلىقىغا بولغان مەنسۇبىتىنى بىلىپ، ئۇنى ئۆز ئۆيىگە يوشۇرۇپ قويدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئون مەھرەمبەگ پۇتۇن ھوقۇق قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن مەسلىھەتلىشىپ، ئۆزلىرىگە بويۇنتاۋلىق قىلغانلارنى ئۆلتۈرۈش قارارىغا كەلدى. جاۋ جۇڭ، جاڭ راڭلار كىشى ئەۋەتىپ، سېرىق ياغلىقلىقلارنى يوقاتقان سەركەردىلەردىن ئالتۇن ـ كۇموش، تاۋار ـ دۇردۇن سوراتتى، بويۇنتاۋلىق قىلغانلارنى خانغا مەلۇم قىلىپ مەنسەپتىن ئېلىۋەتمەك بولدى. خۇاڭ فۇسۇڭ، جۇ جۇنلەر باش تارتقىنى ئۈچۇن جاۋ جۇڭلار خانغا ئىلتىجا قىلىپ، ئۇلارنى مەنسىپىدىن بوشاتتى. خان جاۋ جۇڭلارغا ھارۋا ـ ئاتلىقلار سەركەردىسى ۋە جاڭ راڭ باشلىق 13 كىشىگە بەگلىك مەرتىۋە بەردى. شۇنىڭ بىلەن خاندانلىق ھاكىمىيىتى كۈنسايىن ئەسكىلەشتى ۋە خەلق زار قاقشىدى. شۇڭا چاڭشادىكى قاراقچى

چۈي شىك قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ پاراكەندىچىلىك تۇغدۇردى؛ يۈيياڭدىكى جاڭ جۈي، جاڭ چۈنلەر ئىسيان كۆتۈردى: جاڭ جۈي ئۆزىنى خان دەپ ئېلان قىلدى. جاڭ چۈن ئۆزىنى ئالىي سەركەردە دەپ ئاتىدى. ۋەزىيەتنىڭ چىددىيلىكى ھەققىدىكى مەلۇماتلار ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ تۇرسىمۇ، ئون مەھرەمبېگى ئۇنى خاندىن يوشۇردى.

بىر كۈنى خان ئارقا باغدا ئون مەھرەمبېگى بىلەن مەريكە - سورۇن قۇرۇپ ئولتۇرغاندا، مەسلىھەتچى تۆرە لىيۇ تاۋ خانىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ قاتتىق ئاھ ئۇردى. خان ئۇنىڭدىن ئاھ ئۇرۇشىنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. لىيۇ تاۋ:

— ئەل تەھلىكىدە قالدى، ھەزرەت ئالىيلىرى يەنىلا ئاغۇاتلار بىلەن ئەيش - ئىشرەت قىلىۋاتىدىلا! — دېدى.

— قانداق تەھلىكە؟ ئەل تىنچلىق تۇرۇپتىغۇ؟! — دېدى خان.

— تەرەپ - تەرەپتىكى قاراقچىلار قوزغالدى، ئايماق - ناھىيىلەرنى بېسىۋالدى، بۇ پالاكەتلەرنىڭ ھەممىسى ئون مەھرەمبېگىنىڭ مەنسەپ سېتىپ خەلقنى زىيانكەشلىك قىلغانلىقى، ھەزرەت ئالىيلىرىنى ئالدىغانلىقىدىن بولدى. ئەلھال ئادىل ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئوردا خىزمىتىنى تەرك ئەتتى، بالايىئاپەت كۆز ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ! — دېدى لىيۇ تاۋ.

ئون مەھرەمبېگىنىڭ ھەممىسى يالاڭ ئۇاشتاق ئىدى، ئۇلار يۇكۇنۇپ تۇرۇپ خانغا:

— ۋەزىرلەر بىزنى سىغدۇرمايۋاتىدۇ، قوللىرى كۈن كۆرەلمەيدىغان بولدۇق! جېنىمىزنى ئېلىپ پۇرت - ماكانىمىزغا قايتىشىمىزغا ئىجازەت بېرىشلىرىنى تىلەيمىز، بىز بارلىق مال - دۇنيايىمىزنى لەشكەر خەرجى ئۈچۈن تۇتىمىز، — دەپ ناله - زار قىلىشتى.

— سېنىڭمۇ يېقىن خادىملىرىڭ بارغۇ، نېمە ئۈچۈن مېنىڭ

يېقىن خادىملىرىمنى سىغدۇرمايسەن؟ — دەپ توۋلىدى خان غەزەپلىنىپ لىيۇ تاۋغا ۋە ياساۋۇللىرىغا ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كاللىسىنى ئېلىشنى بۇيرۇدى. لىيۇ تاۋ:

— مەن ئۆلۈشۈمگە ئېچىنمايمەن! ئەمما خەن خاندانلىقىنىڭ 400 يىلدىن ئارتۇق يۇرت سوراپ، ھالا بۇ كۈندە مۇنداق تامام بولۇشىغا ئېچىنىمەن! — دەپ توۋلىدى.

ياساۋۇللار لىيۇ تاۋنى ئېلىپ چىقىپ ھۆكۈمنى ئەمدى ئىجرا قىلايلى دەپ تۇرۇشىغا، ۋەزىر لەردىن بىرى:

— ھاي! قول تەگكۈزمەي تۇرۇڭلار، مەن ئۇنى خاندىن تىلىۋالىمەن! — دېدى.

بۇ ئادەم ۋەزىر چېن دەن ئىدى. ئۇ توپتوغرا سارايغا كىرىپ، خاندىن:

— مەسلىھەتچى تۆرە لىيۇ تاۋ نېمە گۇناھى ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنىدىكىن؟ — دەپ سورىدى.

— يېقىن خادىملىرىمغا تۆھمەت قىلىپ، ماڭا ھۆرمەتسىزلىك قىلدى، — دېدى خان.

— خەلقئالەم ئۈن مەھزەمبەگنىڭ يەۋەتكۈدەك ئۆچ كۆرىدۇ، جانابىي ئالىيلىرى بۇلارنى ئاتا ـ ئانىلىرىدەك ھۆرمەت قىلدىلا، بۇلار قىلچە ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتمەي تۇرۇپ بەگلىك مەرتىۋىگە ئېرىشتى؛ فىك شۇيلەر سېرىق ياغلىقلىقلار بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ، ئىچكى پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئۆزلىرى بۇنى بىلمەيدىلا، تاج ـ تەختلىرى خانىۋەيران بولاي دەۋاتىدۇ! — دېدى چېن دەن.

— فىك شۇينىڭ پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرغانلىقى ھېچكىمگە مەلۇم ئەمەس، ئۇن مەھرەمبەگى ئىچىدە ماڭا سادىق بىرەرىمۇ يوقمۇ؟ — دېدى خان.

چېن دەن بېشىنى پەلەمپەيگە ئۇرۇپ تۇرۇپ يەنە ئىلتىجا قىلدى. خان غەزەپكە كېلىپ، ئۇنى ئېلىپ چىقىپ لىيۇ تاۋ بىلەن

بىللە زىندانغا تاشلاشنى بۇيرۇدى. شۇ كۈنى كېچىدە ئون مەھرەمبېگى بۇلارنى زىنداندا ئۆلتۈردى، خان نامىدىن يالغان پەرمان چىقىرىپ، سۇن جيەننى چاڭشاغا ھاكىملىققا تەيىنلىدى ۋە ئۇنى چۇي شىڭغا جازا يۈرۈشى قىلىشقا بۇيرۇدى.

50 كۈن ئۆتمەيلا جياڭشيانىڭ تىنچىغانلىقى ھەققىدە نۇسرەت خەۋىرى كەلدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن سۇن جيەنگە ۋۇ چېڭ بېگى دېگەن مەرتىۋە بېرىلدى. ليۇ يۇينى يۇيجۇ ئايمىقىنىڭ پاسىبانى قىلىپ تەيىنلىدى، ئۇ لەشكەر تارتىپ، يۇيياڭدىكى جاڭ جۇي، جاڭ چۇنلارنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن يۈرۈش قىلدى. دەيجۇ ئايمىقىدىكى ليۇ خۇي ليۇ بېينى خەت ئارقىلىق ليۇ يۇيگە تونۇشتۇردى. ليۇ يۇي ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئۇنى تۇتۇقبەگ قىلىپ بەلگىلىدى، ئۇ لەشكەر باشلاپ توپتوغرا قاراقچىلارنىڭ ئۇۋىسىغا بېسىپ باردى، بىرقانچە كۈن قاتتىق جەڭ قىلىپ، ياۋنىڭ جاسارىتىنى سۇندۇردى. جاڭ چۇن ۋەھشىي زوراۋانلىقى ئۈچۈن سەرۋازلار ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈدى. قول ئاستىدىكى باشلىقلاردىن بىرى ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى كېسىپ، ئۆز لەشكىرى بىلەن باش ئەگدى. جاڭ چۇن ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋالدى، شۇنىڭ بىلەن يۇيياڭ تىنچىدى، ليۇ يۇي خانغا ليۇ بېينىڭ كۆرسەتكەن زور ئەجىر - تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلدى؛ خان ئۇنىڭ باقاۋۇلنى ئۇرغان گۇناھىدىن ئۆتۈپ، ئۇنى شيامىغا يامۇلبېگى قىلىپ تەيىنلىدى، ئۇ ئۇ يەردىن گاۋتاڭغا لەشكەر بېشى بولۇپ يۆتكەلدى. گۇڭ سۇنزەن ليۇ بېينىڭ بۇرۇنقى ئەجىر - تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلىپ، چاۋۇشبەگلىكىگە كۆرسەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ پىڭيۇەن ناھىيىسىگە ئامبال قىلىپ تەيىنلەندى. ليۇ بېي پىڭيۇەندە خەرج - خىراج، ئوزۇق - تۈلۈك ۋە لەشكەرلەرگە تېگىنىپ، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى شان - شەۋكىتىنى ئورنىغا كەلتۈردى. ليۇ يۇي قاراقچىلارنى يوقىتىشتا ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكەنلىكىدىن

ئەمر بولۇپ تەينىلەندى.

جۇڭ پىڭنىڭ 6 - يىلى 4 - ئايدا، لىڭدې خان قانتسۇڭ كېسەل بولۇپ قالدى، ئالىي سەركەردە خې جىننى ئۆزىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنكى ئىشلار ھەققىدە كېڭىشىش ئۈچۈن ئوردىغا چاقىردى. خې جىن تېگىدىن قاسساپ ئائىلىسىدىن ئىدى؛ سىڭلىسى ئوردىدا كىچىك خانىش بولۇپ، شاھزادە بىيەننىي تۇغقىنى ئۈچۈن خانىش بولغانىدى، شۇ مۇناسىۋەتتىن بىلەن خې جىن ئىمتىيازغا ئېرىشىپ، چوڭ ئىلتىپاتلارغا نائىل بولغانىدى. خانىڭ ياخشى كۆرىدىغان ۋاڭ ئاتلىق كىچىك خانىشى بار ئىدى، ئۇ شىيې شاھزادىنى تۇغقان. خې خانىش ھەسەتخورلۇق قىلىپ، كىچىك خانىش ۋاڭ ئاغىچىنى ئوغا مەي بېرىپ ئۆلتۈردى، شىيې شاھزادە دۇڭ ۋالىدە خانىڭ ھەرىمىدە تەربىيىلەنىدى، دۇڭ ۋالىدە خان لىڭدې خانىڭ ئانىسى بولۇپ، جىيې دۇبگى لىيۇ چاڭنىڭ خوتۇنى ئىدى. دەسلەپتە خۇەن دى خانىڭ ئوغلى بولمىغاچقا، ئۇ جىيې دۇبگىنىڭ ئوغلىنى خان قىلىپ تەختكە ئولتۇرغۇزغانىدى. لىڭدې خان تاج - تەخت ۋارىسى بولغاندىن كېيىن ئانىسىنى ئوردىغا ئالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ۋالىدە خان مەرتىۋىسى بەردى.

دۇڭ ۋالىدە خان شاھزادە شىيېنى ۋەلىئەھد قىلىش جۇسۇسىدا خانغا نەسىھەت قىلدى. خانمۇ شاھزادە شىيېنى ياخشى كۆرگەچكە ئۇنى ۋەلىئەھد قىلماقچى بولدى. خانىڭ كېسىلى ئېغىرلاشقاندا ھۇدەيچىلەردىن جىيەن شۇ جانابې ئالىيلىرى، شاھزادە شىيېنى ۋەلىئەھد قىلماق بولسىڭىزلا، كېيىنكى ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن خې جىننى قەتلى قىلىشلىرى لازىم، دېدى.

خان ئۇنىڭ گېپىنى ماقۇل كۆردى، بۇنىڭ ئۈچۈن خې جىننى ئوردىغا چاقىرتتى. خې جىن ئوردا ئىشىكىگە كەلگەندە

چاۋۇشبەگ پەن يې ئۇنىڭغا:

— ئوردىغا كىرمىسىلە، جىيەن شۇ جانابلىرىنى ئۆلتۈرمەكچى، — دېدى.

خې جىن چۆچۈپ كېتىپ، دەرۋ چۈشكۈنىگە قايتتى ۋە ۋەزىرلىرىنى چاقىرىپ، ئاغۋاتلارنىڭ بىرىنىمۇ قالدۇرماي ئۆلتۈرۈش توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشتى. ئولتۇرغانلاردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاغۋاتلارنىڭ تەسىرى جۇڭدى خان ۋە جىددى خان دەۋرىدىن باشلاندى، ئۇلار ئوردىدا پىلەكتەك كەڭ يېيىلىپ كەتتى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يوقىتىپ بولغىلى بولامدۇ؟ ئەگەر سىرتىمىز پاش بولۇپ قالسا، ئۇلار بىزنىڭ جەددى - جەمەتىمىزدىن تارتىپ قورۇتۇۋېتىدۇ، ئوبدان ئويلاپ ئىش قىلساق بولارمىكىن، — دېدى.

خې جىن قارىسا بۇ كىشى لەشكەر بېشى ساۋ ساۋ ئىكەن.

— سەن تېخى ياش، خاندانلىقنىڭ ئۇلۇغ ئىشلىرىدىن نەدە خەۋىرىڭ بولسۇن، — دەپ سۆكتى خې جىن، ئۇ ئارىسالدا بولۇپ تۇرغاندا، پەن يىن يېتىپ كەلدى ۋە:

— خان ئالەمدىن ئۆتتى. جىيەن شۇ بىلەن ئون مەھرەمبەگى كېڭىشىپ، خانىڭ ۋاپاتىنى جاكارلىماي، كېيىن كېلىدىغان بالايىئاپەتتىن خالىي بولماققا خان نامىدىن يالغان پەرمان چىقىرىپ، جانابلىرىنى ئۆلتۈرۈش، شېي شاھزادىنى خان قىلىش قارارىغا كېلىشتى، — دېدى.

بۇلارنىڭ سۆزى تۈگە - تۈگىمەيلا، كەلگۈسى ئىشلارنى كېڭىشىش ئۈچۈن خې جىنىنىڭ دەرھال ئوردىغا كىرىشى ھەققىدە پەرمان يېتىپ كەلدى.

— ئاۋۋال يېڭى خاننى تەختكە ئولتۇرغۇزايلى، ئاندىن بۇزۇقلارنى يوقىتىش ئامالىنى قىلايلى، — دېدى ساۋ ساۋ.

— يېڭى خاننى تەختكە ئولتۇرغۇزۇش، بۇزۇقلارنى

يوقىتتىشقا كىم مېنىڭ بىلەن بىللە بارىدۇ؟ — دېدى خې جىن.

— مەن بارىمەن، — دېدى بىر كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ، — ماڭا تاللانغان 5000 لەشكەر بېرىلسە، ئوردىغا بېسىپ كىرىپ، يېڭى خاننى تەختكە ئولتۇرغۇزىمەن، ئاغۋاتلارنى ئۆلتۈرۈپ، خاندانلىقنى بۇزۇقلاردىن تازىلايمەن ۋە ئەلنى تىنچىتىمەن!

خې جىن قارىسا بۇ كىشى ئەجىر زېمىن يۈەن فېنگنىڭ ئوغلى يۈەن ۋېينىڭ جىيەنى مۇپەتتىشبەگ يۈەن شاۋ ئىكەن، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى بېن چۇ ئىدى. خې جىن ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە ئۇنىڭغا خاننىڭ قورۇقچى لەشكەرلىرىدىن 5000 نى بەردى. يۈەن شاۋ تولۇق جابدۇندى. خې جىن خې يۇڭ، شۇن يۇ، جېڭ تەي باشلىق 30 دىن ئارتۇق ۋەزىرنى باشلاپ كەينىدىن ئوردىغا كىرىپ كەلدى ۋە لىڭ دې خاننىڭ تاۋۇتى ئالدىدا ۋەلىئەھد بېەننى تەختكە ئولتۇرغۇزدى.

بەگ ـ سپاھلار يېڭى خان ھۇزۇرىدا ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىمدىن كېيىن، يۈەن شاۋ جىيەن شۇنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن، ھەرەمگە كىردى. جىيەن شۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ چاھارباغقا كىرىۋالدى ۋە چاھارباغدا ھۈدەيچى گاۋ شېڭ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئىلكىدىكى خاننىڭ قورۇقچى لەشكەرلىرى تامام باش ئەگدى. يۈەن شاۋ خې جىنغا:

— ئاغۋاتلار بىر تىللىق بولۇۋالدى، بىز مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى قالدۇرماي يوقىتىۋېتەيلى! — دەپ مەسلىھەت بەردى. جاڭ رۇڭ ۋە باشقىلار ئىشنىڭ جىددىيلىكىنى بىلىپ دەرھال ۋالىدە خان ھۇزۇرىغا كىرىپ:

— ئالىي سەركەردە خې جىننى ئۆلتۈرۈش سۈيىقەستىنى ئۈيۇشتۇرغان كىشى بىرلا جىيەن شۇ، قالغان ۋەزىرلەرنىڭ بۇ ئىش بىلەن چېتىشلىقى يوق. ئەمدى ئالىي سەركەردە خې جىن يۈەن شاۋنىڭ سۆزىگە كىرىپ، ھەممىزنى ئۆلتۈرمەك

بولۇۋاتىدۇ، ئاغىچا خېنىم ئالىيلىرى بىزگە رەھىم - شەپقەت قىلغايلا! — دەپ يالۋۇردى.

— غەم قىلماڭلار، سىلەرنى مەن ھىمايە قىلىمەن، — دېدى ۋالىدە خان ۋە ئاكىسى خې جىننى چاقىردى، ئۇنىڭغا خۇپىيانە ھالدا:

— ئىككىمىز ئاددىي ئادەملەر نەسلىدىنمىز، ئەگەردە جاڭ رۇڭ ۋە باشقىلار بولمىسا، بىزگە بۇنداق دۆلەت ۋە ئىززەت - ھۆرمەت دېگەن نەدە؟ ھازىر بىرلا جېھەن شۇ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، نېمە ئۈچۈن باشقىلارنىڭ سۆزىگە كىرىپ، ئاغزاتلارنى ئۆلتۈرمەك بولىسىز؟ — دېدى.

خې جىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەرەمدىن چىقتى ۋە بەگ - سىپاھلارغا:

— جېھەن شۇ مېنى ئۆلتۈرۈشنى قەستلىگەن، ئۇنىڭ پۈتۈن بالا - چاقا، جەددى - جەمەتىنى ئۆلتۈرۈش كېرەك، قالغانلارغا زەرەر يەتكۈزۈلمىسۇن! — دېدى.

— ئەگەر بۇلارنى تەلتۆكۈس يوقاتمايدىغان بولساق، جەزمەن بىزنىڭ جېنىمىزنى ئالىدۇ، — دېدى يۈەن شاۋ.

— مەن بۇ پىكىرگە كەلدىم، ئارتۇق سۆزلىمەڭ، — دېدى خې جىن، شۇنىڭ بىلەن بەگ - سىپاھلار قايتىشتى.

ئەتىسى خې ۋالىدە خان خې جىننى باش ۋەزىرلىككە تەينىلىدى ۋە قالغانلارغىمۇ يۇقىرى مەنسەپ بەردى. دۇڭ ۋالىدە خان جاڭ راڭلارنى ئۆز ھۇزۇرىغا مەسلىھەتكە چاقىردى ۋە:

— باشتا خې جىننىڭ سىڭلىسىنى مەن ئەتىۋارلاپ مەرتىۋە بەرگەنىدىم. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى خان تەختىگە چىقىۋالدى، ھەرەمنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەزىر، بەگ - سىپاھلارنىڭ ھەممىسى شۇنىڭ ئىشەنچلىك كىشىلىرى، ئۇنىڭ ئابرۇيى، ھوقۇقى ناھايىتى چوڭ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دەپ مەسلىھەت سورىدى.

— ئانا، ئەمدى سىز پەردە ئارقىسىدا ئولتۇرۇپ خانلىق ئىشلىرىنى ئۆز ئىلكىڭىزدە تۇتۇڭ، شې شاھزادىنى ۋاڭلىققا تەيىنلەڭ؛ تاغىڭىز دۇڭ جۇڭغا چوڭ مەنسەپ بېرىپ، ئۇنى لەشكەر ھوقۇقىغا ئىگە قىلىڭ؛ بىزنىمۇ ئەتىۋارلاپ ئىشقا قويۇڭ، شۇنداق قىلسىڭىز ئۇلۇغ ئىشلار ۋۇجۇدقا چىقىدۇ، — دېدى جاڭ راڭ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان دۇڭ ۋالىدە خان ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئىككىنچى دۇڭ ۋالىدە خانغا ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىم قىلىپ ئۆتۈلدى، دۇڭ ۋالىدە خان پەرمان چۈشۈرۈپ، شې شاھزادىنى چېن لىيۇۋاڭى قىلىپ تەيىنلىدى، ئاكىسى دۇڭ جۇڭنى قىران سەركەردە قىلىپ تەيىنلىدى، جاڭ راڭلار خاندانلىق ئىشىغا ھەمىيان بولىدىغان بولدى. خې ۋالىدە خان دۇڭ ۋالىدە خانىمڭ تاج ـ تەختىنى ئىگىلىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆز ئوردىسىدا مەرىكە ـ سورۇن ھازىرلاپ، دۇڭ ۋالىدە خانىنى تەكلىپ قىلدى. شارابلار ئىچىلىپ، شىركەيپ بولغاندا، خې ۋالىدە خان ئورنىدىن تۇردى ـ دە، تەزىم قىلىپ، ئىككى قولى بىلەن قەدەھ سۇنغان ھالدا:

— بىز ئايال خەق، خاندانلىق ئىشلىرىغا ئارىلاشساق ياراشمايدۇ. بۇرۇنىسىدا خانىش لۇي خۇ تاج ـ تەختىنى ئىگىلىۋالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ جەددى ـ جەمەتىدىن مىڭلارچە كىشى ئۆلتۈرۈلمىدىمۇ؟ سىلەر بىلەن مەن ھەرەمدە تىنچ ئولتۇرۇپ، خاندانلىقنىڭ ئۇلۇغ ئىشلىرىنى ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنىڭ كېڭىشىپ باشقۇرۇشىغا قويۇپ بېرىشىمىز كېرەك. بۇ ئەل ئۈچۈن ياخشى بولىدۇ، سۆزۈمنى قوبۇل قىلغايلا! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

دۇڭ ۋالىدە خان دەرغەزەپ بولۇپ:

سەن ھەسەتخورلۇق قىلىپ، كىچىك خانىش ۋاڭ ئاغىنىنى ئوغا مەي بېرىپ ئۆلتۈرگەندىڭ، ھازىر يەنە

ئوغلۇڭنىڭ خان بولغانلىقىغا ۋە ئاكاڭ خې جەننەتكە كۆچكەن يۆلىنىپ جۆيلۈۋاتىسىنا! مەن ئۇچۇن قىران سەركەردىگە بۇيرۇپ ئاكاڭنىڭ كاللىسىنى ئېلىۋېتىش ھېچ گەپ ئەمەس! — دېدى ژارقىراپ.

— مەن ساڭا چىرايلىقچە نەسىھەت قىلسام، سەن ئەكسىچە ماڭا كايىپ كەتتىڭغۇ؟ — دېدى خې ژالىدە خانمۇ غەزەپ بىلەن.

— سەن قاسساپ ۋە مەي - شاراب ساتقۇچى پۇشتى بولغان بىر پەس تۇرساڭ، نېمىنى بىلىسەن! — دېدى دۇڭ ژالىدە خان. شۇنداق قىلىپ ئىككى ئاغىچا خېنىم ئارىسىدا غوۋغا كۆتۈرۈلدى. جاڭ راڭ ۋە باشقىلار ئۇلارنى نەسىھەت بىلەن ئۆز ھەرەمىلىرىگە قايتۇردى. خې ژالىدە خان كېچىلەپ خې جەننى سارايغا چاقىرتىپ، بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. خې جەن دەرھال چىقىپ ئۇچ ئۇلۇغ ۋەزىرنى كېڭەشكە چاقىردى. ئۇلار ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاۋاپ - تەزىم ژاقتىدا، ۋەزىرلەرگە:

— ئەسلىدە دۇڭ ژالىدە خان ياقا يۇرتتىن كەلتۈرۈلگەن جانىش، شۇڭا ئوردىدا تۇرۇشقا لايىق ئەمەس، ئۇنى خې جەنگە كۆچۈرۈپ قويماق لازىم، بۇگۈنلا پايتەختتىن چىقىپ كەتسە، — دەپ ئىلتىجا قىلغۇزدى. بىر تەرەپتىن مەخسۇس كىشى تەينەلەپ دۇڭ ژالىدە خانىنى يولغا سالدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ھەرەم لەشكەرلىرىنى قىران سەركەردە دۇڭ جۇڭنىڭ ئۆيىنى قاۋاپ، مەنسەپ تامغىسىنى ئېلىۋېلىشقا ئەۋەتتى. دۇڭ جۇڭ ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى بىلىپ دېۋاندا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى، بالا - ژاقا، جەددى - جەمەتى ماتەم - پەرياد چەكتى، لەشكەرلەر قايتىپ كېتىشتى. جاڭ راڭ، دۇن گۇيلەر دۇڭ ژالىدە خانىنىڭ قوغلاندى قىلىنغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، خې جەننىڭ ئىنىسى خې ماۋ ۋە ئۇنىڭ ئانىسى ژۇ ياڭجۇن خېنىمغا ئالتۇن - كۈمۈش، ئونچە - مەرۋايىت ۋە ئېسىل ئويۇنچۇقلار سوۋغا قىلىپ، ئۇلارنى ئەتە - ئاخشامدا خې ژالىدە خان يېنىغا

كىرگۈزۈپ، ئۆزلىرىنى ساقلاپ قېلىش يولىدا تىل ياغلىمىلىققا سالدى. شۇنىڭ بىلەن ئون مەھرەمبەگى يەنە بەختىيار يېقىن كىشىلەردىن بولۇۋالدى.

6 - ئايلاردا خې جىن مەخپىي كىشى ئەۋەتىپ، دۇڭ ۋالىدە خانىنى جىيەنخېدىكى تۇرالغۇسىدا ئوغا مەي بېرىپ ئۆلتۈردى، جەسەتنى پايتەختكە ئەكەلدۈرۈپ، لىكىدى خان مەقبەرىسىگە دەپنە قىلدۇردى. خې جىن ئاغرىقمەن دېگەن باھانىنى كۆرسىتىپ دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشمىدى. مۇپەتتىشىبەگى دۇەن شاۋ خې جىن ھۇزۇرىغا كىرىپ:

— جاڭ راڭ، يۇەن گۇيلەر سىرتتا جانابلىرىنى دۇڭ ۋالىدە خانغا ئوغا مەي بېرىپ ئۆلتۈردى، ئەمدى ئۆزى تەختكە چىقماقچى، دېگەن سۆزلەرنى تارقاتماقتا، ئەگەر مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئاغۋاتلارنى يوقاتمىسىلا، كەلگۈسىدە ئۇلار چوڭ ئاپەت كەلتۈرىدۇ. بۇرۇنىسىدا دۇ ۋۇنىڭ ھەرەمئاغىلىرىنى يوقىتىشى ئاشكارا بولۇپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ ھېشىغا بالايىئاپەت چۈشتى. جانابلىرى ۋە ئىنىلىرىنىڭ قول ئاستىدا باتۇر - پالۋانلار بار؛ بۇلار كۆچ چىقارسىلا، ئىشنى تامام قولغا ئالغىلى بولىدۇ. ئاللا بەرگەن بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىك لازىم، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

— مەسلىھەتلىشىپ كۆرەيلى، — دېدى خې جىن.

جاڭ راڭ ئەتراپىدىكىلەر بۇنى جاڭ راڭغا مەخپىي يەتكۈزۈپ قويدى، جاڭ راڭلار خې ماۋغا يەتكۈزدى ۋە نۇرغۇن پارا تىقتى. خې ماۋ خې ۋالىدە خانغا:

— ئالىي سەركەردە خې جىن يېڭى خانىنىڭ خان بولۇشىغا يار - يۆلەك بولدۇم دەپ مېھىر - شەپقەت ئىشلىرى بىلەن بولمىماي، پەقەت ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە جازالاش ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ھازىر يەنە ھېچبىر سەۋەبسىزلا ئون مەھرەمبەگىنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. بۇ پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرۇشتىن باشقا

نەرسە ئەمەس، — دەپ مەلۇم قىلدى.

خې ۋالىدە خان ئۇنىڭ سۆزىنى ماقۇل كۆردى. بىرئازدىن كېيىن خې جەن ھەرەمگە كىرىپ خې ۋالىدە خانغا ھەرەمئاغىلىرىنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانلىقىنى بايان قىلدى. خې ۋالىدە خان:

— ھەرەمئاغىلىرى ئۇزۇندىن بۇيان خاندانلىقنى ۋە خەن خاندانلىقىنىڭ ئىشىنى باشقۇرۇپ كەلمەكتە، سابىق خان بولسا يېقىندىلا ئالەمدىن ئۆتتى، كونا ۋەزىرلەرنى ئۆلتۈرۈش خاندانلىققا بىھۆرمەتلىك قىلغانلىق بولىدۇ، — دېدى.

خې جەن ئىشىنى كېچىپ ئىشلەيدىغان ئادەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ۋالىدە خاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ماقۇل دەپ چىقىپ كەتتى. يۇەن شاۋ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئىشلار قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— ۋالىدە خان ماقۇل كۆرمەيۋاتىدۇ، قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى خې جەن.

— جايلاردىكى قەھرىمان يىگىتلەرنى پايتەختكە تارتىپ كېلىشكە چاقىرىپ، شۇلار ئارقىلىق ھەرەمئاغىلىرىنى پۈتۈنلەي يوقىتايلى. ھازىر ئەھۋال جىددىي بولغانلىقتىن ۋالىدە خان ماقۇل كۆرمىدى دەپ قاراپ تۇرغىلى بولمايدۇ، — دېدى يۇەن شاۋ.

— بۇ ناھايىتى ياخشى تەدبىر بولدى، — دېدى خې جەن ۋە شەھەرگە پەرمان ئەۋەتىپ، لەشكەر باشلىقلىرىنى پايتەختكە چاقىرماق بولدى. بۇ چاغدا ئوردا مەرزىسى چېن لىن:

— ئۇنداق قىلىشقا بولماسمىكىن! بىزدە «كۆزنى يۇمۇپ تۇرۇپ قارلىغاچ تۇتۇش» ئۆزىنى ئۆزى ئالداش بولىدۇ، دېگەن گەپ بار. ئالدامچىلىق بىلەن ئۇششاق ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدىغان تۇرسا، ئەلنىڭ چوڭ ئىشىنى قانداق ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولسۇن؟ ھازىر جانابلىرى خانىنىڭ ئابرۇيىغا

تاپىنىپ ھەممە لەشكەر ھوقۇقىنى ئىلكىلىرىگە ئالدىلا، نېمىنى قىلىمەن دېسىلە، شۇنى قىلالايدىلا، ھەرەمئاغىلىرىنى يوقىتىشنى خالايدىكەنلا، بۇ سىلى ئۇچۇن بىر قىزىق مەشىنىڭ بىر تال تۈكىنى كۆيدۈرگىنىدەكلا بىر ئىش. ناھايىتى تېز ۋە كەسكىنلىك بىلەن بىر ئىش قىلسىلا. خۇدا ۋە خەلقىئالەم ئالدىدىمۇ راۋا كۆرىدىغان ئىش. ئۇنى قىلماي، جايلاردىكى سەركەردىلەرنىي پايتەختكە چاقىرىدىكەنلا، قەھرىمانلار يىغىلىپ، ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا بىرەر مەقسەتتە بولىدۇ، ئۇ چاغدا تىنچ ئۇچىنى ئۆزلىرىگە قارىتىدۇ، دەستىنى باشقىلارغا تۇنقۇزۇپ قويىدىلا ـ دە، ئىش ۋۇجۇدقا چىقمايلا قالماي، يەنە قالايمىقانچىلىق چىقىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

— بۇ نامەردلەرنىڭ پىكرى، — دېدى خې جىن كۇلۇپ تۇرۇپ.

بۇ چاغدا يان تەرەپتە تۇرغان بىر كىشى چاۋاك چېلىپ، قاقاقلاپ كۇلۇپ:

— بۇ قول شىلتىگەندەكلا ناھايىتى ئاسان بىر ئىشقۇ، مۇنچىۋالا مەسلىھەت قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى.

بۇ ساۋ ساۋ ئىدى. دەرھەقىقەت:

يوقىتار بولساك قېشىڭدىن ئەسكىنى — مالىمانچىنى،
ئاڭلىغىن، ئالغىن ئىلىنك دانىش كىشىلەر سۆزىنى.

ساۋ ساۋنىڭ زادى نېمە دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئۈچىنچى باب

ۋېنمىڭ بېغىدىكى كېڭەشتە دۇڭ جۇنىڭ دىڭ يۇەنگە كايىپ كەتكەنلىكى
لى سۇنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۈنچە ـ مەرۋايىتلار بىلەن لۇي بۇنى ئۆزىگە تارتقانلىقى

ئەلقىسسە، ساۋ ساۋ خې جىنگە:

— ھەرەمئاغىلىرىنىڭ پالاكىتى قەدىمدە بولغاندەك ھېلىمۇ بولۇۋاتىدۇ. خانلىرىمىز ئۇلارغا تېگىشسىز ھوقۇقلارنى بېرىپ، رەھىم ـ شەپقەت قىلىپ كەلگەنلىكىدىن ھازىر ئىش بۇ يەرگە يەتتى. ئۇلارنى جازالىماق لازىم، باش گۇناھكارلارنى يوقاتماق كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن بىرلا گۇندىپاي كۇپايە، جايلاردىن لەشكەر چاقىرىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ھەرەمئاغىلىرىنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرماي يوقىتىمىز دېسەك، ئىش پاش بولۇپ قېلىپ ئۇتتۇرۇپ قويارمىزمىكىن، — دېدى.

— سېنىڭدىمۇ باشقىچە غەرەز بار ئىكەن ـ دە! — دەپ كايىدى خې جىن دەرغەزەپ بولۇپ.

— جاھاننى مالىمانچىلىققا سالغۇچى چوقۇم خې جىن بولغۇسى، — دېدى ساۋ ساۋ سورۇندىن چىقىۋېتىپ.

خې جىن ھەممە شەھەرگە خۇپىيانە پەرمانلار يېزىپ، كېچىلەپ مەخسۇس چاپارمەنلەر ماڭدۇردى.

سابىق سەركەردە، ئاۋشياڭ بېيگى، شىلياڭ ئايماقبېگى دۇڭ جۇ سېرىق ياغلىقلىقلار ئىسيانىنى باستۇرۇشتا ئەجىر - خىزمەت كۆرسەتمىگەنلىكى ئۈچۈن خاندانلىق ئۇنى جازالىماق بولغاندا، ئۇنى مەھرەمبېگىگە پارا بېرىش يولى بىلەن جازادىن قۇتۇلۇپ قالغان. ئۇ يەنە ئوردا ئەمەلدارلىرىنى قويۇپ يۇرۇپ، يۇقىرى مەنسەپكە ئىگە بولۇۋالغاندىن كېيىن شىجۇ ئايمىقىدا 20 تۇمەن لەشكەرنى ئىلكىدە تۇتۇپ، دائىم خانغا سادىقەتسىزلىك قىلىش نىيىتىدە بولۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم پەرماننى ئالغاندىن كېيىن ناھايىتى خۇش بولۇپ، لەشكەرلىرىنى تەخلەپ، يولغا چىقتى. كۈيئوغلى كەپتاۋۇل نېۋ فۇنى ساقلاپ تۇرۇشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى لى جۇيى، گاۋ سى، جاڭ جى، فېن چاۋلارنى ئېلىپ لەشكەرلىرى بىلەن لوياڭغا قاراپ ماڭدى. دۇڭ جۇنىڭ كۈيئوغلىنىڭ مەسلىھەتچىسى لى رۇ:

— بۇگۈن بىز پەرمان ئالغان بولساقمۇ، ئۇنىڭدا ئۇچۇق بولمىغان ئىشلار كۆپ. نېمىشقا ئادەم ئەۋەتىپ خانغا مەلۇمات يوللىمايسىز؟ يوللۇق ئىش قىلغاندىلا ئۇلۇغ ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

دۇڭ جۇ خۇش بولۇپ تۆۋەندىكى مەلۇماتنى يوللىدى:

ئاڭلىشىمىزچە ئەلدە پاراكەندچىلىك ئۇزلۇكسىز تۇغۇلۇۋاتىپتۇ، بۇنىڭغا ھەرەمئاغىلىرىدىن جاڭ راڭ ۋە باشقىلارنىڭ يوسۇن - قائىدىلەرنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىقى سەۋەب بولدى. مەلۇمكى، قاينا‌ۋاتقان قازاننى توختىتىش ئۈچۈن دەرھال ئوتنى ئۆچۈرۈپ تاشلاش كېرەك، يارىنى ئاغرىتىدۇ دەپ تۇرماي، زەھەرنى تەندە ساقلىغاندىن پېرىپ دەردىنى تارتقان ئەۋزەل. كەمبىللىرىنىڭ لەشكەر تارتىپ لوياڭغا كېلىشى جاڭ راڭلارغا ئوخشاشلارنى يوقىتىش ئۈچۈندۇر. بۇ، خاندانلىقىمىز، ئېلىمىز

ئۇچۇن بەخت ـ سائادەتتۇر.

خې جىن مەلۇماتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ۋەزىرلەرگە كۆرسەتتى.

ـ دۇك جۇ ئىرتقۇچ چىلبۇرە. ئۇنې پايتەختكە يولتىدىغان بولساق، چوقۇم ئادەمخورلۇق قىلىدۇ، ـ دېدى ئوردا تەپتىشى جىن تەي.

ـ سىز بەكمۇ گۇمانخور، ئۇلۇغ ئىشلارغا لايىق ئەمەس ئىكەنسىز، ـ دېدى خې جىن.

ـ دۇك جۇنى ياخشى بىلىمەن. ئۇ، يۇزى كۇلەر، ئىچى زەھەر ئادەم؛ پايتەختكە يوللايدىغانلا بولسا، چوقۇم بىر بالايىئاپەت بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆزە مالمان چىقىشتىن ساقلىنىش ئۇچۇن ئۇنى توسۇپ قويايلى، ـ دېدى لۇ جى.

خې جىن مەسلىھەتنى ئاڭلىمىغانلىقتىن جىن تەي، لۇ جىلار مەنسىپىنى تاشلاپ كېتىپ قالدى. ئوردىدىكى ۋەزىرلەرنىڭ تەڭدىن تولىسى كېتىپ قالدى. خې جىن دۇك جۇنىڭ ئالدىغا كىشى چىقىرىپ، ئۇنى مېھمانخانىغا باشلاپ كەلدى، دۇك جۇ لەشكەرلىرىنى قوزغىماي ياتتى.

جاك راڭلار باشقا جايدىن لەشكەر كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ: «بۇ خې جىننىڭ ھىيلىسى، ئۇ قول سالغۇچە بىز قول سالمىساق، ئۇ تۇخۇمىمىزنى قورۇتىدۇ» دەپ ئۆزئارا كېڭەشتى. جاك راڭلار 50 تىن ئارتۇق كاللا كېسەرنى چاڭلى ساريىنىڭ جىيادې قوۋۇقى ئىچىگە مۆكتۇرۇپ قويۇپ، ۋالىدە خان ھوزۇرىغا كىرىپ:

ـ ھازىر ئالىي سەركەردە ساختا پەرمان بىلەن باشقا جايلاردىن پايتەختكە لەشكەر كەلتۇردى، بىزنى ئۆلتۇرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، خېنىم ئانىمىزنىڭ رەھىم ـ شەپقەت قىلىپ، بىزنى قۇتقۇزۇشنى تىلەيمىز، ـ دەپ ئىلتىجا قىلدى جاك راك قاتارلىقلار.

— سىلەر ئالىي سەركەردە دەرگاھىغا بېرىپ گۈناھىڭلارنى تىلەڭلار، — دېدى ۋالىدە خان.

— مۇبادا بىز ئالىي سەركەردىنىڭ دەرگاھىغا بارىدىغان بولساق، گۆشىمىزنى قېيماء، ئۈستىخىنىمىزنى تالقان قىلىۋېتىدۇ. خېنىم ئانىمىزنىڭ ئالىي سەركەردىنى سارايغا دەۋەت قىلىپ، پەيلىدىن توختىتىپ قويۇشىنى سورايمىز، مۇبادا ئالىي سەركەردە مەقبۇل كۆرمىسە، بىز ھۇزۇرلىرىدا ئۆلۈشنى خالايمىز، — دەپ يەنە ئىلتىجا قىلدى جاڭ راڭ قاتارلىقلار.

ۋالىدە خان خې جىننى سارايغا چاقىرىپ پەرمان چىقاردى. خې جىن پەرمانىنى ئېلىش بىلەن سارايغا كىرمەكچى بولدى.

— ۋالىدە خانىنىڭ بۇ پەرمانى ئۈن مەھرەمبەگنىنىڭ ھېيلىسى بويىچە چىقىرىلغان. بۇنىڭدا بىر پالاكەت بار، ھەرگىز بارماڭ، — دەپ مەسلىھەت بەردى ئوردا مىرزىسى چېن لىن.

— مېنى ۋالىدە خان چاقىرتسا، بۇنىڭدا قانداق بىر پالاكەت بولاتتى؟ — دېدى خې جىن.

— بىزنىڭ مەقسىتىمىز ئاشكارا بولۇپ تۇرۇقلۇق نېمە ئۈچۈن يەنە سارايغا بارىمەن دەيدىلا؟ — دېدى يۇەن شاۋ.

— ئالدى بىلەن ئۈن مەھرەمبەگنى چاقىرىۋېلىپ ئاندىن ھەرەمگە كىرىش كېرەك، — دېدى ساۋ ساۋ.

— بۇ بالىلىق ئەقىل. ھازىر ئەلنىڭ پۈتۈن ھوقۇقى مېنىڭ قولۇمدا تۇرسا، ئۈن مەھرەمبەگى نېمە قىلالايدۇ؟ — دېدى خې جىن كۈلۈپ تۇرۇپ.

— جانابلىرى چوقۇم بارىمەن دېسىلە، ھەر ئېھتىمالدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بىز سىلىنى قۇياق - قالقانلىق لەشكەرلەر بىلەن قورۇغداپ بارىمىز، — دېدى يۇەن شاۋ.

يۇەن شاۋ بىلەن ساۋ ساۋ خىل لەشكەرلەردىن 500 نى

تاللاپ، يۇەن شاۋنىڭ ئىنىسى يۇەن شۇنيڭ باشلاپ مېڭىشىغا تاپشۇردى. يۇەن شۇ جابدۇنۇپ لەشكەرلىرىنى چېگسۇ قوۋۇقىنىڭ تېشىغا جايلاشتۇردى. يۇەن شاۋ بىلەن شاۋ ساۋ ئىككى بىسلىق قىلىچىنى تۇتقان پېتى ئالىي سەركەردە خې جىننى قورۇغداپ، چاڭلى سارىيىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئاغۋاتلار چىقىپ:

— ۋالىدە خان يالغۇزلا ئالىي سەركەردىنى چاقىرغان، باشقىلارنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت يوق، — دەپ پەرمان جاكارلاپ، يۇەن شاۋ بىلەن شاۋ ساۋنى ساراي قوۋۇقىدا توسۇپ ئېلىپ قالدى. خې جىن ئۆزىنى راۋرۇس تۇتۇپ، توپتوغرا ھەرەمگە كىردى. جيا دې قەسىرىنىڭ قوۋۇقىغا يېتىپ كەلگەندە، جاڭ راڭ، دۇەن گۇيلەر ئالدىدىن چىقتى ۋە ئۇنى قورشۋالدى. خې جىن چۆچۈپ كەتتى، جاڭ راڭ خې جىنگە قاراپ:

— دۇڭ ۋالىدە خاننى نېمە گۇناھ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئوغا مەي بېرىپ ئۆلتۈردۇڭ؟ نېمىشقا ۋالىدە خانىنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا يالغاندىن كېسەل بولۇۋېلىپ چىقمىدىڭ؟ سەن ئەسلىدە قاسساپلىق قىلىدىغان، مەي ـ شاراب ساتىدىغان تېگى پەس بىر ئادەم ئىدىڭ، بىز سېنى خانغا كۆرسىتىپ ئۇلۇغ مەرتىۋە ـ ھۆرمەتلەرگە ئېگە قىلدۇق؛ سەن ياخشىلىققا يامانلىق قىلىپ، بىزنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتىسەن! سەن بىزنى خىيانەتچى پاسىق ئادەملەر دەپسەن، پاك ئادەملىرىڭ كىملەر؟ — دەپ سوردى توۋلاپ تۇرۇپ.

خې جىن ئالاقزادە بولۇپ، قۇتۇلۇش يولىنى ئىزدىدى، ئەمما ساراي قوۋۇقلىرى تاقالغانىدى. بۇ چاغدا بۆكتۈرمە قىلىنغان ياساۋۇللار بىردىنلا چىقىپ خې جىننى ئىككى پارە قىلىپ تاشلىدى. بۇ ھەقتە كېيىنكى كىشىلەرنىڭ يازغان بىر نەزمىسىدە مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

چۈشتى خەۋىكە، پۈتتى خەن خاندانلىقىنىڭ قىسمىتى،
كەيىر ئەقىل خې جىنگە كەلدى چوڭ ۋەزىرلىك ئامىتى.

ئاڭلىماي سادىق ۋەزىرلەر بەرسە ئوبدان مەسلىھەت،
ئوردا ئىچرە ئۆلدى خان تاپماي خالاس ئاقىۋىتى.

جاڭ راڭلار خې جىننى ئۆلتۈردى. يۈەن شاۋ خې جىننى ئۈزۈن ساقلاپ چىقىپغاندىن كېيىن ساراي قوۋۇقىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ:

— جانابىي ئالىي سەركەردە، ھارۋا كۈتۈپ قالدى! — دەپ توۋلىدى.

جاڭ راڭلار خې جىننىڭ بېشىنى تامدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلىدى ھەم:

— خې جىن ئىسيان قىلماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلدى، باشقا ئەگەشكەنلەرنىڭ ھەممىسى مۇئاپ قىلىنىدۇ، — دەپ پەرمان جاكارلىدى.

— ئاغۋاتلار ئۇلۇغ ۋەزىرنى ئۆلتۈرۈپتۇ! بۈزۈقلار توپىنى يوقىتىشنى خالىغۇچىلار جەڭگە ھەمدەم بولۇشۇڭلار! — دەپ توۋلىدى يۈەن شاۋ.

خې جىننىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردە ۋۇ كۇاڭ چىڭسۇ قوۋۇقىنىڭ تېشىدىن ئوت قويدى. يۈەن شۇ لەشكەرلەرنى باشلاپ سارايغا باستۇرۇپ كىردى ـ دە، ئالدىغا ئۇچرىغان ئاغۋاتلارنى چوڭ ـ كىچىك دېمەي پوتۇنلەي قىرىپ تاشلىدى. يۈەن شاۋ بىلەن ساۋ ساۋ ئىچكىرى سارايغا ھېسىپ كىردى. جاۋ جۇڭ، چېڭ كۇاڭ، ساۋ جېن، خۇ لەنلەر سۈيخۇا راۋنقىنىڭ ئالدىغا قوغلاپ كېلىنىپ قېيما ـ چېيما قىلىپ تاشلاندى. ساراي ئىچىدىكى ئوت ـ تۈتەكلەر ئاسمانغا قاپلاپ كەتتى. جاڭ راڭ، دۈەن كۇي، ساۋ جېن، خۇ لەنلەر ئىچكى ھەرەمدىن ۋالىدە خان، ۋەلىئەھد ھەم چېن لىيۇ ۋاڭنى خاندانلىق مەھكىمىسىگە ئېلىپ بېرىپ، ئارقا يول بىلەن يۇقىرى سارايغا قاچتى، بۇ ۋاقىتتا لىيۇ جى مەنسەپنى تاشلىغان بولسىمۇ تېخى كەتمەكتە. ئۇ سارايدىكى ئۈزگىرىشلەرنى كۆرۈپ قۇياقنى كېسىپ، قولىغا نەيزە ئېلىپ

راۋاقنىڭ ئاستىدا تۇردى. ئۇ يىراقتىن دۇەن گۇينىڭ خې ۋالىدە خانىنى زورلۇق بىلەن ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە:

— ھەي خائىن دۇەن گۇي! ۋالىدە خانىنى زورلاپ ئېلىپ كېتىشكە قانداق پېتىنالىدىڭ؟! — دەپ توۋلىدى. دۇەن گۇي ئارقىغا يېنىپلا قاچتى. ۋالىدە خان دېرىزىدىن سەكرەپ چۈشتى. لېۋ جى دەررۇ ئۇنى قوتۇلدۇرۇۋالدى. ۋۇ كۇاڭ ھەرەم ئىچىگە بىردىن باستۇرۇپ كىردى، ئۇ خې مياۋنىڭ قېلىچ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ:

— ئاكىسىنى ئۆلتۈرگۈچىلەرگە شېرىك بولغان بۇ بەتبەختنى ئۆلتۈرەيلى! — دەپ توۋلىدى.

— ئاكىسىنى ئۆلتۈرگەن مۇناپىقنى ئۆلتۈرۈشكە ماما بىز تەييار! — دېيىشتى كۆپچىلىك.

خې مياۋ قاچماقچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭ تۆت تەرەپتىن قورشۇۋېلىپ، چاناپ قېيما ـ چېيما قىلىۋەتتى. يۇەن شاۋ لەشكەرلىرىنى تەرەپ ـ تەرەپكە بېرىپ ئون مەھرەمبەگنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىنى چوڭ ـ كىچىك دېمەستىن قەتلىئام قىلىشقا بۇيرۇدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن، نۇرغۇن كىشىلەرمۇ خاتا ئۆلتۈرۈلدى. ساۋ ساۋ بىر تەرەپتىن سارايدىكى ئوتنى ئۆچۈرۈپ، خې ۋالىدە خانىنىڭ ھازىرچە خاندانلىق ئىشىنى يۈرگۈزۈپ تۇرۇشىنى ئۆتۈندى ۋە جاڭ راڭنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا لەشكەر ئەۋەتىپ، ياش خانىنى ئىزدەشكە كىرىشتى.

ئەمدى جاڭ راڭ، دۇەن گۇيلەرگە كەلسەك، ئۇلار ياش خان بىلەن چېن لېۋ ۋاڭنى مەجبۇرىي ئېلىۋېلىپ تۇتۇن ۋە ئوتنى بۆسۈپ چىقىپ، كېچىلەپ بېيماڭ تېغىغا يېتىپ باردى. تەخمىنەن ئەلىناقۇ ۋاقتىدا، ئارقا تەرەپتىن سۇرەن ـ چۇقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ، لەشكەرلەر قوغلاپ كەلدى. ئالدىدا كېلىۋاتقان خېنەننىڭ ئوتتۇرا قىسمىنىڭ مۆتىۋەل بېگى مەن گۇڭ:

— هەي مۇناپىق، توختا! — دەپ ۋارقىرىدى.
ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرگەن جاڭ راڭ ئۆزىنى دەريانىڭ تاشلاپ غەرق بولدى. خان بىلەن چىن لىيۇ ۋاڭنى ۋەقەنىڭ ماھىيىتىنى ئۇقالماستىن، ئۇنىڭ چىقىرالماي دەريا بويىدىكى چۆپلۇكنىڭ ئىچىگە مۆكۈۋالدى. لەشكەرلەر ھەر تەرەپنى ئىزدەپ خانىنىڭ بار يېرىنى بىلەلمىدى. خان بىلەن چىن لىيۇ ۋاڭنى باش توخۇ ۋاقتىغىچە مۆكۈپ ياتتى، شەبنەم چۈشكىلى تۇردى، قورساقلىرى ئاچتى. ئۇلار بىر - بىرىنى قۇچاقلىشىپ يىغلاشتى، يەنە كىشىلەرنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپ، ئۇنلىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ، چۆپلۈك ئىچىگە مۆكۈنۈپ تۇردى. چىن لىيۇ ۋاڭنى:
— بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرۇشقا بولمايدۇ، باشقا بىر ھايات يولى ئىزدەش كېرەك، — دېدى.
شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن كىيىملىرىنى بىر - بىرىگە چېتىپ قىرغاققا ئۆمىلەپ چىقىشتى. پۇتۇن يەر ئازغانلىق ئىدى، قاراڭغۇدا يول كۆرۈنمەيتتى. قانداق قىلىشلىرىنى بىلمەي تۇرغان پەيتتە، مىڭلارچە يالتىراق قۇرتلار بىردىنلا توپ - توپ بولۇپ ئۇچۇشۇپ يورۇق چاچتى. قۇرتلار خانىنىڭ ئالدىنى ئەگىپ ئۇچۇشاتتى.
— بۇ بىزگە ئاللانىڭ مەدىتى! — دېدى چىن لىيۇ ۋاڭنى. ئۇلار يالتىراق قۇرتلارنىڭ چاچقان نۇرى بويىچە مېڭىپ ئاستا - ئاستا يولغا چىقىۋالدى. سۇبھى ۋاقتىغىچە مېڭىپ، پۇتلىرى ئاغرىپ ماڭالماي قالدى، تاغ يېنىدا بىر دۆڭە چۆپ كۆرۈندى - دە، خان بىلەن چىن لىيۇ ۋاڭنى ئوت - چۆپ دۆڭىسىنىڭ بىر تەرىپىدە ياتتى. چۆپ دۆڭىسىنىڭ ئالدى بىر قورۇ ئىدى. قورۇ ئىگىسى چۈشىدە ئىككى قىپقىزىل قۇياشنىڭ قورۇ ئارقىسىغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆردى - دە، چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ تاشقىرىغا چىقىپ ئەتراپقا نەزەر سالدى، قورۇ ئارقىسىدىكى چۆپ دۆڭىسىدە ئاسمانغا

تۇتاشقان قىپقىزىل نۇر كۆرۈندى، ئالدىراش بېرىپ قارىسا ئىككى كىشى ئوت دۆۋىسىنىڭ يېنىدا يېتىپتۇ.

— ھەي ئوغلانلار! كىمنىڭ پۇشتى - پەرزەنتلىرى بولىسىلەر؟ — دەپ سورىدى قورۇ ئىگىسى.

خان جاۋاب بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. چىن لىيۇ ۋاڭنى قولى بىلەن خانىنى كۆرسىتىپ:

— بۇ كىشى ھازىرقى خان بولىدۇ. ئون مەھرەمبەگى قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرغانلىقىدىن قېچىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق. مەن خانىنىڭ ئىنىسى، چىن لىيۇ ۋاڭنى بولىمەن، — دېدى.

قورۇ ئىگىسى ھاڭ - تاڭ بولغىنىچە، تەزىم قىلىپ:

— كەمىنىلىرى ئۆتكەن خاندانلىقنىڭ زېمىن بېگى سۇي لېينىڭ ئىنىسى سۇي يى بولىمەن. ئون مەھرەمبەگىنىڭ مەنسەپ سېپىدە، ئاقىل - دانىشمەنلەرگە ھەسەتخورلۇق قىلغانلىقىدىن مۇشۇ يەردە ئىستىقامەت قىلىپ يۈردۇم، — دېدى ۋە خانىنى يۆلەپ ئۆيىگە ئەكىرىپ، ئەدەپ - ھۆرمەت بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا مەي - تائام كەلتۈردى.

مىن گۇڭ دۇەن گۇيغا يېتىشىۋېلىپ، خانىنىڭ قەيەردىلىكىنى سورىدى.

— ئارا يولدا يوقىتىپ قويدۇم، قايىققا كېتىپ قالغانلىقىنى بىلمەيمەن، — دەپ جاۋاب بەردى دۇەن گۇي.

مىن گۇڭ دۇەن گۇينى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى ئېتىنىڭ بوينىغا ئېسىۋالدى، ئاندىن تەرەپ - تەرەپكە بېرىپ خانىنى ئىزدەشكە لەشكەرلىرىنى ماڭدۇردى؛ ئۆزى ھەم ئات مىنىپ يولىنى بويلاپ خانىنى ئىزدەشكە كىرىشتى. ئۇ سۇي يىنىڭ جاڭزىسىغا كېلىپ قالدى، سۇي يى ئېسىپ قويۇلغان باشىنى كۆرۈپ ۋەقەنى سورىدى. مىن گۇڭ بولغان ۋەقەنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە سۆزلەپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن سۇي يى مىن گۇڭنى

باشلاپ كىرىپ خان بىلەن كۆرۈشتۈردى. ئۇ خان بىلەن قانتىق يېغلاپ كۆرۈشتى.

— ئەل بىر كۈنمۇ خانسىز تۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس. ھەزرەتلىرى پايتەختكە قايتسىلا، — دېدى مىن گۈك.

— سۈي يى قورۇسىدا بىرلا ئورۇق ئات بار ئىدى، ئۇنى خانغا ئېگەرلەپ بەردى. چېن لىيۇ ۋاڭنى بىلەن مىن گۈك بىر ئانقا مىنىپ يولغا چىقتى، تېخى ئۇچ چاقىرىم ماڭا - ماڭمايلا، ئالدىلىرىغا زېمىن بېگى ۋاڭ يۈن، ئەمىر ياك بياۋ، سول قول لەشكەر بېشى چۈن يۈيچىك، ئوك قول لەشكەر بېشى جاۋ مېك، ھىماتچى قوشۇن لەشكەر بېشى باۋ شىن، بارگاھ قوشۇنىنىك لەشكەر بېشى يۈەن شاۋلار بىرنەچچە يۈز لەشكەر باشلاپ خانىنىك ئالدىغا چىقتى، خان ۋە بەگ - سىپاھلار يېغا - زار قىلىشتى. ئۇلار ئالدى بىلەن دۈەن گۈينىك بېشىنى سازايى قىلىش ئۈچۈن پايتەختكە ئەۋەتتى. خان ۋە چېن لىيۇ ۋاڭنى ياخشى ئانقا مىندۈرۈپ قويدى. خان بۇلارنىك قورۇغدىشى بىلەن پايتەختكە قايتتى. بۇ توغرىدا بۇرۇن لىيۇياڭدىكى بالىلار ئارىسىدا مۇنۇ قوشاق تارالغانىدى:

خانمۇ ئەمەس، ۋاڭمۇ ئەمەس ئۆتكەنلەر،
ئاتلىق لەشكەر بەيماك سايان كەتكەنلەر.

خان بىرنەچچە چاقىرىم يۈرە - يۈرمەيلا، ئۇشتۇمتۇت كۈننى توسۇۋالغان نۇرغۇن توغ - ئەلەملەر ۋە ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن چاڭلار ئىچىدە كېلىۋاتقان بىر توپ لەشكەر كۆرۈندى. بەگ - سىپاھلارنىك رەڭگى تاتىرىپ كەتتى، خانمۇ چۆچۈپ كەتتى.

— كىم؟ — دەپ سورىدى يۈەن شاۋ ئېتىنى ئالدىغا دۈتىتىپ تۇرۇپ.

كەشتە ئەلەمنىك ئارىسىدىن بىر سەركەردە ئۇچقاندەك چىقىپ:

— خان قەيەردە؟ — دەپ سورىدى ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن.
خان تىترەپ سۆز قىلالماي قالدى. چېن ليۇ ۋاڭى ئېتىنى دىۋىتىپ كېلىپ ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن:
— كىم بولىسىز؟ — دەپ سورىدى.
— شىلياڭ ئايماقبېگى دۇڭ جۇ بولىمەن، — دېدى دۇڭ جۇ.
— سىز خاننى مۇھاپىزەت قىلىشقا كەلدىڭىزمۇ ياكى خاننى بۇلىغىلى كەلدىڭىزمۇ؟ — دېدى چېن ليۇ ۋاڭى.
— مەن ئالايىتەن خاننى مۇھاپىزەت قىلغىلى كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى دۇڭ جۇ.
— خاننى مۇھاپىزەت قىلغىلى كەلگەن بولسىڭىز، خان مانا بۇ يەردە تۇرسا، نېمە ئۈچۈن ئاتتىن چۈشمەيسىز؟ — دېدى چېن ليۇ ۋاڭى.
دۇڭ جۇ چۆچۈپ ئالدىراپ - تېنەپ چۈشۈپ يولنىڭ سول تەرىپىدە تۇرۇپ تەزىم قىلدى. چېن ليۇ ۋاڭى ياخشى سۆزلەر بىلەن دۇڭ جۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى. باشتىن - ئاخىر بىر ئېغىزمۇ نالايىق سۆز قىلمىدى، دۇڭ جۇ ھەيران بولدى، ئۇ كۆڭلىدە خاننى ئورنىدىن چۈشۈرۈپ، يېڭى خان قويۇش نىيىتىگە كەلدى. خان شۇ كۈنى ئوردىغا قايتىپ خې ۋالىدە خان بىلەن كۆرۈشۈپ، يىغا - زار قىلىشتى. ئوردا ئىچىدە بولغان تەكشۈرۈشتە مىراسى يوسۇندا كېلىۋاتقان خان تامغىسىنىڭ يوقالغانلىقى مەلۇم بولدى. دۇڭ جۇ لەشكەرلىرى بىلەن شەھەر تېشىدا تۇردى، ھەر كۈنى قۇياقلىق ئاتلىق لەشكەرلىرى بىلەن شەھەرگە كىرىپ كوچىلاردا زوراۋانلىق قىلدى، پۇقرالار ۋەھىمىگە چۈشۈپ ئەمىن تاپمىدى. دۇڭ جۇ ئوردىغا كىرىپ - چىقىشتا ھېچكىمدىن تەپ تارتمىدى. ھىماتچى قوشۇننىڭ لەشكەر بېشى باۋشىن يۇەن شاۋ بىلەن كۆرۈشۈپ:
— دۇڭ جۇنىڭ نىيىتى بۇزۇق كۆرۈنىدۇ، تېز يوقىتىش

لازىم، — دېدى.

— خاندانلىقتا تىنچلىق تېخى ئەمدى ئورنىتىلدى، يەكگىللىك بىلەن ئىش قىلىشقا بولمايدۇ، — دېدى يۇەن شاۋ.

باۋ شىن ۋاڭ يۇن بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغىمۇ شۇ سۆزنى ئېيتتى، ۋاڭ يۇن:

— قېنى ئويلىشىپ كۆرەيلى! — دېدى.

ئۇلارنى سۆزىگە كىرگۈزەلمىگەن باۋ شىن ئۆز قىسمىلىرى بىلەن تەيشەنگە كېتىپ قالدى.

دۇك جۇ خې جىننىڭ ھەم ئۇنىڭ ئىنىسىنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكىرىنى ئالداش يولى بىلەن پۈتۈنلەي ئۆزىگە قارىتىۋالدى ۋە لى رۇنىڭ ئۆزىگە:

— مەن خاننى ئورنىدىن قالدۇرۇپ، چېن لىيۇ ۋاڭنى خان قىلسام دەيمەن، قانداق دەيدىلا؟ — دېدى.

— ھازىر خاندانلىق ئىگىسىز قالدى، ئەگەردە مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىش كۆرمىسەك، ئەھۋال ئۆزگىرىدۇ. ئەتە ۋېنمىڭ بېغىدا ۋەزىر - ۋۇزرا، بەگ - سىپاھلارنى يىغىپ خاننى ئورنىدىن قالدۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويساق، بۇنىڭغا بويسۇنمىغانلارنى ئۆلتۈرسەك، كۈچ - ئابرۇي ئىشلىتىدىغان پەيت مۇشۇ شۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى لى رۇ.

دۇك جۇ خۇشال بولدى، ئەتىسى كاتتا مەرىكە - سورۇن تەييارلاپ ۋەزىر - ۋۇزرالارنى تەكلىپ قىلدى. ۋەزىر - ۋۇزرالارنىڭ ھەممىسى دۇك جۇدىن قورقىقانلىقىدىن ھېچبىرى كەلمەسكە پېتىنالمىدى. ۋەزىر - ۋۇزرالار كېلىپ بولغاندىن كېيىن، دۇك جۇ ئاستا كېلىپ باغ دەرۋازىسى ئالدىدا ئاتتىن چۈشتى ۋە قوش بىسلىق قىلىچى بىلەن مەرىكە - سورۇنغا كىردى. مەي - شاراب بىرنەچچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، دۇك جۇ ئىچىملىك ۋە كۆڭۈل ئېچىشنى توختىتىپ، ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

— مېنىڭ بىر ئېغىز سۆزۈم بار، دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار! — دېدى.

ھەممە نەپەسىنى يۇتۇپ قۇلاق سالدى.

— خان ئومۇمىي خالايىقنىڭ خوجىسى: ئۇ ئابرۇي، ئىستىدات ئىگىسى بولۇشى كېرەك، بولمىسا ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ قالدۇرغان ھاكىمىيىتىگە مىراسخور بولۇپ ئەلنى ئىدارە قىلالمايدۇ. ھازىرقى خانىمىز ئاجىز، قابىلىيەتسىزدۇر. چېن لىيۇ ۋاڭنىغا يەتمەيدۇ. چېن لىيۇ ۋاڭنى بولسا ئۆزى ئاقىل، ئوقۇش خۇمارى، خان تەختىگە مۇناسىپتۇر. مەن خانىنى ئورنىدىن قالدۇرۇپ، چېن لىيۇ ۋاڭنىنى خان قىلىپ تىكلەشنى لايىق كۆرىمەن، ۋەزىر ـ ۋۇزرالار بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟ — دېدى دۇڭ جۇ.

ۋەزىرلەر بۇنى ئاڭلاپ ئۇن چىقىرالمىدى. ئولتۇرغانلاردىن بىرى دەس تۇرۇپ، شىرەنى ئىتتىرىۋېتىپ ئالدىغا چىقتى. ئۇ:

— بولمايدۇ، بولمايدۇ! سەن كىمسەن، بۇنچىۋالا چوڭ پاراڭ سالغىلى! خانىمىز مەرھۇم خاننىڭ قانۇنىي ۋەلىئەھدى، ئۇنىڭ ھېچبىر ئەيىبى يوق، نېمىشقا ئويلىماي خانىنى ئورنىدىن قالدۇرىمەن، دەپ يۇرىسەن؟ بۇنىڭ بىلەن سەن ھاكىمىيەتنى ئۆز قولۇڭغا ئېلىۋالماقچىمۇ؟ — دېدى ۋارقىراپ.

دۇڭ جۇ قارىسا، ئۇ جەنجۇ ئايماقبېگى دىڭ يۇەن ئىكەن.

دۇڭ جۇ دەرغەزەپ بولۇپ:

— ماڭا بويسۇنغانلار ئامان قالىدۇ، گەدەنكەشلىك قىلغانلار ھالاك بولىدۇ! — دەپ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ دۇڭ يۇەننى ئۆلتۈرمەكچى بولدى.

بۇ ۋاقىتتا لى رۇ دىڭ يۇەننىڭ ئارقىسىدا قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، سالاپەتلىك، يالماڭ تۇنقان، كۆزلىرى غەزەپ ئوچقۇنىدىن يانغان ھالدا تۇرغان بىر كىشىنى كۆردى ـ دە، ئالماڭ ـ تالماڭ:

— بۇگۈن مەرىكە - سورۇندا خاندانلىقنىڭ چوڭ ئىشلىرى ھەققىدە سۆزلەشمەيلى، ئەتە كېچەشخانىدا كۆپچىلىك بىلەن كېچەشسەكمۇ كېچىككەنلىك بولماس، — دېدى.

كۆپچىلىك دىڭ يۈەنگە نەسىھەت قىلىپ ئاتلاندۇرۇپ ماڭدۇرۇۋەتتى.

دۇڭ جۇ ۋەزىر - ۋۇزرالارغا قاراپ:

— مېنىڭ سۆزۈم ھەقتۇ؟ — دېدى.

— جانابىڭىز يېڭىلىشۋاتىسىز، — دېدى لۇجى، — قەدىمدە تەي جياخان ھاماقەتلىك قىلغانلىقتىن يى يىن ئۇنى تۇڭگۇڭغا سۈرگۈن قىلغانىدى؛ چاڭ يى ۋاڭنى تەختتە ئولتۇرۇپ 27 كۈن ئىچىدىلا 3000 نەچچە يۈز تۇرلۇك يامان ئىش قىلغانلىقى ئۈچۈن خۇ گۇاڭ خانلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ئەرۋاھىغا نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزىدىغان ئىبادەتخانىغا ببرىپ تاۋاپ قىلغاندىن كېيىن چاڭ يى ۋاڭنى ئورنىدىن چۈشۈرگەنلىكىنى ئېلان قىلغانىدى. ھازىرقى خانىمىز ياش بولسىمۇ، ئەقىللىق ۋە مەرھەمەتلىك، ھېچقانداق ئەيىبى يوق، جانابىڭىز چەت ئىياقنىڭ بېگى. ئىلگىرى خاندانلىقنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ كۆرگىنىڭىز يوق. شۇنىڭدەك سىز يى يىن ۋە خۇ گۇاڭلارغا ئوخشاش زور ئىستىدات ئېگىسى ئەمەس، خاننى زورلۇق بىلەن ئورنىدىن چۈشۈرۈپ، ئورنىغا باشقا بىراۋنى قويۇشقا نېمە ھەققىڭىز بار؟ ئۇلۇغ دانىشمەنلەر: «ئەگەردە يى يىننىڭ مەقسىتىدەك بولسا بۇنى ئۆزۈڭگە راۋا كۆر، ئەگەردە يى يىننىڭ مەقسىتىدىن باشقا بولسا ھاكىمىيەتنى زورلۇق بىلەن قولغا ئالغانلاردىن بولۇپ قالىسەن» دېگەنىدى.

دۇڭ جۇ دەرغەزەپ بولۇپ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ، لۇ جىنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. ياساۋۇلبەگ سەي يۈڭ، مۇشاۋىر پېڭ بو:

— مىرزىبەگ لىيۇ جى ئەلدىكى جەمئىي خالايىقنىڭ ئۈمىد باغلىغان كىشىسى، ھازىر ئۇنى ئۆلتۈرسىڭىز، ئەلدە تەپرىقە،

قورقۇنچ پەيدا بولۇپ قالازمىكىن، — دەپ ئىلتىجا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن دۇڭ جۇ توختاپ قالدى.

— خانىنى ئورنىدىن قالدۇرۇش ئىشىنى كەيپچىلىكتە كېچىشىشكە بولماس، باشقا بىر كۇنى كېچىشەيلى، — دەپ تەكلىپ بەردى زېمىن بېگى ۋاڭ يۇن.

شۇنىڭ بىلەن ۋەزىر - ۋۇزرالار تارقىلىشتى.

دۇڭ جۇ قىلىچىنى تۇتۇپ باغ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇراتتى، بىر كىشىنىڭ يالمان تۇتۇپ باغ دەرۋازىسىنىڭ تېشىدا ئۇياقتىن - بۇياققا ئات يۇگۇرتۇپ يۇرگىنىنى كۆرۈپ قالدى.

— بۇ كىم؟ — دەپ سورىدى دۇڭ جۇ لى رۇدىن.

— بۇ دىڭ يۇەننىڭ ئاسراندى ئوغلى، ئۇنىڭ ئىسىم - زاتى لۇي بۇ، يەنە بىر ئىسىم فېڭ شيەن، جانابلىرى بۇنىڭ كۆزىدىن نېرىراق تۇرسىلا، — دېدى لى رۇ.

دۇڭ جۇ باغقا كىرىپ يوشۇرۇنۇۋالدى. ئەتىسى بىر چاپارمەن كېلىپ دىڭ يۇەننىڭ شەھەر تېشىغا لەشكەر باشلاپ كېلىپ جەڭگە ئۇندەۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلدى. دۇڭ جۇ غەزەپكە كېلىپ لى رۇ بىلەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ جەڭگە چىقتى. ئىككى تەرەپ سەپ تارتتى، چېچىنى يۆگەپ، بېشىغا زەر باشلىق، ئۇچىسىغا گۈللۈك جەڭ تونى ۋە قۇيۇق كىيگەن، بېلىگە شىر سۇرىتى ئىشلەنگەن ئېسىل كەمەر باغلىغان، قولىدا يالمان تۇتقان لۇي بۇ دىڭ يۇەننىڭ ئارقىسىدا ئات سېلىپ سەپنىڭ ئالدىغا چىقتى. دىڭ يۇەن دۇڭ جۇغا خىتاب قىلىپ:

— ئەل بەختسىزلىككە يولۇقۇپ، ھاكىمىيەت ھەرەمئاغىلىرىنىڭ قولىدا ئويۇنچۇق بولۇپ قالدى، بۇنىڭ بىلەن خەلق بالايىئاپەتكە دۇچار بولدى. سېنىڭ كۆرسەتكەن قىلچە ئەجرى - تۆھپەڭ يوق تۇرۇپ، قانداقسىغا خانىنى ئورنىدىن چۈشۈرۈپ، باشقا بىرىنى تەكلەشنى تىلىغا ئېلىپ خاندانلىقنى پاراكەندە قىلماق بولىسەن؟ — دېدى.

دۇڭ جۇ تېخى ئەمدىلا ئېغىز ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا، لۇي بۇ ئات چاپتۇرۇپ توپتوغرا ئۇنىڭ ئۇستىگە باستۇرۇپ كەلدى. دۇڭ جۇ ئالاقزادە بولۇپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاپ - چاپقا ئۆتتى. دۇڭ جۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ 30 چاقىرىم چېكىنىپ قارارگاھ قۇردى. دۇڭ جۇ كۆپچىلىكنى يىغىپ كېڭەش قىلدى ۋە:

— لۇي بۇ ئىنتايىن باتۇر ئىكەن، بۇ پالۋانغا ئىگە بولسام جاھان ئۆزۈمنىڭ بولۇشتىن نېمە غەم قىلاتتىم! — دېدى.

— جانابلىرى غەم يېمىسىلە، — دېدى بارگاھ ئالدىدا تۇرغان بىرى ئالدىغا چىقىپ، — مەن لۇي بۇ بىلەن يۈرتداش بولىمەن، لۇي بۇدا كۈچ - غەيرەت بولغان بىلەن تەدبىر - پاراسەت يوق، ئۇ پايدىنى كۆرگەندە مەردلىكىنى ئۇنتۇيدىغان ئادەم. مەن گەپدانلىقىم بىلەن لۇي بۇنى سۆزگە ماقۇل قىلىمەن، ئۇ قول قوۋۇشتۇرۇپ كېلىپ ئەل بولىدۇ، بۇنىڭغا قانداق دەيدىلا؟

دۇڭ جۇ بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. بۇ گەپنى قىلغۇچى كىشى يولۋاس قوشۇنلار كەپتاۋۇلى لى سى ئىدى.

— قانداق سۆزلەشمەكچى سىز؟ — دەپ سورىدى دۇڭ جۇ.

— ئاڭلىشىمچە جانابلىرىدا كۈنىگە 1000 يول باسار ئاتاقلىق «قىزىل توشقان» ناملىق بىر ئات بار ئىكەن، شۇ ئاتنى ۋە ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىت بەرسىلە، شۇلار بىلەن ئۇنى قىزىقتۇرۇپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ سۆزلىشىمەن. لۇي بۇ چوقۇم دىڭ يۈەندىن يۈز ئۆرۈپ، سىلى تەرەپكە ئۆتىدۇ، — دېدى لى سى.

— بۇ سۆزگە نېمە دەيسىز؟ — دەپ سورىدى دۇڭ جۇ لى رۇدىن.

— جانابلىرىنىڭ مەقسىتى پۈتۈن مەملىكەتنى قولغا كەلتۈرۈش. ئۇنداق بولغاندىكىن، بىر ئاتنى ئايىپ نېمە

قىلىدىلا؟ — دېدى لى رۇ.

دۇڭ جۇ خۇشال بولۇپ ماقۇل بولدى. ئايقا قوشۇپ 1000 سەر ئالتۇن، بىر قانچە ئۇنچە ـ مەرۋايىت، بىر دانە مەزمەر كەمەر بەردى.

— لى سۇ ھەدىيىلەرنى ئېلىپ لۇي بۇنىڭ قارارگاھىغا كەلدى. يوللاردا بۆكتۇرگەن پايلاقچىلار ئۇنى ئورىۋالدى. لى سۇ: — كونا قەدىنىسىڭىز كۆرۈشكىلى كېلىپتۇ، دەپ تېزلىكتە لۇي بۇ سەركەردىگە مەلۇم قىلىڭلار! — دېدى. پايلاقچىلار مەلۇم قىلغاندىن كېيىن لۇي بۇ كىرىشكە رۇخسەت قىلدى. لى سۇ لۇي بۇنى كۆرۈپ:

— ئەزىز ئىنىم! ئايرىلغىنىمىزدىن بېرى يەنە شۇنداق تۇرۇپسىز! — دەپ ئېسىنلىك سورىدى.

— ئۇزۇن بولدى كۆرۈشەلمىدۇق، ھازىر قەيەردە مەنسەپ تۇتۇۋاتىسىز؟ — دەپ سورىدى لۇي بۇ تەزىم قىلىپ.

لى سۇ يولۇاس قوشۇنىنىڭ كەپتاۋلىي بولۇپ ئىشلەۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— ئەزىز ئىنىم، جانابىڭىزنىڭ خاندانلىق ئۇچۇن كۈچ چىقىرىۋاتقانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. سىز ئىنىلىرىڭىز شان ـ شەۋكەت ۋە ھەيۋەت ـ سورۇنلىرى ئارتتۇرۇش ئۇچۇن كونىگە 1000 يول باسار، تۇزلىڭ يولدا ماڭغاندەك سۇ كېچەر، تاغ ئاشار «قىزىل توشقان» نامىلىق بىر ياخشى ئاتنى ھەدىيە قىلىشقا ئېپكەلدىم، — دېدى.

— لۇي بۇ ئاتنى يېتىلىتىپ كېلىپ كۆزدى. دېگەندەك ئاتنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدى قىپقىزىل چوغدەك بولۇپ، تېنىدە بىرەر تالمۇ باشقا رەڭ تۇك يوق ئىكەن؛ بېشىدىن ـ قۇيرۇقىغا قەدەر ئۇزۇنلۇقى بىر جاڭ، تۇيىقىدىن ـ بوينىغا قەدەر ئېگىزلىكى سەككىز چى ئىكەن، ئات خۇددى ئاسمانغا ئۇچىدىغاندەك، دېگىزدا ئۇزىدىغاندەك قىياپەتتە كىشنەپ ئويناقشىپ تۇراتتى. كېيىنكى

ئادەملەر بۇ «قىزىل توشقان» ھەققىدە مۇنۇ نەزمىنى پۈتكەن:

توزۇتۇپ چاڭۇ توزان ئۇچقان كەبى مىڭ يول باسار،
سۇ كېچىپ، تاغلار ئېشىپ، كۆك قەھرىدە بۇلۇت يارار،
خۇددى ئوت ئەجدەر بولۇپ، ئەرشتىن زېمىن ئۆزرە كېلەر،
سىلكىسە بېشىنى مەشۇت نوختىسى جىلۋە قىلار.

لۇي بۇ ئاتنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدى، لى سۇغا تەشەككۇر ئېيتىپ:

— سىز ئاغىمىزنىڭ ئىلتىپات قىلغان بۇ ياخشى ئېتى ئۈچۈن نېمە بىلەن جاۋاب قايتۇرسام بولارىكىن؟ — دېدى.

— مەن بۇنى مەردلىك يۈزىسىدىن ئېپكەلدىم. بۇنىڭغا نېمە قايتۇرماقچىدىڭىز! — دېدى لى سۇ.

لۇي بۇ مەي ـ شاراب قۇيۇپ ئۇنى مېھمان قىلدى. شىركەيپ بولغاندا:

— ئىنىم، سىز بىلەن كۆپ كۆرۈشەلمەيمەن، ئەمما ئاتىڭىز بىلەن دائىم كۆرۈشۈپ تۇرىمەن، — دېدى لى سۇ.

— ئاغا! سىز كەيپ بولۇپ قاپسىز، ئاتام ۋاپات بولغىلى خېلى يىللار بولدى، قانداق قىلىپ ئۇ سىز بىلەن كۆرۈشىدۇ؟ — دېدى لۇي بۇ.

— ياق، مەن ئايماقبېگى دىڭ يۇەننى دەۋاتىمەن، — دېدى لى سۇ.

— مەن دىڭ يۇەننىڭ قېشىدا ئامالسىزلىقتىن تۇرۇپتىمەن، — دېدى ئالدىراپ ـ تەمتىرىگەن ھالدا لۇي بۇ.

— ئەزىز ئىنىم! سىز ئاسماننى كۆتۈرگۈدەك، دېڭىز سۈيىنى تىزگىنلىگۈدەك قۇدرىتىڭىز بار، ئېلىمىزدە ھەممە سىزگە قايىل، نام ـ مەرتىۋىگە ئېرىشىش ۋە دۆلەتمەن بولۇش، سىز ئۈچۈن ئىنتايىن ئاسان، نېمە ئۈچۈن ئامالسىز باشقىلارنىڭ قول ئاستىدا يۈرۈۋاتىمەن دەيسىز؟ — دېدى لى سۇ.

ماڭا خوجا بولغۇدەك بىر لايىق ئادەمنى يولۇقتۇرالمايۋاتىمەن.

— «ياخشى قۇش ئۇۋا سالسا دەرەخ تاللايدۇ، ئاقىل ئەمەلدار خوجا تاللايدۇ». پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويسىڭىز، كېيىن پۇشايمانغا قاچا تاپالمايسىز، — دېدى لى سۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— سىز ئوردىدا ئىشلەيسىز، كىمنى زامانىمىزنىڭ قەھرىمانى دەپ بىلىسىز؟

— مېنىڭ قارىشىمچە چوڭ ئەمەلدارلارنىڭ ھېچقايسىسى دۇڭ جۇغا يېتەلمەيدۇ. دۇڭ جۇ دانىشمەنلەرگە ھۆرمەت قىلىدۇ، ئەدەپ ـ نازاكەت بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۇ، قانداق ۋاقىتتا مۇكاپاتلاش، قانداق ۋاقىتتا جازالاشنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇڭا ئاقىۋەتتە ئۇ ئۇلۇغ ئىشنى بەجا كەلتۇرىدۇ.

— مېنىڭ ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ خىزمەت قىلغۇم بار ئىدى. ھېچبىر يولىنى تاپالمىدىم.

لى سۇ ئالتۇن، مەرۋايىتلارنى، مەرمەر كەمەرنى لۇي بۇنىڭ ئالدىغا تىزىپ قويدى. لۇي بۇ ھەيران بولۇپ:

— نېمە قىلغىنىڭىز بۇ؟ — دەپ سورىدى.

لى سۇ خىزمەتكارلارنى چىقىرىۋېتىپ، لۇي بۇغا:

— دۇڭ جۇ جانابلىرى سىزنىڭ نام ـ شەرىپىڭىزنى ئۇزۇندىن بېرى ئاڭلاپ كەلگەچكە مېنى مەخسۇس سۇۋغا ـ سالاملار بىلەن ئالاھىدە ئەۋەتتى، دۇڭ جۇ جانابلىرى «قىزىل توشقان» دېگەن ئېتىنىمۇ سىزگە ھەدىيە قىلدى، — دېدى.

— دۇڭ جۇ جانابلىرى ماڭا مۇنچىلىك مۇھەببەت كۆرسىتىپ ئىلتىپات قىپتۇ، مەن قانداق قىلىپ جاۋاب قايتۇرسام بولىدىكىن؟ — دېدى لۇي بۇ.

— ماقۇل مەن، — دېدى لى سۇ، — ناتىۋان بولسامۇ، ماڭا يولۇاس قوشۇنىنىڭ كەپتاۋۇلى ئەمەلىنى ئىلتىپات قىلدى؛

ئەگەر جانابىڭىز بارىدىغان بولسىڭىز ئېيتىپ بولغۇسىز زور قەدىر - قىممەتكە ئىگە بولىسىز.

— قىلچە ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتمەي تۇرۇپ، قۇرۇقلا قانداقمۇ كۆرۈشكىلى بارىمەن.

— ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىش ئاسان، جانابىڭىز ئۇنىماسسىزمىكىن.

لۇي بۇ خېلى ئۇزۇن ئويلىنىپ:

— دىڭ يۇەننى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ دۇڭ جۇ تەرەپكە ئۆتسەم قانداق؟ — دېدى.

— ئەگەر مۇنداق قىلىدىغان بولسىڭىز، چوڭ ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكەن بولاتتىڭىز! ئەمما ئىشنى كېچىكتۈرمەستىن تېز ھەل قىلىش لازىم. ئەزىز ئىنىم! — دېدى لى سۇ.

لۇي بۇ لى سۇغا ئەتە كېلىپ ئەل بولۇشقا ۋەدە بەردى. لى سۇ خەيرلىشىپ قايتتى.

شۇ كۈنى ئەلياتقۇ مەھەلدە لۇي بۇ قىلىچىنى ئېلىپ، توپتوغرا دىڭ يۇەننىڭ بارگاھىغا كىردى. دىڭ يۇەن شام يورۇقىدا كىتاب ئوقۇۋاتاتتى. لۇي بۇنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ:

— خوش، ئوغلۇم! نېمىگە كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن ھالال يىگىتمەن، قانداق قىلىپ سېنىڭ ئوغلۇڭ بولىدىكەنمەن! — دېدى لۇي بۇ.

— لۇي بۇ، نېمە ئۈچۈن ئۆزگىرىپ قالدىڭىز؟ — دېدى دىڭ يۇەن.

لۇي بۇ ئالغا ئېتىلىپ قىلىچىنى بىر ئۇرۇش بىلەن دىڭ يۇەننىڭ بېشىنى كەستى - دە، ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ توۋلاپ:

— دىڭ يۇەن ئادەمگەرچىلىكتىن چىققىنى ئۈچۈن ئۆلتۈردۈم، ماڭا ئەگىشىشنى خالىغانلار كېلىڭلار، خالىمىغانلار ئۆز يولۇڭلارغا مېڭىڭلار! — دېدى.

لەشكەرلەرنىڭ تەڭدىن تولىسى تاراپ كېتىشتى. ئەتىسى

لۇي بۇ دىڭ يۇەننىڭ كاللىسىنى ئېلىپ لى سۇ بىلەن كۆرۈشتى، لى سۇ ئۇنى دۇڭ جۇنىڭ قېشىغا باشلاپ كىرىپ كۆرۈشتۈردى. دۇڭ جۇ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، مەي - شاراب قۇيۇپ ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋالدى. دۇڭ جۇ ئاۋۋال تەزىم قىلىپ:

— بۇگۈن سىز جانابىي سەركەردىگە ئىگە بولۇشۇم سۇسىزلىقتىن قۇرۇپ قالغان مايسىنىڭ ھاياتبەخش يامغۇرغا ئىگە بولغىنىغا ئوخشاشتۇر، — دېدى.

لۇي بۇ دۇڭ جۇنى ئولتۇرغۇزۇپ ئۆزى تىز چۆككەن ھالدا:

— ئەگەر خوپ كۆرسىڭىز، باش قويۇپ سىزنى ئاتا تۇتىمەن، — دېدى.

دۇڭ جۇ ئۇنىڭغا زەر قۇياق ۋە كىمخاب تون ھەدىيە قىلدى، بۇلار كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشتىن كېيىن تارقاپ كېتىشتى. شۇنىڭدىن باشلاپ دۇڭ جۇنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى بارغانسېرى زورىيىپ كەتتى. ئۆزى بولسا ئۆلتۈرۈلگەن سەركەردىنىڭ لەشكەر ھوقۇقىنى ئىگىلىۋالدى. ئىنىسى دۇڭ مىننى سول قول سەركەردىلىككە تەيىنلەپ، ئۇنىڭغا خۇخۇ بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى. لۇي بۇنى چەۋەندازبېگى ۋە كەپتاۋۇللۇققا تەيىنلەپ، ئۇنىڭغا دۇتىڭ بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى.

لى رۇ خاننى ئورۇندىن قالدۇرۇپ، باشقا خاننى تىكلەش ئىشىنى تېز ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن دۇڭ جۇغا مەسلىھەت بەردى. دۇڭ جۇ خاندانلىق مەھكىمىسىدە مەرىكە - سورۇن ھازىرلاپ ۋەزىر - ۋۇزرالارنى چاقىردى ۋە لۇي بۇنى قۇياق كىيگەن 1000 دىن ئارتۇق لەشكەرنى ئوڭ ۋە سول تەرەپتە تەخمۇ تەخ قىلىشقا بۇيرۇدى.

شۇ كۈنى مۇشاۋىر يۇەن ۋېي بارلىق ۋەزىر - ۋۇزرالار بىلەن مەرىكە - سورۇنغا كەلدى. شاراب بىرقانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن دۇڭ جۇ قىلىچىنى تۇتۇپ:

— ھازىرقى خانىمىز ئەلنى ئىدارە قىلىشقا ئاجىزلىق

قىلماقتا. مەن يى يىن، خۇ گۇاڭلارغا ئوخشاش خاننى ئورنىدىن قالدۇرۇپ، خۇڭنۇڭ ۋاڭلىقىغا بەلگىلەپ، چىن لىيۇۋاڭنىڭ خانلىققا تىكلەيمەن. بۇنىڭغا بويۇنتاۋلىق قىلغۇچىلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ، — دېدى.

ۋەزىر - ۋۇزرالار قورقۇپ ھېچنېمە دېيەلمىدى. بارگاھ قوشۇننىڭ لەشكەر بېشى يۇەن شاۋ ئورنىدىن دەس قوپۇپ:

— خانىمىز تەختكە ئولتۇرغىنىغا تېخى كۆپ ۋاقىت بولمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېچبىر ئەيىب ئۆتكۈزگەن يېرى يوق. سىز مەرھۇم خاقانىمىزنىڭ رەسمىي ئاغىچىسىدىن بولغان خاننى ئورنىدىن قالدۇرۇپ، غەيرىي رەسمىي ئاغىچىسىدىن بولغان بالىسىنى خان قىلماقچىسىز، بۇ ئىسيانچىلىق ئەمەسمۇ؟ — دېدى.

— ئەلنىڭ ئىشى مەندە، — دېدى دۇڭ جۇ دەرغەزەپ بولۇپ، — بۈگۈن مەن قانداق قىلسام شۇنداق قىلىمەن. كىمنىڭ ھەددى ئىكەن ئىتائەت قىلماسقا؟! سىز مېنىڭ قىلچىمنى گال كۆردىڭىزمۇ؟ — دېدى.

— سىزنىڭ قىلچىڭىز ئۆتكۈر بولسا، مېنىڭ قىلچىم ئۆتكۈر ئەمەسمىكەن؟ — دېدى يۇەن شاۋمۇ قىلچىنى سۇغۇرۇپ. ئىككىيلەن مەيدىكە - سورۇندا دېيىشىپ قالدى. دەرھەقىقەت:

بولدى جانىدىن جۇدا دىڭ يۇەن ئاۋۋال مەردلىكنى دەپ،
تۇتۇشۇپ يۇەن شاۋ بىلەن دۇڭ جۇ كېلىپ چىقتى بۇ خەۋپ.

يۇەن شاۋنىڭ ھاياتى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

تۆتىنچى باب

خاننىڭ تەختتىن چۈشۈرۈلۈپ، چېن لىيۇ ۋاڭنىڭ خان قىلىپ تىكلەنگەنلىكى

ساۋ ساۋ ئۆزىنىڭ قاراقچى دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانلىقىنى يېپىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قىلىچ تەقدىم قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، دۇڭ جۇ يۇەن شاۋنى ئۆلتۈرمەكچى بولغىنىدا، لى رۇ:

— ئىشلار تېخى قارار تېپىلمىدى، ئويلاشمايلا ئۆلتۈرۈلسە بولماسمىكىن، — دەپ ئۇنى توختىتىۋالدى.

يۇەن شاۋ قولىغا قىلىچ تۇتقان ھالدا بەگ ـ سىپاھلار بىلەن خوشلىشىپ، مەنسەپ بەلگىسىنى كۈنچىقىش قوۋۇققا ئېسىپ قويغاندىن كېيىن، جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ كېتىپ قالدى. دۇڭ جۇ مۇشاۋىر يۇەن ۋېيغا قاراپ:

— بۇرادىرىڭىزنىڭ جىيەنى ناھايىتى ئەدەپسىزلىك قىلدى، سىزنىڭ يۈز ـ خاتىرىڭىز ئۈچۈنلا ئۇنى ھازىرغا كەچۈردۈم. خاننى ئورنىدىن قالدۇرۇش ئىشىغا سىز قانداق قارايسىز؟ — دەپ سورىدى.

— ئەمىر جانابلىرىنىڭ قارىشى توغرا، — دېدى يۇەن ۋېي جاۋابەن.

بۇ ئىشقا توسقۇنلۇق قىلغۇچىلار بولسا، لەشكەر قانۇنى بويىچە جازاغا تارتىلىدۇ! — دېدى دۇك جۇ.

قاتتىق قورققان ۋەزىر ـ ۋۇزرالار: — پەرمانبەردارمىز، — دېيىشتى.

مەرىكە ـ سورۇن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، دۇك جۇ ياساۋۇلبېگى جۇ بى، لەشكەر بېشى ۋۇ چيۇگلاردىن: — يۇەن شاۋنىڭ مۇشۇ كېتىشى قانداق؟ — دەپ سورىدى.

— يۇەن شاۋ قەھر ـ غەزىپى بىلەن كېتىپ قالدى، ئەگەر جانابلىرى ئۇنى تۇتۇشقا بۇيرۇق چىقارسىلا، ئۇ جەزمەن يۇز ئۆرۈپ قارشى چىقىدۇ. يۇەن ئائىلىسى تۆت ئەۋلادىدىن بۇيان خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا نائىل بولغان، ئۇلارنىڭ مۇرتلىرى ۋە قەدىناس مەنسەپداشلىرى ئەلنىڭ ھەممە يېرىگە تارالغان؛ ئەگەر ئۇ باتۇر ـ ئەزىمەتلەرنى يىغىپ قوزغىلاڭ قىلسا، ئۇ چاغدا خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپى جانابلىرىنىڭ قولىدىن كېتىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، يۇەن شاۋنى كەچۈرۈم قىلىپ، بىرەر ئايماققا ھاكىملىققا تەيىنلەپ قويسىلا، ئۇ گۇناھىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنغانلىقىغا خۇش بولۇپ، جانابلىرىغا زەرەر يەتكۈزمەيدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى جۇ بى.

— يۇەن شاۋ ئەقىل ـ پاراسەتلىك بولسىمۇ، ئەمما بىرەر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققۇدەك جۈرئىتى يوق، شۇڭا، ئۇنىڭدىن غەم قىلىشىنىڭ ھاجىتى يوق؛ باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ قويۇش ئۈچۈن، ئۇنى بىرەر ئايماققا ھاكىم قىلىپ قويغانلىرى تۈزۈك، — دېدى ۋۇ چيۇك.

دۇك جۇ ماقۇل بولۇپ، شۇ كۈنى كېشى ئەۋەتىپ، يۇەن شاۋنى يوخەي ئايمىقىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

9 ـ ئاينىك 1 ـ كۈنى خان جيادى قەسىرگە تەكلىپ

قىلىندى، ئەلەمدار ـ قەلەمدار، بەگ ـ سىپاھلار جەم بولدى.
دۇك جۇ قىلىچ تۇتقىنچە:
— خانىمىز ئاجىز، قابىلىيەتسىز كىشىلەپ قالدى، ئەل ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كېتەلمەيۋاتىدۇ. شۇڭا، ھازىر بۇ يەردە بىر سىياسىي پەرمان ئېلان قىلىنىشقا تۇغرا كېلىپ قالدى، — دېدى ۋە لى رۇنى ئوقۇشقا بۇيرۇدى:
مەرھۇم لىن دى خان ھەزرەتلىرى ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى قالدۇرۇپ بالدۇرلا دۇنيادىن ئۆتتى؛ ھەممە خەلق ئۈنۈك تەخت ۋارىسى بولغان ھازىرقى خانىمىزدىن ئۈمىد كۈتكەنىدى، بىراق ئۇ ناقابىل، ئاپىرۇي ـ ئىناۋەتسىز تۆكۈلگەن، ماتەم ـ مۇسىبەت قائىدىلىرىگە رىئايە قىلمايدىغان بولۇپ چىقتى؛ ئۈنۈك ئۆزى پەزىلەتسىز بولۇپ تۇرۇقلۇق خان بولۇۋېلىشى ھەقىقەتەن ئۇلۇغ تەختكە ھاقارەتتۇر. ۋالىدە خانمۇ خانغا ئانىلىق تەربىيىسى بېرەلمىدى، شۇ سەۋەبتىن، خاندانلىق ئىشلىرى قالايمىقانلىشىپ كەتتى. يۈك لى ۋالىدە خاننىڭ تۇساتتىن ئۆلۈپ كېتىشى خۇسۇسىدا خەلق ئارىسىدا تۇرلۇك ـ تۇرلۇك گەپ ـ سۆزلەر بار. ئۇچ ئەركان، ئاسمان ـ زېمىندىكى تەرتىپ ـ قائىدىگە نۇقسان كەلتۈرۈشكە پول قويۇشقا بولامدۇ؟ چىن لىيۇ ۋاڭگى لىيۇ شيې دانا، ھىممەتلىك ۋە پەزىلەتلىكتۇر؛ ئۇ ماتەم قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىپ ئىنتايىن قايغۇردى، ئۇ سۆزنى جايىدا ۋە توغرا قىلىدۇ؛ ئۈنۈك ياخشى نامى ئالەمگە مەشھۇر؛ ئۇ ئۇلۇغ ئىشقا ۋارىسلىق قىلىپ، ئەلنىڭ مەڭگۈ پاسىبانى بولۇشقا لايىق ئادەم. شۇڭا خان تەختىنى چۈشۈرۈلۈپ، ئۈنۈكغا خۇتۇنۇكىنىڭ ۋاڭلىق مەرتىۋىسى بېرىلىدۇ، ۋالىدە خان ھاكىمىيەت ھوقۇقىنى تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. چىن لىيۇ ۋاڭدىن ئالالانىڭ بۇيرۇقى، خەلقنىڭ

تىلىكى بويىچە بىرگە خان بولۇپ، ئاھالىنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇشنى تىلەيمىز.

لى رۇ پەرمانىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، دۇڭ جۇ ئەترايىدىكىلەرگە خانىنى تەختتىن قولتۇقلاپ چۈشۈرۈشكە بۇيرۇدى. پۈپۈك باغلانغان تامغىنى تاپشۇرۇۋالدى، ئۇ يۇقىرى تەرەپكە قاراپ ئولتۇرۇپ، ۋەزىرلەر قاتارىدا خانىنىڭ ئەمرىنى كۈتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. يەنە ۋالىدە خانىنى ۋالىدە خانلىق كېيىمىنى سېلىپ، پەرمان كۈتۈشكە بۇيرۇدى. خان بىلەن ۋالىدە خان ھۆرمەتلەپ يېغلىندى، ۋەزىر - ۋۇزرالارنىڭ ھەممىسى ئېچىندى، تاپسىدا تۇرغان بىر ۋەزىر:

— مۇناپىق دۇڭ جۇ! تەكرىنى ھاقارەت قىلىشقا نېمە ھەددىڭ ئىدى؟ مەن بۇ جىنايەتنى سېنىڭ قېنىڭ بىلەن يۇيىمەن! — دەپ قەھر - غەزەپ بىلەپ ۋارقىراپ تۇرۇپ، قولىدىكى پىل سۆڭىكىدىن ياسالغان كۆرۈنۈش تاختىسىنى* دۇڭ جۇغا ئاتتى. بۇ كىشى مىرزىبەگ دىگەن ئىدى، دۇڭ جۇ غەزەپلىنىپ نۆكەرلىرىگە ئۇنى تۇتۇشنى ۋە سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ كاللىسىنى ئېلىشنى بۇيرۇدى. دىگەن گەپنى تىنماستىن تىللىدى، ئۆلگەنگە قەدەر چىرايى ئۆزگىمىدى. بۇ ھەقتە كېيىنكى ئادەملەر مۇنۇ نەزمىنى پۇتتى:

ياسىدى دۇڭ جۇ مۇناپىق تاج - تەختتە ئۆزگىرىش،
كەلدى خەن خاندانلىقىغا ئىنقىرازلىق يۇزلىنىش.
ھەممىسى قورقاندى — خانىڭ ۋەزىر - ۋۇزرالىرى،
ئىچىدە يىگانە دىگەن گەپنى ئەزىمەت ئوغلان ئىدى.

دۇڭ جۇ چىن لىيۇۋاڭنى تەختكە تەكلىپ قىلدى، ۋەزىر -

---

* كۆرۈنۈش تاختىسى — قەدىمدە ۋەزىرلەر خان ھۆزۈرىغا كىرگەندە قىلىپ يۈرىدىغان، پىل چىشىدا قىلىنغان قول تاختىسى. ۋەزىرلەر بەزى ئىشلارنى ئۇنىتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۈستىگە يېزىپ قويىاتتى.

ۋۇزرالار يېڭى خان هۇزۇرىغا كىرىپ مۇبارەكلەپ ئۆتكەندىن كېيىن، خې ۋالىدە خان ۋە خوتۇنۇڭ ۋاڭ بىلەن مەرھۇم خانىڭ كىچىك ئاغىچىسى تاڭ خېلىمىنىڭ يۇڭئەن سارىيىغا ئورۇنلاشتۇرۇشنى بۇيرۇدى، سارای قوۋۇقىنىڭ قولۇپلاپ، ۋەزىرلەرنىڭ شۇ سارايغا ئۆز مەيلىچە كىرىشىنى مەنئى قىلدى. بىچارە ياش خان 4 ـ ئايدا تەختكە ئولتۇرۇپ، 9 ـ ئايدا تەختتىن چۈشتى. دۇڭ جۇ تەختكە چىقارغان چېغىدا لىيۇ ۋاڭنى لىيۇ شيېنىڭ يەنە بىر ئىسمى بو خې بولۇپ، لىڭ دې خانىڭ ئوتتۇرانچى ئوغلى ئىدى، ئۇ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن شيەن دى خان دەپ ئاتالدى؛ شۇ يىلى ئۇ توققۇز ياشتا ئىدى. خانلىق دەۋرىنىڭ يىلنامىلىشىنى چۈبىڭ دەپ ئۆزگەرتتى. دۇڭ جۇ ئۆزى باش ۋەزىر بولۇۋالدى، ئۇ خان بىلەن كۆرۈشكىلى كىرگەندە ئىسمىنىمۇ مەلۇم قىلمايتتى، سارايغا بەخىرامان كىرەتتى، خانىڭ قوبۇل قىلىش قەسىرىگە قىلىچ ئاسقان هالدا كەشىنى سالمايلا كىرىۋېرەتتى، ئۇنىڭ هەيۋىسى ۋە راهەت ـ پاراغىتىگە هېچكىم تەڭ كېلەلمەيتتى. لى رۇ ئۇنىڭغا ئاتاقلىق دانىشمەنلەرنى ئىشقا سېلىپ، خەلقنىڭ هۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇشقا مەسلىھەت بەردى ۋە سەي يۇڭنىڭ تالانتىنى ۋە دانىشمەنلىكىنى تونۇشتۇردى، دۇڭ جۇ ئۇنى چاقىرىشقا بۇيرۇدى، سەي يۇڭ كەلگىلى ئۇنىمىدى. دۇڭ جۇ غەزەپكە كېلىپ: «ئەگەر كەلمەيدىكەنسەن، پۈتۈن جەددىڭ ـ جەمەت، ئۇرۇق ـ ئەۋلادىڭغىچە قىرىپ تاشلايمەن» دەپ سەي يۇڭغا كىشى ئەۋەتتى. سەي يۇڭ قورقۇپ، بۇيرۇقنا بىنائەن ئائىلاج كەلدى. دۇڭ جۇ سەي يۇڭنى كۆرۈپ، ناهايىتى خۇرسەن بولدى ۋە ئۇنىڭغا چوڭ ئىلتىپات قىلىپ، بىر ئاي ئىچىدە مەنسىپىنى ئۈچ قېتىم كۆتۈرۈپ ياساۋۇلبەگلىك مەنسىپىگە چىقاردى.

ئەمدى ياش خانغا كەلسەك، ئۇ يۇڭئەن سارىيىدا خې ۋالىدە خان ۋە خان ئاغىچا تاڭ خېنىملار بىلەن قامىلىپ ياتتى، ئۇلارنىڭ

كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەكلىرى كۈندىن ـ كۈنگە ئۆكسۈپ، تۇگەشكە باشلىدى؛ ياش خانىمـــــاق كۆزىدىن ياش قۇرۇمىدى. بىر كۈنى ئۇ بىر جۈپ قارلىغاچنىڭ سارايدا ئۇچۇپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ، ئىلھاملىنىپ مۇنۇ نەزمىنى پۈتتى:

سۈزۈك ئىس ۋە تۈتەك لەرزان چىمەنۇ مايسىنى قاپلاپ،
گۈزەل جۈپ قارلىغاچ ئۇچتى پەلەكتە شادلىنىپ ـ يايراپ.
ئەجەبمۇ سۈپسۈزۈك لوشۇي *سۈيى ئۆركەش بىلەن ئاقتى،*
ئېتىزدا تۇرغۇچى خەلقلەر ھەۋەسته زەۋق بىلەن ياقتى.ـ
يىراقتىن قارىسام زۇمرەت مىسالى كۆك بۇلۇتتۇر ئو،
مېنىڭ كونا ماكان تۇتقان ئەزىز ئوردام ئىدى ئاشۇ.ـ
قېنى كېيىم چىن ساداقەتلىك ـ ئەقىدە بىلدۈرۈپ دىلدىن،
مېنى ئازاد قىلار كۆڭلۈم ئارا تولغان پىغان ـ دەردىتىن.

دۇڭ جۇ سارايغا دائىم ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ تۇراتتى. شۇ كۈنى بارغان كىشى بۇ نەزمىنى ئېپكېلىپ دۇڭ جۇغا سۇندى، دۇڭ جۇ:

— نارازلىق بىلدۈرۈپ نەزمە يېزىپتۇ، مانا بۇ ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈشنىڭ باھانىسى، — دېدى ـ دە، لى رۇغا ئون كاللا كېسەر بىلەن يۈز ئەسكەر سارىيىغا بېرىپ، ياش خانىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق بەردى. خان، ۋالىدە خان ۋە خان ئاغىچا راۋاقتا ئىدى. ھەرەم كېنىزەكلىرى كىرىپ لى رۇنىڭ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى، خان چۆچۈپ كەتتى. لى رۇ خانغا ئوغا مەي تۇتتى، خان مەي تۇتۇشنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. لى رۇ:

— باھار يېتىپ كەلدى، باش ۋەزىر دۇڭ جۇ جانابلىرىغا ئالاھىدە ئۈزۈن ئۆمۈر شارابى ئەۋەتتى، — دېدى.

— ئەگەر ئۈزۈن ئۆمۈر شارابى بولسا، ئالدى بىلەن ئۆزىڭىز

---

* لوشۇي — دەريا نامى.

ئىچىڭ، — دېدى ۋالىدە خان.

— شارابنى ئىچمەمدىلا؟ — دېدى لى رۇ غەزەپ بىلەن ئەتراپتىكىلەرنىڭ قولىدىن خەنجەر ۋە ئاق شايىنى ئېلىپ ئالدىغا كېلىپ، — ئۇزۇن ئۆمۈر شارابنى ئىچمەيدىكەن، مۇشۇ ئىككى نەرسىنى تاپشۇرۇۋېلىڭلار!

— مەن خان ئۈچۈن بۇ شارابنى ئىچىپ ئانا ـ بالا ئىككىيلەننىڭ ھاياتىغا ئارا تۇرسام، — دەپ ئىلتىجا قىلدى خان ئاغىچا تاڭ خېنىم تىزلىنىپ تۇرۇپ.

— سەن كىم بولىسەن؟ خاننىڭ ئورنىغا مەن ئۆلەي دەيسەنغۇ؟ — دەپ توۋلىدى لى رۇ ۋە شارابنى كۆتۈرۈپ ۋالىدە خانغا، — ئالدى بىلەن سەن ئىچ! — دېدى.

— ھەي ئەقىلسىز خېي جىن! ئوغرىنى پايتەختكە باشلاپ كىرىپ، بۇگۈنكى پالاكەتكە قويدۇڭ! — دەپ تىللىدى ۋالىدە خان.

لى رۇ خاننى يەنە شاراب ئىچىشكە زورلىدى. خان:

— ئانام ۋالىدە خان بىلەن ئىككىڭلاي، — دەپ قاتتىق قايغۇرغان ھالدا مۇنۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

ئۆزگەردى يەر ـ ئاسمان، ئاي بىلەن قۇياش،
خانلىقتىن ئايرىلىپ بولدۇم مەن خاراب.
ۋەزىرلەر زوردا قىسقاردى ئۆمرۈم،
ئايرىلىپ ھەق ـ ئەلدىن يىغلايمەن زارلاپ.

خان ئاغىچىمۇ مۇنداق دەپ بەيىت ئوقۇدى:

پارچىلاندى تاج ـ تەخت، بىنچىت بولۇپ ئاسمان ـ زېمىن،
مەن ئىدىم خان سۈيگۈسى بىر تاپمىدى جانىم ئەمىن.
يارلىشىڭ، ئۆلمەك يولى باشقا ئىكەن بولدۇق جۇدا،
تولدى ھەسرەتكە دىلىم، بېگانە قالدىم نىتەيىن.

بېيىتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار قۇچاقلىشىپ يىغلاشتى. لې رۇ:

— ياش ۋەزىر جەۋھەر كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، بىلەر ئىشىنى كېچىكتۈرۈۋاتىسىلەر، كىمنىڭ قۇتقۇزۇشىنى كۈتمەكچىسىلەر؟ — دېدى توۋلاپ تۇرۇپ.

— ئوغرى دۇك جۇ! ئوغلۇم بىلەن مېنىڭ ئۆلۈشكە زورلاۋاتىدۇ. ئاللا ئۇنىڭ جاجىسىنى بەرمەي قويمايدۇ! سەنلەر يامانغا يان بېسىۋاتىسىلەر، سەنلەرنىڭ تۇخۇمىكلارنى چوقۇم قۇرۇتىدۇ! — دەپ تىللىدى ۋالىدە خان.

لې رۇ دەرغەزەپ بولۇپ ۋالىدە خانىنى تۈتۈپ راۋاقتىن تاشلىۋەتتى. كاللا كېسەرلەرنى تاك خېنىمنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى، ئوغا شارابنى ياش خانىنىڭ ئاغزىغا قۇيدى، ئىشنى تۈگىتىپ، دۇك جۇغا مەلۇم قىلدى. دۇك جۇ جەسەتلەرنى شەھەر تېشىغا دەپنە قىلىشقا بۇيرۇدى. شۇنىڭدىن باشلاپ، دۇك جۇ ھەر كېچىسى ھەرەمگە كىرىپ سازاي كېنىزەكلىرى بىلەن ئەيش-ئىشرەت، زىنا ئۆتكۈزدى، كېچىلىرى خانىنىڭ شاھانە كارىۋاتىدا ياتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، دۇك جۇ لەشكەر باشلاپ شەھەردىن چىقىپ ياڭچېڭ دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندا، 2- ئاي مەزگىلى بولۇپ، يېڭا خەلقنىڭ نورۇز ئۆتكۈزۈشىگە توغرا كەلدى، بۇ يەرگە جەمئىي ئەر - ئايال يىغىلىشقانىدى. دۇك جۇ لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق بېرىپ، ئۇلارنى قورشىتىپ، پۈتۈنلەي قىرغۇزۇپ تاشلىدى، ئاياللارنىڭ زىبۇزىننەتلىرىنى بۇلىۋېلىپ ھارۋىلارغا قاچىلاتتى، 1000 دىن ئارتۇق كېسىلگەن باشنى بىر - بىرىگە تۇتاش كېلىۋاتقان ھارۋىلارغا ئېسىپ پايتەختكە قايتتى ۋە «قاراقچىلارنى ئۆلتۈرۈپ، چوڭ نۇسرەت تاپتۇق» دەپ سۆز تارقاتتى؛ ئۇلار شەھەر قورۇقىنىڭ ئالدىدا كېسىلگەن باشلارنى كۆيدۈردى، ئاياللاردىن بۇلاپ - تالاپ ئالغان مال-مۇلۇكلەرنى لەشكەرلىرىگە تارقىتىپ بەردى.

بىر ئىسمى ۋۇ فۇ، يەنە بىر ئىسمى دې يۇي دېگەن چەۋەنداز لەشكەر بېشى دۇڭ جۇنىڭ ياۋۇزلۇقىنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلەندى، ئېپىنى تاپقاندا دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ساراي كىيىمىنىڭ ئىچىگە يېنىك قۇياق كىيىپ، خەنجەر يوشۇرۇپ يۈردى. بىر كۈنى دۇڭ جۇ سارايغا كىرىپ كەلگىنىدە، راۋاق ئاستىدا ئالدىغا چىقىپ، توپتوغرا دۇڭ جۇغا خەنجەر سالدى. دۇڭ جۇنىڭ بويى - بەستى چوڭ ۋە كۈچلۈك بولغىنى ئۈچۈن، ئىككى قولى بىلەن ۋۇ فۇنى تۇتۇۋالدى؛ ئاڭغىچە لۇي بۇ كېلىپ قالدى - دە، ۋۇ فۇنى يەرگە يىقىتتى.

— كىم سېنى ئىسيان قىل دېدى؟ — دەپ سورىدى دۇڭ جۇ.

— سەن مېنىڭ خاقانىم ئەمەس، — دېدى ۋۇ فۇ كۆزىنى چەكچەيتىپ، — مەن سېنىڭ ۋەزىرىڭ ئەمەس، قانداق قىلىپ ئىسيان بولىدىكەن؟ سېنىڭ جىنايەت - ياۋۇزلۇقلىرىڭ ئەلنى تويغازدى، ھەممە ئادەم سېنى ئۆلتۈرۈشنى خالايدۇ! سېنى ھارۋىغا سۆرىتىپ ئۆلتۈرمىگىنىمگە مىڭ شۈكۈر دە!

دۇڭ جۇ دەرغەزەپ بولۇپ، ئۇنىڭ قورسىقىنى يېرىپ، پارچە - پارچە قىلىپ تاشلاشقا بۇيرۇق قىلدى. ۋۇ فۇ ئۆلگۈچە تىنماستىن تىللاپ تۇردى. بۇ ھەقتە كېيىنكى ئادەملەر مۇنداق بىر نەزمە پۈتتى:

خانىدان خەن ئاخىرى ۋۇ فۇ ئىدى سادىق ۋەزىر،
تەڭدىشى يوق ئەر ئىدى ئۇ شۆھرىتى پۇر ئەلدە بىر.
ئۇردى تىغ خەنجەر سارايدا ئوغرى دۇڭ جۇ جىسمىغا،
مەڭگۈ ئۆچمەس ئەزىمەتلىك نامى ئالەمدە بەسىر.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن دۇڭ جۇ سارايغا كىرىپ - چىقىشتا ھەمىشە قۇياقلىق لەشكەرلەرنى ئۆزىگە قورۇقچى قىلىپ ئېلىۋالىدىغان بولدى.

بۇ ۋاقىتتا يۇەن شاۋ بوغىي ئايمىقىدا تۇرۇپ، دۇك جۇننىڭ تاج ـ تەختىنى ئىگىلىۋالغانلىقىنى ئاڭلىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋاڭ يۇنگە ئادەم ئارقىلىق مەخپىي مەكتۇپ ئەۋەتتى. مەكتۇپتا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

ئوغرى دۇك جۇ خاننى بوزەك ئېتىپ، ئورنىدىن چۈشۈرۈپتۇ. بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەي بولمىدى؛ جاناۋلىرى ئاڭلىمىغان كىشى بولۇۋېلىپ، ئۇنىڭ زوراۋانلىقىغا يول قويۇپ بېرىپلا، بۇنداقتا قانداقسىگە خانلىققا سادىق ۋەزىر بولالايدىلا؟ مەن ھازىر خانداننىڭ بۇزۇقلاردىن پاك قىلىش نىيىتىدە لەشكەر توپلىدىم، ھازىر ئۇلارنى مەشىققە سېلىۋاتىمەن، لېكىن يەككىلىك بىلەن ھەرىكەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. ئەگەر جاناۋلىرى بىر نىيەتكە كېلەلمىسە، پۈرسىتى كەلگەندە بىر ئىش قىلىساق دەيمەن، ناۋادا مېنى سالغۇدەك ئىش ـ كۈشلىرى بولسا، بۇيرۇقلىرىنى ئورۇندىشقا ھازىرمەن.

ۋاڭ يۇن مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، كۆپ ئويلاپ ھېچبىر قارارغا كېلەلمىدى. بىر كۈنى نۆۋەتچىلەر خانىسىدا كونا ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنى ئۈچرىتىپ قېلىپ:

ـ بۈگۈن مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم، ئاخشىمى ھەر بىرلىرىڭ خانامغا قەدەم تەشرىپ قىلىشلىرىنى سورايمەن، دېدى.

ـ مۇبارەكلەشكە ئەلۋەتتە بارىمىز، ـ دېدى ئۇلار.

شۇ كۈنى كەچتە ۋاڭ يۇن ئارقا سارايدا مەرىكە ـ سورۇن تەييارلىدى، تەكلىپ قىلغان ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنىڭ ھەممىسى كېلىشتى. قەدەھلەر بىرقانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، ۋاڭ يۇن بىردىنلا يۇزىنى تۇتۇپ ھۆركىرەپ يىغلىدى، بەگلەر ھەيران بولۇپ:

ـ ۋەزىر بېگىم! بۈگۈن ئۆزلىرىڭ مەۋلۇت مۇبارەك

كۈنلىرى تۇرسا، نېمە ئۈچۈن مۇنداق قايغۇرىدىلا؟ — دېيىشتى.
— بۇگۈن، — دېدى ۋاڭ يۈن، — مېنىڭ مەۋلۇت مۇبارەك كۈنۈم ئەمەس، ھەرقايسىلىرى بىلەن بىر سۆھبەتلەشكۈم بار ئىدى. دۇك جۇنى گۈمانلاندۇرۇپ قويمايلى، دەپ شۇنداق دېگەنىدىم. دۇك جۇ خاقانىمىزنى بوزەك ئېتىپ، تاج - تەختنى ئېگىلىۋالدى، خاندانلىقنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا خەۋپ سېلىۋاتىدۇ. مەن شۇنى ئەسلەيمەنكى، گاۋزۇخان ھەزرەتلىرى چىن بەگلىكىنى قەتلى ئېيلەپ، چۇ بەگلىكىنى يوقىتىپ، خەن خاندانلىقىنى بارلىققا كەلتۈرگەنىدى. بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە دۇك جۇنىڭ قولىدا ھالاك بولارنى خىيالىنى مۇ كەلتۈرمەپتىكەنمىز، مەن شۇنىڭ ئۈچۈن يىغلاۋاتىمەن.
شۇنىڭ بىلەن ھەممە بەگ - سىپاھلار يىغلاپ تاشلىدى، ئولتۇرغانلار ئىچىدە بىر كىشى چاۋاك چېلىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ:
— خاندانلىقتىكى بارلىق ۋەزىر - ۋۇزرالار كېچىنى كۈندۈزگە، كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ، يىغا - زار قىلىپ دۇك جۇنى ئۆلتۈرگىلى بولامدۇ؟ — دېدى.
ۋاڭ يۈن قارىسا بۇ كىشى شىرمەت چەۋاندار لەشكەرلەر بېشى ساۋ ساۋ ئىكەن. ۋاڭ يۈن غەزەپلىنىپ:
— سىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىڭىزمۇ خەن خاندانلىقىنىڭ ئىلتىپاتىنى كۆرگەنىدى، سىز بۇگۈن ئەلگە ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتمىشنى ئويلىماستىن، ئەكسىچە كۈلۈۋاتىسىزغۇ؟ — دېدى.
— مەن باشقا ئىش ئۈچۈن كۈلمىدىم، شۇنچىۋالا كىشى دۇك جۇنى ئۆلتۈرۈشكە بىر چارە تاپالمىغانلىقىغا كۈلۈۋاتىمەن، كەمىنىلىرى ناتۇۋان بىر كىشى بولسامۇ، دەرھال دۇك جۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ پايتەخت قوۋۇقىغا ئېسىپ، ئەھلى خالايىقنى خۇش قىلغۇم بار، — دېدى ساۋ ساۋ.
ۋاڭ يۈن ساۋ ساۋنى مەزەككە - سوزۇندىن چەترەك بىر يەرگە

تارتىۋېلىپ:

— سىزنىڭ قانداق ياخشى پەنتىگىز بار؟ — دەپ سورىدى.

— يېقىنىدىن بۇيان، — دېدى ساۋ ساۋ، — ۋېجدانسىزغا قارشى دۇك جۇغا يېقىنلىشىشقا ھەرىكەت قىلىشتىن مەقسىتىم پەيتنى تېپىپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈش ئىدى. ھازىر دۇك جۇ ماڭا ئىشىنىدۇ، مەنمۇ بەزىدە ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ يۈرىمەن. ئاخىلىشىمچە ئۆزلىرىدە يەتتە دانە گۆھەر كۆز قويۇلغان بىر قىلىچ بارئىكەنمىش، قىلىچنى ماڭا ئارىيەت بېرىپ تۇرسىلا، سارايغا بېرىپ، شۇ قىلىچ بىلەن دۇك جۇنىڭ ئۆلتۈرسەم، ئۆلۈپ كەتسەممۇ ئارمىنىم يوق!

— سىزدە مۇناسىۋەت بولسا، — دېدى ۋاك يۇن، — ئەھلى - خالايىققا بەخت قونىدۇ!

ۋاك يۇن ئۆز قولى بىلەن لىقمۇلىق توشقۇزۇلغان بىر قەدەھ مەينى ساۋ ساۋغا تۇتتى، ساۋ ساۋ مەينى يەرگە تامچىلىتىپ تۇرۇپ ئاپت ئىچتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ۋاك يۇن گۆھەر كۆز قويۇلغان قىلىچنى ئېلىپ چىقىپ ساۋ ساۋغا بەردى. ساۋ ساۋ قىلىچنى يوشۇردى، مەرىكە - سورۇن تۈگىگەندىن كېيىن، بەگ - سىپاھلار بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى، قالغان بەگ - سىپاھلار يەنە بىر دەم ئولتۇرۇشۇپ، ئايدىن تارقىلىشتى.

ئەتىسى ساۋ ساۋ قىلىچنى ئېسىپ باش ۋەزىرىنىڭ سارىيىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى سورىدى. مۇلازىملار: «ھۇجرىدا» دەپ جاۋاب بەردى. ساۋ ساۋ ئۇدۇللاپ ھۇجرىغا كىردى، دۇك جۇ كاتتا ئولتۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ يېنىدا لۈي بۇ ئۆرە تۇرۇپتۇ.

— كەچ كېلىپ قاپسىزغۇ؟ — دېدى دۇك جۇ.

— ئېتىم ئوروق، تېز يۈرەلمەيدۇ، شۇڭا كەچ قالدىم، — دېدى ساۋ ساۋ.

— شىلياڭدىن ياخشى ئاتلار كەلدى، — دېدى دۇك جۇ لۈي

بۇغا قاراپ، — سىز چىقىپ ئاتتىن بىرنى تاللاپ ساۋ ساۋۇغا ھەدىيە قىلىڭ.

لۇي بۇ بۇيرۇق بىلەن چىقىپ كەتتى. ساۋ ساۋ كۆڭلىدە: «بۇ ئوغرىنىڭ ئۆلىدىغان ۋاقتى كەپتۇ!» دەپ قىلىچىنىڭ سۇغۇرۇۋېلىپ ئونىڭغا تىقىشنى ئويلىدىيۇ، لېكىن دۇڭ جۇنىڭ كۆچلۈكلۈكىدىن قورقۇپ، ئۇنداق قىلىشقا پېتىنالمىدى. دۇڭ جۇ سېمىز، بەستلىك ئادەم بولغانلىقىنى ئۇچۇن ئۇزۇن ئولتۇرالمايتتى، ئۇ كاتقا يانپاشلىدى ـ دە، تەتۇر قاراپ يېتىۋالدى. ساۋ ساۋ يەنە ئىچىدە: «بۇ ئوغرىنىڭ زادى كۇنى تۇگىگەنىكەن!» دەپ، دەرھال قىلىچنى ئېلىپ سالماقچى بولغانىدى، كىم بىلسۇن، دۇڭ جۇ ئۇدۇلدىكى چوڭ ئەينەكتىن ساۋ ساۋنىڭ قىلىچنى سۇغۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۇپ قالدى، ئۇ ئۆرۈلۈپ:

— ساۋ ساۋ، نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دېدى.

دەل بۇ پەيتته لۇي بۇ ئاتنى ئۆيىنىڭ ئالدىغا يېتىلەپ كەلدى. ساۋ ساۋ تەمتىرەپ قېلىپ، قىلىچنى تۇتقان ھالدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ:

— كەمىنلىرىدە گۆھەر كۆز قويۇلغان بىر قىلىچ بار ئىدى. ئىلتىپاتلىق ۋەزىر جانابلىرىغا تەقدىم قىلماقچىدىم، — دېدى.

دۇڭ جۇ قىلىچنى ئېلىپ قارىۋىدى، ئۇزۇنلۇقى بىر چى كېلىدىغان، يەتتە دانە گۆھەر كۆز قويۇلغان ئېنىتايىن ئېتىتىك قىلىچ ئىكەن؛ ئۇنى ئېپقوي، دەپ لۇي بۇغا بەردى. ساۋ ساۋ غىلاپنىمۇ يېشىپ لۇي بۇغا تاپشۇردى. دۇڭ جۇ ساۋ ساۋنى ئات كۆرۈش ئۇچۇن تالاغا ئېپچىقتى، ساۋ ساۋ ئاتنى كۆرۈپ رەھمەت ئوقۇدى. ۋە:

— مىنىپ باقاي، — دېدى.

دۇڭ جۇ ئېگەر ـ جابدۇقلىرى بىلەن بېرىشكە بۇيرۇدى.

ساۋ ساۋ ۋەزىرنىڭ سارىيىدىن ئاتنى ئېچىقتىپ مىندى ـ دە، كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى. لۈي بۇ دۇڭ جۇغا قاراپ:

— بايا ساۋ ساۋنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشىدا بىر يامان نىيەت بارەدەك كۆرۈندى. ئاشكارا بولۇپ قالغاندىن كېيىن، قىلىچنى تەقدىم قىلغان بولسا كېرەك، — دېدى.

— مەنمۇ شۇنداق گۇمانلاندىم، — دېدى دۇڭ جۇ. — پاراڭنىڭ ئوستىگە لى رۇ كىرىپ قالدى، دۇڭ جۇ ۋەقەنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردى.

— ساۋ ساۋنىڭ پايتەختتە بالا ـ چاقىلىرى يوق، ئۆيدە تەنها تۇرىدۇ. ھازىر چاقىرىپ كېلىشكە كىشى ئەۋەتەيلى، ئەگەر تەشۋىشلەنمەي كەلسە، قىلىچ تەقدىم قىلغىنى راست، باھانە كۆرسىتىپ كەلمىسە، سۈيىقەست قىلغىلى كەلگەنلىكى مەلۇم بولىدۇ، ئۇ چاغدا ئۇنى تۇتۇپ سوراق ـ سوئال قىلىماق كېرەك، — دېدى لى رۇ.

دۇڭ جۇ بۇ سۆزنى ماقۇل كۆردى، ساۋ ساۋنى چاقىرىپ كېلىشكە تۆت گۇندىپاي ئەۋەتتى. ئۇلار خېلى ئۇزۇندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ:

— ساۋ ساۋ ئۆيگە قايتماپتۇ، ئات چاپتۇرۇپ كۈنچىقىش قوۋۇقتىن چىقىپ كېتىپتۇ. قوۋۇق باقارلار «نەگە بارىسىز؟» دەپ سورىسا، «ۋەزىر جانابلىرى مېنى بىر جىددىي ئىشقا بۇيرۇدى» دەپ ئات يۈگۈرتكەن پېتى كېتىپ قاپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

ئۇغرى ساۋ ساۋنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك بولغاچقا قاچقان، ئۇنىڭ قاتتىللىق قىلماقچى بولغانلىقىدا شەك ـ شۇبھە يوق، — دېدى لى رۇ.

— مەن ئۇنى شۇنچىلىك ئەتىۋارلاپ مۇھىم مەنسەپكە قويسام، ئۇنىڭ مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولغىنى

كۆرمەمسىلەر! — دېدى دۇڭ جۇ غەزەپلىنىپ.

— بۇ مۇناپىقنىڭ جەزمەن شېرىكلىرى بار، ساۋ ساۋ قولغا چۈشكەندە مەلۇم بولىدۇ، — دېدى لى رۇ.

شۇنىڭ بىلەن دۇڭ جۇ ساۋ ساۋنى تۇتۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ رەسىمى سىزىلغان ئېلاننى ئەلنىڭ ھەممە يېرىگە تارقاتتى. ساۋ ساۋنى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە 1000 سەر ئالتۇن ۋە 11 تۈمەن تۈتۈننى باشقۇرىدىغان بەگلىك مەنسىپىنى بېرىشنى؛ يوشۇرغۇچىلارنى ساۋ ساۋغا ئوخشاش جازالايدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

ئەمدى ساۋ ساۋغا كەلسەك، ئۇ شەھەر تېشىغا چىقىپ ناھايىتى تېز مېڭىپ چياۋجۇنگە قاراپ قاچتى. يولدا جۇڭمۇ ناھىيىسىدىن ئۆتكەندە، ئۆتكەلنى ساقلىغۇچى لەشكەرلەر ئۇنى تۇتۇپ ئامبالنىڭ ھۇزۇرىغا تاپشۇردى. ساۋ ساۋ:

— مەن سودىگەر، خۇاڭ فۇ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، — دېدى.

ئامبال ساۋ ساۋغا تىكىلىپ قارىدى ۋە بىر ھازاغىچە ئويلاپ، كېيىن:

— مەن لوياڭدا مەنسەپ كۈتۈپ يۈرگەن ۋاقتىمدا، سېنىڭ ساۋ ساۋ ئىكەنلىكىڭنى بىلگەنىدىم. نېمە ئۈچۈن ئىسمىڭنى يوشۇرىسەن؟ ھازىر سېنى سولاپ قويىمەن، ئەتە پايتەختكە ئەۋەتىپ بېرىپ، ئىنئام ئالىمەن، — دېدى.

ئۆتكەلنى ساقلىغۇچىلار مەي ئىچىپ تائامنى يەپ بولغاندىن كېيىن قايتىپ كەتتى. كېچىسى ئامبال ئۆزىنىڭ يېقىن خادىملىرىغا مەخپىي يوسۇندا ساۋ ساۋنى ئارقا قورۇغا ئېپچىقتۇرۇپ سوراق قىلدى:

— ئاڭلىشىمچە باش ۋەزىر ياخشى ئىلتىپاتتا بولغانىكەن، نېمە ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بالاغا تىقىسەن؟ — دېدى.

— «قوشقاچ تورنىنىڭ كۆڭلىدىكىنى نەدىن بىلسۇن؟» سىز مېنى تۇتۇۋالدىڭىز، ئاپىرىپ بېرىپ، ئىنىئامىڭىزنى ئېلىڭ، ئارتۇق گەپنىڭ ھاجىتى يوق! — دېدى ساۋ ساۋ.

ئامبال خادىملىرىنى كەتكۈزۈۋېتىپ ساۋ ساۋغا: — سىز مېنى تەھقىرلىمەڭ! مەن ئادەتتىكى ئەمەلدارلاردىن ئەمەسمەن. ياخشى بىر باشلىققا ئىگە بولالمىغىنىم ئۈچۈن چارىسىزلىقتىن يۈرۈپتىمەن، — دېدى.

— مېنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىم خەن خاندانلىقىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەن، ئەگەر مەن ئەلگە ئەجىر كۆرسىتىشنى ئويلىمىسام ھايۋاندىن نېمە پەرقىم بولىدۇ؟ مېنىڭ دۇڭ جۇغا ۋېجىدانىمغا قارشى ئىش كۆرۈشتىن مەقسىتىم پۈرسىتى كەلگەندە ئۇنى يوقىتىپ، ئەلنى ئاپەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئىدى. بۈگۈن ئىشىم ئەمەلگە ئاشمىدى، تەقدىر - قىسمەت شۇنداق ئىكەن! — دېدى ساۋ ساۋ.

— بۇ سەپىرىڭىزدە قەيەرگە بارماقچىسىز؟ — دەپ سورىدى ئامبال.

— يۈرتۇمغا قايتىپ، خان نامىدىن ساختا پەرمان چىقىرىپ، ئۇنىڭدا ئەلدىكى بەگلەرنى لەشكەر تارتىپ كېلىپ بىرلىكتە دۇڭ جۇنى يوقىتىشقا چاقىرىش، مانا بۇ مېنىڭ ئارزۇيۇم ئىدى، — دېدى ساۋ ساۋ.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئامبال ئۆز قولى بىلەن ساۋ ساۋنى باغلاقتىن بوشاتتى ۋە تۆرگە تەكلىپ قىلدى ھەمدە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ: — جانابىڭىز ئېلىمىزنىڭ سادىق مەردلىرىدىن ئىكەنسىز! — دېدى.

ساۋ ساۋمۇ تەزىم قىلىپ، ئامبالنىڭ ئىسىم - زاتىنى سورىدى.

— مېنىڭ ئىسىم - زاتىم چېن گۇڭ، يەنە بىر ئىسمىم

گۇاڭ تەي، ئانام، بالا - چاقىلىرىمنىڭ ھەممىسى دۇڭجۇندە، بۇگۇن جانابىڭىزنىڭ بىلدۇرگەن ساداقەت - مەردلىكىڭىز ماڭا تەسىر قىلدى، مەن ئەمەلىمدىن ۋاز كېچىپ، جانابىڭىز بىلەن بىللە قېچىشنى خالايمەن، — دېدى ئامبال.

ساۋ ساۋ ناھايىتى خۇشال بولدى. شۇ كېچىسىلا چېن گۇڭ يول راسخوتى ھازىرلىدى، ساۋ ساۋنىڭ كىيىملىرىنى يۆتكىتىپ، ئىككىسى بىردىن ئىككى قىلىچنى دۇمبىسىگە قىستۇرغان پېتى ئاتقا مىنىپ ساۋ ساۋنىڭ يۇرتىغا قاراپ راۋان بولدى.

ئۈچ كۈن يول يۈرۈپ چېڭگاۋ دېگەن يەرگە كەلگەندە كەچ كىرىپ قالدى. ساۋ ساۋ قامچىسى بىلەن چېن گۇڭغا قويۇق بىر ئورمانزارلىقنى كۆرسىتىپ:

— بۇ يەردە لۇي بوشې دېگەن بىر كىشى بار، بۇ ئادەم ئاكام بىلەن قول بېرىشكەن ئاكا - ئۇكا بولىدۇ، شۇ كىشىنىڭكىدە بىر كېچە قونۇپ، ئۆي - ۋاقامنىڭ ئەھۋالىدىن بىر خەۋەر ئېلىۋالسام، قانداق دەيسىزكىن؟ — دېدى.

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى چېن گۇڭ.

ئىككىيلەن قورۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشتى، كىرىپ لۇي بوشې بىلەن كۆرۈشتى.

— ئاڭلىشىمچە خاندانلىق سىزنى تۇتۇش ئۈچۈن ھەممە يەرگە جىددىي بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ، ئاتىڭىز ئۆزىنى پاناھلاش ئۈچۈن چېنلىيۇغا كېتىپ قاپتۇ. سىز قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ — دېدى لۇي بوشې.

ساۋ ساۋ سەرگۈزەشتلىرىنى بايان قىلىپ كېلىپ:

— ئەگەر چېن گۇڭدىن باشقا ئامبال بولىدىغان بولسا، ئۇستىخىنىم تالقان، گۆشۈم پارە - پارە بولغان بولاتتى، — دېدى.

لۇي بوشې چېن گۇڭغا تەزىم قىلىپ:

— جىيەنىم جانابلىرىغا ئۇچراپ قالمىغان بولسا، ساۋ

جەمەتىنىڭ ئۇرۇقى تۈگىگەن بولاتتى. جانابلىرى غېرىب خانامدا ئارامخۇدا بىر كېچە قونۇپ بېرسىلە، دېدى ۋە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ، خېلى ئۇزۇندىن كېيىن چىقىپ، چېنن گۈڭغا قاراپ، كەمىنىلىرىنىڭكىدە ياخشىراق شارائ يوق، كۈنىپىتىش تەرەپكە بېرىپ، شاراب ئەپكېلىپ كۈتۈۋالاي، دەپ قويۇپ ئالدىراپ ئېشىكىگە مىنىپ كېتىپ قالدى.

ساۋ ساۋ بىلەن چېن گۈڭ خېلى ئۇزۇنغىچە ئولتۇرۇشتى. تۈيۇقسىزلا ئۇيۇ ئارقىسىدىن پىچاق بىلىگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى.

— لۇي بوشى مېنىڭ يېقىن تۇغقىنىم ئەمەس، — ئۇنىڭ كېتىشى شۇبھىلىك، تىڭ ـ تىڭلاپ باقايلى، — دېدى ساۋ ساۋ. ئىككىيلەن ئاستا چىقىپ ئۇيىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتكەندە، بىرىنىڭ: «باغلاپ ئولتۇرسەك قانداق؟» دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى.

— ئەنە دېمىدىمۇ؟ ھازىر بىز ئالدىن قول سالمىساق، چوقۇم بولار بىزنى تۇتۇۋالىدۇ، — دېدى ساۋ ساۋ ۋە چېن گۈڭ بىلەن بىللە قىلىچىنى يالىڭاچلاپ، ئۇدۇل بېسىپ كىرىپلا، ئەر ـ ئايال دېمەستىن بىراقلا سەككىز توققۇز ئولتۇرۇۋەتتى. ئاختۇرۇپ ئاشخانىغا كىرىپ قارىسا، ئولتۇرۇشكە باغلاپ قويغان بىر چوشقا تۇرۇپتۇ.

— سىز بەك گۇمانخور ئىكەنسىز، ياخشى ئادەملەرنى ئولتۇرۇپ خاتا قىلدۇق! — دېدى چېن گۈڭ.

بولار ئالدىراشلىق بىلەن ئاتلىنىپ يولغا راۋان بولدى. ئىككى يول ماڭا ـ ماڭمايلا ئېگەرلىك قېشىغا ئىككى كومزەك مەي ئاسقان، قولىغا مېۋە، كۆكتات سالغان سېۋەت كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان لۇي بوشىغا ئۇچرىشىپ قالدى.

— ئەزىز جىنەنىم ۋە جانابىي مېھمان، نېمە ئۈچۈن

ئاتلىنىپ قېلىشتىلا؟ — دېدى لۇي بوشې.

— بىز گۇناھكارلارمىز، ئۇزۇن تۇرۇشقا جۇرئەت قىلالمىدۇق، — دېدى ساۋ ساۋ.

— سىلەرنى مېھمان قىلىش ئۈچۈن ئۆيدىكىلەرگە چوشقا سويۇشنى بۇيرۇغانىدىم، ئەزىز جىيەنىم ۋە مېھمان ئۇنداق قىلمايلا بىر كېچە مېھمان بولۇپ بەرسەڭلار نېچۈك؟ قېنى، تېزرەك ئۆيگە قايتايلى، — دەپ تۇرۇۋالدى لۇي بوشې.

ساۋ ساۋ ئۇنمايلا ئېتىنى قامچىلاپ كېتىپ قالدى. بىرقانچە قەدەم ماڭغاندا ماڭمايلا، ساۋ ساۋ قىلىچىنى سۇغۇرۇۋېلىپ دەررۇ ئارقىغا ياندى ۋە لۇي بوشىنى چاقىرىۋېلىپ:

— ئاۋۇ كېلىۋاتقان كىم؟ — دەپ سورىدى.

لۇي بوشې ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، ساۋ ساۋ قىلىچ بىلەن بىرنى چېپىپ ئېشەكتىن مولاق ئاتقۇزدى. چېن گۇڭ چۆچۈپ كېتىپ:

— بايا تىنغۇ خاتالىق قىلدۇق، ئەمدى يەنە نېمە قىلغىنىڭ؟ — دېدى.

— ئەگەر لۇي بوشې ئۆيگە قايتىپ شۇنچىۋالا ئادەمنىڭ ئۆلگىنىنى كۆرسە، ئەلۋەتتە قاراپ تۇرمايدۇ، ئادەم باشلاپ ئارقىمىزدىن قوغلاپ كەلسە چوقۇم تۇتۇلىمىز، — دېدى ساۋ ساۋ.

— خاتا بولغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۆلتۈرۈش ئېنتايىن نامەردلىك بولىدۇ، — دېدى چېن گۇڭ.

— مەن باشقىلارغا ۋاپاسىزلىق قىلسام قىلاي، ئەمما باشقىلار ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلمىسۇن، — دېدى ساۋ ساۋ.

چېن گۇڭ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ سۈكۈت قىلدى. بۇ كېچىسى ئۇلار بىرقانچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن، ئايدىڭدا بىر مەنزىلگە كېلىپ، سارايىنىڭ ئىشىكىنى ئاچقۇزۇپ، شۇ يەردە قوندى. ئاتنى تويغۇزغاندىن كېيىن ساۋ

ساۋ بالدۇر يېتىپ قالدى. چېن گۇك خيالغا چۆكۈپ: «مەن ساۋ ساۋنى ياخشى ئادەم، دەپ مەنسىپىمدىن كېچىپ ئەگىشىپ كەلسەم، بۇ ئىچى زەھەر ئادەم ئىكەن! بۇگۈن بۇنى تىرىك قالدۇرسام كەلگۈسىدە چوقۇم بالا تېرىيدۇ!» دەپ ئويلاپ، قىلىچىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ساۋ ساۋنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. دەرھەقىقەت:

ساقلىسا كىمكى يامانلىق دىلىدا ئۇ مەرد ئەمەس،
ئەسلىدە ساۋ ساۋ ئىدى، دۈك جۇغا دىلداش ھەمنەپەس.

ساۋ ساۋ ھاياتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بەشىنچى باب

ساۋ ساۋنىڭ خان نامىدىن چىقارغان ساختا پەرمان ـ نىغا جايلاردىكى بەگ ـ سىپاھلارنىڭ ئاۋاز قوشقانلىقى ئۈچ باتۇرنىڭ شەھەرنى ئېلىپ لۇي بۇ يىلەن جەڭ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، چىن گۇڭ ساۋ ساۋنىڭ ئۆلتۈرۈشكە قول سالماقچى بولۇپ، بىردىنلا: «توختا، مەن ئەلنى دەپ بۇنىڭغا ئەگىشىپ بۇ يەرگە كەلدىم، ئۆلتۈرۈۋەتسەم نامەردلىك بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە بۇنى تاشلاپ، باشقا بىر جايغا كېتەيلى!» دەپ ئويلىدى ـ دە، قىلىچىنى غىلىپىغا سېلىپ ئاتلىنىپ تاڭ ئېتىشنى كۈتمەستىنلا يەككە ـ يېگانە ھالدا دۇڭجۇنگە كېتىپ قالدى. ساۋ ساۋ ئويغىنىپ قارىسا، چىن گۇڭ يوق، ئۇ: «بۇ ئادەم مېنىڭ ئىككى ئېغىز سۆزۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋاپاسىز ئىكەن دېگەن گۇمان بىلەن مېنى تاشلاپ كېتىپتۇ ـ دە، تېز قوزغىلىشىم كېرەك، بۇ يەردە ئۇزۇن ھايال بولغان ياخشى ئەمەس» دەپ كېچىلەپ يول يۈرۈپ چېنلىيۇغا كەلدى، ئۇ يەردە ئاتىسىنى تېپىپ ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى ۋە ئائىلىسىدىكى ۋەج ـ دۇنيا بىلەن پىدائىي لەشكەر توپلاش ئارزۇسىنى بىلدۈردى. ئاتىسى:

— ۋەج ـ دۇنيايمىز ئاز، بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ

بولماسمىكىن. بۇ يەردە ۋېي خۇك دېگەن ئەقىدىمەن، پاك دىل بىر كىشى بار، ئۇ بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان كاتتا باي ئادەم؛ ئەگەر بۇ كىشى يارداەم قولىنى سۇنىدىغان بولسا، بۇ ئىشنى قىلساق بولاتتى، — دېدى. ساۋ ساۋ مەزكە - سورۇن ھازىرلاپ، ۋېي خۇكنى تەكلىپ قىلدى ۋە:

— ھازىر خەن خاندانلىقى ئىگىسىز بولۇپ قالدى، دۇك جۇ ھاكىمىيەتنى ئىگىلىۋېلىپ، خانىنى خورلاپ خەلقنى زىيان يەتكۈزمەكتە، پۈتۈن ئەلدىكىلەر بۇ توغرۇلۇق قاتتىق غەزەپلەنمەكتە. مەن خاندانلىقنى يۆلەشنى تىلەيمەن، ئەپسۇسكى، كۈچۈم ئاجىزلىق قىلىۋاتىدۇ. جانابلىرى سادىق، مەرد زات، شۇڭلاشقا بۇ ئۇلۇغ ئىشقا ئۆزلىرىدىن يارى - ھەمدەملىك سورايمەن، — دەپ ئىلتىجا قىلدى.

— مېنىڭدە ئۇزۇندىن بېرى بۇ نىيەت بار ئىدى، ئەمما بىرەر تەمەردۇ - پالۋانىنى ئۇچراتمىدىم. سىزدە مۇنداق ئۇلۇغ نىيەت بار ئىكەن، ئائىلەمدىكى پۈتۈن مال - مۈلكۈم بىلەن يارى - ھەمدەم بولۇشقا ھازىرمەن، — دېدى ۋېي خۇك.

ساۋ ساۋ تولىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاۋۋال ساختا پەرمان چىقىرىپ، ئەتراپ - ئەتراپتىكى ئايماقلارغا يوللىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن پىدائىي لەشكەر توپلاشقا كىرىشتى ۋە لەشكەر توپلاش ئۇچۇن «سادىق - مەرد» دېگەن سۆز يېزىلغان ئاق ئەلەم قادالدى. بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا كىشىلەر يادا - يامغۇردەك توپلاندى.

بىر كۈنى ۋېي بەگلىكىگە قاراشلىق ياڭچىڭ دېگەن جايدىن لي لىن دېگەن بىر كىشى كېلىپ ساۋ ساۋغا قوشۇلدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى ۋېن چۇەن ئىدى. شەنياڭدىكى جۇيلۇ دېگەن جايدىن لى دىيەن دېگەن بىر كىشىمۇ كېلىپ ساۋ ساۋغا قوشۇلدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى مەن چېن ئىدى. ساۋ ساۋ

بۇلارنى قوبۇل قىلىپ بارگاھ لەشكەر بېشىلىقىغا تەيىنلىدى. پىيگۇدىكى جياۋ دېگەن جايدىن شيا خۇدۇن دېگەن كىشى كەلدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى يۇەن راڭ ئىدى، ئۇ شيا خۇيىننىڭ پۇشتى ئىدى؛ كىچىكىدىن تارتىپ نەيزىۋازلىق ـ كالتەكۋازلىقنىـــ ئۆگەنگەن؛ 14 يېشىدىن باشلاپ ئۇستازىدىن لەشكىرىي ماھارەت ئۆگەنگەن. بىراۋ ئۇستازنىڭ ھاقارەتلەپ قويغىنى ئۈچۈن، ئۇ ئاشۇ ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ باشقا جايغا قاچقانىدى؛ ساۋ ساۋنىڭ لەشكەر توپلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، بىر تۇغقان ئۇكىسى بىلەن بىللە 1000 دىن تاللانغان يىگىت باشلاپ ساۋ ساۋنىڭ يېنىغا كەلدى. ئەسلىدە بۇ ئىككىيلەن نەسەب جەھەتتىن ساۋ ساۋغا بۇرادەر بولاتتى. ساۋ ساۋنىڭ ئاتىسى ساۋ سۇڭ شيا خۇ ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ساۋ ئائىلىسى پەرزەنت قىلىۋالغانىدى. شۇڭا ئۇلار ئەسلىدە ھەمنەسەب ئىدى. يەنە بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ساۋ ساۋنىڭ ئىنىسى ـــ ساۋ رېن، ساۋ خۇڭلارمۇ ھەرقايسىسى 1000 دىن ئارتۇق لەشكەر باشلاپ يارەمگە كەلدى. ساۋ رېننىڭ يەنە بىر ئىسمى زى شاۋ، ساۋ خۇڭنىڭ يەنە بىر ئىسمى زى لىيەن ئىدى. بۇ ئىككىيلەن ئات ئۇستىدە ئوقيا ئېتىشقا ماھىر، لەشكەر ماھارىتىدە كامالەت تاپقانىدى. ساۋ ساۋ ناھايىتى خۇشال بولدى، شۇنىڭ بىلەن يېزىدا لەشكەرلىرىنى مەشـــق قىـــلدۇرۇشقا باشلىدى. ۋېي خۇڭ ئۆزىنىڭ ۋەج ـ دۇنياسىنى چىقىرىپ، كىيىم ـ قۇياق، تۇغ ـ ئەلەملەر ھازىرلاتتى. تەرەپ ـ تەرەپتىن ھەددى ـ ھىسابسىز كىشىلەر ئۆزۈق ـ تۇلۇك ئېلىپ كېلىشتى.

بۇ ۋاقىتدا يۇەن شاۋ ساۋ ساۋدىن كەلگەن ساختا پەرماننى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قول ئاستىدىكى قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلارنى يىغىدى ـ دە، 3 تۈمەن لەشكەر بىلەن بوخەيدىن چىقىپ ساۋ ساۋغا قوشۇلۇپ ئىتتىپاق تۈزدى. ساۋ ساۋ يەنە بىر چاقىرىق يېزىپ ھەممە ئايماقلارغا تارقاتتى. چاقىرىقتا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

پېقىر ساۋ ساۋلار مەردلىكنى كۆزدە تۇتۇپ، ئەلگە شۇنى يىلدۇرمىزكى، دۇڭ جۇ پۇتۇن ئەلنى ئالداپ، خاندانىمىزنى خاراب قىلىپ، خاقانىمىزنى ئۆلتۈردى؛ سارايىنى پاراكەندە قىلىپ بۇلغىدى، ئەھلى - خالايىقنى خورلىدى ۋە ئۆلتۈردى؛ يىراقتىن بۆرىلەردەك ۋەھشىيلىك قىلدى، ئۇنىڭ قىلمىش - گۇناھى هەددىدىن ئاشتى! بۇگۈن خاقانىمىزنىڭ مەخپىي پەرمانى بىلەن پىدائىي لەشكەر توپلاپ، ئېلىمىزنى يىراقتىن چىلاردىن تازىلاپ، قاراقچىلارنى يوقىتىشقا بەل باغلىدۇق. خانلىقىمىزغا يار - يۆلەك بولۇپ، ئاھالىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن هەممە بىرلىكتە قەھر - غەزەپلىك يۈرۈشكە ئىشتىراك قىلىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز. چاقىرىقىمىز يېتىپ بارغان هامان ئىشقا تېز كىرىشىشلىرىنى سورايمىز.

ساۋ ساۋ چاقىرىقنى تاراتقاندىن كېيىن ئايماق بەگلىرىنىڭ هەممىسى بۇ چاقىرىققا قوشۇلۇپ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ كېتىشتى، بۇلارنىڭ بىرىنچى لەك لەشكەر هىماتچى سەركەردىسى، ئەنىەن ئايمىقىنىڭ هاكىمى يۈەن شۇ؛ ئىككىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، جىنجۇ ئايماقبېگى خەن فۇ؛ ئۈچىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، يۈيجۇ ئايماقبېگى كۇڭ جۇ؛ تۆتىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، يەنجۇ ئايماقبېگى لىيۇ دەي؛ بەشىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، خېنەن ئايمىقىنىڭ هاكىمى ۋاڭ كۇاڭ؛ ئالتىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، چېنلىيۇ ئايمىقىنىڭ هاكىمى جاڭ مياۋ؛ يەتتىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، دۇڭجۇن ئايمىقىنىڭ هاكىمى چياۋ ماۋ؛ سەككىزىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، شەنياڭ ئايمىقىنىڭ هاكىمى يۈەن يى بولدى. توققۇزىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، جىبەينىڭ بېگى باۋشىن بولدى. ئونىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، بەيخەي ئايمىقىنىڭ هاكىمى كۇڭ

رۇك؛ ئون بىرىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، گۇاڭلىك ئايمىقىنىك ھاكىمى جاك چاۋ؛ ئون ئىككىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، شۇيجۇ ئايمىقىنىك بېگى تاۋ چيەن؛ ئون ئۈچىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، شىلياك ئايمىقىنىك ھاكىمى ما لىك؛ ئون تۆتىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، بېيپىك ئايمىقىنىك ھاكىمى گۈڭسۇن زەن؛ ئون بەشىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، شاڭراك ئايمىقىنىك ھاكىمى جاك ياك؛ ئون ئالتىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، ژۇ چېك بېگى، چاڭشا ئايمىقىنىك ھاكىمى سۇن جيەن؛ ئون يەتتىنچى لەك لەشكەر سەركەردىسى، جىچىك بېگى، بوخەي ئايمىقىنىك ھاكىمى يۇن شاۋلاردىن ئىبارەت ئىدى. جايلاردىن كەلگەن لەشكەرلەر سانى ھەر خىل — بەزىلىرى 3 تۈمەن، بەزىلىرى 1 — 2 تۈمەن، بۇلار ئۆزلىرىنىڭ قەلەمدار، ئەلەمدار بەگ ـ سېپاھلىرىنى ئېلىپ لوياڭغا كەلدى.

بېيپىك ئايمىقىنىك ھاكىمىلىكى گۈڭسۇن زەن تاللانغان بىرىيىرلىم تۈمەن لەشكىرىنى ئېلىپ دەجۇ ئايمىقىنىك پىڭيۈەن ناھىيىسىدىن ئۆتكەندە يىراقتىكى ئۇچىمزارلىق ئىچىدە سېرىق ئەلەم كۆتۈرگەن بىرنەچچە ئاتلىق كىشىنىڭ ئۆزلىرى ئالدىغا چىقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. گۈڭسۇن زەن قارىسا لىيۇ بېي ئىكەن.

— ئەزىز ئىنىم! بۇ يەردە نېمىش قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپ سورىدى گۈڭسۇن زەن.

— ئۆتكەندە ئاغىنىمىز جانابلىرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن پىڭيۈەن ناھىيىسىگە ئامبال قىلىپ تەيىنلەنگەنىدىم، بۇگۈن لەشكەرلىرى بىلەن بۇ يەردىن ئۆتىدىغان خەۋەرلىرىنى ئاڭلاپ، ئالاھىدە ئالدىلىرىغا چىقتىم، شەھەرگە ئىلتىپات قىلىپ ھاردۇق ئېلىپ كېتىشلىرىنى سورايمەن، — دېدى لىيۇ بېي.

— بۇلار كىملەر بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى گۈڭسۇن زەن گۇەن

يۇي بىلەن جاڭ فېينى كۆرسىتىپ.

— بۇلار گۇەن يۇي، جاڭ فېي بولۇپ، پېقىرلىرى بىلەن قول بېرىشكەن بۇرادەرلىرىم، — دېدى لىيۇ بېي جاۋابەن.

— سىز بىلەن بىرلىكتە سېرىق ياغلىقلىقلارنى تارمار قىلغانلار مۇشۇلارمۇ؟ — دېدى گۇكسۇن زەن.

— ھەل مۇشۇلار، ئاشۇ ئىش مۇشۇ ئىككىيلەننىڭ غەيرىتى بىلەن بولغانىدى، — دەپ جاۋاب بەردى لىيۇ بېي.

— يۇلار نېمە مەنسەپ تۇتۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى گۇكسۇن زەن.

— گۇەن يۇي ئاتلىق ئوقياچىلار بېشى، جاڭ فېي پىيادە ئوقياچىلار بېشى، — دېدى لىيۇ بېي.

— قەھرىمانلارنى مۇنداقمۇ ئىشقا سالماي تاشلاپ قويغان بارمۇ؟ ھازىر دۇڭ جۇ پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرۇۋاتىدۇ، ئەلدىكى بەگلەر بىرلىكتە ئۇنى يوقىتىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمىز، جانابىڭىز مۇ بۇ ئەرزىمەس مەنسەپتىن كېچىپ، بىز بىلەن بىرلىكتە بۇزۇقلارنى يوقىتىپ، خەن خانلىقىنىڭ قۇتقۇزۇش ئىشىغا كىرىشىڭىز قانداق؟ — دېدى گۇكسۇن زەن.

— بىرگە بېرىشنى خالايمەن، — دېدى لىيۇ بېي.

— ئۆز ۋاقتىدا بۇ ئوغرىنى ئۆلتۈرۈشكە قويغان بولساڭ، بۇگۈنكى پالاكەتلەر بولمىغان بولاتتى، — دېدى جاڭ فېي.

— بولار ئىش بولدى، ئەمدى مېڭىشقا تەييارلىق قىلايلى، — دېدى گۇەن يۇي.

لىيۇ بېي، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار بىرقانچە ئاتلىق كىشىلىرىنى ئېلىپ گۇكسۇن زەن بىلەن ماڭدى، ساۋ ساۋ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. باشقا جايلاردىكى بەگلەرمۇ ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ، قارارگاھ قۇرۇپ ئورۇنلاشتى، بۇ قارارگاھلار بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ 200 چاقىرىمدىن ئۇزاق مۇساپىگە سوزۇلدى. ساۋ سىاۋ مال - ۋاران سويغۇزۇپ، بەگلەرنى

كۆتۈۋالدى ۋە ئالدى - ئارقىدىكىلەر يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن، لەشكەرلىرى يۈرۈش قىلىش ئۈستىدە كېڭەشتى. ھاكىم ۋاڭ كۇاڭ:

— بۈگۈن مەردلىك يولىغا قەدەم قويۇۋاتىمىز، بۇنىڭغا ھېر ئىتتىپاق پاسىبانى تىكلىشىمىز، ھەممىمىز شۇنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇپ، ئاندىن لەشكەرلىرى يۈرۈشنى باشلىشىمىز لازىم، — دېدى.

— يۈەن شاۋ جانابلىرى تۆت ئەجدادى ئۇلۇغ ۋەزىرلەردىن بولغان ھېر زات. بۇ جەمەتتىن ئەمەلدار بولغانلار نۇرغۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزى خەن خانىنىڭ مەشھۇر ۋەزىرلىرىنىڭ پۈشتى، شۇڭا ئۇ ئىتتىپاقىمىزنىڭ پاسىبانى بولۇشقا لايىق، — دېدى شاۋ شاۋ.

يۈەن شاۋ ياق، ياق دەپ تۇرۇۋالسىمۇ، كۆپچىلىك:

— زادى يۈەن شاۋ جانابلىرى بولمىسا بولمايدۇ، — دەپ قاتتىق تۇرۇۋېلىشتى، ئاندىن يۈەن شاۋ ماقۇل كۆردى. ئىككىنچى كۈنى ئۈچ قەۋەتلىك تەخت - سۇپا ياسىلىتىپ، جايلاردىن كەلگەنلەرنىڭ نىشان تۇغلىرى قادالدى، ئۈچىغا ئاق قوتاز قۇيرۇقى جالالىق، سېرىق يالمانلىق ئەلەم تىكلەندى. لەشكەرلىرى دەستەك، سەركەردىلەرنىڭ تامغىلىرى قويۇلدى. يۈەن شاۋ تەخت سۇپىسىغا تەكلىپ قىلىندى. تەرتىپلىك كىيىنگەن، خەنجەر ئاسقان يۈەن شاۋ ئالىيجاناب، مەردانە قىياپەتتە تەخت - سۇپىغا چىقتى، خۇشبۇي ئىسرىق سېلىنىپ، سەجدە قىلىندى. ئىتتىپاق قەسەمنامىسى ئوقۇلدى:

خەن خاندانلىقى بەختسىزلىككە يولۇققىلى، خانلىقنىڭ قانۇنى ئۆز كۈچىنى يوقاتتى. قاراقچى دۇڭ جۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۆزى بىلگەنچە زىيانكەشلىك قىلدى، زاتى ئالىيلارنى خارلىدى، پۇقرالارغا رەھىمسىز زۇلۇم سالدى. كەمىنە يۈەن شاۋلار ئەل - خاندانلىقىمىز

نىڭ يوقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، پىدائىي لەشكەر توپلىدۇق ۋە بىرلىكتە ئەلنى قىيىنچىلىقتىن قوتۇلدۇرۇشقا بەل باغلىدۇق. ئىتتىپاقچىلار بىر دىل، بىر نىيەتتە بولىمىز. باشقا نىيەتتە بولمايمىز، ئىتتىپاقىمىزدىن ئاينىغۇچىلارغا ئۆلۈم تەگسۇن، پۇشت ـ ئەۋلادىسىز قالسۇن! ئاللا ۋە ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھاناتلىرى ئۇستىمىزدە نازىر بولسۇن.

قەسەمنامە ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، قەسەم قىبنى ئىچىلدى. قەسەمنامە سۆزلىرى مەردلەرچە يېزىلغاچقا، ھەممەيلەن كۆز يېشى قىلىشتى، قان ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن، يۇەن شاۋ تەخت ـ سۇپىدىن چۈشتى. كۆپچىلىك يۇەن شاۋنى يۆلەپ بارگاھ كۆرسىغا ئولتۇرغۇزدى. قالغانلار ئىككى قاتار بويىچە دەرىجە، مەرتىۋىلىرى ۋە ياش قۇرامىغا قاراپ ئورۇن ئىلىشتى. شاۋ شاۋ بىرقانچە قېتىم قەدەھ ئايلاندۇرغاندىن كېيىن:

— بۈگۈن ئىتتىپاقىمىزنىڭ پاسىبانىنى تىكلىدۇق، ھەممەيلەن پاسىبانىمىزنىڭ ئەمىر ـ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلايلى، ئەلنى بىرلىكتە تىكلەيلى. ھەرگىز كۆچلۈك ـ ئاجىز دەپ رىقابەتلىشىپ يۇرمەيلى، — دېدى.

— مەن ناتۇۋان بولساممۇ، — دېدى يۇەن شاۋ، — ھەر بىرلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئىتتىپاقىمىزنىڭ پاسىبانى بولۇپ قالدىم، ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەر مۇكاپاتلىنىدۇ، گۇناھ ئۆتكۈزگەنلەر جازالىنىدۇ. ئەلدە قانۇن، لەشكەر ـ قوشۇندا ئىنتىزام بار، ھەممىمىز ئۇنىڭغا رىئايە قىلىپ، خىلاپلىق قىلماسلىقىمىز كېرەك.

— پەرمانبەردارمىز! — دەپ جاۋاب بەردى كۆپچىلىك بىرلىكتە.

— ئىنىم يۇەن شۇ تەمىناتقا باش نازارەتچى بولسۇن، پۇتۇن

لەشكەر ئوزۇق - تۇلۇك بىلەن تەمىنلەنسۇن، تەمىنات ئەسلا يەتمەي قالمىسۇن. يەنە بىر كىشىنىڭ تۇرشاۋۇل بولۇپ، سىشۇي قورۇلغا بېرىپ قورۇلدىكىلەرنى جەڭگە ئۇندىسۇن، قالغانلار مۇھىم يوللارنى ئىگىلەپ، ھەممەگە تەخمۇتەخ بولۇپ تۇرسۇن! — دېدى يۇەن شاۋ.

— مەن تۇرشاۋۇل قوشۇنى بىلەن بېرىشنى خالايمەن، — دېدى چاڭشا ھاكىمى سۇن جيەن ئوتتۇرىغا چىقىپ.

— سۇن جيەن باتۇر كىشى، بۇ ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئالالايدۇ، — دېدى يۇەن شاۋ.

سۇن جيەن ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن سىشۇي قورۇلغا باستۇرۇپ كەلدى. قورۇلنى ساقلاۋاتقان سەركەردە لوياڭدىكى باش ۋەزىر سارىيىغا چاپارمەن ئەۋەتىپ، جىددىي خەۋەر يەتكۈزدى، دۇك جۇ ھاكىمىيەتنى قولغا كىرگۈزۈۋالغاندىن كېيىن، ھەر كۈنى دېگۈدەك بەزمە - مەرىكە بىلەن بەنت بولدى. لى رۇ بۇ جىددىي مەلۇماتنى ئالغاندىن كېيىن، دۇك جۇغا مەلۇم قىلدى. دۇك جۇ چۆچۈپ كەتتى ۋە دەررۇ سەركەردىلەرنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. ۋېنجۇ بېگى لۈي بۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ: — ئاتا! ھېچ ئەندىشە قىلمىسىلا، سەددىچىننىڭ تېشىدىكى بەگلەر مېنىڭ نەزەرىمدە ھېچ نەرسە ئەمەس. مەن قەھرىمان لەشكەرلىرىم بىلەن ھەممىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، پايتەختكە ئاسىمەن، — دېدى.

— لۈي بۇيىم بولغاندىن كېيىن، ياستۇقنى ئېگىز قويۇپ ئۇخلاپ غەم قىلمايمەن - دە، — دېدى دۇك جۇ خۇشال بولۇپ.

سۆز تېخى تۈگەمەيلا لۈي بۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان بىر كىشى ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

— «چوجىنى قىلىچ بىلەن بوغۇزلامدىكەن؟» لۈي بۇ بەگنى ئاۋارە قىلىشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. مەن ئۇلارنىڭ باشلىرىنى خۇددى يانچۇقۇمدىكى نەرسىنى ئالغاندەكلا ئېلىپ

كېلىمەن، ــ دېدى.

دۇك جۇ قارىۋىدى، بۇ ئادەم بويى توققۇز چى، ئارسلان بەستلىك، بۆرە بەللىك، قاپلان باشلىق، مايمۇن دولىلىق گۈەنشىلىق كىشى بولۇپ چىقتى، ئۇنىڭ ئىسىم ـ زاتى خۇا شيۇك ئىكەن. دۇك جۇ بۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بەك خۇرسەن بولدى ۋە ئۇنى شىرمەت چەۋەنداز لەشكەر بېشىلىققا تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا ئاتلىق، پىيادە بولۇپ 5 تۈمەن لەشكەر بەردى. ئۇ لى سۇ، خۇ چېن، جاۋ سېنلارنى باشلاپ ياۋغا تاقابىل تۇرۇشقا كېچە ـ كۈندۈزلەپ قورۇلغا قاراپ ماڭدى.

بەگلەردىن جەببې بېگى باۋ شىن: «سۇن جيەن تۇرشاۋۇل بولدى، ئەمدى بىرىنچى ئەجىر ـ تۆھپە ئۇنىڭ بولۇپ كېتىدىغان بولدى» دەپ ئىچ تارلىقى تۇتتى ـ دە، ئىتتىسى باۋ جاڭنى 3000 ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەر بىلەن مەخپىي يوسۇندا چىغىر يول ئارقىلىق جەڭگە ئۇندەش ئۈچۈن قورۇلغا ئەۋەتتى. خۇا شيۇك 500 چەۋەنداز لەشكەرنى ئېلىپ قورۇلدىن ئۇچقاندەك چۇشۇپ كەلدى ۋە:

ــ ھەي قاراقچى سەركەردە، قاچماي تۇرۇش! ــ دەپ توۋلىدى.

باۋ جۇك ئالدىراپ چېكىنمەكچى بولۇۋىدى، خۇا شيۇك بىر قىلىچ چېپىپ ئۇنى ئاتتىن موللاق ئاتقۇزدى، نۇرغۇن سەركەردە ـ سەرۋازلار تۇتۇلدى. خۇا شيۇك باش ۋەزىرنىڭ سارىيىغا خۇش خەۋەر تەرقىسىدە مەخسۇس چاپارمەن بىلەن باۋ جۇڭنىڭ بېشىنى ئەۋەتتى. دۇك جۇ خۇا شيۇڭنى توتۇقلۇقتا ئۆستۇردى.

ئەمدى سۇن جيەنگە كەلسەك، ئۇ تۆت سەركەردە بىلەن قورۇلغا قاراپ يول ئالدى. بۇ سەركەردىلەر: بىرىنچىسى، يۇقىرى بېيپىڭدىكى تۇيىنلىق چىڭ پۇ ئىدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى دې مۇ بولۇپ، ئۇ يىلانباشلىق نەيزە ئىشلىتەتتى؛

ئىككىنچىسى، لىگلىگلىق خۇاڭ گەي ئىدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى گۇڭ فۇ بولۇپ، پولات يارمە دەستە ئىشلىتەتتى؛ ئۇچىنچىسى، لىگجىلىق خەن داڭ ئىدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى يى گۇڭ بولۇپ، ئۇ ئۇزۇن دەستلىك قىلىچ ئىشلىتەتتى؛ تۆتىنچىسى، فۇچۇەنلىك زۇماۋ ئىدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى دا دۇڭ بولۇپ، ئۇ قوش قىلىچ ئىشلىتەتتى؛ سۇن جيەن ئۇچىسىغا يالتىراپ تۇرغان كۈمۈشتەك قۇياق كىيگەن، بېشىغا قىزىل بوغمىچا چەگكەن، قۇيۇچ قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتۇپ ئالا يايلىلىق ئېتىنى مىنگەن ھالدا قورۇل ئۇستىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— ھەي! ياماڭ ئىشلارغا شېرىك بولغۇچى ئوغرى! بۇرۇنراق ئەل بولماي يەنە نېمىگە قاراپ تۇرىسەن!؟ — دەپ تىل سالدى.

خۇا شيۇڭنىڭ سول قول سەركەردىسى خۇ جېن 5000 لەشكەر بىلەن قورۇلدىن چۈشۈپ جەڭگە كەلدى. چېن پۇ نەيزىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى توپتوغرا خۇ جېنىغا ئېتىلدى. بىرنەچچە قەدەم ئېلىشقاندىن كېيىن، چېن پۇ خۇ جېننىڭ بوغۇزىغا نەيزە ئۇرۇپ، ئېتىدىن يىقىتىپ تاشلىدى. سۇن جيەن لەشكەرلىرى بىلەن قورۇل ئالدىغىچە باستۇرۇپ كەلدى. قورۇل ئۈستىدىكىلەر ئوقيا بىلەن تاشنى يامغۇردەك ياغدۇردى. سۇن جيەن لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ لياڭدۇڭغا ئورۇنلاشتۇردى ۋە يۇەن شاۋغا چاپارمەن ئارقىلىق خۇش خەۋەر يەتكۈزدى، يۇەن شۇدىن ئاشلىق - تۇلۇك ئەۋەتىشنى سورىدى. يۇەن شۇغا:

— سۇن جيەن جياڭدۇڭنىڭ قەھرىلىك يولۇنسى؛ ئەگەر ئۇ لياۋ ياڭنى قولغا ئېلىپ، دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرسە، ئۇ ۋاقتىدا بۆرىنىڭ ئورنىغا يولۋاس قويۇپ قويغان بولىمىز. بۈگۈن ئۇنىڭغا ئاشلىق بەرمىسەك، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى چوقۇم تارىلىپ

كېتىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى بىرى.

يۇەن شۇ ئۇنىڭ سۆزىگە كىرىپ، ئوزۇق - تۈلۈك، ئوت - بوغۇز بەرمىدى. سۇن جيەن لەشكەرلىرى ئىچىدە ئوزۇق - تۈلۈكنىڭ كەملىكىدىن قالايمىقانچىلىق يۈز بەردى، ياۋنىڭ ئايغاقچىلىرى بۇ خەۋەرنى قورۇلغا يەتكۈزدى. لى سۇ خۇا شيۇڭغا:

— بۈگۈن كېچە مەن بىر تۈركۈم لەشكەر بىلەن چىغىر يول ئارقىلىق چۈشۈپ سۇن جيەن قوشۇنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە تېگىش قىلاي، سىلى ئالدى تەرەپكە تېگىش قىلسىلا، شۇنىڭ بىلەن سۇن جيەننى تىرىك قولغا چۈشۈرەلەيمىز، — دەپ ئەقىل كۆرسەتتى.

خۇا شيۇڭ قوبۇل كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنىڭ قورسىقىنى ئوبدان تويغۇزۇشقا بۇيرۇدى، كېچىسى قورۇلدىن چۈشۈلىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. بۇ كېچىسى ئايدىڭ بولۇپ، مەيىن شامال چىقىپ تۇراتتى. سۇن جيەننىڭ قارارگاھىغا كەلگەندە يېرىم كېچە بولۇپ قالدى، داقا - دۇمباق، سۈرەن - چۇقان سېلىپ، توپتوغرا بۆسۈپ كىردى. سۇن جيەن ئالدىراپ - تەمتىرەپ جابدۇنۇپ، ئاتقا مىنىشىگە خۇا شيۇڭغا دۇچ كەلدى. ئىككىيلەن ئېلىشتى، بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشا - ئېلىشمايلا ئارقا تەرەپتىن لى سۇ لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى - دە، ھەدەپ ئوت قويۇشقا باشلىدى، سۇن جيەننىڭ لەشكەرلىرى پاتىپاراققا چۈشتى. سەركەردىلەر ئۆز ئالدىغا قۇچاقلاشما جەڭ قىلدى، پەقەت زۇماۋلار سۇن جيەن بىلەن بىللە مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىپ كېتىشتى. خۇا شيۇڭ ئارقىدىن قوغلىدى. سۇن جيەن ئوقيانى ئېلىپ ئارقىمۇئارقا ئىككى پاي ئوق ئۈزدى، خۇا شيۇڭ داجىپ ئوقتىن قۇتۇلدى. يەنە ئۈچىنچى ئوقنى ئۈزمەكچى بولغاندا بەك كۈچلۈك تارتىۋەتكەنلىكتىن كامالەك سۇنۇپ كەتتى، كامالەكنى تاشلاپ ئاتلىق قېچىشقا توغرا كەلدى. زۇ ماۋ:

— جانابلىرىنىڭ بېشىدىكى قىزىل بوغمىچا ياۋنىڭ

دىققىتىنى جەلپ قىلماقتا، شۇنىڭدىن سىلىنى تونۇۋاتىدۇ. ماڭا بەرسىلە، مەن كىيىۋالاي، — دېدى.

سۇن جيەن دەررۇ بوغمىچىسىنى زۇ ماۋغا بېرىپ، زۇ ماۋنىڭ دۇبۇلغىسىنى كىيىۋالدى، بۇلار ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ ماڭدى. خۇا شيۇڭ لەشكەرلىرى بېشىغا قىزىل بوغمىچا كىيگەن كىشىنىڭلا ئارقىسىدىن قوغلاۋەردى. سۇن جيەن چىغىر يول بىلەن قېچىپ قۇتۇلدى. خۇا شيۇڭ بەك جىددىي قوغلىغانلىقى ئۈچۈن زۇ ماۋ قىزىل بوغمىچىنى تېخى تامام كۆيۈپ بولمىغان بىر ئۆي تۈۋرۈكىنىڭ ئۈستىگە ئىلىپ قويۇپ، ئۆزى ئورمانزارلىق ئىچىگە مۆكۈۋالدى. خۇا شيۇڭ لەشكەرلىرى ئاي شولىسىدا قىزىل بوغمىچىنى كۆرۈپ تۆت تەرەپتىن مۇھاسىرە قىلدى، يېقىن كېلەلمىدى، ئوقيا بىلەن ئاتقاندىن كېيىن ھىيلە ئىكەنلىكىنى بىلىپ قېلىشتى — دە، بېرىپ قىزىل بوغمىچىنى ئالدى. زۇ ماۋ ئورماننىڭ ئارقا تەرىپىدىن چاپ — چاپ قىلىپ كېلىپ قوش قىلىچى بىلەن خۇا شيۇڭنى چاپماقچى بولۇۋىدى، خۇا شيۇڭ نەرە تارتىپ قىلىچ چېپىش بىلەن زۇ ماۋنى ئۆلتۈردى، ئۇنىڭ جەسىتى ئات ئاستىغا يىقىلدى. قىر — چاپ تاڭ ئاتقۇچە داۋام قىلدى، خۇا شيۇڭ لەشكەرلىرى بىلەن قورۇلغا چىقىۋالدى.

چېن پۇ، خۇاڭ گەي، خەن داڭلار سۇن جيەننى تېپىپ كۆرۈشتى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى ئىدىتلەپ جايلىشىۋالدى. سۇن جيەن زۇ ماۋدىن ئايرىلغىنىغا بەك قايغۇردى، ئەھۋالنى چاپارمەن ئارقىلىق كېچىلەپ يۇەن شاۋغا مەلۇم قىلدى. يۇەن شاۋ ئىنتايىن ھەيران بولۇپ:

— سۇن جيەننىڭ خۇا شيۇڭ قولىدا يېڭىلىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدىم! — دېدى — دە، بەگلەرنى كېڭەشكە چاقىردى. ھەممەيلەن يېتىپ كېلىشتى. يالغۇز گۇڭسۇن زەنلا كېچىكىپ كەلدى. يۇەن شاۋ بۇلارنى بارگاھقا تەكلىپ قىلىپ كىردى.

هەممە ئورۇن ئالدى.

— ئالدىنقى كۇنى سەركەردە باۋ شىنىڭ ئىنىسى ئەمىرگە ئىتائەت قىلماستىن، ئۆز ئالدىغا يۇرۇش قىلىپ، نەتىجىدە ئۆزى ئۆلۈپ، نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ تالاپەت بولۇشىغا سەۋەب بولدى. بۇگۇن سۇن جيەن جۇا شيۇڭنىڭ قولىدا يېڭىلىپتۇ. بۇ قوشۇنىمىزنىڭ جاسارىتىنى سۈندۈرۈدى، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى يۇەن شاۋ.

بەگلەرنىڭ هەممىسى جىم بولۇپ ئولتۇرۇشتى. بۇ چاغدا يۇەن شاۋنىڭ كۆزى گۇڭسۇن زەننىڭ ئارقىسىدا تەئەددى كۆلكىسى بىلەن تۇرغان ئاجايىپ قىياپەتلىك ئۇچ كىشىگە چۈشۈپ قالدى.

— هاكىم جانابلىرى! ئارقىلىرىدىكىلەر كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى يۇەن شاۋ.

— بۇ كىشى ياشلىقىمدىن تارتىپ هەمياتاق بولغان بۇرادىرىم، پىڭيۇەن ئامبىلى لىيۇ بېي بولىدۇ، — دېدى گۇڭسۇن زەن لىيۇ بېينى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ.

— سېرىق ياغلىقلىقلارنى يوقىتىش سەپىرىگە قاتناشقان لىيۇ بېي دېگەن شۇمۇ؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— دەل شۇ كىشى، — دېدى گۇڭسۇن زەن لىيۇ بېينى سالاملىشىپ كۆرۈشۈشكە يۈيرۈدى ۋە لىيۇ بېينىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر — تۆھپىسىنى ھەمىدە تېگى — تەكتىنى كۆپچىلىككە تەپسىلىي بايان قىلىپ بەردى.

— نەسەب جەھەتتىن خەن خاندانلىقىغا مەنسۇپ بولغىنىڭ ئۈچۈن، ئورۇندۇق كەلتۈرۈڭلار! — دەپ لىيۇ بېينى ئولتۇرۇشقا يۈيرۈدى يۇەن شاۋ.

لىيۇ بېي مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— مەن سىزنىڭ دەرىجە — مەرتىۋىڭىزنى ئەمەس، بەلكى سىزنىڭ خان ئەۋلادى ئىكەنلىكىڭىزگە ھۆرمىتىم

بىلدۇرۇۋاتسەن، — دېدى يۇەن شاۋ.

لىيۇ بېي ئەڭ ئاخىرقى ئورۇندا ئولتۇردى. گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېي ئارقىدا ھۆرمەت بىلەن ئۆزە تۇردى. شۇ ئەسنادا بىر ئايغاقچى كېلىپ:

— خۇا شيۇڭ چەۋەنداز لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قورۇلدىن چۈشۈپ ھاكىم گۇڭسۇن زەنىنىڭ قىزىل بوغمىچىسىنى خادىغا ئېسىپ قويدى، بىزنىڭ قوشۇنىمىز ئالدىدا ئاغزىنى بۇزۇپ جەڭگە ئۇندەۋاتىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— كىم جەڭگە چىقىدۇ؟ — دەپ سورىدى يۇەن شاۋ.

يۇەن شۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان شىرمەت سەركەردە يۇي شې ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ئېقىر بېرىشنى خالايمەن، — دېدى.

يۇەن شاۋ خۇرسەن بولۇپ يۇي شېنى جەڭگە چىقىشقا بۇيرۇدى. ئۇزۇن ئۆتمەي «يۇي شې خۇا شيۇڭ ئۇچ مەرتەم ئېلىشا — ئېلىشمايلا، خۇا شيۇڭ يۇي شېنى ئۆلتۇرۇۋەتتى» دېگەن خەۋەر كەلدى. كۆپچىلىك چۆچۈپ كەتتى. ھاكىم جەن يۇ:

— مېنىڭ پەن فېڭ دېگەن بىر باش سەركەردەم بار، ئۇ خۇا شيۇڭنى ئۆلتۇرەلەيدۇ، — دېدى.

يۇەن شاۋ جەڭگە چىقىشقا جىددىي بۇيرۇق بەردى. پەن فېڭ چوڭ پالتىسىنى ئېلىپ ئاتلاندى. ئۇزۇن ئۆتمەستىن چاپارمەن: «پەن فېڭنىمۇ خۇا شيۇڭ ئۆلتۇردى» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. كۆپچىلىكنىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى.

— ئەپسۇسكى مېنىڭ باش سەركەردەم پەن لياڭ، ژېن چۈلار بۇ يەردە ئەمەس، بۇلاردىن بىرى بولغان بولسا، خۇا شيۇڭدىن قورقاتتۇقمۇ؟ — دېدى يۇەن شاۋ.

بۇ سۆز تېخى تۇگمەيلا تاپسىدا بىر كىشى ئۇنلۇك قىلىپ:

— كەمىنە خۇا شيۇڭنىڭ بېشىنى ئېلىپ، بارگاھقا تەقدىم قىلىشقا تەييارمەن! — دېدى.

كۆپچىلىك قارىسا، بويى توققۇز چى، ساقىلى ئىككى چى، يۇمۇق كۆزلۈك، قىيغاچ قاشلىق، يۈزى چىلاندەك، تاۋۇشى جاڭدەك چىقىدىغان بىر ئادەم بارگاھ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپتۇ.

يۇەن شاۋ:

— بۇ كىم؟ — دەپ سورىدى.

— ليۇ بېينىڭ ئىنىسى گۇەن يۇي بولىدۇ، — دېدى گۇڭسۇن زەن.

— مەنسىپى نېمە؟ — دەپ سورىدى يۇەن شاۋ.

— ليۇ بېينىڭكىدە ئاتلىق ئوقياچىلار بېشى، — دەپ تونۇشتۇردى گۇڭسۇن زەن.

يۇەن شاۋ كايىغان ھالدا:

— سەن جايلاردىكى بەگلەردە ئالىي سەركەردە يوق دەپ بىزنى ھاقارەتلەۋاتامسەن؟ ئوقياچىلار بېشى تۇرۇقلۇق، مۇنداق كەلسە - كەلمەس سۆزلەۋاتقىنىنى قاراڭلار! ئۇرۇپ قوغلاپ چىقىرىڭلار بۇنى! — دەپ توۋلاپ كەتتى.

ساۋ ساۋ دەررۇ توسۇپ تۇرۇپ:

— جانابلىرى كايىمىسىلا، بۇنچىلىك سۆزنى قىلغۇچى ئادەم بولغاندىكىن، ئۇنىڭدا بىر جاسارەت - تەدبىر بولسا كېرەك، جەڭگە چىقىپ باقسۇن، يېڭەلمىسە، جاۋابكارلىققا تارتساق كەچلىك قىلمايدۇ، — دېدى.

— بىر ئوقياچىنى مەيدانغا چىقارساق، خۇا شيۇڭ چوقۇم بىزنى مازاق قىلىدۇ، — دېدى يۇەن شاۋ.

— بۇ ئادەمنىڭ تەقى - تۇرقى سالاپەتلىك كۆرۈنىدۇ. خۇا شيۇڭ ئۇنىڭ ئوقياچى ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلسۇن؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— ئەگەر مەن غالىب كېلەلمىسەم، كاللام ئېلىنسۇن! —

دېدى گۈەن يۇي.

ساۋ ساۋ مۇلازىمغا بىر قەدەھ ئىسسىتىلغان مەي ئەكەلدۈرۈپ، گۈەن يۇيگە تۇتۇشقا بۇيرۇدى ۋە:

— بۇ مەينى ئىچىپ ئاتلىنىڭ، — دېدى.

— مەي تۇرۇپ تۇرسۇن، بىرىپلا كېلىمەن، — دېدى ۋ ده، گۈەن يۇي بارگاھتىن چىقىپ قىلىچىنى ئېلىپ ئاتلاندى.

بەگلەر قورۇل تېشىدا خۇددى ئاسمان ئاغدۇرۇلۇپ، يەر يېرىلىۋاتقاندەك، تاغلار يىقىلىپ چۈشۈۋاتقاندەك ئەتراپقا ياڭىرغان ناغرا ـ دۇمباق ئاۋازى، سۇرەن ـ چۇقان ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ھەممەيلەن ھەيران بولۇشتى. خەۋەر ئۇقۇشقا ئادەم چىقارماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، ئات قوڭغۇرىقى ئاڭلاندى، ئات بارگاھ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. گۈەن يۇي خۇا شيۇڭنىڭ كاللىسىنى يەرگە تاشلىدى، بۇ چاغدا، قەدەھتىكى مەي تېخى سوۋۇمىغانكەن. بۇ ھەقتە كېيىنكي ئادەملەر گۈەن يۇينى مەدھىيىلەپ مۇنۇ نەزمىنى پۇتتى:

تۇنجى خىزمەت ـ ئەجىر پۇر بولدى خالايىققا ئايان،
ياڭىرىدى قورۇلدا ناغرا، تىترىدى يەرۇ جاھان.
توختىتىپ گۈەن يۇي قەدەھنى، قىلدى باتۇرلۇق ھامان،
كەلتۇرۈپ خۇا شيۇڭ بېشىنى سوۋۇماستىن مەي شۇ ئان.

ساۋ ساۋ ئىنتايىن خۇشال بولدى. بۇ ۋاقىتتا ليۇ بېينىڭ ئارقىسىدا تۇرغان جاڭ فېي ئوتتۇرىغا چىقىپ قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

— ئاغام خۇا شيۇڭنى ئۆلتۈردى، ئەمدى بىز قورۇل ئىچىگە قىرغىن قىلىپ كىرىپ، دۇڭ جۇنى تۇتماي نېمىگە قاراپ تۇرىمىز؟ — دەپ توۋلىدى.

يۇەن شۇ دەرغەزەپ بولۇپ:

— ئۇلۇغ ۋەزىرلەرمۇ ئۆزئارا كەمتەرلىك قىلىۋاتقان يەردە،

سەن ئامبالنىڭ قول ئاستىدىكى بىر سەرۋاز تۇرۇپ، ھۇ يەردە نېمە ئۇنچىۋالا ئاتىكاچىلىق قىلىسەن! بۇلارنى بارگاھىتىن قوغلاپ چىقىرىڭلار! — دەپ توۋلىدى.

— ئەجىز — تۆھپە كۆرسەتكەنلەر تارتۇقلىنىدۇ، ئېسىلزادە بىلەن ئاددىي كىشى دەپ يۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— جاناببەگلەر، بىر ئامبالغا بۇ قەدەر ئىلتىپاتنا بولىدىكەنسىلەر، ئۇنداق بولسا مەن چىقتىم كېتەي، — دېدى يۈەن شۇ.

— بىر ئېغىز سۆز ئۈچۈن ئۇلۇغ ئىشىنىمىزدىن كېچىتمىزمۇ؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

گۈڭسۇن زەن لىيۇ بېي، گۈەن يۈي، جاڭ فېيلارنى ئۆز قارارگاھىغا ئېلىپ كېتىشكە بۇيرۇدى، ھەممە ئەمەلدارلار تارقىلىپ كېتىشتى. ساۋ ساۋ مەخپىي يوسۇندا شاراب، كالا گۆشى ئەۋەتىپ ئۇچەيلەندىن ھال سورىدى.

يېڭىلگەن خۇا شيۇڭنىڭ لەشكەرلىرى ۋەقەنىڭ قورۇلدىكىلەرگە مەلۇم قىلدى. لى سۇ قورقۇپ كېتىپ، دەرھال دۇك جۇغا مەلۇمات يوللىدى. دۇك جۇ دەررۇ لى رۇ، لۈي بۇلارنى چاقىرىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. لى رۇ:

— بىز ئالىي سەركەردە خۇا شيۇڭدىن ئايرىلىپ قالدۇق، قاراقچىلارنىڭ كۆچى خېلى زور، يۈەن شاۋ ئىتتىپاق پاسىبانى ئىكەن. يۈەن شاۋنىڭ تاغىسى يۈەن ۋېي ھازىر مۇشاۋرلىق قىلىۋاتىدۇ، ئەگەر ئۇ ئىچكى جەھەتتىن ماسلاشسا، بىزنى ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالغا سالىدۇ، شۇڭا ئۇنى ئالدىن يوقىتىش لازىم. چوڭ قوشۇنغا ئۆزلىرى باشچىلىق قىلىپ، ياۋنىڭ ئۇجۇقتۇرۇشلى ئورۇنلاشتۇرسىلا ئىكەن، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

دۇڭ جۇ يۇنى ماقۇل كۆردى - دە، لى جۆ، گۇسلارنى 500 لەشكەر بىلەن مۇشاۋىر يۇەن ژېنىڭ ئائىلىسىنى مۇھاسىرە قىلىشقا ئەۋەتتى ۋە قېرى - ياش دېمەستىن ئۇرۇق - ئەۋلادىنى تامام قىرىپ تاشلىدى، يۇەن ژېنىڭ كاللىسىنى قورۇلغا ئېسىپ سازايى قىلدۇردى. دۇڭ جۇ 20 تۇمەن لەشكەر باشلاپ ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ سەپەرگە چىقتى: بىر تارامغا لى جۆ، گۇسلار باش بولۇپ، 5 تۇمەن لەشكەر بىلەن سىشۇي قورۇلىنى ساقلاپ تۇرۇشقا ئالدىن باردى؛ دۇڭ جۇ ئۆزى 15 تۇمەن لەشكەرنى ئېلىمپ لى رۇ، لۇي بۇ، فەن چۇ، جاڭ جىلار بىلەن بىرلىكتە خۇلاۋ قورۇلىنى ساقلاشقا كەلدى. بۇ قورۇل لوياڭدىن 50 چاقىرىم يىرى ئىدى، لەشكەرلەر قورۇلغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، دۇڭ جۇ لۇي بۇنى 3 تۇمەن لەشكەر بىلەن قورۇل ئالدىغا قارارگاھ تىكىشكە ئەۋەتتى. دۇڭ جۇ ئۆزى قورۇلغا ئورۇنلاشتى.

چارلىغۇچىلار ئۇققان خەۋەرلىرىنى چوڭ قارارگاھتىكى يۇەن شاۋغا يەتكۈزدى. يۇەن شاۋ ھەممىنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى.

— دۇڭ جۇنىڭ لەشكەرلىرىنى خۇلاۋ قورۇلىغا جايلاشتۇرۇشى، — دېدى ساۋ ساۋ، — بىزنى ئوتتۇرا يولدىن توسۇش ئۈچۈندۇر، بىز لەشكەرلىرىمىزنىڭ يېرىمىنى ياۋ بىلەن جەڭ قىلىشقا چىقىرايلى.

يۇەن شاۋ ۋاڭ كۇاڭ، چياۋ ماۋ، باۋ شىن، يۇەن يى، كۇڭ رۇڭ، جاڭ ياڭ، تاۋ چيەن ۋە گۇڭسۇن زەن دېگەن سەككىز يەگىنى خۇلاۋ قورۇلىغا جەڭ قىلىشقا ئەۋەتتى. سەككىز يەگ ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ ماڭدى، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىلەن ئارىلىقتا ھەمدەمدە بولدى. خېنىي ئايمىقىنىڭ ھاكىمى ۋاڭ كۇاڭ ھەممىدىن بۇرۇن يېتىپ كەلدى. لۇي بۇ 3000 چەۋەندار لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى. ۋاڭ كۇاڭ

لەشكەرلىرى سەپ تارتتى، ئۇ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ پەركانە ئەلەمنىڭ ئاستىدا تۇرۇپ قارىۋىدى، چېچىنى تىككە قىلىپ ئۆرۈپ زەردىن باشلىق كىيگەن، ئۇستىگە شىچۇەننىڭ قىزىل گۇللۇك كىمخابىدىن تون كىيگەن، يىرتقۇچ ھايۋان بېشىنىڭ شەكلىدە ئىشلەنگەن زەر قۇيماق كىيگەن، بېلىگە شىر سۇرىتى ئىشلەنگەن كەمەر تاقىغان، پېنىغا ئوقيا ئاسقان، قولىغا يالمان تۇتقان، ئويناقسىپ كىشنەپ تۇرغان «قىزىل توشقان» ئانقا مىنگەن لۇي بۇنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ دەرھەققەت «ئادەمنىڭ ئېسىلى لۇي بۇ، ئاتنىڭ ئېسىلى قىزىل توشقان» دېگەنگە لايىق ئىكەن! ۋاڭ كۇاڭ ئارقىغا قاراپ:

— كىم جەڭگە چىقىدۇ؟ — دېدى.

ئارقا تەرەپتىن بىر سەركەردە نەيزىسىنى تەڭلەپ ئات سېلىپ چىقتى، بۇ خېنىيلىق مەشھۇر سەركەردە فاڭ يۇي ئىدى. ئىككىسى بىر - بىرى بىلەن ئېلىشتى، بەش مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن لۇي بۇ بىر يالمان ئۇرۇپ، ئۇنى ئاتتىن يىقىتىپ تاشلىدى ۋە يالماننى كۆتۈرۈپ توپتوغرا باستۇرۇپ كەلدى. ۋاڭ كۇاڭ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، تەرەپ - تەرەپكە قاچتى. لۇي بۇ ھېچقانداق توسقۇنلۇققا ئۇچرىمىغاندەك، گاھ ئۇياققا، گاھ بۇياققا چاپ - چاپ قىلدى، بەختكە يارىشا چياۋ ماۋ، يۈەن يىلەر كېلىپ قېلىپ ۋاڭ كۇاڭنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى، لۇي بۇ ئاندىن ئارقىغا يانىدى. ئۇچ تارامغا بۆلۈنگەن يەگلەر ئار - تولا چىقىم تارتتى، ئۇلار 30 چاقىرىم ئارقىغا چېكىنىپ قارارگاھ تىكىپ ئورۇنلاشتى. قالغان بەش تارامغا بۆلۈنگەن لەشكەرمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇلار يەغلىپ كېچەش ئۆتكۈزدى، لۇي بۇنىڭ باتۇرلۇقتا تەڭدىشى يوقلۇقى ھەققىدە پاراڭلار بولدى.

بۇلار تازا باش قاتۇرۇپ ئولتۇرغاندا، بىر سەرۋاز كېلىپ: لۇي بۇ بىزنى جەڭگە ئۈندەۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

سەككىز تارامغا بۆلۈپ قويۇلغان بەگلەر تەڭلا ئاتلاندى. لەشكەرلەر سەككىزگە بۆلۈنۈپ، ئېگىز تۆپىلىككە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. يىراقتىن لۇي بۇنىڭ بىر بۆلەك لەشكەرلىرى كەشتىلىك تۇغلارنى لەپىلدىتىپ باستۇرۇپ كەلدى. شاڭداڭ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى جاڭ ياڭنىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردە مۇشۇن نەيزىسىنى تەڭلەپ ئات سېلىپ چىقتى، لۇي بۇ قولىنى كۆتۈرۈشى بىلەنلا مۇشۇننى ئۆلتۈرۈپ ئات ئاستىغا يىقىتىپ تاشلىدى. ھەممەيلەن چۆچۈپ كەتتى. بەيخەي ئايمىقىنىڭ ھاكىمى كۇاڭ ۋاڭنىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردە ۋۇ ئەنگو ئوموت ئېلىپ ئات چاپتۇرۇپ چىقتى. لۇي بۇ يالماننى ئويناتىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ يوپۇرۇلۇپ كەلدى، ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن، لۇي بۇ بىر يالماننى ئۇرۇپ، ۋۇ ئەنگونىڭ قولىنى كېسىپ تاشلىدى، ئۇ ئوموتنى تاشلاپ قاچتى، سەككىز تارام لەشكەر تەڭلا چىقىپ ۋۇ ئەنگونى قورشىۋالدى. لۇي بۇ چېكىندى. بەگلەر قايتىپ قارارگاھقا يىغىلىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى.

— لۇي بۇ، — دېدى ساۋ ساۋ، — تەڭدىشى يوق باتۇر، 18 تارامنىڭ بەگلىرىنى چاقىرىپ بىرلىكتە كېڭەش قىلىپ، ئوبدان بىر چارە- تەدبىر قوللانمىسىز لازىم. لۇي بۇنى تۇتۇپلا ئالساق، دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرمەك ھېچ گەپ ئەمەس.

بۇلار دەل مەسلىھەت ئوستىدە تۇرغان ۋاقىتدا، لۇي بۇ يەنە لەشكەر باشلاپ كېلىپ جەڭگە ئۇندىدى. سەككىز تارام بەگلىرى تەڭلا جەڭگە چىقتى، گۈڭسۇن زەن نەيزىسىنى ئېلىپ لۇي بۇ بىلەن ئۆزى ئېلىشتى، بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن، گۈڭسۇن زەن يېڭىلىپ قاچتى. لۇي بۇ «قىزىل توشقان» ئېتىنى

چاپتۇرۇپ قوغلىدى. «قىزىل توشقان» كۇنىگە 1000 يول باسىدىغان، شامالغا ئوخشاش چاپىدىغان ئات بولغىنى ئۈچۈن، پېتىشىپ كەلدى. لۇي بۇ يالماننى كۆتۈرۈپ، گۈڭسۇن زەننىڭ ئارقىسىدىن يۈرەكنىڭ ئوتتۇرىسىغا سالماقچى بولۇۋىدى، يان تەرەپتىن ئاچچىقىدىن كۆز چاناقلىرى دۆپدۆگىلەك بولۇپ كەتكەن، تەتۈرىسىگە بۇدۇرلىشىۋالغان ئارسلان ساقاللىق، ئۇزۇن دەستىلىك، يىلانباشلىق نەيزە كۆتۈرگەن بىر پالۋان ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ تەرەپ تارتىپ:

— ھەي! ئۇچ جەمەتكە قۇل بولغان ئىپلاس، توختا! يەن* لىك جاڭ فېي دېگەن مانا مەن، كۆرۈپ قوي! — دېدى.

لۇي بۇ بۇنى كۆرۈپ گۈڭسۇن زەننى تاشلاپ جاڭ فېيغا ئېتىلدى. جاڭ فېي غەيرەتكە كېلىپ لۇي بۇ بىلەن قاتتىق ئېلىشتى، ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشتىيۇ، بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. بۇنى كۆرگەن گۇەن يۇي ئېتىنى قامچىلاپ 82 جىڭلىق قارا ئەجدىها سۈرەتلىك، ئۇزۇن ساپلىق ئەگمەچ قىلىچىنى ئوينىتىپ كېلىپ لۇي بۇنى ئوتتۇرىغا ئالدى، ئۈچ ئاتلىق ئۈچ بۇرجەك شەكلىدە بولۇپ ئېلىشتى. 30 مەرتەمچە ئېلىشقان بولسىمۇ لۇي بۇنى يېڭەلمىدى، لېۋ بېي ئىككى بىسلىق قىلىچىنى يالتىڭاچلاپ، سىرتىق يايللىق ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە مەيدانغا كېلىپ ئۇلارغا بولۇشتى. ئۇچەيلەن لۇي بۇنى ئورىۋېلىپ ئايلانما پەنەردەك ئايلىنىپ يۈرۈپ ئېلىشتى. سەككىز تارام لەشكەر بۇنى كۆرۈپ قېتىپ قالدى. لۇي بۇ ئاخىر بەرداشلىق بېرەلمەي يالماننى لېۋ بېينىڭ يۈزىگە يالغاندىن سانجىدى، لېۋ بېي ئۆزىنى ناھايىتى تېز ياقىغا ئالدى. لۇي بۇ سەپنى بۇزۇپ چىقىپ، يالمىنىنى تەتۈر تۇتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ قاچتى. ياۋنىڭ قولدىن چىقىپ كېتىشىگە رازى بولمىغان ئۇچەيلەن

* يەن — يەن بەگلىك. ھازىر خېبېينىڭ شىمالىي تەرىپى.

ئارقىدىن ئات قويۇپ قوغلىدى. سەككىز تارام لەشكەر بىرلىكتە قىرغىنغا ئۆتتى، ئۇلارنىڭ چاپ - چاپ ئاۋازلىرى يەر - جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈردى، لۈي بۇنىڭ لەشكەرلىرى قورۇلغا قاراپ قاچتى. لىيۇ ببي، گۇەن يۈي، جاڭ فېيلار قوغلاپ كەتتى. لىيۇ ببي، گۇەن يۈي، جاڭ فېي ئۇچىنىڭ لۈي بۇ بىلەن ئېلىشقانلىقى ھەققىدە قەدىمكى كىشىلەر مۇنۇ قوشاقنى توقۇغانىدى:

خان بولۇپ خۇەن، لىڭ ئىرادە بىرلە خەن خاندانىغا،
ئەگدى يالقۇنلۇق قۇياش قەد كۆنىپەتىش تامانىغا.
تەختىدىن ئەپ تاشلىدى ياش خاننى دۇڭ جۇ قارا يۇز،
چۈشىدە ھەم چۆچۈدى لىيۇ شى زەئىپلىك ھالدا.

ئەلگە خان پەرماننى ساۋ ساۋ جاكار قىلماق ھامان،
دەرغەزەپ بولدى جەمئىي بەگلەر يۈرۈش قىلدى شۇئان.
خاننى تىكلەپ، ئەلنى تىنچ قىلماققا ئانت ئىچتى شۇدەم،
كېڭىشىپ يۈەن شاۋنى قىلدى ئىتتىپاققا پاسبان.

يوق ئىدى ۋېن بەگلىكى لۈي بوشىغا تەڭداش كىشى،
ھەممىگە مەشھۇر ئىدى باتۇرلۇقى، مەردلىك ئىشى.
يالتىراق گويا كۈمۈش ئوستىدە ۋال - ۋۇل ساۋۇتى،
پىشىدا زەردىن ياسالغان قوش قاناتلىق جىغىسى.

بىلىدە ئاغرى ئوچۇق ھايۋان سۈرەت مەرمەر كەمەر،
چېكىلىپتۇ شۇنچە ئۇز كىمخاب تونىغا كەشتىلەر.
چاپسا ئەجدەردەك ئىتنىڭ پۇتىدىن چىقار تۇمان،
يالمىنىڭ شولىسى دەريايۇ سۇلارغا چۈشەر.

چىقسا غۇيۇلداپ قورۇلدىن جەڭگە كىم توسقاي بىرىپ؟
بەگ - سىپاھلار تىترىشەر يۈرەكلىرى پوك - پوك سېلىپ.

يەن دىيارلىق جاڭ* يىگىت جەڭ قىلسا مەيدانغا چىقار،
دەستتىسى ئۇزۇن يىلانباش نەيزىسىنى ئوينىتىپ.

ئارسلانلار ساقىلى بولغاي بۇدۇر زەر يىپسىمان،
ئاچسا دۇگىلەك كۆزلىرىنى چاچرىشار نۇرلار ھامان.
كىم يېڭىلگەن - يەڭگىنى ھېچ بولمىغاچقا بىر تەرەپ،
نەئرە برلە كىردى گۇەن يۇي جەڭگە تاپماستىن ئامان.

پارقىرار ئەجدەر سۈرەت مىسران قىلىچى مىسلى قار،
ياپيېشىل جەڭ تونىنىڭ كېپىنەك سۈرەت كەشتىسى بار.
دەسسىگەن يەردىن ئېتىنىڭ جىن - شاياتۇن قورقۇشار،
دەرغەزەپ بولسا مىگەركىم غەزىپىدىن قان ئاقار.

چىقتى مەرد ليۇ بېي ئېسىل قوش شەمشىرىنى ئوينىتىپ،
ھەيۋىتى جەسۇرلۇقى — باتۇرلۇقىنى كۆرسىتىپ.
ئۈچ كىشى ئوراپ تۇتۇشتى كۆپ ئۇزاق مەيدان ئارا،
تەڭ كېلەلمەي قالدى ئاخىر تىغىغا تىغ كۆتۈرۈپ.

تىترىدى ئاسمانۇ يەر سۈرەن - چۇقانلار دەستىدىن،
قورقتى چەرخى — نەشتىرى جەڭنىڭ قىزىق ئوت تەپتىدىن.
تۈگىگەچ لۇي بۇ كۈچى قاچماق ئۈچۈن يول ئىزدىدى،
قورغانى بولغاچ يىراقتا چاپتۇرۇپ ماڭدى ئېتىن.

پەنجە يالماننى تەتۈر تۇتتى قولىغا ئۆندىرەپ،
رەڭمۇرەڭ تۇغلار رېتى بۇزۇلدى بولدى ھەر تەرەپ.
يورغىغا چۈشتى «قىزىل توشقان» ئېتى تىزگىن سىيرىپ،
باردى ئۇچقاندەك يېتىپ خۇلاۋ قورۇلغا ھاسىراپ.

ئۈچەيلەن خۇلاۋ قورۇلى ئاستىغىچە لۇي بۇنى قوغلاپ

* جاڭ — جاڭ فېينى دېمەكچى.

كەلدى. خۇلاۋ قورۇلى ئۇستىدە كۇنپىتىش شامىلىنىڭ ئۇرۇشى بىلەن لەپىلدەپ تۇرغان يىگىتنىڭ پۇپۇكلۇك كۆك كۇنلۇك كۆرۈندى. جاڭ فېي:

— بۇ چوقۇم دۇڭ جۇ! لۇي بۇنى قوغلاشتىن نېمە پايدا چىقىدۇ؟ ئالدى بىلەن دۇڭ جۇنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئاپەتنى تۇپ يىلتىزدىن يوقىتىش لازىم! — دەپ توۋلىدى - دە، دۇڭ جۇنى تۇتۇش ئۇچۇن خۇلاۋ قورۇلىغا ئات سالدى. دەرھەقىقەت:

ئوغرىنى تۇتماقچى بولساڭ سەركىسىنى تۇت ئاۋۋال،
تۇھپە كۆرسەتمەككە لازىم باشتى ئەرلەر ھەر مەھەل.

بۇ سەپەردىكى يېڭىش - يېڭىلىش ئەھۋالىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئالتىنچى باب

دۇك جۇنىڭ قاتىلىق قىلىپ، ئالتۇن ئوردىنى ئۆرتىۋەتكەنلىكى سۇن جيەننىڭ ۋەدىسىدە تۇرماي قاشتاش تامـغىنى يوشۇرۇۋالغانلىقى

ئەلقىسسە، جاڭ فېي ئېتىنى قويۇندەك چاپتۇرۇپ قورۇل قوۋۇقى ئالدىغا كەلدى، قوۋۇق ئوستىدىن ئوقلار ئۇرۇلداپ، تاشلار غۇيۇلداپ، خۇددى مۆلدۈردەك چۈشۈۋاتاتتى. قورۇلغا كىرىشكە كۆزى يەتمىگەن جاڭ فېي شۇئان كەينىگە ياندى. سەككىز بەگ ئەمدى لىيۇ بېي، گۇەن يۈي ۋە جاڭ فېيلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىلىرىنى قوتلۇقلاپ مەرىكە - سۇرۇن تەييارلىدى ۋە يۇەن شاۋغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ ئادەم ئەۋەتتى.

يۇەن شاۋ سۇن جيەننى جەڭگە لەشكەر تارتىپ بېرىشقا بۇيرۇدى. سۇن جيەن بۇيرۇقنى ئالدى - دە، چېڭ پۇ بىلەن خوڭ گەينى باشلاپ، ئۇدۇل يۇەن شۇنىڭ قېشىغا بارىدى ۋە ئۇنىڭدىن ئاغرىنىپ:

— پېقىرىنىڭ دۇك جۇ بىلەن ھېچقانداق ئۆچ - ئاداۋىتى يوقلۇقى ئۆزلىرىگە مەلۇم، شۇنداق بولسىمۇ بىزنەنچىدىن دۆلەتنىڭ يۈرت بۇزدىلارنى تازىلىشىغا كۈچ قوشماقنى ئۈستۈن بىلىپ، ئاندىن قالسا، ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇق - ئايمىقىنىڭ ئامان - ئېسەنلىكىنى دەپ، ئۆزۈمنى ئوتقا - چوغقا ئۇرۇپ،

ئەزىز جېنىمنى ئايىماي، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتىم؛ بىراق، ئۆزلىرى كىشىلەرنىڭ قورۇقتىن - قورۇق پىتنە - پاساتلىرىغا ئىشىنىپ، پىقىرنى ئوزۇق - تۇلۇك ۋە يەم - خەشەكتىن قىسىپ، قاراقچىلار ئالدىدا مات قىلدىلا، بۇ نېمە قىلغانلىرى، تەقسىر! — دېدى.

يۇەن شۇ ئەندىكىپ، نېمە دېيەرنى بىلەلمەي دۇدۇقلاپ قالدى ۋە سۇن جيەندىن كەچۈرۈم سورىغاندەك بولۇپ، ئۆسەك تارقاتقانلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىشنى بۇيرۇدى.

شۇ ئاردا بىر مەلۇماتچى كىرىپ، سۇن جيەنگە:

— بېگىم، قارارگاھىمىزغا قورۇلدىن بىر ئاتلىق سەركەردە كەپتۇ، جانابلىرى بىلەن كۆرۈشكۈدەك، — دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇن جيەن ئاڭلاپ، يۇەن شۇ بىلەن خوشلاشتى - دە، دەرھال قارارگاھقا قايتىپ كەلدى، قارىغۇدەك بولسا، بۇ كىشى دۇڭ جۇنىڭ خاس پالۋانى لى جۆ ئىكەن.

— خوش، تەقسىر، سىز بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭىز؟ — دەپ سوردى سۇن جيەن.

— باش ۋەزىر سىزنى ھەممىدىن بەك ئىسىركەيدۇ. باش ۋەزىرنىڭ بىر قىزى بار، جانابىڭىزنىڭ ئوغلىغا بەرسەم دەپ كۆپ ئارزۇ قىلىدۇ، شۇ ۋەجىدىن پىقىرنى ئەتەي ئالدىڭىزغا ئەلچىلىككە ئەۋەتتى، — دېدى لى جۆ.

— دۇڭ جۇ بولسا تەڭرىگە يات يول تۇتۇپ، خاندانلىقىنى ۋەيرانچىلىققا سالدى، مەن ئۇنىڭ يەتمىش پۇشتىنى قورۇتۇش بىلەن ئەلگە جاۋاب قايتۇرمەن، دەپ يۈرگەن ئەر تۇرسام، ئاشۇنداق يۈرت بۇزدى ئوغرى بىلەن قۇدىلىشمەنمۇ! خەپ، بۇ دورەم بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، تېز بېرىپ غوجاڭغا ئېيت، بۇ يۇرتنى بىزگە تاپشۇرسا تاپشۇرغاي! بولمىسا تېرەڭنى تەتۇر سويۇپ، تېنىڭنى قىيما - چىيما قىلىمەن! — دېدى سۇن جيەن ئاچچىقى بىلەن ۋارقىراپ.

لى جۆ شۇ يەردىن پايپاسلاپ بېرىپ، دۇك جۇغا سۆن جيەننىڭ قانچىلىك ئەدەپسىزلىك قىلغانلىقىنى ئېيتتى. دۇك جۇ ئەلمىگە چىدىماي، لى رۇدىن مەسلىھەت سورىدى. لى رۇ: — ئەي تەقسىر، لۇي بۇ جەڭدە يېڭىلا يېڭىلدى، لەشكەرلەرنىڭ جەڭ قىلغۇچىلىك ھالى يوق. يېقىندىن بۇيان كوچىدا: «كۇنپېتىشتا بىر خانلىق، كۇنچىقىشتا بىر خانلىق، كىرسە چاڭئەنگە بۇغا، شۇندا بولۇر ئامانلىق» دېگەن بىر قوشاق ئېيتىلىپ يۇرۇپتۇ، بىز بۇ قوشاقنىڭ تېگىگە يېتىپ، لەشكەرلەرنىڭ ئېلىپ لوياڭغا قايتىپ بېرىپ، ئۇلۇغ ئوردىنى چاڭئەنگە يۆتكىمەكىمىز كېرەك. كەمىنە قۇللىرىنىڭ خىيالىچە، «كۇنپېتىشتا بىر خانلىق» دېگەن سۆز گاۋزۇ خانىنىڭ پايتەختىنى كۇنپېتىشتىكى چاڭئەن شەھىرىدە قۇرۇپ، 12 بوغۇنغىچە خانلىق قىلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. «كۇنچىقىشتا بىر خانلىق» دېگەن سۆز گۇاڭ ۋۇ خانىنىڭ پايتەختىنى كۇنچىقىشتىكى لوياڭ شەھىرىدە قۇرۇپ، ئۇنىڭمۇ 12 بوغۇنغىچە خانلىق قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. تەقدىر پېشانە بىر يەردىن چىقتى دېگەن مانا شۇ. دېمەككى، يولنى چاڭئەنگە تارتقۇلۇق، شۇنىڭدىلا بېشىمىز ئوڭشىلىدۇ، — دېدى.

دۇك جۇغا بۇ مەسلىھەت يېقىپ كېتىپ: — ئەسىز دېمىسىڭىز ھەرگىز بىلمەيدىكەنمەن، — دېدى خوشلۇقىدا.

دۇك جۇ ئەمدى پايتەختىنى چاڭئەنگە يۆتكەش توغرىسىدا كېڭەش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، لۇي بۇ بىلەن لوياڭغا قايتتى، لوياڭغا قايتىپ كېلىپ، ئەلەمدار — قەلەمدار بەگلەرنى ئوردىغا چاقىردى ۋە ئۇلارغا: — خەن خاندانلىقىنىڭ كۇنچىقىشتا لوياڭنى پايتەخت قىلىپ كېلىۋاتقىنىغا 200 يىلدىن ئارتىپتۇ. ئەمدى بۇ شەھەرنىڭ تەقدىر - قىسمىتى ئاخىرلىشىپ قالدى. مېنىڭچە نۇسرەت

چاڭئەن شەھىرىگە كۆچتى. پېقىر ھەزرىتى خاننى ئېلىپ، چاڭئەن شەھىرىگە شاھانە سەپەر قىلماقچىمەن، ھەممىڭىزلار تەخ بولۇپ، سەپەرگە ھازىر بولغايسىزلەر، — دېدى.

— شۇ كۈنلەردە، — دەپ سۆز ئاچتى ۋەزىر ياڭ بياۋ، — گۇەن جۇڭ ۋەيران بولماقتا. ئەگەر بىز خان — سۇلتانلىرىمىزنىڭ مەقبەرە — مەبۇتلىرىنى تاشلاپ باشقا ياقلارغا كېتىپ قالساق، ئەل — خالايىق ئەنسىرەككە چۈشۈپ، جاھان مالىمان بولۇپ كېتەرمىكىن. جاھاننىڭ بۇزۇلمىقى ئاسان، تۈزۈلمىكى تەس. جانابلىرىنىڭ ئويلاپ كۆرۈشىنى سورايمەن.

— سىز ئېلىمىزنىڭ ئۇلۇغ ئىشىغا كاشىلا سالاي دەۋاتامسىز! — دېدى دۇڭ جۇ ئاچچىقى بىلەن.

— ياڭ ۋەزىرنىڭ دېگەنلىرى ھەق راست. بۇرۇنىسىدا ۋاڭ ماڭ دېگەن ئادەم خاندانلىقتىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە گېن سىنىڭ قىزىل قاشلىقلىرى زامانىدا چاڭئەنگە ئوت قويۇۋېتىپ، پۈتۈن شەھەرنى تۈپتالاس قىلىۋەتكەنىكەن؛ ئەل — خالايىق سەرسان بولۇپ، 100 ئادەمدىن بىر — ئىككىسىلا قاپتىكەن. بۇگۈن بىزمۇ ئۇلۇغ ئوردىنى تاشلاپ، بىر خارابىلىككە كېتىپ قالساق، توغرا بولماسمىكىن، — دېدى ئەمىر خۇەن ۋەن.

— گۇەن دۇڭ قاراقچىلىرى يەنە قۇتراپ، جاھاننى مالىمان قىلغىلى تۇرۇپتۇ. چاڭئەندە شياۋ خەن دېگەن بىر ھاڭ ئېغىز بار، بۇ ھاڭدىن قاراقچىلارنىڭ ئۆتمىكى ئاسان ئەمەس؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە چاڭئەنگە يېقىنراق بولغان لوڭيۇۋ دېگەن يەردە ياغاچ — تاش، خىش — كېسەك دېگەن بار نەرسە، ئوردا — ساراي سالىمىز دېسەك، بىر ئايغا قالمايلا پۈتتۈرۈپ كەتكىلى بولىدۇ. بەس، ئەمدى قۇرۇق گېپىڭلارنى قويۇڭلار، — دېدى دۇڭ جۇ.

— ۋەزىر بېگىم، ئەگەر پايتەختىنى يۆتكەيمىز دەيدىكەنمىز، ئەل تەۋرەپ كېتىدۇ، — دېدى ۋەزىر شۇن شۇاڭ مەسلىھەتكە تىلىنى ئېچىپ.

— مەن جاھاننىڭ غېمىنى يەۋاتىمەن، قارا بۇدۇنلەر بىلەن كارىم يوق! — دېدى ۋارقىراپ دۇڭ جۇ جەھلى بىلەن، غەزەپكە كەلگەن دۇڭ جۇ شۇ كۈنىلا ياڭ بياۋ، خۇاڭ ۋەن، شۇن شۇاڭلارنى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلاپ، قارا بۇدۇن قىلىپ قويدى.

دۇڭ جۇ ھارۋىغا چىقتى، شۇئان كۆردىكى، ئالدىدىن ئىككى ئادەم ھارۋا تەرەپكە قاراپ سالام بېرىۋېتىپتۇ، سىنچىلاپ قارىسا، بۇ ئىككى ئادەم مىرزىبەگ جۇ بىلەن قووۇق لەشكەر بېشى ۋۇ چېۋۇك ئىكەن.

— ھە، نېمە گېپىڭلار بار؟ — دەپ سوردى دۇڭ جۇ.

— ئىشتېشنىمىز چە، ۋەزىرئەزەم پايتەختىنى چاڭئەنگە يۆتكىمەكچى بوپتۇمىش، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، مەسلىھەت بېرىپ بېقىش نىيىتىم بىلەن ھوزۇرلىرىغا كېلىپ قالدىم، تەقسىر، — دېدى جۇ بى.

— مەن، — دېدى دۇڭ جۇ غەزەپلا بىلەن، — سىلەر ئىككىڭلارنىڭ يۈەن شاۋنى قوللايدىغانلىقىڭلارنى ئاللىبۇرۇن ئاڭلىغان؛ مانا ئەمدى يۈەن شاۋ يوز ئۆرۈپ، ئىسيان قىلىپتىنى كۆتۈردى، دېمەككى، سىلەرمۇ شۇنىڭ بىلەن بىر! دۇڭ جۇ جاللاتلارغا ئۇلارنى ئوردا قوۋۇقىدىن ئاچقىلىپ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇدى.

ئەمدى ئاشۇ بىر ئىككى كۈننىڭ ئارلىقىدا پايتەختىنى يۆتكەپ، يولغا چىقىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى.

ھارۋىر، — دەپ سۆز ئاچتى ئەقىل كۆرسىتىپ لى رۇ، — ئاشلىق ۋە پۇل ـ مېلىمىز كەمچىل، لوياڭ شەھىرىدە باي كۆپ، ئۇلارنىڭ مال ـ دۇنياسىنى ئېلىپ پاشالىققا ئۆتكۈزمىكىمىز لازىم. يۈەن شاۋغا قاراشلىق بولغانلىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلاپ، مال ـ مۈلكىنى تارتىۋالماق كېرەك، مانا شۇ چاغدا تۈگىمەس ـ پۈتمەس دۇنياغا

ئىگە بولمىز.

دۇڭ جۇ 5000 ئاتلىق لەشكەر چىقىرىپ، لوياڭنىڭ جىمى بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىدىن بىرنەچچە مىڭ بايىنى تۇنقۇزۇپ كەلدى ۋە ئۇلارنىڭ باشلىرىغا «خانلىققا يانغان بۇزۇقلار» دېگەن خەتلەر يېزىلغان ئەلەملەرنى قادىتىپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا ئالدۇرۇپ چىقىپ، بىر - بىردىن كاللىسىنى ئالدۇردى. پۇل - مالىلىرىنى تارتىۋالدى. لى جۆ بىلەن گۇ سى لوياڭدىن نەچچە يۈز تۇمەن ئاھالىنى ھەيدەپ چاڭئەنگە ئېلىپ ماڭدى. ئاھالىنىڭ ھەربىر قاتىرىغا بىر قۇردىن لەشكەر قىستۇرۇلدى، لەشكەرلەر ئاھالىنى ئىتتىرىپ - سوقۇپ ھەيدەپ باراتتى؛ يول ئۇستىدە جىلغا - جىرالارغا يېقىلىپ سان - ساناقسىز ئادەم ئۆلۈپ كەتتى. لەشكەرلەرنى خوتۇن - قىزلارغا باسقۇنچىلىق قىلىش، پۇقرالارنىڭ ئوزۇق - تۇلۇكىنى بۇلاشقا قويۇپ بېرىشتى؛ ئەلنىڭ يىغا - زارى، ناله - پەريادى زېمىننى قاپلاپ، ئالەمنى زىلزىلىگە كەلتۇردى، يولدا ماڭالماي كەينىدە سۆرىلىپ قالغانلارنى ئارقىدىن 3000 چېرىك ئۇرۇپ - چېپىپ، دەھشەت بىلەن ھەيدەپ ماڭدى. دۇڭ جۇ يولغا چىقىش ئالدىدا، ھەرقايسى قوۋۇققا ئوت قويۇشنى بۇيرۇدى، چېرىكلەر ئاھالىنىڭ ئۆي - جايلىرىغا تامامەن ئوت قويۇۋەتتى، خانلىق ئىبادەتخانا ۋە ئوردا - سارايلارنمۇ ئۆرتۇۋەتتى. ئاستىن ئوردا بىلەن ئوستۇن ئوردىدىن كۆتۈرۈلگەن يالقۇن بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتتى؛ پاراغەت سارىيى كۆيۈپ بىر دۆۋە كۆلگە ئايلىنىپ قالدى. دۇڭ جۇ يەنە لۇي بۇنى بۇرۇنقى خان - شاھلارنىڭ ۋە خانىش - ئاغىچاملارنىڭ مەقبەرلىرىنى قېزىپ - چۆرۈپ ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى يىغىپ چىقىشقا بۇيرۇدى. لەشكەرلەرمۇ بۇ دوقالنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۆلۈپ كەتكەن بەگ - سىپاھلار بىلەن پۇقرالارنىڭ قەبرە - يەرلىكلىرىنى قېزىپ - ئاختۇرۇپ ھېچنېمىسىنى قويمىدى. دۇڭ جۇ نەچچە مىڭ

هارۋىغا ئالتۇن - كۈمۈش، ئۈنچە - مەرۋايىت، تاۋار - دۇردۇنغا ئوخشاش ئېغىر ماللارنى باستۇرۇپ، خان بىلەن خانىش ئايىمنى ھەم باشقا ئاغىچا - خېنىم ۋە بەگ - غوجاملارنى زورمۇزور ئېلىپ، چاڭئەن شەھىرىگە راۋان بولدى.

ئەمدى گەپنى دۇڭ جۇنىڭ جاۋ سېن دېگەن پالۋانىدىن ئاڭلاڭ. ئۇ دۇڭ جۇنىڭ لوياڭ شەھىرىنى تاشلاپ كېتىپ قالغانلىقىنى ئىشتىكەندىن كېيىن، دەرھال سى شۇي قورۇلىنى سۇن جيەنگە تەقدىم قىلدى. ئالدى بىلەن سۇن جيەن لەشكىرىنى قورۇلغا باشلاپ كىردى. ليۇ بېي، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار خۇلاۋ قورۇلىغا بېسىپ كىردى، بەگلەرمۇ لەشكەرلىرى بىلەن كىردى.

سۇن جيەنگە كەلسەك، ئۇ ئەمدى لوياڭغا قاراپ ئات قويدى، يىراقتىن كۆردىكى، ئاسماندا ئوت يېلىنجاپ، يەر - جاھاننى قاپقارا ئىس - تۈتەك باسقانىدى، 200 — 300 چاقىرىم يەرگە بارغۇچە ئىنسى - جىننى كۆرگىلى بولمايتتى؛ سۇن جيەن ئالدى بىلەن ئۆز لەشكەرلىرىنى ئوت ئۆچۈرۈشكە ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئاندىن بەگلەرنى لەشكەرلىرىنى چۆلگە جايلاشتۇرۇشقا بۇيرۇدى. بۇ چاغدا ساۋ ساۋ كېلىپ يۇەن شاۋغا دېدى:

— دۇڭ جۇ دېگەن ئوغرى كۈنپېتىشقا مېڭىپتۇ، بۇ شۇنداق ياخشى پۇرسەتكى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشىپ بېرىپ، ئەدىبىنى بېرىشىمىز كېرەك ئىدى؛ بىراق جانابىڭىز تېخىچە قىمىرلىماي يېتىپسىز، بۇ قانداق بولغىنى؟

— لەشكەرلەر چارچاپ ھالسىزىدى، قوغلىشىپ پايدا ئالالمامدۇقكىن دەيمەن، — دېدى يۇەن شاۋ جاۋابەن.

— ئوغرى دۇڭ جۇ ئۇلۇغ ئوردىنى ئۆرتىۋېتىپ، خان ھەزرەتلىرىنى ئەپقېچىپتۇ، شۇ تاپتا جاھان زىلزىلىگە كېپكەتتى، ئىشنىڭ ئايىغى نەدىن چىقاركىن: قارىغاندا ئالەم مالەم

بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، مۇشۇ قېتىمقى چەكىدە يا نېرى، يا بېرى بولىدۇ. بەگلىرىمىز نېمىشقا تەۋرىمەي ياتىدىكىن؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— بۇ ئىشقا يېڭىلىتەكلىك قىلغىنى بولماس، — دېدى بىر ئېغىزدىن بەگلەر.

— بۇ كارغا يارىماسلار بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ! — دېدى ساۋ ساۋ ئاچچىقى بىلەن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۇمەندىن ئارتۇق لەشكەرنى باشلاپ، شىيا خۇدۇن، شىيا خۇيۇەن، ساۋ رېن، ساۋ خۇڭ، لى دىيەن، لې جىنلەرنى ئارقىسىغا سېلىپ، كېچىلەپ دۇڭ جۇنى قوغلىشىپ ماڭدى.

ئەمدى گەپنى دۇڭ جۇدىن ئاڭلاڭ. دۇڭ جۇ مېڭىپ ـ مېڭىپ شىڭياڭ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. ھاكىم شۇي رۇڭ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

— ۋەزىر بېگىم، — دەپ مەسلىھەتكە تىلىنى ئاچتى لى رۇ، — لوياڭنى يېڭىلا تاشلاپ چىقتۇق، ئارقىمىزدىن بىراۋلار قوغلىشىپ كېلىپ قالمىسۇن. شۇي رۇڭغا شۇنداق بويرۇق قىلايلىكى، ئۇ شىڭياڭ شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى ئېدىرغانلىققا لەشكەر مۆكتۈرۈپ قويسۇن؛ ئەگەر قوغلاشقۇچىلار كېلىپ قالسا، گەپ قىلماي ئۆتكۈزۈۋەتسۇن؛ بىز بۇ يەردە توسۇپ تۇرۇپ، ئۇلار يەڭگەندىن كېيىن، ئاندىن چېكىپ چاپ ـ چاپقا ئۆتسۇن، ئەنە شۇ چاغدا ھېچكىم بىزنى قوغلىشىپ كېلەلمەيدۇ.

دۇڭ جۇ بۇ مەسلىھەتكە كۆندى ۋە لۈي بۇغا خىل لەشكەر بىلەن ئارقىدىن تىزگىنلەپ مېڭىشنى بويرۇدى. لۈي بۇ لەشكەر بىلەن كېتىۋاتاتتى، بىردىنلا ئۇلارنى قوغلىشىپ كېلىۋاتقان ساۋ ساۋ يېتىپ كېلىپ قالدى.

— بەللى، دەل لى رۇنىڭ دېگىنىدەك بولدى! — دېدى قاقاقلاپ كۈلۈپ لۈي بۇ ۋە دەرھال لەشكىرىنى يېيىپ سەپكە

تىزدى.

— هاي ئاسىلار، — دەپ ۋارقىرىدى ساۋ ساۋ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ، — خاننى ئەپقېچىپ، پۇقرالارنىڭ كۆچۈرۈپ نەگە بارماقچىسىلەر؟

— هەي دەيۈز، نېمە ۋالاقشىيسەن! — دېدى ئاغزىنى بۇزۇپ لۇي بو.

شيا خۇدۇن نەيزىسىنى تىككىسىگە كۆتۈرگىنىچە ئېتىنى چاپتۇرۇپ لۇي بۇغا ئېتىلدى. ئىككىسى بىرنەچچە مەرتىۋە ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا، لى جۆ بىر توپ لەشكەرنى باشلاپ، سول ياقتىن قىر ـ چاپ قىلىپ كەلدى، ساۋ ساۋ شۇئان شا خۇيۈەننى تاقابىل تۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئارقىدىنلا ئوڭ ياقتىنمۇ چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، گۈسى بىر توپ لەشكەر بىلەن باستۇرۇپ كەلدى، ساۋ ساۋ دەرھال ساۋ رېننى تاقابىل تۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئۇچ ياقتىن بېسىپ كەلگەن بۇ لەشكەرگە تەڭ كەلمەك تەس گەپ ئىدى. شيا خۇدۇن لۇي بۇغا تەڭ كېلەلمەي، ئۆز سېپىگە قاراپ قۇيرۇقىنى تىكتى. لۇي بۇ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ كەينىدىن سۈرۈپ كەلدى، ساۋ ساۋ قوشۇنى قاتتىق يېڭىلىپ، شىگياڭغا چېكىنىدى. ئەلياقۇ مەھەلدە بىر قاقاس تاغنىڭ تۆۋىگە يېتىپ كەلدى، ئايدىڭ كېچە سۈتتەك يورۇق ئىدى. ئۇلار قالغان ـ قانقان لەشكەرلەرنى يىغىپ ـ تېرىپ، ئەمدىلا قازان ـ قومۇچ ئاسماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا سۇرەن ـ چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، شۇي رۇڭ مۆكتۈرۈپ قويغان لەشكەرلەر تۇشمۇ ـ تۇشتىن ئېتىلىپ چىقتى. ساۋ ساۋ ئالمان ـ تالمان ئېتىنى قامچىلاپ، بەدەر قاچتى، شۇي رۇڭغا يولۇققۇپ قېلىپ، غاچچىدە كەينىگە بۇرۇلدى. شۇي رۇڭ ياسىغا ئوقنى سېلىپ بىر ئېتىۋىدى، ئوق ۋىزىلداپ كېلىپ، دەل ساۋ ساۋنىڭ يەلكىسىگە تەگدى. ساۋ ساۋ يەلكىسىدىكى ئوق بىلەن قاچقىنىچە بىر دۇمبەلچەكنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كەتتى. كۆكتاتلار ئىچىگە

مۆكۈنۈۋالغان ئىككى لەشكەر ئاتلىق كېلىۋاتقان ساۋ ساۋنى كۆردى ـ دە، ئىككىسى تەڭلا نەيزە ئاتتى، ساۋ ساۋنىڭ ئېتىغا نەيزە تېگىپ گۈپ قىلىپ يىقىلدى، ئۆزى بولسا ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى، ھېلىقى ئىككى لەشكەر ساۋ ساۋنى تىرىك تۇتۇۋالدى. شۇ ئاردا بىر پالۋان ئۇچقاندەك چېپىپ كېلىپ، بۇ ئىككى لەشكەرنى قىلىچ بىلەن چېپىپ تاشلىدى، ئاندىن ئاتتىن چۈشۈپ، ساۋ ساۋنى قۇتقۇزدى. ساۋ ساۋ قارىسا، بۇ ساۋ خۇڭ ئىكەن.

— مەن مۇشۇ يەردە ئۆلەي، سەن بۇ يەردىن تېز كەتكىن، ئەزىز ئىنىم! — دېدى ساۋ ساۋ.

— تېز بولۇڭ، ئاغا، ئانقا مىنىڭ! مەن پىيادە مېڭىۋېرىمەن، — دېدى ساۋ خۇڭ.

— قاراقچىلارنىڭ لەشكەرلىرى كېلىپ قالسا قانداق قىلىسەن، ئىنىم؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— جاھاندا مەندەك بىر ئادەم بولمىسا ھېچقىسى يوق، سىز بولمىتىڭىز بولمايدۇ، ئاغا، — دېدى ساۋ خۇڭ.

— ئەگەر مەن ئامان قالسام، سېنىڭ تۆھپەڭ بولىدۇ، — دېدى ساۋ ساۋ. ۋە دەرھال ئانقا مىندى، ساۋ خۇڭ دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى سېلىۋېتىپ، قىلىچىنى تۇتقان پېتى ئاتنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئالاھەزەل باش توخۇدىن سەل ئۆتكەن بىر چاغدا، بىر چوڭ دەريانىڭ ئالدىغا كېلىپ تاقىلىپ قالدى، ئارقىدىن چۇقان سېلىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەلمەكتە ئىدى.

— مېنىڭ كۆرمىدىغان كۈنۈم مۇشۇ يەرگىچە ئوخشايدۇ، ئەمدى بۇ جاندىن ئۈمىد قالمىدى! — دېدى ساۋ ساۋ.

ساۋ خۇڭ ئۇنى ئىتتىك ئاتتىن چۈشۈرۈپ، ئۇستىدىكى قۇياق ـ چاپىنىنى سالدۇرۇدى ـ دە، يۆلەپ سۈدىن ئۆتكۈزۈشكە ئېلىپ ماڭدى. ئەمدىلا قىرغاققا يېتىپ بارغاندا، قوغلىشىپ كەلگەن لەشكەرلەر يېتىپ كېلىپ قېلىپ، دەريانىڭ نېرىقى

يېقىدىن ئوقيادىن ئوق ئاتقىلى تۇردى. ساۋ ساۋ ئۇستۈېشى ھۆل پېتىــى ماڭدى. تاڭ يورۇي دېگەن چاغدا يەنە ئوتتۇز نەچچە چاقىرىمچە يول مېڭىپ، بىر داۋاننىڭ تۆۋىگە كېلىپ ھاردۇق ئالدى. توساتتىن بىر چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، بىر توپ لەشكەر پېتىپ كەلدى. بۇ دەريانىڭ يۇقىرىقى ئېقىمىدىكى بىر كىچىكتىن ئۆتۈپ باستۇرۇپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر رۇڭ ئىدى. ساۋ ساۋ تازا ھودۇقۇپ تۇرغان بىر پەيتتە، شيا خۇدۇن بىلەن شيا خۇيۇەن 30 — 40 ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ كەلدى ۋە:

— ھاي شۇي رۇڭ، ئېگىمىزگە قول تەگكۈزمە! — دەپ ۋارقىرىدى.

شۇي رۇڭ شيا خۇدۇنغا قاراپ ئېتىلدى، شيا خۇدۇن نەيزىسىنى ئوينىتىپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشقىلى كەلدى. ئۇلار بىرقانچە مەرتەم ئېلىشتى، شيا خۇدۇن شۇي رۇڭنى بىر نەيزە ئۇرۇپ ئاتتىن چۈشۈردى، قالغان لەشكەرلىرىنى قىر - چاپ قىلىپ، تىرىپسىرەن قىلىۋەتتى. كېيىن ساۋ رېن، لى دېيەن، لى جىڭلارمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى، ئۇلار ساۋ ساۋنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ كەتتى، ئۇلار ئەمدى قالغان - قاتقان ئەسكەرلەرنى جەملەپ، ھەممىسى بىرلىكتە خېنبېيغا قايتتى. دۇڭ جۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاڭئەنگە يول ئالدى. ئەمدى بەگلەرگە كېلەيلى. ئۇلار لوياڭ شەھىرىنىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغا جايلاشتى. سۇن جيەن ئوردىنىڭ ئىچىدىكى تېخى كۆيۈپ بولمىغان ئوت - يالقۇنلارنى ئۆچۈرتۈپ، لەشكەرلىرىنى شەھەر ئىچىگە جايلاشتۇردى. بارگاھىنى جيەنجاڭدىيەن قەسىرىنىڭ ئىزىغا تىكتى. ئۇ لەشكەرلەرنى قەسىرنىڭ بۇزۇلغان - كۆيگەن خىش - كېسەكلىرىنى ئادالاشقا بۇيرۇدى. دۇڭ جۇ قازدۇرغان قەبرىستانلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئەتتۇرۇۋەتتى. تەي مياۋ بۇتخانىسىنىڭ ئىزىغا شاخ - شۇمبىدىن ئۇچ ئېغىز ئاددىي دالان سالدۇردى ۋە بەگلەرنى چاقىرىپ،

پىر ـ ئەۋلىيالارنىڭ قازا تاختىسىنى رېتى بويىچە ئورنىتىپ، چوڭ نەزىر ئۆتكۈزدى. نەزىردىن كېيىن ھەممىسى تارقاشتى. سۇن جيەن قارارگاھىغا قايتتى، بۇ چاغدا كۆكتىكى يۇلتۇزلار چىمىرلاپ ئاي بىلەن ھۆسن تالاشماقتا ئىدى. ئۇ ئوچۇقچىلىقتا قىلىچىنى تىكلەپ قويۇپ، ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا كۆز تىكىپ ئولتۇردى. ئۇ تار ئوق يۇلتۇزنىڭ ئەتراپىنى ئاق تۇمان قاپلىغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەسرەت بىلەن كۆڭلىدە: «خان ئالىيلىرىنىڭ يۇلتۇزى ئوچۇق كۆرۈنمەي تۇرىدۇ، بۇزۇق تۆرىلەر ئەلنى قالايمىقانچىلىققا سېلىپ، پۇقرالارنى ئازاب ـ ئوقۇبەت ئوتىغا تاشلىماقتا، پۈتۈن ئاستانىنى كۆيدۈرۈپ ـ بۇلاپ، قۇپقۇرۇق دەشتكە ئايلاندۇرۇپ قويدى!» دېدى ـ دە، كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئاققۇزدى.

— قەسىرنىڭ تۆۋىنىدىكى بىر قۇدۇقتىن رەڭگارەڭ نۇرلار چاقناپ تۇرۇپتۇ، بېگىم، — دەپ مەلۇم قىلدى ياندا تۇرغان بىر لەشكەر قولى بىلەن كۆرسىتىپ.

سۇن جيەن شۇئان لەشكەرلەرنى چاقىردى ۋە ئۇلارنى ئوتقاش يېقىپ، دەرھال قۇدۇققا چۈشۈڭلار دەپ بۇيرۇدى. لەشكەرلەر قۇدۇقتىن بىر ئايال كىشىنىڭ ئۆلۈكىنى ئېلىپ چىقتى. قۇدۇققا تاشلانغىلى خېلى چاغلار بولغان بولسىمۇ، لېكىن جەسەت تېخى سېسىمىغانىدى؛ ئۇنىڭغا ئوردا خېنىملىرىنىڭ كىيىملىرى كىيگۈزۈلۈپ، بوينىغا بىر كىمخاب خالتا ئېسىپ قويۇلغانىدى. ئېلىپ قارىسا، خالتىنىڭ ئىچىدە ئالتۇن قۇلۇپ سېلىنغان قىپقىزىل بىر قۇتا بار ئىكەن، قۇتىنى ئېچىپ قارىسا، ئىچىدە قاشتېشىدىن ئىشلەنگەن بۇرۇنقى خاندىن قېپقالغان بىر تامغا تۇرۇپتۇ: تامغىنىڭ چوڭلۇقى چاسىسىغا تۆت سۇڭ كېلەتتى، تۇتقۇچىغا چىرمىشىپ كەتكەن بەش ئەجدىھانىڭ سۈرىتى چېكىلگەنىدى؛ بىر بۇرجىكى پۇچۇلۇپ كەتكەنلىكتىن، ئالتۇن بىلەن يەملەپ قويۇلغانىدى؛ ئۈستىگە يۆگىمەچ خەت بىلەن:

«تەڭرىدىن يارلىق ئالغانلارنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولۇر» دەپ يېزىپ قويۇلغان. سۇن جيەن تامغىنى قولىغا ئېلىپ، چېكىڭ فۇدىن سورىدى. چېكىڭ فۇ:

— بۇ بوغۇندىن ـ بوغۇنغا مىراس بولۇپ قالغان دۆلەت ئەڭگۈشتىرى — خانىنىڭ قاشتېشى تامغىسى. ئول قاشتېشىنى بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىنسىدا بىيەن خې دېگەن كىشى جىنشەن تېغىنىڭ تۆۋىدە ئۇچرىتىپتۇ، قارىسا ئۇنىڭغا بىر سۇمۇرغ قونۇپ ئولتۇرغۇدەك، بيەن خې ئۇنى تۇتۇپ دەرھال مەرىپەت شاھى چۇ ۋېن ۋاڭغا تۇتۇپتۇ. ئول شاھ تاشنى ئېلىپ قارىسا، دەل بىر قاشتېشى ئىكەن. چىن خاندانلىقىنىڭ 26 ـ يىلى، چىن شىخۇاڭ ئۇنىڭدىن ئۇستا ئويمىكەشلەر تامغا ئويۇپ چىقسۇن، دەپ جاكارلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن لى سى ئۇنىڭ ئۇستىگە بايىقى سۆزلەرنى يۆگىمەچ خەت بىلەن يېزىپ ئويمىكەشلەرگە ئويدۇرۇپتۇ، 28 ـ يىلى چىن شىخۇاڭ دۇڭتىڭخۇ كۆلىگە ئۆۋ ئۆۋلاپ چىققىنىدا قاتتىق بوران چىقىپ كېتىپ، كېمە ئۆرۈلۈپ چۆشكىلى تاس قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن قاشتېشى تامغىنى كۆلگە تاشلاپتىكەن، بوران توختاپ قاپتۇ. 36 ـ يىلى چىن شىخۇاڭ ئۆۋ ئۆۋلاپ خۇۋايىڭغا بارغاندا، كوچىدا بۇ تامغىنى تۇتۇپ تۇرغان بىر ئادەم خانىنىڭ ئادەملىرىگە: «بۇنى خان ئالىيلىرىنىڭ قولىغا تەگكۈزمەكچىمەن» دەپتۇ ـ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تامغا چىن شىخۇاڭنىڭ قولىغا قايتىپ كەپتۇ. 2 ـ يىلى چىن شىخۇاڭ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. كېيىن زى يىڭ بۇ تامغىنى خەن گاۋزۇ خانغا تەقدىم قىپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ۋاڭ ماڭ نىيىتىنى بۇزۇپ ئاسىيلىق قىلغاندا، ۋالىيە خان شاۋ يۇەن ۋاڭ شۇن بىلەن سۇ شەنگە قارىتىپ تامغىنى بىر ئانقانىكەن، ئۇنىڭ بىر بۇرجىكى سۇنۇپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئالتۇندا يەملەپ قويغانىكەن. گۇاڭ ۋۇخان بۇ ئەڭگۈشتەرگە يېڭا شەھىرىدە ئېرىشكەندىن كېيىن بۇ تامغا ھازىرغىچە بوغۇندىن ـ

بوغۇنغا ئۆتۈپ كېلىۋاتىدۇ. يېقىنقى كۈنلەردە ئۇن مەھرەمبەگى مالىمان چىقىرىپ، شاۋدى خانىنى بېيىڭغا ئەپقاچانىكەن، قايتىپ كېلىپ قارىسا، بۇ ئەڭگۈشتەر يوق تۇرغۇدەك. بۇگۈن تەڭرى بۇ ئەڭگۈشتەرنى جانابلىرىغا ھەدىيە قىلىپتۇ، ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ خانلىق تەختىدە ئولتۇرىدىغانلىقلىرى چوقۇم بولۇپ قالدى، تەقسىر. بۇ يەردە ئۇزاق تۇرغىلى بولمايدۇ، تېزدىن جىياڭدۇڭغا قايتىپ، باشقىدىن ئىش كۆرۈشمىز كېرەك.

— كۆڭلۈمدىكىدەك گەپلەرنى قىلدىڭىز، بۇرادەر. ئاغرىپ قالدىم دېگەن باھانە بىلەن ئەتىلا قايتايلى، — دېدى سۇن جىەن. ئۇلار مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ بولۇپ، بۇ ئىشنىڭ سىرتىغىنى چىقىرىۋەتمەسلىك توغرىسىدا لەشكەرلەرگە ئاستىرتىن جېكىلەپ قويدى.

كىم بىلسۇن، لەشكەرلەرنىڭ بىرى يۇەن شاۋ بىلەن بىر يۇرتلۇق بولغاچقا، ئۇ بىر خىزمەت كۆرسىتىپ، بېگىمنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېگە بولىمەنمۇ، دەپ قارارگاھتىن ئاستاغىنا چىقىپ، كېچىلەپ ماڭغان پېتى يۇەن شاۋنىڭ قېشىغا كېلىپ بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. يۇەن شاۋ ئۇنى تارتۇقلاپ، جىم - جىتلا ئۆز يېنىدىكى لەشكەرلەر ئىچىگە قوشۇپ قويدى. ئەتىسى سۇن جىەن يۇەن شاۋ بىلەن خوشلاشقىلى كېلىپ:

— پېقىر ساقسىز بولۇپ قالدىم، چاڭشاغا قايتسامىكەن دەيمەن، تەقسىر، شۇ ۋەجىدىن ئالايىتەن ئۆزلىرى بىلەن خوشلاشقىلى كەلدىم، — دېدى.

جانابىڭىزنىڭ ئاغرىقىنى بىلدىم: دۆلەت ئەڭگۈشتىرىگە خىيانەت قىلىش ئاغرىقى بولغان ئوخشايسىز، — دېدى يۇەن شاۋ كۈلۈپ.

— بۇ نەدىكى گەپ؟ — دېدى سۇن جىەن تاتىرىپ.

— ھازىر ئەلنىڭ ھېشىغا كەلگەن بالايىئاپەتنى يوقىتىمىز دەپ، يۇرت بۇزدى ئوغرىلارسىرى لەشكەر تارتىپ جازا يۇرۇشى

قىلىۋاتىمىز. قاشتېشى تامغا بولسا خاندانلىقىمىزنىڭ ئەڭگۈشتېرى، جانابىڭىز ئالغان بولسىڭىز خالايىق ئالدىدا ئېنتىپاق پاسبانىغا تاپشۇرۇڭ، دۇڭ جۇنى يوقاتقاندىن كېيىن خاندانلىققا قايتۇرمىز. ئۇنى يوشۇرۇن ئېلىپ كېتىپ نېمە قىلماقچىسىز؟ — دېدى يۇەن شاۋ.

— نېمىگە ئاساسلىنىپ قاشتېشى تامغىنى مېنىڭكىدە دەيدىلا؟ — دېدى سۇن جيەن.

— جيەنجاڭدىيەن قەسىرىنىڭ يېنىدىكى قۇدۇقتىن چىققان نەرسە قېنى؟

— مېنى نېمانچە قېستابدىغاندىلا؟ مەندە بولسا كاشكى؟

— دەرھال چىقار، بولمىسا كۆرگۈلۈكۈنى كۆرسەن.

— ئەگەر مەن ئۇنى تىقىۋالغان بولسام، خۇدا ئالدىدا قارا يۇز بولۇپ، قىلىچ ئاستىدا ئۆلەي! — دېدى سۇن جيەن ئاسمانىنى كۆرسىتىپ ئانىت ئېچىپ.

— سۇن جيەن بېگىمىنىڭ ئانىت ئېچكىنىگە قارىغاندا، راستتىنلا ئالمىغان ئوخشايدۇ، — دېيىشتى بەگلەر.

يۇەن شاۋ ھېلىقى لەشكەرنى چاقىرتىپ چىقىپ:

— قۇدۇقنى ئاختۇرغاندا بۇ ئادەم بارمىدى؟ — دەپ سوردى سۇن جيەندىن.

سۇن جيەننىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇردى، ئۇ ئاچچىقىدا شەمشىرىنى شارتتىدا سۇغۇرۇۋېلىپ، بۇ لەشكەرنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولدى. يۇەن شاۋمۇ خەنجىرىنى قىنىدىن چىقىرىپ:

— ئەگەر بۇ لەشكەرنى ئۆلتۈرىدىكەنسەن، مېنى ھاقارەت قىلغان بولىسەن، — دېدى زەردە بىلەن.

يۇەن شاۋنىڭ كەينىدە تۇرغان يەن لياڭ بىلەن ژېن چۇ تەڭلا شەمشەرلىرىنى قىنىدىن چىقاردى. سۇن جيەننىڭ كەينىدە تۇرغان چېلىك پۇ، خۇاڭ گەي، خەن داڭلارمۇ قىلىچلىرىنى قولىغا

ئالدى. بەگلەر ئارىغا كىرىپ سۇلھى - سالا بىلەن توسۇۋالدى. سۇن جيەن دەرھال ئېتىغا مىنىپ، بارگاھتىن قوزغىلىپ لوياڭغا راۋان بولدى. يۈەن شاۋ غەزەپ چاپىنىنى كىيىپ، دەرھال جىنجۇ ئايماقىغا لىيۇ بياۋغا سۇن جيەننى يول ئوستىدە توسۇپ، قولىدىكى قاشتېشى تامغىنى تارتىۋېلىڭلار دەپ بىر پارچە خەت يازدى. ۋە بۇ خەتنى ئۆزىنىڭ ئېقىن بىر ئادىمىدىن كېچىلەپ ماڭغۇزدى.

ئەتىسى شاۋ شاۋ دۇڭ جۇنى قوغلىشىپ بېرىپ، شىڭياڭدا ئۇرۇشۇپ، قاتتىق يېڭىلىپ قايتىپ كەپتۇ دېگەن خەۋەر يېتىپ كەلدى. يۈەن شاۋ ئۇنى قارارگاھقا ئېلىپ كېلىپ، مەركە - سورۇن ئۆتكۈزۈپ، كۆڭلى - كۆكسىنى ئېچىش توغرىسىدا بۇيرۇق قىلدى. مەركە - سورۇن ئوستىدە شاۋ شاۋ ھەسرەت بىلەن ئاھ ئۇرۇپ:

— مەن ئەلنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈلپەتنى يوقىتىش ئۈچۈن، ئادالەت قىلىچىنى كۆتۈرۈپ چىقتىم. ھەرقايسىلىرىمۇ ھەققانىيەتنى دەپ بۇ يەرگە جەم بولۇشۇپلا، پېقىر ئۆزۈمنىڭ بۇرۇنقى ئارزۇلىرىمنى دەپ باقاي: پېقىر ئەسلىدە يۈەن شاۋ بېگىم خېنىي لەشكەرلىرىنى باشلاپ، مېڭجىڭغا بېرىپ تۇرغان بولسا؛ سۈەنزاۋدىكى پالۋانلار چېڭ گاۋنى چىڭ ساقلاپ، ئوۋساڭنى ئېلىپ، خۇەنيۈەن، تەيگۈلارنى بارگاھ قىلىش بىلەن بۇ يەردىكى مۇھىم ئۆتكەللەرنى تۆتۈپ تۇرغان بولسا؛ يۈەن شۇ بېگىم نەنياڭدىكى لەشكەر بىلەن دەن، شى دېگەن جايلارغا ئورۇنلىشىپ، ۋۇگۈەن قورۇلىغا كىرىپ، جىڭجاۋ، فىڭيۈي، فۇفېڭ دېگەن ئوچ جايغا ھەيۋە كۆرسىتىپ تۇرغان بولسا دەپ ئويلىغانىدىم: شۇ جايلاردا تۇرۇپ جەڭگە چىقماي، ياۋنى قايمۇقتۇرۇپ، مۇستەھكەم مۇداپىئە قىلىپ تۇرساق، پۇتۇن ئالەمدە بىر پايدىلىق ۋەزىيەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈپ، ئاسىيلارنى يوقاتساق، جاھاننى تىنچىتقان بولاتتۇق. بىراق، ھازىرغىچە

يۇرۇش قىلماي، ئەلنى نائۇمىد قويۇپ يېتىشىپلا. پېقىرنىڭ بۇ ئار - نومۇسقا چىدىغۇچىلىكى قالمىدى! — دېدى.

يۇەن شاۋلار نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي جىم - جىم ئولتۇرۇپ كېتىشتى، كېيىن ھەممىسى سورۇندىن تارقاشتى. ساۋ ساۋ يۇەن شاۋلارنىڭ كۆڭلى بۆلۈنگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇلار بىلەن بىر ئىش پۈتمەيدىغانلىقىنى سەزدى - دە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ياڭجۇ ئايمىقىغا راۋان بولدى. گۇڭسۈن زەن، لىيۇ بېي، گۇەن يۈي، جاڭ فېيلارغا قاراپ:

— يۇەن شاۋ بىر بولۇمسىز ئادەم، كېيىن بېرىپ چوقۇم ئاينىپ كېتىدۇ. بىز ھازىرچە قايتىپ تۇرايلى، — دېدى - دە، قارارگاھتىن قوزغىلىپ يۇقىرىسىغا يول ئالدى. پىكىيۇەنگە كەلگەندە لىيۇ بېينى پىكىيۇەننىڭ بېگى قىلىپ تەينىلىدى، ئۆزى بولسا لەشكەرلەرنى ئارام ئالدۇرۇپ، ئۆز جايىنى ساقلاشقا كەتتى. يەنجۇ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى لىيۇ دەي دۇڭجۇن ئايمىقىنىڭ ھاكىمى چياۋ ماۋدىن ئاشلىق سوزىدى. چياۋ ماۋ باھانە كۆرسىتىپ ماقۇل كۆرمىگەنلىكتىن، لىيۇ دەي لەشكەرلىرىنى باشلاپ چياۋ ماۋنىڭ قارارگاھىغا تۈيۇقسىز باستۇرۇپ كىرىپ، چياۋ ماۋنى ئۆلتۇرۇۋەتتى، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى پۈتۈنلەي ئەل قىلدى. يۇەن شاۋ ھەممىسىنىڭ تارقىلىپ ئۆزى بىلگەن يولغا كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، قارارگاھىدىن قوزغىلىپ لەشكەرلىرىنى ئالدى - دە، لوياڭدىن چىقىپ، توپتوغرا گۇەندۇڭ تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

ئەمدى گەپنى جىنجۇ ئايمىقىنىڭ بېگى لىيۇ بياۋدىن ئاڭلايلى. ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى جىڭ شېڭ، يۇرتى شەنياڭنىڭ گاۋپېڭ دېگەن يېرىدىن، ئۆزى خان جەمەتى؛ كىچىكىدىنلا دوست - يار تۇتۇشنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن، يەتتە مەردانىنى ئاغىنە تۇتقان، ئۇلار «جياڭشادىكى سەككىز ئەزىمەت يىگىت» دەپ نام ئالغان. بۇ يەتتە مەردان كىملەر؟ ئۇلار: رۇنەن دېيارىدىن چىققان شاڭ،

يەنە بىر ئىسمى جۇڭ لىن؛ ئۇنىڭ بىلەن يۇرتداش فەن پاڭ، يەنە بىر ئىسمى مېڭ بۇ؛ لۇ بەگلىكىدىن كۆڭ يۇ، يەنە بىر ئىسمى شى يۈەن؛ بوخەيدىن فەن كاڭ، يەنە بىر ئىسمى جۇڭ جېن؛ شەنياڭدىن تەن فۇ، يەنە بىر ئىسمى ۋېن يۇ؛ ئۇنىڭ يۇرتدىشى جاڭ جيەن، يەنە بىر ئىسمى يۈەن جې؛ نەنياڭدىن سېن چىن، يەنە بىر ئىسمى گۇڭ شاۋ. لىيۇ بياۋ شۇ يەتتە كىشىنى ئاغىنە تۇتقان؛ يەنپىڭلىق كۇەي لياڭ بىلەن كۇەي يۇ، شاڭياڭلىق سەي ماۋلار ئۇنىڭ ھەمدەمچىسى بولغان.

ئۇ يۈەن شاۋنىڭ خېتىنى كۆرۈپ، دەرھال كۇەي يۇ بىلەن سەي ماۋنى 1 تۇمەن لەشكەر باشلاپ سۇن جيەننى توسۇشقا بۇيرۇدى.

سۇن جيەن ئەمدىلا يېتىپ كېلىشىگە كۇەي يۇ سەپ يېرىپ ئالدىغا چىقىپ تۇردى.

— نە سەۋەبتىن مېنى توسۇۋالىسىز، تەقسىر؟ — دەپ سورىدى سۇن جيەن.

— سىز خەن خاندانلىقىنىڭ بەگلىرىدىن تۇرۇپ، نېمىشقا دۆلەت ئەگۈشتىرىنى يوشۇرۇۋالدىڭىز؟ تېزدىن چىقىرىڭ، بولمىسا يولدىن ئۆتكۈزمەيمەن! — دېدى كۇەي يۇ.

سۇن جيەن غەزەپكە كېلىپ، خۇاڭ گەينى مەيدانغا چۇشۇشكە بۇيرۇدى. سەي ماۋ قىلىچىنى ئوينىتىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشقىلى كەلدى. ئىككىسى بىرنەچچە قەپەس ئېلىشتى، خۇاڭ گەي يارمە دەستىسىنى پىرقىرىتىپ، بىرنى سېلىۋىدى، يارمە دەستە كېلىپ دەل ئۇنىڭ يۈرەك دالدىسىغا تەگدى. سەي ماۋ دەرھال ئېتىنى قايرىپ بەدەر قاچتى، سۇن جيەن شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، چاپ — چاپ قىلىپ شۇ تەۋەدىن ئۆتۈۋالدى. تاغنىڭ ئارقىسىدىن جاڭ — دۇمباق ئاۋازلىرى كەلدى، قارىسا دەل لىيۇ بياۋنىڭ ئۆزى لەشكەر تارتىپ كېلىۋېتىپتۇ. سۇن جيەن ئات ئۇستىدە تۇرۇپ سالام بېرىپ:

— ئەي بېگىم، نە ئۈچۈن يۈەن شاۋنىڭ خېتىگە ئىشىنىپ، ئۆز يۈرتدىشىڭىزنى بۇنچە قىستايسىز؟ — دېدى.

— دۆلەت ئەڭگۈشتىرىنى يوشۇرۇۋېلىپ خاندىن يۈز ئۆرۈمەكچىمۇ؟

— ئەگەر مەندىن چىقىپ قالسا، بوينۇم قىلدا باغلاقلىق!

— ئەگەر مېنى ئىشەندۈرسىڭىز، لەشكەرلىرىڭىزنىڭ كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى ئاختۇرۇپ كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىڭ.

— قانچىلىك ھالىڭغا مېنى ئەخمەق تاپىسەن! — دېدى سۇن جيەن غەزەپكە كېلىپ.

سۇن جيەن ئەمدىلا لەشكەرلىرىنى سېلىشقا ئەپلىۋىدى، لىۇ بياۋ دەرھال كەينىگە چېكىندى. سۇن جيەن ئات سېلىپ قوغلاشتى، ئىككى تاغنىڭ ئارقىسىدا مۆكۈنۈپ ياتقان لەشكەرلەر گۈررىدە ئېتىلىپ چىقتى، ئارقىدىن سەي ماۋ، كۈەي يۆلەر كېلىپ سۇن جيەننى ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى. دەرھەقىقەت:

ئالدى قاشتاش تامغىنى لېكىن ئۇ ھېچ ئەسقاتمىدى،
ئاقىۋەت بۇ تۇتىيانى دېدى ـ دە، جەڭ قوزغىدى.

سۇن جيەننىڭ بۇ بالا ـ قازادىن زادى قانداق قۇتۇلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتتىنچى باب

يۇەن شاۋنىڭ پەنىي دەرياسىدا گۈڭسۈن زەن بىلەن ئېلىشقانلىقى
سۇن جيەننىڭ دەريادىن ئۆتۈپ لىۇ بياۋ بىلەن تۆتۈشقانلىقى

ئەلقىسسە، لىۇ بياۋ سۇن جيەننى قورشۋالغاندىن كېيىن، جېڭ پۇ، خۇاڭ گەي، خەن داڭ باشلىق ئۇچ سەركەردە ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي تىركىشىپ، ئۇنى قوتۇلدۇرۇۋالدى، سۇن جيەننىڭ لەشكىرى جەڭدە قىرىلىپ، تەڭدىن تولىسى تۇگىدى، ئۆزى بولسا قالغان - قانقان لەشكەرلىرى بىلەن توسۇقلاردىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، جياڭدۇغا قايتىپ كېلىۋالدى. مانا شۇ كۇندىن ئېتىبارەن، سۇن جيەن بىلەن لىۇ بياۋ ئوتتۇرىسىغا ئاداۋەت چۈشتى.

ئەمدى گەپنى يۇەن شاۋدىن باشلايلى. يۇەن شاۋ لەشكەرلىرى بىلەن خېنىيغا كېلىپ توختىدى، لەشكەرلەرنىڭ ئۇزۇق - تۈلۈكى، ئاتلارنىڭ يەم - خەشكى تۈگەپ بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى. بۇ ئىشتىن جىجۇ ئايمىقىنىڭ پاسبانى خەن فۇ ئۇچۇر تېپىپ، دەررۇ ئاشلىق ۋە يەم - خەشەك ئەۋەتتى. ئەمما، يۇەن شاۋنىڭ فېڭ جىي دېگەن بىر كېڭەشچىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ئەي بۇزرۇكۋاريم، ئۆزلىرى جاھاننى پىرقىرىتىپ، ئالەمنى چۆرگىلىتىپ يۈرگەن بىر ئەر تۇرۇقلۇق، كىشىنىڭ بەرگەن ئاشلىقىغا قاراپ تۇرغانلىرى نېمىسى! جىنجۇ ئايىمقى بولسا پۇل ـ مالغا باي، ئاشلىق ـ ئوزۇق مول چىقىدىغان بىر جاي، بۇ جاينى نېمىشقا ئۆز پەرمان دائىرىمىزگە ئالمايمىز، تەقسىر؟ — دېدى يۈەن شاۋغا.

— بۇنىڭغا نېمە ئامال بار؟ — دېدى يۈەن شاۋ جاۋابەن.

— گۈڭسۇن زەنگە، — دېدى فېڭ جىي، — لەشكەر تارتىپ كېلىپ، جىنجۇ ئايىمقىغا تېگىش قىلىڭ، بىز بۇ ياقتىن قورشاپ بارىمىز، دەپ خەت يېزىپ يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتسەك، گۈڭسۇن زەن بۇ خەتنى كۆرۈپ چوقۇم لەشكەر تارتىپ كېلىدۇ. بۇ چاغدا بولۇمسىز خەن فۇمۇ مەدەت تىلەپ، ئايماقنى قوش قوللاپ ئۆزلىرىگە تۇتىدۇ؛ مانا مۇشۇ دوقالدىن پايدىلىنىپ، ئىشنى ئاسانلا جايلايمىز، بەس.

يۈەن شاۋغا بۇ ئامال يېقىپ كېتىپ، خۇشاللىقىدا شۇئان گۈڭسۇن زەنگە خەت يوللىدى.

خەتتە جىنجۇ ئايىمقىنى بىرلىكتە ئېلىپ، ئايماقنىڭ زېمىنلىرىنى تەڭ بۆلۈشۈۋالىمىز، دەپ يېزىلغانلىقىنى كۆرگەن گۈڭسۇن زەن خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي، شۇ كۈنىلا قوشۇن تارتىپ يولغا چىقتى.

يۈەن شاۋ بۇ خەۋەرنى يوشۇرۇنچە خەن فۇغا يەتكۈزدى، خەن فۇ بۇ سىرتقىنى ئالغاندىن كېيىن، ئالمان ـ تالمان ئۆزىنىڭ شۇن چېن، شىن پىڭ دېگەن ئىككى كېڭەشچىسىنى مەسلىھەتكە چاقىردى. شۇن چېن:

— گۈڭسۇن زەن يەن، دەي دېگەن يۈرتلاردىكى قوشۇننى ئېلىپ شىددەت بىلەن كېلىپ قالسا، بۇ كۈچنى توسۇپ قېلىش مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە لىيۇ بېي، گۈەن يۈي، جاڭ فېيلار ھەمدەملىككە كېلىپ، مەدەتكار بولىدۇ، بۇلارغا تەڭ

كېلىش تەس. يۈەن شاۋ بېگىنم ئەقىل - پاراسەتتە باشقىلاردىن ئۈستۈن، ئۇ كىشىنىڭ قولىدا ئاتاقلىق سەركەردىلەر كۆپ، ئەگەر شۇ زاتنى تەكلىپ قىلىپ، ئەل - ئايماقنى شۇ كىشى بىلەن بىرگە باشقۇرساق، ئۇ كىشى چوقۇم سىلىگە زور ئىلتىپات كۆرسىتىدۇ ۋە گۈڭسۈن زەندىن غەم قىلىشنىڭ ھاجىتىمۇ قالمايدۇ، — دېدى.

خەن فۇ يۈەن شاۋنى تەكلىپ قىلىپ، دەرھال ئورۇنباسار ئايماقبېگى گۈەن چۈننى ئەۋەتتى.

باش مىرزا گېپىنى ۋۇ مەسلىھەتكە تىل ئېچىپ:

— يۈەن شاۋ خۇددى سۈتتىدىن ئايرىلىپ، جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇرغان نارەسىدە بالىلاردەك، ھەمدەمچىلىرىدىن ئايرىلىپ، لەشكەرلىرى ئاچلىقتا قېلىپ، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالدى، بىزگە تايىنىپ جان بېقىۋاتىدۇ. بۇ ئۆلۈمتۇككە قانداقمۇ يۈرت - ئايماقنى تۇنقۇزۇپ قويغىلى بولسۇن؟ بۇ بەئەينى بۆرىنى قوتانغا باشلاپ كىرگەنلىك ئەمەسمۇ؟ — دېدى.

— پېقىر، — دېدى ياندۇرۇپ خەن فۇ، — بۇرۇنىسىدا مۇشۇ زاتنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەنىدىم، بۇ كىشى ئەقىل - ئىقتىدارلىرى مېنىڭدىن كۆپ ئارتۇق. بۇرۇنقىلار دانىشمەنلەرگە ئۆز مەنسىپىنى ئۆتۈنۈپ بەرگۈلۈك دېگەن، سىلەر نېمە ئانچە قىزغىنسىپ كەتتىڭلار؟

— جىجۇ ئايمىقى تۇگەشتى دېگەن شۇ! — دېدى ئۆكۈنۈپ گېپىنى ۋۇ.

بۇ گەپلەردىن كېيىن ئۇمىدلىرىنى ئۈزگەن ئوتتۇز نەچچە مۇلازىم ئۆز ئەمەللىرىدىن كېچىپ، يوللىرىغا راۋان بولدى. گېپىنى ۋۇ بىلەن گۈەن چۈن ئىككىسىلا شەھەر سىرتىغا چىقىپ، يۈەن شاۋنىڭ كېلىشىنى پايلاپ كۈتۈپ تۇردى. بىرنەچچە كۈنلەر ئۆتكەندىن كېيىن، يۈەن شاۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى. گېپىنى ۋۇ بىلەن گۈەن چۈن ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ،

ئەڭلا قىلىچلىرىنى قىنلىرىدىن سۇغۇرۇپ، قاپلاندەك ئېتىلدى. بىراق، يۇەن شاۋنىڭ پالۋانلىرىدىن يەن لياڭ گېڭ ژۇنى، ژېن چۇ گۇەن چۇننىڭ چېپىپ يېغىشتۇردى.

يۇەن شاۋ شەھەرگە كىرىپ، ئالدى بىلەن خەن فۇغا جەسۇر سەركەردە دېگەن ئۇنۋانىنى بەردى، تېەن فېڭ، جۇ شۇ، شۇي يۇ، فېڭ جيلارنى ئايماقنىڭ مۇھىم ئورۇنلىرىغا قويۇپ، خەن فۇنىڭ ھوقۇقىنى پۈتۈنلەي تارتىۋالدى، پۇشايمان دەرياسىغا چۆككەن خەن فۇ خانىدانىنى تاشلاپ، بىر ئانقا مىندى ـ دە، چېن لىيۇ ھاكىمى جاڭ مياۋنى پاناھ تارتىپ، يالغۇز ئۆزى چېنلىيۇ شەھىرىگە كەتتى.

ئەدى گەپنى گۇڭسۇن زەندىن ئاڭلاڭ. ئۇ يۇەن شاۋنىڭ جەجۇ ئايماقىنى ئالغانلىقىنى ئىشىتىپ، ئايماقنىڭ زېمىنلىرىدىن نەسىۋە ئېلىش ئارزۇسى بىلەن، ئىنىسى گۇڭسۇن يۈنى يۇەن شاۋنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى. يۇەن شاۋ:

ـ ئاغىنىز كەلسۇن، كېڭىشىدىغان ئىشىم بار، ـ دېدى.

گۇڭسۇن يۈ خەيرلىشىپ، كەلگەن يېرىگە قايتتى. ئۇ 50 چاقىرىم يەرگە بارا ـ بارمايلا، يول بويىدىن تۇيۇقسىز بىر توپ لەشكەر چىقىپ:

ـ ھاي جاڭۇا، بىلىپ قويى. بىز دۇڭ جۇ ۋەزىرىنىڭ پالۋانلىرى بولىمىز! ـ دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئارقىدىنلا ۋاڑىلدىتىپ ئوق ياغدۇرۇپ، گۇڭسۇن يۈنىڭ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. ئۇنىڭ نۆكەر ـ چۆكەرلىرى شۇ يەردىن قاچقان پېتى ئۇدۇل گۇڭسۇن زەنىنىڭ قېشىغا كېلىپ، گۇڭسۇن يۈنىڭ ئۆلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. گۇڭسۇن زەن ئەلىمگە چىدىماي، ئاچچىقى بىلەن:

ـ خەپ! يۇەن شاۋ مېنى خەن فۇغا تېگىش قىلىشقا كۇشكۇرتۇپ قويۇپ، ئاخىر ئايماقنى ئۆزى ئېلىۋاپتۇ ـ دە؛ تېخى بۇنىڭ بىلەنلا قالماي يالغاندىن بىز دۇڭ جۇنىڭ لەشكەرلىرى دەپ

مېنىڭ ئىنىمنى ئۆلتۈرۈپتۇ، بۇ ئۆچنى ئالماي بولامدۇ! — دېدى ـ دە، ئۆز لەشكىرىنى باشلاپ، جىجۇ شەھىرىگە ئاتلاندى.

گۇڭسۇن زەننىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان يۇەن شاۋمۇ ئۇنىڭغا قارشى لەشكەر تارتىپ ئالدىغا چىقتى.

ئىككى قوشۇن پەنخې دەرياسى بويىدا ئۇچراشتى. يۇەن شاۋنىڭ قوشۇنى پەنخې دەرياسى كۆۋرۈكىنىڭ كۈنچىقىش يېقىغا جايلاشتى، گۇڭسۇن زەننىڭ قوشۇنى كۆۋرۈكنىڭ كۈنپېتىش يېقىغا ئورۇنلاشتى. ئاتقا مىنگەن گۇڭسۇن زەن كۆۋرۈك بېشىدا تۇرۇپ:

— ھەي خىيانەتكار ئەبلەخ، مېنى نېمەڭگە ئىشىنىپ كولدۇرلاتتىڭ؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

يۇەن شاۋمۇ ئېتىنى قامچىلاپ كۆۋرۈك بېشىغا كەلدى ۋە قولىنى شىلتىپ:

— خەن فۇ يۇرتنى باشقۇرۇپ كېتىشكە كۆزى يەتمىگەنلىكتىن، جىجۇ ئايمىقىنى پېقىرغا ئۆتۈندى، بۇنىڭغا سېنىڭ نېمە ئىچىڭ ئېچىشاتتى؟ — دېدى.

— ھەي قارا يۈز، سېنى بەگلەر ئىتتىپاقىغا باش قىلىپ تىكلىگەندە، ساداقەتمەن، دەپ قول كۆتۈرگەنىدۇق؛ ھالا بۇگۈنكى كۈندە بۇ ئەسكىلىكنى سەن قىلدىڭ، سېنىڭدىن ئىت ـ بۆرە ياخشى ئىكەن، ئېيتچۇ، ئەمدى ئەلكۈن ئالدىدا قايسى يۈزۈڭنى كۆتۈرۈپ يۈرىسەن! — دېدى گۇڭسۇن زەن.

— ھەي، قېنى قايسىڭ تۇتىسەن بۇ بەتبەختنى؟! — دەپ ۋارقىرىدى جەھلى بىلەن يۇەن شاۋ.

شۇ ئاندا ۋېن چۇ نەيزىسىنى پىرقىرىتىپ، كۆۋرۈككە ئات قويدى.

كۆۋرۈكنىڭ بىر چېتىدە تۇرغان گۇڭسۇن زەن ئېتىلىپ كېلىپ ۋېن چۇ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى ئون نەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن، گۇڭسۇن زەن تەڭ كېلەلمەي مەيداننى

تاشلاپ كەينىگە قاچتى، ۋېن چۇ دەرھال ئارقىدىن قوغلاشتى. گۇڭسۇن زەن قاچقان پېتى كېلىپ سەپ ئىچىگە كىرىپ كەتتى، ۋېن چۇ قوغلىشىپ، توپتوغرا بارگاھ قوشۇن ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى ۋە بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا چاپ ـ چاپ قىلدى، گۇڭسۇن زەننىڭ باققاندەك تۆت پالۋانى تەڭلا قارشى كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتى؛ ۋېن چۇ بىر نەيزە ئۇرۇپ، ئۇلارنىڭ بىرىنى ئاتتىن تىك چۈشۈردى، قالغان ئۈچىسى قۇيرۇقىنى خادا قىلدى. ۋېن چۇ ئەمدى توپتوغرا بېرىپ، گۇڭسۇن زەننى سەپ ئىچىدىن سۈرۈپ چىقتى، گۇڭسۇن زەن سەپ ئىچىدىن چىققان پېتى ئۇدۇل جىلغا ئىچىگە قاراپ قاچتى. ۋېن چۇ ئۇنى قوغلاپ كېتىۋېتىپ بار ئاۋازى بىلەن:

— توختا! ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بول! — دەپ ۋارقىرىدى.

گۇڭسۇن زەننىڭ ئوق ـ ساداقلىرى، دۇبۇلغىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى؛ ئۇ چېچى چۇۋۇلغان پېتى ئات چاپتۇرۇپ بىر كۆتەلگە بۇرۇلۇپ كەتتى؛ دەل شۇ يەردە ئۇنىڭ ئېتى مۇدۇرۇلۇپ كېتىپ، ئۆزى ئاتتىن پەسكە دومىلاپ چۈشتى. ۋېن چۇ نەيزىسىنى تەڭلەپ يىرتقۇچتەك ئېتىلدى. شۇ ئاندا كۆتەلنىڭ سول يېقىدىن بىر پالۋان يىگىت چىقىپ كەلدى، ئۇ نەيزىسىنى پىرقىرىتىپ، ۋېن چۇغا ئات قويدى. گۇڭسۇن زەن كۆتەلگە ئۆمىلەپ چىقىپ يىگىتكە قارىدى، قارىسا، ئۇ بوي ـ بەستى سەككىز چى كېلىدىغان، قاشلىرى قىياقتەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، يۈزى تاۋاقتەك كەلگەن، كەڭ ماڭلايلىق، سۈر ـ ھەيۋەتلىك بىر قىران يىگىت ئىكەن، ئۇ ۋېن چۇ بىلەن 50 — 60 مەرتەم ئېلىشتى، لېكىن يېڭىش بىلەن يېڭىلىش بىر تەرەپ بولمىدى. شۇ ئارىدا گۇڭسۇن زەننىڭ قۇتقۇزۇشقا كەلگەن لەشكەرلىرى كېلىپ قالدى. ۋېن چۇ ئالمان ـ تالمان ئېتىنى قايرىپ، بەدەر قاچتى. پالۋان يىگىت ئۇنى قوغلاشمىدى. گۇڭسۇن زەن كۆتەلدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ ئايمىقىنى

سورىدى. يىگىت ئېگىلىپ تەزىم بىلەن جاۋاب بەردى:

پېقىر چاڭسەن ئايمىقىدىكى جېندىڭ دېگەن يەردىن بولىمەن. ئۇرۇقۇم جاۋ، ئېتىم يۇن، يەنە بىر ئىسمىم زى لۇڭ. بۇرۇن يۇەن شاۋنىڭ قارىمىقىدا ئىدىم، ئۇنىڭدا خانىمىزغا ساداقەتلىك بىلدۈرۈپ، ئەلنى كۈلپەتتىن قۇتۇلدۇرسامكەن دەيدىغان خىيال يوق ئىكەن، شۇ ۋەجىدىن ئۇنى تاشلاپ، جانابىڭىزنىڭ ئالدىغا كەلدىم. كۈتمىگەندە بۇ يەردە خويمۇ ئوبدان ئۇچرىشىپ قالدۇق.

گۇڭسۇن زەن خۇشاللىقىدا يىگىتنى ئېلىپ بىللە قارارگاھىغا قايتتى ۋە كېلىپ قوشۇنلىرىنى رەتكە سالدى.

ئەتىسى گۇڭسۇن زەن لەشكەرلىرىنى ئوڭ قانات، سول قانات دېگەن ئىككى قاناتقا ئايرىپ، خۇددى بۇركۈتنىڭ قانىتىدەك قىلىپ تىزدى. 5000 دىن ئارتۇق ئاتلىق لەشكەرنىڭ تەڭدىن تولىسى ساپلا ئاق ئاتلارغا مىنگەنىدى. گۇڭسۇن زەن تاڭغۇنلار بىلەن ئۇرۇشقاندا غىچلا ئاق ئاتلىقلارنى تاللاپ تۇرشاۋۇل قوشۇنغا سالغانىدى، شۇڭا ئۇ «ئاق ئاتلىق سەركەردە» دەپ ئاتىلىپ قالغان؛ تاڭغۇنلار ئاق ئاتلىقلارنى كۆرسىلا بەدەر قاچاتتى، شۇڭا ئۇ ئاق ئاتنى كۆپ توپلىۋالغان. يۇەن شاۋ يەن لياڭ بىلەن ۋېن چۇنى تۇرشاۋۇل قوشۇنىنى باشلاپ مېڭىشقا تەيىنلىدى، بۇلارمۇ ھەر بىرى 1000 دىن مەرگەننى تاللاپ، ئوڭ قانات، سول قاناتقا ئايرىلدى؛ سول قاناتنى گۇڭسۇن زەننىڭ ئوڭ قوشۇنىغا توغرا قىلدى، ئوڭ قاناتنى ئۇنىڭ سول قوشۇنىغا توغرا قىلدى. يۇەن شاۋ يەنە چۇ يىنى 800 مەرگەن تاللاپ، 1 تۈمەن 5000 پىيادە لەشكەر بىلەن سەپنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئۆزى بولسا نەچچە تۈمەن ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى ئېلىپ، ھەممىسىنىڭ كەينىدە ھىمات بولۇپ تۇرماقچى بولدى. گۇڭسۇن زەن جاۋ يۇندەك بىر باتۇر يىگىتكە تۇش كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ دەسلەپ كېلىپ تېخى ئىشەنچىكە ئىگە بولمىغانلىقىدىن

ئۇنى ئايرىم بىر قوشۇن بىلەن ھەممىنىڭ ئارقىدا تۇرۇشقا بۇيرۇدى، ئۆزىنىڭ باش سەركەردىسى بولغان يەن گاڭنى تۇرشاۋۇللۇققا بەلگىلىدى. ئۆزى بارگاھ قوشۇن بىلەن كۆۋرۈكنىڭ بېشىدا تۇردى، يېنىدا چوغدەك قىزىل دۇگىلەك ئىچىگە «ئەمىر لەشكەر» دېگەن زەرخەت يېزىلغان تۇغنى تۇتۇپ تۇغچى تۇردى. چاي ۋاقتىدىن باشلاپ چۇشكىچە دۇمباقلار چېلىنىپ چاڭ كەلتۇرۇلدى، لېكىن يۇەن شاۋ تەرەپتىن ھېچبىر سادا چىقمىدى. چۇ يى مەرگەنلىرىگە قالقانلارنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ، توپ ئېتىلغان ھامان تەڭلا ئوق چىقىرىشنى بۇيرۇدى. يەن گاڭ داقا - دۇمباقلارنى ياڭرىتىپ، سۇرەن - چۇقان بىلەن چۇ يېگە ئېتىلدى. چۇ يېنىڭ لەشكىرى يەن گاڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بولسىمۇ، قىمىر قىلماي مۆكۈنۈپ ياتتى؛ لەشكەرلەر تازا يېقىنلىشىپ كەلگەندە ئاندىن گۇمبۇرلىتىپ توپ ئېتىلدى - دە، 800 مەرگەن تەڭلا ئوق چىقاردى. يەن گاڭ ئىتتىنىڭ بۇرۇلۇۋىدى، چۇ يى قىلىچىنى پىرقىرىتىپ، ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ شۇنداق چاپتىكى، يەن گاڭنى ئاتتىن تىك موللاق چۇشۇردى، گۇڭسۇن زەننىڭ قوشۇنى قاتتىق يېڭىلدى. ئوڭ قانات قوشۇن بىلەن سول قانات قوشۇن ھەمدەملىككە كەلمەكچى بولۇۋىدى، يەن لياڭ بىلەن ژېن چۇ مەرگەنلىرى ئوق ياغدۇرۇپ، ئۇلارنى ئۆتكۈزمەي توسۇپ تۇردى. شۇنىڭ بىلەن يۇەن شاۋنىڭ لەشكىرى ئالغا سىلجىپ، كۆۋرۈكنىڭ قىرغىچە سۇرۇپ باردى. چۇ يى ئات چاپتۇرۇپ بېرىپ، ئالدى بىلەن تۇغچىنى ئۆلتۈردى، ئاندىن كەشتىلىك تۇغنى چاناپ - چېپىپ چۇشۇردى.

گۇڭسۇن زەن كەشتىلىك تۇغنىڭ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ ئېتىنى قايىردى - دە، كۆۋرۈكتىن چۇشۇپ بەدەر قاچتى. چۇ يى ئەمدى لەشكىرىنى باشلاپ، ئارقا قوشۇنغا ئېتىلدى، ئۇ ھەممىدىن ئاۋۋال قىلىچىنى ئويناتتىپ، ئۆزىگە قارشى ئات

چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان جاۋ يۇن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى، جاۋ يۇن ئات سېلىپ چۇ يېگە ئېتىلدى. بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشتى، ئاخىر چۇ يى بىر نەيزە بىلەن ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. ئەمدى جاۋ يۇن توپتوغرا يۈەن شاۋنىڭ لەشكىرىگە قاراپ ئات قويدى، ئۇ خۇددى ئىنسۇجىن بولمىغان بىر بوشلۇققا كىرىپ قالغاندەك، گاھ ئوڭغا، گاھ سولغا چېپىپ، ھەممىنى سۈرۈپ - توقاي قىلدى. گۈڭسۇن زەن بۇنى كۆرۈپ، لەشكىرلىرىنى بۇرىدى - دە، قىر - چاپ قىلىپ كەلدى، يۈەن شاۋنىڭ لەشكىرى قاتتىق يېڭىلدى.

ئەمدى يۈەن شاۋغا كېلەيلى. يۈەن شاۋ بۇ ۋەقەدىن ئىلگىرى چاپار ئەۋەتىپ، چۇ يى گۈڭسۇن زەننىڭ سەركەردىسى ۋە تۇغچىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ قاچقان لەشكەرلىرىنى قوغلىشىپ كېتىپ قالدى دېگەن سىرتقىنى ئالغاندى؛ شۇڭا ئۇ ھېچقانداق ھازىرلىق كۆرمەي، ئەھۋالنى كۆزەتمەكچى بولۇپ، تېخى فېڭ بىلەن بارگاھتىكى يالمانلىق نەيزىلەر بىلەن قوراللانغان نەچچە يۈز لەشكىرنى ۋە 30 — 40 ئاتلىق مەرگەننى ئېلىپ، ئاتلىرىغا مىنگەن ھالدا مەمۇنىيەت بىلەن: «ھەي بولۇمسىز گۈڭسۇن زەن!» دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئەمدىلا بارگاھتىن چىقىپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا ئالدى ياقتىن جاۋ يۇن باستۇرۇپ كېلىپ قالدى. ئالدىرىغانلىقىدىن تەمتىرەپ قالغان مەرگەنلەر ئەمدىلا يالىرىدىن ئوق ئۇزمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا، بورانىدەك كەلگەن جاۋ يۇن گاچ - گۇچ نەيزە تىقىپ، مەرگەنلەرنىڭ بىرقانچىسىنى يىقىتتى، قالغانلىرى بەدەر قاچتى. ئارقىدىن گۈڭسۇن زەننىڭ لەشكەرلىرى قورشاپ - قورۇپ، تۆت تەرەپتىن بېسىپ كەلدى، قورقىنىدىن تەمتىرەپ - تېنىگەن تېخى فېڭ:

— غوجام، ئۆزلىرىنى چاپسان كاۋاك تام ئارىسىغا يوشۇرسىلا! — دېدى يۈەن شاۋغا ئەقىل كۆرسىتىپ.

— مەن بىر باتۇر، مەيداندا مەردلىك بىلەن جەڭ قىلىپ

ئۆلۈشكە رازىمەنكى، تام ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋېلىپ تېرىك قېلىشقا رازى ئەمەسمەن! — دېدى خىرقىراپ يۈەن شاۋ بېشىدىكى دۇبۇلغىسىنى يەرگە ئېتىپ تاشلاپ.

يۈەن شاۋنىڭ چېرىكلىرى بىر نېيەتكە كېلىپ، جان تىكىپ تىركەشتى، جاۋ يۇن بۆسۈپ كىرەلمىدى، شۇ ئارىدا يۈەن شاۋنىڭ چوڭ قوشۇنى باستۇرۇپ كەلدى، يەن لياڭمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى، ئەمدى ئىككى قوشۇن بىر بولۇپ چاپ - چاپقا ئۆتتى. جاۋ يۇن بۇ قاتمۇقات قورشاۋ ئىچىدىن گۈڭسۇن زەننى قوغداپ بۆسۈپ چىقىپ، پاسسال كۆۋرۈككە كېلىشۋالدى. يۈەن شاۋنىڭ قوشۇنى قايتا سۈرۈپ كېلىپ، كۆۋرۈكتىن ئۆتتى، كۆۋرۈكنى قورۇغداپ تۇرغانلاردىن سانسانىقسىز ئادەم سۇغا چۈشۈپ ئۆلدى. يۈەن شاۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ھەممىنىڭ ئالدىدا سۈرۈپ ماڭدى، بەش چاقىرىمچە يەرگە بارا - بارمايلا تاغ ئارىسىدىن بىر توپ لەشكەر سۇرەن - چۇقان كۆتۈرگىنىچە چىقىپ كەلدى، بۇ لەشكەرلەرنى ئۈچ چوڭ پالۋان باشلاپ كېلىشۋاتاتتى، بۇلار لىيۇ بېي، گۇەن يۈي، جاڭ فېيلار ئىدى. بۇلار پىكىيۈەندە گۈڭسۇن زەن بىلەن يۈەن شاۋ تۈتۈشۈپ قالقىنى دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئەتەي ھەممەيلەن كەلگەنىدى. بۇ ئۈچ پالۋان ئۈچ ئات ئۈستىدە قورال - ئەسلىھەلىرىنى كۆتۈرۈپ، توپتوغرا يۈەن شاۋغا ئېتىلىپ كەلدى. قورقۇپ جان - پېنى قالمىغان يۈەن شاۋنىڭ قولىدىن ئېسىل قىلىچى تاراڭكىدە يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، ھېچنېمىگە قارىماي، ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى بەدەر قاچتى، قالغانلار ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي، ئۇنى كۆۋرۈكتىن ئۆتكۈزۈپ قۇتقۇزۇۋالدى. گۈڭسۇن زەنمۇ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قارارگاھىغا قايتتى. لىيۇ بېي، گۇەن يۈي، جاڭ فېيلار ئۇنىڭدىن ئەھۋالنى سوردى.

— ئەگەر جانابلىرى يىراقتىن كېلىپ پېقىر بىچارىنى

قۇتۇلدۇرۇۋالمىغان بولۇشسىلا، شەرمەندە بولۇشقا ئازلا قالغانىدىم، — دېدى لىيۇ بېيگا قاراپ گۇڭسۇن زەن، ئاندىن ئۇلارنى جاۋ يۇن بىلەن كۆرۈشۈشكە تەكلىپ قىلدى.

لىيۇ بېي ئۇنى كۆرۈپلا ياقتۇرۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭدىن زادىلا ئايرىلغۇسى كەلمىدى.

ئەمدى يۇەن شاۋغا كېلەيلى. يۇەن شاۋ يېڭىلگەندىن كېيىن، ئۆزىنى چىڭ قوغداپ، جەم يېتىۋالدى. ئىككى قوشۇن بىر - بىرىگە تاقابىل تۇرۇپ، بىر ئايدىن ئوشۇقراق ياتتى. شۇ ئارىدا بىر كىشى چاڭئەنگە بېرىپ، بۇ ئەھۋالنى دۇڭ جۇغا مەلۇم قىلدى.

— يۇەن شاۋ بىلەن گۇڭسۇن زەن، — دېدى لى رۇ مەسلىھەتكە تىل ئۇچىپ، — بۇگۈنكى كۈننىڭ داڭق چىقارغان باتۇرلىرى. ھازىر پەنخې دەرياسى بويىدا جەڭ قىلىشۇۋاتىپتۇ. بىز خاقانىمىزنىڭ نامىدىن يارلىق يېزىپ، ئۇلارنى يارىشىپ قېلىشقا ئۈندەپ كىشى ئەۋەتەيلى. ئىككىسى تەسىرلىنىپ، چوقۇم جانابلىرىغا بوي ئېگىدۇ.

— خوپ، — دېدى دۇڭ جۇ.

ئەتىسى خەلپەتبېگىم ما رندى ۋە مىراخورىبېگى جاۋ چىنى يارلىق بىلەن ئەۋەتىشتى. بۇ ئىككىيلەن خېبېيگە كېلىشتى. يۇەن شاۋ 100 چاقىرىمدىن ئوشۇقراق يەرگىچە ئالدىغا چىقىپ، سالام - تەزىم بىلەن يارلىقنى ئالدى. ئەتىسى ئىككى ئەلچى گۇڭسۇن زەننىڭ بارگاھىغا بېرىپ، يارلىقنى ئوقۇپ بەردى، گۇڭسۇن زەن يارىشىش توغرىسىدا خەت يېزىپ، يۇەن شاۋغا ئەۋەتتى. ئىككى ئەلچى پايتەختكە قايتتى.

گۇڭسۇن زەن شۇ كۈنلا لەشكىرىنى يۆتكىدى ۋە لىيۇ بېيىنى پىڭيۇەن بەگلىكىگە سايە قىلدى. لىيۇ بېي بىلەن جاۋ يۇن بىر - بىرىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي، قوللىرىنى تۇتۇشۇپ يىغلاپ، ھەسرەت - نادامەت بىلەن خوشلاشتى.

— پېقىر گۇڭسۇن زەننى پاتۇر ئوغلان دەپ ھېسابلاپتىكەن-مەن؛ بۇگۈن قارىسام، ئۇمۇ يۇەن شاۋغا ئوخشاش بىر نېمىكەن! — دېدى ھەسرەت بىلەن نەپەس چېكىپ جاۋ يۇن.

— ھازىرچە شۇ كىشىنىڭ رايىغا بېقىپ ئۆتۈپ تۇرسىلا، ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز، — دېدى لىيۇ بېي ۋە كۆزىگە ياش ئېلىپ، خوشلىشىپ يولىغا راۋان بولدى.

ئەمدى گەپنى يۇەن شۇدىن ئاڭلاڭ. ئۇ نەنياڭدا يۇەن شاۋنىڭ جىجۇ ئايمىقىنى ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن 1000 ئات سوراپ ئەلچى ئەۋەتتى. يۇەن شاۋ ئۇنىمىدى، يۇەن شۇنىڭ قورسىقى كۆپۈپ، بەكمۇ ئاچچىقى كەلدى. مانا شۇ كۈندىن باشلاپ، بۇ ئاكا - ئۇكا ئىككى قېرىنداش ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق چۈشتى. يۇەن شۇ ئەمدى جىڭجۇ ئايمىقىغا ئەلچى ئەۋەتىپ، لىيۇ بياۋدىن 20 تۈمەن جىڭ ئاشلىق سورىدى، لىيۇ بياۋمۇ بەرمىدى. يۇەن شۇ بۇ ئىشنى قورسىقىغا پۈكۈپ قويۇپ، دەرھال بىر پارچە خەت پۈتتى - دە، لىيۇ بياۋنى بابلىساق دەپ سۇن جيەنگە ئاستىرتىن ئەلچى ئەۋەتتى. خەتكە مۇنداق دەپ يازدى.

لىيۇ بياۋ ئۆتكەندە سىلىنىڭ ئالدىلىرىنى توسۇپ، يوللىرىنى بوغقانىدى، ئۇنىڭغا بۇ ئەقىلنى مېنىڭ بىر تۇغقان قېرىندىشىم يۇەن شاۋ كۆرسىتىپتىكەن. ئەمدى ئۇ يەنە لىيۇ بياۋ بىلەن بىرلىشىپ جياڭدۇڭغا باستۇرۇپ كىرمەكچى بولۇۋېتىپتۇ. جانابلىرى تېزدىن لەشكەر تارتىپ بېرىپ، لىيۇ بياۋنىڭ ئەدىبىنى بەرسىلە، مەن جانابلىرى ئۈچۈن يۇەن شاۋ بىلەن تۇتۇشسام، شۇنداق قىلىپ، ئىككى ئۆچنى بىر يولدا ئالساق دەيمەن. جانابلىرى جىڭجۇ ئايمىقىنى ئالسىلا، پېقىر جىجۇنى ئالاي، گەپ شۇنداق بولسۇن!

سۇن جيەن خەتنى كۆرۈپ:

— خەپ! ليۇ بياۋ دېگەن ئوغرى ئۆتكەندە مېنىڭ ئالدىمنى توسۇپ، قايتار يولۇمنى بوغقانىدى، بۈگۈن مۇشۇنداق ئەپچىل دۇقمۇلى كەلگەندە ئۇنىڭدىن ئۆچۈمنى ئالماي، قاچانغىچە قاراپ تۇرىمەن، — دېدى ـ ده، چېكىڭ پۇ، خۇاڭ گەي، خەن داڭلارنى چاقىرىپ، ئۇلار بىلەن كېڭەشتى.

— يۇەن شۇ ئۆتۈپ كەتكەن مەككار، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ، — دېدى چېكىڭ پۇ.

— مەن ئۆچ ئالمەن دەۋاتىمەن، يۇەن شۇدىن ھەمدەملىك تىلەيمەن دەۋاتمايمەن! — دېدى سۇن جيەن ۋە شۇئان كېمىلەرنى، قورال ـ ياراغ، ئاشلىق ـ ئوزۇقلىقنى كۆپرەك بېسىپ، ئاتلارنى چوڭ كېمىلەرگە سېلىپ، دەرھال دەريا بويىغا ھازىرلاڭلار، بىرەر كۈن ئىچىدە قوشۇن تارتىپ يولغا چىقىمىز، دەپ بۇيرۇق بەردى خۇاڭ گەيگە.

ليۇ بياۋنىڭ دەريا ئۈستىگە قويغان پايلاقچىسى بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، دەرھال كېلىپ ليۇ بياۋغا مەلۇم قىلدى. ليۇ بياۋ قاتتىق چۆچۈپ، شۇئان ئەلەمدار ۋە قەلەمدار سىپاھلىرىنى يىغىپ مەسلىھەتلەشتى.

— غەم قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دەپ مەسلىھەت بەردى كۆيى لياڭ، — خۇاڭ زۇ جياڭشادىكى لەشكەرنى ئېلىپ، ئالدىن مېڭىشقا بۇيرۇسىلا، جانابلىرى جېڭىياڭدىكى قىسىملارنى ئېلىپ ھەمدەملىككە يارغايلا. سۇن جيەن دەريا ـ كۆللەرنى كەچمەي بۇ يەرگە كېلەلمەيدۇ. ئۇنىڭ قانداق جەڭ قىلغىلى ھالى بولسۇن؟

ليۇ بياۋ بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلۇپ، خۇاڭ زۇنى ھازىرلىنىشقا بۇيرۇدى، ئارقىدىن چوڭ قوشۇن يولغا چىقتى.

ئەمدى سۇن جيەنگە كېلەيلى. ئۇنىڭ تۆت ئوغلى بار ئىدى، بۇ تۆت ئوغۇلنىڭ ھەممىسىنىلا ژۇ خېنىم تۇغقان: چوڭ ئوغلىنىڭ ئېتى سۇن تىسې، يەنە بىر ئېتى بو فۇ؛ ئىككىنچى

ئوغلىنىڭ ئېتى سۇن چوەن، يەنە بىر ئېتى جۇڭ مۇ؛ ئۇچىنچى ئوغلىنىڭ ئېتى سۇن يى، يەنە بىر ئېتى چوەن بېي؛ تۆتىنچى ئوغلىنىڭ ئېتى سۇن كۇاڭ، يەنە بىر ئېتى جى زو. ۋۇ خېنىمنىڭ سىڭلىسىنىڭ سۇن جيەن. كىچىك خوتۇنلۇققا ئالغانىدى، ئۇنىڭدىن بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغۇلغان. ئوغۇلنىڭ ئېتى سۇن لاڭ، يەنە بىر ئېتى زاۋ ئەن؛ قىزنىڭ ئېتى سۇن رېن. سۇن جيەن يەنە يۇي خېنىمنىڭ بىر بالىسىنى ئۆزىگە ئوغۇل قىلىۋالغان، بۇ ئوغۇلنىڭ ئېتى سۇن شاۋ، يەنە بىر ئېتى گۇڭ لى. سۇن جيەنىنىڭ سۇن جىڭ دېگەن بىر ئىنىسى بار، ئۇنىڭ يەنە بىر ئېتى يۇ تەي ئىدى.

سۇن جيەن جەڭگە مېڭىش ئالدىدا، ئۇنىڭ بۇ ئىنىسى ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنى باشلاپ كېلىپ، ئاكىسىنىڭ ئالدىدا سالامغا تۇرۇپ شۇنداق مەسلىھەت بەردى:

— ئەي ئاغا، دۇڭ جۇ ھازىر ھەممە ھوقۇقنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالدى، خان قورقۇنچاق ھەم ئاجىز، ھازىر جاھانىنىڭ ئىچى بۇزۇلۇپ، كۆزۈنگىنى ئۆز ئالدىغا بىر بەگ بولۇۋالدى؛ جياڭدۇڭ ئەمدىلا تىنچىشقا باشلىغان بىر چاغدا، كىچىككىنە ئاداۋەتنى دەپ، يەنە چوڭ جەڭگى ـ جېدەلنى قوزغىۋەتسەك، ئاقىۋىتى ياخشى بولماسمىكىن، ئويلاپ باقسىلا، ئاغا.

— ئىنىم، ئارتۇق گەپ قىلماڭ، مەن جاھانىنى سوراۋاتقان بىر ئەر تۇرسام، كىشىلەردىن ئۆچۈمنى ئالماي، ئاچچىق يۇتۇپ يۈرىمەنمۇ! — دېدى سۇن جيەن.

— ئەي ئاتا، — دەپ تەلەپ قىلدى چوڭ ئوغلى سۇن تىسې، — گېپىڭىز راست بولسا، مېنىمۇ ئېلىۋېلىڭ.

سۇن جيەن ماقۇل كۆرۈپ، ئوغلى بىلەن كېمىگە چىقتى ۋە فەنچىڭ شەھىرىگە قاراپ يول ئالدى. خۇاڭ زۇنىڭ دەريا بويىغا مۆكتۈرۈپ قويغان مەرگەنلىرى قىرغاقتا يېقىنلىشىپ قالغان كېمىلەرنى كۆرۈپ، پارسىلدىتىپ ئوق ئاتقىلى تۇردى.

سۇن جيەن لەشكەرلىرىنى قىمىرلىماي جىم يېتىشقا بۇيرۇدى، لەشكەرلەر كېمىلەرنىڭ ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ، كېمىلەرنى ئۇياق ـ بۇياققا ماڭدۇرغان بولۇپ، ياۋنىڭ كۆزىنى بويۇپ تۇردى؛ كېمىلەر ئودا ئۇچ كۈن قىرغاقنى بويلاپ تۇردى، ئۈن نەچچە قېتىم قىرغاققا يېقىن كېلىپ، يەنە قايتىپ كەتتى. خۇاڭ زۇنىڭ لەشكەرلىرى توختىماي ئوق ئېتىۋېرىپ، ئوقلىرىنى سەللىمازا تۈگىتىپ قويدى. سۇن جيەن كېمىلەردىن ئالاھازەل ئۈن نەچچە تۇمەن ئوق تېرىۋالدى. شامال تازا ئوڭدىن كەلگەن بىر كۈنى سۇن جيەن لەشكەرلىرىگە قىرغاققا قارىتىپ تەڭلا ئوق ياغدۇرۇشنى بۇيرۇدى. قىرغاقتىكىلەر بەرداشلىق بېرەلمەي، ئائىلاج چېكىنىدى. سۇن جيەننىڭ لەشكىرى قىرغاققا چىقتى، چېڭ پۇ بىلەن خۇاڭ گەي لەشكەرنى ئىككى يولىغا بۆلۈپ، توپتوغرا خۇاڭ زۇنىڭ قارارگاھىغا باستۇرۇپ ماڭدى. ئارقىدىن خەن داڭ لەشكەر تارتىپ شىددەت بىلەن ماڭدى. ئۇلار خۇاڭ زۇنى ئۇچ تەرەپتىن قورۇپ كېلىپ، ئاخىر قاتتىق يېڭىلدى، خۇاڭ زۇ فەنچېڭ شەھىرىنى تاشلاپ، دېڭچېڭ شەھىرىگە كۆچتى. سۇن جيەن خۇاڭ گەيگە كېمىلەرنى ساقلاپ تۇرۇشنى بۇيرۇپ، ئۆزى لەشكەر باشلاپ، خۇاڭ زۇنى قوغلىشىپ كەتتى. خۇاڭ زۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقىپ، ئالدىدا سەپ قۇردى. سۇن جيەنمۇ لەشكەرلىرىنى سەپكە تىزىپ، ئېتىنغا مىنگەن ھالدا پەرزىنە ئالدىم ئالدىدا تۇردى. سۇن تىسىمۇ دوبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيىپ، نەيزىسىنى تۇتۇپ، ئېتىنغا مىنگەن ھالدا ئاتنىسىنىڭ يېنىدا تۇردى. خۇاڭ زۇ ئىككى پالۋانى بىلەن مەيدانغا چىقتى: بۇلارنىڭ بىرى جياڭشالىق جاڭ خۇ دېگەن پالۋان ئىدى، يەنە بىرى شىياڭخلىق چېن شېڭ دېگەن پالۋان ئىدى. خۇاڭ زۇ قامچىسىنى تۇڭاتۇپ تۇرۇپ: [illegible] ئەي جياڭدوڭخلوق ئوغرىلار، قايسى پۇرىكىڭلار بىلەن خان جەمەتىنىڭ يېرىگە ئاياغ باستۇرۇپ كەلدىڭلار! دەپ

ژارقىرىدى ۋە شۇ ئان جاڭ خۇنى مەيدانغا چۈشۈشكە بۇيرۇدى.

سۇن جيەننىڭ سېپىدىن خەن داڭ مەيدانغا چۈشتى. ئىككى پالۋان ئاتلىرى ئۇستىدە تۇتۇشۇپ، ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشتى، جاڭ خۇنىڭ ھالسىراپ قالغانلىقىنى سەزگەن چېن شېڭ ئات چاپتۇرۇپ ھەمدەملىككە كەلدى. يىراقتىن كۆز تىكىپ تۇرغان سۇن تسې قولىدىكى نەيزىسىنى قويۇپ، يانىڭ كىرىچىنى تارتىپ تۇرۇپ، شۇنداق ئېتىۋىدى، يانىڭ ئوقنى ۋىزىلداپ بېرىپ چېن شېڭنىڭ ماڭلىيىغا تەگدى. چېن شېڭ شۇ ئان ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. جاڭ خۇ چېن شېڭنىڭ يەرگە دومىلاپ چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ھودۇقۇپ قالدى، ئەل شۇ چاغدا خەن داڭ قىلىچ بىلەن شۇنداق ئۇرۇپ، چېن شېڭنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن ئاجرىتىۋەتتى. چېڭ يۇ خۇاڭ زۇنى تۇتماقچى بولۇپ، سەپ ئالدىغا ئات قويۇپ كەلدى. خۇاڭ زۇ دۇبۇلغىسى بىلەن ئات - پېتىنى تاشلاپ، پىيادە قىسىملارنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، جېنىنى ئېلىپ قاچتى. سۇن جيەن يېڭىلىپ قاچقان لەشكەرلەرنى قوغلىشا - قوغلىشا خەنشۇيگە يېتىپ باردى ۋە ئۇ يەردە خۇاڭ گەيگە كېمىلەرنى خەنجياڭ دەرياسىغا تارتىپ كىرىشنى بۇيرۇدى.

خۇاڭ زۇ قالغان - قاتقان لەشكەرلىرىنى يىغىپ - تىرىپ، لىيۇ بياۋنىڭ ئالدىغا باردى ۋە سۇن جيەنگە تەڭ كەلگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. لىيۇ بياۋ دەرھال كۆيي لياڭنى چاقىرىپ، ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سورىدى.

— بىز يېڭىدىنلا يېڭىلدۇق، — دەپ مەسلىھەت بەردى كۆيي لياڭ، — لەشكەرلىرىمىزنىڭ روھى سۇندى؛ شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇستەھكەم مۇداپىئە كۆرۈپ، ياۋنىڭ چاپقۇنىدىن ئۆزۈمىزنى ساقلاپ تۇرماقتىن ئۆزگە ئامال يوق؛ ئاندىن قالسا، يۈەن شاۋغا ئاستىرتىن كىشى ئەۋەتىپ، ئۇنىڭدىن ھەمدەم تىلىمەك لازىم، شۇنىڭدىلا بۇ قورشاۋدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ

كېتەلەيمىز.

— بۇ چارە ئاقىل چارە ئەمەس. ياۋ بوسۇغىمىزغا كېلىپ قالغاندا، قولىمىزنى قوۋۇشتۇرۇۋېپ، ئۆلۈمنى كۈتۈپ تۇرۇش دېگەن قانداق گەپ! پىقىرغا ئىجازەت بەرگەيلا، قولۇمدىن ئىش كەلمىسمۇ، لەشكەرنى شەھەرنىڭ سىرتىغا باشلاپ چىقىپ، ياۋ بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىپ باقاي، — دېدى سەيي ماۋ.

لېيۇ بياۋ ماقۇل بولدى. سەيي ماۋ 1 تۈمەندىن ئوشۇق لەشكەرنى شياڭياڭ شەھىرىنىڭ سىرتىغا باشلاپ چىقىپ، شيەنشەن تېغىدا سەپ تۈزدى.

سۇن جيەن غالىب لەشكىرىنى تارتىپ، دەبدەبە بىلەن يېتىپ كەلدى. سەيي ماۋ ئېتىلىنى ئوينىتىپ مەيدانغا چۇشتى.

— ئۇ لېيۇ بياۋنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ ئاكىسىغۇ، قېنى، قايسىڭ تۇتۇپ كېلىسەن ئۇ ئەبلەخنى؟ — دەپ ئۇن سالدى سۇن جيەن.

چىن فۇ تۆمۇر نەيزىسىنى پىرقىرىتىپ مەيدانغا ئات قويدى ۋە قۇيۇندەك كېلىپ سەيي ماۋ بىلەن ئېلىشتى. بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن، سەيي ماۋ يېڭىلىپ كەينىگە ياندى. سۇن جيەن لەشكىرى بىلەن يوپۇرۇلۇپ كېلىپ قىر - چاپقا ئۆتتى، جەڭدە ئۆلگەنلەر خۇددى ساينىڭ تېشىندەك دالىنى بىر ئالدى. سەيي ماۋ قېچىپ ئۇدۇل شياڭياڭ شەھىرىگە كىرىپ كەتتى. سەيي ماۋنىڭ تۇزۇك مەسلىھەتكە كىرمەيي، قاتتىق يېڭىلىشكە سەۋەبچى بولغانلىقىدىن غەزەپلەنگەن كۈيي لياڭ لەشكىرىي قانۇن بويىچە ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلدى. لېيۇ بياۋ تېخى يېقىندىلا ئۇنىڭ سېڭلىسىنى كىچىك خوتۇنلۇققا ئالغانلىقىنى ئۇچۇن، ئۇنى جازالاشنى ماقۇل كۆرمىدى.

خوش، ئەمدى سۇن جيەنگە كېلەيلى. ئۇ لەشكىرىنى تۆت تەرەپكە بۆلۈپ، شياڭياڭ شەھىرىگە باستۇرۇپ كىرىش ئۇچۇن شەھەرنى تەرەپ - تۇشتىن قورشىدى. بىر كۈنى قاتتىق بوران

چىقىپ، بارگاھ قوشۇننىڭ «ئەمىر لەشكەر» دېگەن خەت يېزىلغان كەشتىلىك تۇغنىڭ سېپىنى سۇندۇرۇپ تاشلىدى.

— بۇ ياخشىلىقنىڭ بەلگىسى ئەمەس، بۇ يەردىن ۋاقتىنچە يۆتكىلىپ كېتەيلى، — دېدى خەن داڭ.

— مەن ھەربىر جەڭدە ياۋنى يېڭىپ كېلىۋاتىمەن، شىياڭيانڭنى ئالماق كۆزۈمگە بەش قولدەك ئايان تۇرۇپتۇ؛ تۇغنىڭ سېپىنى بوران سۇندۇرۇۋېتىش بىلەنلا بەلنى قويۇۋەتكىلى بولماس! — دېدى سۇن جيەن.

سۇن جيەن خەن داڭنىڭ مەسلىھىتىگە كىرمەي، شەھەرنى ئېلىشقا ئالدىراپ ئۆزىنى باسالماي قالدى.

— مەن، — دېدى كۆيۈ لياڭ ليۇ بياۋغا، — تۇندە كۆكتىكى يۇلتۇزلارنى كۆزىتىپ چىقتىم، بىر يۇلتۇز چۈشۈپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ، بۇ يۇلتۇزنىڭ تەۋەلىكىدىن قارىغاندا، ئۇ چوقۇم سۇن جيەننىڭ يۇلتۇزىدەك تۇرىدۇ. ئېگەم ھەزرەتلىرى تېزدىن يۈەن شاۋغا خەت يېزىپ، ئۇ كىشىدىن ھەمدەملىك سورىسىلا.

لیۇ بیاۋ خەتنى يازدى ۋە يېنىدىكىلەردىن:

— قېنى، قايسىڭلار قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ، بۇ خەتنى يەتكۈزۈپ بېرەلەيسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر، — دەپ جاۋاب قىلدى نەۋقىران سەركەردە لۈي گۈك.

— ئەگەر سىز بېرىشقا پېتىنىسىڭىز، — دېدى كۆيۈ لياڭ، — پېقىرنىڭ بۇ مەسلىھىتىگە قۇلاق سالغايسىز: سىزگە 500 لەشكەر بېرىمىز، سەپ يېرىپ چىقالايدىغان ياخشى مەرگەنلەردىن كۆپرەك ئېلىۋېلىپ، شىيەتشەن تېغىغا چاپتۇرۇپ بېرىڭ. سۇن جيەن چوقۇم لەشكىرى بىلەن قوغلىشىپ بارىدۇ. سىز بۇ چاغدا يۇزچە ئادەمنى ئاجرىتىپ، تاغقا چىقىۋېلىڭ ـ دە، تاغدىن تاش يىغىپ تەييارلىۋېلىڭ؛ يۇزچە ئادەم ئورمان ئىچىگە

يوشۇرۇنۇپ، ئوقيالىرىنى بەتلەپ تۇرسۇن. ئەگەر ئۇلار قوغلىشىپ كېلىپ قالسا، ئۆزىڭىزلەر كېتىپ قالماستىن ئايلىنىپ يۇرۇپ، ئۆزىڭىزلەر يوشۇرۇنغان جايغا باشلاپ كېلىپ، بىر ياقتىن ئوق ۋە تاشنى تەڭلا ياغدۇرۇڭىزلار. ئەگەر يېڭىپ چىقسىڭىزلار، دەرھال كەينى - كەينىدىن بىرنەچچە پاي توپ ئېتىڭىزلار، شۇ چاغدا سىزلەرگە شەھەردىن ھەمدەمگە لەشكەر چىقىدۇ. ئەگەر ئۇلار قوغلىشىپ كەلمىسە، توپ ئاتماي يولىڭىزلارغا كېتىۋېرىڭىزلار. بۇگۈن كېچە ئايدىڭ ئانچە يورۇق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ، گۈگۈم چۈشۈشى بىلەنلا شەھەردىن چىقىپ كېتىڭىزلار.

لۇي گۈڭ شۇ مەسلىھەت بوينچە لەشكەرلەرنى تەقلىدى. گۈگۈم چۈشۈشى بىلەنلا كۈنچىقىش قوۋۇقىنى ئاستاغىنا ئاچتۇرۇپ، لەشكەرنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ كەتتى. بارگاھتا ئولتۇرغان سۇن جيەن بىردىنلا سۇرەن - چۇقانىڭ تېۋىشىنى ئاڭلاپ، ئېتتىك چىقىپ ئېتىغا مىندى ۋە ئوتتۇزچە ئاتلىقنى ئېلىپ قارارگاھتىن چىقىپ ئەتراپقا باقتى.

— بىر توپ ئادەم ئېتىلىپ چىقىپ شيەنشەن تېغى تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى، — دەپ مەلۇم قىلدى لەشكەرلەردىن بىرى.

سۇن جيەن سەركەردىلىرىدىن مەسلىھەت ئالماي، ھېلىقى ئوتتۇزچە ئاتلىقنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشىپ چىقىپ كەتتى.

لۇي گۈڭ لەشكەرلىرىنى تاغ ۋە توقايلىقنىڭ ئىچىگە مۆكتۈرۈپ قويغانىدى.

سۇن جيەن ئېتىنى قۇيۇندەك چاپتۇرۇپ، يالغۇز ئالدىدا ماڭدى، ئۇ تەرەپ قوشۇنىغا خېلى يىقىنلىشىپ قالغاندا:

— توختاش! — دەپ ۋارقىرىدى.

لۇي گۈڭ ئېتىنى قايرىپ كېلىپ، سۇن جيەن بىلەن توتۇشتى. لۇي گۈڭ بىر قەپەس ئېلىشىپلا كېتىپ قالدى ۋە غىپلا

قىلىپ بىر چىغىر يولنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. سۇن جيەن ئارقىدىن قوغلاشتى، بىراق لۇي گۇڭ كۆزدىن ئۆچتى. سۇن جيەن ئەمدىلا تاغقا يامىشاي دەپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا جاڭ ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ، تاغ ئۈستىدىن تاراسلاپ تاش ياغقىلى تۇردى، توقايلىقتىن ۋىژىلداپ ئوق ئېتىلدى. سۇن جيەن ئوق بىلەن تاش ئاستىغا كۆمۈلۈپ، مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقتى، ئۆزى ئېتى بىلەن شيەنشەن تېغىنىڭ ئېتىكىدە ئۆلۈپ تۈگىدى؛ رەھمىتى سۇن جيەن شۇ يىل 37 ياشقا كىرگەنىدى.

لۇي گۇڭ 30 ئاتلىقنى توسۇپ، بىرىنى قويماي قىرىپ تاشلىغاندىن كېيىن، كەينى ـ كەينىدىن بىرنەچچە پاي توپ ئاتتى. خۇاڭ زۇ، كۇەي يۆ ۋە سەي ماۋلار شۇئان لەشكەرلىرى بىلەن بۆلۈنۈپ ـ بۆلۈنۈپ، شەھەردىن چىقتى، جياڭدۇڭ قوشۇنلىرى پاتىپاراقچىلىققا چۈشۈپ، تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. خۇاڭ گەي جاھاننى قاپلىغان بۇ قىقاسنى ئاڭلاپ، سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى ۋە ئۇدۇل بېرىپ خۇاڭ زۇ بىلەن تۇتۇشتى. بىر ـ ئىككى قەپەس ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا خۇاڭ زۇنى تىرىك قولغا چۈشۈردى. چېڭ پۇ سۇن تىسىنى قوغداپ، ئۇياق ـ بۇياققا قېچىپ يۈرەتتى، دەل لۇي گۇڭغا دوقۇرۇشۇپ قالدى. چېڭ پۇ ئات قويۇپ كېلىپ، لۇي گۇڭ بىلەن بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشتى ۋە ئاخىر بىر نەيزە ئۇرۇپ لۇي گۇڭنى ئاتتىن يىقىتتى. ئىككى قوشۇن تاڭ يورۇغۇچە ئۇرۇشۇپ، ئاخىر جەڭنى توختىتىپ، لەشكەرلىرىنى يىغىشتى. لىۇ بياۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. سۇن تىسى خەنشۇيگە قايتىپ كېلىپ، ئاتىسىنىڭ ئوققا كۆمۈلۈپ ئۆلگەنلىكىنى ۋە ئاتىسىنىڭ ئۆلۈكىنى لىۇ بياۋنىڭ لەشكەرلىرى

كۆتۈرۈپ شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ھۆكۈمەت يىغلاپ كەتتى. لەشكەرلەرمۇ ئۇن سېلىپ يىغا - زار قىلىشتى.

— ئاتامنىڭ جەستىنى يات قولىغا تاشلاپ، ئۆزۈم قانداق قايتالايمەن! — دېدى نادامەت بىلەن سۇن تىنىپ.

خۇاڭ زۇنى تىرىك قولغا چۈشۈردۇق، بېگىم، — دەپ سۆز ئاچتى خۇاڭ گەي، — ھازىر ئۇ بىزنىڭ قولىمىزدا، بىز ئەمدى غوجامنىڭ جەستىنى بەرسەكلا، خۇاڭ زۇنى قولۇكلارغا قايتۇرۇپ بېرىمىز دەپ شەھەرگە بىر ئەلچى كىرگۈزەيلى.

خۇاڭ گەينىڭ گېپىنى تۈگە - تۈگىمەيلا لەشكەر بېشى خۇەن جېپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

— مەن كىرەي، چۈنكى مەن لىيۇ بياۋ بىلەن كونا تونۇش، — دېدى.

سۇن تىنىپ ماقۇل بولدى. خۇەن جېپ شەھەرگە كىرىپ، لىيۇ بياۋ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھۋالنى ئوچۇق ئېيتتى.

— سۇن جيەننىڭ جەستىنى، — دېدى لىيۇ بياۋ، — ئۆزۈم ئەتەي گۈەنسەيگە سالدۇرۇپ، ئۆز يېنىمدا ساقلاۋاتىمەن. خۇاڭ زۇنى دەرھال قايتۇرۇۋېتىكلار، ئەمدى لەشكەرلىرىمىزنى يىغىپ، جەڭگى - جېدەل قىلىشماي تىنچ ئۆتۈشەيلى.

خۇەن جېپ سالام - تەزىم بىلەن رەھمەت ئوقۇپ، ئەمدىلا قايتماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، پەستە تۇرغان كۈەي لياڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ياق! بولمايدۇ! پېقىرنىڭ بىر سۆزۈم بار، جياڭدۇڭ قوشۇنلىرىنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇۋەتمەسلىك بولمايدۇ، ئاۋۋال خۇەن جېپنىڭ كالىلىسىنى ئېلىپ، ئاندىن ئىشلىتىلىدىغان

پەم - پەنتەمىزنى دېيىشەيلى، — دېدى. دەرھەقىقەت:

ياۋنى قوغلاشقان سۈن جيەن كەتتى قازاغا،
سۈلھىگە كەلگەن خۇەن جيې قالدى بالاغا.

خۇەن جيېنىڭ ئاخىر قانداق بولىدىغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەككىزىنچى باب

ۋاك يۇننىڭ ئۇستىلىق بىلەن بىر - بىرىگە چېتىپ قويۇش پەنتىنى ئىشلەتكەنلىكى دۇك جۇنىڭ فېڭىيى شىياڭدا جاڭجال چىقارغانلىقى

ئەلقىسسە، كۆەي لياك:

— سۇن جيەن ھازىر ئۆلدى، بالىلىرىنىڭ ھەممىسى تېخى كىچىك، ئۇلارنىڭ مۇشۇ ئاجىز پەيتىدىن پايدىلىنىپ، تېز لەشكىرىي يۈرۈش قىلساق، بىرلا كۆچەش بىلەن جياڭدۇڭنى ئالالايمىز. ئەگەر جەسەتنى بېرىپ لەشكەرلەرنى قايتۇرساق، ئۇلار دېمىنى ئېلىۋېلىپ كۆچىيىدۇ - دە، جەنجۇ ئۇچۇن بالايىئاپەت بولىدۇ، — دېدى.

— خۇاك زۇ ئۇلارنىڭ قولىدا، ئۇنىڭ قانداق تاشلاپ كېتەلەيمەن؟ — دېدى لیۇ بياۋ.

— بىر پاراسەتسىز خۇاك زۇ ھېسابىغا جياڭدۇڭغا ئىگە بولساق، نېمىسى بولمايدىكەن؟ — دېدى كۆەي لياك.

— خۇاك زۇ بىلەن ئارىمىزدا سەممىي قەدىرداناللىق مۇناسىۋىتى بار. ئۇنىڭدىن كېچىش ۋاپاسىزلىق بولىدۇ، — دېدى لیۇ بياۋ.

خۇەن جيې ئۆز قارارگاھىغا قايتۇرۇلدى، ۋەدە بويىچە سۇن جيەننىڭ جەستى بىلەن خۇاك زۇ ئالماشتۇرۇلىدىغان بولدى.

سۇن تىسى خۇاڭ زۇنى بوشىتىپ قايتۇردى، مۇردا سېلىنغان گۈەنسەينى تاپشۇرۇۋېلىپ، لەشكەرلىرىنى جەڭ مەيدانىدىن يىغدى، ئاندىن جياڭدۇڭغا قايتىپ كەتتى، ئاتىسىنىڭ بولسا چۈپئا تۇزلەڭلىكىگە دەپنە قىلدى. سۇن تىسى ماتەم - دەپنە مۇراسىملىرىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، لەشكەرلىرى بىلەن جياڭدۇڭغا كېلىپ ماكانلاشتى، دانىشمەن ۋە ئالىملارنى توپلاش ئۈچۈن كەمتەرلىك بىلەن باشقىلارغا ھۆرمەت - ئىلتىپات كۆرسەتتى، تەرەپ - تەرەپتىن ئاتاقلىق ئەزىمەتلەر كېلىپ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ تۇردى. بۇ گەپ مۇشۇ بەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى دۇڭ جۇغا كېلەيلى. ئۇ چاڭئەندە سۇن جيەنىڭ ئۆلگىنىنى ئاڭلاپ:

— مەن بىر بالادىن قۇتۇلۇپتىمەن، — دەپ خىتاب قىلدى ۋە، — بالىلىرى نەچچە ياشتا؟ — دەپ سورىدى.

— 17 ياشتا، — دەپ جاۋاب بەردى بىرى.

دۇڭ جۇ بۇنى پىسەنتىگىمۇ ئالمىدى ۋە شۇنىڭدىن باشلاپ تېخنىمۇ گىدىيىپ كەتتى، ئۆزىنى «شاڭفۇ»* دەپ ئاتىۋالدى. پۇرۇش - تۇرۇشتا شاھانە مۇراسىم - مەرىكە جابدۇقلىرىنى ئىشلەتتى، ئىنىسى دۇڭ مىننى سول قول سەركەردىلىككە تەيىنلەپ، ئۇنىڭغا خۇخۇ بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى، جىيەنى دۇڭ خۇاڭنى ياساۋۇل بەگلىكىگە تەيىنلەپ، ھەرەم لەشكەرلىرىنى جوڭقۇرۇشقا قويدى. دۇڭ جۇنىڭ جەددى - جەمەتلىرىنى ياش - قېرى دېمەستىن ھەممىسىگە بەگلىك مەرتىۋە بەردى. چاڭئەندىن 250 چاقىرىم يىراقلىقتا، خەلقتىن 25 تۇمەن ھاشار ئېلىپ، مېيۇدا بىر قورغان سالغۇزدى. قورغان سېپىللىرىنىڭ ئېگىزلىكى ۋە قېلىنلىقى چاڭئەن شەھىرىنىڭ سېپىلىغا ئوخشاش سېلىندى، قورغاننىڭ ئىچىگە

---

* شاڭفۇ — جۇ خانلىقىنىڭ ۋۇ ۋاڭى لۈي ۋاڭنى ھۆرمەتلەپ «شاڭفۇ» دەيتتى؛ بۇ يەردە دۇڭ جۇ ئۆزىنى لۈي ۋاڭغا ئوخشاتماقچى.

ساراي ۋە ئامبارلار سېلىندى، 20 يىل يەتكۈدەك ئاشلىق قاچىلاپ ساقلاندى؛ خەلق ئىچىدىن 800 ياش ساھىبجامال قىزلار تاللىنىپ ساراي ئىچىگە خىزمەتكە قويۇلدى. ھەددى ـ ھېسابسىز ئالتۇن، لەھەل ـ جاۋاھىرلار، رەڭگارەڭ تاۋار ـ دۇردۇنلار، ئۈنچە ـ مەرۋايىتلار توپلاندى؛ دۇڭ جۇنىڭ خوتۇن، بالا ـ ۋاقىلىرى بۇ ساراينىڭ ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. دۇڭ جۇ يېرىم ئاي ياكى بىرەر ئايدا چاڭئەنگە بىر قېتىم بېرىپ تۇراتتى، ۋەزىر ـ ۋۇزرالار ئۇنى تاكى خېڭمېن* قوۋۇقىنىڭ تېشىغىچە ئۇزىتىپ چىقاتتى. دۇڭ جۇ ھەمىشە دېگۈدەك يولغا چېدىر تىكتۈرۈپ، ۋەزىرلەرنى يىغىپ مەرىكە ـ سورۇن تەييارلاتتى. بىر كۈنى دۇڭ جۇنى ۋەزىر ـ ۋۇزرالار خېڭمېن قوۋۇقىنىڭ تېشىغىچە ئۇزىتىپ چىققىنىدا، دۇڭ جۇ مەرىكە ـ سورۇن تەييارلىتىپ، ئۇلارنى كۈتۈۋالدى، يۇقىرى جايلاردىن ئەل بولغان بىرنەچچە يۈز لەشكەرمۇ شۇ يەرگە كېلىپ قالدى. دۇڭ جۇ ئۇلارنى قىيناشقا ئەمىر قىلدى ـ دە، بەزىلىرىنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى كەستۈردى، بەزىلىرىنى داشقازانغا سېلىپ قايناتقۇزدى. داد ـ پەرياد دەستىدىن جاھان تىترىدى، ۋەزىر ـ ۋۇزرالار قورقۇشۇپ ئەزايى ـ بەدەنلىرى سىرقىراپ، قوللىرى تىترەپ چوكىلار يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ئەمما، دۇڭ جۇ يەنە ئادەتتىكىدەك كۈلۈپ، پاراڭ بىلەن تامىقىنى يەۋەردى. يەنە بىر كۈنى دۇڭ جۇ خاندانلىق مەھكىمىسىدە بەگ ـ سىپاھلارنى يىغىپ، ئىككى رەت قىلىپ ئولتۇرغۇزدى. قەدەھلەر بىرقانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن لۇي بۇ توغرا كىرىپ كەلدى ـ دە، دۇڭ جۇنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەر دەپ پىچىرلىدى، دۇڭ جۇ كۈلۈپ:

— شۇنداقكەن ـ دە، ئەپچىقىڭ! — دەپ لۇي بۇغا بۇيرۇق بەردى. لۇي بۇ مەرىكە ـ سورۇندا ئەمىرمېمار جاڭ ۋېننى تۇتۇپ

---

* خېڭمېن — خەن خاندانلىقى دەۋرىدە پايتەخت چاڭئەننىڭ يۇقىرى كۈنپېتىش تەرىپىدىكى بىر قوۋۇق.

ئېلىپ چىقىپ كەتتى. بەگ ـ سىپاھلارنىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا، نۆكەرلەر قىزىل پەتنۇسقا جاڭ ۋېنىنىڭ بېشىنى ئېلىپ كىردى. بۇنى كۆرگەن بەگ ـ سىپاھلارنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى. دۇڭ جۇ كۇلۇپ تۇرۇپ:

— ھەر بىرلىرى چۆچۈشمىسىلە، جاڭ ۋېن يوەن شۇ بىلەن بىر تىللىق بولۇۋېلىپ ماڭا سۇيىقەست قىلماقچىكەن. يوەن شۇنىڭ جاڭ ۋېنغا ئەۋەتكەن خېتى ئوغلۇم لۇي بۇنىڭ قولىغا تېگىپ قاپتۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇنى ئۆلتۈردۇم. ھەربىرلىرى ئەندىشە قىلىشمىسىلا، — دېدى.

بەگ ـ سىپاھلار «خوش ـ خوش!» دەپ تارقىشىپ كەتتى.

زېمىن بېگى ۋاڭ يۈن ئۆيىگە قايتقىنىدىن كېيىن، مەركە ـ سورۇندا بولغان ۋەقەنى ئويلاپ ئولتۇرالماي قالدى. كېچىسى ئاي يورۇقىدا، ھاسىسىنى ئېلىپ باغقا چىقتى ۋە باغدىكى چاي شىپاڭىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ئاسمانغا قارىدى ۋە كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش كەتتى. تۇيۇقسىزلا موداەنگۇل شىپاڭىنىڭ يېنىدا بىراۋنىڭ ئاھ ـ زار ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى. ۋاڭ يۈن ئاستا قەدەم بېسىپ ماراپ قارىۋىدى، ئۆز ئۆيىدىكى غەزەلخان دىياۋ چەن ئىكەن. بۇ قىز گۈدەك ۋاقتىدىلا بۇ دەرگاھقا قوبۇل قىلىنىپ، ئۇنىڭغا غەزەل ۋە رەقىس ئۆگىتىلگەنىدى، ھازىر ئۇ 16 ياشقا كىرىپ، لۇتپىي كامالەتلىككە يۈزلۈپ يېتىلگەنىدى، ۋاڭ يۈن بۇ قىزنى ئۆز بالىسىدەك كۆرەتتى. ۋاڭ يۈن كېچىدە خېلى ئۇزۇن تېكىشاپ تۇرغاندىن كېيىن:

— ھەي پەسكەش، بىراۋ بىلەن ئىشقى ـ مۇشقى باغلىدىڭمۇ نېمە؟ — دېدى.

— كەمىنە ئاجىزەلىزىدە، نېمىدىكى، بىراۋغا ئىشقى باغلاش! — دېدى چۆچۈپ كەتكەن دىياۋ چەن تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ.

— ئەگەر بىراۋغا ئىشقى ـ مۇشقى باغلىمىغان بولساڭ، نېمە

ئۇچۇن بۇ كېچىدە ئاھ چېكىپ يۇرىسەن؟

— مەن يۇرەك سۆزۈمنى ئېيتتىم بېرەي!

— ھېچ گەپقالماستىن راستىنكىنى ئېيت!

— ئاجىزەلبىرى، ھەزرەتلىرىنىڭ دۆلەتلىرى ساپىسىدە نەغمە ـ ناۋا ۋە ئوسۇل ـ رەقىس ئۆگەندىم، زور ئىلتىپات ـ دۆلەتلىرىنى كۆردۈم، ۋۇجۇدۇم پارە ـ پارە، ئوستېخىنىم تالقان بولۇپ كەتسىمۇ قىلغان ياخشىلىقلىرىڭ تۈمەندىن بىرىنى قايتۇرالمايمەن. بۇ يېقىندىن بېرى ھەزرەتلىرىڭ قوشۇمىلىرى تۇرۇكلۇك تۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئەلنىڭ بېشىغا زور بىر ئېغىر چىلىق چۈشكەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدىم، سوراشقا تىلىم بارمىدى، بۇگۈن يەنە ھەزرەتلىرىنى پەرىشان كۆردۈم، شۇڭا ئاھ چەككەنىدىم. كۆتۈلمىگەندە ھەزرەتلىرى بۇنى كۆرۈپ قالدىلا، ئەگەر ماڭا بۇيرۇيدىغان خىزمەتلىرى بولسا بۇيرۇسىلا، ئەسلا رەت قىلماي باش ئوستىگە قوبۇل قىلىمەن.

— كىم ئويلىسۇن، خەن خاندانلىقىنىڭ تەقدىرى بۇگۈن سېنىڭ ئىلكىتىدە ئىكەنلىكىنى! يۇر ھۇجرىغا! — دېدى ۋاڭ يۈن ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ.

دىياۋ چەن ۋاڭ يۈننىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىردى، ۋاڭ يۈن ئۆيدىكى ئاياللارنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىۋەتتى، دىياۋ چەننى ئولتۇرغۇزدى ۋە ئەجدە ـ تەزىم قىلدى. دىياۋ چەن ھەيران بولغىنىچە دەرھال يۈكۈنۈپ يەر ئۆپۈپ:

— ھەزرەتلىرى نېمىشقا مۇنداق قىلىدىلا؟ — دېدى ئوڭايسىزلىنىپ.

— سەن خەن خاندانلىقى ئىلكىدە ياشاۋاتقان پۇقرالارغا ئىچ ئاغرىتتىڭ! — دېدى ۋاڭ يۈن كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش ئېقىتىپ.

— مەن بايا نېمە خىزمەتلىرى بولسا بۇيرۇسىلا، ئەسلا رەت قىلماي باش ئوستىگە قوبۇل قىلىمەن دېدىمغۇ، — دېدى

دىياۋ چەن.

— ھازىر ئەل تەھلىكىدە، خان، ۋەزىرلەر خەۋپ ئاستىدا قالدى، بىزنى بۇ مۇشكۈللۈكتىن قۇتۇلدۇرۇش پەقەت سېنىڭلا قولۇڭدىن كېلىدۇ، — دېدى يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ ۋاڭ يۇن، — مۇناپىق ۋەزىر دۇڭ جۇ ھازىر خان تەختىنى كۆزلەۋاتىدۇ؛ خاندانلىقتىكى قەلەمدار ـ ئەلەمدار، بەگ ـ سىپاھلار بۇنىڭغا ھېچبىر چارە ـ تەدبىر تاپالمىدى. دۇڭ جۇنىڭ بىر ئاسىراندى ئوغلى بار. ئۇنىڭ ئىسىم ـ زاتى لۇي بۇ، بۇ قالتىس باتۇر نېمە، قارىسام بۇلار — ئاتا ـ بالا ئىككىسىلا شەھۋەتپەرەس كۆرۈنىدۇ. بۇ گۇن مەن بۇلارغا «بىر ـ بىرگە چېتىپ قويۇش» پەنتىنى قوللانماقچىمەن: ئالدى بىلەن سېنى لۇي بۇغا ياتلىق قىلىشقا ۋەدە قىلىپ قويۇپلا دۇڭ جۇغا بېرىۋېتىمەن؛ سەن بۇ ئەپلىك پەيتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدا ئىناقسىزلىق تۇغدۇرىسەن ـ دە، لۇي بۇ دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىز بىر چوڭ بالادىن خالاس تاپىمىز. خاندانلىقنى قايىندىن تىكلىگەن بولىمىز، بۇنىڭ ھەممىسى سېنىڭ ئەجرەڭ بولىدۇ. سەن بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟

— ھەزرەتلىرىنىڭ ئەمرىنى باش ئۈستىگە قويۇل قىلىمەن، ئەسلا رەت قىلمايمەن دېگەندىن كېيىن مېنى ئۇنىڭغا تەقدىم قىلىۋەرسىلە، قالغىنىنى ئۆزۈم جايلايمەن؛ — دېدى دىياۋ چەن.

— ئىش ئەگەر پاش بولۇپ قالسا، ئۇرۇق ـ ئەۋلادىمدىن تارتىپ قۇرۇتۇۋېتىدۇ، — دېدى ۋاڭ يۇن.

— ھەزرەتلىرى غەم قىلمىسىلا، ئەگەر مەن ۋاپاسىزلىق قىلسام، بېشىمغا تۇمەنلىگەن قىلىچ كېلىپ تەگسۇن! — دېدى دىياۋ چەن.

ۋاڭ يۇن تەزىم قىلىپ تەشەككۇر بايان قىلدى.

ئەتىسى ۋاڭ يۇن ئۆيىدە ساقلاپ كەلگەن ئىنسان

مەرۋايىتتىن بىرنەچچە دانىسىنى چىقىرىپ، كاتتا ھۇنەرۋەندىن بىرنىگە ئالتۇن تاج ياساتتى ۋە ئۇنى بىر كىشىدىن خۇپىيانە لۇي بۇغا ئەۋەتتى. لۇي بۇ بۇنىڭغا خۇشال بولۇپ كېتىپ، ئۆزى ۋاڭ يۇنىڭ دەرگاھىغا رەھمەت ئېيتقىلى كەلمەكچى بولدى. ۋاڭ يۇن ئېسىل تاۋام ھازىرلاپ لۇي بۇنىڭ كېلىشىنى كۈتتى. لۇي بۇ كەلگەندىن كېيىن ۋاڭ يۇن ئىشىك ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە ئىچكىرىكى دىۋانغا باشلاپ كىرىپ، تۆرگە ئولتۇرغۇزدى.

— كەمىنە لۇي بۇلىرى باش ۋەزىر سازىيىنىڭ بىر سەركەردىسى، جانابلىرى بولسىلا خانلىقىمىزنىڭ ئۇلۇغ ۋەزىرلىرىدىن بىرى، نېمە سەۋەبتىن بۇ قەدەر ئىلتىپات كۆرسىتىدىلا؟ — دېدى لۇي بۇ.

— ھازىر ئەلدە جانابلىرىدىن باشقا ھېچقانداق بىر پالۋان يوق. مەن جانابلىرىنىڭ مەنسەپلىرىنى ئەمەس، ئىستىداتلىرىنى ھۆرمەت قىلىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاڭ يۇن.

لۇي بۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. ۋاڭ يۇن مېھمىنىغا سەمىمىي ھالدا شاراب تۇتتى، تىل ياغلىمىلىقى بىلەن باش ۋەزىر دۇڭ جۇ ھەم لۇي بۇنىڭ ئەخلاق - پەزىلەتلىرىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىدى. لۇي بۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ ئىچكىۋازلىق قىلدى. ۋاڭ يۇن بىرنەچچىلا خىزمەتكارنى ئېلىپ چىقىپ شاراب قۇيۇشقا بۇيرۇدى، قالغانلارنى بولسا چىقىرىۋەتتى. ئۇلار ئىچكىۋازلىق بىلەن چالا كەيپ بولۇشقاندا، ۋاڭ يۇن:

— قىزىمنى چاقىرىڭلار! — دېدى.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئىككى دېدەك چىرايلىق ياسانغان دىياۋ چەننى باشلاپ چىقتى. لۇي بۇ ھەيران قېلىپ:

— كىم بۇ؟ — دەپ سورىدى.

— قىزىم دىياۋ چەن بولىدۇ. پېقىرنى جانابلىرى ياخشى كۆرگەنلىكىلىرى ئۈچۈن، سىلىنى يات كۆرمەي، قىزىمنى جانابلىرى بىلەن كۆرۈشۈشكە ئەپچىققۇزدۇم، — دېدى ۋاڭ يۇن

دىياۋ چەننى لۇي بۇغا شاراب تۇتۇشقا بۇيرۇپ تۇرۇپ.

دىياۋ چەن لۇي بۇغا شاراب ئۇزاتتى، ئىككىسى قاش ـ كۆز تاشلاشتى. ۋاڭ يۇن كەيپ بولغان بولۇۋېلىپ:

— قىزىم! سەركەردىگە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن مەي تۇتۇپ قانغۇچە ئىچىۋر، پۇتۇن ئائىلىمىز سەركەردىگە باغلىقتۇر! — دېدى.

لۇي بۇ دىياۋ چەننى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. دىياۋ چەن يالغاندىن كىرىپ كەتمەكچى بولۇۋېدى، ۋاڭ يۇن:

— سەركەردە مېنىڭ ئەڭ يېقىن ئاغىنەم، قىزىم ئولتۇرۇۋەر، نېمە تارتىنىسەن؟ — دېدى.

دىياۋ چەن ۋاڭ يۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. لېيۇ بۇ كۆزىنى ئۇزمەستىن دىياۋ چەنگە قارىدى، يەنە بىرقانچە قەدەھ شاراب ئىچتى. ۋاڭ يۇن دىياۋ چەننى قولى بىلەن كۆرسىتىپ، لۇي بۇغا:

— خىزمەتلىرى ئۈچۈن بۇ قىزنىڭ بېشىنى سىلىگە باغلاپ قويايي دەيمەن، بۇنىڭغا قانداق دەيدىلاكىن؟ — دېدى.

لۇي بۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ رەھمەت ئېيتقان ھالدا:

— ئەگەر ئۇنداق مەرھەمەتلىرى بولىدىكەن، ئاياغلىرىدا قوللارچە خىزمەت قىلىمەن، — دېدى.

— خەيرلىك بىر ۋاقىت بەلگىلەپ دەرگاھلىرىغا ئۇزىتىپ قويىمەن، — دېدى ۋاڭ يۇن.

لۇي بۇ ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە كۆزىنى دىياۋ چەندىن ئۇزمىدى، دىياۋ چەنمۇ كۆزى بىلەن ئىشق ئىزھار قىلدى. بىر پەستىن كېيىن مەرتىكە ـ سورۇن ئاخىرلاشتى.

— جانابلىرىنى قوندۇرۇپ قالماقچىدىم، باش ۋەزىر جانابلىرى گۇمان قىلامدىكىن دەپ ئېھتىيات قىلىۋاتىمەن، — دېدى ۋاڭ يۇن.

لۇي بۇ قايتا ـ قايتا تەشەككۈر بىلدۈرۈپ كېتىپ قالدى.

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ۋاڭ يۈن دېۋاندا دۈڭ جۇ بىلەن كۆرۈشۈپ قالدى. ئۇ لۇي بۇنىڭ بولمىغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، يۈكۈنۈپ ئولتۇرغىنىچە:

— كەمتىلىرى باش ۋەزىر ئالىيلىرىنىڭ غېرىب خانامغا ئادەتتىكى مەرىكە - سورۇنغا قەدەم تەشرىپ قىلىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن. خاھىشلىرى قانداقكەن؟ — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

— زېمىن بېگىم تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە بېرىشىم لازىم، — دېدى دۈڭ جۇ.

ۋاڭ يۈن تەزىم بىلەن تەشەككۈر بىلدۈرۈپ ئۆيىگە قايتتى، دېگىنى ۋە قۇرۇقلۇقتىكى ئېسىل نازۇنېمەتلەردىن تاۋام تەييارلىدى، ئالدى دېۋاننىڭ ئوتتۇرىسىغا داستىخان يايدى، يەرگە زەربات - كەشتىلىك رەختلەردىن پايانداز سالدى، تامنىڭ ئېچى - تېشىغا پەردىلەر تارتتى. ئەتىسى چۈشتە دۈڭ جۇ يېتىپ كەلدى. ۋاڭ يۈن ساراي كىيىمى بىلەن مېھمانىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، تەكرار - تەزىم قىلىپ ھارمىدى. دۈڭ جۇ ھارۋىدىن چۈشتى، ئۇنىڭ ئەترايىدىكى 100 دىن ئارتۇق قوراللىق قورۇقچى دېۋانغا تىقىلىشىپ كىردى ۋە ئىككى ياندا رەت - رەت بولۇپ تۇردى. ۋاڭ يۈن دېۋاندا يەنە تەزىم بەجا كەلتۈردى، دۈڭ جۇ تۇرۇشقا ئەمر قىلدى ۋە يېنىدا ئولتۇرۇشقا ئىجازەت قىلدى. ۋاڭ يۈن:

— باش ۋەزىر جانابلىرىنىڭ ئەخلاق - پەزىلەت، شانۇ - شەۋكەتلىرى ئالدىدا يى يىن ۋە جۇ گۇڭلار* ھېچقانچە بىر نېمىلەر ئەمەس، — دېدى.

دۈڭ جۇ خۇشال بولدى. مەي ئىچىلىپ، سازلار چېلىندى. ۋاڭ يۈن دۈڭ جۇنى ھۆرمەتلەپ كۈتتى. مەي كەچكىچە داۋام قىلدى، ۋاڭ يۈن دۈڭ جۇنى دېۋانغا تەكلىپ قىلدى. دۈڭ جۇ

---

* يى يىن ۋە جۇ گۇڭ — يى يىن شاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى سىياسەتچى، جۇ گۇڭ جۇ سۇلالىسى دەۋرىدىكى سىياسەتچى.

قورۇقچىلارغا قىلىشقا ئەمىر بەردى. ۋاڭ يۇن قەدەھ كۆتۈرۈپ تۇرۇپ:

— كەمىنىلىرى ياشلىقىمدىن تارتىپ رەسەتچىلىكنى ئۆگەنگەنىدىم، كىچە يۇلتۇزلارغا قارىسام خەن خاندانلىقىنىڭ تەقدىر - قىسمىتى توشۇپتۇ. ئالىيلىرىنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىلىرى، پەزىلەت، ئەخلاقلىرى ئالەمگە پۈر بولدى. ھازىرقى پەيت خۇددى ياۋنىڭ خان تەختىنى سۇنغا ئۆتكۈزۈپ بەرگىنى يۇنىڭ شۇن خانىنىڭ تەختىگە ۋارىسلىق قىلغىنىدەك بىر ئىش بولۇپ قالدى، بۇنىسى ئاللا راۋا كۆرىدۇ ۋە بۇ خەلق ئارزۇسىغا لايىق كېلىدۇ، — دېدى.

— مۇنداق قىلىشقا نېمە ھەددىم! — دېدى دۇك جۇ.

— قەدىمكىلەردە: «ئېزگۈلۈق يامانلىق ئۈستىگە يۇرۇش قىلىدۇ، ئىستىداتسىزلار ئىستىدات ئەھلىلىرىگە يول بېرىدۇ» دېگەن گەپ بار. بۇ ھەددىدىن ئاشقانلىق ئەمەس! — دېدى ۋاڭ يۇن.

— ئەگەر تەخرى ماڭا بۇيرۇغان بولسا، سىز ئۇلۇغ ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكۈچى بولغايسىز، — دېدى دۇك جۇ كۇلۇپ.

ۋاڭ يۇن تەشەككۇر بىلدۈردى. دۇاننىڭ ئوتتۇرىسىغا گۈللۈك شامالار يېقىلدى. شۇ يەردە پەقەت مەي قۇيۇپ بېرىدىغان، تائام توشۇيدىغان چۆرە قىزلار قالدى.

— سارايدىكى نەغمە - ناۋا، ئۇسسۇل - رەقس مۇبارەك كۆڭۈللىرىنى ئاچالمايدۇ، غېرىب خانامدا ئۆي رەققاسلىرى بار. بىر پەس كۆڭۈللىرىنى ئاچسىلا قانداق؟ — دېدى ۋاڭ يۇن.

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى دۇك جۇ.

ۋاڭ يۇن پەردىنى چۈشۈرگۈزدى. سازلار جارانلىندى. دىياۋ چەن پەردىنىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناندى. بۇ ھال

بىر نەزمىدە مۇنداق مەدھىيىلەنگەن:

ئەسلى جاۋ يالا ساريىدا تۇرغۇچى ئادەم بولۇپ،
ئۆتتى خۇددى چۆچۈگەن هاڭغىراتقا ئوخشاش تولغىنىپ.
ئۆتكىنىدەك يازلىقى دۇڭتىك كۆلىنىڭ بويىدىن،
قەدىمى نازۇك ـ سىلىق ساهىبجامال پەرۋاز ئۇرۇپ.
يېڭى تۇس ئالدى ئېسىل گۈللەر شامالىنىڭ بويىدىن،
يېتمەس باهارغا خۇش شامال ئىچرە سارايى هاسىل بولۇپ.

يەنە بىر نەزمىدە مۇنداق دېيىلگەن:

ئۇچتى قارلىغاچ يورغىلاپ ئاڭلاپ چىكىلداق سازىنى،
ئالدى بىر پارچە بۇلۇت قاپلاپ گۈزەل دىئارىنى.
سۇرمىلىك قاشىغا مىڭ جانمۇ تەسەددۇق بولغۇسى،
قالىدۇ هاڭ ـ تاڭ خالايىق كۆرسە بىر رۇخسارىنى.

بىر تەبەسسۇم كۈلكىسىن مىڭ سومغا ئۇ بەرمەس ئىدى،
خۇش چىرايلىق هۆسنىگە پەردار پەقەت كەتمەس ئىدى.
تۆگىتىپ ئۇسسۇل ـ ئويۇننى پەردىدىن ماراپ قاراپ،
چۈشىياڭ ژاڭنىڭ كىم ئىكەنىنى پەقەت بىلەلمىدى.

ئۇسسۇل تۈگىگەندىن كېيىن دۇڭ جۇ دىياۋ چەنىنى يېقىن كېلىشكە بۇيرۇدى. دىياۋ چەن پەردە ئىچىگە كىرىپ لاتاپەت ـ ئەدەپ بىلەن قايتا ـ قايتا تەزىم قىلدى. دۇڭ جۇ دىياۋ چەننىڭ گۈزەل هۆسنىنى كۆرۈپ:

— بۇ قىز كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— غەزەلخان قىز دىياۋ چەن، — دەپ جاۋاب بەردى ژاڭ يۈن.

— غەزەل ئېيتالامدۇ؟ — دەپ سورىدى دۇك جۇ.
ژاك يۇن دىياۋ چەننى سەندەل تاكتىكى بىلەن بىر غەزەل ئوقۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى.

مىسلى بىر جەننەتتىدۇر ئۇل ماھى قىزنىڭ لەۋلىرى،
چاچىدۇ باھار پۇراقىن ئۇنچە - دۇردان چىشلىرى.—
شەمشەرى ئۆتكۈر قەلەمپۇردەك پۇراقلىق تىللىرى،
كېسىلۇر قىز ئالدىدا بۇزۇق ۋەزىرلەر باشلىرى.

دۇك جۇ ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختىدى، ژاك يۇن دىياۋ چەننى قەدەھ تۈتۈشقا بۇيرۇدى. دۇك جۇ قەدەھنى ئېلىۋېتىپ:
— نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟ — دەپ سورىدى.
— خادىمەلىرى 16 ياشقا كىردىم، — دەپ جاۋاب بەردى دىياۋ چەن.
— پەرىشتىلەر ئىچىدىكى ئىنسان ئىكەن! — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ دۇك جۇ.
— بۇ قىزنى ئالىيلىرىغا نەقدىم كەتسەم، قوبۇل قىلامدىلاكىن؟ — دېدى ژاك يۇن.
— بۇ ئىلتىپاتنى نېمە بىلەن قايتۇرۇش كېرەك؟ — دېدى دۇك جۇ.
— بۇ قىزنىڭ ئالىيلىرىنىڭ خادىمەلىكىگە ئېرىشىشى ئىنتايىن چوڭ بەختىيارلىقتۇر، — دېدى ژاك يۇن.
دۇك جۇ قايتا - قايتا تەشەككۈر بىلدۈردى. ژاك يۇن كىنگز سېلىنغان ھارۋا ھازىرلىتىپ، دىياۋ چەننى دۇك جۇ سارىيىغا ئۇزاتتى. دۇك جۇمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ خەيرلىشىپ يۇرۇپ كەتتى. ژاك يۇن ۋەزىرئەزەمنى تاكى سارىيىغا قەدەر ئۇزىتىپ كېلىپ، ئاندىن خەيرلىشىپ ياندى.

ژاك يۇن ئاتلىق يولنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە، ئىككىسى قاناتتىكى قىزىل پانۇسلار بىلەن يورۇتۇلغان يولدا يالماڭ قورالى بىلەن ئاتلىق كېلىۋاتقان لۇي بۇنى كۆردى. لۇي بۇ ژاك يۇنگە تۇشمۇتۇش كېلىپ، ئېتىنى توختاتتى - دە، بىر قولى بىلەن ژاك يۇننىڭ ئېتىكىنى تۇتۇۋېلىپ، توۋلىغان هالدا:

— هەي زېمىن بېگىم! دىياۋ چەننى دەسلەپ ماڭا بېرىپ، بۇگۇن يەنە ۋەزىرئەزەمگە سوۋغا قىپتىلا، مېنىڭ ئەخمەق قىلماقچىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ سۆزلىشىدىغان جاي ئەمەس، ئۆيۈمگە مەرھەمەت قىلسىلا! — دېدى ژاك يۇن دەررۇ ئۇنى توختىتىپ.

لۇي بۇ ژاك يۇن بىلەن بىللە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلدى، ئاتتىن چۈشۈپ ئارقا دىۋانغا كىردى. رەسمىي سالام - سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن ژاك يۇن:

— سەركەردە جانابلىرى، نېمە ئۈچۈن مېنىڭدىن ئاغرىنىدىلا؟ — دېدى.

— ئادەملەر دىياۋ چەننى كېگىز سېلىنغان هارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ۋەزىرئەزەمنىڭ سارىيىغا ئەۋەتكەنلىرى هەققىدە ماڭا خەۋەر يەتكۈزۈشتى. نېمە غەرەز بىلەن مۇنداق قىلدىلا؟ — دەپ سوئال قويدى لۇي بۇ.

— سەركەردە جانابلىرى، تېخى بىلمەيدىكەنلا - دە! ۋەزىرئەزەم دىۋاندا ماڭا: «مېنىڭ بىر ئىشىم بار، ئەتە ئۆيىڭىزگە بارىمەن» دېدى. مەن ئادەتتىكە - سۈرۈن هازىرلاپ كۈتتۈم. ۋەزىرئەزەم ئىچكۈلۈك ئارىسىدا: «سىزنىڭ دىياۋ چەن ئىسىملىك بىر قىزىڭىز بار ئىكەن، ئوغلۇم لۇي بۇغا بېرىپسىز. يەنە سۆزىدىن يېنىپ قالمىسۇن دەپ، ئالاهىدە ئىلتىماس قىلغىلى كەلدىم، قىزىڭىزنى ماڭا بېرىڭ» دېدى. مەندە ياق

دېيىشكە نېمە ھەد، دىياۋ چەننى چاقىرىپ قۇدىمىزغا تەزىم قىلدۇرۇپ كۆرۈنۈش قىلغۇزدۇم. ۋەزىر ئەزەم: «بۇگۈن ۋاقتى ـ سائىتى، مەن قىزنى ئېلىپ كېتىپ لۇي بۇنىڭ توينىنى قىلىپ بېرەي» دېدى. ئۆزلىرى ئويلاپ باقسىلا، مەن ۋەزىر ئەزەمنىڭ رايىنى قانداق قايتۇراي؟ — دېدى. — سىلىدە ئەيىب يوق ئىكەن. مەن يېڭىلىشىپتىمەن، مۇئاپ قىلسىلا، — دەپ ئۆزرە بىلدۇردى لۇي بۇ. — قىزىمىزنىڭ خېلى ۋەج ـ دۇنياسى بار ئىدى، ئۇ جانابلىرىنىڭ دەرگاھلىرىغا ئۆتكەندىن كېيىن ئەۋەتىپ بېرەرمەن، — دېدى ۋاڭ يۇن.

لۇي بۇ تەشەككۇر بىلدۇرۇپ كەتتى.

ئەتىسى لۇي بۇ ئۆيىدە تۇرۇپ بۇ ھەقتە ھېچبىر خەۋەر ئالالمىدى. ۋەزىر سارىيغا كىرىپ چۆرىلەردىن سورىدى. ئۇلار: — كېچە ۋەزىرئەزەم يېڭى خانىم يېنىدا قوندى، تېخى ئورنىدىن تۇرمىدى، — دېدى. لۇي بۇ ئەھۋالغا غەزەپكە كېلىپ، يوشۇرۇنچە دۇڭ جۇ ياتاقخانىسىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ مارىدى. بۇ ۋاقىتتا دىياۋ چەن ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە ئالدىدا چېچىنى تاراۋاتاتتى. ئۇشتۇمتۇتلا دېرىزە تېشىدىكى كۆلدە بىر اۋنىڭ سايىسى كۆرۈنۈپ قالدى، — ئۇ تىككە ئۆرۈلگەن چېچىغا ئالتۇن تاج قىستۇرغان بەستىلىك بىر كىشى ئىكەن، دىياۋ چەن ئوبدان قارىسا لۇي بۇ ئىكەن، دىياۋ چەن ئەتەي قوشۇمىشىنى تۇرۇپ، قايغۇلۇق بىر قىياپەتتە ياغلىقى بىلەن كۆز يېشىنى سۈرتۈپ تۇردى، لۇي بۇ خېلى ئۇزۇن مارالاپ تۇرغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى؛ بىر پەستىن كېيىن يەنە قايتىپ كىردى. دۇڭ جۇ دۇئانلىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇراتتى. ئۇ لۇي بۇنى كۆرۈپ:

— سىرتتا ئىش - كۆشلەر قانداق؟ — دەپ سورىدى.
— تىنچلىق! — دەپ جاۋاب بەردى لۇي بۇ ۋە دۇڭ جۇنىڭ يېنىدا ئۆرە تۇردى. دۇڭ جۇ ئەمدى تاماق يېگەندە لۇي بۇ ئوغرىلىقچە قارىدى، كەشتىلىك پەردىنىڭ ئىچىدە بىر قىزنىڭ كېلىپ - كېتىپ قاراۋاتقانلىقىنى، يۈزىنىڭ يېرىمىگىنە كۆرۈستىپ، كۆز تاشلاپ نازلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. لۇي بۇ بۇنىڭ دىياۋ چەن ئىكەنلىكىنى بىلىپ قېلىپ، ئەقلى - ھوشىنى يوقتىپ قويدى. دۇڭ جۇ لۇي بۇنىڭ بىر قىسمىلا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆردى - دە، كۆڭلىدە گۇمان تۇغۇلۇپ كۆندەشلىكى تۇتتى، ئۇ:
— ئوغلۇم! ئىشىڭىز بولمىسا چىقىپ كېتىڭ! — دېدى.
لۇي بۇ نارازى بىر قىياپەتتە چىقىپ كەتتى.
دۇڭ جۇ دىياۋ چەنگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، شەھۋانىيلىققا بېرىلىپ كېتىپ بىرەر ئايدىن ئارتۇق ئوردا ئىشلىرىغا چىقمىدى. دۇڭ جۇ تاسادىپەن ئاغرىپ يەڭگىلرەك يېتىپ قالسا، دىياۋ چەن كېچىلىرى يېشىنمەي، ئۇخلىماي دېگەندەك ئەستايىدىل كۆتتى. دىياۋ چەننىڭ بۇ ئىشىدىن دۇڭ جۇ مەمنۇن بولدى. لۇي بۇ ئىچكىرىگە ھال سوراپ كىرىۋىدى، دۇڭ جۇ ئۇخلاپ قالغانكەن، دىياۋ چەن كات ئارقىسىدىن بىلىنىڭ يۇقىرى تەرىپىنى چىقىرىپ تۇرۇپ، لۇي بۇغا قاراپ، بىر قولى بىلەن يۈرىكىنى كۆرسىتىپ، يەنە بىر قولى بىلەن دۇڭ جۇنى كۆرسەتتى - دە، كۆزىدىن تارام - تارام ياش ئاققۇزدى. لۇي بۇنىڭ يۈرىكى ئېزىلىپ كەتكەندەك بولدى. دۇڭ جۇ كۆزىنى سەل ئېچىپ، لۇي بۇنىڭ كات ئارقىسىغا كۆزىنى ئالماي قادىلىپ قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى؛ ئۆرۈلۈپ قارىۋىدى، دىياۋ چەن كات ئارقىسىدا ئىكەن. دۇڭ جۇ كايىپ:

— سەن نېمە هەددىڭ بىلەن مېنىڭ سۆيگەن يارىمغا چاقچاق قىلىسەن؟ — دەپ توۋلىدى ـ دە، خىزمەتكارلىرىغا لۇي بۇنى قوغلاپ چىقىرىشنى بۇيرۇدى ۋە «بۇنىڭدىن كېيىن ھەرەمگە كىرگۈزمەڭلار» دېدى. لۇي بۇ غەزەپ بىلەن چىقىپ كەتتى، بولدا لى رۇغا ئۇچراپ، ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. لى رۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ دىۋانغا كىردى ـ دە، دۇڭ جۇنى كۆرۈپ:

— ۋەزىرئەزەم پۈتۈن ئەلنى ئالماقنى ئىستىگەن ئادەم تۇرۇقلۇق، ئازغىنا بىر ئىش ئۈچۈن لۇي بۇنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتامدىكەن؟ ئەگەر ئۇنىڭ نىيىتى ئۆزگىرىپ قالسا، بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىشىمىز بەربات بولمامدۇ؟ — دېدى.

— قانداق قىلغۇلۇق؟ — دەپ سورىدى دۇڭ جۇ.

— ئەتە ئەتىگەنكى قوبۇلدا ئۇنى چاقىرىۋېلىپ، ئالتۇن، تاۋار ـ دۇردۇن بېرىپ، ياخشى سۆزلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالماق كېرەك، — دەپ مەسلىھەت بەردى لى رۇ.

دۇڭ جۇ ماقۇل بولدى. ئەتىسى لۇي بۇنى چاقىرتىۋېلىپ:

— مەن ئالدىنقى كۈنى كېسەل بولۇپ كۆڭلۈم جايىدا بولمىغاچقا سىزنى رەنجىتىپ قويۇپتىمەن، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، — دەپ ئۆزرىخاھلىق بىلدۈردى ۋە ئون جىڭ ئالتۇن، 20 توپ كىمخاب ئىنئام قىلدى. لۇي بۇ رەھمەت ئېيتىپ قايتىپ چىقتى. لۇي بۇ دۇڭ جۇنىڭ يېنىدا بولسىمۇ، ئەمما كۆڭلى دىياۋ چەندە ئىدى.

دۇڭ جۇنىڭ كېسىلى ساقايغاندىن كېيىن، ئوردىغا ئىشقا كەلدى. لۇي بۇ يالمان تۇتۇپ بىرگە كەلدى. لۇي بۇ دۇڭ جۇنىڭ شيەندى خان بىلەن سۆزلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن شۇ ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ، قورالىنى ئېلىپ ئارقا ئىشىكتىن چىقتى ـ دە، ئاتلىنىپ توپتوغرا ۋەزىرئەزەم سارىيىغا كەلدى؛

ئېتىنى ساراي ئالدىغا باغلاپ قويۇپ، يالمان بىلەن ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كىرىپ، دىياۋ چەننى ئىزدەپ تاپتى. دىياۋ چەن: — سىلى ئارقا باغدىكى فېچىي شىپاڭىدا مېنى كۈتۈپ تۇرسىلا، — دېدى.

لۇي بۇ يالمان بىلەن باغقا كىرىپ، شىپاڭ يېنىدىكى ئەگرى سالاسۇننىڭ قېشىدا كۈتۈپ تۇردى. خېلى ۋاقىتتىن كېيىن دىياۋ چەن ئەۋرىشىمدەك تولغىنىپ ناز بىلەن پېتىپ كەلدى. گويا ئۇ بىر پەرىزاتتەك، لۇي بۇغا قاراپ يىغلاپ تۇرۇپ: — مەن گەرچە زېمىن بېگى ۋاڭ يۈننىڭ ئۆز قىزى بولمىساممۇ، مېنى ئۇ خۇددى ئۆز قىزىدەك تەربىيىلىدى. ئۆزلىرىنى كۆرگەن ۋاقتىمدا، مۇرەببەم ۋاڭ يۇن مېنى ئۆزلىرىگە چادىمەلىككە بەرگىنىدە، پۈتۈن جېنىم بىلەن رازى بولغانىدىم. كىم بىلسۇن، ۋەزىرئەزەم نېيىتىنى بۇزۇپ نومۇسۇمغا تەگدى. ئۆزۈمنى ئۆلتۈرمەكچى بولدۇم، ئەمما چانابلىرى بىلەن بىر كۆرۈشۈپ، ۋىدالىشىۋالاي دېگەن غەرەز بىلەن، خورلۇقلا چىداپ ياشاۋېتىپتىمەن. بەختىمگە يار ئىشا بۇگۈن كۆرۈشتۇم، ئەمدى مېنىڭ رىزقىم توشتى. بولغانغان ۋۇجۇدۇم بىلەن سىلىدەك قەھرىمانغا قايتا يېتىشەلمەيمەن؛ ئۇنىڭدىن كۆرە سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا ئۆلۈپ، ئىرادەمنىڭ پاكلىقىنى كۆرسىتىشىم كېرەك، — دەپ سۆزىنى تۈگىتە- تۈگەتمەستىلا نېلۇپەر گۈللۈك كۆلگە ئۆزىنى ئاتماقچى بولدى. لۇي بۇ ئالدىراپ بېرىپ قۇچاقلاپ تۇتۇۋالدى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ: — مەن سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى بىلەتتىم، ئەمما بىلىر سۆزلىشەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن ئارمان چېكەتتىم، — دېدى. — مەن بۇ ئۆمرۈمدە جانابلىرىغا خوتۇن بولالمىدىم، ئەمدى ئۇ دۇنيادا بىللە بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن، — دېدى دىياۋ چەن

لۇي بۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ،

— ئەگەر مەن ئۆزۈمدە سىزگە ئۆپلەنمىسەم، نامەرد بولاي! — دېدى لۇي بۇ.

— ھازىر مېنىڭ بىر كۈنۈم بىر يىلدەك بىلىنمەكتە، جانابلىرى ماڭا رەھىم - شەپقەت قىلىپ قۇتقۇزۇپ قويۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، — دەپ ئىلتىماس قىلدى دىياۋ چەن.

— بۇگۈن مەن پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ كەلدىم. قېرى ئوغرى گۇمانلىنىپ قالمىسۇن، تېز قايتىشىم كېرەك، — دېدى لۇي بۇ.

— جانابلىرى قېرى مۇناپىقتىن بۇنچىۋالا قورقىسلا، ماڭا كۆزەر كۈن يوق ئىكەن، — دېدى دىياۋ چەن لۇي بۇنىڭ پېشىگە ئېسىلىۋېلىپ.

— بۇنىڭغا ئاستىراق بىر ئامال قىلاي، ماڭا ۋاقىت بەرسىڭىز، — دېدى لۇي بۇ يالمانىي كۆتۈرۈپ كەتمەككە تەمشىلىپ.

— مەن كوشك* تىكى ۋاقتىمدا جانابلىرىنىڭ پۇر كەتكەن نامىلىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتىم، خىيالىمدا سىلىنى دەۋرىمىزنىڭ بىردىنبىر قەھرىمانى دەپ بىلەتتىم؛ كىتىم بىلسۇن، سىلىنمۇ باشقا كىشىنىڭ تىزگىنىدە ئىكەنلا! — دېدى دىياۋ چەن.

ئۇنىڭ كۆزىدىن تارام - تارام ياش كەلدى.

لۇي بۇ خىجىل بولۇپ قىزىرىپ كەتتى، يالمانىي قايتىدىن قويۇپ قويۇپ، دىياۋ چەنگە ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنى قۇچاقلىۋالدى ۋە چىرايلىق سۆزلەر بىلەن تەسەللى بەردى. بىر - بىرىنى قۇچاقلىشىپ ئايرىلغۇسى كەلمىدى.

ئەمدى دۇڭ جۇغا كەلسەك، ئۇ ئوردىدا لۇي بۇ يوقلۇقىنى

---

* كوشك (شىنگۇي) — ھەرەمدە ئۆيلەر ئۈستىدىكى بالىخانا.

بىلىپ گۇمانلاندى، شيەندى خان بىلەن خەيرلىشىپ، دەررۇ هارۋىسىغا ئولتۇرۇپ ئۆز سارىيىغا قايتتى؛ ساراي ئالدىدا لۇي بۇنىڭ ئېتىنى كۆردى ـ دە، دەرۋازىۋەنلەردىن سورىدى. ئۇلار لۇي بۇنىڭ ئىچكىرىكى هۇجرىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. دۇڭ جۇ ئەتراپىدىكىلەرنى قايتۇرۇپ، توپتوغرا ئىچكىرىكى هۇجرىغا كىردى، ئىزدەپ تاپالمىدى؛ دىياۋ چەننى چاقىرىۋىدى، ئۇمۇ يوق. ئالدىراپ خادىمەلەردىن سورىدى، خادىمەلەر:

— دىياۋ چەن ئارقا باغدا گۈل سەيلىسى قىلىۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

دۇڭ جۇ ئارقا باغقا كىرىپ قارىسا، لۇي بۇ دىياۋ چەن بىلەن فېڭيى شىپاڭىدا سۆزلىشىپ تۇرۇپتۇ، يالمانى بىر تەرەپتە يۆلەكلىك ئىكەن. دۇڭ جۇ دەرغەزەپ بولۇپ قاتتىق توۋلىدى. لۇي بۇ دۇڭ جۇنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ـ دە، ئۆرۈلۈپ قاچتى. دۇڭ جۇ يالماننى ئېلىپ قوغلىدى، لۇي بۇ ئىشىككە قاراپ قاچتى. دۇڭ جۇ سېمىز بولغانلىقتىن يېتىشەلمىدى، ئۇ يالمانىنى لۇي بۇغا ئاتتى. لۇي بۇ يالماننى ئۇرۇپ يەرگە چۈشۈرۈۋەتتى. دۇڭ جۇ يالمانىنى ئېلىپ قوغلاپ بولغۇچىلىك لۇي بۇ خېلى ئۇزاپ كەتتى. دۇڭ جۇ باغنىڭ ئىشىكىدىن چىقىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەلگەن بىر ئادەم دۇڭ جۇنىڭ كۆكسىگە ئۇرۇلدى. دۇڭ جۇ يىقىلىپ چۈشتى. دەرهەقىقەت:

غەزىپى ئۆرلىدى قىرىق گەزچە،
يىقىلدى يەرگە سېمىز گەۋدە.

دۇڭ جۇغا ئۇرۇلۇپ يىقىتىۋەتكەن ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توققۇزىنچى باب

لۇي بۇنىڭ ياۋۇز مۇناپىقنى يوقىتىپ زېمىن بېگىگە ھەمدەم بولغانلىقى

لي جۆنىڭ جيا شۇينىڭ مەسلىھىتى بويىچە چاكىنەنگە تېگىش قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، دۇڭ جۇغا ئۇرۇلۇپ ئۇنى يىقىتىۋەتكەن كىشى لى رۇ ئىدى. لى رۇ دەرھال دۇڭ جۇنى يۆلەشتۇرۇپ قويۇردى ۋە بىلىم يۇرتىغا ئەكىرىپ ئولتۇرغۇزدى. دۇڭ جۇ:

— سىز نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ، جانابلىرىنىڭ غەزەپ بىلەن لۇي بۇنى ئىزدەپ ئارقا باغقا كىرىپ كەتكەنلىكلىرىنى ئۇقتۇم، شۇ سەۋەبتىن ئالدىراپ كېلىۋاتاتتىم، لۇي بۇ ئۇچراپ قالدى ۋە: «ۋەزىرىڭىزەم مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى!» دېدى. كەمىلىرى تېخىمۇ ئالدىراپ ئۆزلىرىگە لۇي بۇنى كەچۈرۈشكە ئىلتىماس قىلىش ئۈچۈن ئارقا باغقا كىرىۋاتاتتىم، دېققەتسىزلىكتىن ئالىيلىرىغا ئۇرۇلۇپ كەتتىم. جازاغا لايىقمەن، مۇئاپ قىلۇرلەر! — دېدى لى رۇ.

— دەيۇزىنىڭ سۆيۈملۈك مەشۇقىمگە چاقچاق قىلغانلىقىغا قارىمامسىز، ئۇنى چوقۇم ئۆلتۈرىمەن! — دېدى دۇڭ جۇ.

— جانابلىرى يېڭىلىشۋاتىدىلا! چۇ بەگلىكىنىڭ جۇاڭ ژاڭنى دەۋرىدە بولغان «پۆپۈك يۇلۇۋېلىش»* بەزمىسىنى خاتىرىلىرىگە كەلتۈرسىلە. جۇاڭ ژاڭ ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك خانىشىغا چاقچاق قىلغان جياڭ شيۇڭنىڭ ھېچ سۈرۈشتە قىلمىغان، كېيىن چىن لەشكەرلىرى جۇاڭ ژاڭنى قورشۋالغان ۋاقىتتا جياڭ شيۇڭ پۈتۈن كۈچى بىلەن جەڭ قىلىپ جۇاڭ ژاڭنى قۇتقۇزدى. دېياۋ چەن بىر ئايال، لۇي بۇ بولسا ۋەزىرئەزەم، ئەڭ ئىشەنچلىك غەيۇر باتۇر. جانابلىرى مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ دېياۋ چەننى لۇي بۇغا ئىنئام قىلىشىلا، لۇي بۇ بۇ ئىلتىپاتلىرىدىن مىننەتدار بولۇپ ئۆلگۈچە ئۆزلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، جانابلىرى بۇنىڭ ئوبدان ئويلاپ كۆرسىلە، — دەپ مەسلىھەت بەردى لى رۇ.

— سۆزىڭىز توغرا، مەن ئويلاپ باقاي، — دېدى دۇك جۇ خېلى ئۇزۇن ئويلاپ.

لى رۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

دۇك جۇ ئارقا ھوجرىغا كىرىپ دېياۋ چەننى چاقىرىۋېلىپ:

— نېمە ئۈچۈن لۇي بۇ بىلەن ئوغرىلىقچە ئىشق ـ مۇھەببەت باغلىدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— ئاجىزلىرى ئارقا باغدا گۈل سەيلىسى قىلىپ يۈرگەنىدىم. تۇيۇقسىزدىنلا لۇي بۇ كىرىپ كەلدى، مەن چۆچۈپ كېتىپ، ئۆزۈمنى پاناھلىماقچى بولۇۋىدىم، لۇي بۇ: «مەن ۋەزىرنىڭ ئوغلى تۇرسام، نېمە ئۈچۈن قاچىسىز؟» دەپ قولىدا يالماۋ تۇتقان ھالدا مېنى قېچىپ شىپاڭىنغچە قوغلاپ باردى. قارىسام نىيىتى ياخشى ئەمەس، زورلۇق قىلىدىغاندەك كۆرۈندى،

* «پۆپۈك يۇلۇۋېلىش» بەزمىسى — چۇنچيۇ دەۋرىدە چۇ بەگلىكىنىڭ ژاڭنى بىر كېچىلىك ۋەزىرلەرنى چاقىرىپ بەزمە ـ زىياپەت ئۇتكۈزگەنلىكەن. بەزمە داۋامىدا چىراغلار ئۆچۈپ كېتىپتۇ، بىر كىشى شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ خانىشنىڭ كىيىمىنى تارتىپتۇ، خانىش ئۇنىڭ قالپىقىدىكى پۆپۈكنى يۇلۇۋېلىپ ژاڭدىن ئۇنى تېپىشنى تەلەپ قىپتۇ، لېكىن جۇاڭ ژاڭ ئۇنى سۈرۈشتۇرمەپتۇ. كېيىن بۇ ئادەم باشقا بىر بەگلىك بىلەن جەڭ قىلغاندا قەھرىمانلىق بىلەن چوك ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىپتۇ.

بولماي ئۆزۈمنى نېلۇپەر كۆلىگە ئاتماقچى بولۇۋىدىم، ئۇ مېنى قۇچاقلاپ تۇتۇۋالدى. ئەنە شۇنداق جەددىي بىر پەيتتە ھەزرەتلىرى كېلىپ قېلىپ، ھاياتىم قۇتۇلۇپ قالدى، — دېدى دىياۋ چەن.

— مەن سىزنى لۇي بۇغا ئىنئام قىلسام قانداق دەيسىز؟ — دېدى دۇك جۇ.

دىياۋ چەن ھەيران بولغان قىياپەتتە يىغلاپ تۇرۇپ:

— مەن ۋۇجۇدۇمنى ئېسىلزادەلىگە خىزمەت قىلىشقا بېغىشلىدىم، ئۇي قۇللۇقىغا تۇتۇپ بەرمەك بولۇپتىلا، ئۆلۈشكە رازى مەنكى، خورلانمايمەن، — دېدى ـ دە، تامغا ئېسىقلىق شەمشەرنى ئېلىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. دۇك جۇ دەرھال شەمشەرنى ئېلىۋېلىپ ئۇنى قۇچاقلىغان ھالدا:

— مەن سىزگە چاقچاق قىلدىم! — دېدى.

— بۇمۇ لى رۇنىڭ ھىيلىسى! — دېدى دىياۋ چەن دۇك جۇ قۇچىقىدا يۇزىنى ئېتىپ تۇرۇپ يىغلىغان ھالدا، — لى رۇ بىلەن لۇي بۇ قېلىن دوست، شۇڭلاشقا بۇ ھىيلىنى ئويلاپ چىققان؛ ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك يۈزلىرىنىڭ تۆكۈلۈشىنى ۋە مەن ئاجىزە كۆڭلىرىنىڭ ھاياتىنى ئەسلا نەزەرگە ئالمىغان. خوپ، مەن ئۇنىڭ گۆشىنى يېمەيدىغان بولسام!

— مەن سىزنى بېرىۋېتىپ قانداق چىدايمەن؟ — دېدى دۇك جۇ.

— جانابلىرى مېنى ياخشى كۆرگەنلىرى بىلەن بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرۇپ بولماسمىكىن، لۇي بۇ چوقۇم زىيانكەشلىك قىلىدۇ، — دېدى دىياۋ چەن.

— ئەندىشە قىلماڭ، مەن ئەتە سىز بىلەن مېيۇغا قايتىمەن. شۇ يەردە شاد ـ خۇرام ياشايسىز، — دېدى دۇك جۇ.

دىياۋ چەن كۆز يېشىنى توختىتىپ تەزىم قىلىپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

ئەتسى لى رۇ دۇك جۇ بىلەن كۆرۈشۈپ:

— بۇگۈن ۋاقتى ـ سائىتى، دىياۋ چەننى لۇي بۇغا ئۆزەتىپ بېرەيلى، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

— لۇي بۇ بىلەن ئارىمىزدا ئاتا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتى بار، بېرىشكە بولمايدۇ. مەن ئۇنىڭ گۇناھىنى سۈرۈشتۈرمەيمەن، مېنىڭ رايىمنى بىلدۈرۈپ ياخشى سۆزلەر بىلەن تەسەللىي بېرىڭلار، — دېدى دۇك جۇ.

— جانابلىرى! ئاياللارنىڭ ھېيلە ـ مىكرىسى بىلەن ئادىشىپ كەتمىسىلە، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى لى رۇ.

— سىز ئۆز ئايالىڭىزنى لۇي بۇغا بېرىشنى خالامسىز؟ دىياۋ چەن ھەققىدە ئىككىنچىلەپ ئاغزىڭىزنى ئاچقۇچى بولماڭ، ئۇنداق بولمىسا جاللانتا بۇيرۇلىسىز! — دەپ كايىدى چىرايى ئۆڭگەن ھالدا دۇك جۇ.

— بىز ئەنە شۇ خوتۇنلارنىڭ قۇربانى بولدىغان بولدۇق! — دەپ ئاھ ئۇردى لى رۇ تالاغا چىقىپ ئاسمانغا قاراپ. كېيىنكى ئادەملەر كىتابنىڭ مۇشۇ يېرىگە كەلگەندە، مۇنۇ نەزمىنى پۇتكەن:

ئۆگىتىپ قويدى زېمىن بەگ قىزغا ھىيلە ـ مىكرىنى،
سالمىدى ئىشقا قورال ـ تىغ ۋە نە ئەسكەر بەرنى.
ئۇچ قېتىم خۇلاۋ قورۇلغا تەگدى كەتتى كۈچ بىكار،
ياخشىدى فېئىيدا شادلىق ھەم زەپەرلەرنىڭ كۈيى.*

دۇك جۇ شۇ كۈنلا مېيۇغا قايتىش ھەققىدە بۇيرۇق چىقاردى، بەگ ـ سىپاھلار ئۇنى ئۇزىتىشقا چىقتى. دىياۋ چەن ھارۋىدا لۇي بۇنىڭ كۆپچىلىك ئىچىدە ھارۋىغا قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ قالدى. دىياۋ چەن يۇزىنى پۈرۈشتۇرۈپ، ئۆزىنى

* فېئىيى شىپائى كۆزدە تۇتۇلدۇ.

ئېچىنىپ يىغلاۋاتقان قىياپەتتە كۆرسەتتى. ھارۋا بارغانسېرى يىراقلاشتى، لۇي بۇ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ئاستا مېڭىپ بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقتى، ئۇ ھارۋىدىن چىققان چاڭغا قاراپ، دەرد ـ ھەسرىتىگە چىدىماي ئاھ چەكتى. توساتتىن ئارقىدا بىر ئادەم:

— جانابلىرى! نېمە ئۈچۈن ۋەزىرئەزەم بىلەن بىللە بارماي، بۇ يەردە يىراقتا قاراپ ئاھ چېكىپ تۇرىدىلا؟ — دېدى.

لۇي بۇ قايرىلىپ قارىسا زېمىن بېگى ۋاڭ يۈن ئىكەن. سالام ـ سەھەتلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ۋاڭ يۈن:

— كەمىنىلىرى بىرنەچچە كۈندىن بېرى بىتاپ بولۇپ قېلىپ، تالا ـ تۈزگە چىقالمىدىم، شۇڭلاشقا خېلىدىن بېرى جانابلىرى بىلەنمۇ كۆرۈشەلمىدىم. بۇگۈن، ۋەزىرئەزەم مېيۇۋغا سەپەر قىلغانلىقى ئۈچۈن، كېسەل بولسامۇ ئۈزىتىشقا چىقىۋىدىم. خەيرىيەت، جانابلىرى بىلەنمۇ كۆرۈشۈپ قالدىم، نېمە ۋەجدىن ئاھ چېكىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— جانابلىرىنىڭ قىزلىرى ئۈچۈن، — دېدى لۇي بۇ.

— شۇنچە ۋاقىت ئۆتتى، ھالا بۇگۈنگىچە جانابلىرىغا ئەۋەتىپ بەرمىدىمۇ؟ — دېدى ھەيران بولغان بولۇپ ۋاڭ يۈن.

— قېرى ئۇغرى ئۆزىگە مەھبۇبە قىلىۋالغىلى خېلى بولدى! — دەپ جاۋاب بەردى لۇي بۇ.

— مۇنداق بولۇشىغا ئىشەنمەيمەن، — دېدى ۋاڭ يۈن ھەيران بولغان قىياپەتتە.

لۇي بۇ بولغان ۋەقەنى بىر ـ بىرلەپ ۋاڭ يۈنگە سۆزلەپ بەردى. ۋاڭ يۈن ئاسمانغا قاراپ، پۈتىنى بىر ـ ئىككىنى دەسسەپتىپ، غىڭشىغان بولۇپ جىم تۇرۇپ قالدى ـ دە، خېلى ئۇزۇندىن كېيىن لۇي بۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— ۋەزىرئەزەمنىڭ مۇنداق ھايۋانىي قىلىقىنى ئويلىمىغانىدىم! بىزنىڭكىگە بېرىپ كېڭىشەيلى، — دېدى. لۇي

بۇ ۋاڭ يۈنگە ئەگىشىپ ماڭدى. ۋاڭ يۇن لۇي بۇنى ئىچكىرى بىر ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ مەي ـ شاراب بىلەن كۈتۈۋالدى. لۇي بۇ فېڭيى شىپاڭىدىكى ئۇچرىشىشنى تەپسىلىي قىلىپ يەنە بىر قېتىم سۆزلەپ بەردى.

— ۋەزىرئەزەمنىڭ قىزىمنىڭ نومۇسىغا تەگكەنلىكى، سەركەردىنىڭ خوتۇنىنى تارتىۋالغانلىقى ئۈچۈن خەلقىئالەم ۋەزىرئەزەمنى ئەمەس، مېنىڭ بىلەن سىلىنى مەسخىرە قىلىدۇ. مەن بولسام بىر قېرى، ئاجىز، لاياقەتسىز بەندە. ئەپسۇسكى سىلىگە ئوخشاش زامانىمىزنىڭ نادىر قەھرىمانى مۇنداق خورلۇققا دۇچار بولدىلا، — دېدى ۋاڭ يۇن.

غەزىپى كۆككە ئۆرلىگەن لۇي بۇ قەھر ـ غەزىپىگە چىدىيالماي شىرەنى مۇشتلىدى.

— مەن ئويلىماي سۆزلەپ قويۇپتىمەن، جانابلىرى غەزەپلىرىنى باسسىلا! — دەپ تەسەللى بەردى ۋاڭ يۇن.

— قېرى ئوغرىنى ئۆلتۈرۈپ، نومۇسۇمنى ئاقلاشقا ئانت ئىچىمەن، — دېدى لۇي بۇ.

— مۇنداق دېمىسىلە، مەن قېرى كىشى، يەنە بۇنىڭ كاساپىتىگە كېتىپ قالماي! — دېدى ۋاڭ يۇن لۇي بۇنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ تۇرۇپ.

— مەرد يىگىت دۇنياغا كېلىپ، كىشىلەرنىڭ ئاستىدا مۇنداق خورلىنىپ، بوغۇلۇپ ياشاۋېرەمدىكەن؟ — دېدى لۇي بۇ.

— جانابلىرىدەك تالانتلىق پالۋانلارنىڭ ۋەزىرئەزەم دۇڭ جۇدەك ئادەملەرنىڭ تىزگىنلىشى ئاستىدا ياشىشى مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە، — دېدى ۋاڭ يۇن.

— بۇ قېرى ئوغرى بىلەن، — دېدى لۇي بۇ، — ئارىمىزدا ئاتا ـ بالىلىق مۇناسىۋىتى بار. ئەگەر ئۆلتۈرۈۋەتسەم، كەلگۈسىدە كىشىلەرنىڭ ئەيىبلىشىدىن قورقىمەن.

— جانابلىرى لۇي ئۇرۇقىدىن، ۋەزىرئەزەم بولسا دۇڭ

ئۇرۇقىدىن تۇرسا، ئەجەبا، يالمانىنى سىلىگە ئانقاندا ئاتا - بالىلىق مۇناسىۋىتىگە رىئايە قىلماپتىغۇ؟ — دېدى ژاك يۇن كۇلۇپ تۇرۇپ.

— ئۆزلىرى دېمىگەن بولسىلا ماڭا زىيان يېتەتتىكەن، — دېدى لۇي بۇ يەنە غەزەپكە كېلىپ.

— ئەگەر جانابلىرى خەن خاندانلىقىنى قايتا تىكلەشكە ھەمىيان بولىدىغان بولسىلا، ئۇندا سىلى سادىق ژەنىرال بولىدىلا، تارىختا مەڭگۈ ياخشى نام قالدۇرۇڭ، ئەسىرلەرگىچە شۆھرەتلىرى ئۆچمەيدۇ؛ جانابلىرى ئەگەر دۇك جۇغا ھەمدەمدە بولىدىغان بولسىلا، ئۇ ۋاقىتتا مۇناپىق ھېسابلىنىدىلا، تارىختا مەڭ تۇمەن يىللارغىچە ئەسكى نام قالىدۇ، — دېدى ژاك يۇەن لۇي بۇنىڭ ئىرادىسىنىڭ قەتئىيلەشكەنلىكىنى كۆرۈپ.

— شۇ ئىرادىگە كەلدىم، ئۆزلىرى مەندىن گۇمان قىلمىسىلا! — دېدى لۇي بۇ ئورنىدىن قوزغىلىپ تەزىم بىلەن.

— ئەگەر ئىشىمىز ئەمەلگە ئاشماي قالسا چوك بالاغا قالىمىز، — دېدى ژاك يۇن.

لۇي بۇ خەنجىرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ بىلىكىدىن قان ئېلىپ ئانت ئىچتى. ژاك يۇن يوكۇنۇپ تۇرۇپ:

— خەن خاندانلىقى ئەجدادلىرى بۇتخانىسىنىڭ ساقلىنىپ قېلىشى جانابلىرىنىڭ تۆھپىسى. بۇنى بىزەر كىشىنگە ئاشكارا قىلىپ قويماسلىق كېرەك، ۋاقتى كەلگەندە بىرەر پەنت ئويلاپ چىقسام، ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلىمەن، — دېدى.

لۇي بۇ ھاياجانلانغان ھالدا چىقىپ كەتتى.

ژاك يۇن مىرزىبەگ ئۇرۇنباسارى سۇن رۇي، مۇپەتتىشبەگ خۇاك ۋەنلەرنى چاقىرىپ كېڭەشتى.

— ئەلھال خاقانىمىز كېسەلدىن يېڭى ساقايدى، سۆزىمەن كىشىلەردىن بىرىنى مېيۇغا ئەۋەتىپ دۇك جۇنى كېڭەشكە چاقىرتايلى؛ يەنە بىر تەرەپتىن خاقانىمىزدىن لۇي بۇغا مەخپىي

پەرمان ئېلىپ بېرەيلى، ئۇنى قۇياقلىق لەشكەر بىلەن ساراي دەرۋازىسى ئىچىگە يوشۇندۇرۇپ قويايلى، دۇك جۇنى باشلاپ كىرىش بىلەنلا ئۆلتۇرەيلى، بۇ ئەك ياخشى پەنت، — دەپ مەسلىھەت بەردى سۇن رۇي.

— مېيۇغا كىم بېرىشى كېرەك؟ — دەپ سورىدى خۇاك ۋەن.

— لۇي بۇنىك يۇرتدىشى چەۋەندازلار بېگى لى سۇ بۇ ئىشنىك ئەھدىسىدىن چىقالايدۇ، چۈنكى دۇك جۇ ئۇنىك مەنسىپىنى كۆتۈرمىدى، ئۇ بۇنىڭدىن ئاغرىنىۋاتىدۇ. ئەگەر بۇ ئادەم باردىغان بولسا، دۇك جۇ شۇبھىلەنمەيدۇ، — دېدى سۇن رۇي.

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى ۋاك يۈن ۋە شۇ ھامان لۇي بۇنى كېچىشكە چاقىرتتى.

— ئۆتكەندە دىك يۇەننى ئۆلتۇرۇشكە مېنى دەۋەت قىلغان كىشى مۇشۇ ئىدى. بۇگۈن ئەگەر پىرىشنى خالىمىسا، ئالدى بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۇرىمەن، — دېدى لۇي بۇ ۋە لى سۇنى چاقىرىشقا مەخپىي كىشى ئەۋەتتى. لى سۇ كەلدى.

— مۇندىن بۇرۇن جانابىڭىز مېنى دىك يۇەننى ئۆلتۇرۇپ دۇك جۇ قوشۇلۇشقا دەۋەت قىلغانىدىڭىز؛ بۇگۈن دۇك جۇ يۇقىرىدا خاننى ئالداپ، تۆۋەندە ئەلگە زۇلۇم سېلىۋاتىدۇ، گۇناھى سان - ساناقسىز، نە ئادەم ۋە نە ئەرۋاھلارمۇ ئۇنىڭدىن غەزەپلەنمەكتە. جانابىڭىز خاننىك ئەمرى بىلەن مېيۇغا بېرىپ، دۇك جۇنى سارايغا تەكلىپ قىلىپ كېلۈڭىز. سارايدا لەشكەر يوشۇندۇرۇپ قويۇپ دۇك جۇنى ئۆلتۇرگۈزىمىز. بىز خەن خاندانلىقىنى تىكلەشكە كۈچ چىقىرىپ سادىق ۋەزىرلەردىن بولايلى. بۇ ھەقتە جانابىڭىزنىڭ پىكرى قانداقكەن؟ — دېدى لۇي بۇ.

— خېلى ئۇزۇندىن بېرى مېنىڭدە بۇ ئوغرىنى يوقىتىش

نىيىتى بولسىمۇ، مەسلەكداشلار بولمىغاندى. بۇگۈن جانابلىرى بۇ ئىشقا بەل باغلاپلا، بۇ تەڭرىنىڭ مەرھىمىتى، بۇ ھەقتە كەمىنلىرىدە ئىككىلىنىشكە نىمەد بولغاي؟ — دېدى لى سۇ ۋە شۇ ھامان ئوقياسىنى سۈندۈرۈپ ئانت ئىچتى.

— جانابىڭىز بۇ ئىشنى ئۈستىڭىزگە ئالالىسىڭىز، بىرەر يۇقىرى مەنسەپكە ئېرىشەلمەسلىكتىن غەم قالمايدۇ، — دېدى ۋاڭ يۈن.

ئەتىسى لى سۇ ئون نەچچە ئاتلىق لەشكەر بىلەن مېيۇڭغا سەپەر قىلدى. خاندىن پەرمان كەلگەنلىكى ھەققىدە نۆكەرلەر دۇك جۇغا مەلۇم قىلدى. دۇك جۇ «كىرسۈن» دېدى. لى سۇ كىرىپ تەزىم قىلدى.

— خانىڭ قانداق پەرمانى بارىكىن؟ — دەپ سورىدى دۇك جۇ.

— خانىڭ كېسىلى يېڭىدىن ساقايدى. قەلەمدار ـ ئەلەمدار، بەگ ـ سىپاھلارنى ۋېيياڭ قەسىرىگە يىغىپ ئالىي ئورۇننى ۋەزىرئەزەم جانابلىرىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش ھەققىدە كېڭەش ئۆتكۈزمەكچى ئىكەن، شۇ سەۋەبتىن بۇ پەرماننى چىقاردى، — دەپ جاۋاب بەردى لى سۇ.

— ۋاڭ يۈننىڭ رايى قانداق؟ — دەپ سورىدى دۇك جۇ.

— ۋاڭ يۈن «تەخت ئۆتكۈزۈۋېلىش مېھرابى» ياساش ئۈچۈن ئادەملەرگە بۇيرۇق بەردى، پەقەت جانابلىرىنى كۈتمەكتە، — دېدى لى سۇ.

— كېچە چۈشۈمدە ئەجدىھا ۋۇجۇدۇمنى ئوراپ ئالغاندى، مانا بۇگۈن بۇ خۇش خەۋەر كەلدى. پۈرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق كېرەك! — دېدى دۇك جۇ ناھايىتى خۇشال بولۇپ ۋە ئۆزىنىڭ ئىشەنچلىك سەركەردىلىرىدىن بولغان لى جۆ، گۈسى، جۇاڭ جى، فەن چۇ دېگەن تۆت كىشىگە 3000 «ئۇچار ئېيىق» قوشۇنى بىلەن مېيۇڭنى مۇھاپىزەت قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. ئۆزى شۇ كۈنلا پايتەختكە قاراپ ماڭماقچى بولدى ۋە لى سۇغا:

— مەن خان بولسام، سىز خاس قورۇغدىغۇچىلار بېگى بولىسىز، — دېدى. لى سۇ رەھمەت ئېيتتى. دۇك جۇ يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى ئانىسى بىلەن خەيرلىشىشكە كىردى، ئانىسى توقسان نەچچە ياشقا كىرگەنىدى.

— ئوغلۇم نەگە بارىسىز؟ — دەپ سورىدى ئانىسى.

— مەن خەن خاندانلىقىنىڭ تەختىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا بارىمەن. ئانا، سىز ئەمدى ۋالىنده خان بولىسىز! — دېدى دۇك جۇ.

— يېقىنقى كۈنلەردە قاپاقلىرىم تارتىپ، يۈرىكىم سېلىپ تۇرۇپتۇ. بۇ ياخشىلىق ئالامىتى ئەمەس، — دېدى ئانىسى.

— ۋالىنده دۆلەت بولىسىز، بۇ ئەنە شۇنىڭ ئالامىتى، — دېدى دۇك جۇ ۋە ئانىسى بىلەن خەيرلىشىپ چىقىپ كەتتى.

— مەن خان بولسام، سىزنى ئەتىۋارلىق كىچىك خانىش قىلىمەن، — دېدى دۇك جۇ مېڭىش ئالدىدا دىياۋ چەنىڭ ئالدىغا كىرىپ.

دىياۋ چەن ۋەقەنىڭ سىرىنى بىلىپ بولغانلىقى ئۈچۈن، يالغاندىن خۇشاللىق ئىزھار قىلىپ تەزىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

دۇك جۇ ھارۋا بىلەن مېيۇدىن يولغا چىقتى، قورۇغدىغۇچىلارنىڭ مۇھاپىزىتى بىلەن چاڭئەنگە قاراپ ماڭدى. 30 چاقىرىم ماڭغاندا ئۇشتۇمتوت ھارۋىنىڭ بىر چاقى سۇندى. دۇك جۇ ھارۋىدىن چۈشۈپ ئاتلىق ماڭدى. يەنە ئون چاقىرىم ماڭغاندا ئاستىدىكى ئات كېشنەپ، چىچاڭلاپ تىزگىنىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

— ھارۋا چاقىنىڭ سۇنۇشى، ئاتنىڭ تىزگىنىنى ئۈزۈشى نېمە ئالامەت؟ — دەپ سورىدى دۇك جۇ.

— ۋەزىرئەزەم، ئۆزلىرى خەن خاندانلىقىنىڭ تەختىنى

تاپشۇرۇۋېلىشقا كېتىۋاتىدىلا، كونا يېڭى بولۇۋاتىدۇ. بۇ شاھانە مەپىگە ئولتۇرۇشنىڭ، ئالتۇن ئېگەرلىك ئات مىنىشنىڭ ئالامىتى، — دەپ تەبىر بەردى لى سۇ.

دۇڭ جۇ خۇش بولدى ۋە بۇ سۆزگە ئىشەندى. ئىككىنچى كۈنى سەپەر ئۈستىدە كېتىۋاتقان ۋاقتىدا، تۇيۇقسىزدىن قاتتىق بوران چىقىپ، پۇتۇن كەتراپنى تۇمان قاپلاپ كەتتى.

— بۇ قانداق ئالامەت؟ — دەپ سورىدى لى سۇدىن دۇڭ جۇ.

— جانابلىرى خانلىق تەختكە ئولتۇرىدىغانلىقلىرى ئۈچۈن قىزىل نۇر چىقىپ، سۆسۈن تۇمان كۆتۈرۈلدى. بۇ ئۆزلىرىنىڭ شان ـ شۆھرەتلىرىنى ئاشۇرغۇسىدۇر، — دېدى لى سۇ.

دۇڭ جۇ خۇشال بولۇپ شەكلەنمىدى. شەھەر تېشىغا كەلگەندە يەگ ـ سىپاھلار ئالدىغا چىقىپ ئىستىقبال قىلدى. يالغۇز لى رۇلا ئاغرىپ قالدىم دەپ چىقمىدى. دۇڭ جۇ ئۆز سارىيىغا چۈشتى. لۇي بۇ كىرىپ دۇڭ جۇنى تەبرىكلىدى.

— مەن خان بولغىنىمدا، سىز پۇتۇن ئەلدىكى لەشكەرلەرگە قوشۇن ئەمىرى بولغايسىز! — دېدى دۇڭ جۇ.

لۇي بۇ تەشەككۇر بايان قىلدى ۋە چېدىر ئالدىدا قونۇپ قالدى. شۇ كۈنى كېچىسى ئون نەچچە بالا شەھەر تېشىدا غەزەل ئوقۇدى، شامال غەزەل ئاۋازىنى چېدىر ئىچىگە ئېلىپ كىردى. بۇ غەزەل مۇنداق ئىدى:

مىڭ يوللۇق ئوت خازان بولغاي،*
*ئون كۈنگە ئاچقان پال** زاۋال تاپقاي.*

---

* دۇڭ جۇنىڭ ئىسمىدىكى خەنزۇچە 董 ھەرپى 廿 ئوت، 千 (مىڭ) 里 (يول) ھەرپلىرىدىن تەركىب تاپقان.

** دۇڭ جۇنىڭ ئىسمىدىكى خەنزۇچە 卓 ھەرپى 十 (ئون)، 日 (كۈن)، 卜 (پال) دېگەن ھەرپلەردىن تەركىب تاپقان.

غەزەل تولىمۇ مۇڭلۇق ئاھاڭدا ئىدى. دۇڭ جۇ:
— بۇ بالىلار قوشىقى نېمىگە ئالامەت؟ — دەپ سورىدى لى سۇدىن.
— لىۋ ئۇرۇقى ئىنقىراز بولۇپ، دۇڭ ئۇرۇقىنى باش كۆتۈرىدۇ، دېگەن مەنىدە، — دېدى لى سۇ.
ئەتىسى ئەتىگەندە دۇڭ جۇ تەنتەنە ھەشەمەتلەر بىلەن سارايغا كەلدى ۋە قارا كىيىپ، بېشىغا ئاق ياغلىق چىگكەن، قوللىرىدا ئىككى تەرىپىگە «口» (ئېغىز) ھەرپى يېزىلغان بەش گەز ئۇزۇنلۇقتىكى لاتا باغلانغان خادا تۇتقان بىر توپ كىشىلەرنى كۆردى. دۇڭ جۇ:
— بۇ دەرۋىشلەردىن مۇراد نېمە؟ — دەپ سورىدى لى سۇدىن.
— بۇلار مەجنۇنلار، — دەپ جاۋاب بەردى لى سۇ ۋە دەرۋىشلەرنى ھەيدەتكۈزدى.
دۇڭ جۇ سارايغا كىرگەندە بەگ - سىپاھلار ساراي كىيىمىنى كىيگەن ھالدا پولىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ ئىستىقبال قىلدى. لى سۇ قولىدا شەمشەر تۇتقان ھالدا، ھارۋىنى تۈتۈپ ماڭدى. بېيىي دەرۋازىسىغا كەلگەندە كەلگەن لەشكەرلەر دەرۋازا سىرتىدا توسۇۋالىنىپ كىرگۈزۈلمىدى. پەقەت يىگىرمە نەچچە ھارۋا قورۇغدىغۇچى لەشكەرلا بىرگە كىردى. دۇڭ جۇ يىراقتا كېلىۋاتقان ۋاڭ يۈن باشلىق كىشىلەرنىڭ شەمشەر تۇتقان ھالدا، دىۋان ئىشكى ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى. دۇڭ جۇ چۆچۈپ:
— شەمشەر تۈتۈپ تۇرۇشتىكى مەقسەت نېمە؟ — دەپ سورىدى لى سۇدىن.
لى سۇ جاۋاب بەرمەستىن ھەدەپ ھارۋىنى توغرى ئىتتىرىپ كىرىۋەردى. ۋاڭ يۈن توۋلاپ تۇرۇپ:
— قارا نىيەت ئوغرى يېتىپ كەلدى، قېنى

ياساۋۇللىرىم، — دەپ ۋارقىرىۋىدى، ئىككى تەرەپتىن يالماڭ، نەيزە تۇتقان 100 دىن ئارتۇق لەشكەر نەيزە سانجىشقا باشلىدى. دۇڭ جۇ ئىچىگە يۇمشاق قۇياق كىيىۋالغىنى ئۈچۈن نەيزە پەقەت بىلىكىنىلا جاراھەتلىدى. ئۇ ھارۋىدىن ئاغدۇرۇلۇپ چۈشتى ۋە:

— ئوغلۇم لۈي بۇ، قەيەردە سىز؟ — دەپ توۋلىدى.

لۈي بۇ ھارۋىنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ:

— قولۇمدا ئوغرىنى ئۆلتۈرۈش پەرمانى بار! — دېدى ـ دە، يالمىنىنى ئۇنىڭ بوغۇزىغا قارىتىپ ئۇردى. لى سۇ گاچچىدا دۇڭ جۇنىڭ بېشىنى كېسىپ قولىغا ئېلىۋالدى. لۈي بۇ سول قولىدا يالمىنىنى تۇتۇپ، ئوڭ قولى بىلەن قوينىدىكى پەرمانىنى چىقىرىپ:

— پەرمان بويىچە ئوغرى دۇڭ جۇ جازالاندى، باشقىلار سۈرۈشتە قىلىنمايدۇ! — دەپ ئۇنلۇك ئوقۇدى.

بارلىق سەركەردە، بەگ ـ سىپاھلار خانغا ئۈزۈن ئۆمۈر تىلىدى. بۇ ھەقتە كېيىنكى ئادەملەر مۇنۇ نەزمىنى پۈتتى:

ئاشسا زورلۇق ـ زومبۇلۇق ئىشقا بولاتتى پادىشاھ،
ئاشمىسا زورلۇق ئەمەلگە بولاتتى بىر بايۋەچچە يا.
كىم بىلىپتۇ تەخرى رايى قويمىدى كۆڭلىگە يول،
پۈتتى مېيۇۇ قورغىنى بولدى ئۇ جاندىن جۇدا.

— دۇڭ جۇنىڭ ياۋۇزلۇقىغا لى رۇ ھەمشېرىك بولغان، كىم ئۇنى تۇتۇپ كېلىدۇ؟ — دەپ توۋلىدى لۈي بۇ.

— مەن بارىمەن! — دېدى لى سۇ شۇئان.

بۇ ۋاقىتتا بىردىنلا ساراي دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدا ۋاڭ ـ چۇڭ پەيدا بولدى. نۆكەرلەر كىرىپ، لى رۇنىڭ ئائىلىسىدىكى چاكارلارنىڭ لى رۇنى باغلاپ تەقدىم قىلىشقا ئېلىپ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. ۋاڭ يۇن ئۇنى شەھەر جازا مەيدانىغا ئېلىپ چىقىپ ئۆلتۈرۈشكە، دۇڭ جۇنىڭ جەسىتىنى بولسا كوچا

ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلىشقا ئەمر بەردى. دۇك جۇ سېلمىز بولغانلىقتىن، قاراۋۇل لەشكەر جەسەتنىڭ كىندىكىدىن پىلىك ئۆتكۈزۈپ چىراغ ياقتى، ئېرىپ ئاققان ياغ يەرگە تارىلىپ كەتتى. ئۇياققا ـ بۇياققا ئۆتكەن ئادەملەر ئۇنىڭ بېشىنى تاشبوران قىلىشتى، جەسەتنى دەسسەپ چەيلىدى. ۋاڭ يۇن يەنە لۇي بۇ بىلەن خۇاڭ فۇسۇڭ، لى سۇلارنى 5 تۇمەن لەشكەر بىلەن مېيۇۋغا بېرىپ دۇك جۇنىڭ خوتۇن، بالا ـ چاقلىرىنى، مال ـ مۇلۈكلىرىنى مۇسادىرە قىلىشقا بۇيرۇدى.

لى جۇ، گۇ سى، جاڭ جى، فەن چۇلار دۇك جۇنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى، لۇي بۇنىڭ لەشكەر باشلاپ چىقتۇاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، «ئۇچار ئېيىق» ناملىق قوشۇن بىلەن كېچىلەپ لياڭجۇغا قاراپ قاچتى. لۇي بۇ مېيۇۋغا بارغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن دىياۋ چەننى تاپتى. خۇاڭ فۇسۇڭ مېيۇۋدا ياخشى ئائىلىلەردىن ئېلىنغان قىزلارنىڭ ھەممىسىنى ئازاد قىلدى. دۇك جۇنىڭ جەددى ـ جەمەتلىرىنى ياش ـ قېرى دېمەستىن قىلىچتىن ئۆتكۈزدى، دۇك جۇنىڭ ئانىسىنىمۇ ئۆلتۈردى. دۇك جۇنىڭ ئىنىسى دۇك مىن، بۇرادىرىنىڭ جىيەنى دۇك خۇاڭلارنىڭ بېشىنى كېسىپ سازايى قىلدى. مېيۇۋدىن مۇسادىرە قىلىنغان بىرنەچچە ئون مىڭ سەر ئالتۇن، بىرنەچچە مىليون سەر كۈمۈش، ئېسىل گەزلىمىلەر، ئونچە ـ مەرۋايىتلار، جاھاز ـ ئەسۋابلار، ئاشلىق ـ تولۇك ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى.

ۋاڭ يۇن لەشكەرلەرگە زور ئىنئام ۋە ئىھسان قىلدى، دۇاندا بەگ ـ سىپاھلارغا چوڭ مەرىكە ـ سورۇن ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇلارنى نۇسرەت قوچتى.

بەزمە ئۇستىگە: «بازاردا دۇك جۇنىڭ جەسىتى يېنىدا بىر ئادەم يەر قوچاقلاپ يىغلاۋاتىدۇ» دېگەن خەۋەر كەلدى. دۇك جۇنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ئۇچۇن شەھەردە خوشال بولمىغان ئادەم يوق، كىمكەن ئۇ يىغلاشقا پېتىنغان؟ توتۇپ

كېلىڭلار! — دېدى غەزەپ بىلەن ۋاڭ يۇن ياساۋۇللارغا ئەمىر قىلىپ.

ئۇنى بىر پەستىلا تۇتۇپ كەلدى. ھەممەيلەن ھەيران بولدى، بۇ ئادەم باشقا ئادەم ئەمەس، ياساۋۇلبەگ سەي يۇڭ ئىكەن. ۋاڭ يۇن توۋلاپ تۇرۇپ:

— قارا نىيەت ئوغرى دۇڭ جۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ئەلنىڭ زور بەخت ـ سائادىتىدۇر. سىز خەن خاندانلىقىنىڭ مەمۇرىي بولۇپ تۇرۇقلۇق، ئەلنىڭ بايرىمىدا خۇشال بولماستىن ئەكسىنچە مۇناپىق ئۇچۇن يىغلىغىنىڭىز نېمە قىلغىنىڭىز؟ — دېدى.

— كەمىنە سەي يۇڭ گەرچە ناتۇۋان بولساممۇ، ۋاپادارلىق، مەردلىك دېگەن نەرسىنى بىلىمەن، قانداقسىگە ئەلگە ئاشىلىق قىلىپ، دۇڭ جۇغا بېرىلەي؟ پەقەت بىر زامان ئۇنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن ئىلتىپاتى تەسىرىدىن ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلاپتىمەن، مەن ئۆز گۇناھىمنىڭ چوڭلۇقىنى بىلدىم. ماڭا يۇزۇمگە خەت چېكىپ، پۇتۇمنى كېسىش جازاسى بەرسىلە، خەن دەۋرى تارىخىنى يېزىپ تۇگىتىش بىلەن گۇناھىمنى يۇيۇپ ئۆزۇمنى بەختىيار ھېسابلايمەن، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى سەي يۇڭ.

ھەممە بەگ ـ سىپاھلار سەي يۇڭنىڭ ئىستىداتى ئۇچۇن ئۇنى تىلىدى. مۇشاۋىر ما رىدى يوشۇرۇن ھالدا ۋاڭ يۇنگە:

— سەي يۇڭ زامانىمىزدىكى مەشھۇر تالانت ئىگىلىرىدىن، ئەگەر خەن تارىخىنى داۋاملىق يېزىپ تۇگىتىدىغان بولسا، بۇ ناھايىتى كاتتا ئىش بولاتتى. ئۇنىڭ ۋاپادارلىقى ھەممىمىزگە ئايان. ئەگەر ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، ئەلنىڭ نەزەرىدىن قالارمىزمىكىن، — دېدى.

— شىاۋ خان سىما چيەننى ئۆلتۈرمىدى، ئۇنى تارىخ يېزىشقا قويدى. كېيىن ئۇنىڭ يازغان يالغان تۆھمەتلىرى تاكى

كېيىنكى زامانلارغىچە تارىلىپ كەلدى. ھازىر ھاكىمىيەتنىڭ جوڭقۇرۇش ئىنتايىن ئاجىز بولۇپ، خاندانلىق ئىشلىرى قالايمىقان، بۇنداق پەيتلەردە سەي يۇڭدەك پاسىق ۋەزىرلەرنىڭ ياش خاقانىمىزنىڭ ئەتراپىدا قەلەم تۇتۇپ يۇرۇشىگە يول قويساق بىزگە ئوخشاش كىشىلەرنىڭ ئۇستىدىن پىتنە - پاسات تېرىيدۇ، — دېدى ژاڭ يۈن.

ما ردى ئىندىمەستىن قايتىپ چىقتى - دە، باشقىلارغا: — ژاڭ يۈن كېيىنلىكىنى ئويلىمايۋاتىدۇ. كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش ئەلنىڭ تەرىقىتى؛ جازالاش ئەلنىڭ قانۇنى. تەرىقەتنى يوقىتىپ، قانۇنلارنى بىكار قىلىش بىلەن ھاكىمىيەتنى ئۇزۇن تۇتقىلى بولامدۇ؟ — دېدى.

ژاڭ يۈن ما ردىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىدى. سەي يۇڭنى زىندانغا تاشلاپ بوغۇپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئۇقۇمۇشلۇق ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسى كۆز يېشى قىلدى. كېيىن خالايىق سەي يۇڭنىڭ دۇك جۇ ئۇچۇن يىغلىغانلىقى توغرا ئەمەس؛ ژاڭ يۈن سەي يۇڭنى ئۆلتۈرۈپ ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن، دېيىشتى. بۇ ھەقتە بەزىلەر ئېچىنىپ مۇنۇ نەزمىنى پۈتتى:

ھوقۇقنى ئىگىلەپ دۇك جۇ ئۇزاتتى قول ياۋۇزلۇققا،
ئۆلۈپ كەتتىغۇ سەي يۇڭمۇ تېرىقتەك ئەرزىمەس ئىشقا.
ياشايتتى جۇگېلياڭ لۇڭجۇڭ تېغىدا ئەنە شۇ چاغدا،
ئاسانچە قىلمىغاي خىزمەت بۇزۇق ئەسكى ۋەزىرلارغا.

لى جۆ، گۇ سى، جاڭ جى، فەن چۈلار شەنشىگە قېچىپ بارىدى، چاڭئەنگە ئىلتىماس يېزىپ، كەچۈرۈم سورىدى. ژاڭ يۈن:

— دۇك جۇنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇقلىرى بۇ تۆت كىشىنىڭ قوللىشى بىلەن بولغان؛ بۇگۈن ئېلىمىز بۇيىچە ئۇمۇمىي كەچۈرۈم قىلىنغان بولسىمۇ، يەقەت بۇ تۆت كىشىگىلا

كەچۈرۈم قىلىنمايدۇ، — دېدى.

ئەلچىلەر قايتىپ بېرىپ لى جۆگە مەلۇم قىلدى.

— كەچۈرۈم سورىساق بەرمىسە، ئەمدى قېچىپ يۈرۈپ ئۆز ئالدىمىزغا ھايات كەچۈرسەك بولىدىغانغا ئوخشايدۇ، — دېدى لى جۆ.

— ھەربىرلىرى ئەگەر قوشۇندىن ئايرىلىپ، يەككە ھەركەت قىلىشىدىغان بولسىلا، كىچىك بىر مەنزىل بېشىمۇ ھەرقايسىلىرىنى باغلاپ قويالايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە شەنشىلىقلارنى توپلاپ ئۆز قوشۇنلىرىمىز بىلەن چاڭئەنگە تېگىش قىلىپ بېرىپ، دۇك جۇنىڭ قىساسىنى ئېلىشىمىز لازىم. ئىش ئەمەلگە ئاشقاندا، خاندانلىققا بويسۇنۇپ ئەلنى ئىلكىدەپ ئېلىشىمىز كېرەك؛ ئەگەر يېڭىلمەيدىكەنمىز، ئۇ ۋاقىتدا بېشىمىز قايغان تەرەپكە كەتسەكمۇ كېچىكمەيمىز، — دېدى مەسلىھەتچى جيا شۇي.

لى جۆلەر بۇنىڭغا قوشۇلدى. ۋە شى لياڭ ئايمىقىدا ئاھالە ئارىسىغا «ۋاڭ يۈن ئايماق ئاھالىسىنى قىرغىن قىلماقچى بوپتۇ» دېگەن ئىغۋانى تارقاتتى. ئاھالىنىڭ ھەممىسىنى قورقۇپ تەشۋىشلەندى، نەمە قىلىشلىرىنى بىلمەي قالدى. بۇ چاغدا لى جۆ:

— بىكار ئۆلگەندىن كۆرە، ماڭا ئەگىشىپ قوزغىلىڭلار! — دېگەن گەپنى چىقاردى. خەلق ئۇنىڭغا قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئون نەچچە تۈمەن ئادەم توپلاپ تۆت تارامغا بۆلۈنۈپ، چاڭئەنگە تېگىش قىلىشقا ماڭدى. يولدا دۇك جۇنىڭ كۈيئوغلى كەپتاۋۇل نيۇ فۇ 5000 لەشكەر بىلەن بۇلارغا يولۇقتى، قېينىناتىسى ئۇچۇن قىساس ئالماقچى بولغانلىقىنى بىلدۈردى، لى جۆ لەشكەرلىرىگە قوشۇلدى ۋە تۆرشاۋۇل بولۇپ ئالدىدا ماڭدى، قالغان تۆتەيلەن ئارقىمۇئارقا يولغا چىقتى.

ۋاڭ يۈن شى لياڭ لەشكەرلىرىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ،

لۇي بۇنى كېچەشكە چاقىردى. لۇي بۇ:

— زېمىن بېگىم! خاتىرجەم بولسىلا، بۇ ساناققا كىرگۈدەك، كۆزگە ئىلارلىق قوشۇن ئەمەس! — دېدى ۋە لى سۇ بىلەن لەشكەر باشلاپ ياۋغا قارشى جەڭگە چىقتى. لى سۇ ئاۋۋال چىقىپ جەڭ قىلدى، ئۇ نېۋفۇغا يولۇقۇپ ئىككىسى تازا ئېلىشتى. نېۋ فۇ تەڭ كېلەلمەي سەپنى تاشلاپ چېكىندى. كۆتۈلمىگەندە شۇ كۈنى ئەلياتقۇ مەھەلدە لى سۇنىڭ تەييارلىقسىز تۇرغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ قارارگاھىغا تېگىش قىلدى. لى سۇنىڭ لەشكەرلىرى پاتپاراق بولۇپ كېتىپ ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم ئارقىغا چېكىندى، لەشكەرلەرنىڭ يېرىمى چىقىم بولدى، لەشكەرلەر بۇ ئەھۋالنى كېلىپ لۇي بۇغا مەلۇم قىلدى، لۇي بۇ غەزەپلىنىپ:

— لەشكەرلىرىمنىڭ روھىي ـ كەيپىياتىنى چۈشۈردۈڭ! — دەپ لى سۇنى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى قارارگاھ قوۋۇقىغا ئېسىپ سازايى قىلدۇردى. ئەتىسى لۇي بۇ لەشكەرلىرى بىلەن يۈرۈش قىلىپ، نېۋ فۇ بىلەن ئېلىشتى. نېۋ فۇ لۇي بۇغا تەڭ كېلەلمەي، قاتتىق يېڭىلىپ قاچتى. نېۋ فۇ شۇ ئاخشىمى ئىشەنچلىك كىشىسى بولغان خۇ چىئېر بىلەن كېڭەش قىلدى.

— لۇي بۇ كارامەت باتۇر، ئۇنىڭغا ھەرگىز تەڭ كېلەلمەيمىز، ئۇنىڭدىن كۆرە لى جۆلەردىن يوشۇرۇنچە ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى ئېلىپ، تۆت ـ بەش خاس يىگىتنى ئەگەشتۈرۈپ، لەشكەرلىرىنى تاشلاپ قاچايلى، — دېدى نېۋ فۇ.

خۇ چىئېر ماقۇل بولۇپ شۇ ئاخشىمىلا ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى يىغىشتۇرۇپ، قارارگاھنى تاشلاپ تۆت ـ بەش خاس يىگىت بىلەن كېتىپ قالدى. بىر دەريادىن ئۆتۈش ۋاقتىدا، خۇ چىئېر ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى ئۆزىلا ئېلىش مەقسىتىدە نېۋ فۇنى ئۆلتۈردى،

بېشىنى ئەكىلىپ لۇي بۇغا تەقدىم قىلدى. لۇي بۇ ۋەقەنى سۆرۈشتە قىلغاندا، مۇلازىم:

— خۇ چىئېر نيۇ فۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىتلارنى تارتىۋالدى، — دېدى.

لۇي بۇ بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپلىنىپ، خۇ چىئېرنى ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇدى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئالغا يۈرۈش قىلدى، يولدا لى جۆنىڭ لەشكەرلىرىگە دۇچ كېلىپ قالدى. لۇي بۇ ئۇلارنىڭ سەپ تۈزۈشىنى كۆتمەستىنلا، يالمان كۆتۈرگىنىچە ئات ئويىنتىپ لەشكەرلىرى بىلەن توپ - توغرا چاپ - چاپقا ئۆتتى. لى جۆ لەشكەرلىرى تەڭ كېلەلمەي ئەللىك نەچچە چاقىرىم يەرگە چېكىنىپ، تاغ بېغىدا قارارگاھ قۇردى ۋە گۇ سى، جاڭ جى، فەن چۇلار بىلەن كېڭەشتى. لى جۆ:

— لۇي بۇ گەرچە باتۇر بولسىمۇ، ئەقىل - پاراسىتى كەم، ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. مەن ئۆز لەشكەرلىرىم بىلەن تاغ ئېغىزىنى ساقلاپ، ھەر كۈنى دېگۈدەك ئۇنىڭ جەڭگە قىزىقتۇرايلى، سەركەردە گۇ سى ئۆز لەشكەرلىرىڭىز بىلەن ياۋنىڭ ئارقا تەرىپىگە تېگىش قىلىڭ، پېڭ يۆ* نىڭ چۇ بەگلىكىگە پاراكەندىچىلىك سېلىشتا تۇتقان يولىنى تۇتايلى، جاڭ چېلىنىش بىلەن لەشكەر چىقىرايلى، ناغرا چېلىش بىلەن لەشكەرنى قايتۇرۇۋالايلى. جاڭ جى بىلەن فەن چۇ ئىككى سەركەردە ئۆز لەشكەرلىرىنى ئېلىپ ئىككى تارام بويىچە توغرا چاڭئەنگە تېگىش قىلسۇن. شۇنىڭ بىلەن لۇي بۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئايىغى بىر - بىرىگە ھەمدەمدە بولالماي، چوقۇم يېڭىلىدۇ، — دېدى.

ھەممەيلەن بۇ پەنتىكە قوشۇلدى.

ئەمدى لۇي بۇغا كېلەيلى. ئۇ لەشكەرلىرى بىلەن تاغ تۈۋىگە كەلگەندە، لى جۆ لەشكەرلىرى بىلەن كېلىپ ئۇنىڭ جەڭگە

---

* پېڭ يۆ — خەن خاندانلىقىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىكى ئۇلۇغ سەركەردە ئىدى، چۇ بەگلىكى بىلەن خەن بەگلىكى جەڭ قىلغان ۋاقتىدا، پېڭ يۆ چۇ بەگلىكىنىڭ ئارقا تەرىپىگە تېگىش قىلىپ، لىيۇ باڭغا ياردەم بەرگەن.

ئۇنىدىدى. لۇي بۇ دەرغەزەپ بولۇپ باستۇرۇپ كېلىۋىدى، لى جۆ چېكىنىپ تاغقا چىقىۋالدى، تاغدىكىلەر تاشبوران قىلدى ۋە ئوقيا ياغدۇردى. لۇي بۇ لەشكەرلىرى ئالغا باسالماي قالدى. ئەنە شۇنداق پەيتتە ئۇشتۇمتۇت پايلاقچى كېلىپ: «گۇ سى لەشكەرلىرى ئارقا تەرەپتىن تېگىش قىلىپ كەلدى» دەپ مەلۇم قىلدى، لۇي بۇ دەررۇ ئارقىغا قايتىپ كېلىشىگە، ناغرا ئاۋازى چىقتى - دە، گۇ سى لەشكەرلىرى چېكىنىپ كەتتى. لۇي بۇ لەشكەرلىرىنى يىغىپ تۇرۇشىغا جاڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، لى جۆ لەشكەرلىرى يەنە كەلدى. بۇ تەرەپتىن تېخى ياۋغا روبىرو بولالمايلا، ئارقا تەرەپتىن گۇ سى يەنە لەشكەر باشلاپ كېلىپ چاپ - چاپ قىلدى. لۇي بۇ يېتىپ كېلىش بىلەنلا يەنە ناغرا چېلىنىپ گۇ سى لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى، لۇي بۇنىڭ غەزىپى 40 گەز ئۆرلىدى. بۇ ئەھۋال بىرنەچچە كۈن دېگۈدەك داۋام قىلدى، لۇي بۇ يا جەڭ قىلالماي، يا جەڭنى توختىتىپ قويالماي، راسا بەشى قېتىپ تۇرغان ۋاقتىدا، تۇيۇقسىزلا چاپارمەن كېلىپ: «جاڭ جى بىلەن فەن چۇ ئىككىگە بۆلۈنۈپ ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن چاڭئەنگە تېگىش قىپتۇ. پايتەخت خەۋپ ئاستىدا قاپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئەكەلدى. لۇي بۇ ئالمان - تالمان لەشكەرلىرىنى باشلاپ پايتەختكە قايتماق بولۇۋىدى، ئارقىدىن لى جۆ، گۇ سىلار چاپ - چاپ قىلىپ قوغلاپ كەلدى. لۇي بۇ ئۇلار بىلەن جەڭ قىلىشقا رايى بارماي مېڭىۋەردى، خېلى نۇرغۇن ئادەم چىقىم تارتتى. ئۇ چاڭئەن شەھىرىگە كېلىپ قارىسا قاراقچىلار شەھەرنى ئاھايىتى قاتتىق مۇھاسىرە قىلىۋاپتۇ. لۇي بۇ لەشكەرلىرى جەڭ قىلغان بىلەن مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمىدى. لەشكەرلەر لۇي بۇنىڭ قەھرىدىن قورقۇپ كۆپلىرى قاراقچىلارغا باش ئەگدى، لۇي بۇ قاتتىق قايغۇ - ھەسرەتكە چۆمدى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن، دۇڭ جۇنىڭ قالدۇقلىرىدىن لى مېڭ، ۋاڭ فاڭ شەھەر ئىچىدە تۇرۇپ ياۋغا ئىچىدىن ماسلىشىپ

شەھەر قوۋۇقىنى ئېچىۋەتتى، قاراقچى لەشكەرلەر تەرەپ - تەرەپتىن شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. لۇي بۇ ئوڭغا - سولغا چاپ - چاپ قىلىپ، ياۋنى توسۇيالمىدى، ئاخىر بىرنەچچە يۈز ئاتلىق لەشكەر بىلەن چىكسۇ قوۋۇقىنىڭ قېشىغا كېلىپ ۋاڭ يۈننى چاقىرتىپ:

— ئەھۋال جىددىي. ئاتلانسىلا، بىرلىكتە گۈەندۇڭغا چىقىپ باشقىدىن ياخشى تەدبىر كۆرەيلى، — دېدى.

— ئەگەر ئاللا - ئىگەم مەدەت بەرسە، ئەلنى تىنچلاندۇرالايمەن، بۇ مېنىڭ ئارزۇيۇم؛ ئەگەر مۇيەسسەر بولالمايدىكەنمەن، ئۆلۈشكە رازىمەن. مۇشكۈل ۋاقىتلاردا ئۆزۈمنى ئېپقاچالمايمەن. مېنىڭدىن گۈەندۇڭدىكى بەگلەرگە سالام دېگەيسىز، ئۇلار تىرىشسۇن، ئەلنى ئەسلا خاتىرلىرىدىن چىقىرىشمىسۇن! — دېدى ۋاڭ يۈن.

لۇي بۇ ئانچىنان نەسىھەت قىلىسىمۇ، ۋاڭ يۈن ئۇنىمىدى. بىر پەستىلا ھەممە قوۋۇقتىن ئاسمان - پەلەك ئوت ئەلەڭگىدى. لۇي بۇ بالا - چاقىلىرىنى تاشلاپ، بىرنەچچە يۈز ئاتلىق لەشكىرى بىلەن ئۇچقاندەك قېچىپ يۈەن شۇغا قوشۇلۇش ئۈچۈن كەتتى.

لى جۆ بىلەن گۇ شى لەشكەرلىرى زۇراۋانلىق، بۇلاڭچىلىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. بۇتخانا مۇراسىمبېگى جۇڭ فۇ، مىراخورېگ لۇ كۇي، مۇراسىمبېگى جۇخۇەن، قوۋۇق لەشكەرلىرى بېشى سۇي لې، چاپقۇر چەۋەندار لەشكەر بېشى ۋاڭ چۈيلەر بۇ يېغىلىنىڭ قۇربانلىرى بولدى. قاراقچى لەشكەرلەر ئىچكى سارايىنى ئورنۇبلىپ خەۋپ سالغانلىقى ئۈچۈن ھەرەم خادىملىرى خانىنىڭ شۇەنپىڭ قوۋۇقىغا چىقىپ غەلياننى بېسىنشىغا مۇراجىئەت قىلدى. لى جۆلەر شاھانە مەپىنىڭ سېرىق كۇنلۇكىنى كۆردى، لەشكەرلىرىنىڭ بېشىملىكىنى چەكلەپ «ياشىسۇن خاقانىمىز!» دەپ توۋلانتۇردى. شېئەندى خان راۋاقتا يۆلىنىپ تۇرۇپ:

— ماڭا مەلۇم قىلماستىنلا، ئۆز بېشىمچىلىق قىلىشىپ چاڭئەنگە بېسىپ كىرىشتىن مەقسىتىڭلار نېمە ئىدى؟ — دەپ سورىدى. لى جۆ بىلەن گۇ سى يۇقىرىغا قاراپ تۇرۇپ:

— ۋەزىرئەزەم دۇڭ جۇ ئالىيلىرىنىڭ ۋەزىرى ئىدى، ۋاڭ يۇن سەۋەبسىزلا سۇيىقەست قىلىپ ئۆلتۈردى، كەمىنىلىرى ئالايىتەن قىساس ئالغىلى كەلدۇق. ئىسيان چىقارغىلى ھەددىمىز ئەمەس، ۋاڭ يۇننى كۆرسەكلا لەشكەرلىرىمىزنى قايتۇرىمىز، — دەپ مۇراجىئەت قىلىشتى. ۋاڭ يۇن خاننىڭ قېشىدا ئىدى. ئۇ بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خانغا مۇراجىئەت قىلىپ:

— كەمىنىلىرى خاندانلىق ئۈچۈن شۇنداق قىلغانىدىم. ھالا ئىش بۇ يەرگە يەتتى، ئالىيلىرى مەندىن كەچسىلە، ئەلگە خەتەرلىك كەلمىسۇن، مەن چۈشۈپ ئىككى قاراقچى بىلەن كۆرۈشەي، — دېدى.

خان ئۇنىڭ بېرىپ كۆرۈشۈشىگە ئۇنىمىدى. ۋاڭ يۇن شۇەنپىڭ قوۋۇقىنىڭ راۋىقىدىن سەكرەپ چۈشۈپ:

— ۋاڭ يۇن بۇ يەردە! — دەپ توۋلىدى.

لى جۆ، گۇ سى قىلىچىنى سۇغۇرۇۋېلىپ:

— باش ۋەزىر دۇڭ جۇنى نېمە سەۋەبتىن ئۆلتۈردۇڭ؟ — دېدى.

— مۇناپىق دۇڭ جۇنىڭ گۇناھى پەلەكتىن ئاشقان ۋە يەر يۈزىگە توشۇپ كەتكەنىدى، بۇنى ئېغىز بىلەن سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. ئۆلتۈرۈلگەن كۈنى پۈتۈن چاڭئەن ئاھالىسى تەبرىك مۇراسىملىرى ئۆتكۈزدى، يالغۇز سەنلەر ئاڭلىمىغان بولۇشلىرىڭ كېرەك؟ — دېدى ۋاڭ يۇن.

— خوپ، — دېدى لى جۆ بىلەن گۇسى، — ۋەزىرئەزەمنىڭغۇ جىنايىتى بار ئىكەن، بىزنىڭ نېمە گۇناھىمىز بار ئىدى؟ نېمىشقا بىزنى كەچۈرۈم قىلمايسەن؟

— ئىسيانچى ئوغرىلار! — دېدى ۋاڭ يۇن تىل

سېلىپ، — تولا سۆزنىڭ ھاجىتى يوق. مەن ۋاڭ يۇن بۇگۈن ئۆلۈمگە ھازىرمەن!

ئىككى قاراقچى باراۋەرلا راۋاق ئاستىدا ۋاڭ يۇننى قىلىچلاپ تاشلىدى. تارىخچىلار ۋاڭ يۇننى مەدھىيىلەپ مۇنۇ نەزمىنى پۈتتى:

ۋاڭ يۇن ئەپچىل ئىشلەتتى پەنت،
خائىن ۋەزىر كۆردى لەھەت.*
ساقلار دىلدا ئەل قىساسىن،
ئەجداد چەكتى قايغۇ ـ ھەسرەت.
باتۇرلۇقى ئاشتى كۆكتىن،
نەشرە ـ تەرفىدەك ساداقەت.
سۇمۇرغ راۋاقنى ئايلىنار،
ئەرۋاھ روھى كەتمەي پەقەت.

قاراقچىلار ۋاڭ يۇننى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، كىشى ئەۋەتىپ ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادىنى ياش ـ قېرى دېمەستىن پۈتۈنلەي قىلىچتىن كەچۈردى. بۇنىڭغا كۆز يېشى قىلمىغان ئاھالە قالمىدى. بۇ چاغدا لى جۆ بىلەن گۇ سى: «مادامىكى ئىش بۇ يەرگە يەتتى، خاننى ئۆلتۈرۈپ زور ئىشلار قىلماي نېمىنى كۈتىمىز؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، قىلىچلىرىنى سۇغۇرۇشۇپ توۋلىغان پېتى ئىچكىرىكى سارايغا باستۇرۇپ كىرىشتى. دەرھەقىقەت:

باش گۇناھكار يوقىتىلغاچ ئەمدى يۇرت بولسا ئەمىن،
قالدۇقلىرى زورلۇق قىلار بولدى يەنە ئەڭسىز زېمىن.

شيەندى خان ھاياتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

---

* دۇڭ جۇنى كۆزدە تۇتىدۇ.

ئوننچى باب

ما تېخنىك خانىنى قوتقۇزۇش يولىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەنلىكى ساۋ ساۋنىڭ ئاتا قىساسى ئۈچۈن لەشكىرىي يۈرۈش قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، لى جۆ بىلەن گۇ سى ئىككى قاراقچى شىيەندى خانىنى ئۆلتۈرمەكچى بولغىنىدا، جاڭ جى بىلەن فەن چۈ: — بولماسمىكىن، بۇگۈن خانىنى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، كۆپچىلىك بىزگە ئىنتائەت قىلمايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە يەنە بۇرۇنقىدەكلا ئۇنى خان دەپ ھۆرمەت قىلساق، باشقا جايلاردىكى بەگلەرنى پايتەختكە گوللاپ كېلىپ ئاۋۋال قانات ـ قۇيرۇقلىرىنى قىرقىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۆلتۈرسەك، پۈتۈن ئەلنى قولغا كىرگۈزگىلى بولىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

لى جۆ بىلەن گۇ سى بۇ سۆزگە ماقۇل بولۇپ، قىلىچلىرىنى غىلاپىغا سالدى.

— ۋاڭ يۈننى ئۆلتۈردۈڭلار، لەشكەرلەرنى يەنە نېمىشقا چېكىنىدۈرمەيسىلەر؟ — دەپ خىتاب قىلدى خان راۋاقتا تۇرۇپ.

— بىز خاندانلىق ئۈچۈن ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتتۇق، بىزگە تېخى مەرتىۋە ـ مەنسەپ ئىلتىپات قىلمىدىلا. شۇڭلاشقا لەشكەرلىرىمىزنى چېكىنىدۈرمەيۋاتىمىز، — دېدى لى جۆ بىلەن گۇ سى.

— قانداق مەرتىۋە ـ مەنسەپ تىلەيسىلەر؟ — دەپ سورىدى خان.

لى جۆ، گۇ سى، جاڭ جى، فەن چۇلار ھەرقايسىسى ئۆزلىرى ئىزدىگەن مەرتىۋە ـ مەنسەپلەرنى يېزىپ سۇندى ۋە بۇ مەنسەپلەرنىڭ بېرىلىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلدى. خان بەرمەي ئىلاجى بولمىدى، لى جۆنى ھارۋا ـ ئاتلىقلار سەركەردىسى قىلىپ تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا چياڭ بەگ دېگەن مەرتىۋە بەردى، ئۇنى مۇپەتتىشبېگىنىڭ چوڭى قىلىپ، ئۇنىڭغا يارلىق ـ دەستەك ۋە تەبەرتىشە تۇتقۇزدى؛ گۇ سىنى ھىماتچى سەركەردە قىلىپ تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا مېيياڭ بەگ دېگەن مەرتىۋە بېرىپ يارلىق ـ دەستەك ۋە تەبەرتىشە تۇتقۇزدى، بۇلار دىۋان ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان بولدى؛ فەن چۇنى ئوڭ قول سەركەردە قىلىپ تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا ۋەننيەن بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى، جاڭ جىنى قىران چەۋەندازلار سەركەردىسى قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇنىڭغا پىڭياڭ بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى، بۇلار لەشكەر باشلاپ خوڭنۇڭدا تۇرىدىغان بولدى، بۇنىڭدىن باشقا لى مېڭ، ۋاڭ فاڭلار لەشكەر بېشىلىقىغا تەيىنلەندى. بۇلار ئىلتىپاتلارغا تەشەككۇر ئىزھار قىلىش بىلەن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ كېتىشتى ۋە دۇڭ جۇنىڭ جەسىتىنى تېپىشقا بۇيرۇق چىقاردى. دۇڭ جۇنىڭ جەسىتىدىن پەقەت ئازغىنا سۆڭەك پارچىلىرىلا تېپىلدى، خۇشبۇي ياغاچتىن ھەيكەل ئويدۇردى، ئىشلىرى سەرەمجان بولغاندىن كېيىن چوڭ ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، ياغاچ جەسەتكە شاھانە كىيىم، تاج كىيدۈرۈلدى ۋە شاھانە ئىچ تاش گۇەنسەي راسلاندى ۋە خاسىيەتلىك بىر كۈن تاللاپ چىقىلىپ، مېيۋۇغا ئاپىرىپ دەپنە قىلىنماق بولدى. دەپنە قىلىنىدىغان ۋاقتىدا قاتتىق گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەپ، بىرنەچچە گەز چوڭقۇرلۇقتا يامغۇر ياغدى، چاقماق كۈچى گۇەنسەينى ئېچىپ جەسەتنى گۇەنسەيدىن سىلكىپ چىقىرىۋەتتى. لى جۆ ھاۋا ئېچىلغاندىن كېيىن ئاندىن دەپنە قىلماق بولدى. شۇ ئاخشىمى

ئەينى ھالەت يەنە تەكرارلاندى. ئۇچ قېتىم دەپنە قىلىنغان بولسىمۇ، ھەممىلا قېتىمدا دەپنە قىلىش مۇمكىن بولماي قالدى. پارچە - پارچە تېرە ۋە ئۇستىخانلارغا چاقماق چۈشۈپ كۆيۈپ كۈل بولدى. بۇنىڭدىن تەڭرىنىڭ دۈگ جۇغا نەقەدەر غەزەپلەنگەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ!

لى جۆ، گۇ سىلار ئالىي ھوقۇقنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن خەلقنى خورلىدى ۋە ئەزدى، خانىنىڭ ئەتراپىغا ئۆزلىرىنىڭ ئىشەنچلىك كىشىلىرىنى قويۇپ، خانىنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىنى نازارەت قىلدى. شېھەندى خانىنىڭ ھەممە ئىشى تەھدىت ئاستىدا قالدى. سارايى بەگ - سىپاھلىرىنىڭ ئورنىنى ئۆزلىرى بىلگىنىچە كۆتۈردى ياكى چۈشۈردى. ئابرويلۇق كىشىلەردىن پايدىلىنىش مەقسىتىدە، جۇ جۇننى سارايغا چاقىرتىپ، ئوردا مىراخور بەگلىكىگە قويۇپ خاندانلىقنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرغۇزدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە چاپارمەن: «شىلياڭ ئايمەقنىڭ ھاكىمى ما تېڭ، بىڭجۇ ئايمەقنىڭ بېگى خەن سۇي ئون نەچچە تۈمەن لەشكەر بىلەن قاراقچىلار ئۈستىگە يۈرۈش قىلىمىز، دەپ چاڭئەنگە كېلىۋېتىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كىردى. بۇنىڭدىن بۇرۇن بۇ ئىككى سەركەردە چاڭئەنگە كىشى ئەۋەتىپ ياساۋۇلبەگ ما يۇي، كېچەشبېگى جۇڭ شاۋ، سول قول كەپتاۋۇل لیۇ فەن دېگەن ئۇچ كىشى بىلەن كېچەش ئۆتكۈزگەندە، ئۇلار قاراقچىلارنى يوقىتىشتا ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىپ بېرىشكە ۋەدە بەرگەنىدى. ئۇچەيلەن شېھەندى خانىغا يوشۇرۇن مەلۇمات بېرىپ ما تېڭنى كۈنپېتىشقا يۈرۈش قىلىش سەركەردىلىكىگە، خەن سۇينىڭ كۈنپېتىش تەرەپنى تىنچلاندۇرۇش سەركەردىلىكىگە تەينىلىدى، بۇلار مەخپىي يارلىق ئېلىپ قاراقچىلارنى يوقىتىشقا ماڭدى. لى جۆ، گۇ سى، جاڭ جى، فەن چۇلار بۇ ئىككى سەركەردىنىڭ پىتىپ كەلگىنىنى ئاڭلاپ، مۇداپىئە چارىلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن كېچەش ئۆتكۈزدى.

— بۇ ئىككى قوشۇن، — دېدى مەسلىھەتچى جياڭ شۇي، — يىراقتىن كەلگەن، بىز خەندەكلەرنى چوڭقۇر كولىشىمىز، قورغاننى تېخىمۇ ئېگىزلىتىپ، مۇستەھكەم مۇداپىئە كۆرۈشىمىز كېرەك. 100 كۈن ئۆتمەستىلا ئۇلار ئوزۇق - تۈلۈكى تۈگەپ، ئۆز - ئۆزىدىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولىدۇ، ئاندىن لەشكەر باشلاپ قوغلىساق، بۇ ئىككى سەركەردىنى قولغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ.

— بۇ ياخشى پەنت ئەمەس، بىزگە 1 تۈمەن خىللانغان لەشكەر بېرىلسە، چىقىپ ما تېڭ بىلەن خەن سۇينىڭ بېشىنى ئېلىپ جانابلىرىغا تەقدىم قىلىمىز، — دەپ ئۆز تەكلىپلىرىنى قويدى لى مېڭ ۋە ۋاڭ فاڭ.

— ئەگەر ھازىرلا جەڭ قىلىنىدىغان بولسا، چوقۇم يېڭىلىمىز، — دېدى جيا شۇي.

— ئەگەر بىز ئىككىيلەن يېڭىلىپ قالىدىغان بولساق، ئۆلۈمگە بۇيرۇلۇشقا رازىمىز؛ مۇبادا بىز يەڭسەك جانابلىرىمۇ باشلىرىنى كېسىپ بېرىشلىرى كېرەك! — دېدى لى مېڭ بىلەن ۋاڭ فاڭ تەڭلا.

— چاڭئەننىڭ كۈنچىقىشىدا جۇجى دېگەن بىر تاغ بار، يولى بەك خەتەرلىك، جاڭ جى بىلەن فەن چۇ لەشكەرلىرى بىلەن شۇ يەرگە ئورۇنلىشىپ قاتتىق مۇداپىئەدە تۇرسا، ئاندىن لى مېڭ، ۋاڭ فاڭلار لەشكەر باشلاپ بېرىپ يېڭى بىلەن ئۇرۇشسا بولىدۇ، — دېدى جيا شۇي لى جۆ بىلەن گۇ سىغا قاراپ تۇرۇپ.

لى جۆ بىلەن گۇ سى بۇنى ماقۇل كۆردى. لى مېڭ، ۋاڭ فاڭلارغا 1 تۈمەن 5000 لەشكەر ئاجرىتىپ بەردى. ئىككىسى خۇشال ھالدا چىقىپ كەتتى، چاڭئەندىن 280 چاقىرىم نېرىدا قارارگاھ قۇرۇپ ئورۇنلاشتى.

شى لياڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى، لى مېڭ، ۋاڭ

فاكلار لەشكەرلىرىنىي باشلاپ ياۋغا ئاتلاندى. شى لياك لەشكەرلىرى يولنى توسۇپ سەپ تۈزدى. ما تېك بىلەن خەن سۇي تەكلا ئالدىغا چىقىپ، لى مېك، ۋاك فاكلارغا قاراپ:

— ھەي مۇناپىقلار! — دەپ تىللىدى، ئاندىن، — ھە قېنى، كىم بۇلارنى تۈتۈپ كېلىدۇ؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

سۆزىنىك ئايىغى چۈشە - چۈشمەيلا، يۈزىدىن نۇر يېغىپ، كۆزى چاقناپ تۇرىدىغان، ئارسلان گەۋدىلىك، مايمۇن دوللىق، يولۋاس كۆكرەكلىك، بۆرە بەللىك، قولىغا نەيزە تۇتقان، ئۇچقۇرئات مىنگەن ياش بىر سەركەردە سەپ ئىچىدىن ئۇچقاندەك چىقىپ كەلدى. بۇ پالۋان ما تېكىنىك ئوغلى ما چاۋ بولۇپ، يەنە بىر ئىسمى مېك چى ئىدى. ۋاك فاك ئۇنى گۆدەك دەپ پىسەنت قىلماستىن ئات ئويىنىتىپ جەڭگە چىقتى. بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن ما چاۋنىك بىر نەيزە ئۇرۇشى بىلەن ۋاك فاك ئات ئايىغىغا يىقىلدى. ما چاۋ ئېتىنىك بېشىنى بۇراپلا سېپىگە قايتتى. لى مېك ۋاك فاكنىك ئۆگىنىنى كۆرۈپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ ما چاۋنىك ئارقىسىدىن قوغلاپ كەلدى. ما چاۋ بىلمىگەنگە سېلىپ كېلىۋەردى. ما تېك سەپتە تۇرۇپ:

— ئارقاڭدىن كىشى كېلىۋاتىدۇ! — دەپ توۋلىدى.

توۋلىغان ئاۋازنىك ئايىغى تېخى ئۇزۇلمەستىنلا، ما چاۋنىك لى مېكنى ئۆز ئېتىغا كۈندىلەك قويۇۋالغانلىقىنى كۆرۈندى. ئەسلىدە ما چاۋ لى مېكنىك قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى، ئۇ ئەتەي بىلمىگەنگە سېلىپ كېلىۋەردى - دە، ئۇ يېقىنلىشىپ نەيزە ئۇرۇۋىدى، ما چاۋ ئۆزىنى ئەپچىللىك بىلەن ئېپقېچىپ لى مېكنىك زەربىسىنى بوشقا كەتكۈزدى، ئىككى ئات يانداش بولۇپ قالدى - دە، مايمۇن ئەپتىلىك ما چاۋ ئۇنى لىككىدە ئېتىدىن ئۇزۇۋېلىپ تىرىك تۇتۇۋالدى. سەركەردىسىدىن ئايرىلغان لەشكەرلەر پىتىراپ قېچىشقا باشلىدى. ما تېك، خەن سۇيلەر ئارقىدىن قوغلاپ چاپ - چاپ قىلىپ، كاتتا نۇسرەت

قازاندى، بۇلار ياۋنى قوغلا - قوغلا مۇھىم بىر ئېغىزغا كېلىپ قارارگاھ قۇردى ۋە لى مېڭىنىڭ كاللىسىنى ئېسىپ سازايى قىلدى.

لى جۇ، گۇ سىلار لى مېڭ، ۋاڭ فاڭلارنىڭ ما چاۋ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، جيا شۇيننىڭ ئالدىن كۆرەرلىكىگە قايىل بولدى، كۆرسەتكەن پەنتىنى ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ قوللاندى ۋە قورغانىنى مەھكەم ساقلاپ مۇداپىئەدە تۇردى. ياۋ ئۇنى جەڭگە قانچە ئۇندىسىمۇ پىسەنت قىلماي جەڭگە چىقمىدى. دېگەندەك ئىككى ئاي ئۆتمەستىنلا شى لياڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئوزۇق - تۇلۇكى تۈگەپ كەتكەنلىكتىن لەشكەرلىرىنى قايتۇرىدىغان بولۇپ قالدى. دەل بۇ مەزگىلدە چاڭئەن شەھىرىدىكى ما يۈينىڭ ئۆيىدە خىزمەت قىلغۇچى بالا خوجايىنى بىلەن ليۇ فەن، جۇڭ شاۋلارنىڭ ما تېڭ، خەن سۈيلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ئىچكى جەھەتتىن بۇزۇلماقچى بولغانلىقىنى لى جۇ، گۇ سىلارغا مەلۇم قىلىپ قويدى. لى جۇ، گۇ سىلار قەھر - غەزەپكە كېلىپبۇ ئۇچ جەمەتنىڭ قېرى - ياش ۋە مۇلازىملىرىغىچە ھەممىسىنى قولغا ئېلىپ جازا مەيدانىدا ئۆلتۈردى. ئۇچەيلەننىڭ بېشىنى قوۋۇق ئالدىغا ئېسىپ سازايى قىلدى. ما تېڭ، خەن سۈيلەر لەشكەرىي تەمىناتىنىڭ تۈگىگەنلىكى، ئىچكى جەھەتتىن ماسلاشقۇچىلارنىڭ پاش بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. لى جۇ بىلەن گۇ سى ما تېڭنى قوغلاشقا جاڭ جىنى، خەن سۈينى قوغلاشقا فەن چۇنى ئەۋەتتى. شى لياڭ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. ما چاۋ لەشكەرلەرنىڭ ئارقىسىدا مېڭىپ، جان تىكىپ جەڭ قىلىپ، جاڭ جىنى چېكىنىدۇردى. فەن چۇ خەن سۈينى قوغلاپ يېتىشەي دەپ قېلىپ چېنچاڭغا كەلگەندە، خەن سۇي ئېتىنى توختىتىپ فەن چۇغا:

— جانابىڭىز بىلەن ئىككىمىز يۇرتداش ئىدۇق. بۇگۈن

نېمىشقا يۇز ـ خاتىر قىلمايسىز؟ — دېدى.

— يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلغىلى بولمايدۇ ـ دە! — دېدى ئەن چۇ ئېتىنى توختىتىپ.

— مېنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىمۇ ئەل ئۈچۈن ئىدى. جانابىڭىز مېنى مۇنچىۋالا قىستىمىسىڭىزمۇ بولاتتى، — دېدى ئەن سۇي.

ئەن چۇ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇردى ـ دە، لەشكەرلىرىنى توختىتىۋېلىپ ئارقىغا قايتتى، ئۇ ئەن سۇيىنىڭ قېچىشىغا يول قويدى. لى جۆنىڭ جىيەنى لى بى ئەن چۇنىڭ ئەن سۇيىنى قويۇۋەتكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ تاغىسىغا مەلۇم قىلدى.

لى جۆ ناھايىتى خاپا بولۇپ ئەن چۇنى جازالاش ئۈچۈن لەشكىرىي يۇرۇش قىلماقنى ئىزدىدى.

— ھازىر خەقنىڭ دىلى خاتىرجەم بولغىنى يوق، قىلىچۇزلىق قىلىش پەيتى ئەمەس؛ بۇنىڭ ئۈچۈن جاڭ جى بىلەن ئەن چۇلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجرىنى قۇتلۇقلاش يۇزىسىدىن مەرىكە ـ سورۇن ھازىرلاپ، جايىدىلا ئەن چۇنىڭ تۇتۇپ ئۆلتۈرسەك ھېچ كۈچ كەتمەيدۇ، — دەپ ئەقىل كۆرسەتتى جيا شۇي.

بۇ مەسلىھەتكە لى جۆ خۇشال بولۇپ مەرىكە ـ سورۇن ھازىرلاپ جاڭ جى بىلەن ئەن چۇنى تەكلىپ قىلدى. ئىككى پالۋان خۇشال ھالدا مەرىكە ـ سورۇنغا كەلدى، مەي ئىچىلىپ يېرىمىغا كەلگەندە لى جۆ تەلەتىنى بۇزۇپ:

— ھەي ئەن چۇ، سەن نېمە ئۈچۈن خەن سۇي بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ئىسيان قوزغىماقچى بولدۇڭ؟ — دېدى.

ئەن چۇ چۆچۈپ كېتىپ تېخى ئەمدىلا جاۋاب بېرەي دەپ تۇرۇشىغا، كاللا كېسەرلەر چىقىپ ئەن چۇنىڭ بېشىنى شۇ يەردىلا كېسىپ تاشلىدى. جاڭ جى قورقۇپ كېتىپ يەرگە

پىتىۋالدى. لى جۆ جاڭ جىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:
— فەن چۇ ئىسيان قىلماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلدى. جاناپكىز ماڭا ئىشەنچلىكسىز، نېمە ئۈچۈن قورقۇپ كېتىسىز؟ — دېدى.
فەن چۇنىڭ لەشكەرلىرى جاڭ جىنىڭ جۈڭقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. جاڭ جى خوڭنۇڭغا قايتتى.
لى جۆ بىلەن گۇ سى شى لياڭ لەشكەرلىرىنى يەڭگەندىن كېيىن، بەگلەر ئىچىدە ھېچكىم بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەي يۈردى. جيا شۇي بۇلارغا ئەلنى ئەمىن قىلىش، دانىشمەنلەرنى تەكلىپ قىلىش ھەققىدە قايتا - قايتا تەكلىپ بەردى. خاندانلىق سەل روناق تاپقاندەك، كۆتۈلمىگەندە چىڭجۇ ئايمىقىدا شەرق ياغلىقلىقلار يەنە قوزغىلىپ چىقىپ، بىرنەچچە ئون تۈمەن ئادەم توپلىدى، بۇلارنىڭ كاتتىۋاشلىرى تۈرلۈك ئادەملەردىن بولۇپ، تىنچ ئاھالىنى تالان - تاراج قىلغىلى تۇردى. قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ئوردا مىراخورىبگى جۇ جۇن بىر كىشىنى كۆرسەتتى. لى جۆ، گۇ سى بۇ كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سورىدى.
— شەندۇڭدىكى قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ساۋ ساۋ بولماي مۇمكىن ئەمەس، — دېدى جۇ جۇن.
— ساۋ ساۋ ھازىر قەيەردە؟ — دەپ سورىدى لى جۆ.
— ھازىر دۇڭجۇن ئايمىقىنىڭ ھاكىمى بولۇپ، قولىدا نۇرغۇن لەشكەر بار. قاراقچىلارنى يوقىتىشقا بۇ ئادەمنى قويساق، ئۇزۇنغا قالماي قاراقچىلارنى يوقىتالايدۇ، — دېدى جۇ جۇن.
لى جۆ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى. كېچىلەپ پەرمان يازدۇرۇپ، دۇڭجۇن ئايمىقىغا كىشى ئەۋەتىپ ساۋ ساۋ بىلەن جىببىي بېگى باۋ شىننىڭ بىرلىكتە قاراقچىلارنى يوقىتىشىغا بۇيرۇق بەردى. ساۋ ساۋ پەرماننى ئالغاندىن كېيىن باۋ شىن بىلەن قوشۇلۇپ بىرلىكتە لەشكەر تارتىپ، شۇياڭدا قاراقچىلار

بىلەن جەڭ قىلىشتى. ياۋ شىن ياۋنىڭ ئىچكى سەپىگە باستۇرۇپ كىرگەنلىكىدىن ياۋ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلدى. ساۋ ياۋنى تاكى جىببىيغا قەدەر قوغلاپ باردى، ياۋ لەشكەرلىرىدىن بىرنەچچە تۇمەنى ئەل بولدى. ساۋ ساۋ ئەل بولغانلارنى ئالدىغا سالدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ قەدىمى يەتكەن جايدىلا ئەل بولمىغانلار قالمىدى. 100 كۈن ئۆتمەي ئەل بولغان لەشكەرلەر ئوتتۇز نەچچە تۇمەنگە يەتتى، ئەل بولغان ئەر ـ ئايال ئاھالە 100 تۇمەندىن ئاشتى، ساۋ ساۋ ئۇلارنىڭ يارامليقلىرىنى تاللىۋېلىپ «چىڭجۇ لەشكىرى» دەپ نام قويدى، قالغانلارنى دېھقانچىلىقىنى قىلىشقا قايتۇردى. شۇنىڭدىن باشلاپ ساۋ ساۋنىڭ نام ـ شۆھرىتى چىقىشقا باشلىدى. جۇڭ خەۋەر چاڭئەنگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن خان ساۋ ساۋنى كۈنچىقىش تەرەپنى تىنچىتىش سەركەردىسى قىلىپ تەيىنلىدى.

ساۋ ساۋ يەنجۇدا دانىشمەنلەر، مەمۇرلار توپلاشقا كىرىشتى. بىر كۈنى تاغا ۋە جىيەن ئىككى كىشى ساۋ ساۋغا قوشۇلۇشقا كەلدى. بۇلارنىڭ بىرى يېڭچۇەندىكى يېڭىيىنلىك شۇن يۈي ئىدى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى ژېن رۇ بولۇپ، شۇن گوننىڭ ئوغلى ئىدى؛ ئۇ بۇرۇن يۈەن شاۋنىڭ خىزمىتىنگە كەلگەنىدى؛ ساۋ ساۋ ناھايىتى خۇشال بولۇپ:

— بۇ مېنىڭ جاڭ لياڭنىمدۇر* ، — دېدى ۋە ئۇنى شۇئان يۇرۇشتىكى لەشكەرلەرنىڭ چاۋشىبەگلىكىگە تەيىنلىدى. يەنە بىرى شۇن يۈينىڭ جىيەنى شۇن يۇ بولۇپ، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى گۇڭدا ئىدى، ئۇ ئەلنىڭ مەشھۇر ئالىملىرىدىن ئىدى. ئۆتمۈشته ھەرەمدىكى يانداش ئامبال مەنسىپىده بولغان، كېيىن مەنسەپتىن ۋاز كېچىپ ئۆز يۇرتىغا قايتقانىدى. ئەمدى تاغىسى بىلەن بىرلىكته ساۋ ساۋ يېنىغا پاناھلاپ كەلدى. ساۋ ساۋ ئۇنى سەپەر لەشكەرلىرى مۇددەرىسى قىلىپ بەلگىلىدى.

* جاڭ لياڭ — خەن خاندانلىقىنىڭ ھۆكۈمرانى.

— مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، — دېدى شۇن يۈي، — يەنجۇدا بىر دانىشمەن بار ئىمىش، بىلمەيمەن، بۇگۈن بۇ زات نەدىكىن؟

— كىم؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— دۇڭجۇندىكى دۇڭئالىق، ئۇنىڭ ئىسىم ـ زاتى چېڭ يۈي، يەنە بىر ئىسمى جۇڭ دې ئىدى، — دېدى شۇن يۈي.

— بۇ كىشىنىڭ نامىنى مەنمۇ ئۇزۇندىن ئاڭلاپ كېلىۋاتىمەن، — دېدى ساۋ ساۋ ۋە شۇئان يېنىلارغا ئادەم ئەۋەتىپ بۇ زاتنى ئىزدەتتى. چېڭ يۈينىڭ بىر تاغدا ئوقۇش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خەۋىرىنى ئالدى. ساۋ ساۋ ئۇنى چىللىتىپ كەلدى. چېڭ يۈي كېلىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشتى. ساۋ ساۋ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. چېڭ يۈي شۇن يۈيگە:

— كەمىنىلىرى بىر چالا ساۋات ناتىۋان ئادەممەن، جانابلىرىنىڭ كۆرسىتىشىگە لايىق ئادەم ئەمەس ئىدىم. ئۆزلىرىنىڭ يۇرتداشلىرىدىن بولغان گو جيا، يەنە بىر ئىسمى فېڭ شياۋ زامانىمىزنىڭ ئاقىل دانىشمەنىدۇر. نېمە ئۈچۈن بۇ كىشىنى تەكلىپ قىلمايمىز؟ — دېدى.

— بۇنى دېمىگەن بولسىلا ئېسىمگە ئالالماسكەنمەن، — دېدى شۇن يۈي ۋە ئەلنىڭ ئىشلىرى ھەققىدە بىرلىكتە مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن ساۋ ساۋغا دەپ گو جيانى يەنجۇغا چاقىرتىپ كەلدى. گوجيا گۇاڭ ۋۇ خانىنىڭ ئەۋلادلىرىدىن بولغان، خۇەينەندىكى چېڭدېلىق، ئىسمى لىيۇ يې، يەنە بىر ئىسمى زى ياڭ دېگەن زاتنى تونۇشتۇردى. ساۋ ساۋ لىيۇ يېنى چىللاپ كەلدى. لىيۇ يې يەنە ئىككى كىشىنى تونۇشتۇردى. بۇلارنىڭ بىرى شياڭيادىكى چاڭيىلىق مەن چۇڭ بولۇپ، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى بۇ نىڭ ئىدى؛ ئىككىنچىسى ۋۇچېڭلىق لۇي چەن بولۇپ، يەنە بىر ئىسمى زى كې ئىدى. بۇ ئىككى زاتنىڭ نام ـ شۆھرىتىنى ساۋ ساۋ بۇرۇنمۇ ئاڭلىغانىدى. بۇلارنىمۇ چىللاپ كېلىپ قوشۇن ئىچىدە خىزمەتكە بەلگىلىدى. مەن چۇڭ بىلەن لۇي چەن

ئىككىيلەن بىر كىشىنى تونۇشتۇردى، بۇ زات چېنلىيۇدىكى پىكچىيولىق ماۋ جې بولۇپ، يەنە بىر ئىسمى شياۋ شيەن ئىدى. ساۋ ساۋ بۇ كىشىنىمۇ ئۆز ئىشىغا تەكلىپ قىلدى.

يەنە بىر پالۋان بىرنەچچە يۈز ئادەملىرى بىلەن كېلىپ ساۋ ساۋغا قوشۇلدى. بۇ ئەزىمەت تەيشەندىكى جۇپىكلىق يۇي جىن بولۇپ، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى ۋېن زې ئىدى. ساۋ ساۋ بۇ ئادەمنىڭ كامايدار، چەۋەندازلىق ماھارىتى ۋە جەڭ ماھارىتىنىڭ باشقىلاردىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنى لەشكەر چاۋۇشبېگى قىلىپ بەلگىلىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە شيا خۇدۇن بىر پالۋاننى باشلاپ كىردى.

— بۇ كىم؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— بۇ ئادەم چېنلىيولىق، ئىسىم ـ زاتى دېەن ۋېي بولىدۇ، باتۇرلۇقتا تەڭدىشى يوق، ئەسلىدە جياڭ مياۋنىڭ قارمىقىدا ئىشلىگەنىكەن. بارگاھتىكىلەر بىلەن چېقىشالمىغانلىقتىن بىرنەچچە ئون كىشىنى ئۆلتۈرۈپ تاغقا قېچىپ چىقىۋالغانىكەن. مەن ئۇۋ ئۇۋلاشقا چىقىپ، تاغ ئارىسىدا دېەن ۋېينىڭ غارمۇغار كىيىپ يولۋاس قوغلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قالدىم، شۇنىڭ بىلەن لەشكەرلىرىم ئىچىگە قوشۇۋالدىم. بۇگۈن ئۇنى جانابلىرىغا ئالاھىدە تونۇشتۇرغىلى ئېلىپ كەلدىم، — دېدى شيا خۇدۇن.

— مېنىڭ قارىشىمدىمۇ بۇ ئادەم قاۋۇل باتۇرەك كۆرۈنىدۇ، — دېدى ساۋ ساۋ.

— دېەن ۋېي دوستلىرى ئۈچۈن ئىنتىقام ئالىمەن دەپ ئادەم ئۆلتۈرۈپتۇ، ئاندىن ئۆلتۈرگەن ئادىمىنىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاۋات بازاردىن ئۆتۈپتۇ، بىرنەچچە يۈز ئادەم بۇنىڭغا يېقىن كېلەلمەپتۇ، ئۇ ھازىر 80 جىڭ كېلىدىغان قوش پالاننى ئات ئۈستىدە جەۋلانغا كەلتۈرەلەيدۇ، — دېدى شيا خۇدۇن.

ساۋ ساۋ دېەن ۋېينى بۇ ھۈنەرنى كۆرسىتىپ بېقىشقا بۇيرۇدى. دېەن ۋېي پالمان بىلەن ئاتقا مىنىپ، ئۇياقتىن ـ

بۇياققا ئات ئوينىتىپ چەۋەندازلىق كۆرسەتتى. دەل بۇ ۋاقتىدا، بۇران چىقىپ كېتىپ بارگاھ ئالدىدىكى پەركانە ئالەم يىقىلىپ چۈشۈشكە تاس - ماس قالدى، لەشكەرلەر يۆلىۋالدى، لېكىن ئاخىر توختىتالماي قالدى. دېەن ۋېي ئېتىدىن چۈشۈپ لەشكەرلەرنى داجىتىۋېتىپ، بىر قولى بىلەنلا پەركانە ئالەمنى تىك تۇرغۇزۇپ قويدى، ساۋ ساۋ بۇنى كۆرۈپ:

— بۇ ۋۇ لەي* ئىكەن! — دېدى ۋە بارگاھ قوشۇننىڭ ئەمىرلىكىگە تەيىنلىدى ھەمدە ئۇنىڭغا كىمخاب تون، ئۇچقۇر ئات، نەقىشلىك ئېگەر ئىنئام قىلدى.

شۇنىڭدىن باشلاپ ساۋ ساۋنىڭ قول ئاستىدا قەلەم جەھەتتىمۇ، ئەلەم جەھەتتىمۇ يېتىشكەن سەركەردىلىرى بار بولدى، بۇنىڭ بىلەن شەندۇڭدا داڭق چىقىرىپ ھۆكۈم سۈردى. ساۋ ساۋ تەيشەن ئايمىقىنىڭ ھاكىمى يىڭ شاۋنى لاڭيا ئايمىقىغا بېرىپ ساۋ سۇڭنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ساۋ ساۋنىڭ ئاتىسى ساۋ سۇڭ چېنليۇغا پاناھلاپ بارغاندىن كېيىن لاڭيادا پۇقرا بولۇپ ياشىغانىدى؛ خەتنى تاپشۇرۇۋالغان كۈنى ئىنىسى ساۋ دې بىلەن ئائىلىسىدىكى چوڭ - كىچىك 40 تىن ئارتۇق كىشى، 100 دىن ئارتۇق خىزمەتكارنى ئېلىپ، بىرەر يۈزچە ھارۋا بىلەن يەنجۇغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار شۇيجۇ ئارقىلىق ماڭغانىدى. شۇيجۇ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى تاۋ چيەن، يەنە بىر ئىسمى گۇڭ زۇ ئوچۇق چىراي، دىلكەش ئادەم ئىدى. ئۇ ساۋ ساۋ بىلەن دوستلىشىشنى خالاپ يۈرگەن بولسىمۇ، ھېچبىر ئېپىنى تاپالماي يۈرەتتى؛ ساۋ ساۋنىڭ ئاتىسىنىڭ شۇيجۇدىن ئۆتىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئايمىقى تەۋەسىنىڭ سىرتىغىچە بېرىپ ئالدىغا چىقتى، ئۇنىڭغا ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلدۈرۈپ، كاتتا مەرىكە - سورۇن ئۆتكۈزۈپ، ئىككى كۈن مېھماندوستلۇق قىلدى. ساۋ سۇڭ ماڭماقچى بولغىنىدا، تاۋ چيەن ئۆزى شەھەر

* ۋۇ لەي — شاڭ سۇلالىسىدىكى بىر باتۇر ۋەزىرنىڭ ئىسمى.

تېشىغىچە ئۇزاتتى ۋە قوشۇن ئەمرى جاڭ كەينى 500 لەشكەر بىلەن ئۇنى قورۇغداپ ئاپىرىپ قويۇشقا تەيىنلىدى. ساۋ سۇڭ بالا - چاقلىرى بىلەن خۇا ۋە فېي دېگەن يەرنىڭ ئارىلىقىغا يېتىپ كەلدى، بۇ چاغ ياز ئاخىرلىشىپ، كۈز باشلانغان چاغ ئىدى، قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپ بىر كونا بۇتخانىدا قونۇشقا مەجبۇر بولدى. بۇتخانا راھىبى يولۇچىلارنى قوبۇل قىلدى. ساۋ سۇڭ چوڭ - كىچىك ھەممىنى ئورۇنلاشتۇردى ۋە جاڭ كەينى لەشكەرلىرى بىلەن ئايۋاننىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورۇنلىشىشقا بۇيرۇدى. لەشكەرلەرنىڭ كېيىم - كېچەك، يۇك - تاقلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتكىنىي ئۈچۈن خورسىنىشىپ زارلاندى. جاڭ كەي قول ئاستىدىكى بىرمۇنچە باشلىقلارنى پىنھان يەرگە چاقىرتۇپىلىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى، جاڭ كەي:

— بىز ئەسلىدە سىرتىق ياغلىقلارنىڭ قالدۇقلىرى ئىدۇق، ئىلاجسىز تاۋ چېنگە ئەل بولغان، ئەمما ياخشىلىق كۆرمىدۇق. بۇگۈن ساۋ سۇڭنىڭ ۋەج - دۈنيا قاچلىغان ھارۋىلىرى ناھايىتى كۆپ كەلدى، سىلەر خالىساڭلار بۇ مال - مۈلۈككە تېگىشۈپلىشىنىڭ ئۈبدان پەيتى، پەقەت بۇگۈن كېچە ئېغىر يانقۇ مەھەلدە ھەممەيلەن بىرلىكتە ساۋ سۇڭنى بالا - چاقلىرى بىلەن قىرىپ تاشلايمىز - دە، مال - مۈلۈكلىرىنى ئېلىپ، تاغقا چىقىپ غەلىيان قىلمىز، بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟ — دېدى.

ھەممەيلەن ماقۇل بولدى. كېچىلەپ توختىماي شامال چىقىپ، يامغۇر ياغدى، ساۋ سۇڭ ئۇخلىماي تىك ئولتۇراتتى. توساتتىن تۆت تەرەپتىن سۇرەن - چۇقان چىقىپ كەتتى. ساۋ دې ئىككى بىسلىق قىلىچىنى سۇغۇرۇۋېلىپ تالاغا چىقىپ قارىۋىدى، دەرھال ئۆلتۇرۇپ تاشلاندى. ساۋ سۇڭ ئۆزىنىڭ كىچىك خوتۇنىنى ئېلىپ خانە كالان ھۇجرىسىنىڭ ئارقىسىدىكى

تامدىن ئارتىلىپ قاچماقچى بولدى، كىچىك خوتۇنى سېمىز بولغانلىقتىن تامدىن چىقالمىدى، ئاخىر ئالدىراپ - تەتۈرەپ خوتۇنى بىلەن تەرەتخانىغا مۆكۈۋالدى، پاتپاراقچىلىقتا تەرەتخانىدا ئۆلتۈرۈلدى. يىن شاۋ جېنىنى ئاران ئېلىپ چىقىپ، يۈەن شاۋنىڭ يېنىغا بېرىپ پاناھلاندى. جاڭ كەي ساۋ سۇڭ جەمەتىنى پاك - پاكىز قىرىپ تاشلاپ، مال - مۈلۈكلىرىنى ئېلىۋالدى، ئاندىن بۇتخانىغا ئوت قويۇپ 500 ئادەمنى بىلەن خۇەينەنگە قېچىپ كەتتى. بۇ ھەقتە كېيىن ئەل ئارىسىدا مۇنۇ نەزمە تارالغاندى:

ماختىدى ساۋ ساۋ مۇناپىق ئۆزىنى ئەل ئىچىدە،
قىردى لۇي باۋشى جەمەتىن قويمىدى يۇرت ئىلكىدە.
قەتلىئام قىرغىن قىلىندى ساۋ جەمەتىمۇ بۇگۈن،
كىمگە كىم قىلسا يامانلىق يانغۇسى ئۆز باشىغە.

يىن شاۋ لەشكەرلىرىدىن ئۆز جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېچىپ چىقالىغانلىرى ساۋ ساۋ ئالدىغا بېرىپ ۋەقەنى مەلۇم قىلدى. ساۋ ساۋ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يىغلاپ يەرگە يىقىلدى. كۆپچىلىك ئۇنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى. ساۋ ساۋ چىشىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ:

— تاۋ چيەن لەشكەر چىقىرىپ ئاتامنى ئۆلتۈردى، ئۇنى يوقاتمىسام، بۇ جاھاندا مەن يوقىلاي، بۇگۈن مەن چوڭ قوشۇن تارتىپ، شۇيجۇدا قەتلىئام يۈرگۈزمىسەم چوقۇم ئۆچۈم چىقمايدۇ! — دېدى - دە، شۇن يۇي، چېڭ يۈيلەرنى 3 تۈمەن لەشكەر بىلەن جۇەنچېڭ، فەنشيەن، دۇڭئالارنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، قالغان بارلىق لەشكەرلىرى بىلەن شۇيجۇغا چاپ - چاپ قىلىپ كەلدى. شيا جودۇن، يۇي جىن، دېيەن ۋېيلار تۇرشاۋۇل قىسىم بولۇپ ماڭدى. ساۋ ساۋ شۇيجۇ شەھىرىنى ئالغان ھامان ئاھالىنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلاپ، ئاتا

قىساسىنى ئېلىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. جيۇجياڭ ئايمىقىنىڭ هاكىمى بيەن راڭنىڭ تاۋ چيەن بىلەن دوستلۇقى قېلىن بولغاچقا، شۇيجۇغا ئاپەت يۈزلەنگەنلىكىنى ئاڭلاپ، 5000 لەشكەر بىلەن ئۈزلۈكىدىن ھەمدەملىشىشكە كەلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ساۋ ساۋ غەزەپلىنىپ، شيا خۇدۇننى يولدا توسۇۋېلىپ قىرغىن قىلىشقا ئەۋەتتى. بۇ كۈنلەردە چېڭ گۇڭ دۇڭجۇن ئايمىقىدا خىزمەتتە ئىدى. ئۇ ساۋ ساۋنىڭ ئاتا قىساسى ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ ئاھالىنى قەتلىئام قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشۈش مەقسىتىدە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ كەلدى. ساۋ ساۋ ئۇنىڭ تاۋ چيەن ئۈچۈن ۋاسىتىچىلىك قىلىشقا كەلگەنلىكىنى بىلىپ كۆرۈشكۈسى كەلمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ قىلغان ئىلتىپاتى ئالدىدا ئۇيىلىپ ئاقىۋەت ئۇنى بارگاھىدا قوبۇل قىلدى. چېڭ گۇڭ:

— جانابلىرىنىڭ شۇيجۇغا چوڭ قوشۇن تارتىپ كەلگەنلىكلىرىنى، مەرھۇم ئاتىلىرىنىڭ قىساسى ئۈچۈن قەدەملىرى يەتكەن جايدا بىگۇناھ ئاھالە ئۈستىدە قىرغىن قىلماق بولغانلىرىنى ئاڭلاپ ئۆز تەكلىپىمنى بېرىشكە ئالاھىدە ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم. تاۋ چيەن ئۆزى ۋاپادار، ئالىيجاناب بىر ئادەم، ئۇنداق مەنپەئەت ئۈچۈن ئىمانىنى ساتىدىغانلاردىن ئەمەس. مەرھۇم ئاتىلىرىنىڭ قازا ـ ھادىسىگە ئۇچرىشى جاڭ كەينىڭ جىنايىتى بولۇپ، تاۋ چيەن ئەيىبلىك ئەمەس. بولۇپمۇ ئايماق، ناھىيىلىرىنىڭ ئاھالىسىدە جانابلىرىنىڭ نېمە قىساسى بار ئىدى؟ بىھۇدە قان تۆكۈش ياخشى ئەمەس. ئوبدان مۇھاكىمە قىلىپ ئاندىن بىر ئىش قىلسىلا، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

— جانابلىرى ئۆز ۋاقتىدا مېنى تاشلاپ كەتكەنىدىلە، — دېدى ساۋ ساۋ كونا خاماننى سورۇپ، — بۇگۈن قايسى يۈزلىرى بىلەن مېنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدىلە؟ تاۋ چيەن مېنىڭ پۈتۈن ئائىلەمنى قىرىپ تاشلىدى، مەن ئۇنىڭ جىگىرىنى

يۇلۇۋېلىپ، يۇرىكىنى يېرىپ قىساس ئېلىشقا ئانت ئىچكەنمەن! جانابلىرى تاۋ چىيەن ئۇچۇن ۋاستىچىلىك قىلغىلى كېلىپتىلا، بولدى قىلىستلا، مەن سىلىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىمىغان بولاي!

چېڭ گۇڭ خەيرلىشىپ چىقىپ، ئاھ ئۇرۇپ: «مەن تاۋ چىيەن ئالدىغا قايسى يۈزۈم بىلەن بارىمەن!» دېدى - دە، چېڭلىيۇ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى جاڭ مياۋنى پاناھ تارتىپ چېڭلىيۇغا كېتىپ قالدى.

ساۋ ساۋ قوشۇنلىرى قەدىمى يەتكەنلا جايدا ئاھالىنى قەتلىئام قىلىپ، قەبرىستانلىقنى ئېچىپ تاشلىدى. تاۋ چىيەن شۇيجۇدا تۇرۇپ، ساۋ ساۋنىڭ لەشكەر تارتىپ ئىنتىقام ئالىمەن دەپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئاھالىنى قەتلىئام قىلىدىغانلىقىنى ئاڭلىدى، ئۇ كۆككە قاراپ يىغلاپ: «تەڭرى ماڭا جازا ئاتا قىلغانلىقىدىن شۇيجۇ ئاھالىسى بۇ چوڭ بالا - قازاغا يولۇقتى» دەپ پەرياد چەكتى ۋە بەگ - سىپاھلارنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى.

ساۋ باۋ:

— ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى، قىمىر قىلماستىن ئۆلۈمنى كۈتەتتۇقمۇ! مەن ياۋنى يوقىتىشقا جانابلىرىغا ھەمدەمدە بولىمەن، — دېدى.

تاۋ چىيەن نائىلاج ياۋ ئالدىغا لەشكەر باشلاپ چىقتى ۋە يىراقتىن ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ ئەتراپىنى ساي تېشىدەك قاپلاپ كەتكەنلىكىنى، بارگاھ قوشۇنىدا يوغان قىلىپ «قىساس ئۇچۇن!» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان ئىككى دانە ئاق تۇغنىڭ قاداقلىق تۇرغانلىقىنى كۆردى. لەشكەرلەر سەپ رۇسلاپ بولغاندىن كېيىن، ماتەم كىيىمى كىيگەن ساۋ ساۋ ئاتلىق ھالدا سەپ ئالدىغا كېلىپ، قامچىسى بىلەن ئىشارەت قىلىپ تىل قويدى. تاۋ چىيەنمۇ ئاتلىق نىشان تۇغ ئاستىغا كېلىپ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:

— كەمتىلىرى ئۆزلىرى بىلەن دوست بولۇشنى ئارزۇ

قىلىپ، ئۇزىتىپ بېرىش ئىشىنى جاڭ كەيگە ھاۋالە قىلغان، كىم بىلسۇن بۇ بەدرەك بۇزۇق نىيىتىدىن يانماي بۇ بالانى تېرىپ قويدى. مېنىڭ بۇ ئىشقا ئەسلا داخىلەچىلىكىم يوق. جانابلىرىنىڭ بۇ ھەقتە تەكشۈرۈپ كۆرۈشلىرىنى سورايمەن، — دەپ ئىلتىجا قىلدى.

— ھەي! قېرى ئەبلەخ! — دېدى ساۋ ساۋ ئاغزىنى بۇزۇپ، — ئاتامنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ يەنە نېمە بىلجىرلايسەن؟ ھەي، كىم بۇ قېرى ئوغرىنى تۇتۇپ كېلىدۇ؟

شيا خۇدۇن باش ئۇستىگە دەپ ئالدىغا چىقتى. تاۋ چيەن شۇ ھامان سەپ ئىچىگە كىرىۋالدى. شيا خۇدۇن قوغلاپ كەلدى، ساۋ باۋ نەيزىسىنى ئېلىپ ئات ئويىنتىپ جەڭگە چىقتى. ئىككىسى ئەمدىلا ئېلىشىۋىدى، بىردىنلا قاتتىق بوران چىقىپ كېتىپ، قوم ـ تاشلارنى ئۇچۇردى. ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى پاتىپاراقچىلىقتا قېلىپ ئۆز لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇۋالدى.

تاۋ چيەن شەھەرگە قايتقاندىن كېيىن، كۆپچىلىكنى يىغىپ:

— ساۋ ساۋ قوشۇنى قۇدرەتلىك، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشىمىز تەس، شۇڭلاشقا مەن ئۆز ـ ئۆزۈمنى باغلاپ باراي، مەيلى مېنى ئۆلتۈرسۇن، مەيلى تىلىپ قىيما ـ چىيما قىلسۇن، شۇ يول بىلەن شۇيجۇ ئاھالىسى ئۆلۈمدىن قۇتۇلسۇن! — دېدى. بۇنىڭ سۆزى تۇگە ـ تۇگىمەيلا بىر ئادەم ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— جانابلىرى شۇيجۇنى ئۆز ۋەن تۇتۇپ كەلدىلە، ئاھالە سىلىدىن مەمنۇن ۋە مىننەتدار. بۇگۈن ساۋ ساۋنىڭ لەشكەرلىرى كۆپ بولسىمۇ، شەھىرىمىزنى دەرھال ئالالمايدۇ. جانابلىرى خەلق بىلەن شەھەر تېشىغا چىقماستىن شەھەرنى مۇستەھكەم مۇداپىئە قىلىۋەرسىلە؛ مەن گەرچە بىر لايا قەت ئەھلى بولمىساممۇ، كىچىككىنە بىر پەنت بىلەن ساۋ ساۋنى ئۆلسە

جەستىنى كۆمۈشكە يەر تاپالمىغۇدەك قىلىپ تاشلايمەن! — دېدى.

بۇ سۆزگە ھەممەيلەن ھەيران بولدى ۋە بۇ پەنتنى سوردى. دەرھەقىقەت:

دوستنى دەپ قىلغان بۇ ئىش ئۆچلۈككە ئايلاندى تېخى،
خەۋپ ئارا قالغاندا جان چىقتى ھاياتلىقنىڭ يولى.

بۇ كىشىنىڭ زادى كىملىكىنى كېيىنكىسى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون بىرىنچى باب

خان تاغىسى لىيۇ بېيىنىڭ بېيجەيگە بېرىپ كۆڭ رۇڭنى قۇتۇلدۇرغانلىقى
لۇي بۇنىڭ پۇياڭدا ساۋ ساۋنى تىرىپىرەن قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، پەنت كۆرسەتكۈچى دۇڭخەيدىكى چۈشىيەنلىك مى جۇ، يەنە بىر ئىسمى زى جۇڭ دېگەن كىشى ئىدى. بۇ ئادەم هاللىق ۋە ئالىيجاناب بىر ئائىلىدە تۇغۇلغانىدى، هەمىشە دېگۈدەك لوياڭغا قاتناپ تىجارەت قىلاتتى. بىر قېتىم ئۇ لوياڭدىن هارۋىلىق قايتىۋاتقان ۋاقتىدا، يولدا بىر ساهىبجامال ئايال ئۇچراپ، هارۋىغا ئولتۇرغۇزۇۋېلىشنى ئۆتۈندى، مى جۇ دەرهال هارۋىدىن چۈشۈپ ئايالنى هارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى پىيادە ماڭدى، ئايال مى جۇنى هارۋىغا چىقىۋالسىلا دېدى، مى جۇ هارۋىغا چىقىپ ئەدەپ بىلەن ئولتۇرۇپ، زادىلا يامان نىيەتتە بولمىدى. بىرنەچچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن، ئايال خەيرلەشمەك بولدى، ئايرىلىش ئالدىدا مى جۇغا قاراپ:

— مەن تۆۋەن تەرەپ ئوت يۇلتۇزى بولىمەن، تەڭرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن سىزنىڭ ئۆيىڭىزنى كۆيدۈرگىلى كېتىۋاتاتتىم، ماڭا كۆرسەتكەن ئىلتىپاتىڭىزنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن، سىزدىن بۇنى يوشۇرماي ئېيتتىم، تېز قايتىپ مال - مۈلكىڭىزنى كۆچۈرۈپ ئالغايسىز، مەن بۇگۈن كېچە بارىمەن، — دېدى -

دە، سۆزىنى تۈگىتىپلا كۆزدىن غايىب بولدى.

مى جۇ ھەيران - سېيران بولدى ۋە ئۇچقاندەك ئۆيىگە قايتىپ، ئۆيدىكى نەرسىلىرىنىڭ بارىنى ئالدىراپ - تېنەپ توشۇۋالدى. دېگەندەك شۇ كېچىسى ئاشخانىسىدىن ئوت تۇتىشىپ، ئۆيلىرى تامامەن كۆيۈپ كەتتى، شۇنىڭدىن باشلاپ مى جۇ خەير - ساخاۋەت ئىشىكىنى كەڭ ئېچىپ، مال - مۈلكىنى كەمبەغەل ئاجىزلارغا سەدىقە قىلىپ، ئۇلارنى قىينىچىلىقتىن قۇتقۇزدى. كېيىن تاۋ چىيەننىڭ تەكلىپى بىلەن يارەمچىسى ئايماقبېگى بولۇپ ئىشلىدى. ئەنە شۇ كۈنى ئۇ پەنت كۆرسىتىپ:

— مەن بېيخەي ئايمىقىغا بېرىپ، كۈڭ رۇڭدىن لەشكەر تارتىپ بېرىشنى سورايمەن؛ يەنە بىر كىشى چىڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ، تېيەن كەيدىن يارەم سورىسۇن، ئەگەر بۇ ئىككىسى تەرەپتىن تەڭلا لەشكەر كىلىدىغان بولسا، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى چوقۇم چېكىندۈرىدۇ، — دېدى مى جۇ.

تاۋ چىيەن بۇنى ماقۇل كۆردى ۋە ئىككى پارچە خەت يېزىپ، بارگاھىدىكىلەردىن كىم چىڭجۇ ئايمىقىدىكىلەردىن يارەم سوراش ئۈچۈن بارالايدۇ، دەپ سورىدى. «مەن بارايمەن» دەپ دەرھال جاۋاب قايتۇردى بىرەيلەن. كۆپچىلىك بۇرۇلۇپ قارىسا، بۇ گۇاڭلىڭلىق چېڭ دېڭ، يەنە بىر ئىسمى يۈەن لۇڭ دېگەن كىشى ئىكەن. تاۋ چىيەن ئالدى بىلەن چېڭ دېڭنى چىڭجۇ ئايمىقىغا ماڭدۇرۇپ، ئاندىن كېيىن مى جۇنى خەت بىلەن بېيخەيگە ماڭدۇردى، ئۆزى ئاھالىگە باشچىلىق قىلىپ، شەھەرنى ساقلاشقا قېپقالدى.

ئەمدى سۆزنى بېيخەيدىن ئاڭلايلى. كۈڭ رۇڭنىڭ يەنە بىر ئىسمى ۋەن جۇ ئىدى، ئۇ لۇ بەگلىكى قارىمىقىدىكى چۈيفۇ دېگەن يەردىن ئىدى؛ كۆڭزىنىڭ 20 - ئەۋلادى، تەيشەن قوشۇن ئەمىرى كۈڭ جۇنىڭ ئوغلى ۋەن جۇ گۈدەكلىكىدىن تارتىپ ئەقىللىق ئىدى، ئون ياش ۋاقتىدا، خېنەن ھاكىمى لى يىڭنى

زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارغىنىدا، ئۇنىڭ ئىشىكباقار توسۇۋالدى، كۈك رۇك:

— مەن لى يىك بېگىمنىڭ كونا قەدىناسلىرى جەمەتىدىن بولىمەن، — دەپ كىرىپ كېتىۋەردى ۋە ھاكىم بىلەن كۆرۈشتى. لى يىك:

— سېنىڭ بوۋاك بىلەن مېنىڭ بوۋامنىڭ قانداق تۇغقانچىلىقى بار؟ — دەپ سورىدى.

— ئۆتمۈشته كۈڭزى لاۋزىدىن ئەدەپ ـ ئەخلاق سوراڭ ئىكەن، شۇنداق بولغاندىكىن مېنىڭ ئائىلەم بىلەن سىلىنىڭ ئائىلىلىرى ئەجدادلىرىمىزدىن بېرى قەدىناس بولۇپ ئۆتكەن بولمامدۇ؟ — دەپ جاۋاب بەردى كۈك رۇك.

— لى يىك ھەيران بولۇپ بالىغا ئاپىرىن ئوقۇدى. بىر پەستىن كېيىن، كېچەشبېگى چېن ۋېي كىرىپ كەلدى، لى يىك بالىنى چېن ۋېيغا كۆرسىتىپ:

— بۇ ئاز ئۇچرايدىغان ئاجايىپ ئوغلان ئىكەن، — دېدى.

— كىچىك ۋاقتىدا ئەقىللىق بولغانلارنىڭ چوڭ بولغاندا ئەقىللىق بولۇشى ناتايىن، — دەپ جاۋاب بەردى چېن ۋېي.

— جانابلىرىنىڭ سۆزىگە قارىغاندا، — دېدى كۈك رۇك شۇئان، — گۆدەك ۋاقىتلىرىدا ئەقىللىق بولغانىكەنلىدە! چېن ۋېيلار كۈلۈشۈپ:

— بۇ بالا چوڭ بولغىنىدا، دەۋرىنىڭ بۈيۈك سىمالىرىدىن بولغۇسى، — دېيىشتى.

شۇنىڭ بىلەن كۈك رۇكنىڭ داڭقى چىقىپ كەتتى. كېيىن كەپتاۋۇل بولدى، ئاخىر بېيخەيگە ھاكىم بولدى. ئۇ ئىنتايىن مېھماندوست ئىدى، ھەمىشە: «داستىخىنىمدا مېھمانلىرىمنىڭ ئۆزۈلمەسلىكى، قەدەھلىرىمنىڭ بوش تۇرماسلىقى — مېنىڭ ئارزۇيۇمدۇر» دەيتتى. ئۇ بېيخەيدىكى ئالتە يىللىق خىزمىتى جەريانىدا، خەلقنىڭ ھىمايىسىگە نائىل بولدى.

ئۇ هېلىقى كۈنى دەل مېهمانلىرى بىلەن ئولتۇرۇشقان ۋاقتىدا، بىرەيلەن: «شۇيجۇدىن مى جۇ دېگەن كىشى كەلدى» دەپ خەۋەر قىلدى. كۈك رۇك كەلگۈچىنىى دەرھال قوبۇل قىلىپ، نېمە ۋەجدىن كەلگەنلىكىنى سورىدى. مى جۇ تاۋ چېەننىڭ مەكتۇپىنى تاپشۇردى ۋە:

— ساۋ ساۋ شەھىرىمىزگە ناھايىتى جىددىي تېگىش قىلىۋاتىدۇ، جانابلىرىدىن ھەمدەملىك سوراپ كەلدىم، — دېدى.

— تاۋ چېەن بىلەن قېلىن دوستلۇقىمىز بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە جانابىڭىز ئاتايىن كېلىپسىز، بارماي بولامدۇ؟! بىراق، ساۋ ساۋ بىلەن ئارىمىزدا ھېچبىر ئاداۋەت يوق ئىدى، ئالدى بىلەن خەت ئەۋەتىپ مۇرەسسە قىلىپ كۆرەيلى، ئەگەر ئۇنىمىسا، ئاندىن لەشكەر تارتىپ چىقايلى، — دېدى كۈك رۇك.

— ساۋ ساۋ ھازىر لەشكىرىنىڭ ھەيۋىسىگە يۆلىنىپ، مۇرەسسەگە ئەسلا ئۇنىمايدۇ، — دېدى مى جۇ.

كۈك رۇك بىر تەرەپتىن لەشكەرلىرىنى تەخمۇتەخ قىلدى، يەنە بىر تەرەپتىن ساۋ ساۋغا خەت ئەۋەتىشنى بۇيرۇدى. كېڭەش ئۈستىدىكى ۋاقتىدا، ئۇشتۇمتۇتلا سىرىق ياغلىقلىلارنىڭ شىركىلىرىدىن گۈمۈن خەي باشچىلىقىدا بىرنەچچە تۈمەن قاراقچىنىڭ قىرغىن قىلىپ كەلگەن خەۋىرى كېلىپ قالدى. كۈك رۇك چۆچۈپ كېتىپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ قوشۇننىى ئىدىتلىدى، ئاندىن قاراقچىلار بىلەن تۇتۇشۇش ئۈچۈن شەھەردىن چىقتى، گۈمۈن خەي ئاتلىق ئالدىغا چىقىپ:

— بېيخەيدە ئاشلىق كۆپ، بۇ ماڭا مەلۇم، 1 تۈمەن دەن ئاشلىق قەرز سوراپ كەلدىم، ئاشلىق بېرىلمىدىكەن، لەشكەرلىرىمىى ھازىرلا قايتۇرىمەن، ئەگەر بېرىلمەيدىكەن، شەھەرنى ۋەيران قىلىپ، ئادەمزات ئۇرۇقىنىى قويماي قۇرۇتىمەن! — دېدى.

— مەن، — دېدى كۈك رۇك گۈركىرەپ، — بۇيۇك خەن

خاندانلىقىنىڭ بەگ ـ سىپاھىمەن، بۇيۇك خەن خاندانلىقىنىڭ زېمىنىنى ساقلاۋاتىمەن، قاراقچىغا ئاشلىق بەردى دېگەن ئەدە بار!

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ قەھر ـ غەزەپكە كەلگەن گۇەن خەي ئات چاپتۇرۇپ، قىلىچىنى ئويناتتىپ، توپتوغرا كۇڭ رۇڭغا ئېتىلدى. كۇڭ رۇڭنىڭ باتۇرى زۇڭ باۋ نەيزىسىنى ئېلىپ جەڭگە چىقتى؛ بىرنەچچە قەپەس ئېلىشمايلا، گۇەن خەي زۇڭ باۋنى بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئاتتىن يىقىتتى. كۇڭ رۇڭنىڭ لەشكەرلىرى پاتىپاراق بولۇپ، شەھەرگە قېچىپ كىرىۋالدى. گۇەن خەي لەشكەرلىرىنى بۆلۇپ، تۆت تەرەپتىن شەھەرنى مۇھاسىرىگە ئالدى، بۇنىڭغا كۇڭ رۇڭنىڭ دىلى غەش بولدى. مى جۇ ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز غەمگە پاتتى.

ئەتىسى كۇڭ رۇڭ سېپىل ئۈستىگە چىقىپ ئەتراپقا نەزەر سالدى، ئۇ قاراقچىلار كۈچىنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ، غەم ـ قايغۇسى تېخىمۇ ئاشتى. شۇ ئەسنادا توساتتىن بىر ۋىلەننىڭ نەيزە تۇتۇپ ئات چاپتۇرغىنىچە قاراقچىلار سېپىگە كىرگەنلىكىنى كۆرۈندى، ئۇ ئۇڭ ـ سول ھەريانغا توسقۇنسىز نەيزە ئۇرۇپ، توپتوغرا شەھەر قوۋۇقىغا كەلدى ـ دە:

ـ قوۋۇقنى ئېچىڭلار! ـ دەپ توۋلىدى.

كۇڭ رۇڭ بۇ كىشىنى تونۇمىغانلىقى ئۈچۈن قوۋۇقنى ئېچىشقا پېتىنالمىدى. قاراقچىلار خەندەك تۇۋىگە قوغلاپ كەلدى، ھېلىقى ئادەم ئارقىغا ئۆرۈلۈپلا، ئون نەچچە قاراقچىنى نەيزىلەپ ئاتتىن ئۇلاتتى. قالغانلىرى كەينىگە ياندى. بۇ ھالنى كۆرگەن كۇڭ رۇڭ دەرھال قوۋۇقنى ئېچىپ ئۇنى باشلاپ كىرىشكە بۇيرۇق بەردى. بۇ كىشى شەھەرگە كىرگىنىدىن كېيىن، ئاتتىن چۈشۈپ نەيزىسىنى تاشلىدى ۋە توپتوغرا سېپىلغا چىقتى ـ دە، تەزىم قىلغان ھالدا كۇڭ رۇڭ بىلەن كۆرۈشتى. كۇڭ رۇڭ ئۇنىڭ ئىسىم ـ زاتىنى سورىدى.

ـ مەن، ـ دېدى ھېلىقى ئادەم، ـ دۇڭلەي قارىمىقىدىكى

خۇاڭشيەن ناھيىسىدىن بولىمەن، ئىسىم - زاتىم تەي شىنسى، يەنە بىر ئىسمىم زى يى. قېرى ئانامغا جانابلىرى ئىنتايىن چوڭ ئىلتىپات ۋە غەمخورلۇق قىپتىلا، كەمىنىلىرى تونۇگۇن لىياۋدۇڭدىن ئۇرۇق - تۇغقانلارنى يوقلاپ كېلىۋېدىم، ئانام قاراقچىلارنىڭ شەھەرنى قورشۇۋالغانلىقىنى ئاڭلىغانىكەن. ئۇ ماڭا: «ھاكىم جانابلىرىنىڭ زور ئىلتىپات ۋە غەمخورلۇقلىرىغا مۇيەسسەر بولغانىدىم، ئەمدى سەن ھەمدەمگە بارغىن» دېدى. شۇ سەۋەبتىن ئۆزۈم يالغۇز كەلدىم.

كۈڭ رۇڭ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇرسەن بولدى. كۈڭ رۇڭ بۇرۇن تەي شىنسى بىلەن يۈز كۆرۈشمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ باتۇر ئىكەنلىكىنى، يىراقتا ئىكەنلىكىنى، ئانسىنىڭ شەھەردىن 20 يول يىراقلىقتا ياشايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا كۈڭ رۇڭ ھەمىشە دېگۈدەك ئۇزۇق - تۇلۇك، رەخت - پىچەك بىلەن كىشى ئەۋەتىپ، ئۇلاردىن ھال سوراپ تۇراتتى؛ موماي كۈڭ رۇڭدىن تولا مىننەتدار بولغانلىقى ئۈچۈن، ئوغلى تەي شىنسى ھەمدەمگە ئەۋەتكەنىدى. كۈڭ رۇڭ تەي شىنسى ناھايىتى ئىززەتلەپ كۈتۈپ، كىيىم - ساۋۇت، ئېگەر، ئات تەقدىم قىلدى. تەي شىنسى:

— خىللانغان 1000 لەشكەر بەرسىلە، سېپىل تېشىغا چىقىپ، قاراقچىلار بىلەن بىر ئېلىشاي، — دېدى.

— سىز باتۇر بولسىڭىزمۇ، ئەمما، قاراقچىلار سان جەھەتتە بەك كۆپ، يەڭگىللىك قىلىشقا بولماس، — دېدى كۈڭ رۇڭ.

— ئانام جانابلىرىنىڭ كۆرسەتكەن زور ئىلتىپاتلىرى ئۈچۈن، مېنى ئاتايىن ئەۋەتكەنىدى، ئەگەر شەھەرنى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرالمىسام، قايسى يۈزۈم بىلەن ئانامنىڭ ئالدىغا بارىمەن، شۇڭلاشقا، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم، بىر تۇتۇشاي، — دېدى تەي شىنسى.

— ئاڭلىشىمچە، — دېدى كۈڭ رۇڭ، — لىيۇ بېي زاما-

نىمىزنىڭ قەھرىمانىمىش، ئەگەر ئۇ كىشىنى خالاسكارلىققا تەكلىپ ئەتسەك، بۇ مۇھاسىرىدىن قۇتۇلغىلى بولاتتى؛ پەقەت ئەلچىلىككە ئادەم يوق تۇرۇپتۇ.

— جانابلىرى مەكتۇپ پۈتۈپ بەرسىلە، مەن دەررۇ باراي! — دېدى تەي شىنى.

كۈك رۇك خۇشال بولۇپ، مەكتۇپ پۈتۈپ تەي شىنگە بەردى. تەي شىنى قۇياقلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، بېلىگە ئوقيا ئېسىپ، قولىغا نەيزە ئالدى، قورسىقىنى راسا تويغۇزۇپ، راۋرۇس جابدۇنغاندىن كېيىن قوۋۇقنى ئاچتۇرۇپ، يالغۇز ئۆزى ئوقتەك ئات سېلىپ چىقتى. ئۇ خەندەككە يېقىنلاشقاندا، قاراقچىلار سەركەردىسى لەشكەرلىرىنى باشلاپ جەڭگە ئاتلاندى. تەي شىنى بىرنەچچە قاراقچىغا ئارقا - ئارقىدىن نەيزە تىقىۋېتىپ، مۇھاسىرىنى يېرىپ چىقىپ كەتتى. گۇمان خەي شەھەردىن ئادەم چىققانلىقىنى بىلىپ، ھەمدەمگە چىققان بولۇشى كېرەك دەپ ئويلىدى - دە، شەخسەن ئۆزى بىرنەچچە يۈز ئاتلىقنى ئەگەشتۈرۈپ قوغلاپ كېلىپ تەرەپ - تەرەپتىن مۇھاسىرىگە ئالدى. تەي شىنى نەيزىسىنى ئېلىپ قويۇپ، يانىڭ كىرىچىنى كېرىپ ھەر تەرەپكە ئوق ئاتقىلى تۇردى، ئاتقانلا ئوقى زايە كەتمەي قاراقچىلارنى ئاتتىن يىقىتىۋەردى، ئۇلار يەنە قوغلاۋېرىشكە پېتىنالمىدى.

تەي شىنى قۇتۇلغاندىن كېيىن، كېچىلەپ يول يۈرۈپ پىڭيۈەنگە كېلىپ، لىيۇ بېي بىلەن كۆرۈشتى. سالام - سەھەتتىن كېيىن، بېيخەيدىكى كۈك رۇڭنىڭ مۇھاسىرىدە قېلىپ ئۆزىنى ھەمدەملىك سوراپ ئەۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى ۋە مەكتۇپنى تاپشۇردى. لىيۇ بېي مەكتۇپنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن:

— جانابلىرى كىم بولىدىلا؟ — دەپ سورىدى تەي شىنىدىن.

— بېيقىر دۇڭخەيدىكى سەھرالىق بولىمەن، كۈك رۇك

بىلەن نە ئۇرۇق - تۇغقان ۋە نە بىر يۇرتلۇق ئەمەس، پەقەت مەردلىك، دوستلۇق يولىدا ئۇنىڭ غېمى - غۇسسىسى ۋە دەرد - ئەلىمىنى بىللە تارتىشىش نىيىتىدىمەن، بۇگۈنكى كۈندە گۈزەل خەي توپىلاڭ كۆتۈرۈپ، بېيخەينى مۇھاسىرە قىلىۋالدى، ئۇلار پېتىم قېلىپ دەردىنى ئېيتىدىغان يەر تاپالماي، ئىنتايىن خەۋپ ئاستىدا تۇرۇپتۇ. جانابلىرىنىڭ ھەققانىيەتپەرۋەر ئالىيجاناب زات ئىكەنلىكلىرىنى، بېشىغا كۈن چۈشكەنلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدىغانلىقلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، پېقىرانە تەۋەككۈل قىلىپ مۇھاسىرىنى يېرىپ چىقىپ ھەمدەملىك سوراشقا ئەۋەتتى، — دېدى تەي شىسى.

— بېيخەيدىكى كۈڭ رۇك ئەلدە لىۋ بېينىڭ پارلىقىنى بىلىدىكەن - دە! — دېدى لىۋ بېي جىددىي تۈس ئېلىپ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ گۈەن يۇي، جاڭ فېي بىلەن بىللە خىللانغان 3000 لەشكەر تاللاپ بېيخەي ئايمىقىغا يول ئالدى. گۈەن خەي ھەمدەمگە كەلگەنلەرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شەخسەن ئۆزى لەشكەر تارتىپ چىقتى؛ ئۇ لىۋ بېي لەشكەرلىرىنىڭ ئازلىقىنى كۆرۈپ پىسەنت قىلمىدى. لىۋ بېي، گۈەن يۇي، جاڭ فېي، تەي شىسىلار ئاتلىق سەپ ئالدىدا تۇراتتى، گۈەن خەي ئاچچىقى بىلەن توپتوغرا مەيدانغا چىقتى، تەي شىسى ئالدىغا چىقىشقا تەمشەلگۈچە، گۈەن يۇي ئالدىغا ئۆتۈپ توپتوغرا گۈەن خەيگە ئات سالدى. ئىككى ئاتلىق ئېلىشىشقا باشلىدى، لەشكەرلەر سۈرەن - چۇقان سېلىشتى. گۈەن خەي نەدىمۇ گۈەن يۇينىڭ تەڭدىشى بولسۇن! بىرنەچچە ئون قەپەس ئېلىشىشىغلا، قارا ئەجدىھا سۈرەتلىك ئۇزۇن قىلىچ كۆتۈرۈلدى - دە، گۈەن خەينى ئات ئاستىغا تىلمىلاپ تاشلىدى. تەي شىسى بىلەن جاڭ فېي تەڭلا ئات سېلىپ چىقىپ، نەيزىلىرىنى ئوينىتىپ، قاراقچىلار سېپىگە يېرىپ كىردى، لىۋ بېي لەشكەرلىرىنى باشلاپ سۈرۈپ - توقاي قىلدى. سېپىلدا

تۇرغان كۈك رۇك تەي شىسى، گۈەن يۇي، جاك فېيلارنىك قاراقچىلارنى خۇددى قوي پادىسى ئىچىگە بۆسۈپ كىرگەن يولۇاستەك شىددەتلىك قىرغىن قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شەھەردىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقتى. ئىككىنچى تەرەپلەپ قىلىنغان چاپ - چاپ ئاستىدا قاراقچىلار قاتتىق يېڭىلدى، ئەل بولغانلارنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق، قالغان - قاتقانلىرى پىتىراپ قېچىشتى.

كۈك رۇك، لىيۇ بېيىنى شەھەرگە باشلاپ كىردى. تىنچلىق - ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن، زەپەر قۇچقانلىقىنى قۇتلۇقلاپ، كاتتا مەربىكە - سورۇن ئۆتكۈزدى، ئاندىن يەنە مى جۇنى باشلاپ كىرىپ، لىيۇ بېي بىلەن كۆرۈشتۇردى ۋە جاك كەينىك ساۋ سۇڭنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ:

— ھازىر ساۋ ساۋ لەشكەر تارتىپ كېلىپ، ھەدەپ ئەلنى تالان - تالاج قىلىش بىلەن شۇيجۇنى مۇھاسىرە قىلىۋاپتۇ، شۇڭلاشقا مېنى ھەمدەملىككە ئەۋەتتى، — دېدى.

— تاۋ چيەن رەھىمدىل ۋە ئالىيجاناب كىشى ئىدى، ھېچ ئويلانمىغان يەردىن مۇنداق بىر بالاغا يولۇقۇپتۇ، — دېدى لىيۇ بېي.

— جانابلىرى نەسەب جەھەتتىن خەن خاندانلىقىغا مەنسۇپ بولىدىلا، بۈگۈنكى كۈندە ساۋ ساۋ ئەلگە زۇلۇم سېلىۋاتىدۇ، كۈچىگە يۆلىنىپ ئاجىزلارنى بوزەك قىلىۋاتىدۇ. مېنىك بىلەن بىرگە تاۋ چيەننى خالاس قىلىشقا بارمامدىلا؟ — دېدى كۈك رۇك.

— ياق دېيەلمەيمەن، بىراق، لەشكەرلىرىم ئاز، سەركەردىلىرىم كۆپ ئەمەس، يېنىكلىك قىلساق تەس كېلەرمىكىن، — دېدى لىيۇ بېي.

— مېنىك تاۋ چيەننى قۇتقۇزماقچى بولۇشۇم ھەم كونا

قەدىر دانلىق يۈزىسىدىن، ھەم ھەققانىيەت ئۈچۈندۇر. جانابلىرىدا ھەققانىيەتپەرۋەرلىك يوقمۇ؟ — دېدى كۆك روك.

— خوپ، ئىش مۇنداق بولسا، جانابلىرى ئالدىن مېڭىپ تۇرسىلا، مەن گۈڭسۇن زەننىڭ قېشىغا باراي، ئۇنىڭدىن 4 — 5 مىڭ لەشكەر سورىۋېلىپ، ئارقىلىرىدىن يېتىپ بارىمەن، — دەپ ۋەدە بەردى لیۇ بېي.

— جانابلىرىنىڭ ۋەدىسى يالغان بولۇپ قالمىسۇن! — دېدى كۆك روك.

— جانابلىرى پېقىر لیۇ بېينى نېمە سانايدىلا؟ پەيغەمبەر: «ئەزەلدىن ھەممىگە ئۆلۈم بار، ۋەدىسىگە تۇرمىسا نېچۈك ئادەم بولار» دېگەن ئەمەسمىدى؟ مەن لەشكەر ئارىيەت ئالالاي ياكى ئالالماي، چوقۇم بارىمەن، ۋەدەم ۋەدە، — دېدى لیۇ بېي.

كۆك روك ماقۇل كۆرۈپ، شۇيجۇغا خەۋەر قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن مى جۇنى يولغا سالدى، ئاندىن سەپەرگە تەييارلاندى. تەي شىسى تەشەككۇر بىلدۈرۈپ:

— كەمىنىلىرى ئانامنىڭ ئەمرى بىلەن ھەمدەمگە كېلىۋىدىم، بەخت يار بېرىپ غەمدىن قۇتۇلدۇق. ياڭجۇ ئايمىقىنىڭ بېگى لیۇ ياۋ بىلەن يۈرتداش ئىدۇق، ئۇ چاقىرتىپ خەت ئەۋەتىپتۇ، ئۇنىڭغا بىر بارماي بولمايدۇ. خەير، نېسىپ بولسا يەنە كۆرۈشەرمىز، — دەپ كېتىشكە ئىجازەت سورىدى.

كۆك روك پۇل ـ مال سوۋغا قىلسا، تەي شىسى ئالغىلى ئۇنىماستىن كېتىپ قالدى. ئۇ قايتقاندىن كېيىن ئانىسى ئۇنى كۆرۈپ:

— بېيخەي ئايمىقىغا خىزمەت يەتكۈزگىنىڭ ئۈچۈن سەندىن رازىمەن، ئوغلۇم! — دېدى ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلىپ ۋە ئاندىن كېيىن تەي شىسىنى ياڭجۇغا يولغا سالدى.

كۆك روكنىڭ لەشكەر تارتىپ ماڭغانلىقى مۇشۇ يەردە

تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى سۆزنى لیۇ بېيدىن ئالغايلى. لیۇ بېي بېيخەيدىن چىقىپ گۇڭسۇن زەن بىلەن كۆرۈشتى، ئۇنىڭغا شۇيجۇنى خالاس قىلماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى. گۇڭسۇن زەن:

— ساۋ ساۋ بىلەن جانابىڭىزنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بولمىسا، باشقىلار ئۇچۇن كۆچ چىقىرىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ — دېدى.

— بېرىشقا ۋەدە بېرىپ قويدۇم، لەۋزىمدىن يانالمايمەن، — دېدى لیۇ بېي.

— ئۇنداق بولسا جانابىڭىزغا ئاتلىق ھەم پىيادە بولۇپ 2000 لەشكەر بېرەي! — دېدى گۇڭسۇن زەن.

— بۇ سەپەرگە جاۋ يۇننىڭ بىرگە بېرىشىنى ئۇمىد قىلىمەن، — دېدى لیۇ بېي.

گۇڭسۇن زەن ماقۇل بولدى. شۇنداق قىلىپ لیۇ بېي گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار بىلەن ئۆزىنىڭ 3000 لەشكىرىنى ئېلىپ تۇرشاۋۇل قىسىم بولۇپ ماڭدى، جاۋ يۇن 2000 لەشكەر بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن شۇيجۇغا راۋان بولدى.

مى جۇ قايتىپ بېرىپ تاۋ چېەنگە بېيخەيدىكىلەرنىڭ ھەم كۇڭ رۇڭنىڭ تەكلىپى بىلەن لیۇ بېينىڭ ھەمدەمگە كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى؛ چىڭجۇغا كەتكەن چېن يۇەنلۇڭمۇ قايتىپ كېلىپ تېەن كەينىڭ مەمنۇنىيەت بىلەن ھەمدەمگە كېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى؛ شۇنىڭ بىلەن تاۋ چېەننىڭ كۆڭلى تىندى. كۇڭ رۇڭ بىلەن تېەن كەي قوشۇنلىرى ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ سۇرىدىن قورقۇپ، تاغ ئېتىكىگە كېلىپ قارارگاھ قۇردى، ئۇلار ئالدىراپ ئىلگىرىلەشكە پېتىنالمىغانىدى. ساۋ ساۋمۇ ئىككى تەرەپلەپ قوشۇن كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، قوشۇنىنى بۆلۈپ شەھەرگە تېگىش قىلىشقا پېتىنالمىدى.

لیۇ بېي قوشۇنى يېتىپ كېلىپ كۇڭ رۇڭ بىلەن كۆرۈشتى.

— ساۋ ساۋنىڭ لەشكىرى كۆپ ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە،

ساۋ ساۋ لەشكەر تارتىپ جەڭ قىلىشقا ماھىر، شۇڭلاشقا يېنىكلىك بىلەن جەڭ قىلماي، ئەھۋالغا قاراپ ئاندىن تېگىش قىلارمىز دەپ تۇردۇق، — دېدى كۇك رۇك.

— شەھەردە ئوزۇق - تۇلۇك كەم بولۇپ قېلىپ، ئۇزۇن بەرداشلىق بېرەلمەي قالارمىزمىكىن، گۇەن يۇي بىلەن جاۋ يۇن 4000 لەشكەر بىلەن جانابلىرىغا ھەمدەملەشسۇن؛ مەن جاڭ فېينى ئېلىپ ساۋ ساۋ قارارگاھىنى يېرىپ ئۆتۈپ، شۇيجۇغا كىرىپ، تاۋ چيەن بىلەن كۆرۈشۈپ كېڭەش قىلاي! — دېدى.

كۇك رۇك خۇشال بولدى، ئۇ تيەن كەيگە قوشۇلۇپ، لەشكەرلىرىنى ئىككىگە بۆلۈپ ياۋنى ئىسكەنجىگە ئالدى؛ گۇەن يۇي بىلەن جاۋ يۇن لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئىككى تەرەپتىن بۆلۈشتى، شۇ كۈنى لیۇ بېي بىلەن جاڭ فېي 1000 لەشكەر بىلەن ساۋ ساۋ قارارگاھىنىڭ يېنىدىن بۆسۈپ كىردى. شۇنداق ئىلگىرىلەۋاتقاندا قارارگاھ ئىچىدە دۇمباق ئاۋازى چىقتى - دە، ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەر خۇددى سەلدەك ئېقىپ كېلىشكە باشلىدى، ھەممىنىڭ ئالدىدىكىسى ئۇلۇغ سەركەردە يۇي جىن ئىدى، ئۇ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇپ:

— نەدىن كېلىشكەن تەلۋىلەر سەن؟ قەيەرگە بېرىشىسەن؟ — دەپ توۋلىدى.

جاڭ فېي ئۇنى كۆرۈپ ئىتتىمەستىن، توپتوغرا يۇي جىنگە تاشلاندى. ئىككى ئاتلىق ئېلىشىشقا باشلىدى، ئۇلار بىرنەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن، لیۇ بېي ئىككى بىسلىق قوش قىلىچىنى سوغۇرۇۋالدى - دە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاپ - چاپ قىلغىنىچە باستۇرۇپ ماڭدى، يۇي جىن يېڭىلىپ قاچتى. جاڭ فېي ھەممىنىڭ ئالدىدا قىرغىن قىلىپ شۇيجۇ سېپىلىنىڭ تۆۋىگىچە قوغلاپ كەلدى، سېپىل ئۈستىدىكىلەر قىزىل تۇغقا يوغان قىلىپ «پىڭيۈەن لیۇ بېي» دەپ يېزىلغان ئاق خەتنى كۆردى. تاۋ چيەن دەرھال قوۋۇقنى ئېچىشقا بۇيرۇق بەردى.

لیۇ بېي شەھەرگە كىردى، تاۋ چېەن ئۇنىڭ كۈتۈۋالدى، ئىككىيلەن بىرلىكتە يامۇلغا يول ئالدى. رەسمىي سالام - سەھەتلەردىن كېيىن، مەربكە - سورۇن تەييارلاپ لەشكەرلەرنى تارتۇقلىدى. تاۋ چېەن لیۇ بېينىڭ ئۇلۇغۋار سىماسىنى، تىلىدىكى تۇز ۋە سادىقلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە بەك خۇرسەن بولدى ۋە مى جۇغا ئەمىر قىلىپ، شۇيجۇ ئايمىقىنىڭ بەگلىك تامغىسىنى ئەكەلدۈرۈپ، لیۇ بېيغا تۇتۇش بىلەن مەنسەپىنى ئۆتۈنۈپ بەرمەكچى بولدى. لیۇ بېي چۆچۈگەن ۋە ئەجەبلەنگەن ھالدا:

— جانابلىرى نېمە قىلىۋاتىدىلا؟ — دېدى.

— بۇگۈن ئېلىمىز پاراكەندىلىكتە قېلىپ، خانلىق قانۇنى ئۆز كۈچىنى كۆرسىتەلمەيۋاتىدۇ؛ جانابلىرى نەسەب جەھەتتىن خەن خاندانلىقىغا مەنسۇپ بولىدىلا ھەمدە خاندانلىقىنى قايتا جانلاندۇرۇشقا قادىردۇرلار. كەمىنىلىرى بولسام قېرىندىم، ئەھلىيەتسىزمەن، شۇڭلاشقا شۇيجۇ بەگلىكىنى رازىمەنلىك بىلەن ئۆزلىرىگە ئۆتۈندۇم، ھەرگىز رەت قىلمىغايلا، مەن ئۆز نامىمدىن بۇ ھەقتە خانغا مەلۇمات يېزىپ ئىلتىجا قىلىمەن، — دېدى تاۋ چېەن.

— كەمىنە لیۇ بېي گەرچە خەن خاندانلىقىنىڭ ئەۋلادلىرىدىن بولسامۇ، كۆرسەتكەن ئەجرىم ئاز، پەزىلىتىم يېتەرسىز، پىكىۋەن بەگلىكىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايۋاتىمەن، بۇگۈن مەن ھەققانىيەت يولىدا ھەمدەمگە كەلدىم. جانابلىرىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئېيتىشلىرىدىن مەقسەتلىرى مەن لیۇ بېينى ئىستىلا قىلىش نىيىتىدە دەپ ئويلىدىلىمۇ؟ ئەگەر مەندە شۇنداق غەرەز بولغان بولسا، ئاللا جازايمىنى بەرسۇن! — دېدى لیۇ بېي ئورنىدىن قوزغىلىپ تەزىم بىلەن.

— بۇ مېنىڭ ھەقىقىي مۇددىئايىنم! — دېدى تاۋ چېەن ۋە قايتا - قايتا ئۆتۈنۈش قىلدى.

لیۇ بېي بۇنى قوبۇل قىلىشقا نەدىمۇ كۆنسۇن! مى جۇ گەپكە ئارىلىشىپ:

— ھازىر ياۋ لەشكەرلىرى سېپىل تۈۋىدىلا تۇرۇپتۇ، ئالدى بىلەن ياۋنى چېكىندۈرۈش تەدبىرى ئوستىدە كېڭىشەيلى. تىنچلىق ئورنىتىلغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۆتۈنۈش ھەققىدە كېڭەشسەكمۇ بولىدۇ، — دېدى.

— مەن ساۋ ساۋنى سۈلھىگە دەۋەت قىلىپ مەكتۇپ يازاي، ساۋ ساۋ كۆنمىسە، ئاندىن تۈتۈشساقمۇ كېچىكمەيمىز، — دېدى لیۇ بېي.

شۇنىڭ بىلەن ھەر ئۈچ قارارگاھقا خەۋەر بېرىلىپ، قوزغالماي كۈتۈپ تۇرۇش ئوقتۇرۇلدى. ساۋ ساۋغا مەخسۇس كىشى بىلەن مەكتۇپ ئەۋەتىلدى.

ساۋ ساۋ ئۆز لەشكىرى ئىچىدە سەركەردىلىرى بىلەن كېڭەش قۇرۇۋاتاتتى، شۇيجوۇدىن جەڭ مەكتۇپى كەلدى، دەپ مەلۇم قىلىشتى. ساۋ ساۋ ئېلىپ قارىسا لیۇ بېينىڭ مەكتۇپى بولۇپ، مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە ئىكەن:

كەمىنە لیۇ بېيلىرى توڭگۇەن تېشىدا جانابلىرى بىلەن كۆرۈشكەنىدىم، ئاندىن كېيىن ئويلاقتا - بۇياقتا بولۇپ، خىزمەتلىرىدە بولالمىدىم. ئەمدى مەقسەتكە كەلسەم، مەرھۇم ئاتىلىرى ساۋ بېگىمنىڭ قازاغا يولۇقۇشىنىڭ ئەسلى سەۋەبى، جاڭ كەينىڭ رەھىمسىزلىكىدىن بولغان، بۇنىڭدا تاۋ چېەن ئەيىبسىزدۇر. ئەلھال سېرىق ياغلىقلىلارنىڭ قالدۇقلىرى تاشقىرىمىزنى، دۇڭ جۇنىڭ قالدۇق شېرىكلىرى ئىچكى تەرىپىمىزنى ئىشغال قىلىۋالدى. جانابلىرىنىڭ ئالدى بىلەن خاندانلىقىمىزنىڭ بېشىدىكى خەۋپنى دەپنە قىلىپ، ئاندىن شەخسىي ئاداۋەت، قىساسلار ئوستىدە باش قاتۇرۇشلىرىنى، لەشكەرلىرىنى

شۇيجۇدىن چېكىندۇرۇپ، ئەلنى بالايىئاپەتتىن قوتۇلدۇرۇشلىرىنى سورايمەن، بۇ شۇيجۇنىڭ، شۇنىڭدەك پۈتۈن ئېلىمىزنىڭ بەخت - سائادىتىدۇر!

مەكتۇپنى ئوقۇپ غەزەپكە كەلگەن ساۋ ساۋ ئاغزىنى بۇزۇپ:

— لىيۇ بەي كىم ئىكەن، ماڭا مەكتۇپ يېزىپ نەسىھەت قىلغۇدەك! ھەتتا تەنە سۆزلەرنىمۇ قىپتۇ، — دەپ كەلگەن ئەلچىنى ئۆلتۈرۈشنى، شەھەرگە قاتتىق تېگىش قىلىشنى بۇيرۇدى.

— لىيۇ بەي ھەمدەم ئوچۇن يېراقتىن كەلدى، ئۇنىڭ بۇ مەكتۇپنى يازغانلىقى ئالدىن خوش، ئاندىن مۇشت، دېگەندەك قىلماقچى بولغانلىقى. جانابلىرى ئالدى بىلەن سىلىق، ئوبدان سۆزلەر بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ، لىيۇ بەينىڭ كۆڭلىنى تەسكىن ئەتسىلە، ئۇنىڭدىن كېيىن شەھەرگە تېگىش قىلساق، شەھەرنى ئالغىلى بولىدۇ، — دېگەن تەكلىپنى بەردى گو جيا.

ساۋ ساۋ بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل قىلىپ، ئەلچىنى ياخشى كۇتۇپ، جاۋاب مەكتۇپ يازماقچى بولدى. كېچىش ئۇستىدە ئۇشتۇمتوت پايلاقچىلار كېلىپ، لۇي بۇ يەنجۇنى ئېلىپ پوياڭنى ئىستىلا قىلدى، دېگەن شۇم خەۋەرنى ئېلىپ كىردى.

ئەسلىدە لۇي بۇ لى جۇ، گۇ سىلارنىڭ ئىسيانى سەۋەبىدىن ۋۇگۇەندىن قېچىپ چىقىپ، يۇەن شۇدىن پاناھ تىلىگەن؛ يۇەن شۇ لۇي بۇنىڭ بىقارارلىقى ئۇچۇن ئۇنى قوبۇل قىلمىغان. شۇنىڭ بىلەن لۇي بۇ يۇەن شاۋدىن پاناھ تىلىگەندە، يۇەن شاۋ قوبۇل قىلغان ۋە لۇي بۇ بىلەن بىرلىكتە چاڭشەندە جاڭ يەننى تارمار قىلغان. شۇنىڭ بىلەن مەغرۇرلىنىشقا باشلىغان لۇي بۇ يۇەن شاۋنىڭ سەركەردىلىرىنى كۆزگە ئىلمىغان. يۇەن شاۋ لۇي بۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولغىنىدا، لۇي بۇ قېچىپ جاڭ ياڭدىن پاناھ تىلىگەن، جاڭ ياڭ ئۇنى قوبۇل قىلغان. بۇ ۋاقىتلاردا پاڭ شۇ دېگەن ئادەم چاڭئەن شەھىرىدە ئۆزى يوشۇرۇپ قويغان لۇي

بۇنىڭ بالا - چاقىلىرىنىى لۇي بۇغا يەتكۈزۈپ بەرگەن. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان لى جۇ، گۇ سىلار پاك شۇنى ئۆلتۈرۈپ، لۇي بۇنىى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن جاك ياڭغا خەت يازغان. بۇ سەۋەبتىن، لۇي بۇ جاك ياڭنى تاشلاپ، جاك مياۋغا قوشۇلغان. دەل بۇ چاغدا جاك مياۋنىڭ ئۇكىسى جاك چاۋ چېن گۇك بىلەن بىرلىكتە ئاكىسىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كېلىپ قالغان. چېن گۇك:

— بۇگۈن ئەل پارچىلىنىپ، ھەممە يەردە غەيۇر - قەھرمانلار باش كۆتۈرۈپ چىقتى؛ جانابلىرىنىڭ ھوقۇق دائىرىسى كەڭ تۇرۇقلۇق، نېمە ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ئىلكىدە ياشايدىلا، بۇ خورلۇق ئەمەسمۇ؟ ھازىر ساۋ ساۋ كۈنچىقىش تەرەپكە سەپەر قىلىش ئۈستىدە بولۇپ، يەنجۇ بوش قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە لۇي بۇ دەۋرىمىزنىڭ بىردىنبىر غەيۇر - باتۇرى. ئەگەر سىلى ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە يەنجۇنى زەبىت قىلىدىغان بولسىلا، ئۇلۇغ مۇددىئالار ئەمەلگە ئاشقۇسىدۇر، — دېدى جاك مياۋغا ئەقىل كۆرسىتىپ.

جاك مياۋ ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، يەنجۇغا تېگىش قىلىپ، پۈياڭنىمۇ ئېلىش توغرۇلۇق لۇي بۇغا بۇيرۇق بەردى. جۇەنچىڭ، دۇڭئا، فەنشىيەن دېگەن ئۈچ شەھەر شۇن يۇي، چېك يۇيلارنىڭ تەدبىرى بويىچە قاتتىق مۇداپىئە قىلىنىش نەتىجىسىدە ئامان قالدى، قالغان يەرلەرنى لۇي بۇ بېسىۋالدى. ساۋ رېن قايتا - قايتا جەك قىلغان بولسىمۇ، جەڭدە ئۈتالماي، ئاخىر تەھدىتكە چۈشۈپ قالغانلىقىنى مەلۇم قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

ساۋ ساۋ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن چۆچۈپ:

— يەنجۇ قولدىن كەتكەن بولسا، تۇرار ماكانىمىز قالماپتۇ، تېزلىكتە قايتۇرۇۋالماي بولمايدۇ! — دېدى.

— جانابىي تەقسىر، لىيۇ بېيغا بىر ئادەمگەرچىلىك قىلغان بولۇپ، لەشكەرلىرىمىزنى ياندۇرۇپ، يەنجۇنى قايتۇرۇۋېلىشقا

ئاتلىنايلى! — دېدى گو جيا.

ساۋ ساۋ بۇنى ياقۇل كۆرۈپ، دەرھال لیۇ بېيغا مەكتۇپ يازدى، ئاندىن قوزغىلىپ لەشكەرلىرىنى چېكىندۈزدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. ئەلچى شۇيجۇغا قايتقاندىن كېيىن شەھەرگە كىرىپ تاۋ چيەن بىلەن كۆرۈشتى، ئىلىپ كەلگەن مەكتۇپنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ چېكىنگىنىنى سۆزلەپ بەردى. تاۋ چيەن خۇشال بولۇپ، كۇڭ رۇڭ، تيەن كەي، گۇەن يۈي، جاۋ يۈنلەرنى شەھەرگە چوڭ مەرىكىگە تەكلىپ قىلىپ كىشى ئەۋەتتى. مەرىكىدە داستىخان يېغىشتۇرۇلغاندىن كېيىن تاۋ چيەن لیۇ بېينى تۆرگە تەكلىپ قىلىپ، كۆپچىلىك ئالدىدا قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ:

— مېنىڭ يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالدى. ھەر ئىككى ئوغلۇم ئىستىداتسىز، ئەل ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا ئاجىز. لیۇ بېي جانابلىرى بولسا خان ئەۋلادى، غايەت پەزىلەتلىك ۋە قابىلىيەتلىك كىشى بولغاچقا، شۇيجۇغا باش بولۇشقا مۇناسىپ، مەن بوۋاي ئەمدى مەنسەپتىن ئازاد بولۇپ داۋالىنىشنى خالايمەن، — دەپ ئۆز ئورنىنى ئۆتۈنگەنلىكىنى بىلدۈردى.

— كۇڭ رۇڭ جانابلىرىنىڭ ئەمرى بىلەن پېقىر لیۇ بېينىڭ شۇيجۇنى خەۋپتىن خالاس قىلىشقا كېلىشىم ھەققانىيەت ئۈچۈن ئىدى. بۇگۈن سەۋەبسىزلا شۇيجۇنىڭ ھوقۇقىنى تاپشۇرۇۋالسام، پۈتۈن ئەل مېنى ھەققانىيەتچى ئەمەسكەن، دەپ ئەيىبلەيدۇ، — دېدى لیۇ بېي.

— ھازىر خەن خاندانلىقى ئاجىزلىشىپ كەتتى، جاھان ئاستىن - ئۈستۈن بولماقتا، خىزمەت كۆرسىتىش، ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىش ۋاقتى دەل مۇشۇ. شۇيجۇ ئىنتايىن مەمۇر - بەرىكەتلىك يۇرت، پۇقراسى 100 تۇمەنگە يېتىدۇ، ئىش بۇ يەرگە يەتكەندىن كېيىن، ياق دېمەي قوبۇل قىلسىلا، — دېدى مى جۇ.

— بۇنىڭغا ھەرگىز ماقۇل بولالمايمەن، — دېدى لىيۇ بېيې.

— تاۋ چيەن ھاكىم كېسەلچان، ئايماقنىڭ ئىشلىرىغا دېگەندەك يېتىشەلمەيۋاتىدۇ، جانابلىرى ھەرگىز رەت قىلمىغايلا، — دېدى چېن دېڭ.

— يۇەن شۇ جانابلىرى تۆت ئەۋلادتىن بېرى بەگ بولۇپ كېلىۋاتقان زات، پۈتۈن ئەل ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدۇ. ئۇ يېنىمىزدىكى شۇچۇندىلا تۇرىدۇ، نېمە ئۈچۈن ئايماقنى ئۇ كىشىگە ئۆتۈنمەيمىز؟ — دېدى لىيۇ بېيې.

— يۇەن شۇ گۈردىكى قۇرۇپ قالغان ئۇستىخان، ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق! بۇگۈنكى ئىش ئاللانىڭ مەرھىمىتى، كېيىن پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا يوق بولۇپ قالىدۇ، — دېدى كۆڭ رۇڭ.

لىيۇ بېيې زادى ئۇنىماي تۇرۇۋالدى. تاۋ چيەن يېغلاپ تۇرۇپ:

— جانابلىرى مېنى تاشلاپ كېتىدىغان بولسىلا، ئۆلسەممۇ كۆزۈم يۇمۇلمايدۇ، — دېدى.

— جانابىي تاۋ چيەن مەنسىپىنى ئۆتۈنگەندىن كېيىن، ئايماقنىڭ ئىشىنى ۋاقتىنچە تاپشۇرۇۋالسىلىمۇ بولاتتى، — دېدى گۇەن يۈي.

— بىز يا ئۇنىڭ ئايىغىنى زورمۇزور تارتىۋالمىدۇق، ياخشى نىيىتى بىلەن ئۆتۈنۈۋېتىپتۇ، ھە دەپ رەت قىلىۋېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى جاڭ فېي.

— سىلەر مېنى نامەردلىككە ئىتتىرىۋاتسىلەر! — دېدى لىيۇ بېيې.

تاۋ چيەن قايتا - قايتا ئۆتۈنسىمۇ، لىيۇ بېيې ئەسلا قوبۇل قىلمىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى تاۋ چيەن، — بۇ يەرگە يېقىن جايدا شياۋپېي دېگەن بىر شەھەر بار، لەشكەر تۇرغۇزۇشقا

يارايدۇ، جانابلىرى مەرھەمەت قىلىپ ۋاقتىنچە شۇ شەھەردە تۇرۇپ شۇيجۇنى قوغدىسىلا قانداق؟

ھەممەيلەن لىۋ بېينىڭ شياۋپېيدا تۇرۇپ بېرىشىنى تەۋسىيە قىلدى. لىۋ بېي ماقۇل بولدى. تاۋ چيەن لەشكەرلەرنى تارتۇقلاپ بولغاندىن كېيىن، جاۋ يۈن خەيرلەشتى. لىۋ بېي ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، كۆز يېشى قىلغان ھالدا ئايرىلىشتى. كۇڭ رۇڭ، تيەن كەيلەرمۇ خوشلىشىپ، ئۆز لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قايتىشتى. لىۋ بېي گۈەن يۈي، جاڭ فېيلار بىلەن ئۆز قوشۇنلىرىنى ئېلىپ شياۋپېيغا كېلىپ قورغانىنى مۇستەھكەملىدى، ئاھالىنى ئەمىن قىلدى.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى قايتۇرغاندىن كېيىن، ساۋ رېن ئالدىغا چىقىپ، لۈي بۇنىڭ كۈچىنىڭ زورلۇقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە چېن گۇڭنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم قىلىۋاتقانلىقى، يەنجۇ بىلەن پۈياڭنىڭ قولدىن كەتكەنلىكى، جۈەنچېڭ، دۈڭئا، فەنشيەن دېگەن ئوچ ئورۇننىڭ شۇن يۈي، چېڭ يۈيلەرنىڭ تەدبىرى بىلەن ئۆزئارا باغلانغان ھالدا، شەھەر سېپىلىنى قاتتىق ساقلاۋاتقانلىقلىرىنى ئېيتتى. ساۋ ساۋ:

— مېنىڭ ئويلىشىمچە لۈي بۇ جەسۇر، پەقەت ئەقىلسىزلىقىلا بار، غەم قىلىشىنىڭ ھاجىتى يوق، — دەپ، قارارگاھ قۇرۇپ، ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن كېڭەش ئۆتكۈزۈشنى بۇيرۇدى.

لۈي بۇ ساۋ ساۋنىڭ لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقى ۋە تېڭشيەندىن ئۆتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ياردەمچى سەركەردىلەردىن شۆ لەن، لى فېڭلارنى چاقىرىۋېلىپ:

— ئىككىڭلارنى بىرەر ئىشقا قويماقچى بولغانلىقىمغا خېلى ۋاقىتلار بولدى، ئەمدى سىلەر 1 تۈمەن لەشكەر بىلەن يەنجۇنى مەھكەم ساقلاڭلار. مەن ساۋ ساۋنى تارمار قىلىشقا لەشكەر

تارتىپ بارىمەن، — دېدى.

ئىككىيلەن بۇيرۇقنى قوبۇل قىلدى. چېن گۇك ئالدىراپ كىرىپ:

— جاناپىي سەركەردە! يەنجۇنى تاشلاپ نەگە بارماقچى بولدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— پۇياڭدا ھەم لەشكەر قويۇپ، ئۇچ بۇرجەكلىك ھالەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرمەكچىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى لۇي بۇ.

— يېڭىلىشۋاتىدىلا، شۇ لەن يەنجۇنى ساقلىيالمايدۇ. بۇ يەردىن ئاستىن تەرەپكە 180 چاقىرىم كېلىدىغان تەيشەن تېغىنىڭ يوللىرى ناھايىتى خەتەرلىك. ئۇ يەرگە خىللانغان لەشكەردىن 1 تۈمەننى يوشۇرۇپ قويايلى، يەنجۇنىڭ قولدىن كەتكىنىنى ئاڭلىغان ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى چوقۇم مۇشۇ يولدىن ئۆتىدۇ، ئۇنىڭ يېرىمى ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن تېگىش قىلىدىغان بولساق، بىراقلا قولغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ، — دەپ ئەقىل كۆرسەتتى چېن گۇك.

— مېنىڭ پۇياڭغا لەشكەر قويۇشۇمدا باشقا ياخشى پەنتىم بار، سىز ئۇنى نەدىن بىلىسىز! — دەپ ئۇنىڭغا كۆنمىدى ۋە شۇ لەننى يەنجۇنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى كېتىپ قالدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى تەيشەن تېغىنىڭ خەۋپلىك جايلىرىغا يېتىپ كەلگەندە، گو جيا:

— ئىلگىرى تېسىش بولماسمىكىن، بۇ يەردە يوشۇرۇلغان قوشۇن بولۇشى مۇمكىن، — دېدى.

— لۇي بۇ ئەقىلسىزلاردىن، شۇڭلاشقا شۇ لەننى يەنجۇنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى پۇياڭغا كەتكەن، بۇ يەردە-نەدىمۇ يوشۇرۇلغان قوشۇن بولسۇن؟ — دېدى ساۋ ساۋ كۈلۈپ تۇرۇپ ھەمدە ساۋ رېننى لەشكەر بىلەن يەنجۇنى مۇھاسىرە قىلىشقا بۇيرۇدى ۋە يەنە، — مەن پۇياڭغا يۇرۇش قىلىپ، لۇي بۇغا تېز تېگىش قىلاي، — دېدى.

چېن گۈك ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ يېقىنلاپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ لۇي بۇغا ئەقىل كۆرسىتىپ:

— ھازىر ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى يىراقتىن كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئىنتايىن ھارغىن، شۇڭلاشقا جەڭنى تېز باشلىۋېتىش بىزگە پايدىلىق، ئۇلار دېمىنى ئېلىۋالمىسۇن، — دېدى.

— مەن يالغۇز ئۆزۈم جاھانغا تېتىيمەن، ساۋ ساۋدىن نېمە غەم يەيتتىم! قارارگاھ قۇرۇپ جايلاشسۇن، ئاندىن ئۇنى ئۆزۈم تۇتۇپ كېلىمەن، — دېدى لۇي بۇ.

ساۋ ساۋغا كەلسەك، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى پۈياڭغا يېقىن جايغا كېلىپ قارارگاھ قۇردى. ساۋ ساۋ ئەتىسى سەركەردىلىرىنى ئېلىپ، لەشكەرلىرىنى دالادا سەپكە تىزدى. ئۇ نىشان تۇغى ئاستىدا ئاتلىق تۇرۇپ لۇي بۇ لەشكەرلىرىنىڭ يېراقتا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ياۋ سېپىنىڭ مەركىزىدىن لۇي بۇ ئاتلىق ئالدىغا چىقتى، ئىككى تەرىپىدە سەككىز سەركەردىنى قاتار تۇرغۇزدى. بۇلارنىڭ بىرى يەنمېڭنىڭ مايى دېگەن يېرىدىن بولۇپ، ئىسمى ـ زاتى جاڭ لياۋ، يەنە بىر ئىسمى ۋېن يۇەن؛ ئىككىنچىسى تەيشەنىڭ خۇايىن دېگەن يېرىدىن بولۇپ، ئىسمى ـ زاتى زاڭ با، يەنە بىر ئىسمى شۇەن گاۋ ئىدى. بۇ ئىككى سەركەردە بىلەن خاۋ مېڭ، ساۋ شېڭ، چىڭ لىيەن، ۋېي شۇي، سۇڭ شيەن، خۇچىڭ دېگەن ئالتە سەركەردە بىرگە ئىدى. لۇي بۇنىڭ سەپكە تىزىلغان لەشكەرلىرى 5 تۇمەنگە يېتەتتى، دۇمباق ساداسى ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈرمەكتە ئىدى. ساۋ ساۋ لۇي بۇغا قول شىلتىپ تۇرۇپ:

— سەن بىلەن ئارىمىزدا ئەزەلدىن ئۆچ ـ ئاداۋەت يوق ئىدى، نېمە ئۈچۈن مېنىڭ ئايماقلىرىمنى بېسىۋالىسەن؟ — دەپ خىتاب قىلدى.

— خەن خاندانلىقىنىڭ شەھەر ـ زېمىنلىرىدا ھەممىنىڭ ھەق ـ ھەسسىسى بار، يالغۇز سەنلا ئىگىلەيتتىڭمۇ؟ — دېدى

لۇي بۇ ۋە دەرھال زاكۇ بانى جەڭگە چىقىشقا بۇيرۇدى. ساۋ ساۋ قوشۇنىدىن لۇي جىن مەيدانغا چۇشتى. ئىككىي پالۋان ئات ئۈستىدە ئېلىشىشقا باشلاپ، نەيزىلىرىنى تەڭلا ئىشقا سېلىشتى، ئارىدا ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشقان بولسىمۇ، يېڭىش ـ يېڭىلىش ئايرىلمىدى. بولۇشۇش ئۇچۇن شىيا خۇدۇن ئېتىنى دۈتىپ چىقتى، لۇي بۇ سېپىدىن جاڭ لياڭ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ تۇتۇشقىلى تۇردى. ئىچى پۇشۇپ كەتكەن لۇي بۇ يالماننى قولىغا ئېلىپ، سەپ ئىچىدىن ئات قويغان پېتى ئېتىلىپ چىقتى. شىيا خۇدۇن بىلەن لۇي جىن قاچتى، لۇي بۇ قىرغىن قىلىشقا كىرىشتى، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قاتىتىق يېڭىلىپ، 30 — 40 چاقىرىم ئارقىغا چېكىندى، لۇي بۇمۇ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. ساۋ ساۋ بىر مەيدان جەڭدە ئۇتتۇرۇپ قارارگاھقا قايتقاندىن كېيىن، سەركەردىلىرى بىلەن كېڭەشتى. يۇي جىن:

— بۇگۇن مەن تاغقا چىقىپ قارىسام، پۇياڭنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدە لۇي بۇنىڭ بىر قارارگاھى بار ئىكەن، لەشكەر كۆپ ئەمەستەك كۆرۈنىدۇ. بۇگۇن كېچە ئۇلار بىزنى يېڭىلدى دەپ تەييارلىقسىز تۇرۇشى تەبىئىي. شۇڭا، لەشكەر باشلاپ بېرىپ تېگىش قىلايلى؛ ئەگەر قارارگاھنى ئالساق، لۇي بۇ لەشكەرلىرى قورقۇنچقا چۈشىدۇ، بۇ ئەڭ ياخشى پەنت، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

ساۋ ساۋ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، ساۋخۇڭ، لى دىيەن، ماۋ جې، لۇي چىيەن، يۇي جىن، دىيەن ۋېي دېگەن ئالتە سەركەردىنى 2 تۈمەن ئاتلىق ـ پىيادە لەشكەر بىلەن چىغىر يول ئارقىلىق كېچىلەپ يولغا سالدى.

لۇي بۇ ئۆز قارارگاھىدا لەشكەرلىرىنى تارتۇقلىدى. چېن گۇڭ:

— كۇنپېتىشتىكى قارارگاھ ئىنتايىن مۇھىم، ناۋادا ساۋ ساۋ ئۇ يەرگە تېگىش قىلسا قانداق قىلىمىز؟ — دېدى.

— بۇگۈن ئۇ بىر مەيدان جەڭدە ئۇنتۇزدى، كېلىشكە قانداق پېتىنالايدۇ؟ — دېدى لۇي بۇ.

— ساۋ ساۋ لەشكەر تارتىشقا ناھايىتى ماھىر ئادەم، ھازىرلىقسىز ۋاقتىمىزدىن پايدىلىنىپ تېگىش قىلىشىدىن ساقلىنىشىمىز كېرەك، — دېدى چېن گۇڭ.

لۇي بۇ بۇ پىكىرنى قوبۇل كۆرۈپ، گاۋ شۇن، ۋېي شۇي، خۇچېڭلارنى لەشكەرلىرى بىلەن كۈنپېتىشتىكى قارارگاھىنى ساقلاشقا ئەۋەتتى.

ساۋ ساۋ گۇگۇم ۋاقتىدا لەشكەرلىرى بىلەن كۈنپېتىشتىكى قارارگاھقا يېتىپ كەلدى ـ دە، تۆت تەرەپلەپ بۆسۈپ كىردى. قارارگاھنى ساقلاپ يانقانلار بەرداشلىق بېرەلمەي پىتراپ تەرەپ ـ تەرەپكە قاچتى، ساۋ ساۋ قارارگاھنى ئىگىلىۋالدى. باش توخۇ ۋاقتى بولغاندا گاۋ شۇن ئاندىن لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كېلىپ جەڭ باشلىدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقىپ دەل گاۋ شۇنگە دۇچ كەلدى، ئىككى تەرەپ قۇچاقلاشما جەڭ قىلىشتى. تاڭ ئاتار ۋاقتىدا كۈنپېتىش تەرەپتىن ئەترايىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن دۇمباق ساداسى ئاڭلاندى، كىشىلەر، لۇي بۇ ئۆزى لەشكەر باشلاپ كەپتۇ، دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كېلىشتى. ساۋ ساۋ قارارگاھىنى تاشلاپ قاچتى. ئارقىسىدىن گاۋ شۇن، ۋېي شۇي، خۇچېڭلار قوغلاپ ماڭدى؛ ئالدى تەرەپتىن لۇي بۇ لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى. يۇي جىن بىلەن يۆ جىن ئىككىسى لۇي بۇغا تەڭ كېلەلمەي قالدى. ساۋ ساۋ يۇقىرى تەرەپكە قاراپ قاچتى. بۇ چاغدا تاغ ئارقىسىدىن بىر تۈركۈم لەشكەر چىقىپ كەلدى: سول قولىدىكىسى جاڭ لياۋ بولۇپ، ئوڭ قولىدىكىسى زاڭ با ئىدى. ساۋ ساۋ لۇي چېن بىلەن ساۋ خۇڭنى ئۇلار بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇدى، جەڭ ساۋ ساۋغا پايدىسىز بولغىنى ئۈچۈن، ئۇ كۈنپېتىش تەرەپكە قاراپ قاچتى. توساتتىن يەنە سۇرەن ـ چۇقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ يەنە بىر توپ

لەشكەر چىقىپ كەلدى. بۇلار: خاۋ مېڭ، ساۋ شېڭ، چىن لىيەن، سۇڭ شيەن دېگەن تۆت سەركەردە لەشكەرلىرى ئىدى، بۇلار ساۋ ساۋتىڭ يولىنى توسۇدى. ساۋ ساۋنىڭ لەشكەرلىرى ئۆلۈشىگە قارىماي جەڭ قىلدى، ساۋ ساۋ سەپنىڭ ئالدىدا ماڭدى. بىر دەملا تاكتاك ئاۋازى چىقىپ، ئوقيا يامغۇرىدەك ئېتىلىشقا باشلىدى. ساۋ ساۋ نە ئالغا باسالماي، نە قۇتۇلۇش يولىنى تاپالماي «كىم مېنى قۇتقۇزالايدۇ؟» دەپ توۋلىۋەتتى. ئاتلىقلار قوشۇنىدىن بىر سەركەردە غەيرەت بىلەن چىقىپ كەلدى. بۇ دېيەن ژېي ئىدى. ئۇ قوش يالمان تۇتقان ھالدا:

— جانابىي تەقسىر، غەم قىلمىسىلا! — دەپ نەرە تارتىپ كەلدى - دە، ئاتتىن ئۆچقاندەك چۈشۈپ، قوش يالمىنىنى قىستۇرۇپ قويۇپ، ئون نەچچە قىسقا يالمانلىق نەيزىنى قولىغا ئالدى ۋە ئادەملىرىگە:

— قاراقچىلار ئون قەدەم كەلگەندە مېنى چاقىرىڭلار! — دېدى - دە، چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ ئوقيا ئوقلىرىنىڭ خەۋپىگە قارىماي ئالغا مېڭىۋەردى. لۈي بۇ لەشكەرلىرىدىن ئون نەچچە ئاتلىق قوغلاپ كېلىۋىدى، ئادەملەر:

— ئون قەدەم كەلدى! — دەپ توۋلىدى.

— بەش قەدەم يېقىن كەلگەندە مېنى چاقىرىڭلار! — دېدى دېيەن ژېي.

— بەش قەدەم بولدى! — دەپ توۋلىدى.

دېيەن ژېي شۇئان يالمانلىق نەيزىنى ئېتىپ بىر ياۋنى ئاتتىن غۇلاتتى، ئارقا - ئارقىدىن ئاتقان يالمانلىق نەيزىلىرى بوش كەتمەي، ھايت - ھۇيت دېگۈچە ئون نەچچە ئادەمنى ئۆلتۈردى، قالغانلار قاچتى. دېيەن ژېي قايتىدىن ئېتىغا لىككىدە مىنىۋېلىپ، قوش يالمىنىنى قولىغا ئېلىپ، چاپ - چاپقا كىرىشىپ كەتتى. خاۋ مېڭ، ساۋ شېڭ، چېڭ لىيەن، سۇڭ شيەن دېگەن تۆت سەركەردە تەڭ كېلەلمەي، ھەرقايسىسى ئۆز جېنىنى ئېلىپ

قاچتى. دېەن ۋېي ياۋ لەشكەرلىرىنى قىرىپ، پارچىلاپ، ساۋ ساۋنى ئاران قۇتۇلدۇرۇۋالدى. قالغان سەركەردىلەرمۇ ئارقىدىن يېتىپ كېلىپ، يول تېپىپ ئۆز قارارگاھلىرىغا قايتىشتى. ئەمدى كەچ بولاي دېگەندە، ئارقا تەرەپتىن يەنە بىر سوۋەن - چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، لۈي بۇ ئات سالغىنىچە يالمىنىنى ئوينىتىپ قوغلاپ كەلدى ۋە:

— قاراقچى ساۋ ساۋ، توختا! — دەپ ۋارقىرىدى. بۇ ۋاقىتتا ئادەم ۋە ئاتلار ھېرىپ - چارچىغانىدى. كۆپچىلىك نېمە قىلىشنى بىلمەي بىر - بىرىگە قارىشىپ، ھەركىم ئۆز جېنىنى قۇتۇلدۇرۇش كويىغا چۈشتى. دەرھەقىقەت:

بۇزۇش مۇمكىن ۋاقىتنىچە بۇ قاتمۇقات قورشاۋنى،
توسۇش مۇمكىن بولماس ھەرگىز قوغلاپ كەلگەن شۇم ياۋنى.

ساۋ ساۋ ھاياتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئىككىنچى باب

تاۋ چېەنىڭ ئۇچىنچى قېتىم شۇيجۇنى ئۆتۈنگەنلىكى
ساۋ ساۋنىڭ لۇي بۇ بىلەن قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، ساۋ ساۋ راسا ئالاقزاده بولۇپ قېچىپ كېتىۋاتقاندا، تۆۋەن تەرەپتىن بىر توپ لەشكەر يېتىپ كەلدى. بۇلار شيا خۇدۇننىڭ ھەمدەمگە كەلگەن لەشكەرلىرى ئىدى. ئۇلار لۇي بۇنى توسۇۋېلىپ قاتتىق ئېلىشىشقا باشلىدى. زاۋال ۋاقتى بولغاندا قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇۋېلىشتى. ساۋ ساۋ قارارگاھقا قايتقاندىن كېيىن دېەن ۋېيگە كاتتا ئىنئاملار بېرىپ، ئۇنى باشلامچى قوشۇن ئەمىرلىكىگە تەينىلىدى.

لۇي بۇغا كەلسەك، ئۇ قارارگاھقا قايتقاندىن كېيىن چېن گۇڭ بىلەن كېڭەشكە چۈشتى. چېن گۇڭ:

— پۇياڭ شەھىرىدە مىڭلارچە خىزمەتچىسى بار، پۇتۇن ئايماق بويىچە ئەڭ باي، تېەن جەمەتىدىن بولغان بىر دۆلەتمەن كىشى بار؛ بۇ كىشى ئۆز نامىدىن ساۋ ساۋغا «لۇي بۇ بەك زالىم، رەھىمسىز بولغانلىقىدىن ئاھالىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن قاتتىق زارلانماقتا؛ بۇگۈن لەشكەرلەرنى ئېلىپ لياڭغا كەتتى.

شەھەردە گاۋ شۇنغىنە قالدى. كېچىلەپ لەشكەر ئەۋەتسىلە، مەن ئىچى تەرەپتىن بولۇشىمەن» دەپ يوشۇرۇن خەت يېزىپ كىشى ئەۋەتسۇن. ئەگەر ساۋ ساۋ كەلسە، ئازدۇرۇپ شەھەرگە كىرگۈزەيلى - دە، تۆت قوۋۇقتىن ئوت قويايلى، تاشقىرىغا لەشكەر يوشۇرايلى. ساۋ ساۋنىڭ يەر - ئاسمانىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتكۈدەك ئىستىداتسى بولسىمۇ، قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، — دەپ مەسلىھەت كۆرسەتتى.

لۇي بۇ بۇ سۆزگە ماقۇل بولۇپ، ساۋ ساۋغا كىشى ئەۋەتىش ھەققىدە تېخىمۇ جەمەتىدىن بولغان بۇ كىشىگە يوشۇرۇن بۇيرۇق بەردى. ساۋ ساۋ يېڭىلا يېڭىلگەنلىكتىن، بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرغان پەيتتە، ئادەملىرى تېخىمۇ كىشى كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى ۋە مەخپىي مەكتۇپنى سۇندى. ئۇنىڭدا: «لۇي بۇ لياڭغا كەتتى، شەھەر بوش، تېز كېلىڭلار، مەن ئىچى تەرەپتىن بولۇشىمەن، سېپىلغا قادالغان «مەردلىك» دېگەن چوڭ ھەرپلىك ئاق تۇغ مەخپىي بەلگىمىز بولسۇن .....» دېيىلگەنىدى. ساۋ ساۋ ئىنتايىن خۇش بولۇپ: «تەڭرى پۇياڭنى ماڭا ئاتا قىپتۇ!» دەپ، كەلگەن ئەلچىنى ياخشى تارتۇقلىدى، بىر تەرەپتىن لەشكەر تارتىشقا جابدۇندى. بۇ چاغدا لىيۇ يې:

— لۇي بۇ گەرچە ئەقىلسىز ئادەم بولسىمۇ، لېكىن چېن گۇڭنىڭ ھىيلىسى كۆپ. بۇنىڭدا بىر شۇملۇق بارمىكىن دەيمەن، ئېھتىيات قىلماي بولمايدۇ. ئەگەر جانابلىرى باردىغانلا بولسىلا، لەشكەرلەرنى ئۇچكە بۆلەيلى. ئىككى قىسمى شەھەر تېشىدا يوشۇرۇنۇپ ھەمدەملىشىشكە ھازىر تۇرسۇن، بىر قىسمى شەھەرگە كىرسۇن، — دېدى.

ساۋ ساۋ ئۇنىڭ سۆزىگە كىرىپ، قوشۇننى ئۈچ قىسىمغا ئايرىپ، پۇياڭ سېپىلى تۆۋىگە كەلدى. ساۋ ساۋ ئاۋۋال سېپىلغا نەزەر سېلىپ، سېپىل ئۈستىدە غىچلا ئەلەم - تۇغلار قاداقلىق تۇرغانلىقىنى ۋە كۈنپېتىش قوۋۇقنىڭ بۇرجىكىدە «مەردلىك»

دەپ يېزىلغان بىر تۇغ تۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئىچىدىن خۇشال بولدى. شۇ كۈنى چۈش ۋاقىتلىرىدا شەھەر قوۋۇقىدىن ئىككى سەركەردە لەشكەر باشلاپ جەڭگە چىقتى، چىققانلارنىڭ ئالدىدىكىسى خۇ چېڭ قوشۇنى، كەينىدىكىسى گاۋ شۈن قوشۇنى ئىدى. ساۋ ساۋ دېمەن ۋېينى خۇ چېڭغا قارشى چىقاردى. خۇ چېڭ دېمەن ۋېيگە تەڭ كېلەلمەي ئېتىنى قايتۇرۇپ شەھەرگە قاچتى. دېمەن ۋېي ئاسما كۆۋرۈك يېنىغا قوغلاپ كەلگەندە، گاۋ شۈن توسۇغان بولسىمۇ، بەرداشلىق بېرەلمىدى ـ دە، ھەممىسى شەھەر ئىچىگە چېكىندى. بۇ مالىمان ئىچىدە لەشكەرلەرگە ئارىلىشىپ سەپتىن ئۆتۈۋالغان لەشكەر قىياپەتلىك بىر ئادەم ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزىنىڭ تېمەننىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، مەخپىي مەكتۇپنى تاپشۇردى. مەكتۇپنىڭ مەزمۇنى: «بۇگۈن كېچە خۇپتەن بىلەن سېپىلدىن بەلگە ئۈچۈن جاڭ ئۇرۇلىدۇ، شۇئان لەشكەر باشلاپ كېلىنسۇن، مەن قوۋۇقنى ئېچىپ بېرىمەن» دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى. ساۋ ساۋ شىا خۇدۇننى ئۆز قوشۇنى بىلەن سول قولغا، ساۋ خۇڭنى ئۆز قوشۇنى بىلەن ئوڭ قولغا قويۇپ، ئۆزى شىا خۇيۈەن، لى دېمەن، يۈي جىن، دېمەن ۋېي — بۇ تۆت سەركەردە بىلەن لەشكەر باشلاپ شەھەر ئىچىگە ماڭماقچى بولدى. لى دېمەن:

— تەقسىر! سىلى شەھەر تېشىدا تۇرۇپ تۇرسىلا، بىزنىڭ ئالدىن شەھەرگە كىرىشىمىزگە ئىجازەت بەرسىلە، — دېدى.

— مەن ئۆزۈم بارمىسام، كىم ئالغا ماڭىدۇ؟ — دەپ توۋلىدى ساۋ ساۋ ۋە لەشكەرلىرىنى باشلاپ توپتوغرا شەھەرگە قاراپ ماڭدى. پەيت خۇپتەن ۋاقتى بولۇپ، ئاي يورۇقى تېخى چۈشمىگەنىدى. ئەنە شۇ ۋاقىتدا كۈنپېتىش قوۋۇقتا توساتتىن قۇلۇلە ساداسى، سۇرەن ـ چۇقانلار كۆتۈرۈلدى، قوۋۇقتا ئوتقاشلار يانىدى، قوۋۇق يوغان ئېچىلىپ، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى. ساۋ ساۋ ھەممىدىن بۇرۇن ئات سېلىپ كىرىپ

كەتتى. تا ئايماق يامۇلغا بارغۇچە يول بويى ھېچكىم يولۇقمىدى. ساۋ ساۋ قىلتاققا چۈشكەنلىكىنى بىلىپ، دەرھال ئېتىنىڭ قايتۇردى ـ دە: «لەشكەرلەر قايتۇرۇلسۇن!» دەپ توۋلىدى. ئايماق يامۇلدىن بىر پاي توپ ئاۋازى چىقىش بىلەنلا تۆت قوۋۇقتىن ئاسمان ـ پەلەك ئوت يالقۇنلىرى چىقىشقا باشلىدى؛ ناغرا ـ جاك سادالىرى ياڭرىدى، سۇرەن ـ چۇقان ئاۋازلىرى مەۋج ئۇرغان دەريا ـ دېڭىز دولقۇنلىرىدەك ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. كۈنچىقىش كوچىنىڭ ئىچىدىن جاك لياۋ، كۈنپېتىش كوچىنىڭ ئىچىدىن زاك بالار چىقىپ ئارقا ئېلىپ چاپ ـ چاپقا چۈشتى. ساۋ ساۋ يۇقىرى قوۋۇق تەرەپكە قاچتى. يولنىڭ يان تەرىپىدىن خاۋ مېڭ، ساۋ شېڭلار چىقىپ، يەنە بىر پەس چاپ ـ چاپ قىلدى. ساۋ ساۋ ئالدىراپ ـ تېنەپ، تۆۋەن قوۋۇق تەرەپكە قاچتى، بۇ چاغدا يەنە گاۋ شۇن، خۇ چېڭلار توسۇۋالدى، دېمەن ۋېي كۆزىنى ئالايتىپ، چىشىنى غۇچۇرلىتىپ، قىلىچ چاپقىنىچە بۆسۈپ چىقىپ كەتتى. گاۋ شۇن، خۇ چېڭلار ئارقىچە مېڭىپ شەھەردىن چىقتى، دېمەن ۋېي چاپ ـ چاپ قىلىپ ئاسما كۆۋرۈككە كېلىپ قارىسا ساۋ ساۋ يوق، شۇڭا يەنە قايتىدىن شەھەرگە چاپ ـ چاپ قىلىپ كىردى، ئۇ قوۋۇق تۆۋىدە لى دېمەنگە ئۇچراپ قېلىپ:

— تەقسىر قېنى؟ — دەپ سورىدى.

— مەنمۇ ئىزدەپ تاپالمايۋاتىمەن، — دېدى لى دېمەن.

— سىز شەھەر تېشىدا تۇرۇپ ھەممەمچى لەشكەرلەرگە ھەيدەكچىلىك قىلىڭ، مەن شەھەرگە كىرىپ تەقسىرىمنى ئىزدەي، — دېدى دېمەن ۋېي.

لى دېمەن كېتىپ قالدى، دېمەن ۋېي يەنە شەھەرگە چاپ ـ چاپ قىلىپ كىرىپ، ساۋ ساۋنى تاپالماي، ئېلىشا ـ ئېلىشا شەھەردىن چىقىپ خەندەك يېنىغا كەلگەندە يۆ جىن ئۇچراپ قالدى.

— تەقسىرىم قېنى؟ — دەپ سورىدى يۆ جىن.
— مەن ئىككى قېتىم كىرىپ تاپالماي چىقتىم، — دېدى دېيەن ژېي.
— بىرلىكتە كىرىپ تەقسىرىمنى قۇتقۇزۇپ چىقايلى، — دېدى يۆ جىن.
ئىككىسى بىللە قوۋۇق تۆۋىگە كەلگەندە، سېپىل ئۈستىدىن كۆيدۈرگۈچ توپ ئېتىلغىلى تۇردى، يۆ جىن كىرەلمىدى. دېيەن ژېي ئوتتىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، چاپا ـ چاپا يەنە شەھەرگە كىرىپ، ھەممە يەرگە بېرىپ ئىزدەشكە كىرىشتى.
ساۋ ساۋغا كەلسەك، ئۇ دېيەن ژېينىڭ چاپ ـ چاپ بىلەن چىقىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ قالغانىدى، تۆت تەرەپتىن ئادەم كېلىپ توسۇۋالغانلىقتىن، تۆۋەن قوۋۇقتىن چىقىپ كېتەلمەي، يەنە يۇقىرى قوۋۇققا كېلىپ، ئوت يالقۇنى ئىچىدە لۈي بۇنى يالمىنىنى ئوينىتىپ ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان ھالدا ئۇچراتتى. ساۋ ساۋ قولى بىلەن يۈزىنى توسۇپ، ئېتىنى قامچىلىغان پېتى ئۆتۈپ كېتىۋەردى. لۈي بۇ ئارقىدىن قوغلاپ كېلىپ، ساۋ ساۋنىڭ دۇبۇلغىسىغا يالمان ئۇردى ۋە:
— ساۋ ساۋ قېنى؟ — دەپ سورىدى.
— ئالدىمىزدا كېتىۋاتقان قۇلا ئاتلىق شۇ! — دېدى ساۋ ساۋ ئالدىدا كېتىۋاتقان بىر كىشىنى كۆرسىتىپ.
بۇ سۆزنى ئاڭلىغان لۈي بۇ ساۋ ساۋنى تاشلاپ، ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە ئالدىدىكي كىشىنى قوغلاپ كەتتى. ساۋ ساۋ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپلا كۇنچىقىش قوۋۇققا قاراپ قاچتى ۋە دېيەن ژېيگە يولۇقۇپ قالدى. دېيەن ژېي قىرغىن بىلەن قانلىق بىر يول ئېچىپ، ساۋ ساۋنى قوۋۇق تۆۋىگىچە قوروغداپ كەلدى، ئوت يالقۇنى ئەۋج ئېلىپ، سېپىل ئۈستىدىن ئوتۇن ۋە چۆپلەر تاشلانغانلىقىدىن ھەممە يەرنى ئوت قاپلىماقتا ئىدى. دېيەن ژېي ئوتنى يالمان بىلەن ئىككى تەرەپكە سۈرۈپ يول ئاچتى ـ دە،

ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ ئوتتىن بۆسۈپ چىقىپ كەتتى، ئارقىدىن ساۋ ساۋمۇ چىقىپ كەتتى. بۇلار ئەمدى قوۋۇق ئىچىگە كىرىشىگە سېپىلدىن غۇلاپ چۈشكەن بىر ئوتلۇق لىم ساۋ ساۋ مىنگەن ئاتنىڭ سۆڭگىچىگە تەگدى ـ دە، ئات يەرگە يىقىلدى. ساۋ ساۋ قولى بىلەن لىمنى ئىتتىرىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ قولى، ساقال ـ چاچلىرى ئۈكلىنىپ كۆيۈپ يارىدار بولدى. دېەن ۋېي قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئارقىغا ياندى، دەل شۇ تاپتا شيا خۇيۇەنمۇ كېلىپ قالدى. ساۋ ساۋ شيا خۇيۇەننىڭ ئېتىغا مىندى، دېەن ۋېي چاپ ـ چاپ قىلىپ يول ئاچتى، ئىككىسى بىرلىكتە ساۋ ساۋنى قۇتۇلدۇرۇپ ئوتتىن ئېلىپ چىقتى، تاڭ ئاتقۇچە قۇچاقلاشما جەڭ بولدى. ساۋ ساۋ ئاندىن قارارگاھىغا قايتىپ كېلەلىدى.

سەركەردىلەر تەزىم بىلەن ھال سورىدى.

— مەن ئۇ بەچچىغەرنىڭ تۇزىقىغا چۈشۈپ قالدىم، بۇ قىساسنى چوقۇم ئالىمەن، — دېدى ساۋ ساۋ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— تېزدىن تەدبىر كۆرەيلى، — دەپ پىكىر بەردى گو جيا.

— بۇگۈنچە ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلىشىمىز كېرەك: مېنى ئوتتىن جاراھەتلىنىپ ئۆلدى، دەپ يالغان خەۋەر تارقىتايلى. لۇي بۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ھامان چوقۇم لەشكەر تارتىپ بىزگە تېگىش قىلىدۇ. بىز مالىڭشەن تېغىغا لەشكەر يوشۇندۇرايلى ـ دە، لۇي بۇ لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى ئۆتۈپ بولغاندا تېگىش قىلساق، ئاندىن ئۇنى تىرىك تۇتقىلى بولىدۇ، — دېدى ساۋ ساۋ.

— مانا بۇ ھەقىقەتەن ياخشى تەدبىر! — دېدى گوجيا.

شۇنىڭ بىلەن لەشكەرلەرگە قارىلىق كىيدۈرۈپ ماتەم تۇتقۇزۇلدى. ساۋ ساۋ ئۆلدى دېگەن يالغان سۆز تارقىتىلدى. ساۋ ساۋ پۇت ـ قوللىرى ۋە پۈتۈن تېنى كۆيۈپ، قارارگاھىغا بېرىپلا ئۆلۈپتۇ، دېگەن خەۋەر ھە دېگەندىلا پۇياڭدىكى لۇي بۇنىڭ

قۇلىقىغا يەتتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان لۇي بۇ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ مالىڭشەن تېغىغا قىرغىن قىلىشقا ماڭدى. ئۇ ساۋ ساۋنىڭ قارارگاھىغا يېتىپ كېلىشىگىلا، ناغرا ئاۋازى چىقتى - دە، يوشۇرۇلغان لەشكەرلەر تۆت تەرەپتىن چىقىپ كەلدى. لۇي بۇ ئۆلە - تىرىلىشىگە باقماي جەڭ قىلىپ مىڭ تەسلىكتە قۇتۇلۇپ چىقتى، خېلى كۆپ ئادىمىدىن ئايرىلىپ، قاتتىق يېڭىلىپ، پۇياڭغا قايتتى ۋە شەھەردىن چىقماي يېتىۋالدى. شۇ يىلى چېكەتكە ئاپىتى پەيدا بولۇپ، بىر تالمۇ زىرائەت قالدۇرمىغانلىقتىن، تۇڭگۇەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى جايلاردا بىر خو ئاشلىق 50 تىزىق يارماققىمۇ تېپىلمايدىغان بولۇپ قېلىپ، خەلق ئارىسىدا ئادەمخورلۇق پەيدا بولدى. ئاشلىق قىيىنچىلىقى يۈزىسىدىن ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى ۋاقىتلىق جۇەنچېڭ شەھىرىگە قايتۇردى. لۇي بۇمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقىپ شەنياڭغا ئورۇنلاشتى. شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككى تەرەپ ۋاقتىنچە جەڭنى توختاتتى.

ئەمدى گەپنى شۇيجۇدىن ئاڭلاڭ. شۇ يىلى تاۋ چيەن 63 يېشىدا تۇيۇقسىز كېسەل بولۇپ قالدى، كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالغانلىقىنى سېزىپ، مى جۇ، چېن دېڭلارنى كېڭەشكە چاقىردى. مى جۇ:

— ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ چېكىنىشى لۇي بۇنىڭ يەنجۇغا تەگكەنلىكىدىن بولدى، ھازىر قەھەتچىلىك يۈزىسىدىن جەڭنى توختاتتى، كەلگۈسى باھاردا چوقۇم كېلىدۇ. ھاكىم جانابلىرى خىزمەت ئورۇنلىرىنى ئىككى قېتىم لىيۇ بېيغا ئۆتۈنگەنىدىلە، ئۇ ۋاقتىدا ھاكىم جانابلىرىنىڭ سالامەتلىكلىرى ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن لىيۇ بېي قوبۇل قىلمىغانىدى؛ ئەلھال كېسەللىرى ئېغىرلاشتى، مۇشۇ پەيتتە ئورۇنلىرىنى ئۆتۈنۈپ بەرسىلە، رەت قىلالمايدۇ، — دېگەن پىكىرنى بايان قىلدى.

تاۋ چيەن بۇنىڭغا ناھايىتى خۇش بولۇپ لەشكەر ئىشلىرى

توغرىسىدا كېڭىشىمىز بار، دەپ شياۋپېيغا كىشى ئەۋەتىپ لىيۇ بېينى شۇيجۇغا تەكلىپ قىلدى. لىيۇ بېي، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلارنى بىرنەچچە ئون ئاتلىق لەشكىرى بىلەن ئېلىپ شۇيجۇغا كەلدى. تاۋ چيەن ھۇجرىسىدا بۇلارنى قوبۇل قىلدى. لىيۇ بېي سالاملىشىپ ھال - ئەھۋال سورىدى. ئاندىن تاۋ چيەن:

— جانابي لىيۇ بېي، ئۆزلىرىنى چاقىرتىشتىن باشقا مەقسەت يوق، كېسىلىم ئېغىرلاشتى، بۇگۈن كېتىپ قالمەنمۇ، ئەتىمۇ، بىرنېمە دېيىش تەس؛ جانابلىرىڭ خەن خاندانلىقىغا ئېچىلىرىنى ئاغرىتىپ، ئۇنىڭ ئايماق - شەھەرلىرىگە ئېتىبار بېرىش يۈزىسىدىن شۇيجۇنىڭ تامغىسىنى تاپشۇرۇۋېلىشلىرىنى سورايمەن. شۇنىڭدىلا ئۆلسەممۇ كۆزۈم يۇمۇلىدۇ! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

— جانابلىرىڭ ئىككى ئوغۇللىرى بار، نېمە ئۈچۈن ئۇلارغا قالدۇرمايدىلا؟ — دېدى لىيۇ بېي.

— چوڭ ئوغلۇم شاڭ، كىچىك ئوغلۇم يىڭ، ھەر ئىككىلىسى بۇ ئىشنىڭ ئەھدىسىدىن چىقالمايدۇ. كەمىنلىرى ئۆلگەندىن كېيىن بۇلارغا جانابلىرى ئاتدارلىق قىلۇرلا، ئايماقنىڭ ئىدارە ھوقۇقىنى بۇلارغا ئەسلا تۇنقۇزۇپ قويمىغايلا، — دەپ ئىلتىماس قىلدى تاۋ چيەن.

— مەن يالغۇز قانداق قىلىپ بۇ ئۇلۇغ ئىشنىڭ ئەھدىسىدىن چىقالايمەن؟ — دېدى لىيۇ بېي.

— مەن جانابلىرىڭ ياردىمىگە بىر كىشىنى تونۇشتۇرمەن، بۇ كىشى بېيخەيلىك، ئىسىم - زاتى سۇن چيەن، يەنە بىر ئىسمى گۇڭ يۇ. بۇ ئادەم خىزمەتلىرىدە بولسا بولىدۇ، — دېدى تاۋ چيەن ۋە يەنە مى جۇغا قاراپ، — لىيۇ بېي دەۋرىمىزنىڭ مەشھۇر زاتلىرىدىن، بۇ كىشىگە ياخشى خىزمەت قىلغايسىز، — دېدى.

لىيۇ بېي زادى قوبۇل قىلغىلى ئۇنىمىدى. شۇ چاغ تاۋ چيەن

قولى بىلەن يۇرىكىنى كۆرسەتكەن تۇرۇپ ۋاپات بولدى. كۆپچىلىك ۋە لەشكەرلەر تەزىيە بىلدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئايماق تامغىسىنى لیۇ بېيغا تاپشۇردى. لیۇ بېي زادى قوبۇل قىلمىدى. ئەتىسى شۇيجۇ ئاھالىسى ئايماق يامۇل ئالدىغا تىقما - تىقماق بولۇپ كېلىشىپ تىزلانغىنىچە:

— لیۇ بېي جانابلىرى، ئەگەر سىلى بۇ ئايماقنى قوللىرىغا ئالمايدىكەنلا، بىز خالاينق ئامان - ئېسەن، راھەت - ھالاۋەتتە ئۆتەلمەيمىز، — دەپ يىغلاپ تۇرۇۋالدى.

گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېيمۇ قايتا - قايتا تەۋسىيە ۋە نەسىھەت قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقتىن لیۇ بېي ئاخىر شۇيجۇنى سوراش ھوقۇقىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا ماقۇل بولدى. سۇن چېەن بىلەن مى جۇنى پارەمچى، چېن دېڭنى سەركار قىلىپ بەلگىلىدى؛ شياۋپېيدىكى لەشكەرلىرىنى شۇيجۇغا قايتۇرۇپ كەلدى. ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، دەپنە ئىشلىرىنى ئادا ئەتتى. لیۇ بېي باشلىق ھەممە چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلار، لەشكەرلەر قارىلىق كىيىدى ۋە زور ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. ماتەم مۇراسىمى تۈگىگەندىن كېيىن، جەسەتنى خۇاڭخې دەرياسى ۋادىسىغا دەپنە قىلدى ھەمدە تاۋ چېەننىڭ قالدۇرغان ئىلتىماسىنى خانغا مەلۇم قىلدى.

ساۋ ساۋ جۇەنچېڭدا تۇرۇپ، تاۋ چېەننىڭ ئۆلگەنلىكىنى، لیۇ بېي شۇيجۇنىڭ ئايماق پاسىبانى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، قاتتىق غەزەپلىنىپ:

— مەن قىساسىمنى تېخى ئالمىسام، ئۇ يېرىم ئوقياچىلىك كۈچ سەرپ قىلماستىن شۇيجۇغا ئىگە بولۇۋالامدىكەن! مەن ئالدى بىلەن لیۇ بېينى ئۆلتۇرۇپ، ئاندىن تاۋ چېەننىڭ جەسىتىنى چەيلەپ، ئاتا قىساسىمنى ئالىمەن! — دېدى - دە، شۇئان ئەتىسى شۇيجۇغا يۈرۈش قىلىش ئۈچۈن بۇيرۇق بەردى.

— بۇرۇنسىدا، — دېدى شۇن يۈي مەسلىھەت بېرىپ، — گاۋزۇ خانىنىڭ گۈەنجۇكنى قوغداپ تۇرالىشى، گۇاڭ ژۇ خانىنىڭ خېنىپينى ئىگىلەپ تۇرالىشى ئۇلارنىڭ چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ شۇ چاغدا پۈتۈن ئەلگە پۈختا ھۆكۈمرانلىق قىلغانلىقىدىن بولدى، تېگىش قىلسا ياۋنى يەڭگىلى ۋە ياكى چېكىنگەندە قاتتىق مۇداپىئە قىلغىلى بولاتتى، شۇڭلاشقا، گەرچە مۇشكۇلاتلار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، ئاخىردا ئۇلۇغ ئىشلىرىنى ئەملگە ئاشۇرالىدى. جانابلىرى يەنجۇنى باشقۇرۇۋاتىدىلا، خې بىلەن جى ئېلىمىزنىڭ مۇھىم ئورۇنلىرى، يەنى ئۆتمۇشنىڭ گۈەنجۇكى ۋە خېنىپيسى. ئەگەر بۇگۈن شۇيجۇنى ئالىدىغان بولساق، بۇ يەرگە كۆپ لەشكەر قالدۇرساق، لەشكەر يېتىشمەيدۇ، ئاز لەشكەر قالدۇرساق، لۇي بۇ بوشلۇقتىن پايدىلىنىپ يەنجۇنى بېسىۋالىدۇ. ناۋادا شۇيجۇنى ئالالماي قالساق، ئۇنداقتا جانابلىرى نەدىن پاناھ تاپىدىلا؟ ھالا تاۋ چېەن ئۆلگەن بولسىمۇ، لىۇ بېي ئۇ يەرنى ساقلاۋاتىدۇ. شۇيجۇ ئاھالىسى لىۇ بېيغا بويسۇنغانكەن، ئۇنداقتا لىۇ بېي ئۇچۇن جان تىكىپ جەڭ قىلىدۇ. جانابلىرىنىڭ يەنجۇنى قوللىرىدىن بېرىپ، شۇيجۇنى ئالسەن، دېيىشلىرى چوڭنى كىچىككە تېگىشىش، غولدىن كېچىپ شاخقا ئىنتىلىش، ئامانلىقنى خەۋپلىككە ئايلاندۇرۇپ قويۇش بولىدۇ. بۇنى ئوبدان مۇھاكىمە قىلىپ باقسىلا!

— بۇ يىل قەھەتچىلىك بولۇپ ئاشلىق يېتىشمەيۋاتىدۇ، لەشكەرلەر بىلەن بۇ يەرنى ساقلاپ يېتىۋېرىش ھامان ياخشى تەدبىر ئەمەس، — دېدى ساۋ ساۋ.

— كۇنچىقىش تەرەپكە — چېنغا يۇرۇش قىلىپ، لەشكەرلىرىمىزنى رۇنەن، يىگچۇەنلەرده بېقىنشىمىز كېرەك. سېرىق ياغلىقلىقلارنىڭ قالدۇقلىرىدىن خې يى، خۇاڭ شاۋلارنىڭ ئايماقلاردىن بۇلاپ ئالغان نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنلىرى، ئاشلىقلىرى بار، يەنە كېلىپ بۇ قاراقچىلارنى

يوقاتماق ئاسان؛ بۇلارنى يوقىتىپ، ئۇلارنىڭ ئاشلىقلىرى بىلەن لەشكەرلىرىنىڭ تەمىنلىسەك، خان خۇش بولىدۇ، خەلق رازى بولىدۇ، تەڭرىمۇ راۋا كۆرىدۇ، — دەپ تەكلىپ بەردى شۇن يۈي.

ساۋ ساۋ بۇنى خۇشاللىق بىلەن ماقۇل كۆردى. جۇەنچېڭ قاتارلىق ئورۇنلارنى ساقلاشقا شيا خۇدۇن بىلەن ساۋ رېنىنى قالدۇرۇپ، ئۆزى لەشكەر باشلاپ ئالدى بىلەن چېن تەۋەسىگە، ئاندىن رۇنەن، يېڭچۇەنلەرگە بېسىپ كەلدى. سېرىق ياغلىقلىقلاردىن خې يى، خۇاڭ شاۋلار ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى كەلگىنىنى ئۇقۇپ، لەشكەر تارتىپ قارشى چىقتى، بۇلار ياڭشەن دېگەن جايدا ئۇچراشتى. قاراقچىلارنىڭ لەشكەرلىرى سانىدا كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ئېغىز - بۇرۇن يالاشقان بۇزۇقلار بولغانلىقتىن، چېچىلاڭغۇ، رەتسىز ئىدى. ساۋ ساۋ كۈچلۈك ئېتىش ۋە ياۋنى توختىتىش بىلەن دېمەن ۋېينى چىقىپ ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. خې يى ئۆزىنىڭ ياردەمچى ئەمىر لەشكەرلىرىنى مەيدانغا چىقاردى. ئوچ قەپەس ئېلىشىپلا، دېمەن ۋېي ئۇنى يالمان بىلەن بىر سېلىپ ئات ئاستىغا يىقىتتى. ساۋ ساۋ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، لەشكەرلىرى بىلەن قوغلاپ ياڭشەندىن ئۆتۈپ قارارگاھ قۇردى. ئەتىسى، خۇاڭ شاۋ ئۆزى لەشكەر باشلاپ كەلدى. سەپنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر سەركەردە پىيادە مەيدانغا چىقتى، ئۇ بېشىغا سېرىق ياغلىق تاڭغان، ئۇچىسىغا يېشىل كىيىم كىيگەن، قولىغا پولات گۈرزە تۇتقان ھالدا:

— مەن تەڭرىنىڭمۇ يولىنى توسىدىغان يەكسا خې مەن بولىمەن! كىم مېنىڭ بىلەن ئېلىشالايدۇ؟ — دەپ توۋلىدى.

بۇنى كۆرگەن ساۋ خۇڭ قاتتىق ۋارقىراپ ئېتىدىن سەكرەپ چۈشكىنىچە قىلىچىنى ئالدى - دە، پىيادە مەيدانغا چۈشتى. ئىككىسى سەپ ئالدىدىكى مەيداندا تۇتۇشۇپ كەتتى، 40 — 50 قەپەس ئېلىشقان بولسىمۇ، يېڭىش - يېڭىلىش بىر تەرەپ

بولمىدى. ساۋ خوڭ يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ قاچتى، خې مەن قوغلاپ كەلدى. ساۋ خوڭ ئۇشتۇمتۇتلا ئارقىغا ئۆرۈلۈپ خې مەننى چاپتى، ئارقىدىن يەنە بىر قىلىچ سېلىش بىلەن ئۇنى ئۆلتۈردى. لى دېەن پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ قاراقچىلار سېپىگە ئۇچقاندەك ئات سالدى. خوڭ شاۋ ئۆزىنى ئوڭشۇالغۇچە لى دېەننىڭ قولىغا تىرىك چۈشتى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قاراقچىلارنى سۈرۈپ ـ توقاي قىلىپ، ھەددى ـ ھېسابسىز ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن ۋە ئاشلىق ـ تۇلۇق غەنىيمەت ئالدى. ئاجىزلىشىپ كەتكەن خې يى بىرنەچچە يۈز ئاتلىقنى ئەگەشتۈرۈپ گېيۇغا قاراپ قاچتى. ئالدىراپ كېتىۋاتقىنىدا تاغ ئارقىسىدىن بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى، ئالدىدا كېلىۋاتقان بويى سەككىز چى، بېلى ئون ئۆرۈم كېلىدىغان، قولىدا چوڭ قىلىچ تۇتقان بىر پالۋان يولنى توسۇدى. خې يىمۇ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ قارشى چىقتى، ھېلىقى پالۋان بىر ئۇرۇش بىلەنلا خې يىنى تىرىك تۇتۇۋالدى، قالغانلىرى تەمتىرىشىپ ئالدىراپ ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بولدى، پالۋان بۇلارنىڭ ھەممىسىنى گېيۇ قورغىنىغا ئەكىرىپ كەتتى.

دېەن ۋېيگە كەلسەك، ئۇ خې يىنىڭ قوغلاپ گېيۇغا كەلگەندە، ھېلىقى پالۋان ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن تىغ كۆتۈرۈپ چىقتى.

— سەنمۇ سىرىق ياغلىقلىق قاراقچىلاردىنمۇ؟ — دەپ سورىدى دېەن ۋېي.

— بىرنەچچە يۈز ئاتلىق سىرىق ياغلىقلىقلارنى قورغان ئىچىدە تۇتتۇم! — دەپ جاۋاب بەردى پالۋان.

— نېمە ئۈچۈن تاپشۇرمايسەن؟ — دېدى دېەن ۋېي.

— ئەگەر قولۇمدىكى قىلىچنى يېڭىلىسەك ئاندىن تاپشۇرىمەن، — دېدى پالۋان.

دېەن ۋېي غەزەپلىنىپ، قوش يالمىنىنى ئېلىپ ئېتىلدى.

ئىككىسى ئەتىگەندىن چۈشكىچە ئىلىشتى، يېڭىش - يېڭىلىش بىر تەرەپ بولمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئازغىنا دەم ئېلىۋېلىشقا قايتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي ھېلىقى پالۋان يەنە كېلىپ جەڭگە ئۇندىدى. دېيەن ۋېيمۇ مەيدانغا چۈشتى. بۇلار زاۋال ۋاقتىغىچە ئېلىشىپ، ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئېتى ھارغانلىقتىن، جەڭنى يەنە ۋاقتىنچە توختاتتى. دېيەن ۋېينىڭ قول ئاستىدىكىلىرى ئۇچقانداك بېرىپ ئەھۋالنى ساۋ ساۋغا مەلۇم قىلدى. ساۋ ساۋ قاتتىق چۆچۈپ، ئالدىراپ سەركەردىلىرىنى باشلاپ ئۆزى كۆرۈشكە كەلدى. ئەتىسى پالۋان يەنە چىقىپ جەڭگە ئۇندىدى. ساۋ ساۋ بۇ پالۋاننىڭ ھەيۋىتى - سالاپىتىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە خۇشال بولمىدى ۋە دېيەن ۋېيگە يالغاندىن يېڭىلىشنى تاپىلىدى. دېيەن ۋېي بۇيرۇق بويىچە جەڭگە چىقتى؛ 30 قەدەم ئېلىشقاندىن كېيىن، دېيەن ۋېي يېڭىلگەن بولۇپ ئۆز سېپىگە قايتتى. پالۋان سەپ قوۋۇقى ئالدىغا كەلگەندە، ئوقيا بىلەن چېكىندۈرۈلدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىلەن ئالدىراپ بەش چاقىرىم ئارقىغا چېكىندى ۋە مەخپىي ئورا كولاش ئۈچۈن بۇيرۇق بەردى، ئىلمەك - ئوقۇرۇقچىلارنى مۆكتۈرۈپ قويدى. ئەتىسى دېيەن ۋېي بۇيرۇق بويىچە 100 دىن ئارتۇق ئاتلىق لەشكەر بىلەن جەڭگە چىقتى.

— ھە، يېڭىلگەن نوچى، يەنە كېلىشكە پېتىنىدىكىمۇ؟ — دېدى پالۋان كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە ئات چاپتۇرۇپ جەڭگە كىردى. دېيەن ۋېي ئانچە - مۇنچە ئېلىشىپلا، ئېتىنى قايتۇرۇپ قاچتى. پالۋان قوغلاپ كېلىۋەردى - دە، ئېھتىياتسىزلىقتىن، ئېتى بىلەنلا ئوربغا چۈشۈپ كەتتى. ئىلمەك - ئوقۇرۇقچىلار ئۇنى ساۋ ساۋنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. ساۋ ساۋ بارگاھىدىن چىقىپ لەشكەرلىرىنى توۋلاپ قايتۇردى - دە، ئۆزى بەنتتىن بوشاتتى ۋە تېزلىكتە كىيىملەرنى ئالدۇرۇپ كىيگۈزۈپ، ئولتۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئىسىم - زاتىنى ۋە يۇرتىنى سورىدى.

— مەن چياۋگۇنىڭ چياۋشەن دېگەن يېرىدىن، ئىسىم -

زاتىم شۇي چۇ، يەنە بىر ئىسمىم جۇڭ كاڭ. قاراقچىلارنىڭ پاراكەندىچىلىكىگە ئۇچرىغانلىقىمىز ئۈچۈن، بىرنەچچە يۈز قوۋم - قېرىندىشىم بىلەن قورغان قۇرۇپ ئۆزىمىزنى مۇھاپىزەت قىلدۇق. بىر كۈنى قاراقچىلار كەلدى، مەن ئادەملەرگە نۇرغۇن تاش هازىرلاشنى بۇيرۇدۇم، ئۆزۈم قاراقچىلارنى تاشبوران قىلدىم، ئانقانلا تېشىم بوش كەتمىدى، قاراقچىلار چېكىندى، بىر كۈنى قاراقچىلار يەنە كەلدى، قورغاندا ئاشلىق يوق ئىدى. كالىغا گۈرۈچ تېگىشىشكە قاراقچىلار بىلەن كېلىشتۇق. گۈرۈچنى ئېپكېلىشتى، قاراقچىلار كالىلارنى قورغان سىرتىغا هەيدەپ چىققاندا، كالىلارنىڭ هەممىسى كەينىگە يېنىپ قاچتى، مەن كېتىۋاتقان كالىدىن ئىككىسىنىڭ قۇيرۇقىدىن تارتىپ بىرنەچچە يۈز قەدەم يەرگە كەينىچە سۆرەپ ئەپكەلدىم. قاراقچىلار هەيران بولۇپ، كالىلارنى ئەكېتىشكە پېتىنالمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ يەرنى ئامان ساقلاپ قالدۇق، — دەپ سەرگۈزەشتلىرىنى قىسقىچە بايان قىلىپ بەردى پالۋان.

— مەن سىزنىڭ نام - شۆهرىتىڭىزنى خېلى ئۇزۇندىن بېرى ئاڭلىغانمەن، ئەل بولسىڭىز قانداق؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— بۇ مېنىڭ ئارزۇيۇم، — دېدى شۇي چۇ ۋە ئۆزىنىڭ بىرنەچچە يۈز قوۋم - قېرىندىشى بىلەن ئەل بولدى. ساۋ ساۋ شۇي چۇنى قوشۇن ئەمىرى قىلىپ تەينىلەپ، زور ئىلتىپاتلار كۆرسەتتى. كېيىن خې يى، خۇاڭ شاۋلارنى ئۆلتۈرۈپ تۇغقىتتى. شۇنىڭ بىلەن رۇنەن، يىڭچۇەنلەر تىنچىدى.

ساۋ ساۋ قوشۇنلىرى بىلەن قايتتىى، ساۋ رېن، شيا خۇدۇنلار ئىستىقبال قىلىپ كۆرۈشتى ۋە:

— ئايغاقچىلىرىمىزنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، يەنجۇدىكى شۆ لەن، لى فېڭلار لەشكەرلىرى بىلەن بۇلاڭچىلىق قىلىش ئۈچۈن

چىقىپ كېتىپ شەھەر بوش قاپتۇ، ئەگەر بۇ زەپەر قۇچقان لەشكەرلىرىمىز بىلەن باردىغان بولساق، بىرلا ھە - ھۇ بىلەن شەھەرنى ئالغىلى بولىدۇ، — دېيىشتى.

ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىلەن يەنجۇغا كەلدى. بۇ شۆ لەن بىلەن لى فېڭ ئۇچۇن كۆتمىگەن ھادىسە بولدى. ئۇلار لەشكەر باشلاپ چىقىپ ئېلىشىشقا مەجبۇر بولدى. شۇي چۇ:

— مەن بۇ ئىككىسىنى تۇتۇپ، دەسلەپكى كۆرۈشۈشمىنىڭ سوۋغىسى قىلسام، — دەپ ئىلتىماس قىلدى.

ساۋ ساۋ خۇشال بولۇپ جەڭگە چىقىشقا بۇيرۇق بەردى. لى فېڭ يالمىنىنى ئېلىپ مەيدانغا چۇشتى، ئىككى قەپەس ئېلىشىپلا شۆ چۇ لى فېڭنى چېپىپ ئات ئاستىغا چۇشۇردى. شۆ لەن ئالمان - تالمان ئۆز سېپىگە قاچتى، ئاسما كۆۋرۈك يېنىغا كەلگەندە لى دېەن توسۇۋالدى. شۆ لەن شەھەرگە كىرىشكە جۇرئەت قىلالماي، باشپاناە ئىزدەپ لەشكەرلىرى بىلەن جۇيىيېگە قاراپ ماڭدى. لۇي چېەن ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، بىر ئوقيا بىلەن شۆ لەننى ئات ئۇستىدىن ئۇچۇرۇۋەتتى، لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى پاتپاراق بولۇپ چېچىلىپ كەتتى.

ساۋ ساۋ يەنجۇنى قايتا ئالغاندىن كېيىن، چېڭ يۇي پۇياڭغا لەشكەر باشلاش تەكلىپىنى قويدى. ساۋ ساۋ شۇي چۇ بىلەن دېەن ۋېينى تۇرشاۋۇل لەشكەر بېشى، شيا خۇدۇن بىلەن شيا خۇيۇەننى سول قانات لەشكەر بېشى، لى دېەن بىلەن يۆ جىننى ئوڭ قانات لەشكەر بېشى قىلدى. ئۆزى بارگاھ قوشۇنىنى باشلاپ ماڭدىغان بولدى. يۆ جىن بىلەن لۇي چېەننى ھىماتچى لەشكەر بېشى قىلدى. لەشكەر پۇياڭغا يېتىپ كەلگەندە، لۇي بۇ ئۆزى تىغ كۆتۇرۇپ چىقماقچى بولدى، بۇ چاغدا چېن گۇڭ:

— جەڭگە چىقىش ياخشى بولماسمىكىن، سەركەردىلىرىمىز ھەممىسى يىغىلغاندا، ئاندىن چىقساق ياخشى بولار، — دەپ پىكىر بەردى.

— كىمدىن قورقۇتتىم، — دېدى لۇي بۇ چېغى گۈڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماي، لەشكەرلىرىنى باشلاپ سەپ ئالدىغا چىقتى. ئۆزى يالمىنىنى توغرا تۇتۇپ، تىل سېلىشقا باشلىدى. شۇي چۇ مەيدانغا چۈشتى، 20 رەددى بەدەل ئۆتۈلدى، يېڭىش - يېڭىلىش ئايرىلمىدى. ساۋ ساۋ:

— لۇي بۇنى بىر ئادەم يېڭەلمەيدۇ! — دەپ دېيەن ۋېينى ھەمدەملىشىشكە چىقاردى.

ئىككى سەردار لۇي بۇنى ئارىغا ئالدى؛ بۇ ۋاقىتتا سول تەرەپتىن شيا خۇدۇن، شيا خۇيۈەن، ئوڭ تەرەپتىن لى دېيەن، يۆ جىنلار بىردەكلا كېلىپ، ئالتە سەردار بىراقلا لۇي بۇغا ئېتىلدى. لۇي بۇ تەڭ كېلەلمەي ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇرۇپ شەھەرگە ياندى. سېپىل ئۈستىدە تۇرغان تېيەن شى لۇي بۇنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئالمان - تالمان ئاسما كۆۋرۈكنى كۆتۈرۈۋېلىشنى بۇيرۇدى.

— قوۋۇقنى ئېچىڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى لۇي بۇ.

— مەن ساۋ سەردارغا ئەل بولدۇم، — دېدى تېيەن شى.

لۇي بۇ تىللىغان پېتى لەشكەرلىرىنى ئېلىپ دېڭتاۋغا كەتتى. چېغى گۈڭ كۈنچىقىش قوۋۇقنى دەرھال ئاچتۇرۇپ، لۇي بۇنىڭ ئۆيىدىكى قېرى - ياش ھەممىسىنى ئېلىپ شەھەردىن قورۇغداپ چىقتى. ئارقىدىن ساۋ ساۋ پۇياڭنى ئالدى، تېيەن شىنىڭ بۇرۇنقى گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلدى. لىيۇ يې:

— لۇي بۇ غەيۇر بىر ئارسلان، ھازىر ھاردى، ئۇنىڭغا دەم بەرمەسلىك كېرەك، — دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ساۋ ساۋ لىيۇ يېلارنى پۇياڭنى ساقلاشقا قالدۇردى، ئۆزى لەشكەر باشلاپ لۇي بۇنى قوغلاپ دېڭتاۋغا كەلدى. بۇ چاغدا لۇي بۇ، جاڭ مياۋ، جاڭ چاۋلارنىڭ ھەممىسى شەھەردە ئىدى، گاۋ شۇن، جاڭ لياۋ، زاڭ با، خۇ چېڭلار دېڭزۇ ياقىلىرىغا ئاشلىق ئالغىلى كېتىپ تېخى قايتىپ

كېلىشمىگەنىدى. ساۋ ساۋ قوشۇنلىرى بىلەن دېڭتاۋغا يېتىپ كېلىپ، جەڭ قىلماستىنلا، لەشكەرلىرىنى 40 چاقىرىم چېكىنىدۇرۇپ قارارگاھ قۇردى. بۇ جەنجۇن ئايمىقىدا بۇغداي پىشقان چاغ ئىدى، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى ئوزۇق توپلاش ئۈچۈن ئورمىغا سالدى. ئايغاقچىلار بۇ ئەھۋالنى لۇي بۇغا مەلۇم قىلدى، لۇي بۇ لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى، ساۋ ساۋنىڭ قارارگاھىغا ئاز قالغاندا، سول تەرەپتىكى قېلىن ئورمانزارلىقنى كۆرۈپ، يوشۇرۇلغان لەشكەرلەر بولۇشى مۇمكىن، دەپ ۋەھىمىگە چۈشتى - دە، لەشكەرلىرىنى ياندۇرۇپ كەتتى. ساۋ ساۋ لۇي بۇ لەشكەرلىرىنىڭ قايتقىنىنى ئاڭلاپ، سەردارلىرىغا:

— لۇي بۇ ئورمانلىققا مۆكتۈرۈلگەن لەشكەر بار دەپ گۇمان قىپتۇ، ئورمانلىققا كۆپلەپ ئەلەم قادايلى، گۇمانى تېخىمۇ ئاشسۇن. قارارگاھنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى ئۇزۇن تۇغانىنىڭ ئارقىسىدا سۇ يوق، ئۇ يەرگە خىل لەشكەرلەرنى مۆكتۈرۈپ قويايلى. ئەتە لۇي بۇ چوقۇم ئورمانلىققا ئوت قويغىلى كېلىدۇ، شۇ چاغدا تۇغان ئارقىسىدىكىلەر چېكىنىش يولىنى ئۈزۈپ قويسۇن، شۇنىڭدىلا لۇي بۇنى تىرىك تۇتقىلى بولىدۇ، — دېدى. شۇنىڭ بىلەن ناغرا - دۇمباق چېلىشقا 50 كىشى قالدۇرۇلدى، يېزىدىن تۇتۇپ كېلىنگەن ئەر - ئاياللار قارارگاھتا سۈرەن - چۇقان سېلىشقا قويۇلدى، تۇغان ئىچىگە خىللانغان نۇرغۇن لەشكەرلەر مۆكتۈرۈلدى.

لۇي بۇ قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى چېن گۇڭغا سۆزلەپ بەردى.

— ساۋ ساۋ نەيرەڭ ئۇزار، مەككار. ياۋغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ، — دېدى چېن گۇڭ.

— ئوت بىلەن تېگىش قىلسام، مۆكتۈرۈلگەن لەشكەرلىرىنى يوقاتقىلى بولىدۇ، — دېدى لۇي بۇ.

ئەتىسى لۇي بۇ چېن گۇڭ بىلەن گاڭ شۇننى شەھەرنى

ساقلاشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى لەشكەر باشلاپ چىقتى، يىراقتىن ئورمانلىقتىكى ئەلەملەرنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى ھە دەپ ئالغا ھەيدەپ، تەرەپ - تەرەپتىن ئوت قويدى، قارىسا بىرمۇ ئادەم يوق ئىكەن، قارارگاھقا تاشلىناي دەپ تۇرۇشىغا، ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن ناغرا سادالىرى ياڭرىدى. بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرۇشىغا، توساتتىن قارارگاھ ئارقىسىدىن بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى. لۇي بۇ ئېتىنى دېۋىتىپ كېلىۋىدى، زەمبىرەك ئاۋازى بىلەن تەڭلا تۇغان ئىچىدىكى مۆكتۈرۈلگەن لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى چىقىپ كەلدى: شيا خۇدۇن، شيا خۇيۈەن، شۇي چۈ، دېەن ژېي، لى دېەن، يۆ جىنلار ئات چاپتۇرۇپ چاپ - چاپقا چۈشتى، لۇي بۇ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئالدىراپ - تېنەپ قاچتى. لۇي بۇنىڭ سەركەردىلىرىدىن چېڭ لىەننى يۆ جىن ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈردى. لۇي بۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى بۇ جەڭدە يوقىتىلدى. قاچقان لەشكەرلەر كېلىپ چىن گۇڭغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. چىن گۇڭ:

— قۇرۇق شەھەرنى ساقلاش مۇشكۇل، ئۇنىڭدىن كۆرە تاشلاپ تېز كېتەيلى، — دېدى - دە، گاۋ شۇن بىلەن بىرلىكتە لۇي بۇنىڭ بالا - چاقىلىرىنى ئېلىپ، دىڭتاۋنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشتى. ساۋ ساۋ زەپەر قۇچقان لەشكەرلىرى بىلەن يىمىرگۈچ كۈچ بولۇپ، شەھەرگە بېسىپ كىردى. جاڭ چاۋ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى، جاڭ مياۋ پاناھ تىلەپ يۇەن شۇنىڭ يېنىغا كەتتى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپى ساۋ ساۋنىڭ قولىغا ئۆتتى. ساۋ ساۋ پۇقرانى خاتىرجەم قىلىپ، سېپىل سوقۇشقا كىرىشتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى لۇي بۇغا كەلسەك، ئۇ كېتىۋېتىپ سەردارلىرىغا ئۇچراپ قالدى. چىن گۇڭمۇ تېپىلدى. لۇي بۇ:

— لەشكەرلىرىمىز ئاز بولسىمۇ، لېكىن ساۋ ساۋنى

يوقتىشقا يېتىدۇ، — دەپ يەنە لەشكەر باشلىماقچى بولدى.
دەرھەقىقەت:

يېڭىلىش - يېڭىش دېگەن سەردارغا دائىم بوپ تۇرۇر،
تىغ تۇتۇپ، ئات چاپتۇرۇپ قاينا كېلۈرنى كىم بىلۈر.

لۇي بۇنىڭ يەڭگەن ياكى يېڭىلگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئۇچىنچى باب

لى جۇنىڭ گۈسى بىلەن قاتناشقا جەڭ قىلغانلىقى
ياڭ فېڭ بىلەن دۇڭ چېڭنىڭ خانىنى قۇتقۇزغانلىقى

ئەلقىسسە، ساۋ ساۋ دىڭتاۋدا لۈي بۇنى قاتتىق يەڭگەندىن كېيىن، لۈي بۇ يېڭىلگەن قالدۇق لەشكەرلىرىنى دېڭىزياقىلىرىغا يىغدى. سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى توپلىشىپ، ساۋ ساۋ بىلەن يەنە بىر ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىش مەسلىھەتىنى قىلىشتى.

— بۇگۈنكى كۈندە ساۋ ساۋ ناھايىتى كۈچىيىۋالدى، تۇتۇشۇشنىڭ پايدىسى يوق. ئالدى بىلەن ئۆزىمىزگە بىر پاناھ جاي تېپىپ، ئاندىن تۇتۇشساقمۇ كېچىكمەيمىز، — دېگەن مەسلىھەتنى بەردى چېن گۇڭ.

— ئۇنداق بولسا، يەنە يۈەن شاۋدىن پاناھ تىلىسەك قانداق؟ — دېدى لۈي بۇ.

— ئالدى بىلەن جىجۇغا كىشى ئەۋەتەيلى، تىڭ ـ تىڭلاپ كەلسۇن، ئاندىن بارايلى، — دېدى چېن گۇڭ.

لۈي بۇ بۇنى ماقۇل كۆردى.

يۈەن شاۋغا كېلىدىغان بولساق، ئۇ جىجۇدا ساۋ ساۋ بىلەن لۈي بۇنىڭ تىركىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. بۇ ۋەقە

مۇناسىۋىتى بىلەن يۇەن شاۇنىڭ مەسلىھەتچىسى شېن پېي كىرىپ:

— لۇي بۇ بولسا بىر چىلبۆرە، ئەگەر يەنجۇنىي ئېلىۋالىدىغان بولسا، چوقۇم جىجۇنى ئېلىشقىمۇ ئۇرۇنىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، ساۇ ساۇغا بولۇشۇپ، بۇ بالانى ئارىدىن يوقىتايلى، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

شۇنىڭ بىلەن يۇەن شاۇ يەن لياڭنى 5 تۇمەن لەشكەر بىلەن ساۇ ساۇغا بولۇشۇشقا ئەۋەتتى. ئايغاقچىلار بۇ خەۋەرنى ئېلىشقانلىرىدىن كېيىن ئۇچقاندەك كېلىپ لۇي بۇغا مەلۇم قىلدى. لۇي بۇ قاتتىق چۆچۈپ چېن گۇڭ بىلەن كېڭەش قىلدى. چېن گۇڭ:

— ئاڭلىشىمچە لىيۇ بېي شۇيجۇنى يېڭىدىن قولغا ئاپتۇ، شۇ يەردىن پاناھ تىلەيلى، — دېدى.

لۇي بۇ بۇ پىكىرنى ماقۇل كۆرۈپ، شۇيجۇغا قاراپ يولغا چىقتى. بۇ خەۋەر لىيۇ بېيغا ئاڭلاندى. لىيۇ بېي:

— لۇي بۇ زامانىمىزنىڭ جەسۇر قەھرىمانى، ئۇنى-قارشى ئېلىشىمىز كېرەك، — دېدى.

— لۇي بۇ چىلبۆرە مىجەزلىك بىر مەخلۇق، ئۇنى قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ؛ ئۇ ئارىمىزغا كىرسە، بىزگە زىيانكەشلىك قىلماي قويمايدۇ، — دېدى مى جۇ.

— ئۆتكەندە ئەگەر لۇي بۇ يەنجۇغا تەگمىگەن بولسا، ئايمىقىمىز قانداق قىلىپ ئاپەتتىن قۇتۇلالايتتى؛ بۇگۈنكى كۈندە ئىلاجسىز قېلىپ پاناھ تىلەپ كەلگەن ئادەمدە قانداقسىگە باشقىچە نىيەت بولسۇن! — دېدى لىيۇ بېي.

— ئاغا! سىلى سەمىمىي، ياخشى نىيەتلىك ئادەم، شۇنداق بولسىمۇ، ئېھتىيات قىلماي بولمايدۇ، — دېدى جاڭ فېي.

لىيۇ بېي كۆپچىلىكنى باشلاپ شەھەردىن 30 چاقىرىم يەرگىچە چىقىپ، لۇي بۇنى ئىستىقبال قىلدى، بۇلار ئاتلىق

يانمۇيان بولۇپ شەھەرگە كىردى. ئايماق يامۇل دىۋانىدا رەسمىي سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئولتۇرۇشتى. لۇي بۇ:

— مەن ۋەزىر ۋاڭ يۇن بىلەن پەنت ئىشلىتىپ دۇڭ جۇنى ئۆلتۈرگىنىمدىن كېيىن، يەنە لى جۆ بىلەن گۇ سىنىڭ پاراكەندىچىلىكىگە ئۇچراپ، سەرگەردان بولغان ھالدا تۇڭگۇەننىڭ كۈنچىقىش تەرەپلىرىگە كېلىپ قالدىم، بەگلەرنىڭ تولىسى مېنى سىغدۇرمىدى. ئەلھال قاراقچى ساۋ ساۋ ناھەق شۇيجۇغا تەئەررۇز قىلدى، جانابلىرى تاۋ چيەننى قۇتۇلدۇرماق ئۈچۈن كۈچ چىقاردىلا، كەمىنىلىرى يەنجۇغا تېگىش قىلىپ ئۇنىڭ كۈچىنى بۆلدۈم؛ ئەپسۇسكى، ئويلانمىغان يەردىن ياۋنىڭ توزىقىغا چۈشۈپ، لەشكەر ۋە سەركەردىلىرىمدىن ئايرىلىپ تالاپەتكە ئۇچرىدىم. ئەمدى ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلماق نىيىتىدە ئۆزلىرىدىن پاناھ تىلەپ كەلدىم، جانابلىرى قانداق دەيدىلاكىن؟ — دېدى.

— مەرھۇم تاۋ چيەن يېڭىدىن ۋاپات بولدى. شۇيجۇنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا كىشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، كەمىنىلىرى ئايماق ئىشلىرىنى ۋاقتىنچە باشقۇرۇپ تۇردۇم. بەختكە يارىشا بۇگۈن جانابلىرى كېلىپ قالدىلا، بۇ ئىش ئۆزلىرىگە مۇناسىپ بولغانلىقىدىن ئۆزلىرىگە ئۆتۈنىمەن، — دەپ تامغىنى ئالدۇرۇپ كېلىپ لۇي بۇغا تۇتتى لىيۇ بېي.

لۇي بۇ تامغىنى ئېلىشقا تەمشەلدىيۇ، لىيۇ بېينىڭ ئارقىسىدا تۇرغان گۇەن يۇي، جاڭ فېيلارنىڭ قەھر ـ غەزەپلىك چىرايىغا كۆزى چۈشتى ـ دە، ساختا كۈلكە بىلەن:

— كەمىنە لۇي بۇ ھەرقانچە باتۇر بولسامۇ ئايماق پاسىبانلىقى ھۆددىسىدىن قانداق قىلىپ چىقالايمەن؟! — دېدى.

لىيۇ بېي يەنە ئۆتۈنۈۋىدى، چېن گۇڭ:

— «كۈچلۈك مېھمان ساھىبخاننى باسماس» دەپتىكەن،

جانابلىرى شەكىلەنمىسلە، — دېدى.

شۇنىڭ بىلەن لىۋ بېي توختاپ قالدى. مەرىكە ـ سورۇن ھازىرلاپ لۇي بۇنى كۈتۈشتى، ھۇجرىلارنى تەييارلاپ ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇردى. ئەتىسى لۇي بۇ لىۋ بېينى مېھمانغا چاقىردى، لىۋ بېي گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار بىلەن بىللە باردى. مەي ئىچىپ بېرىم ـ ياتا تەكشىلىپ قالغاندا، لۇي بۇ لىۋ بېينى ئىچكىرىكى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. گۇەن يۇي، جاڭ فېيلارمۇ بىللە كىردى. لۇي بۇ خوتۇنى ۋە قىزىنى چاقىرتىپ چىقىپ، لىۋ بېيغا تەزىم قىلدۇردى. لىۋ بېي قايتا ـ قايتا كۆڭۈلچانلىق ئىزھار قىلدى. لۇي بۇ:

— ئەزىز ئىنىم، رەت قىلمىغايلا، — دېدى.

جاڭ فېي بۇنى ئاڭلاپ، كۆزىنى چەكچەيتىپ:

— مېنىڭ ئاغام ئېسىلزادىلەردىن، ئاغامنى ئىنىم دەيدىغانغا سەن قانچىلىك ئادەم ئىندىك! نوچى بولساڭ مەيدانغا چىق! سېنىڭ بىلەن 300 رەددى بەدەل ئېلىشىپ باقاي! — دەپ ۋارقىرىدى.

لىۋ بېي دەرھال توۋلاپ، ئۇنى توختىتىۋالدى. گۇەن يۇي جاڭ فېينى نەسىھەت قىلىپ چىقىرىۋەتتى. لىۋ بېي لۇي بۇغا:

— بۇ يارىماس ئىنىم ئىچكۈلۈكتىن كېيىن بىئەدەپلىك قىلىپ جۆيلۈپ قويدى، ئاغا، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، — دەپ ئۆزىرىخاھلىق بىلدۇردى.

لۇي بۇ ئىندىمىدى. بىرئازدىن كېيىن مەرىكىدىن تارقىلىشتى. لۇي بۇ لىۋ بېينى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىققاندا، جاڭ فېي ئات ئۈستىدە نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتقان ھالدا كېلىپ:

— لۇي بۇ، سېنىڭ بىلەن 300 قەپەس ئېلىشىپ كۆرەي دەپ كەلدىم! — دەپ توۋلىدى.

لىۋ بېي تېزلىكتە گۇەن يۇيگە نەسىھەت قىلىپ

توختىتىۋېلىشنى بۇيرۇدى. ئەتىسى لۇي بۇ لىيۇ بېي بىلەن خەيرلەشكىلى كېلىپ:

— جانابلىرى مېنى يات كۆرمەي قوبۇل قىلدىلا، ئەمما ئىنىلىرى مېنى سىغدۇرمايدىغان ئوخشايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن كەمتىنلىرى باشقا بىرەرتە ئورۇندىن پاناھ تاپاي! — دېدى.

— سەركەردە جانابلىرى، ئەگەر سىلى كېتىپ قالسىلا مەن چۇڭ ئەيىبلىك بولۇپ قالىمەن. بۇ يارماس ئىنىمنىڭ قىلغان ئەدەپسىزلىكى ئۈچۈن باشقا بىر كۈنى ھۇزۇرلىرىغا بېرىپ ئەپۇ سورايلى. بۇ يەرگە يېقىن شياۋپېي دېگەن بىر شەھەر بار، بۇرۇن مەن لەشكەرلىرىم بىلەن ئۇ يەردە تۇرغانىدىم. سەركەردە جانابلىرى ئۇ يەرنى كىچىك كۆرمىسىلە، ۋاقتىنچە شۇ يەردە تۇرسىلا قانداق؟ ئوزۇق ـ تۇلۇك، لەشكىرىي لاۋازىمەتلىكلەرنى يەتكۈزۈپ بېرىمەن، — دېدى.

لۇي بۇ لىيۇ بېيغا تەشەككۇر بىلدۇرۇپ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ شياۋپېيغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. لىيۇ بېي جاڭ فېينى ئەيىبلىدى. بۇ گەپ مەشھەدە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى ساۋ ساۋدىن ئاڭلاڭ. ئۇ خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرەپلىرىنى تىنچىتقاندىن كېيىن، خانغا مەلۇمات يوللىدى، خان ساۋ ساۋغا ئىزگۈلۈك ئورناتقۇچى سەركەردە ۋە فېي تىڭ بېگى دېگەن ئۇنۋان بەردى. بۇ كۈنلەردە لى جۆ باش چاۋشىبېگى، گۇ سى بولسا ئۇلۇغ سەركەردە بولۇۋېلىپ، ئۆزلىرى بىلگەنچە زورلۇق قىلىشىپ يۈرەتتى. ئوردىدا ھېچكىم بۇلارغا سۆز قىلمايتتى، ئەمىر لەشكەر ياڭ بياۋ، باش خەزىنىدار جۇ جۇەنلەر خانغا:

— ئەلھال ساۋ ساۋ 20 تۇمەندىن ئارتۇق لەشكەرگە، بىرنەچچە ئونلاپ مۇشاۋىر ۋە سەركەردىلەرگە ئىگە بوپتۇ، ئەگەر بۇ كىشىنىڭ خاندانلىق ئىشىغا يارىدەم قىلىشىنى قولغا

كەلتۇرسەك، مەككار - پاسىقلارنى يوقىتىالايىتتۇق، ئېلىمىز بەخت - سائادەتكە ئېرىشەتتى، — دەپ مەخپىي ئىلتىجا قىلدى.

شىيەندى خان كۆز يېشى قىلغان ھالدا:

— مەن ئۇزۇندىن بېرى بۇ ئىككى ئوغرىنىڭ خورلىشىغا ئۇچراۋاتىمەن! بۇلار يوقىلىدىكەن، دەرۋەقە بەختكە ئېرىشكەن بولاتتۇق! — دېدى.

— كەمىنە ۋەزىرلىرى بىر پەنت ئويلىدىم، ئالدى بىلەن بۇ ئىككى ئوغرىنى ئۆزئارا ئۇرۇشقا سالايلى - دە، ئاندىن ساۋ ساۋغا لەشكەر تارتىپ كېلىپ، بۇلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئوغرىلارنى تازىلاپ، ئوردىنى خاتىرجەم قىلىش پەرمانى بېرەيلى، — دېدى ياڭ بياۋ.

— بۇ قانداق پەنتكىن؟ — دەپ سورىدى شىيەندى خان.

— ئاڭلىشىمچە گۇ سىنىڭ خوتۇنى ناھايىتى كۆنچى ئىكەن، كىشى ئارقىلىق گۇ سىنىڭ خوتۇنىنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇپ، ئىككى ئوغرىنىڭ ئارىسىنى بۇزساق، ئىككىسى بىر - بىرىنى قىرىشىدۇ، — دېدى ياڭ بياۋ.

شۇنداق قىلىپ خان ياڭ بياۋغا مەخپىي پەرمان يېزىپ بەردى. ياڭ بياۋ ئۆز خوتۇنىنى يوشۇرۇنچە باشقا بىر ئىش باھانىسى بىلەن گۇ سىنىڭ دەرگاھىغا ئەۋەتتى. ئۇ ئېيتىنى كەلتۇرۇپ:

— ئاڭلىشىمچە سەركەردە گۇ سى باش چاۋۇش لى جۆنىڭ خوتۇنى بىلەن تېپىشىپ ئىرماش - چىزماش بولۇپ كېتىپتىمىش. ناۋادا باش چاۋۇش بىلىپ قالسا، سەركەردىنىڭ خېيىم - خەتەرگە ئۇچراپ قېلىشى چوقۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرى ئۇلارنىڭ بۇ ئالاقىسىنى قەتئىي ئۇزۇۋەتسىلە ئوبدان بولارمىكىن، — دېدى.

— شۇڭا كېچىلىرى پات - پات ئۆيگە قايتمايدىكەن - دە! بۇنچىلىك رەسۋا ئىشلارنى قىپتۇ - ھە! ئەگەر ئۆزلىرى بۇ

سۆزنى ماڭا ئېيتىلىپ قويمىغان بولسىلا، بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز قالارىكەنمەن، بۇنىڭغا ئەلۋەتتە ئامال قىلىمەن، — دېدى گۇ سىنىڭ خوتۇنى ھەيران بولۇپ.

ياڭ بياۋنىڭ خوتۇنى كەتمەكچى بولۇپ ئەيرىلەشتى، گۇ سىنىڭ خوتۇنى قايتا ـ قايتا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ ئۇزىتىپ قويدى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، گۇ سى يەنە لى جۆنىڭگە ئولتۇرۇشقا بارماقچى بولدى. بۇ چاغدا خوتۇنى:

— لى جۆنىڭ نېيىتىنى بىلىپ بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىككى قوچقارنىڭ بېشى بىر قازاندا پىشمايدۇ، ناۋادا شاراب بىلەن زەھەرلەپ قويسا مەن قانداق قىلىمەن؟ — دېدى.

گۇ سى بۇ سۆزگە قۇلاق سالمىدى، خوتۇنى قايتا ـ قايتا نەسىھەت قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقتىن، بېرىش نىيىتىدىن ئىلاجسىز ياندى. كەچ بولغاندا، لى جۆ ئادەملىرىدىن تاماق ئەۋەتتى. گۇ سىنىڭ خوتۇنى يوشۇرۇنچە زەھەر سېلىپ، ئاندىن كىرگۈزۈپ بەردى. گۇ سى كەلگەن تاماقنى يېمەكچى بولغاندا، خوتۇنى:

— سىرتتىن كەلگەن تاماق، يېيىشكە ئالدىرىمىسىلا! — دېدى ـ دە، ئالدى بىلەن تاماقنى ئىتقا بەردى، ئىت شۇئان ئۆلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ گۇ سى گۇمانسىراپ قالدى. بىر كۈنى خانغا سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن، لى جۆ گۇ سىنى ئۆيىگە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئولتۇرۇش تەڭ كېچىدە تارقالدى، گۇ سى مەست ھالدا ئۆيىگە قايتتى ۋە تاسادىپەن قورسىقى ئاغرىپ قالدى. خوتۇنى:

— چوقۇم زەھەرلەندىلە، — دەپ دەرھال گەندە سۇيى ئىچكۈزدى، ئۇنى ئىچىپ قۇسقاندىن كېيىن ئاندىن ئارام ئالدى.

گۇ سى دەرغەزەپ بولۇپ: «مەن لى جۆ بىلەن ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىۋاتسام، بۇگۈن ئۇ ماڭا سەۋەبستر زىيانكەشلىك قىلماقچى بولدى، ئەگەر مەن ئاۋۋال قول سالمىسام، ئۇنىڭ زەھەرلىك چاڭگىلىغا چۈشۈشۈم چوقۇم» دېدى ـ دە، مەخپىي

يوسۇندا قول ئاستىدىكى لەشكەرلىرىنى تەقلەپ، لى جۇگە تېگىش قىلماقچى بولدى. بۇ ئەھۋالنى ئاللىقاچان كىشىلەر لى جۇگە يەتكۈزگەنىدى. لى جۇمۇ غەزەپلىنىپ: «مۇنداق قىلىشقا گۇ سىنىڭ نېمە ھەددىكەن؟» دېدى - دە، قول ئاستىدىكى لەشكەرلىرىنى باشلاپ، گۇ سىغا ئېتىلىپ كەلدى. ھەر ئىككى تەرەپتىن بولۇپ بىرنەچچە تۈمەن لەشكەر چاقنەن شەھىرى تۇۋىدە قۇچاقلاشما جەڭ باشلىۋەتتى ۋە بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئاھالىنى تالان - تاراج قىلىشتى. لى جۇنىڭ جىيەنى لى شىيەن لەشكەر تارتىپ كېلىپ ئوردىنى مۇھاسىرە قىلدى، ئېلىپ كەلگەن ئىككى مەپىنىڭ بىرىگە خانىنى، يەنە بىرىگە خانىشنى ئولتۇرغۇزدى، جيا شۈي زولىڭنى خان مەپىنىنى كۆزىتىپ مېڭىشقا بۇيرۇدى؛ ئوردىنىڭ بارلىق ئىچكى مۇلازىملىرى پىيادە ماڭدى. ئۇلار خۇزەيمىن قوۋۇقىدىن چىقىۋاتقاندا گۇ سىنىڭ لەشكەرلىرى كېلىپ قېلىپ كەلسە - كەلمەس ئوقيا ئېتىشقا باشلىدى، سانسىز ئوردا مۇلازىملىرى ئوقتا ئۆلدى. لى جۇ لەشكەرلىرى بىلەن ئارقىدىن كېلىپ چاپ - چاپقا چۈشتى، گۇ سىنىڭ لەشكەرلىرى چېكىندى، خان مەپىسى خەۋپ - خەتەرگە تەۋەككۈل قىلغىنى ھالدا شەھەردىن ئېلىپ چىقىلىپ خانىنىڭ ياق دېگىنىگە قويماي لى جۇنىڭ قارارگاھىغا كەلتۈرۈلدى. گۇ سى لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئوردىغا بېسىپ كىرىپ، ئوردىنى تالان - تاراج قىلدى، ئوردا كېنىزەكلىرىنىڭ ھەممىسىنى تۇتقۇن ھالىتىدە ئۆز قارارگاھىغا ئاپىرىۋېلىپ، ئوردىغا ئوت قويۇۋەتتى. ئەتىسى گۇ سى لى جۇنىڭ خانىنى بۇلاپ ئېلىپ كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ لى جۇنىڭ قارارگاھىغا ئۇنى تۇتۇشقا كەلدى. خان بىلەن خانىش بۇ ئۇرۇشنىڭ دەھشىتىدىن قورقۇپ كېتىشتى. كېيىنكىلەر بۇ ھەقتە مۇنۇ نەزمىنى چىقىرىپ ئاھ ئۇرۇشقان:

چىقتى خەن خاندانلىقىدىن نامى گۇاڭ ژۇلۇق بىرى،
ئۆتتى 12 كىنەزخان شۇ زاماندىن ئىلگىرى.
يۇز بەرىپ يۇرتتا زاۋاللىق خۇەن بىلەن لىڭ دەۋرىدە،
ئىگىلەپ ئالدى ھوقۇق بۇزۇق ۋەزىرلەر ئاخىرى.
كەم ئەقىل خې جىن ئۇلۇغبەگ بولۇۋالدى ئۆزىچە،
چاقىرىپ يىغدى يېنىغا ھىيلىگەر — مەككارلىنى.
كەلدى يولۋاس خىرىسلىنىپ قوغلاندى بۆرە ئورنىغا،
تارقىلىپ كەتتى شىجۇ ئوغرىسىنىڭ پىتنەلىرى.
قىزغا ۋاڭ يۇن چىن ساداقەت بىلدۈرۈپ ئۆتتى شۇدەم،
دۇك بىلەن لۇينى قىلىپ زىت چىقتى كۆپ بۇيرۇقلىرى.
يوقىتىلسا باش قاراقچى تىنچ تاپاتتى ئەلۋە يۇرت،
كىم بىلىپتۇ لى بىلەن گاۋنىڭ بۇزۇلدى نىيىتى.
قىينىلىپ قالدى تىكەن ئىچرە بۇ ئەل قىلغاي نېچۈك،
قەھەتچىلىك، ئۇرۇشتا قالدى ئالتە ئوردىنىڭ غېمى.
رىزقىدىن رىشتى ئۇزۇلدى ئەلۋە يۇرتنىڭ بى تامام،
بۆلۈشۈپ ئالدى بۇ ئەلنى ئەزىمەت - باتۇرلىرى.
بولدى ئىخلاسمەن كېيىن خان بولغۇچىلار ھەر زامان،
قوغدىلىشى ھەق ئىدى چىڭ ئەل ۋەتەن تۆپراقلىرى.
لەختە - لەختە ئېزىلىپ ئەل باغرى ھەم قاتتى بېشى،
ئاھ چېكىپ ھەسرەتتە ئاقتى تاغۇ دەشت قان ياشلىرى.
ئاشۇ تارىخ دەۋرى توشتى دەرد - ئەلەمگە قاپلىنىپ،
كونىلار ھەم يېڭىلارنىڭ كۆككە يەتتى زارلىرى.
تاج - تەختنى چىڭ تۇرۇپ جەڭلەر بىلەن ئالماق كېرەك،
«چىڭ تۇتۇش تىغ سېپىنى» ئەلنىڭ ساۋاق ئىبرەتلىرى.

گۇ سى لەشكەرلىرى يېتىپ كېلىش بىلەنلا، لى جۆمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ جەڭگە كىردى. جەڭدە گۇ سى لەشكەرلىرى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ، ۋاقتىلىق ئارقىغا چېكىندى. لى جۆ خان بىلەن خانىشنى مەپە بىلەن مېيۇۋغا يۆتكەش ئۈچۈن جىيەنى لى شيەننىڭ كۆزىتىشىدە يولغا سالدى، خانىنىڭ ئىچكى مۇلازىملىرى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ

قويدى، ئوزۇق - تولۇك يېتەرلىك بېرىلمىگىنى ئۈچۈن مۇلازىملارنىڭ ھەممىسىدە ئاچلىق ئىپادىسى كۆرۈلدى. ئاخىر خان ئەتراپىدىكىلەرگە بېرىش ئۈچۈن بەش خو گۈرۈچ، بەش ئۆكۈز سوراپ لى جۆگە كىشى ئەۋەتتى. لى جۆ بۇنى ئاڭلاپ غەزەپلەنگەن ھالدا:

— ئەتىگەنلىك، كەچلىك تاماقلىرى بېرىلمىۋاتسا، يەنە نېمىدەپ ئارتۇقچە ئاشلىق سورايدىكەن؟ — دېدى ۋە سىيسىغان گۆش، بۇزۇلغان ئاشلىق ئەۋەتىپ بەردى. بۇ نەرسىلەر سىيسىپ كەتكەنلىكتىن يېگىلى بولمىدى. خان خاپا بولۇپ:

— ھەي مۇناپىق ئوغرى، بۇ قەدەر خورلامسەن! — دەپ تىللىدى.

بۇ چاغدا ياساۋۇلباشى چى دەرھال:

— لى جۆ رەھىمسىز، زالىم. ئىش بۇ يەرگە يەتكەنبىكەن، ئالىيلىرى سەۋر قىلغاچ تۇرسىلا، تېخقا ئۆزىنى ئورغان ياخشى ئەمەس، — دېدى ئىلتىجا بىلەن.

خان بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئۇندىمەي، كۆز يېشى قىلدى. بۇ چاغدا تۈيۈقسىزلا خىزمەتچىلىرى كىرىپ:

— بىر توپ لەشكەر قورالىرىنى پارقىرىتىپ، ناغرا سادالىرىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، خان ئالىيلىرىنى قايغۇدىن خالاس قىلىش ئۈچۈن يېتىپ كەلدى، — دەپ مەلۇم قىلىشتى.

خان خەۋەر ئالدۇرۇپ قارىسا، گۇ سى ئىكەن. خانىنىڭ كۆڭلى يەنە غەش بولدى. قورغان سىرتىدا سۆرەن - چۇقان ئاڭلانماقتا ئىدى، گۇ سىنغا قارشى لى جۆ لەشكەر باشلاپ چىقىپ، قامچىسىنى شىلتىپ تۇرۇپ ئاغزىنى بۇزۇپ:

— مەن ساڭا يامانلىق قىلمىغانبىدىم، نېمە ئۈچۈن ماڭا سۇيىقەست قىلىسەن؟ — دېدى.

— سەن ئىسيانچى ئوغرى تۇرساڭ، نېمىشقا سېنىڭ ئۆلتۈرمەيدىكەنمەن! — دېدى گۇ سى.

— خانىنى بۇ يەردە قوغداۋاتسام، قانداق قىلىپ مەن ئىسيانچى ئوغرى بولىدىكەنمەن؟ — دەپ جاۋاب بەردى لى جۆ.

— سەن خانىنى قوغدىمىدىڭ، بەلكى بۇلاپ ئەپچىقىۋالدىڭ! — دېدى گۇ سى.

— بەس، ئارتۇق سۆزنىڭ ھاجىتى يوق، لەشكەر ئىشلەتمەستىن، ئىككىمىز ئېلىشىپ كۆرەيلى، كىم ئۇتىدىكەن، خانىنى شۇ ئېلىپ كېتىۋەرسۇن، — دېدى لى جۆ ۋە ئىككىسى سەپ ئالدىدا ئېلىشىپ كەتتى. ئون رەددى بەدەل ئۆتتى، تەڭ كېلىشىپ قالدى. دەل شۇ چاغدا ياڭ بياۋ ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ:

— ھاي سەركەردىلەر، بىرئاز سەۋر قىلىڭلار! كەمىنەڭلەر ئىككىيلەڭنى ياراشتۇرۇش ئۈچۈن ھەممە ئەمەلدارلارنى تەكلىپ قىلدىم، — دېدى.

لى جۆ بىلەن گۇ سى ئۆز قارارگاھلىرىغا قايتىشتى. ياڭ بياۋ بىلەن جۇ جۇن 60 تىن ئارتۇق ئوردا بەگلىرىنى يىغىپ سۆلھى ئۈچۈن ئالدى بىلەن گۇ سىنىڭ قارارگاھىغا باردى. گۇ سى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى نازارەت ئاستىغا ئالدى. بەگلەر:

— بىز بىر ساۋابلىق ئىش ئۈچۈن كېلىۋىدۇق، نېمە ئۈچۈن بىزگە مۇنداق مۇئامىلىدە بولىدىلا؟ — دەپ سوردى گۇ سىدىن.

— لى جۆ خانىنى بۇلاپ كەتتى، مەن جانابىي ۋەزىرلەرنى ئەپقالالمامدىكەنمەن؟ — دەپ جاۋاب بەردى گۇ سى.

— بىرىڭلار خانىنى، بىرىڭلار ۋەزىرلەرنى تۇتۇۋېلىشتىكى مەقسىتىڭلار نېمە؟ — دەپ سوردى ياڭ بياۋ.

گۇ سى دەرغەزەپ بولۇپ، ياڭ بياۋنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن خەنجىرىنى سۇغاردى. كەپتاۋۇل ياڭ مى كۆپ ئىلتىماس قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقتىن، گۇ سى ياڭ بياۋ بىلەن جۇ جۇننى قويۇۋېتىپ، قالغانلارنىڭ بارىنى ئۆز قارارگاھىدا ئەپقالدى. ياڭ بياۋ جۇ جۇنگە قاراپ:

— خاندانلىقىنىڭ ۋەزىرى بولۇپ تۇرۇپ، خانىنى قۇتۇلدۇرالمىدۇق، دۇنياغا بىكار تۇغۇلۇپتۇق! — دېدى ۋە قۇچاقلىشىپ يىغلاشتى ۋە يەرگە يىقىلىپ هوشىدىن كېتىشتى. جۇ جۇن ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن كېسەل بولۇپ قېلىپ، شۇ كېسەلدە ۋاپات بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن لى جۆ بىلەن گۇ سى 50 كۈندىن ئارتۇق هەر كۈنى دېگۈدەك جەڭ قىلىشتى. سانسىز ئادەملەر بۇ ئۇرۇشتا هالاك بولۇشتى.

ئەمدى گەپنى لى جۆدىن ئاڭلاڭ. لى جۆ ئادەتتە بىدئەتلىك بولغان سېھىرگەرلىك ئىشلىرىنى ياخشى كۆرەتتى، هەمىشە جادۇگەر كەمپىرگە لەشكەرگە روھ چاقىرىپ بېرىش ئۈچۈن داپ چالدۇرۇپ ئەپسۇن ئوقۇتاتتى. جيا شۇي بۇ هەقتە بىرنەچچە قېتىم پىكىر بەرگەن بولسىمۇ، لى جۆ قۇلاق سالمىدى. ياساۋۇلبەگ ياڭ چى خانغا مەخپىي هالدا:

— مېنىڭچە جيا شۇي گەرچە لى جۆگە ئىتىمادلىق بولسىمۇ، ئەمما هەقىقەتتە خانىنى ئۇنتۇمىغان. ئالىيلىرى ئۇنىڭ بىلەن بىر مەسلىھەت قىلغايلا، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

بۇلار دەل سۆزلىشىۋاتقانىنىڭ ئۇستىگە جيا شۇي كېلىپ قالدى. خان خىزمەتچىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، جيا شۇيگە قاراپ:

— ئەي ۋەزىر! خەن خاندانلىقىغا ئىچلىرىنى ئاغرىتىپ، قۇتۇلدۇرۇپ قويسىلا نېمە بولا؟ — دەپ خىتاب قىلدى يىغلاپ تۇرۇپ.

— بۇ ۋەزىرلىرىنىڭ ئارزۇسى، ئالىيلىرى هازىرچە سۈكۈت قىلسىلا، كەمىنىلىرى بۇنىڭ چارىسىنى كۆرۈرمەن، — دېدى جيا شۇي تىز پۈكۈپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ.

خان كۆز يېشىنى توختىتىپ تەشەككۇر بىلدۈردى. بىر پەستىن كېيىن، لى جۆ قىلچىنىسىغا ئاسقان هالدا كۆرۈشكىلى كەلدى، بۇنى كۆرگەن خانىنىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى. لى جۆ خانغا:

— گۇ سى ئىتائەتسىزلىك قىلىپ، ۋەزىرلەرنى قامىۋالدى ۋە جانابىي ئالىيلىرىنى بۇلاپ كەتمەكچىدى، كەمىللىرى بولمىغىنىمدا ئالىيلىرىنىمۇ تۇتۇپ كېتەتتى، — دېدى.

خان قول قوشتۇرۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى، لى جۆ چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا خۇاڭ فۇلى كىرىپ خان بىلەن كۆرۈشتى. خان خۇاڭ فۇلىنىڭ سۆزمەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە لى جۆ بىلەن يۇرتداش ئىكەنلىكىنى ئويلاپ بىلەتتى، شۇڭلاشقا ئۇنى ئىككى تەرەپنى ياراشتۇرۇش ئۈچۈن ئەلچى قىلىپ تەيىنلىدى. خۇاڭ فۇلى پەرمانغا بىنائەن گۇ سىنىڭ قارارگاھىغا بېرىپ ئۇنى سۆلھىگە ئۈندىدى.

— ئەگەر لى جۆ خاننى چىقىرىپ بەرسە، مەن ۋەزىرلەرنى قويۇۋېتىمەن، — دېدى گۇ سى.

خۇاڭ فۇلى كېلىپ لى جۆ بىلەن كۆرۈشۈپ:

— بۇگۈن خان مېنى شىلياڭلىق بولغانلىقىم، ئۆزلىرى بىلەن يۇرتداش ئىكەنلىكىم سەۋەبىدىن، ئىككىلىرىنى ياخشى خوپ قىلىپ قويۇشقا ئالاھىدە پەرمان بىلەن ئەۋەتتى. گۇ سى پەرمانغا ماقۇل بولدى، ئۆزلىرى نېمە دەيدىلا؟ — دېدى.

— لۇي بۇنى يوقىتىشتا چوڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكىم، خاندانلىق ئىشلىرىغا تۆت يىل يارەدەم قىلىپ نۇرغۇن نەتىجە يارىتالىغانلىقىم پۈتۈن ئەلگە ئايان. گۇ سى بىر مۇناپىق تۇرسا، ئۇنىڭ ۋەزىرلەرنى قامىۋېلىپ ماڭا يېنىشقا نېمە هەددىكەن. ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە ئانت ئىچمەن! جانابلىرى قاراپ تۇرسىلا، مېنىڭ چارە - تەدبىرلىرىم ۋە لەشكەرلىرىم گۇ سىنى يېڭەلەمدىكەن؟ — دەپ جاۋاب بەردى لى جۆ.

— يېڭىلىشۋاتىدىلا، ئۆتمۈشتە شىيا سۇلالىسىدە يۈچۈك بەگلىكىنىڭ ۋاڭى خۇ يى ئۆزىنىڭ كامانداز لىق ماھارىتىگە سۆيۈنۈپ، پالاكەتى هەققىدە ئويلانماي، ئاخىر مۇنتەرز بولغانىكەن. بۇ يېقىندا ۋەزىرئەزەم دۇڭ جۇنىڭ كۆچلۈكلۈكىنى

جانابلىرى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆردىلە، لۇي بۇ مەرھۇم ۋەزىرنىڭ ئىلتىپاتىغا نائىل بولۇپ تۇرۇپ، ئەكسىچە سۈيىقەست قىلدى، ئاقىۋەت ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بېشى پايتەخت قوۋۇقىغا ئېسىلدى. دېمەك، كۈچ - زوراۋانلىق بىلەن ئىش قىلىش ياخشى ئەمەس. جانابلىرى ئۇلۇغ سەركەردە بولۇپ، يالمانلىق تۇغ ۋە كەلىمە تاياق تۇتۇش ھوقۇقىغا ئىگە بولغان، ئەۋلاد ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ھەممىسى كۆزگە كۆرۈنگەن ئورۇنغا ئېرىشكەن تۇرسا، پادىشاھلىقنىڭ سىلىگە بەرگەن ئىلتىپاتى ئازمۇ، بۇگۈنكى كۈندە گۈ سى ۋەزىرلەرنى بۇلاپ كەتتى، سىلى خاننى بولسۇالدىلا، مۇنداق بولغاندا كىمنىڭ يېنىك، كىمنىڭ ئېغىر بولغان بولىدۇ؟ — دېدى خۇاڭ فۇلى.

دەرغەزەپ بولغان لى جۆ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ:

— خان سېنى ماڭا ھاقارەت قىل دەپ ئەۋەتتىمۇ؟ ھەممىدىن ئاۋۋال سېنىڭ بېشىڭنى ئالىمەن! — دەپ توۋلىدى.

— ئەلھال گۈ سى يوقىتىلغىنى يوق. خان ئەلچىسىنى ئۆلتۈرۈپ قويساق، ئۇ چاغدا گۈ سىنىڭ لەشكەر تارتىپ چىقىشىغا باھانە تېپىپ بەرگەن بولىمىز، باشقا بەگلەرمۇ ئۇنىڭغا يارىدەم بېرىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى چەۋەندازبېگى ياڭ فېڭ.

جيا شۇيمۇ خېلى كۆچەپ نەسىھەت قىلدى، شۇنىڭ بىلەن لى جۆنىڭ ئاچچىقى سەل ياندى. جيا شۇي خۇاڭ فۇلىنى تالاغا ئېلىپ ماڭدى. خۇاڭ فۇلى:

— لى جۆ پەرمانىغا بويسۇنمىدى، ئۇ خاننى ئۆلتۈرۈپ ئۆزى خان بولماقچى! — دەپ توۋلاپ كەتتى.

ياساۋۇلبەگ خۇ مياۋ دەرھال توسۇپ:

— ئۇنداق دېمەسلە، ئۆزلىرىگە پايدىسى يوق، — دېدى.

— خۇ مياۋ، سىز ئوردا ۋەزىرى، نېمە ئۈچۈن قاراقچىغا يان باسىسىز؟ «خان خورلىنىدىكەن، ۋەزىر ئۆلۈشى كېرەك». لى جۆ مېنى ئۆلتۈرىدىكەن، بۇ مېنىڭ تېگىشلىك قىسمىتىمدۇر!

— دېدى ۋە يەنە توۋلاپ تۇرۇپ تىنماي تىللىدى. خان بۇ ۋەقەنى ئۇقۇپ، خۇاڭ فۇلىغا شىلياڭغا تېز قايتىش ئۇچۇن پەرمان بەردى.

لى جۆ لەشكەرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى شىلياڭلىقلار بولۇپ، كۆپرەك تاڭغۇت لەشكەرلىرىنىڭ ياردىمىگە سۆيۇنەتتى. خۇاڭ فۇلى شىلياڭلىقلار ئارىسىدا: «لى جۆ ئىسيان كۆتۈرمەكچى، ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەر قاراقچى بولىدۇ، ئاقىۋەت بالاغا يولۇقىدۇ» دېگەن سۆزنى تارقاتتى. نۇرغۇنلىغان شىلياڭلىقلار خۇاڭ فۇلىنىڭ سۆزىگە ئىشەندى، لەشكەرلەرنىڭ جەڭگىۋارلىق روھى بوشىشىپ كەتتى. لى جۆ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، باتۇر ۋاڭ چاڭنى خۇاڭ فۇلىنى تۇتۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ۋاڭ چاڭ خۇاڭ فۇلىنىڭ سادىق مەرد كىشى ئىكەنلىكىنى بىلگىنى ئۈچۈن، قوغلىمايلا، قايتىپ كېلىپ:

— خۇاڭ فۇلى نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدىم، — دەپ مەلۇمات بەردى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە جيا شۇي مەخپىي يوسۇندا تاڭغۇتلارغا:

— خان سىلەرنىڭ سادىق مەرد ئىكەنلىكىڭلارنى ۋە ئۇزۇن ۋاقىت ئۇرۇش قىلىپ جاپا چەككەنلىكىڭلارنى بىلىپ، يۇرتۇڭلارغا قايتىشقا مەخپىي پەرمان بەردى ۋە كېيىن چوڭ ئىنئاملار بېرىشكە ۋەدە قىلدى، — دېدى.

تاڭغۇتلار بۇ كۆنلەر لى جۆنىڭ ئۆزلىرىگە ئۇنۇتقان ۋە ئىنئاملار بەرمىگەنلىكىدىن نارازى بولۇشۇپ تۇرغان پەيتلەر بولغاچقا، جيا شۇينىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاش بىلەنلا ھەممىسى دېگۈدەك لەشكەرلىرىنى ئېلىپ كېتىشتى. جيا شۇي يەنە خانغا مەخپىي يوسۇندا:

— لى جۆ تەمەخور ۋە پاراسەتسىز، بۇگۈنكى كۈندە لەشكەرلىرى تارقىلىپ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالدى، بۇنىڭغا

چوڭ ئۇنۋان بېرىپ ئالداش لازىم، — دەپ ئۆز پىكرىنى بايان قىلدى.

خان پەرمان چىقىرىپ، لى جۆنى باش چاۋۇش قىلىپ تەيىنلىدى. لى جۆ خۇشال بولۇپ:

— بۇ جادۇگەر كەمپىرنىڭ رۇھ چاقىرىپ قىلغان دۇئا-تەلىپىنىڭ كۈچىدۇر، — دەپ جادۇگەر كەمپىرگە چوڭ ئىنئام بەردى، ئەمما لەشكەر ۋە سەركەردىلىرىگە ئىلتىپات كۆرسەتمىدى. چەۋەندازبېگى ياڭ فېڭ قاتتىق غەزەپلىنىپ سۇڭ گوغا:

— بىز جېنىمىزنى پىدا قىلىپ، ۋۇجۇدىمىزنى ئوقيا، تاش - بورانلارغا قالقان قىلىپ جەڭ قىلدۇق، خىزمىتىمىز جادۇگەر كەمپىرچىلىك ئەمەسمىكەن؟ — دېدى.

— نېمىشقا بۇ ئوغرىنى ئۆلتۈرۈپ خانىنى قۇتۇلدۇرمايمىز؟ — دېدى سۇڭ گو.

— ئانداق بولسا، سىز قارارگاھقا ئوت قويۇش بىلەن بەلگە بېرىڭ. مەن لەشكەر تارتىپ سىرتتىن بولۇشاي، — دېدى ياڭ فېڭ.

ئىككىيلەن شۇ كېچىسى خۇپتەن ۋاقتىدا ئىش باشلاشقا ۋەدىلەشتى. ئويلانمىغان يەردىن سىر پاش بولۇپ قېلىپ، بۇ خەۋەر لى جۆگە يەتكۈزۈلدى. لى جۆ دەرغەزەپ بولۇپ، ئالدى بىلەن سۇڭ گونى تۇنقۇزۇپ كېلىپ ئۆلتۈردى. ياڭ فېڭ لەشكەرلىرى بىلەن سىرتتا بەلگە ئوت يېقىشنى كۈتۈپ تۇرغاندا، لى جۆ لەشكەر باشلاپ چىقتى - دە، ياڭ فېڭغا دۇچ كەلدى، قارارگاھ ئىچىدىلا سۇبھىگىچە ئېلىشتى. ياڭ فېڭ نۇسرەت قازىنالماي لەشكەرلىرىنى ئېلىپ پاناھ ئىزدەپ شىئەنگە كەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ لى جۆنىڭ لەشكىرى قۇۋۇتتى بارغانسېرى ئاجىزلاشتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە گۇ سىنىڭ ئۇزلۇكسىز تېگىش قىلىشى بىلەن، كۆپ لەشكىرى قىرىلىپ كەتتى. ئەنە شۇنداق

بىر ۋەزىيەتتە تۇرغاندا، توساتتىن ئادەملەر:

— جاڭ جى چوڭ قوشۇن باشلاپ شەنشىدىن يېتىپ كەپتۇ، ئىككىلىرىنى ياخشى خوپ قىلىدىكەن؛ كىمكى بويسۇنمىسا، لەشكەر تارتىپ دەككىسىنى بىرىمەن دەپتۇ، — دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كىرىشتى. لى جۇ ئادەمگەرچىلىك قىلىپ ئالدى بىلەن جاڭ جى قوشۇنىغا ئادەم ئەۋەتىپ سۇلھى نىيىتىدە ئىكەنلىكىنى بىلدۇردى. گۇ سىمۇ ماقۇل بولۇشقا مەجبۇر بولدى. جاڭ جى خانغا خۇشخۇشخا كۆچۈشنى ئىلتىجا قىلدى.

— مەن ئۇزۇندىن بېرى كۈنچىقىش پايتەختىنى سېغىنغانىدىم. مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ قايتىپ كېتەلىسەك، تولىمۇ بەختلىك بولاتتۇق! — دېدى خان ۋە خۇش بولۇپ جاڭ جىنى قىران چەۋەندازسەركەردىسى قىلىپ تەينىلەپ پەرمان چىقاردى. جاڭ جى هەممە ئەمەلدارلارنى ئوزۇق - تۇلۇك، شاراب - گۆشلەر بىلەن تەمىنلىدى. گۇ سى ۋەزىرلەرنى نەزەربەنتلىكتىن بوشاتتى. لى جۇ يول هازىرلىقى كۆرۈپ خاننى كۈنچىقىش سەپىرىگە چىقاردى. بىرنەچچە يۈز كونا قورۇقچى لەشكەر قوراللىق كۆزىتىپ ماڭدى.

خاننىڭ مەپىسى شىنفېڭدىن ئۆتۈپ بالىڭغا يېتىپ كەلگەن ۋاقىت كۈز پەسلى بولۇپ، بىردىنلا كۈنپېتىش تەرەپتىن شامال كۆتۈرۈلدى. توساتتىن سۇرەن - چۇقان ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە بىرنەچچە يۈز لەشكەر كۆڭرۈككە كېلىپ خان مەپىستىنى توسۇدى ۋە قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

— كىم ئۇ كېلىۋاتقان؟ — دەپ سورىدى.

ياساۋۇلباشى پاك چى ئېتىنى دىۋىتىپ كۆڭرۈككە كېلىپ:

— خان بۇ يەردىن ئۆتمەكتە، كىم ئۇ توسۇشقا پېتىنغان؟ — دېدى.

— بىز سەركەردە گۇ سىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن سۇخەنچىلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇ كۆڭرۈكنى ساقلاۋاتىمىز.

خان ھەزرەتلىرى كەلگەن بولسا، ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ ئاندىن ئىشىنىمىز، — دېدى ئىككى سەركەردە چىقىپ.

ياڭ چې خان مەپىسىنىڭ ئونچە ـ مارجان پەردىسىنى ئېگىز قايرىدى.

— مانا مەن، نېمىشقا يول بەرمەيسىلەر؟ — دەپ خىتاب قىلدى خان.

ھەممە «ياشىسۇن خانىمىز!» دەپ توۋلاپ يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۆتۈپ تۇرۇشتى، خان ئۆتۈپ كەتتى. ئىككى سەركەردە قايتىپ بېرىپ، خان ئۆتۈپ كەتتى، دەپ گۇ سىغا مەلۇمات بەردى. گۇ سى:

— مەن جاڭ جىنى ئالداپ، خانىنى مېيۇۋغا ئەكېتىۋالماقچىدىم، سەنلەر نېمىشقا ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ قويۇۋېتىسەن؟ — دەپ ئىككى سەركەردىنى ئۆلتۈردى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ خانىنى قوغلاپ ماڭدى. خان ئەمدى خۇايىن ناھىيىسىگە يېتىپ كەلگەندە، ئارقىدىن جاھانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن سۇرەن ـ چۇقان چىقىپ كەتتى.

— ھاي مەپىنى توختىتىڭلار، — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. خان يىغلىغان ھالدا:

— بۆرىدىن قۇتۇلۇپ، يولۋاسقا ئۇچرىدۇق، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ — دېدى ۋەزىرلىرىگە.

ھەممىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. قاراقچىلار قوشۇنى بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا ئىدى. ئۇشتۇمتۇتلا ناغرا سادالىرى ئاڭلىنىپ تاغنىڭ ئارقا تەرىپىدىن بىر سەركەردە ئالدىدا «بۇيۇك خەن سەركەردىسى ياڭ فېڭ» دېگەن سۆز يېزىقلىق چوڭ ئەلەم كۆتۈرگەن 1000 دىن ئارتۇق لەشكەرنى باشلاپ چاپ ـ چاپ قىلىپ چىقىپ كەلدى. ياڭ فېڭ ئەسلىدە لى جۆ تەرىپىدىن يېڭىلگەندىن كېيىن، لەشكەرلىرىنى باشلاپ جۇڭنەن تېغىنى ئېتىكىگە كېلىپ ئورۇنلىشىۋالغانىدى؛ بۇگۈن خانىنىڭ يېتىپ

كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۇنى قوغداش ئۈچۈن ئالايىتەن ئەلگە نىدى. ئۇ كېلىش بىلەنلا سەپ تۈزدى. گۇ سىنىڭ سەركەردىسى سۇي يۇڭ مەيدانغا چۈشۈپ، ياڭ فېڭنى «ئىسيانچى ئوغرى» دەپ تىللىدى. ياڭ فېڭ دەرغەزەپ بولۇپ بۇرۇلۇپ ئۆز سېپىگە قاراپ:

— شۇي خۇاڭ، قېنى سىز؟ — دېيىشگىلا، يوغان ئايپالتا تۇتقان بىر سەركەردە چاپقۇر تورۇق ئېتىنى ئوينىتىپ توپتوغرا سۇي يۇڭغا ئېتىلدى، ئىككى ئات بىر - بىرىگە روبىرو بولدى، بىر زەربىتىلا سۇي يۇڭ ئۆلتۈرۈلۈپ ئاتتىن غۇلىتىلدى. ياڭ فېڭ ۋاقتىنى غەنىيمەت بىلىپ چاپ - چاپقا چۈشتى. گۇ سى لەشكەرلىرى يېڭىلىپ يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يەرگە چېكىنىدى. ياڭ فېڭ لەشكەرلىرىنى يىغۋېلىپ خانىنى زىيارەت قىلغىلى كەلدى.

— مېنى خالاس قىلدىڭىز ۋە زور ئەجرىڭىز - تۆھپە كۆرسەتتىڭىز! — دېدى خان هال سوراپ.

ياڭ فېڭ بېشىنى ئېگىپ تەزىم قىلىپ، مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— بايا ياۋ سەركەردىسىنى ئۆلتۈرگەن كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى خان.

ياڭ فېڭ ئۇ سەركەردىنى خان مەپىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ ھۆرمەت بىلەن:

— بۇ كىشى خېدۇڭنىڭ ياڭجۇن ئايمىقىدىن، ئىسمى - زاتى شۇي خۇاڭ، يەنە بىر ئىسمى گوڭ مىڭ بولىدۇ، — دەپ تونۇشتۇردى.

خان شۇي خۇاڭدىن هال سورىدى، شۇنداق قىلىپ ياڭ فېڭ خانىنى خۇايىنغچە قوغداپ باردى. سەركەردە دۇەن ۋېي خانغا كىيىم - كېچەك ۋە ئوزۇق - تۇلۇق تەقدىم قىلدى. شۇ كېچىسى خان ياڭ فېڭنىڭ قارارگاهىدا قوندى.

گۇ سى بىر مەيدان جەڭدە ئۇتتۇرۇپ، ئەتىسى يەنە لەشكەر باشلاپ جەڭگە كەلدى. شۇي خۇاڭ ئېلىشىشقا چىقتى: گۇ سىنىڭ چوڭ قوشۇنى تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ مۇھاسىرە قىلدى، خان بىلەن ياڭ فېڭنى قاپ ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى. تازا بىر تەڭقىسلىق ۋاقىتدا، توساتتىن كۇنچيقىش تۆۋەن تەرەپتىن چوڭ بىر سۇرەن - چۇقان كۆتۈرۈلدى - دە، بىر سەركەردە لەشكەر باشلاپ، ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ چاپ - چاپقا ئۆتتى، قاراقچىلار پىتىراپ قېچىشتى. شۇي خۇاڭ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي ياۋغا تاشلاندى، گۇ سى قوشۇنلىرىنىڭ ۋەتۋەرىكى چىقىپ كەتتى. ھېلىقى كىشى كېلىپ خان بىلەن كۆرۈشتى. بۇ كىشى خانىنىڭ تۇغقىنى دۇڭ چېڭ ئىدى. خان كۆز يېشى قىلىپ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. دۇڭ چېڭ:

— جانابىي ئالىيلىرى غەم قىلمىسلا، كەمىنىلىرى سەركەردە ياڭ فېڭ بىلەن بىرلىكتە بۇ ئىككى ئوغرىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، ئەلنى تىنچلاندۇرۇشقا ئانت ئىچىمەن، — دېدى.

خان كۇنچيقىش پايتەختكە تېزرەك يېتىۋالايلى دەپ پەرمان بەردى. خان خۇڭنۇڭغا قاراپ كېچىلەپ يولغا چىقتى.

گۇ سى يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ قايتىپ كېلىۋېتىپ لى جۆ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— ياڭ فېڭ بىلەن دۇڭ چېڭ خانىنى قۇتۇلدۇرۇپ خۇڭنۇڭغا ئېلىپ كەتتى، ئەگەر خۇاشەن تېغىنىڭ كۇنچيقىش تەرىپىگە مەھكەم ئورۇنلىشىۋالسا، ئەلگە ئېلان چىقىرىپ، بەگلەرنىڭ ھەممىسىنى بىزگە قارشى جازا يۇرۇشى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، ئۇ ۋاقىتدا ئۇرۇق - ئەۋلادىمىزنىمۇ ساقلاپ قالالمايمىز، — دېدى گۇ سى.

— جاڭ جى لەشكەرلىرى بىلەن چاڭئەننى ئېگىلەپ ياتسۇن، يەڭگىللىك بىلەن لەشكەر تارتىپ چىقمىسۇن، ئىككىمىز

ھۇشۇنداق ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، لەشكەرلىرىمىزنى بىرلەشتۈرۈپ خۇڭنۈڭغا بېرىپ، خەن خانىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەلنى تەڭ بۆلۈۋالساق بولمامدۇ! — دېدى لى جۆ.

گۇ سى خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى. ئىككىسى لەشكەرلىرىنى بىرلەشتۈردى، يول بويى تالان ـ تاراج قىلىپ، قەدىمى يەتكەنلا جايىنى قۇرۇتۇپ تاشلىدى. ياڭ فېڭ، دۇڭ چېڭلار قاراقچى لەشكەرلىرىنىڭ بىراقتىن كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ ئۇلار بىلەن دۇڭجىيەندە قاتتىق ئېلىشتى. لى جۆ بىلەن گۇ سى:

— بىز كۆپ، قارشى تەرەپنىڭ سانى ئاز، قۇچاقلاشما جەڭ قىلغاندىلا يېڭەلەيمىز، — دەپ كېڭەش قىلىشتى.

شۇنىڭ بىلەن لى جۆ سولدىن، گۇ سى ئوڭدىن پۈتۈن تاغ ـ دالانى قاپلاپ بېسىپ كەلدى. ياڭ فېڭ، دۇڭ چېڭلار جان پىدالىق بىلەن ئۇرۇشا ـ ئۇرۇشا خان ۋە خانىشنى قوغداپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى؛ مەنسەپدارلار، ئوردا مۇلازىملىرى، دەستۇرلارنى ۋە خان ئىشلىتىدىغان جاھازىلارنى پۈتۈنلەي تاشلىدى. گۇ سى لەشكەرلىرى بىلەن خۇڭنۈڭغا كىرىپ بۇلاڭچىلىققا كىرىشىپ كەتتى. دۇڭ چېڭ، ياڭ فېڭلار خانىنى قوغداپ شەنشىنىڭ يۇقىرىسىغا قاراپ ماڭدى، لى جۆ بىلەن گۇ سى لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ قوغلاپ ماڭدى.

دۇڭ چېڭ، ياڭ فېڭلار بىر تەرەپتىن لى جۆ، گۇ سىلارغا سۇلھى تەلەپ قىلىپ ئەلچى ئەۋەتتى، يەنە بىر تەرەپتىن سابىق بەي بۇنىڭ ئەمىر لەشكەرلىرى خەن شىيەن، لى لې، خۇ سەيلەرنىڭ لەشكەرلىرىنى جىددىي ھەمدەمگە چاقىرىپ، مەخپىي پەرمان بىلەن خېدۇڭغا چاپارمەنلەر ئەۋەتتى. لى لې ئەسلىدە تاغقا جايلىشىۋالغان قاراقچىلاردىن بولۇپ، بۇگۈن ئىلاجسىز چاقىرتىلغانىدى. بۇ ئۇچەيلەن خانىنىڭ ھەمدەملىك سورىغانلىقى، گۇناھلىرىدىن كېچىپ ئۇنۇانلار ئىلتىپات قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن

ئەلۋەتتە كېلەتتى؛ شۇنداق قىلىپ، بۇلار كېلىپ دۇڭ چېڭ بىلەن بىرلىشىپ، خۇڭنۇڭغا تېگىش قىلماقچى بولدى. بۇ ۋاقىتلاردا لى جۆ بىلەن گۇ سى بارغانلىكى يېرىدە ئاھالىنى بۇلاپ - تالاپ، قېرى - ئاجىزلارنى ئۆلتۈردى، ساغلام كىشىلەرنى لەشكەرلىككە تۇتتى؛ ياۋغا دۇچ كەلگەندە «پىدائىيلار قوشۇنى» دەپ نام بەرگەن خەلق لەشكەرلىرىنى ئالدىغا سېلىۋالدى، شۇنداق قىلىپ قاراقچىلارنىڭ كۈچى ئىنتايىن زورايدى. لى لې لەشكەرلىرى ۋېيياڭغا يېتىپ كەلگەندە، گۇ سى لەشكەرلىرىگە كىيىم - كېچەك ۋە نەرسە - كېرەكلىرىنى يوللارغا تاشلاپ قويۇشقا ئەمىر بەردى. لى لې لەشكەرلىرى يوللاردىكى تولۇپ تاشقان كىيىم - كېچەكلەرنى كۆرۈپ، بىر - بىردىن قىزغىنلىشىپ يىغىشقا كىرىشىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ تەرتىپ ۋە رەتلىرى بۇزۇلۇپ كەتتى. بۇ چاغدا لى جۆ، گۇ سىلار تۆت تەرەپلەپ قۇچاقلاشما جەڭگە كىرىشتى، لى لې لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. ياڭ فېڭ، دۇڭ چېڭلار مۇقابىل كېلەلمەي خاننى قوغداپ يۇقىرى تەرەپكە قاچتى. قاراقچىلار ئارقىدىن قوغلاپ ماڭدى. لى لې:

— ئەھۋال بەك جىددىي، خان ئاتلىنىپ ئالدىن ماڭسىلا! — دېدى.

— مەن بەگ - سىپاھلىرىمنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن، — دېدى خان.

ھەممە بەگ - سىپاھلار يىغا - زار قىلىشىپ خانىنى ئەگىشىپ ماڭدى. خۇ سەي ئۇرۇش مالىمانى ئىنچىدە ئۆلدى. دۇڭ چېڭ، ياڭ فېڭلار ئاسىيلارنىڭ جىددىي قوغلاپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، خانىنىڭ مەپىدىن چۈشۈپ خۇاڭخې دەرياسى ياقىسىغا پىيادە بېرىشىنى ئىلتىجا قىلدى. لى لېلار بىر دانە كېمە تېپىپ كېلىشتى. بۇ كۈنلەردە ھاۋا ناھايىتى سوغۇق ئىدى، خان بىلەن خانىش يۆلەپ دەريا ياقىسىغا ئېلىپ كېلىندى،

قىرغاق ئېگىز ۋە تىك بولغانلىقى ئۈچۈن كېمىگە چۈشۈشكە مۇمكىن بولماي قالدى، ئارقا تەرەپتىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلار يېقىنلىشىپ قالدى. ياڭ فېڭ:

— ئاتلارنىڭ چۈلۈرلىرىنى يېشىڭلار، ئاندىن بىر - بىرىگە ئۇلاپ، خانىڭ بېلىگە باغلاپ، كېمىگە چۈشۈرۈڭلار، — دېدى. ئادەملەر ئارىسىدىن خانىڭ تاغىسى فۇ دې ئون نەچچە توپ ئاق شايى قولتۇقلاپ چىقىپ:

— لەشكەر مالىمىنى ئىچىدە بۇ شايىلارنى تېپىۋالغانىدىم، بۇنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ ئىشلىتەيلى، — دېدى.

سەپەردىكى قوشۇنلار لەشكەربېشى شاڭ خۇڭ شايىلارنى ئۇلاپ، ئۇنى خان بىلەن خانىشىنىڭ بېلىگە باغلاپ، كۆپچىلىككە ئاۋۋال خانىنى پەسكە ساڭگىلىتىپ كېمىگە چۈشۈرۈشنى بۇيرۇدى. لى لې شەمشەر تۇتۇپ كېمىنىڭ بېشىدا تۇردى. خانىشىنىڭ ئاكىسى فۇ دې خانىشنى يۆلەپ كېمىگە چىقاردى. قىرغاقتا كېمىگە چىقالماي قالغانلار كېمە ئارغامچىسىغا ئېسىلىۋالغاندى، لى لې بۇلارنى چېپىپ سۇغا تاشلىدى. خانىنى ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن باشقىلارنى ئۆتكۈزۈش باشلاندى، كېمە تالاشقان، كېمىگە ئېسىلىشقانلارنىڭ بارماقلىرى چېپىلدى، يىغا - زار ئاۋازلىرى پەلەكتىن ئاشتى.

دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ بولغۇچە خانىڭ ئەتراپىدا ئون نەچچىلا كىشى قالغانىدى. ياڭ فېڭ بىر دانە كالا ھارۋىسىنى تېپىپ كەلدى - دە، خانىنى ئولتۇرغۇزۇپ دايانچىغا كىردى، كېچىسى كاھىش بىلەن يېپىلغان بىر ئۆيدە قوندى، قورساقلار ئاچ ئىدى، يېزىلىق بىر بوۋاي تېرىقتىن تاماق قىلىپ خان بىلەن خانىشقا ئېلىپ كىردى، لېكىن بۇ تاماق ئۇلارنىڭ گېلىدىن ئۆتمىدى. ئەتىسى پەرمان بىلەن لى لې يۇقىرىغا يۈرۈش قىلىش سەركەردىسى، خەن شىيەن كۈنچىقىشقا يۈرۈش قىلىش سەركەردىسى قىلىپ تەينىلەندى. خان ئالغا قاراپ راۋان بولدى.

دەل بۇ ۋاقتىدا ئەمىر ياڭ بياۋ، ئوردا مىراخورىبىگى خەن رۇڭ خاننى ئىزدەپ يېتىپ كەلدى. بۇلار خان ھارۋىسى ئالدىغا يېقىلىپ، يىغلىغان ھالدا كۆرۈشتى. خان بىلەن خانىشمۇ يىغا - زار قىلدى. خەن رۇڭ:

— لى جۇ، گۇ سى ئىككى مۇناپىق، ئازغىنا بولسىمۇ كەمىنىلىرىنىڭ تىلىنى ئالدۇ، مەن جېنىمدىن كېچىپ بولسىمۇ، لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇش ھەققىدە بۇ ئىككى مۇناپىققا سۆز قىلىپ كۆرەي، جانابىي ئالىيلىرى مۇبارەك تەنلىرىنى ئاسرىسىلا، — دەپ ئىلتىجا قىلدى - دە، كېتىپ قالدى.

لى لې خاننىڭ قارارگاھتا ۋاقىتلىق دەم ئېلىشىنى ئىلتىجا قىلدى. ياڭ بياۋ خانغا ئەنىيى ناھىيىسىنى پايتەخت قىلىشقا مەسلىھەت بەردى. خان ئەنىگە يېتىپ باردى. بۇ يەردە تۆزۈكرەك ئۆي - ئىمارەتمۇ بولمىغاچقا، خان بىلەن خانىش بىر كەپتە تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. بۇ كەپىنەك ئىشكىلىرىمۇ يوق ئىدى، ئەتراپى بولسا چېتىلار بىلەن توسۇلغانىدى. خان ئۆز ۋەزىرلىرى بىلەن ئەنە شۇ كەپتە مەسلىھەت - كېڭەش ئېلىپ باردى، سەركەردىلەر لەشكەرلىرى بىلەن قاشا سىرتىدا تۇرۇپ قاراۋۇللۇق قىلىشتى. لى لې باشلىقلار ھوقۇقىنى ئىگىلىۋېلىپ ئۆز بېشىمچىلىق قىلىشقا باشلىدى، مەنسەپدارلاردىن بىرەرتىسى تەئەررۇز قىلسا خاننىڭ ئالدىدىلا تىلغا ئۇچرىدى ياكى كالتەكلەندى؛ خاننىڭ ئىچىملىك ۋە يېمەكلىكلىرى ئۇچۇن ئەتەيلەپ دۇغ مەي ۋە قاتتىق - قۇرۇق يېمەكلىكلەر ئەكىلىپ بەردى. بۇنى خان ئائىلاج زورغا قوبۇل قىلدى. لى لې، خەن شىيەنلەر بىرلىشىپ ئۆز نامىدىن لۇكچەكلەر، سېھىرگەرلەر، جادۇگەرلەر ۋە چاپارمەنلەر بولۇپ 200 دىن ئارتۇق كىشىنى مەلۇم قىلىپ، لەشكەربىگى، تەپتىشبىگى قاتارلىق مەنسەپلەرگە قويدى. تامغا - مۆھۈر ئويۇشقا ئۇلگۇرەلمىگەنلىكتىن، بىگىز بىلەن ئاندا - مۇندا جىجىلغان، ھېچ مۇقامدا يوق تامغا -

مۆھۆرلەر ياستىلىپ تارقىتىپ بېرىلدى.

لى جۆ، گۇ سى، بۇ ئىككى مۇناپىق خەن رۇئىنىڭ سۆزىگە كىرىپ بەگ ـ سپاھلار ۋە ئوردا خادىملىرىنى قۇيۇۋەتتى. بۇ يىل قەھەتچىلىك بولۇپ كېتىپ، پۇقرالارنىڭ ھەممىسى چىلان ۋە كۆكتات يەپ ھايات كەچۈردى، ھەممە جاي ئاچلىقتىن ئۆلگەنلەر جەستى بىلەن تولدى. خېنىپي ئايمىقىنىڭ ھاكىمى جاڭ ياڭ گۇرۇچ، گۆش تەقدىم قىلدى. خېدۇڭ ئايمىقىنىڭ ھاكىمى ژاڭ يى تاۋار ـ دۇردۇن تەقدىم قىلدى، بۇ يارەملەر خانغا بىرئاز ئارام بېغىشلىدى. دۇڭ چېڭ ۋە ياڭ فېڭلار مەسلىھەتلىشىپ بىر تەرەپتىن لوياڭ ئوردىسىنى ياساشقا ئادەم ئەۋەتمەكچى، بىر تەرەپتىن خاننى كۈنچىقىش پايتەختكە كۆچۈرمەكچى بولدى. لى لې بۇنىڭغا كۆنمىدى، دۇڭ چېڭ لى لېغا قاراپ:

— لوياڭ خانىنىڭ ئەسلى پايتەختى، ئەنيى بولسا كىچىككىنە بىر يەر، خان بۇ يەرگە سىغامدۇ؟ بۇگۈنكى كۈندە خانىنىڭ لوياڭغا قايتىشى ئورۇنلۇق ئىش، — دېدى.

— سىلەر خان بىلەن كېتىۋېرىڭلار، مەن بۇ يەردە قالىمەن، — دېدى لى لې.

دۇڭ چېڭ، ياڭ فېڭلار خاننى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. لى لې يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتىپ، لى جۆ، گۇ سىلار بىلەن بىرلىكتە خاننى بۇلاش ئۈچۈن تىل بىرىكتۈردى. دۇڭ چېڭ، ياڭ فېڭ، خەن شىيەنلەر بۇ سۆيىقەستتىن خەۋەر تېپىپ، لەشكەرلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، كېچىلەپ خاننى قوغداپ جىگۈەنگە قاراپ ماڭدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان لى لې لى جۆ ۋە گۇ سىلارنى كۈتمەستىنلا ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن ئارقىدىن قوغلىدى. ئۇ سۆبەي بىلەن جىشەن تېغىنىڭ تۆۋىگە قوغلاپ كەلدى ۋە:

— خان مەپىسىنى توختىتىڭلار! لى لې، گۇ سى مانا بۇ يەردە! — دەپ توۋلىدى.

بۇنى ئاڭلىغان شىەندى خانىمڭ يۈرىكى تىترەپ كەتتى. تاغنىڭ ھەممە يەرلىرىدە ئوت ئەلەڭگىلىرى يېنىشقا باشلىدى. دەرھەقىقەت:

ئۆچلىشىپ كەتكەندى ئىككى مۇناپىق ئىلگىرى،
دوست بولۇپ بىرلەشتى ئەمدى ئۇچ مۇناپىق ھەممىسى.

خەن خاندانلىقىنىڭ خانى شىەندىنىڭ بۇ پالاكەتتىن قانداق قۇتۇلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون تۆتىنچى باب

ساۋ ساۋنىڭ خانىنى شۇيجۇغا كۆچۈرگەنلىكى لۇي بۇنىڭ تۇندە شۇيجۇغا تەگكەنلىكى

ئەلقىسسە، لى لې لەشكەر باشلاپ يالغاندىن ئۆزىنى لى جۆ ژە گۇ سى قىلىپ كۆرسىتىپ، خانىنى قوغلاپ كەلگەنلىكتىن خان قاتتىق قورقۇپ كەتتى. ياڭ فېڭ:

— لى لې، — دېدى ـ دە، شۇي خۇاڭنى ئېلىشىشقا ئاتلاندۇردى.

ئۇ تەرەپتىن لى لې ئۆزى مەيدانغا چۈشتى، ئىككى ئات روبىرو بولدى، بىر زەربىتىلا شۇي خۇاڭ لى لېنى ئات ئاستىغا پالتىلاپ تاشلىدى، قالدۇقلىرىنى قىرغىن قىلىپ تارىتىۋەتتى ـ دە، خانىنى قوغداپ جىگۈەندىن ئۆتۈپ كەتتى. ھاكىم جاڭ ياڭ بۇلارنى ئاشلىق، رەخت ـ گەزلىمىلەر بىلەن جىداۋدا كۆتۈۋالدى. خان جاڭ ياڭنى باش چاۋۇش قىلىپ تەينىلىدى. جاڭ ياڭ خان بىلەن خەيرلىشىپ ئورۇنلىشىۋېلىش ئۈچۈن يېۋاڭغا كېتىپ قالدى. خان لوياڭغا كىرىپ ئوردىنىڭ كۆيۈپ تۈگىگەنلىكىنى، كوچىلارنىڭ ژەيران بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھەمدە يەرنىڭ قوموشزارلىققا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى ژە ئوردا ئىچىدە چوقچىيىپ تۇرغان تام خارابىلىرىنى كۆرۈپ، ژاقىتلىق ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا بىر سارايچە قۇرۇش ئۈچۈن ياڭ فېڭغا ئەمر قىلدى. ژەزىر ـ ژۇزرالارنىڭ ھەممىسى ئازغان ـ تەكەنلەر

ئىچىدە تۇرۇپ، خاننى تەبرىكلىدى. خان يىلنامە شىڭ پىڭنى (مىلادى 194 — 195 ـ يىلى) جىئەن ئەن (مىلادى 196 — 219 ـ يىل) گە ئۆزگەرتىش ھەققىدە يارلىق چىقاردى. بۇ يىلى زور قەھەتچىلىك بولۇپ كەتكىنى ئۈچۈن، لوياڭدا بىرنەچچە يۈز ئۆيلۈكلا كىشى قالغانىدى. ئۇلار ئوزۇق ـ تۈلۈكسىز قالغانلىقتىن شەھەردىن چىقىپ دەرەخ قوۋزاقلىرىنى سويۇپ، ئوت يىلتىزلىرىنى كولاپ ئوزۇقلىناتتى. ياساۋۇلىيەگ دەرىجىسىدىن تۆۋەن بەگلەرنىڭ ھەممىسى ئوزۇق تېپىش ئۈچۈن شەھەردىن چىقىشقا مەجبۇر ئىدى. ئاچارچىلىقتىن خارابە تاملىقلار ئارىسىدا ئۆلۈپ كەتكەنلەر ئاز ئەمەس ئىدى. خەن خاندانلىقىنىڭ ھېچقايسى دەۋرى مۇشۇنداق زەئىپلەشكەن ھالەتكە چۈشۈپ باقمىغانىدى. كېيىن ئادەملەر مۇنۇ نەزمىنى چىقىرىپ ھەسرەت چېكىشكەن:

ئاق يىلاننىڭ قانلىرى ماڭداڭدا ئاقتى شارقىراپ،
سۈردى دەۋران قىيقىزىل تۇغ ھەر تەرەپكە تاراپ.
ئاغدۇرۇپ چىن بۇغىسى خاننى تېپىپ روناق ئۆزى،
بۇزدى چۇ ئارغىمىقى ئەل پاسىلىن قىلدى خاراب.
ئالدى ئەۋج پىسقى ـ پاسات، خاننىڭ ئىدى ھالى زەئىپ،
قوزغىدى مالىمان زەئىپ ئەلدە قاراقچى يامراپ.
كۆرگىنىدە ئىككى پايتەختنىڭ خارابە ھالىنى،
تاش يۈرەك ئىنسانمۇ ھەتتا چەككىسىدۇر ئىزتىراپ.

ئەمىر ياڭ بياۋ خانغا مۇراجىئەت قىلىپ:

— بۇنىڭدىن بۇرۇن ئالىيلىرىنىڭ چۈشۈرگەن يارلىقىنى ھېلىغىچە ئەۋەتمىگەنىدىم. ھالا ساۋ ساۋ خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە كۈچلۈك لەشكەر ۋە كۆپ سەركەردىگە ئىگە بوپتۇ. خانلىقىمىزغا ھەمدەملەشتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇنى ئوردىغا چاقىرتساقمىكىن، — دېدى.

— چاقىرتىش يارلىقىنى بۇرۇنلا چۈشۈرگەنىدىم، يەنە ئىلتىجا قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدىغۇ؟ ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىڭ، — دەپ جاۋاب بەردى خان.

ياڭ بياۋ پەرمانىنى ئالغاندىن كېيىن، ساۋ ساۋنى چاقىرىشقا خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە ئەلچى ئەۋەتتى.

ساۋ ساۋ خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە تۇرۇپ، خاننىڭ لوياڭغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، مۇشاۋىرلارنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. مۇشاۋىرلاردىن شۈن يۈي:

— ئۆتمۈشتە چىن بەگلىكىنىڭ ۋېنۋاڭنى جۇڭ بەگلىكىنىڭ شياڭۋاڭىنى تەكلىپ قىلىپ قوبۇل قىلغىنىدىن كېيىن، ھەممە بەگلەر ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغانىدى؛ خەن خاندانلىقىنىڭ گاۋزۇ خانى مەرھۇم خان يىدىنىڭ دەپنە مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن پۈتۈن ئەلنى ئۆزىگە جەلپ قىلغانىدى. ھالا بۈگۈن خان قاچاق سۈپىتىدە ياشاۋاتقان بىر زاماندا، سەركەردە جانابلىرى دەسلەپ ساداقەت لەشكىرى باشلاپ چىنقسىلا، ئەلنىڭ ئارزۇ - ئۈمىدىنگە لايىق خانىنىڭ خىزمىتىدە بولسىلا، كارامەت ئەقىللىق ئىش قىلغان بولىدىلا، ئەگەر بۇ ئىشقا ۋاقتىدا كىرىشىلمەيدىكەن، باشقىلار بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئۆتۈۋالىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

ساۋ ساۋ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. ئۇ لەشكەرلىرى بىلەن سەپەرگە ھازىرلىق قىلىپ تۇرغان پەيتتە، خاننىڭ چاقىرىق يارلىقى بىلەن ئەلچى كەلگەنلىكى مەلۇم قىلىندى. ساۋ ساۋ يارلىقنى ئالغاندىن كېيىن، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا سەپەرگە ئاتلاندى.

خان لوياڭدا ئىشلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولالمىدى، يىقىلىپ خاراب بولغان سىپىللارنى قايتىدىن ياساشقا قۇدرىتى يەتمىدى. لى جۆ، گۇ سىلارنىڭ لەشكەر باشلاپ كېلىۋاتقان خەۋەرلىرى كېلىپ قالدى. خان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ

كەتتى ۋە ياڭ فېڭدىن:

— خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە ئەۋەتكەن ئەلچىمىز تېخى يېتىپ كەلمەي تۇرۇپلا، لى جۆ بىلەن گۇ سىنىڭ لەشكەرلىرى كېلىپ قالدى، قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى.

— كەمىنىلەر ئاسىيلار بىلەن ھايات ـ ماماتجېكى قىلىپ، ئالىيلىرىنى قوغداشقا تەييارمىز! — دېدى ياڭ فېڭ بىلەن خەن شىيەن.

— سېپىل مۇستەھكەم ئەمەس، لەشكەرلىرىمىز ئاز، ئەگەر ئۇرۇشتا يېڭىلمىسەك، قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇنىڭدىن كۆرە پاناھ ئۇچۇن خانىنى ھازىرچە خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە كۆچۈرەيلى! — دەپ مەسلىھەت بەردى دۇڭ چېڭ.

بۇ پىكىر خانغا ماقۇل كەلدى، خان شۇ كۈنىلا خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە سەپەر قىلدى. ئات بولمىغانلىقى ئۇچۇن ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنىڭ ھەممىسى خان مەپىسىگە ئەگىشىپ پىيادە مېڭىشتى. لوياڭدىن چىقىپ بىر ئوق يېتىم يول ماڭغانداء چاڭ ـ توزانلىرى بىلەن قۇياش نۇرىنى توسۇغان، داقا ـ دۇمباق ساداسى بىلەن ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن ھەددى ـ ھېسابسىز لەشكەر كۆرۈندى. خان بىلەن خانىش قورقۇنچلۇق تىترەپ گەپ قىلالماي قالدى. ئەنە شۇ پەيتتە بىر ئاتلىق ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى. بۇ خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە ئەۋەتىلگەن ئەلچى ئىدى. ئۇ خان مەپىسى ئالدىغا كېلىپ تەزىم بىلەن:

— سەركەردە ساۋ ساۋ يارلىق بويىچە بارلىق لەشكەرلىرى بىلەن خۇاشەن تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىن چىقتى. يولدا لى جۆ، گۇ سىلارنىڭ لوياڭغا تەئەررۇز قىلماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، 10 نەپەر ئالىي سەركەردە ۋە 5 تۈمەن خىل لەشكەر بىلەن شيا خۇدۇننى ھەززىتى ئالىيلىرىنى قوغداش ئۇچۇن تۇرشاۋۇل قىلىپ ئەۋەتتى، — دەپ مەلۇمات بەردى. بۇنى ئاڭلىغان خان

خاتىرجەم بولدى. بىر پەستىن كېيىن، شيا خۇدۇن، شۇي چۇ، دېھقان ۋېيلار خان ھۇزۇرىغا كېلىپ لەشكەرچە سالام بېرىپ كۆزۈشتى. خان بۇلاردىن ھال ـ ئەھۋال سوراپ بولۇشىغا، توساتتىن يەنە كۈنچىقىش تەرەپتىن بىر توپ لەشكەر كېلىۋاتقانلىقى خەۋەر قىلىندى. خان سۈرۈشتە قىلىش ئۈچۈن شيا خۇدۇننى بۇيرۇدى. شيا خۇدۇن قايتىپ كىرىپ:

— كەلگەنلەر ساۋ ساۋنىڭ پىيادە لەشكەرلىرى ئىكەن، — دەپ مەلۇمات بەردى.

بىردەمدىن كېيىن، ساۋ خۇك، لى دېھقان، يۈ جىنلەر كېلىپ خان بىلەن كۆرۈشتى، ئىسىملىرىنى مەلۇم قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ساۋ خۇك:

— كەمىنلىرىنىڭ ئاغىسى ئاسىيلارنىڭ يېقىن كېلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، شيا خۇدۇن يالغۇزلۇق قىلىپ قېينىچىلىققا ئۇچراپ قالمىسۇن، دەپ بولۇشۇشقا كەمىنلىرىنى تېز يېتىپ بار دەپ ئەۋەتتى، — دەپ مەلۇمات بەردى.

— سەركەردە ساۋ ساۋ خاندانلىقنىڭ ھەقىقىي خادىمى ئىكەن! — دېدى خان ۋە دەرھال ئالغا يۈرۈشكە پەرمان بەردى. دەل شۇ چاغدا ئايغاقچىلار:

— لى جۆ، گۇ سىلار لەشكەر تارتىپ ئۇدۇل كېلىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

خان ئىككى تەرەپتىن چېقىپ ئېلىشىش ئۈچۈن شيا خۇدۇنگە بۇيرۇق بەردى. شيا خۇدۇن بىلەن ساۋ خۇك ئىككى قانات بولۇپ ئايرىلدى، ئاتلىقلار ئالدىدا، پىيادىلەر ئارقىدا ماڭغىنىچە قاتتىق تېگىش قىلدى. لى جۆ، گۇ سىلارنىڭ ئاسىي قوشۇنلىرى قاتتىق يېڭىلدى، 1 تۇمەندىن ئارتۇق كاللا كېسىلدى. شۇنىڭ بىلەن خان لويادىكى قەدىمكى ئوردىسىغا قايتىشقا تەكلىپ قىلىندى. شياخۇدۇن لەشكەرلىرى بىلەن شەھەر تېشىغا ئورۇنلاشتى. ئەتىسى ساۋ ساۋ نۇرغۇن كىشىلىك قوشۇنى بىلەن يېتىپ كەلدى.

قارارگاهلىرىنى قۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، شەھەرگە كىرىپ خان بىلەن كۆرۈشۈپ، تەختپايىسى ئاستىدا يۇكۇندى. خان ساۋ ساۋنى تۇرۇشقا ئىلتىپات قىلىپ ھال - ئەھۋال سورىدى.

— كەمىنىلىرى ھەزرىتى ئالىلىرىنىڭ ئىلتىپاتىدىن بەھرىمەن بولغانلىقىم ئۈچۈن ھەرئان بۇنى قايتۇرۇشنى ئويلار ئىدىم، ئەلھال لى جۆ، گۇ سى — بۇ ئىككى مۇناپىقنىڭ جىنايى ياۋۇزلۇقلىرى ھەددى - ھېسابسىز بولۇپ كەتتى. كەمىنىلىرىنىڭ 20 تۇمەندىن ئارتۇق خىل لەشكىرىم بار، ئاسىلارنى جازالاش قولۇمدىن كېلىدۇ، نۇسرەت قازىنىشىم چوقۇم. ھەزرىتى ئالىلىرى مۇبارەك تەنلىرىنى ياخشى ئاسرىغايلا، بۇنىسى خانداڭلىق ئۈچۈن مۇھىمدۇر، — دەپ مۇراجىئەتتە بولدى ساۋ ساۋ.

شۇنىڭ بىلەن خان ساۋ ساۋغا كەلىمە تاياق، يالمانلىق تۇغ تۇتۇش ھوقۇقى بېرىپ، ئۇنى مۇپەتتىش لەشكەربېشى، باش ۋەزىر قىلىپ تەينىلىدى.

لى جۆ بىلەن گۇ سى ساۋ ساۋنىڭ يىراقتىن كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، تېز ئېلىشىشقا كېڭەش قىلىشتى. جيا شۇي:

— بولماسمىكىن، ساۋ ساۋنىڭ لەشكەرلىرى خېلى سەركەردىلىرى جەسۇر. ئۇنىڭدىن كۆرە ئەل بولۇپ، ئۆز گۈناھىمىزنى تىلىسەك ئوبدان بولارمىكىن، — دەپ پىكىر بەردى.

— سەن لەشكەرلىرىمنىڭ روھىنى چۈشكۈنلۈككە ئۈچراتماقچىمۇ تېخى! — دېدى لى جۆ غەزەپلىنىپ ۋە شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ جيا شۇينى ئۆلتۈرمەكچى بولدى، باشقا سەركەردىلەر ناھايىتى تەسلىكتە تىلغا ئالدى. شۇ كۈنى كېچىسى جيا شۇي تەنھا ئۆزى ئۆز يۇرتىغا قايتتى. ئەتىسى لى جۆ لەشكەرلىرى ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىشقا كەلدى. ساۋ

ساۋ ئالدى بىلەن شۇي چۇ، ساۋ رېن، دېەن ۋېيلارنى 300 ئاتلىق بىلەن لى جۆنىڭ سېپىگە ئۈچ قېتىم باستۇرۇپ كىرىشكە بۇيرۇپ، ئاندىن سەپ تۈزدى. سەپ ئىچىدىن لى جۆنىڭ جىيەنلىرى لى شيەن، لى بيې ئاتلىنىپ سەپ ئالدىغا چىقتى، ئۇلار تېخى ئاغزىنى ئېچىشقا ئۈلگۈرمەستىنلا، شۇي چۇ ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، بىر قىلىچ ئۇرۇپلا ئالدى بىلەن لى شيەننى چېپىپ تاشلىدى؛ لى بيې قورققانلىقىدىن ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. شۇي چۇ بۇنىمۇ ئۆلتۈرۈپ، ئىككىسىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ ئۆز سېپىگە قايتتى. ساۋ ساۋ شۇي چۇنىڭ دولىسىنى قېقىپ تۇرۇپ:

— بارىكاللا، ئوغلۇم! سىز مېنىڭ فەن كۈەيىمسىز* ! — دېدى ۋە شۇئان شيا خۇدۇننى سول تەرەپتىن، ساۋ رېننى ئوڭ تەرەپتىن لەشكەر باشلاپ چىقىشقا بۇيرۇپ، ئۆزى بارگاھ قوشۇنى بىلەن بۆسۈپ بارماقچى بولدى. بىرىنچى ناغرا چېلىنىش بىلەن تەڭ ئۈچ قوشۇن بىراقلا ئالغا ئېتىلدى. ئاساسىي قوشۇنلار بەرداشلىق بېرەلمەي قاتتىق يېڭىلىپ بەدەر تىكىۋەتتى. ساۋ ساۋ ئۆزى شەمشىرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئارقا قىسىمدا كۆزىتىپ ماڭدى، ئاسىيلارنى كېچىلەپ قوغلاپ، ئارام بەرمەستىن قىرغىن قىلدى، ئىنتايىن كۆپ ئادەم قىرىلدى، ئەل بولغانلار ھەددى - ھېسابسىز بولدى. لى جۆ بىلەن گۇ سى ھودۇقۇپ ئۇۋىسىدىن ئايرىلغان ئىتقا ئوخشاش كۈنپېتىش تەرەپكە قاراپ جېنىنى ئەپقاچتى؛ ھېچبىر يەردىن پاناھ تاپالماي، تاغ ئىچىنى ماكان تۇتۇپ غەليانچى بولۇشقا مەجبۇر بولدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ لوياڭ شەھىرىنىڭ تېشىغا ئورۇنلاشتى. ياڭ فېڭ بىلەن خەن شيەن:

— بۇگۈن ساۋ ساۋ چوڭ ئەجىر كۆرسەتتى، مۇھىم ھوقۇقلارنى ئىگىلىۋېلىشى چوقۇم، ئەمدى بىز بۇ يەرگە

* فەن كۈەي — خەن خاندانلىقىنىڭ ھۆكۈمرانى لىۋ باڭنىڭ باتۇر سەركەردىسى.

سىغمايمىز، — دەپ كېچەش قىلىشتى ـ دە، لى جۇ، گۇ سىلارنى قوغلاپ قىرغىن قىلىمىز، دەپ خاندىن ئىجازەت ئالدى، ئاندىن قوشۇنلىرىنى باشلاپ ماكان ئىزدەپ داليا ئىغا ماڭدى.

خان بىر كۈنى ساۋ ساۋنىڭ قارارگاھىغا كىشى ئەۋەتىپ، ئۇنى كېچەش ئۈچۈن سارايغا چاقىرتتى. ساۋ ساۋ خان ئەلچىسىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۆز ھۇزۇرىغا تەكلىپ قىلىپ كۆرۈشتى. ئۇ كەلگەن كىشىنىڭ قاش ـ كۆزى جايىدا، روھى كۆتۈرەڭگۈ، كەيپى چاغ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ: «ھازىر كۈنچىقىش پايتەخت قەھەتچىلىكتە، مەنسەپدارلار، لەشكەرلەر ۋە پۇقرالارنىڭ رەڭگىدىن ئاچارچىلىق چىقىپ تۇرىدۇ، ئەجەبا! يالغۇز بۇ ئادەملا سېمىز ـ ھە؟!» دەپ ئويلىدى ـ دە:

— جانابلىرىنىڭ رەڭگىرويى ناھايىتى ياخشى تۇرۇپتۇ، نېمە ئىستېمال قىلىۋاتىدىلاكىن؟ — دەپ سورىدى.

— باشقا بىر تەدبىرىم يوق، 30 يىلدىن بېرى تۇزسىز تاماق بىلەن كېلىۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى كەلگەن كىشى.

ساۋ ساۋ ھېشىنى لىكشىتىپ تەستىقلىدى ۋە يەنە:

— جانابلىرى قانداق ۋەزىپىدە؟ — دەپ سورىدى.

— پەقەت ئەقىدىمەن، پاك دىل كىشى دەپ خاندانلىققا تونۇشتۇرۇلغان، بۇرۇن يۇەن شاۋ، جاڭ ياڭلارنىڭ خىزمىتىدە ئىدىم، ئەلھال خاقانىمىزنىڭ پايتەختكە قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئالاھىدە زىيارەت ئۈچۈن كېلىۋىدىم، كېچەشچىبەگلىك مەنسىپىگە تەينىلەنىدىم. ئۆزۈم جىنىنىڭ دىڭتاۋ دېگەن يېرىدىن، ئىسمىم ـ زاتىم دۇڭ جاۋ، يەنە بىر ئىسمىم گوڭ رېن بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇزۇندىن بېرى ناملىرىنى غايىبانە ئاڭلىغانىدىم، بۇ يەردە كۆرۈشۈشكە نېسىپ بوپتۇ، — دېدى ساۋ ساۋ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە مېھمان شەرىپىگە بارگاھتا مەربىكە ـ سورۇن راسلاتتى ھەم شۇن يۈينى چاقىرتىپ كۆرۈشتۇردى. ئۇشتۇمتۇتلا

ئادەملەر:

— بىر توپ لەشكەر كۈنچىقىش تەرەپكە كېتىپ بارىدۇ، كىملەر ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدۇق، — دەپ مەلۇمات بەردى. ساۋ ساۋ تېزدىن ئۇقۇپ بېقىشقا كىشى بۇيرۇدى.

— بۇلار لى جۆنىڭ كونا سەركەردىسى ياڭ فېڭ بىلەن بېي بۇنىڭ ئەمىر لەشكىرى خەن شىيەن ئىكەن. جانابلىرىنىڭ يېتىپ كېلىشلىرى بىلەن پاناھ ئىزدەپ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ دالياڭغا كېتىۋاتسا كېرەك، — دېدى دۇڭ جاۋ.

— مەندىن گۇمانلانغان ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— بۇلار تەدبىرسىز مەخلۇقلار، جانابلىرى ئەندىشە قىلمىسىلا! — دېدى دۇڭ جاۋ.

— لى جۆ بىلەن گۇ سى دېگەن بۇ ئىككى مۇناپىق مۇشۇ كېتىشىدە نەگە بارار؟ — دەپ يەنە سوئال قويدى ساۋ ساۋ.

— يولۇاس پۇت ـ قولىدىن، قۇش قانىتىدىن ئايرىلدى، ئۇزۇن ئۆتمەيلا جانابلىرىنىڭ قولىغا چۈشىدۇ، خاۋاتىرلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى دۇڭ جاۋ.

ساۋ ساۋ دۇڭ جاۋنىڭ گېپىنى ياقتۇرۇپ خاندانلىق ئىشلىرىنى سۆرۈشتە قىلدى.

— جانابلىرى، — دېدى دۇڭ جاۋ، — ئىختىلالنىي بېسىقتۇرۇش، خانىمىزغا يارەم بېرىش ئۈچۈن پىدائىي لەشكەر باشلاپ چىقتىلا، بۇ بەش باش بەگ* نىڭ يەتكۈزگەن خىزمىتى بىلەن باراۋەر. ئەمما، ھەرقايسى سەركەردىلەر باشقا نىيەتلەردە بولۇۋاتىدۇ، ھالا بۇ كۈندە بويسۇنۇپ كېتىشى ناتايىن، شۇڭلاشقا ھازىرچە بۇ يەردە تۇرۇش ناقولاي بولارمىكىن، ئەڭ ياخشى تەدبىر خانىنى شۇيچاڭغا يۆتكەشتىن ئىبارەت. چۈنكى خان ئۇ يەردە ـ بۇ يەردە سەرگەردانلىق ھايات كەچۈرۈپ، يېڭىدىن پايتەختكە

* بەش باش بەگ — چۈنچىۋ دەۋرىدىكى كۈچلۈك بەش بەگ بولۇپ، تۆلار: چى بەگلىكىنىڭ خۇەن گۈڭ، جىن بەگلىكىنىڭ ۋېن گۈڭ، چىن بەگلىكىنىڭ مۇگۈڭ، سۇڭ بەگلىكىنىڭ شياڭ گۈڭ ۋە چۇ بەگلىكىنىڭ جۇاڭ ۋاڭ بېگىدىن ئىبارەت ئىدى.

قايتىپ كەلدى، ئىراق - يېقىندىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىر كۈن بولسىمۇ ئامانلىقىنى تىلەيدۇ؛ بۈگۈن خانىنى يەنە كۆچۈرسە، كۆپچىلىك رازى بولماسلىقى مۇمكىن، ئەمما، جانابلىرى پەۋقۇلئاددە ئىش كۆرۈپ، پەۋقۇلئاددە ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتتىلە. بۇ ھەقتە سەركەردە ئۆزلىرى بىر قارارغا كەلسىلە.

— بۇ مېنىڭ ئەسلى مۇددىئايىم، ئىراق ياكى فېئىڭ دالياڭدا، ۋەزىرلەر ئوردىدا بولۇپ ئۆزگىرىش قىلىپ قويماسمۇ؟ — دېدى ساۋ ساۋ دۈڭ جاۋنىڭ قولىنى تۇتقان ھالدا كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بۇ ئاسان ئىش، ئالدى بىلەن ياكى فېئىڭغا خەت يېزىپ ئۇنى خاتىرجەم قىلىسىلا. پايتەختتە ئوزۇق - تۈلۈكنىڭ يوقلۇقىدىن خانىنى شۇيچاڭغا يۆتكەشنىڭ لازىملىقىنى، شۇنداق قىلغاندا يېقىندىكى لوياڭدىن ئاشلىق يۆتكەپ كېلىشكە بولىدىغانلىقىنى، پۇقرانىڭ دەككە - دۈككىگە چۈشۈپ قالمايدىغانلىقىنى ۋەزىرلەرگە ئوچۇق ئېلان قىلسىلا، ۋەزىرلەر بۇنى ئاڭلىغان ھامان خۇشاللىق بىلەن ماقۇل كۆرۈشىدۇ، — دېگەن مەسلىھەتنى بەردى دۈڭ جاۋ.

ساۋ ساۋ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. دۈڭ جاۋ خەيرلىشىپ چىقىپ كەتمەكچى بولغىنىدا، ساۋ ساۋ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— بىرەر ئىش ۋۇجۇدقا چىقسا، بۇنى جانابلىرىنىڭ مەسلىھەت بېرىشى بىلەن بولدى دەپ قارايمەن، — دېدى.

دۈڭ جاۋ رەھمەت ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

شۇ كۈندىن باشلاپ، ساۋ ساۋ پايتەختنى كۆچۈرۈش ھەققىدە مەسلىھەتچىلەر بىلەن مەخپىي كېڭەش ئېلىپ باردى. بۇ چاغدا ئوردا رەسەتبىگى ژاڭ لى خان جەمەتبىگى لىيۇ ئەيگە:

— مەن يۇلتۇزلارغا قارىغانىدىم، ئۆتكەن باھاردا زۆھرە يۇلتۇزى نەشرە يۇلتۇزىغا تەرفە يۇلتۇزىدا تەئەررۇز قىلدى ۋە دېنىپ يۇلتۇزى مۇشتىرى يۇلتۇزىدىن ئۆتۈپ، ئەكسىچە ھەرىكەت

قىلىپ، تېنىگۆەن يۇلتۇزىدا زۆھرە يۇلتۇزى بىلەن، يەنى ئالتۇن ئوت بىلەن ئۇچراشتى. شۇڭلاشقا، يېڭى بىر خانىمنىڭ چىقىشى مۇقەررەر. مېنىڭ قارىشىمچە، بۇيۇك خەن خانلىقىنىڭ رىزقى تامام بولۇپ، جىن، ۋېي زېمىنىدا چوقۇم باش كۆتۈرۈپ چىققۇچى بولىدۇ، — دېدى ۋە يەنە خانغا يوشۇرۇنچە مەلۇمات بېرىپ، تەقدىر - قىسمەت ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، بەش ئاناسىر دائىم روناق تېپىۋەرمەيدۇ. ئوتنىڭ ئورنىنى تۇپراق ئالىدۇ. خەن خاندانلىقىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ جاھانغا ئىگە بولغۇچى ۋېي تەۋەسىدىن چىقىدۇ، — دېدى.

ساۋ ساۋ بۇنى ئاڭلاپ ۋاڭ لىغا كىشى ئەۋەتىپ: «جانابلىرىنىڭ خانغا ساداقەتلىرى مەلۇم. ئەمما ئىلاھىيەت قانۇنلىرى سىرلىق ۋە چوڭقۇردۇر، ئارتۇق سۆز قىلمىسلا!» دەپ ئېيتقۇزدى. ساۋ ساۋ بۇ ئىشنى شۇن يۈيگە ئېيتتى. شۇن يۈي:

— خەن خاندانلىقى ئوت بىلەن كامال تاپقاندى، ئەمما، جانابلىرىنىڭ تەقدىرى توپىغا مەنسۇپتۇر. پايتەخت شۈيچاڭمۇ توپىغا مەنسۇپ بولغانلىقتىن، ئۇ يەرگە بېرىلىدىكەن، چوقۇم راۋاج تاپقىلى بولىدۇ. چۈنكى ئوت توپا ھاسىل قىلىدۇ. توپىدىن دەرەخلەر كۆكىرىدۇ. بۇ دۇڭ جاۋ، ۋاڭ لىلار ئېيتقاندەك، بىر كۈنى چوقۇم ياشىنىغۇچىلار چىقىدۇ، — دېدى.

شۇنداق قىلىپ ساۋ ساۋ كۆچۈشكە قەتئىي بەل باغلىدى. ئەتىسى خان ھۆزۈرىغا كىرىپ:

— كۈنچىقىش پايتەخت ئۆزۈندىن بېرى قەھەتچىلىكتە قېلىپ خاراب بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىسلاھ قىلىش مۇمكىن ئەمەس؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاشلىق توشۇش بەك قىيىن. شۈيچاڭ لوياڭغا يېقىن، شەھەر كەڭتاشا، ئوردا - قەسىرلەر يېتىپ ئاشىدۇ، پۇل - خىراجەتتىن تامام تەمىنلەپ كېتەلەيدۇ، كەمىنلىرى شۈيچاڭغا كۆچۈرۈشنى خالايمەن، ئالىيلىرىنىڭ

قوبۇل قىلىشلىرىنى سورايمەن، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى. خان بويسۇنماسلىققا ئىلاجسىز قالدى، ۋەزىرلەرمۇ ساۋ ساۋنىڭ كۆچىدىن قورقانلىقىدىن باشقا كېچەش بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. شۇنىڭ بىلەن، بەلگىلەنگەن كۈنى خان سەپەرگە چىقتى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىلەن قوغداپ ماڭدى، ۋەزىر ـ ۋۇزرالار ئەگەشتى.

ئازغىنا يول مېڭىلىپ بىر ئېگىز تۆپىلىككە كەلگەندە، ئۇشتۇمتوت چوقان كۆتۈرۈلدى ـ دە، شۇئان ياڭ فېڭ بىلەن خەن شىيەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ يول توسۇپ چىقىپ كەلدى. شۇي خۇاڭ ئالدىغا چىقىپ:

— ساۋ ساۋ، خانىنى نەگە ئېلىپ كەتمەكچىسەن؟ — دەپ توۋلىدى.

ساۋ ساۋ ئاتلىق ئالدىغا چىقىپ، شۇي خۇاڭنىڭ ھەيۋىتى ـ سالاپىتىنى كۆرۈپ كۆڭلىدە ماختىندى ۋە شۇي خۇاڭ بىلەن ئېلىشىشقا شۇي چۈنى چىقاردى. قىلىچ، پالتا بىر ـ بىرىگە مۇقابىل بولۇپ، 50 نەچچە رەددى بەدەل ئېلىشتىيۇ، تەڭ كېلىشىپ قالدى. ساۋ ساۋ جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى، ئاندىن ئۇ مەسلىھەتچىلىرىنى يىغىپ:

— ياڭ فېڭ، خەن شىيەن تىلغا ئېلىشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ؛ شۇي خۇاڭ راستىلا قالتىس پالۋان ئىكەن، ئۇنى كۈچ بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەقىل ـ ئىدراك، چارە ـ تەدبىر بىلەن ئەل قىلىش لازىم، — دېدى.

— جانابىي تەقسىر، غەم يېمىسىلە، مېنىڭ شۇي خۇاڭ بىلەن تونۇشلۇقۇم بار. بۈگۈن كېچە ئاددىي لەشكەرچە ياسىنىپ، يوشۇرۇنچە ئۇنىڭ ياتقىغا بېرىپ، ئۇنى سۆزگە كىرگۈزىمەن، ئۇنىڭ چىن نىيىتى بىلەن ئەل بولۇشقا كاپالەت بېرىمەن، — دېدى سەپەر ئۇستىدىكى مىرزا مەن چۇڭ.

ساۋ ساۋ خۇشال بولۇپ، ئۇنى بۇ خىزمەتنى ئورۇنداشقا

بۇيرۇدى.

شۇ كېچىسى مەن چۇڭ ئاددىي لەشكەرچە ياسىنىپ، قارشى تەرەپ قوشۇنىدىكىلەرگە ئازلىشىپ، شۇي خۇاڭنىڭ چېدىر بارگاھىغا كەلدى. ۋە شۇي خۇاڭنىڭ قۇياق كىيىپ يېنىپ تۇرغان شام ئالدىدا ئولتۇرغىنىنى كۆردى ـ دە، تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام قىلىپ تۇرۇپ:

— قەدىناس دوستۇم، ئايرىلغىنىمىزدىن بېرى يەنە شۇنداق يۇرۇپسىز؟ — دېدى.

شۇي خۇاڭ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا تازا زەن سېلىپ قاراپ:

— سىز شەيئاڭلىق مەن چۇڭ ئەمەسمۇ؟! قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن ھازىر سەركەردە ساۋ ساۋ قوشۇنىنىڭ مىرزىسى، بۇگۈن مەيداندا سىز قەدىناس دوستۇمنى كۆرۈپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، ئۆلۈم خەۋپىگە قارىماستىن سىز بىلەن سۆزلەشكىلى كەلدىم، — دېدى مەن چۇڭ.

شۇي خۇاڭ مەن چۇڭنى ئولتۇرغۇزۇپ ئاندىن نېمە ۋەجدىن كەلگەنلىكىنى سورىدى.

— سىز ئېلىمىزدىكى نادىر پالۋانلاردىن بولغىنىز، نېمە ئۈچۈن ياڭ فېيڭ، خەن شىيەنلەرگە ئوخشاش كىشىلەرنىڭ خىزمىتىنى يۈرىسىز؟ سەركەردە ساۋ ساۋ دەۋرىمىزنىڭ قەھرىمانى، ئۇنىڭ دانىشمەن، باتۇرلارنى ياخشى كۆرۈشى پۈتۈن ئەلگە مەشھۇر؛ بۇگۈن مەيداندا جانابىڭىزنىڭ غەيرەت ـ جاسارىتىڭىزنى كۆرۈپ ئاغزىدىن چۈشۈرمىدى، شۇڭلاشقا قاتتىق جەڭلەرنى قىلىشقا كۇچلۇك سەركەردە چىقارماستىن، سىزنى تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن مېنى ئالاھىدە ھۇزۇرىڭىزغا ئەۋەتتى. جانابىڭىز زۇلمەتنى تاشلاپ يورۇقلۇققا چىقىشىڭىز، بىرلىكتە ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىشىڭىز لازىم ئەمەسمۇ؟ — دېدى مەن چۇڭ.

شۇي خۇاڭ خېلى ئۇزۇن مۇلاھىزە قىلغاندىن كېيىن، بىر ئاھ چېكىۋېتىپ:

— ياڭ فېڭ، خەن شىيەنلەرنىڭ بىرەرتە ئىشنى ئەملىگە ئاشۇرالايدىغان كىشىلەر ئەمەسلىكىنى بىلەتتىم، بىرگە يۈرگەنلىكىمگە ئۇزۇن بولغانلىقىدىن ئۇلارنى تاشلاپ كېتەلمىدىم، — دېدى.

— «ياخشى قوشلار دەرەختىن تاللاپ قونار، ئاقىللار خوجايىن تاللاپ ئىش قىلار» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ؟! ئەمدى خىزمەتنى قىلىدىغان خوجايىن يېنىڭىزدىن سۇركىلىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتسىمۇ تۈيماي قالسىڭىز، ئەزىمەت ھېسابلانمايسىز، — دېدى مەن چۇڭ.

— جانابىڭىزنىڭ سۆزىنى قوبۇل قىلمەن، — دېدى شۇي خۇاڭ ئورنىدىن تۇرۇپ رەھمەت ئېيتىپ.

— نېمە ئۈچۈن ياڭ فېڭ، خەن شىيەنلەرنى ئۆلتۈرۈپ، كۆرۈشۈش سوۋغىسى قىلمايسىز؟ — دېدى مەن چۇڭ.

— خىزمەتچىنىڭ خوجايىنىنى ئۆلتۈرۈشى چوڭ نامەردلىك بولىدۇ، ئەسلا مۇنداق قىلمايمەن، — دېدى شۇي خۇاڭ.

— جانابىڭىز مەردلىك ئەھلىدىنسىز! — دېدى مەن چۇڭ.

شۇنداق قىلىپ شۇي خۇاڭ بىرنەچچە ئون خاس يىگىتنى ئېلىپ ساۋ ساۋغا قوشۇلۇش ئۈچۈن مەن چۇڭ بىلەن كېچىلەپ يولغا چىقتى. بۇ ئىشنى ئادەملەر ئاللىقاچان ياڭ فېڭغا مەلۇم قىلغانلىقتىن، دەرغەزەپ بولغان ياڭ فېڭ 1000 دەك ئاتلىق لەشكەر بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىپ:

— ئەي مۇناپىق شۇي خۇاڭ، توختا! — دەپ ۋارقىرىدى. تازا قوغلاپ كېلىۋاتقان ۋاقتىدا، توساتتىن توپ ئاۋازىنىڭ ئاڭلىنىشى بىلەنلا، تاغنىڭ ئاستى ـ ئۈستىنى ئونقاش نۇرى يورۇتۇۋەتتى، يوشۇرۇن قويۇلغان لەشكەرلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن چىقىپ كەلدى. ساۋ ساۋنىڭ ئۆزى لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا

ئىدى، ئۇ:

— مەن بۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغىلى ئۇزۇن بولدى، قېچىپ قۇتۇلىمەن دېمەڭلار! — دەپ توۋلىدى. ياڭ فېڭ چۆچۈپ كېتىپ، لەشكەرلىرىنى دەرھال قايتۇرۇپ بولغۇچىلىك، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قورشاپ بولدى. بۇ چاغدا خەن شىيەن لەشكەر باشلاپ بولۇشۇشقا كېلىپ قالدى، ئىككىسى قوشۇن قۇچاقلاشما جەڭ قىلدى، ياڭ فېڭ قېچىپ قۇتۇلدى. ساۋ ساۋ قارشى قوشۇننىڭ پاتىپاراقتا قالغانلىقىدىن پايدىلىنىپ چاپ ـ چاپقا ئۆتتى. ياڭ فېڭ، خەن شىيەن قوشۇنلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئەل بولدى. ياڭ فېڭ، خەن شىيەن ئىككىسى يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ يۈەن شۇدىن پاناھ تىلەشكە كەتتى.

ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى يىغىپ قارارگاھىغا قايتقاندىن كېيىن، مەن چۈڭ شۇي خۇاڭنى باشلاپ كېلىپ كۆرۈشتۇردى. ساۋ ساۋ خۇشاللىقىدىن ياخشى كۈتۈۋالدى. شۇنداق قىلىپ ھۆرمەت قاراۋۇللىرى بىلەن خانىنى شۇيچاڭغا ئېلىپ كەلدى، سارايـ ـ ھەرەملەر بىنا قىلغۇزدى، ئەجدادلار ئىبادەتخانىلىرى، خاندانلىق مەھكىمىلىرى، شەھەر قورغانلىرى، خەزىنە ـ ئامبارلار ياساتتى؛ دۈڭ چېڭ باشلىق 13 كىشىگە بەگلىك مەرتىۋە بەردى. ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەرنى تارتۇقلاش، گۇناھ ئۆتكۈزگەنلەرنى جازالاش ئىشلىرى ساۋ ساۋنىڭ رايى بىلەن بولىدىغان بولدى. ساۋ ساۋ ئۆزىنى ئۇلۇغ سەركەردە، ۋۇ پېڭ بېگى دەۋالدى. شۇن يۈي ياساۋۇلبېگى، ۋەزىر، شۇن يۈ لەشكىرىي ئىشلار مۇشاۋىرى، گوجيا باش ئەمىر لەشكەر، لىيۇ يې مېمار ـ ئاشلىق ئىشلىرى ئامبىلى، ماۋ جى، رېن جۈنلەر ئەمىر ـ ھەرەسلىككە تەيىنلىنىپ، پۈل ـ پېچەك ۋە ئاشلىق ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان بولدى، چېڭ يۈي دۈڭپېڭ بەگلىكىگە، فەن چېڭ، دۈڭ جاۋلار لۇياڭ ئامبالىلىقىغا، مەن چۈڭ شۇيچاڭ ئامبالىلىقىغا تەيىنلەندى، شيا خۇدۇن، شيا خۇيۈەن، ساۋ رېن،

ساۋ خوڭلار سەركەردە قىلىپ تەيىنلەندى. لۇي چيەن لى دىيەن، يۆ جىن، يۇي جىن، شۇي خۇاڭلار لەشكەر بېشىلىققا، شۇي چۇ، دىيەن ژېيلار سەر لەشكەر قىلىپ تەيىنلەندى؛ باشقا سەركەردە ـ سەرژازلارمۇ مەنسەپ ـ مەرتىۋىگە قويۇلدى، شۇنىڭدىن باشلاپ، چوڭ هوقۇق تامامەن ساۋ ساۋ قولىغا ئۆتتى: ئوردىدىكى ئىشلار ئاۋۋال ساۋ ساۋغا مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن ئاندىن خانغا مەلۇم قىلىنىدىغان بولدى.

ساۋ ساۋ زور ئىشلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئارقا دىۋاندا مەسلىھەتچىلەرگە مەربكە ـ سورۇن ئۆتكۈزۈپ بېرىپ كېڭەش ئۇيۇشتۇردى ۋە:

— لىيۇ بېي لەشكەرلىرىنى شۇيجۇغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئايماقنى قولىغا ئالدى؛ بۇ يېقىندا لۇي بۇ جەڭدە يېڭىلىپ، لىيۇ بېيغا قوشۇلدى، لىيۇ بېي لۇي بۇنى شياۋپېي شەھىرىگە ئورۇنلاشتۇردى. بۇ ئىككىسى بىرلىشىپ لەشكىرىي تەئەررۇز ياساشلىرى مۇمكىن، بۇ ئىچكى ئاپەت بولىدۇ. بۇلارنى يوقىتىش ئۈچۈن هەرقايسىلىرىدا بىرەر ياخشى تەدبىر بارمىكىن؟ — دېدى.

— ماڭا تاللانغان 5 تۈمەن لەشكەر بېرىلىدىغان بولسا، لىيۇ بېي، لۇي بۇلارنىڭ بېشىنى ئېلىپ، باش ۋەزىر جانابلىرىغا تەقدىم قىلىمەن، — دېدى شۇي چۇ.

— سەركەردە، سىزنىڭ باتۇرلۇقىڭىزدا گەپ يوق، بىراق پاراسەت بىلەن پەنت ئىشلىتىشتىن خەۋرىڭىز يوق. هازىر پايتەخت شۇيچاڭ يېڭىدىن بەر قارار بولدى، هە دېسىلا لەشكەر تارتىۋېرىشقا بولمايدۇ، پېقىرنىڭ بىر پەنتى بار، بۇ «ئىككى يولۋاسىنىڭ يەم تالىشىشى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەلھال لىيۇ بېي گەرچە شۇيجۇنى ئىلكىگە ئالغان بولسىمۇ، تېخى خان يارلىقىنى ئالغىنى يوق. شۇڭلاشقا باش ۋەزىر جانابلىرى خانغا ئىلتىجا قىلىپ لىيۇ

بېينى شۇيجۇ پاسىبانى قىلىش يارلىقى ئېلىپ بېرۇرلەر؛ يەنە لۇي بۇنى ئۆلتۈرۈش ھەققىدە مەخپىي بۇيرۇق بېرۇرلەر. ئەگەر ئىش ئوڭدىن چىقسا، لىيۇ بېي كۈچلۈك بىر پالۋاننىڭ ياردىمىدىن مەھرۇم قالىدۇ؛ قالغان ئىشنى ئاستا-توغرىلاشقا مۇمكىن بولىدۇ؛ ئىش ئەگەر چەپتىن چىقسا، لۇي بۇ چوقۇم لىيۇ بېينى ئۆلتۈرۈپ تاشلايدۇ، مانا بۇ «ئىككى يولۋاسنىڭ يەم تالىشىشى» بولىدۇ، — دېدى شۇن يۈي.

بۇ سۆزنى ساۋ ساۋ ماقۇل كۆرۈپ، دەرھال خانغا مەلۇم قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ خاندىن لىيۇبېينىڭ كۈنچىقىش تەرەپنى بويسۇندۇرغۇچى سەركەردە، يىڭىك بېگى ۋە شۇيجۇ پاسىبانى قىلىپ تەينىلەنگەنلىكى ھەققىدە يارلىق ئېلىپ، شۇيجۇغا ئەلچى ئەۋەتتى، يارلىقتا قوشۇپ مەخپىي خەتمۇ ئەۋەتتى.

ئەمدى لىيۇ بېيغا كەلسەك، ئۇ شۇيجۇدا تۇرۇپ، خاننىڭ شۇيچاڭغا كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ تەبرىكنامە يازماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، خاندىن ئەلچى كەلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى، لىيۇ بېي شەھەردىن چىقىپ ئۇنى ئىستىقبال قىلدى ۋە شەھەرگە باشلاپ كىرىپ، تەزىم بىلەن يارلىقنى قوبۇل قىلىپ ئالغاندىن كېيىن، ئەلچى شەرىپىگە مەرىكە - سورۇن ئۆتكۈزدى.

— بەگ جانابلىرىنىڭ بۇ ئىلتىپاتلارغا نائىل بولۇشلىرى سەركەردە ساۋ ساۋنىڭ خانغا تونۇشتۇرۇشى ۋە چىقارغان كۈچىنىڭ نەتىجىسىدۇر، — دېدى ئەلچى.

لىيۇ بېي مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ئەلچى مەخپىي مەكتۇپنى چىقىرىپ لىيۇ بېيغا سۇندى. لىيۇ بېي خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن:

— بۇ ئىشنى كېچىشىپ كۆرەيلى، — دەپ جاۋاب بەردى. مەرىكە - سورۇن تارقالغاندىن كېيىن، ئەلچىنى ئۆتەك سارىيغا ئورۇنلاشتۇردى. لىيۇ بېي كېچىلەپ كېشىلىرىنى يىغىپ بۇ ئىش ھەققىدە كېڭەش ئۆتكۈزدى. جاڭ فېي:

— لۇي بۇ مەردلىكتە چىڭ تۇرمايدىغان نېمە، ئۆلتۈرۈلسە نېمە دەخلىسى بولاتتى! — دېدى.

— ئۇ ئاجىز ۋاقتىدا مەندىن پاناھ تىلىدى، ئەگەر ئۆلتۈرۈپ تاشلايدىكەنمەن، نا مەردلىك قىلغان بولىمەن، — دېدى لىيۇ بېيې.

— ياخشى ئادەم بولۇش قىيىن! — دېدى جاڭ فېيې.

لىيۇ بېيې زادى كۆنمىدى.

ئەتىسى لۇي بۇ لىيۇ بېينى تەبرىكلەش ئۈچۈن كېلىپ قالدى. لىيۇ بېيې تەكلىپ قىلغۇزۇپ كۆرۈشتى.

— جانابلىرىنىڭ خان ئىلتىپاتىغا نائىل بولغانلىقىنى ئاڭلاپ تەبرىكلىگىلى كەلدىم، — دېدى لۇي بۇ.

لىيۇ بېيې تەشەككۈر بىلدۈردى. بۇ ۋاقتىدا قولىدا شەمشەر تۇتقان ھالدا جاڭ فېيې كىرىپ لۇي بۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. لىيۇ بېيې ئالدىراپ - تەمتىرەپ توسۇۋالدى. لۇي بۇ قاتتىق چۆچۈگەن ۋە ھەيران بولغان ھالدا:

— جاڭ فېيې، نېمە ئۈچۈن مېنى ئۆلتۈرمەكچىسىز؟ — دېدى.

— ساۋ ساۋ سىزنى نامەرد ئادەم دەپ ئاغامغا ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇدى، — دېدى جاڭ فېيې.

لىيۇ بېيې قايتا - قايتا توۋلاپ جاڭ فېينى قايتۇردى ۋە لۇي بۇنى يېتەكلەپ ئارقا دۇئانغا باشلاپ كىرىپ، ۋەقەنى راستى بىلەن سۆزلەپ بېرىپ، ساۋ ساۋنىڭ ئۆزىتكەن مەخپىي خېتىنى لۇي بۇغا كۆرسەتتى. لۇي بۇ خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، كۆزىدىن تارام - تارام ياش ئاققۇزغان ھالدا:

— ساۋ ساۋ جانابلىرى بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئارىسىنى بۇزماقچى، — دېدى.

— ئاغا! سىلى غەم يېمەسلە، مەن ئەسلا بۇنداق نامەردلىكنى قىلمايمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن ئانت ئىچىمەن، — دېدى لىيۇ بېيې.

لۇي بۇ. قايتا ـ قايتا مىننەتدارلىق بىلدۇردى. لۇي بۇ زاۋالغىچە لىيۇ بېيغا مېھمان بولۇپ كەچتە قايتىپ كەتتى. گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېي:

— ئاغا، نېمە ئۈچۈن لۇي بۇنى ئۆلتۈرمەيلا؟ — دەپ سوئال قويۇشتى.

— ساۋ ساۋ لۇي بۇ بىلەن بىرلىشىپ ئۆزىگە قارشى جازا يۈرۈشى قىلىشمىزدىن قورقۇپ، بۇ تەدبىر بىلەن بىرىمىزنى ـ بىرىمىزگە سېلىشتۇرۇپ، ئۆزى ئوتتۇرىدىن پايدىلانماقچى، ئىش مۇنداق ئىكەن، بىز نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ھىيلىسىگە كىرىمىز؟! — دەپ چۈشەندۈردى لىيۇ بېيغا.

گۇەن يۇي بېشى بىلەن تەستىق ئىشارىسىنى بىلدۈردى.

— مەن بۇ ئوغرىنى ئۆلتۈرۈپ كېيىنكى ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئالىمەن، — دېدى جاڭ فېي.

— بۇ مەرد يىگىتنىڭ ئىشى ئەمەس، — دېدى لىيۇ بېيغا. ئەتىسى لىيۇ بېيغا خان ئەلچىسىنى پايتەختكە ئۇزاتتى ۋە خانىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ئىزھار قىلىپ، ساۋ ساۋغا خەت يازدى، خەتتە تاپشۇرۇلغان ئىشنى ئاستا ئورۇندايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەلچى قايتىپ بېرىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشكىنىدىن كېيىن، لىيۇ بېيغا لۇي بۇنى ئۆلتۈرمەكچىلىكىنى سۆزلەپ بەردى. ساۋ ساۋ شۇنى يۇيدىن:

— بۇ تەدبىرىمىز ئەمەلگە ئاشمىدى، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ — دەپ سورىدى.

— يەنە بىر پەنت بار، بۇ «يولۇاسقا بۆرە ئالدۇرۇش» دەپ ئاتىلىدۇ، — دېدى شۇنى يۇيدىن.

— بۇ قانداق پەنت؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— لىيۇ بېي نەيزاڭ ئايمىقىغا تەئەررۇز قىلىش ھەققىدە خانغا مەلۇمات يازدى، دەپ مەخپىي يوسۇندا يۇەن شۇغا كىشى ئەۋەتسەك، يۇەن شۇ ئاڭلىغان ھامان غەزەپلىنىپ لىيۇ بېيغا

تېگىدۇ؛ يۈەن شۇنى جازالاش توغرىسىدا جانابلىرى لىيۇ بېيغا ئوچۇق پەرمان بەرگۈزسىلە، ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىنى يۇتىدۇ، بۇ چاغدا چوقۇم لۇي بۇدا گۈمان تۇغۇلىدۇ. مانا بۇ «يولۇاسقا بۇرە ئالدۇرۇش» پەنتى دېيىلىدۇ، — دېدى شۇن يۇي.

ساۋ ساۋ خۇشال بولۇپ، ئالدى بىلەن يۈەن شۇغا كىشى ئەۋەتتى؛ كېيىن خان نامىدىن پەرمان چىقىرىپ، شۇيجۇغا كىشى ئەۋەتتى.

لىيۇ بېي شۇيجۇدا تۇرۇپ خاندىن ئەلچى كەلگەنلىكىنى ئاڭلىدى ـ دە، شەھەردىن چىقىپ ئىستىقبال قىلدى؛ پەرماننى تاپشۇرۇۋېلىپ ئېچىپ قارىسا، يۈەن شۇغا قارشى جازا يۈرۈشى قىلىش ھەققىدىكى پەرمان ئىكەن، پەرماننى قوبۇل قىلىپ ئەلچىنى قايتۇردى.

— بۇ يەنە ساۋ ساۋنىڭ ھىيلىسى، — دېدى مى جۇ.

— گەرچە ھىيلە بولسىمۇ، خانىنىڭ پەرمانى ئىكەن؛ خىلاپلىق قىلىپ بولماس، — دېدى لىيۇ بېي ۋە لەشكەرلىرىنى تەقلەپ كۆرسىتىلگەن ۋاقىت ئىچىدىلا يولغا چىقماق بولدى.

— ئالدى بىلەن شەھەرنى قوغدايدىغان كىشى بەلگىلىشىمىز كېرەك، — دەپ مەسلىھەت بەردى سۇن چيەن.

لىيۇ بېي گۈەن يۈي بىلەن جاڭ فېيغا قاراپ:

— ئۈكىلىرىم، قايسىڭلار شەھەرنى ساقلاشقا تۇرسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

— كەمىنە ئىنىلىرى شەھەرنى ساقلاشنى ئىستەيمەن، — دېدى گۈەن يۈي.

— سىز دائىم ماڭا مەسلىھەت بېرىشكە لازىم بولسىز، قالسىڭىز بولمايدۇ، — دېدى لىيۇ بېي.

— كەمىنە ئىنىلىرى شەھەرنى ساقلسام قانداق؟ — دېدى جاڭ فېي.

— سىز بۇ شەھەرنى ساقلىيالمايسىز، بىرىنچىدىن، سىز

مەي ـ شاراب ئىچكەندىن كېيىن تەرسا بولۇۋالىسىز ـ دە، لەشكەرلەرنى قامچىلايسىز، كالتەكلەيسىز؛ ئىككىنچىدىن، ئىشتا ناھايىتى يەڭگىل ھەم كىشىنىڭ تىللىنى ئالمايسىز، شۇڭلاشقا سىزنى قويۇشقا كۆڭلۈم تىنمايدۇ، — دېدى لېۋ بېي.

— كەمىنە ئىنىلىرى بۇگۈندىن ئېتىبارەن مەي ـ شاراب ئىچمەي، لەشكەرلەرنى ئۇرماي، باشقا كىشىلەرنىڭ سۆز ـ مەسلىھەتلىرىنى قوبۇل تۇتاي، — دېدى جاڭ فېي.

— گەپ ئېغىزدىلا قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن، — دېدى مى جۇ.

— ئاغام بىلەن بىللە يۈرگىنىمگە خېلى ئۇزۇن يىللار بولدى، — دېدى جاڭ فېي غەزەپلىنىپ، — لەۋزىمگە تۇرمىغان يېرىم يوق، سىز نېمىشقا مېنى كەمسىتىسىز؟!

— ئىنىم، شۇنداقتىمۇ مەن سىزدىن خاتىرجەم بولالمايمەن، چېن دېڭ سىزگە ھەمدەمدە بولسۇن، شارابنى ئازراق ئىستېمال قىلسۇن، زىنھار بىر پالاكەت رۇي بەرمىسۇن، — دەپ جېكىندى لېۋ بېي.

چېن دېڭ مەقبۇل تۇتتى. شۇنداق قىلىپ لېۋ بېي ئىشلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئاتلىق ۋە پىيادە بولۇپ 3 تۈمەن لەشكەر باشلاپ شۇيجۇدىن نەياڭغا ئاتلاندى.

ئەمدى گەپنى يۇەن شۇدىن ئاڭلاڭ. يۇەن شۇ لېۋ بېينىڭ خانغا مەلۇمات يېزىپ ئۆز قارىمىقىدىكى ئايماق، ناھىيىلەرنى بېسىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ قەھرى ـ غەزەپكە كەلدى ۋە:

— سەن بورىچى، چىگە كەش توقۇغۇچى پەس، بۇگۈنكى كۈندە چوڭ ئايماقنى ئىگىلەپ بەگلەر بىلەن تەڭ بولۇۋالدىڭ؛ مەن ساڭا جازا يۈرۈشى قىلماقچىدىم، ئەكسىچە سەن مېنىڭ پېيىمگە چۈشۈپسەن! مانا بۇ مېنىڭ قاتتىق نەپرىتىمنى قوزغايدۇ! — دېدى ـ دە، ئۆزىنىڭ ئالىي سەركەردىسى جى لىڭنى 10 تۈمەن لەشكەر بىلەن شۇيجۇغا قىرغىن قىلىشقا

ئەۋەتتى. ئىككى تەرەپ قوشۇنلىرى شۇيىدە بىر - بىرىگە ئۇچراشتى. لېۋ بېينىك لەشكىرى ئاز بولغانلىقتىن، تاغ باغرىدىكى سۇ بويىغا قارارگاھ قۇردى.

جى لىك خۇاشەننىك كۈنچىقىش تەرىپىدىن بولۇپ، 30 جىك ئېغىرلىقتىكى ئۇچ تىغلىق قىلىچ تۇتاتتى، شۇ كۈنى ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ سەپ ئالدىغا چىقىپ:

— ھەي سەھرالىق لېۋ بېيي! تەۋەيمىزگە كىرىشكە قانداق پېتىنىدىك! — دەپ ئاغزىنى بۇزدى.

— مەن خانىنىڭ پەرمانى بويىچە بۇزۇق ئەمەلدارلارنى جازالاشقا كەلدىم، سەن بۇگۈن قارشى چىقتىڭ، گۇناھىڭ ئەپۇ قىلغۇسىزدۇر، — دەپ رەددىيە قايتۇردى لېۋ بېيي.

جى لىك غەزەپلىنىپ، ئات سۈرۈپ قىلىچىنى ئويناتقان پېتى توپتوغرا لېۋ بېيغا ئېتىلدى. گۈەن يۇي:

— ھەي بەدرەك! كۆچۈم بار دېمە! — دەپ ۋارقىرىدى - دە، ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ جى لىك بىلەن تۇتۇشقىلى تۇردى. ئۇدا 30 رەددى بەدەل ئېلىشتى، بۇلار بىر - بىرىگە تەڭ كېلىشىپ قالدى، جى لىك:

— بىرئاز دەم ئالايلى! — دەپ توۋلىدى. شۇنىڭ بىلەن گۈەن يۇي ئېتىنىڭ بېشىنى ئۇرۇپلا ئۆز سېپىگە قايتتى ۋە سەپ ئالدىدا ساقلاپ تۇردى. جى لىك يارەمچى سەركەردىسى شۇن جېڭنى مەيدانغا چىقاردى.

— جى لىڭنىڭ ئۆزى كەلسۇن، ئۇنىڭ بىلەن مەردلىك سىنىشىمەن! — دېدى گۈەن يۇي.

— سەن نامسىز پەس سەركەردىلەردىن سەن، سەركەردە جى لىڭنىڭ تەڭدىشى ئەمەس، — دېدى شۇن جېڭ.

غەزەپلەنگەن گۈەن يۇي ئېتىنى توپتوغرا شۇن جېڭغا قويدى - دە، بىر زەرب بىلەنلا شۇن جېڭنى ئات ئاستىغا ئۇلاتتى. لېۋ بېيي لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاپ - چاپقا چۈشتى. جى لىك

قاتتىق يېڭىلىپ، خۇەييىن دەرياسى ئاغزىغا چېكىندى، ئاندىن مۇداپىئە تەرتىباتى ئېلىپ، جەڭگە چىقماي يېتىۋالدى؛ بۇ تەرەپنىڭ قارارگاھىغا ئوغرىلىقچە پاراكەندىچىلىك سېلىشقا لەشكەر چىقارغان بولسىمۇ، ھەممىسىنى شۇيجۇ لەشكەرلىرى قىرىپ، قايتۇرۇپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ ئىككى قوشۇن بىر - بىرىگە تاقابىل بولۇپ تۇرۇشتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. جاڭ فېي ليۇ بېي سەپەرگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنى قىلىشقا چېن دېڭنى قويۇپ، زور لەشكەر ئىشلىرىنى ئۆزى بېجىردى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھەممە بەگ - سىپاھلارغا مەرىكە - سورۇن ئۆتكۈزۈپ بەردى، ھەممەيلەن كېلىپ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، جاڭ فېي:

— ئاغام يولغا چىقىش ۋاقتىدا، بىرەرتە پالاكەتنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىچكۈلۈك بىلەن ئازراق شۇغۇللىنىشنى ئەمىر قىلغانىدى. بۈگۈن ھەممىمىز قانغۇچە بىر ئىچەيلى، ئەتىدىن باشلاپ ھەممىمىز مەي ئىچىشنى توختىتايلى - دە، شەھەرنى ساقلاشقا ماڭا ياردەم بېرىڭلار، بۈگۈن ھەممىڭلار تويغۇچە ئىچىڭلار! — دېدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ مەنسەپدارلارغا مەي تۇتۇشقا كىرىشتى. ساۋ باۋنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ساۋ باۋ:

— مەن ئەزەلدىن مەي ئىچىشنى بىلمەيمەن، — دەپ ئەپۇ سورىدى.

— مەردان — جەڭ ئەھلى مەي ئىچىشنى بىلمەمدىكەن؟ بىر قەدەھ ئىچكۈزىمەن، — دەپ تۇرۇۋالدى جاڭ فېي.

ساۋ باۋ قورققىنىدىن بىر قەدەھ ئىچتى. جاڭ فېي ھەممە مەنسەپدارلارغا ھاراق تۇتۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزى ھاراق

قۇيۇپ ئارقىسۇئارقا بىرنەچچە ئون جام ئىچىۋەتتى ـ دە، مەست بولۇپ قالدى. ئۇ يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ مەنسەپدارلارغا ھاراق تۇتتى. نۆۋەت يەنە ساۋ باۋغا كەلگەندە، ساۋ باۋ:

— راستتىن ئىچەلمەيمەن، — دەپ ئۆزرە ئېيتتى.

— بايىلا ئىچتىڭىزغۇ، يەنە نېمە قايتۇرىسىز؟! — دەپ تۇرۇۋالدى جاڭ فېي.

ساۋ باۋ تەكرار ئۆزرە ئېيتىپ ئىچكىلى ئۇنىمىدى. جاڭ فېي مەست بولۇپ قالغانلىقىدىن خاپا بولۇپ:

— سىز مېنىڭ بۇيرۇقىمغا ئىتائەت قىلمىدىڭىز، 100 كالتەك ئۇرۇلۇشىڭىز كېرەك، — دېدى ـ دە، لەشكەر چاقىردى.

— جانابىي ليۇ بېي كېتىش ۋاقتىدا، سىزگە نېمىدەپ تاپشۇرغانىدى؟ — دېدى چېن دېڭ.

— سىز مۇلكىي مەمۇر، ئۆز ئىشىڭىزنى بىلىڭ، مېنىڭ بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن! — دەپ سىلكىپ تاشلىدى جاڭ فېي.

— جانابىي جاڭ فېي! كۇيئوغلۇمنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى ئۈچۈن مېنى كەچۈرۈڭ! — دەپ ئىلتىماس قىلدى ئىلاجسىز قالغان ساۋ باۋ.

— كۇيئوغلىڭىز كىم بولىدۇ؟

— لۇي بۇ.

— مەن ئەسلىدە سىزنى ئۇرماقچى ئەمەس ئىدىم، لۇي بۇنى ھىمايە قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئەتەيگە سىزنى ئۇرىمەن! سىزنى ئۇرغىنىم لۇي بۇنى ئۇرغىنىم! — دېدى جاڭ فېي تېخنىمۇ غەزەپلىنىپ.

باشقىلار نەسىھەت قىلىپ توختىتىۋالالمىدى. ساۋ باۋغا 50 كالتەك ئۇرۇلغاندا كۆپچىلىك مىڭ تەسلىكتە تىلىۋالدى. مەرنىكە ـ سورۇندىن كېيىن ساۋ باۋ ئۆيىگە قايتىپ، جاڭ فېيغا

قاتتىق غەزەپلەنگەنلىكتىن لۇي بۇغا بىر پارچە خەت يېزىپ چاپارمەن ئارقىلىق كېچىلەپ شياۋپىيغا ئەۋەتتى، خەتتە جاڭ فېينىڭ ئەدەپسىزلىكى، ئۆكتەملىكى بايان قىلىندى، خەتتە يەنە: لىيۇ بېي ھازىر خۇەينەندە، بۇگۈن كېچە جاڭ فېينىڭ مەست ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، لەشكەر باشلاپ شۇيجۇغا ھۇجۇم قىلىش لازىم، پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەك، دەپمۇ تەكىتلەنگەنىدى.

لۇي بۇ خەتنى كۆرۈپ چىن گۈڭنى كېچەشكە چاقىردى. چىن گۈڭ:

— شياۋپېي ئۇزۇن تۇرىدىغان جاي ئەمەس، بۇگۈن شۇيجۇغا كىرىشكە پۇرسەت بار ئىكەن، ئەگەر ئالمىساق كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالمىز، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

لۇي بۇ ماقۇل كۆرۈپ، شۇئان جابدۇنۇپ 500 ئاتلىق لەشكەر بىلەن ئاۋۋال مېڭىپ كەتتى؛ چوڭ قوشۇننى چىن گۈڭ بىلەن گاۋ شۇن بىر ۋىراقى باشلاپ كېلىدىغان بولدى. شياۋپېيدىن شۇيجۇغا 40 — 50 چاقىرىم كېلەتتى، ئاتلانسىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. لۇي بۇنىڭ سېپىل تۇۋىگە يېتىپ كەلگەن ۋاقتى باش توخۇ ۋاقتى بولۇپ، سۇپسۇزۇك ئايدىڭ ئىدى، سېپىلدىكىلەر ئۇيقۇدا سەزمەيلا قالدى. لۇي بۇ شەھەر قوۋۇقىغا كېلىپ:

— لىيۇ بېي خانابلىرى مۇھىم ئىش بىلەن كىشى ئەۋەتتى، — دەپ چاقىردى.

سېپىلدا ساۋ باۋنىڭ لەشكەرلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار ساۋ باۋغا مەلۇم قىلدى. ساۋ باۋ سېپىلغا چىقىپ قارىدى — دە، قوۋۇقنى ئېچىش ئۈچۈن لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق بەردى. لۇي بۇنىڭ بەرگەن بەلگىسى بىلەن لەشكەرلىرى بىردىنلا سۇرەن — چۇقان سېلىشىپ، شەھەرگە ھېسىپ كىردى، چۇقان شەھەرنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. جاڭ فېي ئۆز ئۆيىدە مەست ياتاتتى،

ئەتراپىدىكىلەر ئالدىراشلىق بىلەن ئۇنى ئويغاتتى ۋە:
— لۇي بۇ سېپىل قوۋۇقىنى ئالداش ئۈسۈلى بىلەن ئاچتۇرۇپ، چاپ - چاپ قىلىپ بېسىپ كىردى! — دەپ مەلۇم قىلىشتى.

جاڭ فېي دەرغەزەپ بولۇپ ئالدىراپ - تېنەپ جابدۇندى - دە، ئۇزۇن ساپلىق نەيزىسىنى ئېلىپ، تېخى ئەمدىگىنە دەرۋازىدىن چىقىپ ئاتلىنىپ تۇرۇشىغا لۇي بۇ لەشكەرلىرى يېتىپ كېلىپ قېلىپ، دوقۇرۇشۇپ قالدى. جاڭ فېي تېخىچىلا مەست بولغانلىقى ئۈچۈن كۈچەپ جەڭ قىلالمىدى. لۇي بۇمۇ جاڭ فېينى پالۋانى زەربەدەس دەپ بىلگىنى ئۈچۈن ئېلىشىشقا تولىمۇ مەجبۇر قىلمىدى. 18 ئاتلىق يەنلىك پالۋانلار جاڭ فېينى قوغداپ ئېلىشا - ئېلىشا كۈنچىقىش قوۋۇقتىن ئېلىپ چىقىپ كەتتى، لىيۇ بېينىڭ بالا - چاقلىرى ئۆيدە قالدى، ئۇلارغا قاراشقىمۇ ئىمكان بولمىدى.

ساۋ باۋ جاڭ فېينىڭ پەقەت ئون نەچچە ئادەمنىڭ مۇھاپىزىتى ئاستىدا، مەست ھالدا چىقىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ قالدى - دە، 100 چە لەشكىرى بىلەن قوغلاپ كەلدى. جاڭ فېي ساۋ باۋنى كۆرۈپ ئىنتايىن غەزەپلىنىپ ساۋ باۋغا قارشى ئات سۈرۈپ ئېتىلدى. ئۇچ زەرب بىلەنلا ساۋ باۋ يېڭىلىپ قاچتى. جاڭ فېي دەريا يېقىسىغىچە قوغلاپ كېلىپ بىر نەيزە ئېتىۋىدى، نەيزە ئارقا تەرەپتىن يۈرىكىگە تېگىپ ساۋ باۋ ئېتىن بىلەن سۇغا چۈشۈپ ئۆلدى. جاڭ فېي شەھەر تېشىغا چىقىپ لەشكەرلىرىنى چاقىردى. شەھەردىن چىققانلارنىڭ ھەممىسى جاڭ فېي بىلەن بىللە خۇەينەنگە ماڭدى، لۇي بۇ شەھەرگە كىرىپ، پۇقرالارنى ئەل ئەمىن قىلدى ۋە 100 لەشكەرنى لىيۇ بېينىڭ ئائىلىسىنى مۇھاپىزەت قىلىشقا قويۇپ، باشقىلارنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت قىلمىدى.

جاڭ فېي بىرنەچچە ئون لەشكىرى بىلەن توپتوغرا شۇيىيگە

كېلىپ لىۇ بېي بىلەن كۆرۈشتى ۋە ساۋ باۋنىڭ لۇي بۇ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتىن شۇيجۇغا شەبىخۇن* ياسىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى، بۇنى ئاڭلاپ كۆپچىلىكنىڭ رەڭگى ئۆچتى. لىۇ بېي ئاھ چەككەن ھالدا:

— قولغا كەلگەندە تولا خۇش بولۇپ كېتىش يارىمايدۇ، قولدىن كەتكەندە قايغۇرۇشمۇ يارىمايدۇ! — دېدى.

— يەڭگىمىز قەيەردە؟ — دەپ سورىدى گۇەن يۇي.

— شەھەردە قېپقالدى، — دەپ جاۋاب بەردى جاڭ فېي.

لىۇ بېي ئىندىمەي جىم بولۇپ قالدى، گۇەن يۇي:

— شەھەرنى ساقلاشقا قالغان ۋاقتىڭىزدا نېمىدېگەنىدىڭىز؟ ئاغىمىز سىزگە نېمىدەپ تاپىلىغانىدى؟ بۇگۈن شەھەر قولدىن كېتىپتۇ، يەڭگىمىز قېپقاپتۇ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق! — دەپ ئەيىبلىدى يەرنى تېپىپ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان جاڭ فېي ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى، خىجالەتچىلىككە چىدىماي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن شەمشىرىنى قولىغا ئالدى. دەرھەقىقەت:

مەي ئىچىپ بولغاندا كەيپ تۇتالمىدى ئۆزىنى ئۇ،
تىغ كۆتۈردى پۇشمان قىلىپ ئۆلتۈرمەككە ئۆزىنى ئۇ.

جاڭ فېي ھاياتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

---

* شەبىخۇن — كېچىلىك ھۇجۇم.

ئون بەشىنچى باب

تەيشى سىنىڭ كىچىك دوكەر بىلەن قاتتىق ئېلىشقانلىقى
سۇن سىنىڭ يەن بەيخۇ بىلەن دەھشەتلىك تۇتۇشقانلىقى

ئەلقىسسە، جاڭ فېي يېنىدىن شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ ئۆزىنى ئۆلتۈرمەك بولغىنىدا، لىيۇ بېي ئۇنى قۇچاقلىدى ـ دە، شەمشەرنى تارتىۋېلىپ يەرگە تاشلىۋەتتى ۋە:

— قەدىمكىلەر: «ئاغا ـ ئىنىلەر قول بىلەن پۇتقا ئوخشايدۇ، خوتۇن بىلەن ئوغۇل كىيىمگە ئوخشايدۇ. كىيىم يىرتىلسا، ئۇنى يامغىلى بولىدۇ؛ قول ـ پۇت سۇنسا ئۇلىغلى بولمايدۇ» دەپتىكەن، بىز ئۇچىمىز شاپتۇللۇقتا — تەڭ تۇغۇلمىغان بولساقمۇ، بىز ۋاقىتتا ئاغا ـ ئىنى بولۇپ ئەھدىلەشكەنبدۇق، بۈگۈن يۇرت ـ سۇدىن ۋە بالا ـ چاقلاردىن ئايرىلدۇق، بۇنىڭغىمۇ چىدىغىلى بولار، ئەمما يېرىم يولدا سىز ئىنىمىزدىن ئايرىلىشقا قانداق چىدايمىز؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، شەھەر بۇرۇندىن تارتىپ بىزنىڭ ئەمەس ئىدى؛ بالا ـ چاقلار قېپقالغان بولسىمۇ، مېنىڭچە لۇي بۇ ئۇلارغا چوقۇم زىيانكەشلىك قىلمايدۇ، ئاستا ـ چارىسىنى كۆرۈپ خالاس قىلارمىز، ئەزىز ئىنىم، ئەندەك خاتالىق ئۈچۈن ھاياتتىن كېچىشىنىڭ زادىلا ھاجىتى يوق! — دېدى ـ دە، ھۆركىرەپ يىغلاپ تاشلىدى.

گۆەن يۈي بىلەن جاڭ فېيمۇ تەسىرلىنىپ يىغلىۋەتتى.

ئەمدى يۈەن شۇغا كەلسەك، يۈەن شۇ لۈي بۇنىڭ شۇيجۇغا تەگكەنلىكىنى ئاڭلاپ، كېچىلەپ لۈي بۇغا چاپارمەن ئەۋەتىپ، ئەگەر ئۇ لىيۇ بېيغا ئىككى تەرەپلەپ تېگىش قىلىشقا ئۇنىسا، ئۇنىڭغا 5 تۈمەن خو ئاشلىق، 500 ئات، 1 تۈمەن سەر ئالتۇن - كۈمۈش، 1000 توپ تاۋار - دۇردۇن بېرىشكە ۋەدە قىلدى. لۈي بۇ خۇشال بولۇپ، لىيۇ بېيغا كەينى تەرەپتىن تېگىش قىلىش ئۈچۈن 5 تۈمەن لەشكەر بىلەن ساۋ شۇننى ئەۋەتتى. لىيۇ بېي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ھاۋانىڭ تۈتۇق ۋە يامغۇرلۇق بولغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، لەشكەرلىرىنى شۇيېيدىن چېكىنىدۇردى ۋە كۈنچىقىش تەرەپتىكى گۇاڭلىڭنى بېسىۋېلىش كويىدا بولدى. گاۋ شۇن لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەندە لىيۇ بېي كېتىپ قالغانىدى. گاۋ شۇن جى لىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ۋەدە قىلغان ئەرسىلەرنى تەلەپ قىلىۋېدى، جى لىڭ:

— جانابىڭىز ھازىرچە قايتىپ تۇرۇڭ، مەن جانابىي تەقسىر بىلەن كۆرۈشۈپ كېڭىشەي، — دەپ جاۋاب بەردى.

گاۋ شۇن جى لىڭ بىلەن خەيرلىشىپ، ئۇ يەردىن لەشكەرلىرى بىلەن قايتىپ كېلىپ، لۈي بۇغا جى لىڭ بىلەن قىلىشقان سۆزلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى، لۈي بۇ بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرغاندا، يۈەن شۇنىڭ ئەۋەتكەن خېتى كېلىپ قالدى. خەتتە: «گاۋ شۇن گەرچە كەلگەن بولسىمۇ، لىيۇ بېي يوقىتىلغىنى يوق. لىيۇ بېي تۇتۇلغاندىن كېيىن ۋەدە قىلغان ئەرسىلەرنى ئەۋەتىپ بېرىمەن» دېيىلگەنىدى. لۈي بۇ غەزەپلىنىپ، يۈەن شۇ لەۋزىدە تۇرمىدى، دەپ تىللىدى ۋە ئۇنىڭغا جازا يۈرۈشى قىلماقچى بولدى. چېن گۇڭ:

— بولمايدۇ، شۇ چۈن بولسا يۈەن شۇنىڭ قولىدا، لەشكىرى كۆپ، ئاشلىقى مول، ياۋغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە لىيۇ بېينى تەكلىپ قىلىپ، شىياۋپېينى

بېرەيلى ـ دە، ئۆزىمىزگە قانات ـ قۇيرۇق قىلىۋالايلى. ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە، لېيۇ بېينى تۇرشاۋۇل قىلساق، ئالدى بىلەن يۈەن شۇنى، ئارقىسىدىن يۈەن شاۋنىڭ يوقاتساق ئىلدە ھۆكۈم سۈرمەيمىزمۇ! — دەپ كېڭەش بەردى.

لۇي بۇ بۇنى ماقۇل كۆردى ۋە لېيۇ بېينى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن خەت يېزىپ كىشى ئەۋەتتى.

لېيۇ بېي لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۈنچىقىش تەرەپتىكى گۈڭلىڭنى ئىلىشقا كېتىۋاتقان ۋاقتىدا، يۈەن شۇ لېيۇ بېينىڭ قارارگاھىغا بېسىپ كىردى، لېيۇ بېي لەشكەرلىرىنىڭ يېرىمىدىن ئايرىلىپ قايتىپ كېلىۋاتقىنىدا، لۇي بۇنىڭ ئەلچىسىگە ئۇچراپ قالدى، ئەلچى لۇي بۇنىڭ خېتىنى تاپشۇردى، لېيۇ بېي خەتنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. لېكىن گۈەن يۈي بىلەن جاڭ فېي:

— لۇي بۇ نامەرد ئادەم، ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ، — دېيىشتى.

— لۇي بۇ ماڭا ياخشى نىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتسا، گۇمانلىنىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى لېيۇ بېي ۋە شۇيجۇغا قاراپ راۋان بولدى. لېيۇ بۇ لېيۇ بېي شۇبھىلەنمىسۇن دەپ، ئالدى بىلەن، بالا ـ چاقىلىرىنى كىشىلىرى ئارقىلىق ئەۋەتىپ بەردى. گەن، مى خېنىملار لېيۇ بېينى كۆرۈپ، لۇي بۇنىڭ ئىشىكى ئالدىغا قاراۋۇل قويۇپ، ئادەملەرنى كىرگۈزمەي، ئۆزلىرىنى مۇھاپىزەت قىلغانلىقىنى ھەم دائىم خىزمەتكارلار ئارقىلىق كېرەكلىك نەرسىلەرنى بېرىپ ھېچ نەرسىنى ئۆكسۈتمىگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشتى. لېيۇ بېي بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ گۈەن يۈي بىلەن جاڭ فېيغا:

— بالا ـ چاقىلارغا لۇي بۇنىڭ زىيان يەتكۈزمەسلىكىنى بىلەتتىم، — دېدى ۋە شەھەرگە كىرىپ لۇي بۇغا مىننەتدارلىق بىلدۈرمەكچى بولدى، جاڭ فېي لۇي بۇغا ئۆچ بولغانلىقى ئۈچۈن

بىرگە كىرىشكە ئۇنىماي، ئىككى يەڭگىسىنى ئېلىپ شياۋپېيغا كەتتى. لېيۇ بېي لۇي بۇ بىلەن كۆرۈشۈپ تەشەككۇر بايان قىلدى.

— مەن شەھەرنى تارتىۋېلىش نىيىتىدە ئەمەس ئىدىم؛ ئىنىلىرى جاڭ فېي ئىچكىۋازلىققا بېرىلىپ ئادەم ئۆلتۈرمەك بولغىنى ئۈچۈن بىرەر پالاكەت يۈز بەرمىسۇن دەپ، شەھەرنى ساقلاشقا كەلدىم، — دېدى لۇي بۇ.

— مېنىڭ ئۇرۇندىن بېرى شەھەرنى ئۆزلىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش نىيىتىم بار ئىدى، — دېدى لېيۇ بېي.

لۇي بۇ يالغان ـ ياۋداقتىن شەھەرنى لېيۇ بېيغا ئۆتونگەن بولسىمۇ، لېيۇ بېي ئەسلا قوبۇل قىلماي، شياۋپېيغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. لېيۇ بېي گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېينىڭ غەزەپلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

— ھازىرچە ئېغىر كۆرمەي بۇ جايدا ئۆزىمىزنى پاناھلاپ تۇرۇپ، تەقدىر ـ قىسمەتنى كۈتەيلى، تەقدىرگە قارشى كۈچىنىش بىھۇدە ئىش، — دەپ تەسەللى بەردى.

لۇي بۇ ئوزۇق ـ تۇلۇك، تاۋار ـ گەزلىمىلەر ئەۋەتىپ بەردى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇلار ئىناق بولۇپ ئۆتۈشتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى يۇەن شۇدىن ئاڭلايلى. يۇەن شۇ ئۆزىنىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىغا شۇچۇندە كاتتا مەرىكە بېرىۋاتاتتى، ئادەملەر سۇن سېنىڭ لۇجياڭ ھاكىمى لۇ كاڭ ئۇستىگە قىلغان يۇرۇشىدە زەپەر قۇچۇپ قايتقانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. يۇەن شۇ سۇن سېنى چاقىرتتى، سۇن سې دۋان پايىسىدە تۇرۇپ يۇەن شۇغا سالام بەردى. يۇەن شۇ سۇن سېدىن ھال ـ ئەھۋال سوراپ بولغاندىن كېيىن، يېنىدىكىلەرگە مەرىكە ـ سورۇن تەييارلاشنى بۇيرۇدى. سۇن سې ئاتىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، چاڭجياڭنىڭ

تۆۋەن تەرىپىگە قايتىپ باردى، شۇنىڭ بىلەن شۇ يەردە ئىستىقامەت قىلىپ، بىلىم ئەھلىلىرىنى ئىززەتلەپ ئۆتتى؛ كېيىنچە ئۇنىڭ ئانا جەمەت تاغىسى دەنياڭ ھاكىمى ۋۇ جىڭ بىلەن تاۋ چىەننىڭ ئارىسى بۇزۇلغانلىقى ئۈچۈن، سۇن سې ئانىسى ۋە بالا - چاقىلىرىنى چۇيئاغا كۆچۈردى، ئۆزى كېلىپ يۈەن شۇغا قوشۇلدى. يۈەن شۇ سۇن سېنى ياخشى كۆرەتتى، ھەمىشە: «مېنىڭ سۇن سېدەك ئوغلۇم بولسا، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق ئىدى!» دەيتتى. شۇڭلاشقا يۈەن شۇ سۇن سېگە ئىشىنىپ ئۇنى ئادالەت لەشكەرلىرىبېشى قىلىپ بەلگىلىدى، ئۇ جىڭشىيەننىڭ ھاكىمى زۇلاڭغا قارشى قىلغان لەشكىرىي يۈرۈشىدە نۇسرەت قازاندى. يۈەن شۇ سۇن سېنىڭ جەسۇرلۇقىنى كۆرۈپ، ئۇنى لۇ كاڭغا تېگىش قىلىشقا ئەۋەتتى، ھالا يەنە نۇسرەت قازىنىپ قايتىپ كەلدى.

ئەنە شۇ كۈنى مەرىكە - سورۇن تارقىغاندىن كېيىن، سۇن سې ئۆز قارارگاھىغا قايتىپ كەلدى ۋە يۈەن شۇنىڭ مەرىكە - سورۇندىكى مۇئامىلىدە كۆرسەتكەن مەغرۇر قىياپىتى ئېسىگە كېلىپ، كۆڭلى بۇزۇلدى - دە، ھويلىغا چىقىپ، ئاي يورۇقىدا ئاستا مېڭىپ سەيلە قىلدى. ئاتىسى سۇن جيەننىڭ قەھرىمانلىقى يادىغا كېلىپ، مەن ئەجەبا بۇ كۈنگە قالدىم دەپ ئىختىيارسىز ھۆركىرەپ يىغلاپ تاشلىدى. ئەنە شۇ ۋاقىتىدا تۈيۇقسىز بىرەيلەن سىرتتىن كىرىپ كەلدى ۋە قاتتىق كۈلگەن ھالدا:

— سۇن سې، نېمە بولدىڭىز؟ ئاتىڭىز ھايات ۋاقتىدا، مېنى كۆپ ئىشلىرىغا ئىشلەتكەندى. جانابىڭىزنىڭ ھەل قىلالمىغان ئىشىڭىز بولسا، نېمىشقا مەندىن سورىمايسىز، يىغلاپمۇ يۈرگۈلۈكمۇ؟ — دېدى.

سۇن سې قارىسا، بۇ ئادەم دەنياڭدىكى گۇنجاڭلىق جۇ جى ئىكەن، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى جۇن لى ئىدى. ئۇ سۇن جيەننىڭ قول ئاستىدىكى كونا بەگلىرىدىن ئىدى. سۇن سې يىغىسىنى

توختىتىۋېلىپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن:

— ئاتامنىڭ ئارزۇسىنى داۋاملاشتۇرالمايۋاتقانلىقىمدىن يىغلاۋاتىمەن، — دېدى.

— جانابىڭىز نېمە ئۈچۈن تاغام ۋۇجىڭنى خالاس قىلىمەن دېگەن باھانە بىلەن يۇەن شۇدىن لەشكەر ئېلىپ جاڭدۇڭغا ئۆتۈپ، ئۇلۇغ ئىشلار ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماي، ھەمىشە باشقىلارغا باغلىنىپ قېلىۋېرىسىز؟ — دېدى جۇ جى.

دەل كېڭەش ئۇستىگە يەنە بىر كىشى كىرىپ كەلدى، ئۇ:

— ھەرقايسىلىرىنىڭ كېڭىشىنى ئۇقتۇم، قول ئاستىمدا تاللانغان 100 نەپەر كۈچلۈك يىگىتىم بار. سۇن سې ئۈچۈن بىر كىشىلىك كۈچ چىقىرىشقا ھازىرمەن، — دېدى.

سۇن سې قارىسا، بۇ ئادەم يۇەن شۇنىڭ مەسلىھەتچىسى، رۇنەندىكى شياڭلىق لۇي فەن ئىكەن، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى زى خېڭ ئىدى. سۇن سې ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن كېڭەشتى. لۇي فەن:

— يۇەن شۇ لەشكەر بەرگىلى ئۇنماسمىكىن! — دېدى.

— مەرھۇم ئاتامنىڭ بوغۇندىن - بوغۇنغا مىراس بولۇپ قالغان پادىشاھلىق ئېڭىگۈشتىرى — خانىنىڭ قاشتاش تامغىسى بار، شۇنى رەنىگە قويىمەن، — دېدى سۇن سې.

— يۇەن شۇ ئۇزۇندىن بېرى بۇنىڭغا ئىگە بولسام دەپ ئىزدەۋاتاتتى، ئەگەر رەنىگە قويۇلسا، چوقۇم لەشكەر چىقىرىدۇ، — دېدى لۇي فەن.

ئۇچەيلەن كېڭەش بىلەن شۇنداق قىلىش قارارىغا كېلىشتى. سۇن سې ئەتىسى يۇەن شۇ ھۇزۇرىغا كىرىپ تەزىم قىلدى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ:

— ئاتا قىساسىنى ئالالمىدىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ھازىر ئانامنىڭ تاغىسى ۋۇجىڭنى ياڭجۇ ئايمىقىنىڭ بېگى لىيۇ ياۋ

قىستاۋبتىپتۇ؛ پېقىرنىڭ ئانام باشلىق بالا - چاقىلىرىم چۈيئادا ئولتۇرۇشلۇق، كەلگۈسىدە، چوقۇم زىيانكەشلىككە ئۇچرايدۇ. بىرنەچچە مىڭ لەشكەر بەرسىلە، كەمىنە سۇن سې دەريادىن ئۆتۈپ، بېشىغا كۈن چۈشكەن ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمنى خالاس قىلسام. بۇنىڭغا جانابلىرىنى ئىشەنمەي تۇرارمىكىن، دەپ مەرھۇم ئاتامدىن قالغان قاشتاش تامغىنى رەنگە قويماق بولۇپ ئېلىپ كەلدىم، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

يۇەن شۇ تامغىنىڭ ئېتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنى دەرھال قولىغا ئېلىپ كۆردى ۋە ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ:

— ماڭا سىزنىڭ قاشتاش تامغىڭىز كېرەك ئەمەس، ھازىرچە بۇ يەردە قالسۇن، مەن سىزگە 3000 لەشكەر، 500 ئات بېرەي. تىنچلىق ئورنىتىپ بولغىنىڭىزدىن كېيىن تېز قايتىپ كېلۇڭ، مەرتىۋىڭىز كاتتا ھوقۇققا ئېرىشىشىڭىزگە تۆۋەنلىك قىلىپ قالىدۇ، مەن سىزنى خانىنىڭ قۇربەگلىكىگە، قاراقچىلارنى يوقىتىش سەركەردىلىكىگە تەيىنلەشكە سايە قىلىمەن، تېزلىكتە لەشكەر تارتىپ يولغا چىققايسىز! — دېدى.

سۇن سې تەزىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۇردى، جۇ جى، لۇي فەن، كونا سەركەردىلەردىن چېڭ پو، خۇاڭ گەي، خان داڭلار بىلەن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، ياخشى كۈن تاللاپ يولغا راۋان بولدى. لياڭغا يېتىپ كەلگەندە، بىر توپ لەشكەرگە دوقۇرۇشۇپ قالدى، قوشۇننىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان كېلىشكەن، چىرايلىق بىر يىگىت سۇن سېنى كۆرۈپ ئاتتىن چۈشۈپ تەزىم قىلدى، بۇ كىشى لۇجياڭنىڭ شۇچېڭ دېگەن يېرىدىن ئىدى، ئۇنىڭ ئىسمى - زاتى جۇ يۇي، يەنە بىر ئىسمى گۇڭ جىن ئىدى. سۇن جىيەن دۇڭجۇغا قارشى يۈرۈش قىلغان ۋاقتىدا، ئۇ ئۆيىنى شۇچېڭغا كۆچۈرۈپ كەتكەنىدى، جۇ يۇي بىلەن سۇن سې قۇرداش بولۇپ، مۇناسىۋىتى يېقىن ئىدى ھەم ئۇلار ئاكا - ئۇكا بولۇشقانىدى. سۇن سې جۇ يۇيدىن ئىككى ئايلىق چوڭ

بولغانلىقىدىن جۇ يۇي سۇن سېنى ئاكىسى قاتارىدا كۆرەتتى. جۇ يۇينىڭ تاغىسى جۇ شاڭ دېيەنياڭنىڭ ھاكىمى ئىدى. جۇ يۇي تاغىسىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتقىنىدا بۇ يەردە سۇن سېنگە ئۇچراپ قالدى. سۇن سې جۇ يۇينى كۆرۈپ تولىمۇ خۇرسەن بولۇپ، ئۆزىنىڭ دەرد ـ ھەسرىتىنى تۆكتى. جۇ يۇي: — ئۇلۇغ ئىشلار ئۈچۈن بازلىق كۈچۈمنى ئايىمايمەن، — دېدى.

— جانابىڭىز بىلەن بىللە بولسام، ئۇلۇغ ئىشلار يۈرۈشۈپ كېتىدۇ، — دېدى سۇن سې ۋە ئۇنى جۇ جى، لۇي فەنلەر بىلەن كۆرۈشتۈردى.

— ئاكا! ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلماقچى بولۇپسىز، جاڭدۇڭدىكى ئىككى «جاڭ» نى بىلەمسىز؟ — دېدى جۇ يۇي سۇن سېگە.

— «ئىككى جاڭ» دېگىنىڭىز كىملەر؟ — دەپ سورىدى سۇن سې.

— بىرى پىڭچېڭدىكى جاڭ جاۋ، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى زى بۇ. يەنە بىرى گۇاڭلىڭدىكى جاڭ خۇڭ، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى زى گاڭ. بۇ ئىككىسى زور ئىستىدات ئەھلىلىرىدىن. قالايمىقانچىلىقتىن ئۆزلىرىنى يوشۇرۇپ بۇ يەرلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتىدۇ، نېمە ئۈچۈن بۇلارنى تەكلىپ قىلمايسىز؟ — دېدى جۇ يۇي.

سۇن سې خۇش بولۇپ، تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن سۈۋغا ـ سالاملار بىلەن كىشى ئەۋەتتى، لېكىن ئۇلار رەت قىلىپ كەلمىدى. سۇن سې شەخسەن ئۆزى بۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تولا ئىلتىماس قىلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئۇلار ماقۇل بولۇشتى. سۇن سې شۇئان جاڭ جاۋغا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، ئۇنى باش مىرزا، قوشۇمچە باقاۋۇل، جاڭ خۇڭنى مۇشاۋىر لەشكەربېشى قىلىدى، ئاندىن لىيۇ ياۋغا ھۇجۇم قىلىش كېڭىشى ئۆتكۈزدى.

لیۇياۋغا كەلسەك، ئۇ جەڭ لى دەپمۇ ئاتىلاتتى، ئۇنىڭ يۈرتى دوڭلەيدىكى مۇپىك ئىدى، ئۇ نەسەب جەھەتتىن خەن خاندانلىقىغا مەنسۇپ بولۇپ، ئەمىر لیۇ چۇڭنىڭ جىيەنى، يەنجۇ ئايمىقىنىڭ بېگى لیۇ دەيىنىڭ ئىنىسى ئىدى؛ ئۇ تېگىدە ياخشۇ ئايمىقىنىڭ بېگى بولۇپ شۇچۇندا تۇرۇشلۇق بولسىمۇ، يەن شۇ تەرىپىدىن جىياڭدۇغا قوغلانغاچقا، چۇيئاغا كېلىپ ئورۇنلاشقانىدى. ئۇ سۇن سېنىڭ لەشكەر باشلاپ كەلگىنىنى ئاڭلاپ، دەرھال سەركەردىلىرىنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. سەركەردىلىرىدىن جاڭ يىڭ:

— مەن بىر توپ لەشكەر بىلەن نیۇجۇدا تۇرۇۋاتسام، 100 تۈمەن لەشكەر بولغاندىمۇ، يېڭىن كېلەلمەيدۇ، — دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرا - تۇرمايلا، ئاردىن بىر كىشى:

— مەن تۇرشاۋۇل قوشۇننى باشلاپ بېرىشنى خالايمەن! — دەپ تۇۋلىدى.

بۇ كىشى دوڭلەيدىكى خوڭشىيەنلىك تەيشى سى ئىدى. تەيشى سى بىيخەينى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرغاندىن كېيىن، كېلىپ لیۇ ياۋ بىلەن كۆرۈشۇپ، بۇنىڭ خىزمىتىدە قالغانىدى. بۇ كۈنى سۇن سېنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلاپ، تۇرشاۋۇل قوشۇن باشلاپ چىقىشقا رازلىق بىلدۇرگەنىدى. لیۇ ياۋ: سىز ھىلى ياش، سىزنى ئالىي سەركەردە قىلىشقا بولمايدۇ، ھازىرچە مېنىڭ يېنىمدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇڭ، دېدى.

تەيشى سى پەرىشان بولۇپ چىقىپ كەتتى. جاڭ يىڭ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ نیۇجۇغا كەلدى ۋە 10 تۈمەن جەڭدىن ئارتۇق ئاشلىق توپلاپ ساڭلارغا قاچىلاتقۇزدى. سۇن سې يېتىپ كەلگەندە، جاڭ يىڭ تېخ كۆتۈرۈپ چىقتى. ئىككى قوشۇن نیۇجۇ شاھىلىدا ئۇچراشتى. سۇن سې ئاتلىنىپ چىقتۇندى، جاڭ يىڭ ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىدى؛ خوڭ گەي چىقىپ جاڭ يىڭ بىلەن

تۆتۈشۈپ كەتتى. بىرنەچچە رەددى بەدەل ئۆتۈۋندى، ئۇشتۇمتۇتلا جاڭ يىگىتنىڭ لەشكەرلىرى پاتپاراق بولۇپ كەتتى، بۇ چاغدا كىشىلەر قارارگاھقا ئوت قويۇلۇپتۇ، دەپ خەۋەر قىلىشتى. جاڭ يىڭ ئالدىراپ لەشكەرلىرىنى چېكىندۈردى. سۇن سې لەشكەرلىرى بىلەن ئالغا بېسىپ كېلىپ، پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ چاپ - چاپقا چۈشتى. جاڭ يىڭ نيۈجۈنى تاشلاپ تاغ ئېچىگە قاچتى. بايا قارارگاھنىڭ ئارقىسىدىن ئوت قويغۇچىلار ئىككى جەسۇر سەركەردە ئىدى: بۇلارنىڭ بىرى — جيۈجياڭنىڭ شۇچۈن دېگەن يىرىدىن بولۇپ، ئىسىم - زاتى جياڭ چىن، يەنە بىر ئىسمى گۈڭ يى ئىدى، يەنە بىرى — جيۈجياڭنىڭ شياسەي دېگەن يىرىدىن بولۇپ، ئىسىم - زاتى جۇ تەي، يەنە بىر ئىسمى يۇ پىڭ ئىدى. بۇ ئىككى ئەزىمەت زامانىنىڭ پاراكەندىچىلىكى يۈزىسىدىن، ئادەم توپلاپ ياڭزىجياڭ دەرياسىدا بۇلاڭچىلىق بىلەن جان بېقىۋاتاتتى؛ سۇن سېنىڭ جياڭدۇڭدىن چىققان ئەزىمەت ئىكەنلىكىنى، دانىشمەن، پالۋانلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ئۇزۇندىن بېرى ئاڭلاپ كېلىۋاتاتتى، شۇڭا 300 دىن ئارتۇق ئادىمى بىلەن سۇن سېگە قوشۇلۇش ئۈچۈن ئالايىتەن كەلگەنىدى. سۇن سې ناھايىتى خۇش بولۇپ، ھەر ئىككىسىنى ئالدىنقى قوشۇن لەشكەربېشى قىلىپ تەينىلىدى. نيۈجۈدىكى ئاشلىق - تولۇك، قورال - ياراغ، ئەل بولغان 4000 دىن ئارتۇق لەشكەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆتكۈزۈۋالدى، ئاندىن كېيىن شېنتىڭغا قاراپ ئىلگىرىلىدى.

يىگىتلىگەن جاڭ يىڭ قايتىپ كېلىپ لیۇ ياۋ بىلەن كۆرۈشكەندە، لیۇ ياۋ غەزەپلىنىپ ئۆلتۈرمەكچى بولدى. بۇ چاغدا مەسلىھەتچىلەردىن زې رۇڭ، شۆ لى تىلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ياۋغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن لەشكەرلىرى بىلەن لىڭلىڭ شەھىرىگە ئەۋەتىلدى. لیۇ ياۋنىڭ ئۆزى لەشكەر باشلاپ شېنتىڭ داۋلىنىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە قارارگاھ قۇردى. سۇن سې داۋلىنىڭ

يۇقىرى تەرىپىگە قارارگاھ قۇردى. سۇن سې يەرلىك كىشىلەردىن:

— يېقىنراق تاغلاردا خەن خاندانلىقىنىڭ خانى گۈاڭ ژۇ ئۇچۇن سېلىنغان ئىبادەتخانا بارمۇ؟ — دەپ سۇرۇشتۇردى.

— داۋان ئۇستىدە ئىبادەتخانا بار، — دېدى يەرلىك ئادەملەر.

— بۇگۇن كېچە چۈشۈمدە گۈاڭ ژۇ خان مېنى كۆرۈشۈشكە چاقىردى، چىقنىپ دۇئا تەلەپ قىلىپ چۈشىمەن، — دېدى سۇن سې.

— بولماسمىكىن، داۋانىڭ تۆۋەن تەرىپى لىۇ ياۋنىڭ قارارگاھى، ئەگەر يوشۇرۇپ قويۇلغان لەشكەر بولسا، قانداق قىلىمىز؟ — دېدى باش مىرزا جاڭ جاۋ.

— ئۇلۇغلار ماڭا يار بولىدۇ، نېمىدىن قورقىمەن!؟ — دېدى سۇن سې ۋە جابدۇنۇپ نەيزە بىلەن ئاتقا مىندى، چېڭ پۇ، خۇاڭ گەي، خەن داڭ، جياڭ چىن، جۇ تەي باشلىق جەمئىي 13 ئاتلىق قارارگاھتىن چىقتى، داۋان ئېشىپ، ئىبادەتخانىغا بارغاندىن كېيىن خۇشبۇي كۆجە ـ ئىسرىق سالدى، دۇئا ـ تىلاۋەتتىن كېيىن، سۇن سې ئالدىغىراق بېرىپ تىزلىنىپ تۇرۇپ:

— ئەگەر مەن سۇن سې جياڭدۇڭدا ئىگىلىك تىكلەپ، مەرھۇم ئاتامنىڭ ئىشلىرىنى گۈللەندۈرەلىسەم، ئىبادەتخانىنى قايتىدىن ياسىتىپ، ھەر ۋاقىت دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈپ تۇرىمەن، — دەپ تىلاۋەت قىلدى.

دۇئادىن كېيىن ئىبادەتخانىدىن چىقتى ۋە ئاتقا مىنىپ سەركەردىلىرىگە:

— داۋاندىن ئېشىپ لىۇ ياۋنىڭ قارارگاھىغا قاراپ باقاي! — دېدى.

سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى بولماسمىكىن دەپ ئۇنىڭ

توسۇدى، سۇن سې ئۇنماستىن داۋانغا چىقىپ تۆۋەن تەرەپتىكى سەھرا، ئورمانلارغا قاردى. پايلاقچىلار بۇنى ئاللىقاچان لىيۇ ياۋغا خەۋەر قىلغانىدى. لىيۇ ياۋ:

— بۇ سۇن سېنىڭ ياۋنى ئازدۇرۇش تەدبىرى، قوغلاش يارىمايدۇ، — دېدى.

— مۇشۇ پەيتتە سۇن سېنى تۇتماي قايسى ۋاقىتنى كۈتمەكچىدۇق، — دېدى تەيشى سى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ۋە لىيۇ ياۋنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتمەستىنلا جابدۇنۇپ نەيزە ئېلىپ ئاتلاندى، ئۇ قارارگاھىدىن چىقىۋېتىپ:

— جەنگىرى بارلار ماڭا ئەگەشسۇن! — دەپ توۋلىدى.

سەركەردىلەر قوزغالمىدى. پەقەت بىرگىنە ياش سەركەردە:

— تەيشى سى چىن پادىشاھ ئىكەن! مەن ھەمدەملىشەي! — دەپ ئېتىنى قامچىلاپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. باشقا سەركەردىلەر كۆلۈشكىنىچە قالدى.

سۇن سې خېلىغىچە قاراپ، ئەمدىگىنە ئېتىنى قايتۇرۇپ داۋاندىن چۈشۈۋاتاتتى، داۋان ئۈستىدىن:

— سۇن سې، قاچما! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. سۇن سې ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارىسا، ئىككى ئاتلىقنىڭ ئۇچقاندەك كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. سۇن سې 13 ئاتلىقنى قاتار سەپ قىلىپ تىزدى ۋە نەيزىسىنى ئېگىزلىنىڭ ئۈستىگە توغرىسىغا قويۇپ داۋان تۈۋىدە كۈتۈپ تۇردى، تەيشى سى:

— سۇن سې دېگەن قايسىڭلار؟ — دەپ توۋلىدى.

— ئۆزۈڭ كىم؟ — دەپ سورىدى سۇن سې.

— مەن دۆڭلەيلىك تەيشى سى بولىمەن، مەخسۇس سۇن سېنى تۇتقىلى كەلدىم، — دېدى تەيشى سى.

— مانا مەن، ئىككىلىڭلار كەلسەڭلەرمۇ قورقمايمەن، ئەگەر سەنلەردىن قورقسام، سۇن سې بولماي قالاي! — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ھەممىڭلەر كەلسەڭلەرمۇ قورقمايمەن! — دېدى تەيشى سى ۋە نەيزىسىنى ئوينىتىپ توپتوغرا سۇن سېگە ئات قويدى. سۇن سېمۇ تىغ كۆتۈرۈپ ئېتىلدى، ئىككى ئات بىر - بىرگە روبىرو كەلدى، ئاردا 50 رەددى بەدەل ئۆتۈلدى، يېڭىش - يېڭىلىش ئايرىلمىدى. چېكىپ پۇ قاتارلىقلار كۆڭۈللىرىدە ئاپىرىن ئوقۇشتى. تەيشى سى سۇن سېنىڭ نەيزىۋازلىق ماھارىتى ئۇستۇن بولۇپ، ھېچ چاندۇرمايدىغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، يالغاندىن يېڭىلىپ قاچقان تەرزگە كىرىۋېلىپ سۇن سېنى ئەگەشتۈرۈپ ماڭدى. تەيشى سى كونا يول بىلەن داۋانغا چىقماستىن، ئايلىنىپ تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى. سۇن سې قوغلاپ كېلىپ:

— قاچقان نوچى ئەمەس! — دەپ توۋلىدى.

تەيشى سى كۆڭلىدە «بۇ يەردە ئېلىشسام، ئۇنىڭ 12 ئادەمى بار. مەن يالغۇز، ئۇنى تۇتۇۋالغان ھالەتتىمۇ، ئادەملىرى قۇتۇلدۇرۇپ كېتىدۇ. يەنە بىرئاز قوغلىسۇن، قېچىپ كېتەلمەيدىغان يەرگە بارغاندا، ئاندىن قول سالاي» دەپ ئويلىدى - دە، ئېلىشا - ئېلىشا قېچىۋەردى. سۇن سې رەقىبىنى قولدىن بەرگۈسى كەلمەي تاكى بىر تۇزلىڭ يەرگە بارغۇچە قوغلاپ باردى. تەيشى سى ئارقىغا ئۆرۈلۈپ يەنە ئېلىشتى ۋە يەنە 50 رەددى بەدەل ئۆتتى، بۇ چاغدا، سۇن سې بىر نەيزە ئۇرۇۋېدى، تەيشى سى ئەپچىللىك بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، سۇن سېنىڭ نەيزىسىنى قىسىۋالدى - دە، ئۆز نەيزىسىنى سۇن سېگە سانجىدى، سۇن سېمۇ ئۇستىلىق بىلەن نەيزە زەربىسىدىن ئۆزىنى ئېچقىتىپ، تەيشى سىنىڭ نەيزىسىنىمۇ قىسىۋالدى. ھەر ئىككىسى تەڭلا كۈچەپ نەيزىلىرىنى تارتىشۋېدى، ئاتلىرىدىن يىقىلىپ چۈشتى ۋە ئاتلىرىنىڭ قايىان كېتىپ قالغانلىقىلىرىنىمۇ كۆزەلمەي قېلىشتى. ئىككىسى نەيزىلىرىنى تاشلاپ ياقا سىقىشىپ مۇشتلىشىپ كەتتى، ئۇستىلىرىدىكى جەڭ كىيىملىرى

تىتىلىپ جۇل - جۇل بولۇپ كەتتى. سۇن سې چاققانلىق قىلىپ تەيشى سىنىڭ دۇمبىسىدىكى قىسقا يالمانىنى سۇغۇرۇۋالدى، تەيشى سىمۇ سۇن سېنىڭ دۇبۇلغىسىنى ئېلىۋالدى. سۇن سې يالمىنى بىلەن بىر سېلىۋىدى، تەيشى سى دۇبۇلغىنى قالقان قىلىۋالدى. ئەنە شۇنداق جىددىي بىر پەيتتە ئارقىدىن سۇرەن - چۇقان ئاڭلاندى. بۇ لىيۇ ياۋنىڭ ھەمدەمگە كەلگەن لەشكەرلىرى بولۇپ، 1000 دىن ئارتۇقراق ئىدى. سۇن سې ئالاقزادە بولۇپ تۇرۇشىغا چېڭ پۇ باشلىق 12 ئاتلىقمۇ چېپىپ يېتىپ كەلدى. سۇن سې بىلەن تەيشى سى بىر - بىرىنى قويۇپ بېرىشتى. تەيشى سى ئۆز لەشكەرلىرى ئىچىدىن ئات ۋە نەيزە ئېلىپ قايتىدىن كەلدى. سۇن سېنىڭ ئېتىنى چېڭ پۇ تۇتۇۋېلىپ يېتىلەپ كەلگەندى، سۇن سېمۇ نەيزىسىنى ئېلىپ ئاتلاندى. لىيۇ ياۋنىڭ 1000 دىن ئارتۇق لەشكىرى بىلەن چېڭ پۇ باشلىق 12 ئاتلىق قۇچاقلاشما جەڭگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇلار چاپ - چاپ بىلەن شىڭتىڭ داۋىنىنىڭ ئاستىغا يېتىپ كەلدى. «چاپ - چاپ!» دېگەن ئاۋازلار يېتىپ كېلىش بىلەن تەڭ جۇ يۈي لەشكەر باشلاپ كەلدى. لىيۇ ياۋ ئۆزى چوڭ قوشۇن بىلەن داۋاندىن چاپ - چاپ قىلىپ چۈشۈپ كەلدى، زاۋال ۋاقتى بولاي دېگەندە شىددەتلىك بوران چىقىپ، قاتتىق يامغۇر ياغدى، شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككى تەرەپ ئۆز لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى.

ئەتىسى سۇن سې لىيۇ ياۋنىڭ قارارگاھى ئالدىغا لەشكەر باشلاپ كەلدى، لىيۇ ياۋمۇ لەشكەر باشلاپ چىقتى. سۇن سې ئۆز قوشۇنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ، تەيشى سىنىڭ يالمىنىنى نەيزىسىنىڭ ئۇچىغا ئىلىۋېلىپ، لەشكەرلىرىگە: «ئەگەر تەيشى سى تېز قاچمىغان بولسا، نەيزىدە ئۆلگەن بولاتتى!» دەپ توۋلانقۇزدى. تەيشى سىمۇ ئۆز قوشۇنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ، سۇن سېنىڭ دۇبۇلغىسىنى نەيزىسىگە ئىلىۋېلىپ سەپ ئالدىدا پۇلاڭلىتىپ لەشكەرلىرىگە: «سۇن سېنىڭ بېشى مانا بۇ

يەردە!» دەپ توۋلاتقۇزدى. ھەر ئىككى قوشۇن سۇرەن - چۇقان كۆتۇردى، بىر تەرەپ ئۆزىنى يەڭدۇق دېسە، يەنە بىر تەرەپ ئۆزىنى كۈچلۈك دەپ توۋلاشتى. ئەنە شۇ چاغدا تەيشى سى ئاتلىق مەيدانغا چۈشۈپ، سۇن سېنى يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ ئېلىشىشقا چاقىردى. سۇن سې جەڭگە تەمشىلۈبدى، چېكىپ پۇ:

— تەقسىر! سىلى جۇۋۇمىسىلا، مەن تۇتۇپ كېلىمەن، — دېدى - دە، مەيدانغا چۈشتى.

— سەن مېنىڭ تەڭدىشىم ئەمەس، سۇن سې كەلسۇن! — دېدى تەيشى سى.

چېكىپ پۇ دەرغەزەپ بولۇپ نەيزىسىنى ئوينىتىپ تەيشى سىغا ئېتىلدى. ئىككى ئات روبىرو بولدى، ئاردا 30 رەددى بەدەل ئۆتۈلۈۋدى، لېيۇ ياۋ جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يېغىۋالدى.

— مەن بۇ ئوغرى سەركەردىنى تۇتاي دەۋاتسام، نېمە ئۈچۈن قوشۇننى يېغدىلا؟ — دېدى تەيشى سى.

— كىشىلەرنىڭ ئەكەلگەن خەۋىرىگە قارىغاندا، جۇ يۇي لەشكەر باشلاپ چۈيئاغا تېگىپتۇ، يەنە لۇجياڭنىڭ سۇڭزى دېگەن يېرىدىن بولغان چېن ۋۇ، يەنە بىر ئىسمى زى لېي دېگەن ئادەم جۇ يۇيگە بولۇشۇپ شەھەرگە كىرگۈزۈپتۇ. مېنىڭ ئۆيۈم ۋە ئىگىلىكىم قولدىن كېتىپتۇ. ئەمدى بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرۇش يارىمايدۇ، مولىكىغا بېرىپ شۇ لى، زې رۇڭلارنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ چۈيئاغا ھەمدەمگە بارايلى، — دېدى لېيۇ ياۋ. تەيشى سى لېيۇ ياۋ قوشۇنى بىلەن چېكىندى. سۇن سې قوغلىماي، ئۆز قوشۇننى يېغىۋالدى. باش مىرزا جاڭ جاۋ:

— ياۋ لەشكەرلىرى جۇ يۇينىڭ چۈيئانى ئېلىشى بىلەن جەڭ قىلىشقا رايى بارماي كېتىشتى، بۇگۈن كېچە ياۋ قارارگاھىغا تېگىش قىلىشنىڭ ياخشى پەيتى، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

سۇن سې ماقۇل بولدى. بۇ كېچىسى سۇن سې لەشكەرلىرى بەش تارامغا بۆلۈنۈپ، توپتوغرا يېرىنىپ باردى. لېيۇ ياۋ

لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، ھەر تەرەپكە پىتىراپ قاچتى. تەيشى سى يالغۇز توسۇيالمايۋ، بىرنەچچە ئون ئاتلىقنى باشلاپ كېچىلەپ جېڭشيەن ناھىيىسىگە قاچتى.

سۇن سې يەنە چېن ژۇنىڭ ياردىمىگە ئىگە بولدى. چېن ژۇنىڭ بويى يەتتە چى بولۇپ، چىرايى سېرىق، كۆزى قىزىل، ئەپت ـ بەشىرىسى غەلىتە بىر ئادەم ئىدى. سۇن سې بۇ ئادەمنى ئىنتايىن ياخشى كۆرۈپ، لەشكەربېشىلىققا، تۇرشاۋللۇققا تەيىنلەپ، شۆ لىگە سالدى. چېن ژۇ بىرنەچچە ئون ئاتلىق بىلەن ياۋ سېپىگە بۆسۈپ كىرىپ، 50 تىن ئارتۇق كىشىنىڭ كاللىسىنى ئالدى. شۆ لى قوۋۇقنى تاقىۋېلىپ چىقىپ ئېلىشىشقا پېتىنالمىدى. سۇن سې ھەدەپ شەھەر سېپىلىغا تېگىشىۋاتقىنىدا، توساتتىن لىيۇ ياۋنىڭ زې رۇك بىلەن قوشۇلۇپ نيۇجۇنى ئېلىشقا كېتىشكەنلىكلىرى ھەققىدە ئۇچۇر كەلدى. دەرغەزەپ بولغان سۇن سې شەخسەن ئۆزى نيۇجۇغا لەشكەر تارتتى. لىيۇ ياۋ، زې رۇك ئىككىسى ئاتلىنىپ ئاجىگە چىقتى.

— مەن بۇگۈن بۇ يەرگە يېتىپ كەلدىم، نېمە ئۈچۈن ئەل بولمايسىلەر؟ — دېدى سۇن سې.

لىيۇ ياۋنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان بىر ئادەم نەيزىسىنى ئوينىتىپ ئات چاپتۇرۇپ مەيدانغا چۈشتى، بۇ سەركەردە يۇي مى ئىدى؛ سۇن سې ئۇچ رەددى بەدەل ئېلىشماستىلا يۇي مىنى تىرىك تۇتۇۋېلىپ، ئېتىنى قايتۇرۇپ ئۆز سېپىگە قايتتى. لىيۇ ياۋنىڭ سەركەردىلىرىدىن فەن نېڭ يۇي مىلىنىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، نەيزىسىنى ئوينىتىپ قوغلاپ كەلدى. ئۇ ئەمدىلا نەيزىسىنى سۇن سېنىڭ دۇمبىسىگە سالاي دەپ تەمشىلىشىگە، سۇن سېنىڭ سېپىدىكى لەشكەرلەر:

— ئارقىڭىزدا قەستلىگۈچى بار، دىققەت! — دەپ توۋلاپ كېتىشتى.

سۇن سې ئارقىغا ئۆرۈلۈپ، فەن نېڭنىڭ ئېتىنى يېتىپ

كېلىپ قالغانلىقىنى كۆردى ـ دە، قاتتىق بىر توۋلىۋىدى، ئاۋازى گۈلدۈرمامىدەك چىقىپ كەتتى. فەن نېڭ قورقۇپ كېتىپ ئاتتىن ئوڭدىسىغا يىقىلىپ بېشى يېرىلىپ ئۆلدى. سۇن سې نىشان تۇغىنىڭ ئاستىغا كېلىپ، قولتۇقىغا قىسىۋالغان يۇي مىنى تاشلىدى، قارىسا ئۇ سىقىلىپ ئۆلۈپتۇ. هايت ـ هۇيت دېگۈچە بىر سەركەردىنى قىسىپ، يەنە بىر سەركەردىنى ۋارقىراپ ئۆلتۈرۈپ قويدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئادەملەر سۇن سېنى «كىچىك دوكەر» دەپ ئاتىشىدىغان بولدى.

شۇ كۈنى لىيۇ ياۋ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، ئادەملىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى سۇن سېگە ئەل بولدى. بۇ جەڭدە سۇن سې 1 تۈمەندىن ئارتۇق كاللىنى قىلىچتىن ئۆتكۈزدى. لىيۇ ياۋ بىلەن زې رۇڭ لىيۇ بياۋدىن پاناھ تىلەپ يۇيجاڭغا كەتتى. سۇن سې لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ، قايتىدىن مولىڭغا تېگىش قىلدى، شەخسەن ئۆزى شەھەر سېپىلىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، شۇي لىنى ئەل بولۇشقا چاقىردى. سېپىلدىن ئوغرىلىقچە ئېتىلغان ئوق سۇن سېنىڭ سول پۇتىغا تېگىپ، ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى. سەركەردىلىرى ئۇنى تېزلىكتە قۇتۇلدۇرۇۋېلىپ، قارارگاھقا ئاپىرىپ قويدى. ئاندىن ئوقنى تارتىۋېلىپ، شىپابەخش دورىلار بىلەن مايلاپ قويۇشتى. سۇن سې سەركەردىلىرىگە:

ـ مېنى يالغاندىن ئوق زەربىسى بىلەن ئۆلدى دەپ جاكارلاڭلار، ـ دەپ بۇيرۇدى.

قوشۇندا ماتەم تۇتۇلدى، هەممە بىر دەك قوزغىلىشتى. شۆ لى سۇن سېنىڭ ئۆلگەن خەۋىرىنى ئاڭلاپ، كېچىچە شەھەردىكى لەشكەرلىرىنى ئېلىپ شىرمەت سەركەردىلىرىدىن بولغان جاڭ يىڭ، چېن خېڭلار بىلەن شەھەردىن چىقىپ چاپ ـ چاپقا ئۆتتى. توساتتىن يوشۇرۇپ قويۇلغان لەشكەرلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن بىراقلا چىقىپ كەلدى. سۇن سې ئالدىغا چىقىپ:

ـ يىگىت سۇن سې مانا بۇ يەردە! ـ دەپ ۋارقىرىدى.

لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى قورقۇشىدا نەيزە - قىلىچلىرىنى تاشلاپ يەرگە تىزلاندى. سۇن سې بىرمۇ ئادەمنى ئۆلتۈرمەڭلار، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. جاڭ يىڭ ئارقىغا قېچىۋىدى، چېن ۋۇ بىر نەيزە سانجىپ ئۇنى ئۆلتۈردى. چېن خېڭ جاڭ چىننىڭ ئوقىدا ئۆلدى. شۆ لى لەشكەرلەر مالىمانى ئىچىدە ئۆلدى. سۇن سې مولىڭغا كىرىپ ئاھالىنى ئەمىن قىلدى؛ تەيشى سىنى تۇتۇش ئۈچۈن لەشكەرلىرىنى جىڭشيەن ناھىيىسىگە يۆتكىدى.

تەيشى سىغا كەلسەك، ئۇ 2000 دىن ئارتۇق لەشكەر توپلاپ ھەم بۇرۇنقى قىسىملىرىغا قوشۇپ لىيۇ ياۋنىڭ قىساسىنى ئېلىشقا كەلمەكچى بولۇپ تۇراتتى. سۇن سې جۇ يۇي بىلەن تەيشى سىنى تىرىك تۇتۇش تەدبىرى ئۈستىدە كېڭەشتى. جۇ يۇي شەھەرگە ئۈچ تەرەپتىن تېگىش قىلىپ، پەقەت كۈنچىقىش قوۋۇقنى چىقىپ كېتىش ئۈچۈن بوش قويۇشقا؛ شەھەردىن 25 چاقىرىم يىراقلىقتا ئۈچ تەرەپكە لەشكەر مۆكتۈرۈپ قويۇشقا؛ تەيشى سىنىڭ ئۆزى ۋە ئېتى ھارغىن ھالدا بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندە قولغا چۈشۈرۈشكە بۇيرۇق بەردى. تەيشى سىنىڭ توپلىغان لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى تاغلىقلار ئىدى، تەرتىپنى بىلمەيتتى، جىڭشيەن ناھىيىسىنىڭ سېپىلى ئانچە ئېگىز ئەمەس ئىدى. شۇ كېچىسى، سۇن سې چېن ۋۇنى كالتە كىيىم كىيىپ خەنجەر بىلەن سېپىلغا چىقىپ ئوت قويۇشقا بۇيرۇدى. تەيشى سى سېپىلغا تۇتاشقان ئوت يانغىنىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئاتلىنىپ كۈنچىقىش قوۋۇقتىن قاچتى، ئارقىدىن سۇن سې لەشكەرلىرى بىلەن قوغلاپ ماڭدى. تەيشى سى قېچىۋەردى، قوغلاپ كېلىۋاتقان لەشكەرلەر 30 چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ كېلىپ، ئاندىن كېيىن توختاپ قالدى، تەيشى سى 50 چاقىرىم ماڭغاندىن كېيىن ئۆزىمۇ، ئېتىمۇ ھاردى، ئەنە شۇ ۋاقتىدا قومۇشلۇقتىن سۈرەن - چۇقان كۆتۈرۈلدى، تەيشى سى قاچماقچى بولۇۋاتقاندا، ئىككى تەرەپتىن تاشلانغان سالغا ئۇنىڭ ئېتىنى يىقىتتى، ئۆزىنى

تېرىك تۇتۇۋېلىپ، قارارگاھقا ئېلىپ كېلىشتى، سۇن سې تەيشى سىنىڭ تۇتۇپ كېلىنگەنلىكىنى بىلىپ، شەخسەن ئۆزى چىقىپ لەشكەرلىرىنى توۋلاپ تارقىتىۋەتتى ـ دە، ئۆز قولى بىلەن تەيشى سىنى بەنتتىن بوشاتتى ۋە تەيشى سىنگە ئۆز كىيىملىرىنى كىيگۈزۈپ، بارگاھقا باشلاپ كىردى ۋە ئۇنىڭغا:

ـ جانابىڭىز ھەقىقىي يىگىتسىلەر، لىيۇ ياۋغا ئوخشاش پەمسىز تەنتەكلەر سىزدىن ئالىي سەركەردە سۈپىتىدە لايىقىدا پايدىلانمىغانلىقى ئۈچۈن، مانا مۇشۇنداق يېڭىلىشكە ئۇچرىدىڭىز، ـ دېدى.

تەيشى سى سۇن سېنىڭ بۇ قەدەر قەدىرلىگىنىنى كۆرۈپ شۇئان ئەل بولدى.

سۇن سې تەيشى سىنىڭ قولىنى تۇتقىنىچە كۈلۈپ تۇرۇپ:

ـ شېنىتىڭدا ئېلىشقان ۋاقتىمىزدا، جانابىڭىز ئەگەر مېنى تۇتۇۋالغان بولسىڭىز، زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزەمتىڭىز؟ ـ دەپ سوراندى.

ـ بىز نېمە دېگىنى بولمايدۇ، ـ دەپ جاۋاب بەردى تەيشى سىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

سۇن سې قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە بارگاھقا باشلاپ كىرىپ، تۆرگە ئولتۇرغۇزدى ۋە كاتتا مەربىگە ـ سورۇن تەييارلىتىپ، ئۇنى ياخشى كۈتتى. تەيشى سى:

ـ لىيۇ ياۋ يېڭىلدىن يېڭىلدى، لەشكەرلەر ھازىر خىلمۇخىل ئويدا، مەن قالدۇق لەشكەرلەرنى يىغىپ كېلىپ جانابلىرىغا ھەمدەملەشسەم دەيمەن. بىلمىدىم، ماڭا ئىشەنچلىرى قانداقكىن؟ ـ دېدى.

ـ بۈمۈ مېنىڭ ئارزۇيۇم، ئەمىسە بۇگۈن ۋەدىلىشەيلى، ئەتە چۈشتە جانابىڭىز قايتىپ كېلەرسىز، ـ دېدى سۇن سې ئورنىدىن تۇرۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ.

تەيشى سى ۋەدە قىلىپ چىقىپ كەتتى.

تەيشى سەمۇ شۇ كەتكىنىچە ئىككىنچىلەپ كەلمەيدۇ، دېيىشتى سەركەردىلەر. تەيشى سى ئىناۋەت، ۋېجدان ئەھلى، مەندىن يۈز ئۆرۈمەيدۇ، دېدى سۇن سې.

كۆپچىلىك ئىشەنمىدى. ئەسلى چوش ۋاقتىنى بەلگىلەش ئۈچۈن قارارگاھ ئالدىغا خادا تىكىلدى. دەل چوش ۋاقتىدا 1000 دىن ئارتۇق ئادەم بىلەن تەيشى سى قارارگاھ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. سۇن سې بەك خۇرسەن بولدى، كۆپچىلىكمۇ سۇن سېنىڭ ئادەم تونۇيدىغانلىقىغا قايىل بولدى. شۇنداق قىلىپ سۇن سې توپلانغان بىرنەچچە تومەن لەشكەر بىلەن جياڭدۇڭغا چوشتى، ئاھالىنى ئەمىن قىلىپ خەلقتىن ھال سورىدى. نۇرغۇنلىغان كىشىلەر سۇن سېگە قوشۇلدى، شۇنىڭدىن باشلاپ جياڭدۇڭ خەلقى سۇن سېنى «سۇن ئەزىمەت» دەپ ئاتىشىدىغان بولدى.

سۇن ئەزىمەت لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىسا، ياۋ لەشكەرلىرى قورقىنىدىن يۈرەكلىرى پوكۇلداپ قاچىدىغان بولدى. سۇن سې لەشكەرلىرىنىڭ قەدىمى يەتكەن جايدا بىرەرمۇ ئادەم تالانماس، ئىت ۋە توخۇلارمۇ ئۇركۈتۈلمەس ئىدى، ئاھالە مەمنۇن بولغانلىقى ئۈچۈن، كالا ۋە مەي ئېلىپ كېلىپ لەشكەرلەرگە ھەدىيە قىلىدى. بۇنىڭغا بەدىلگە سۇن سې ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇن ئىنئام بەردى. شۇنداق قىلىپ خۇشاللىق سادالىرى ھەممە يەرنى قاپلىدى. لىيۇ ياۋنىڭ كونا لەشكەرلىرىدىن قالغانلار دېگەنلەر ئېلىپ قېلىندى. قېلىشنى خالىمىغانلارغا ئىنئام بېرىلىپ يۇرتلىرىغا ئىشلەشكە قايتۇرۇلدى. پۈتۈن چاڭجياڭنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكىلەر سۇن سېگە ئاپىرىن ئوقۇشتى، ئۇنىڭ لەشكىرىي كۈچى ئۇلغايدى.

سۇن سې ئانىسى، تاغىسى ۋە ئىنىلىرىنى چۈيئاغا قايتۇرۇپ كەلدى. ئىنىلىرىدىن سۇن چۈەننى جۇتەي بىلەن شۇەنچېڭ شەھىرىنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى لەشكەرلىرى بىلەن ۋۇجۇن

ئايمىقىنى ئېلىشقا تۆۋەن تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

بۇ ۋاقىتلاردا يەن بەيخۇ دېگەن ئۆزىنى «كۇنچىقىشتىكى ۋۇ بەگلىكىنىڭ دې ۋاڭى» دەپ جاكارلاپ، ۋۇجۇن ئايمىقىدا تۇراتتى. ۋۇچېڭ، جياشىڭ قاتارلىق جايلارنى ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردىلىرى ساقلايتتى. سۇن سې لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان يەن بەيخۇ ئۇلارنى قېچىپاۋ كۆۋرۈكىدە توسۇۋېلىش ئۈچۈن ئىنىسى يەن يۈينى لەشكەر باشلاپ چىقىشقا بۇيرۇدى. يەن يۈي قېچىپاۋ كۆۋرۈكىدە قىلىچىنى ئېگىرىگە كۈندىلەك قويۇپ قاراپ تۇردى. بۇ ئەھۋال بارگاھ قوشۇنغا مەلۇم قىلىندى. سۇن سې ئۆزى مەيدانغا چۈشمەكچى بولدى.

— باش سەركەردە، ئۇچ قوشۇنىڭ تەقدىرى سىلىگە باغلىق، قاراقچى ـ ياۋغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ. ئۆزلىرىنى ئايىسىلا، — دېدى جاڭ خۇك مەسلىھەت بېرىپ.

— ئۇستازىمنىڭ سۆزى، — دېدى سۇن سې رەھمەت ئېيتىپ، — ببباھا مەسلىھەتتۇر، ئەمما تاشبوران ئوقلىرىغا قارشى ئۆزۈم چىقىپ بەرمىسەم، سەركەردە ـ لەشكەرلەر گېپىمگە كىرمەسمىكىن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ خەن داڭنى چىقىپ ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. خەن داڭ كۆۋرۈككە يېتىپ بارغۇچە، جياڭ چىن، چېن ۋۇلار ئاللىقاچان بىر كىچىك كېمە بىلەن دەريا بويلاپ كۆۋرۈككە يېتىپ كەلدى، ئوقيالىرى بىلەن قىرغاقتىكى لەشكەرلەرنى يېقىتىپ، ئىككىيلەن قىرغاقتا ئۇچقاندەك ئېتىلىپ چىقىپ چاپ ـ چاپقا كىرىشىپ كەتتى. يەن يۈي چېكىنىپ قاچتى. خەن داڭ لەشكەر باشلاپ تاچاڭمېن قوۋۇقىغىچە چاپ ـ چاپ قىلىپ باردى. قاراقچىلار چېكىنىپ شەھەرگە كىرىۋالدى. سۇن سې لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن باراۋەر ئىلگىرىلەپ،

ۋۇچېڭ شەھىرىنى قامال قىلدى. قامال ئۈچ كۈن داۋام قىلغان بولسىمۇ، جەڭ قىلىشقا ھېچكىم چىقمىدى. سۇن سې لەشكەرلىرىنى چاڭمېن قوۋۇقىنىڭ تېشىغا باشلاپ كېلىپ، ئەل بولۇش يارلىقىنى ئېلان قىلدى. بولۇڭلار، دەپ سېپىل ئۈستىدىكى بىر مۇئاۋىن سەركەردە سول قولى بىلەن بىر لىمنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ئوڭ قولى بىلەن سېپىل ئاستىدىكىلەرنى ئىشارە قىلغىنىچە ئاغزىنى بۇزغانىدى، تەيشى سى دەررۇ كامانىنى قولىغا ئېلىپ ئوقياسىنى بەتلىدى ـ دە، سەركەردە ـ لەشكەرلەرگە قاراپ:

— بۇ بەتبەختنىڭ سول قولىنى ئوقيارىم بىلەن بەنت قىلىشىمنى قاراڭلار! — دېدى ـ دە، كامانىنى بوشاتتى، دېگەندەك ئوق بېرىپ ئۇنىڭ سول قولىنى تېشىپ ئۆتۈپ لىمغا مىخلىۋەتتى. بۇنى كۆرگەن سېپىل ئۈستىدىكى ۋە ئاستىدىكىلەر بارىكاللا دەۋەتتى. ھېلىقى مىخلانغان كىشىنى ئەتراپىدىكىلەر سېپىل ئاستىغا ئېلىپ چۈشۈپ كەتتى. يەن بەيخۇ ئىنتايىن چۆچۈگەن ھالدا:

— قارشى تەرەپ قوشۇنىدا مۇنداق ئادەملەر تۇرسا، قانداق تەڭ كېلەلەيمىز! — دېدى ـ دە، سۈلھى توغرۇلۇق كېڭەش قىلدى. ئەتىسى ئۇ يەن يۇينى سۇن سې ھۇزۇرىغا سۈلھى ئۈمىدى بىلەن چىقاردى. سۇن سې يەن يۇينى ئۆز بارگاھىغا تەكلىپ قىلىپ مېھمان قىلدى. ئىچكۈلۈك تازا قىزىپ تەڭشەلگەندە، سۇن سې يەن يۇيگە قاراپ:

— ئاغىڭىزنىڭ نىيىتى قانداقكىن؟ — دەپ سورىدى.

— سەركەردە جانابلىرى بىلەن جياڭدۇڭنى تەڭ بۆلۈشسەك دېگەن نىيەتتە، — دېدى يەن يۇي.

— ھۇ، نەسلى پەس مۇناپىقلار، تېخى مەن بىلەن تەڭ بولماقچىمۇ! — دېدى سۇن سې دەرغەزەپ بولۇپ ۋە يەن يۇينى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى. يەن يۇيمۇ شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ

ئورنىدىن تۇرۇشىغا سۇن سې ئېتىلىپ بېرىپ، شەمشەر تىقتى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى كېسىۋېلىپ شەھەرگە ئەۋەتتى. يەن بەيخۇ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ، شەھەرنى تاشلاپ قاچتى.

سۇن سې لەشكەر تارتىپ قوغلىدى، خۇاڭ گەي جياشىڭنى، تەيشى سى ژۇچىڭنى ئالدى. شۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە ئايماق تىنچىدى. يەن بەيخۇ يول بويى بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈيخاڭغا كەلگىنىدە، يەرلىكلەردىن لىڭ ساۋ دېگەن كىشى يېزا خەلقىگە باشچىلىق قىلىپ يەن بەيخۇ بىلەن ئېلىشتى، يەن بەيخۇ يېڭىلىپ خۇيجىغا قاچتى. لىڭ ساۋ ئاتا - بالا ئىككىسى سۇن سېنى كۇتۇۋالدى. سۇن سې بۇلارنى سەپەر لەشكەربېشى قىلىپ تەيىنلىدى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ دەريادىن ئۆتتى، يەن بەيخۇ قاراقچىلارنى توپلاپ شىجىن كېچىكىگە ئورۇنلاشتۇرغانىدى، چېڭ پۇ بىلەن ئېلىشىپ يېڭىلگەندىن كېيىن، كېچىلەپ خۇيجىغا يېتىپ باردى.

خۇيجى ھاكىمى ژاڭ لاڭ يەن بەيخۇنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ چىقماق بولۇۋىدى، ئارىدىن بىرى چىقىپ:

— بولماسمىكىن، سۇن سېنىڭ قوشۇنى ھەق - ئادالەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان قوشۇن، يەن بەيخۇنىڭ قوشۇنى زورلۇق - زومبۇلۇق قىلغۇچى قوشۇن. يەن بەيخۇنى تۇتۇپ سۇن سېگە سوۋغا قىلغان تۇزۇك، — دېدى.

بۇ ئادەم خۇيجىنىڭ يۇيياۋ دېگەن يېرىدىن بولۇپ، ئىسىم - زاتى يۇي فەن، يەنە بىر ئىسمى جۇڭ شياڭ ئىدى، ئەلھال ئۇ ئايماق مەنسەپدارلىرىدىن ئىدى. ژاڭ لاڭ غەزەپلىنىپ ئۇنى سىلكىۋەتتى، يۇي فەن ئاھ چەككەن پېتى چىقىپ كەتتى. ژاڭ لاڭ لەشكەر باشلاپ چىقىپ، يەن بەيخۇغا قوشۇلۇپ، لەشكەرلىرىنى شەنيىن دالاسىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئىككى قوشۇن سەپ تارتىپ سەپراس بولدى. سۇن سې ئاتلىنىپ چىقىپ ژاڭ لاڭغا قاراپ:

— مەن ھەق — ئادالەت ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ چىقىپ جېجياڭنى تىنچىتىشقا كەلسەم، سەن نېمە ئۈچۈن قاراقچىلارغا يانتاياق بولىسەن؟! — دېدى.

— سەن ئاچكۆز ئىكەنسەن! ۋۇجۇن ئايمىقىنى ئىگىلەپ بولۇپ، يەنە كۈچ بىلەن يەرلىرىنى قوشۇۋېلىش ئۈچۈن تەۋەيىمگە بېسىپ كىردىڭ! بۇگۈن مەن مەخسۇس يەن بەيخۇ ئۈچۈن قىساس ئالماقچىمەن! — دېدى ۋاڭ لاڭ ئاغزىنى بۇزۇپ.

سۇن سې دەرغەزەپ بولۇپ ئېلىشىشقا چىقماقچى بولۇپ تۇرغاندا تەيشى سى ئاللىقاچان مەيدانغا چۈشۈپ كەتتى. ۋاڭ لاڭمۇ ئات دېۋىتىپ كېلىپ قىلىچىنى ئوينىتىپ مەيدانغا چۈشتى — ده، تەيشى سى بىلەن ئېلىشىپ كەتتى، بىر نەچچە رەددى بەدەل ئۆتمەيلا ۋاڭ لاڭنىڭ سەركەردىلىرىدىن جۇ شىن بولۇشۇش ئۈچۈن جەڭگە ئېتىلىپ چىقتى، سۇن سېنىڭ سېپىدىن خۇاڭ گەي ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ جۇشىن بىلەن تۆتۈشۈپ كەتتى. ھەر ئىككى تەرەپتىن چېلىنغان ناغرا ئەتراپىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى، ئارىدا ناھايىتى قاتتىق ئېلىشىش بولدى. نۇرغۇن باشلار كېسىلدى، بىر دېنىلا ۋاڭ لاڭنىڭ سېپىنىڭ ئارقىسى بۇزۇلدى، بىر توپ لەشكەر ئارقىدىن كېلىپ تەگكەنىدى، ۋاڭ لاڭ قاتتىق چۆچۈپ، دەرھال ئېتىنى قايتۇرۇپ ئېتىلىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئارقىدىن كەلگەن بۇ قوشۇن ئەسلىدە جۇ يۇي بىلەن چېن پۇنىڭ باشچىلىقىدا يان تەرەپتىن بۆسۈپ چىقىپ چاپ — چاپ قىلىپ كەلگەن لەشكەرلەر ئىدى. شۇنداق قىلىپ ۋاڭ لاڭ ئالدى ۋە ئارقا تەرەپتىن قىسماققا ئېلىنىدى. ۋاڭ لاڭ ئاجىزلىق قىلىپ كۆپ لەشكەرگە تەڭ كېلەلمىدى. نىھايەت يەن بەيخۇ، جۇ شىنلار بىلەن زورغا بىر قانلىق يول ئېچىپ، قېچىپ شەھەرگە كىرىۋالدى — ده، ئاسما كۆۋرۈكنى كۆتۈرۈۋېتىپ شەھەر قوۋۇقىنى مەھكەم تاقىۋالدى. سۇن سې لەشكەرلىرىنى قوغلىغان پېتى سېپىل ئاستىغا كېلىپ، لەشكەرلىرىنى ئايرىپ تۆت

قوۋۇقنىڭ ھەممىسىگە تېگىش قىلدى. سۇن سې لەشكەرلىرىنىڭ شىددەتلىك تېگىش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ۋاڭ لاڭ شەھەر ئىچىدە تۇرۇپ، لەشكەر باشلاپ چىقىپ يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ بىر ئېلىشىپ كۆرمەكچى بولدى، لېكىن يەن بەيجۇ: — سۇن سېنىڭ لەشكەرلىرى بەك نۇرغۇن، جانابلىرى شەھەرنى قاتتىق ساقلاپ، چىقماي تۇرۇۋەرسىلە، بىز ئايغا قالماي قارشى تەرەپنىڭ ئوزۇق — تولۇكى تۈگەيدۇ — دە، ئۆزلۈكىدىن قايتىدۇ، ئەنە شۇ ۋاقىتتىدا ئۇنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ تېگىش قىلساق، ئېلىشماستىنلا يېڭىلىق بولىدۇ، — دەپ ئەقىل كۆرسەتتى.

ۋاڭ لاڭ مەسلىھەت بويىچە، چۈيجى شەھىرىنى قاتتىق ساقلاپ جەڭگە چىقمىدى. سۇن سې شەھەرگە بىرنەچچە كۈن ئۇدا تېگىش قىلغان بولسىمۇ، شەھەرنى ئالالمىدى، ئاخىر سەركەردىلىرى بىلەن كېڭەش ئۆتكۈزدى.

ۋاڭ لاڭ شەھەرنى قاتتىق ساقلاپ يېتىۋالدى، — دېدى سۇن جىڭ، — قىسقا ۋاقىت ئىچىدە شەھەرنى ئېلىش قىيىن. چۈيجى شەھىرىنىڭ ئاشلىق — پۇللىرىنىڭ تولىسى چادۇدا ساقلىنىدۇ، ئۇ بۇ يەردىن بىرنەچچە كۈن چاقىرىم يىراقلىقتا، شۇڭا لەشكەر بىلەن ئاۋۋال ئۇ يەرنى ئىگىلىسەك، ئۇ «ھارىرلىقى يوق يەرگە تېگىش قىلىش، ئۇلارنىڭ كۈتمىگەن يېرىدىن چىقىش» بولىدۇ.

سۇن سې بۇ تەدبىرگە ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ: — تاغا، سىزنىڭ تەدبىرىڭىز پاراسىتىڭىز بىلەن قاراقچىلارنى يوق قىلىش ھېچ گەپ ئەمەس! — دېدى — دە، قوۋۇقلارغا ئوت قويدۇرىدى، ئەلەم كۆتۈرتۈپ، يالغاندىن چۇقان كۆتۈرۈپ چىقىدىغان كۆز بويىغۇچى لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرىدى، مۇھاسىرىدىكى لەشكەرلىرىنى كېچىلەپ تۆۋەن تەرەپكە يۆتكىدى. — تەقسىر، چوڭ قوشۇننى يۆتكىسەك، ۋاڭ لاڭ چوقۇم

شەھەردىن چىقىپ بىزنى قوغلايدۇ، تۈيۇقسىز زەربە بېرىش قوشۇنىنى ئىشلەتسەك، ئاندىن يەڭگىلى بولىدۇ، — دېدى جۇ يۈي كىرىپ.

— ھازىرلىق كۆرۈپ قويدۇم، شەھەرنى بۇگۈن كېچە ئالىمىز! — دېدى سۇن سې، ئاندىن لەشكەرلەرگە يولغا چىقىش بۇيرۇقىنى بەردى.

ۋاڭ لاڭ سۇن سې لەشكەرلىرىنىڭ چېكىنگەنلىنى ئاڭلاپ، ئادەملىرىنى ئېلىپ كۆزەت راۋىقىغا چىقىپ قارىدى؛ ئۇ سېپىل ئاستىدىكى ئىس — توتەكلەرنى، تۇغلارنىڭ رەتلىنىك لەپىلدەپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىككىلىنىپ گۇمانغا چۈشتى. سۇن سې تاشلاپ كېتىش ھېيلىسى بىلەن بىزنى ئالدىماقچى. لەشكەر تاشلاپ چىقىپ تېگىش قىلايلى! — دېدى جۇ شىن.

— سۇن سې بۇ يۇرۇشىدە چادۇنى ئېلىشقا ماڭغان بولمىسۇن يەنە؟ مەن لەشكەرلىرىمنى چىقىراي، سەركەردە جۇ شىن بىلەن ئارقىدىن قوغلايلى! — دېدى يەن بەيخۇ.

— چادۇ مېنىڭ ئاشلىق ساقلاۋاتقان جايىم، ھەقىقەتەن ئېھتىياتقا قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. سىز لەشكەر بىلەن ئالدىن ھەرىكەت قىلىڭ، مەن ئارقىڭىزدىن يېتىپ بارىمەن، — دېدى ۋاڭ لاڭ.

يەن بەيخۇ بىلەن جۇ شىن 5000 لەشكەر ئېلىپ شەھەردىن چىققان پېتى قوغلاپ ماڭدى. خۇپتەنگە ئاز قالغان ۋاقىتتا، شەھەردىن يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يەرگە كەلگەندە، بىردىنلا دەرەخزارلىق ئىچىدىن ناغرا ساداسى چىقىش بىلەن تەڭ ئوتقاشلار ئەتراپىنى يورۇتۇۋەتتى. يەن بەيخۇ قورقۇپ، ئېتىنى قايتۇرۇپ قاچماقچى بولۇۋىدى، بىر سەركەردە ئالدىنى توسۇدى، ئوت يورۇقىدا قارىسا، بۇ سۇن سې ئىكەن، جۇ شىن قىلىچ ئويناتىپ كېلىۋىدى، سۇن سې ئۇنى بىر نەيزە بىلەن ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى.

قالدى. لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەل بولدى. يەن بەيخۇ كۇچەپ تۇرۇپ بىر قانلىق يول ئېچىپ، يۇيخاڭ تەرەپكە قاچتى. ۋاڭ لاڭ بولسا تۇرشاۋۇل لەشكەرلەرنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، شەھەرگە كىرىشكە پېتىنالماي، ئادەملىرى بىلەن ياقا يۇرتقا قاچتى. سۇن سې لەشكەرلىرىنى يەنە قايتۇرۇپ، شەھەرنى ئالدى، ئاھالىنى ئەمىن قىلدى. ئاردىدىن بىر كۇن ئۇتمەيلا، بىر ئادەم يەن بەيخۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ كېلىپ سۇن سېگە تەقدىم قىلدى. بۇ ئادەمنىڭ بويى سەككىز چى، يۇزى كەڭ، ئاغزى يوغان ئادەم ئىدى، ئۇ خۇيجىنىڭ يۇيياۋ دېگەن يېرىدىن كەپتۇ. ئۇنىڭ ئىسىم - زاتى دۇڭ شى، يەنە بىر ئىسمى يۇەن دەي ئىكەن. سۇن سې خۇرسەن بولۇپ دۇڭ شىنى ئايرىم بىر قىسىمغا ئەمىر لەشكەر قىلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن كۇنچىقىش تەرەپنىڭ ھەممىسى تىنچىدى، بۇ يەرنى ساقلاش ۋەزىپىسى قىلىشقا سۇن سې تاغىسى سۇن تىڭنى قالدۇردى، ۋۇجۇن ئايمىقىغا جۇجىنى ھاكىم قىلىپ تەينىلىدى، ئۆزى لەشكەرلىرىنى ئېلىپ جياڭدۇڭغا قايتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. شۇەنچىڭ شەھىرىنى سۇن چۇەن بىلەن جۇ تەي ساقلاۋاتقاندا، تۇيۇقسىزلا تاغدىكى قاراقچىلار قوزغىلىپ تۇش - تۇشتىن چاپ - چاپ قىلىپ كەلدى: بۇ تۇن كېچە بولۇپ تەييارلىقسىز تۇرغان چاغ ئىدى، شۇڭا جۇ تەي سۇن چۇەننى كۆتۇرۇپ ئاتقا مىندۇردى. بۇ چاغدا بىرنەچچە ئون قاراقچى قوللىرىدىكى قىلىچ بىلەن چاپماقچى بولۇپ كېلىشتى. جۇ تەي يالىڭاچلىنىپ، پىيادە يۇرۇپ قاراقچىلار بىلەن قىلىچلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئون نەچچىسىنى قىلىچلاپ تاشلىدى. بۇ چاغدا بىر قاراقچى ئات چاپتۇرۇپ نەيزىسىنى ئۇينىتقان پېتى توپتوغرا جۇ تەيگە ئېتىلدى، جۇ تەي ئۇنىڭ نەيزىسىنى

تۇتۇۋېلىپ، ئۆزىنى ئاتتىن سۆرەپ يىقىتۋېتىپ، ئات-ۆگە نەيزىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، چاپ - چاپ قىلىپ بىر قانلىق يول ئاچتى - دە، سۇن چوەننى قۇتقۇزۇپ چىقتى. قالغان قاراقچىلار يېقىن كېلەلمەي قېچىپ كېتىشتى. جۇ تەينىك ئەزايى - بەدىنى 12 يەردىن يارىلانغىنى ئۈچۈن، يارىنىڭ ئېغىزلىرى ئىششىپ قاتتىق دەرد قىلىپ، ھاياتى تەھلىكىدە قالدى. سۇن سې بۇ ھەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن چۆچۈپ كەتتى. بارگاھتا تۇرغان دۇڭ شى:

— مەن دېگىز قاراقچىلىرىغا يولۇقۇپ قېلىپ، بەدىنىم بىرنەچچە يەردىن يارىلانغانىدى، خۇيجى ئايىم قېنىدىكى مەنسەپدارلاردىن يۈي فەن بىر تېۋىپ تونۇشتۇردى، ئۇ تېۋىپ مېنى ئېيزىم ئايدىلا ساقايتقانىدى، — دېدى.

— يۈي فەن دېگىنىگىز يۈي جۇڭشياڭ دېگەن كىشىمۇ؟ — دەپ سورىدى سۇن سې.

— بەللى، دەل شۇ كىشى، — دەپ جاۋاب بەردى دۇڭ شى.

— بۇ زات دانىشمەنلەردىن، ئۇنى خىزمەتكە تەكلىپ قىلىمەن، — دېدى سۇن سې.

شۇنىڭ بىلەن يۈي فەننى تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن جاڭ جاۋ بىلەن دۇڭ شىغا بۇيرۇق بەردى. يۈي فەن كەلگەندىن كېيىن، سۇن سې ئالاھىدە ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋالدى ۋە ئايماق مۇپەتتىشلىكىگە تەكلىپ قىلىپ، تېۋىپكە بولغان ئېھتىياجىنى سۆزلەپ بەردى.

— جانابلىرى سۆرۈشتۇرگەن تېۋىپ پېي بەگلىكىنىڭ جياۋ جۇن ئايمىقىدىن بولىدۇ. ئىسىم - زاتى خۇا تو، يەنە بىر ئىسمى يۈەن خۇا. ئۇ زامانىسىزىنىڭ دانىشمەن تېۋىپى، باشلاپ كېلىنلىك كۆرۈشتۇرەي، — دېدى يۈي فەن.

بىر دەمدىلا ئۇ تېۋىپنىڭ باشلاپ كەلدى. سۇن سې نەزەر سالدى، بۇ ئادەم قىزىل يۇزلۇك، ئاپئاق چاچلىق، گويا تەركىدۇنيا بولۇپ كەتكەن قىياپەتلىك بىر ئادەم ئىكەن. سۇن سې تېۋىپنىڭ ئۇلۇغ بىر مېھمان سۈپىتىدە كۈتتى ۋە جۇ تەينىك جاراھىتىنى كۆرۈپ بېرىشنى ئۆتۈندى. خوا تو جاراھەتنى كۆزدىن كەچۈرۈپ:

— بۇنى ساقايتماق ئاسان، — دېدى ـ دە، دورا سۈرۈپ ئەملەپ قويدى، جۇ تەي بىر ئايدىلا سەللىمازا ساقايدى. سۇن سې ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، خوا توغا كۆپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى، ئاندىن لەشكەر تارتىپ تاغلىق قاراقچىلارنى تامامەن قىرىپ تاشلىدى. جياڭنەندىكى ياڭزىجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن تىنچلىق ئورنىدى. شۇنىڭ بىلەن سۇن سې ھەممە ئېغىز ـ قورۇللارنى ساقلاشقا سەركەردە ـ لەشكەرلەر تەينىلىدى؛ بىر تەرەپتىن خانغا مەلۇمات يازدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ساۋ ساۋ بىلەن دوستانە مۇناسىۋەت ئورناتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن بولسا يۇەن شۇدىن قاشتېشى تامغىنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئادەم ۋە ئالاقە ئەۋەتتى.

يۇەن شۇنىڭ خان بولۇش نىيىتى بولغاچقا، سۇن سېگە خەتنىڭ جاۋابىنى بېرىپ تامغىنى ئەنە ـ مانا دەپ ئەۋەتىپ بەرمىدى؛ يۇەن شۇ باش مىرزا ياڭ داجياڭ، تۇتۇقلاردىن جاڭ شۇن، جى لىڭ، چياۋ رۇي، ئالىي سەركەردىلەردىن لېي بو، چېن لەن باشلىق ئوتتۇز نەچچە كىشىنى جىددىي كېڭەشكە چاقىرىپ:

— سۇن سې مېنىڭ لەشكەرلىرىم بىلەن ئىش باشلىغانىدى، ئەلھال جياڭدۇڭغا ئىگە بولدى؛ مېنىڭ كۆرسەتكەن ياخشىلىقىمغا ھېچ نەرسە قايتۇرماستىن، ئەكسىچە، مەندىن قاشتېشى تامغىنى

سورىتىپتۇ، بۇ ئۇنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن ئەدەپسىزلىكى، بۇنىڭغا قانداق چارە قوللانماق كېرەك؟ — دېدى.

— سۇن سې بىلەن ئارىلىقىمىزدا چاڭجياڭ دەرياسى بار، ئۇ بولسا خىل لەشكەر ۋە مول ئوزۇق ـ تۈلۈككە ئىگە، ھازىرچە ئۇنىڭغا تەگكىلى بولمايدۇ. بۈگۈن ئالدى بىلەن لىيۇ بېينى جازالاپ، بۇنىڭدىن بۇرۇن بىزگە سەۋەبسىز تېگىشى قىلغانلىقىنىڭ ئۆچىنى ئالايلى، ئۇنىڭدىن كېيىن سۇن سېگە تېگىش قىلساقمۇ كېچىكمەيمىز، بۇ ھەقتە مېنىڭ بىر پەنتىم بار، ئۇنى ئىشلەتسەك لىيۇ بېينى بىرقانچە كۈندىلا تىرىك تۇتۇۋالغىلى بولىدۇ، — دېدى باش مىرزا ياڭ داجياڭ.

دەرھەقىقەت:

يولۇاس بىلەن يىلپىزنى دەپ بارماي جياڭدۇڭغا،
ئەجدەر بىلەن ئېلىشماقتا كەلدى شۇيجۇنگە.

بۇ پەنتىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئالتىنچى باب

لۇي بۇنىڭ قارارگاھ قوۋۇقىدا يالمانغا ئوق ئاتقانلىقى ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ يۇيۈشۈيدە يېڭىلگەنلىكى

ئەلۋەتتە، ياڭ داجياڭ لىۋ بېيغا تېگىش قىلىش پەتتىنى تەقدىم قىلماق بولغاندا، يۇمەن شۇ:

— ئۇ قانداق پەنت؟ — دەپ سورىدى.

— لەشكەرلىرى بىلەن شياۋپېيغا ئورۇنلاشقان لىۋ بېينى ئالماق ئاسان بولسىمۇ، بىراق لۇي بۇ شۇيجۇنى ئىگىلەپ ياتماقتا، ئالدىنقى قېتىمدا لۇي بۇغا ۋەدە قىلىنغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن، ئاشلىق ـ تۇلۇك ۋە ئات ـ ئۇلاغلارنى ھازىرغا قەدەر بەرمىدۇق، شۇڭلاشقا لۇي بۇنىڭ لىۋ بېيغا ھەمدەم بولۇش ئېھتىمالى بار. ئەمدى ئاشلىقنى ئەۋەتىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ، لەشكەر تەۋرەتمەسلىكىنى قولغا كەلتۈرسەك، لىۋ بېينى تۇتقىلى بولىدۇ. ئالدى بىلەن لىۋ بېينى تۇتۇپ، ئارقىدىن لۇي بۇنى جايلىساق، شۇيجۇ قولغا كېلىدۇ، — دېدى ياڭ داجياڭ.

يۇمەن شۇ بۇنى ئاڭلاپ خۇرسەن بولدى، ئۇ خۇشاللىقىدا 20 تۇمەن خو تېرىق ھازىرلاپ، مەخپىي ئالاقە بىلەن خەن يىنىنى لۇي بۇ بىلەن كۆرۈشۈشكە ئەۋەتتى. لۇي بۇ بۇنى كۆرۈپ بەك خۇرسەن بولۇش بىلەن خەن يىنىنى ئوبدان كۈتۈۋالدى. خەن يىن

قايتىپ بېرىپ، ئەھۋالنى يۇەن شۇغا مەلۇم قىلدى. يۇەن شۇ جى لىڭنى ئۇلۇغ سەركەردە، لېي بو، چېن لەننى يارەمچى سەركەردە قىلدى ۋە ئۇلارنى بىرنەچچە تۈمەن لەشكەر بىلەن شياۋېيغا تېگىشكە ئەۋەتتى. لىيۇ بېي بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كۆچمەنلىكنى كېڭەشكە چاقىردى. جاڭ فېي ئېلىشىش تەرەپدارى بولدى.

— شياۋېيدا ئاشلىق - تۇلۇك كەم، لەشكەر ئاز، ياۋغا قانداق قارشى تۇرغىلى بولىدۇ؟ لۇي بۇغا خەت يېزىپ ئەھۋالنىڭ جىددىيلىكىنى مەلۇم قىلايلى! — دېدى سۇن چېەن.

— ئۇ خۇمپەر كېلىشكە ئۇنامدۇ! — دېدى جاڭ فېي.

— سۇن چېەننىڭ سۆزى دۇرۇس، — دېدى لىيۇ بېي. شۇئان خەت يېزىپ لۇي بۇغا ئەۋەتتى. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

سەركەردە جانابلىرى، كەمىنە لىيۇ بېيغا ئىچ ئاغرىتىپ، شياۋېيدا تۇرۇشقا بۇيرۇغانىدىلە، بۇ مەرھەمەتلىرى ئۈچۈن كۆپتىن كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن. ئەلھال يۇەن شۇ شەخسىي ئۆچىنى ئېلىش ئۈچۈن جى لىڭنى لەشكەر بىلەن ناھىيىمىزگە ئەۋەتىپتۇ، ئىنقىراز مىنۇتلىرى ئىچىدە قالدىم، جانابلىرىدىن باشقا خالاسكارىم يوق. ئازراق بولسىمۇ قوشۇن ئەۋەتىپ، خەتەردىن قۇتقۇزۇپ قويسىلا، بەختكە يار بولاتتىم! لۇي بۇ بۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن، چېن گۇڭنى كېڭەشكە چاقىرىپ:

— ئاۋۋالقى دورەم يۇەن شۇنىڭ ماڭا ئاشلىق ئەۋەتىپ خەت يېزىشى لىيۇ بېينى قۇتقۇزماسلىقىم ئۈچۈن ئىدى. بۈگۈن لىيۇ بېي ھەمدەملىك سوراپتۇ. مېنىڭچە، لىيۇ بېينىڭ لەشكەر بىلەن شياۋېيدا تۇرۇشى بىز ئۈچۈن زەرەرسىز؛ ئەگەر يۇەن شۇ لىيۇ بېينى ئۇجۇقتۇرۇۋېلىپ يۇقىرى تەرەپتە تەيشەندىكى سەركەردىلەر

بىلەن بىرلىشىپ پېيىمگە چۈشسە، ئۇ چاغدا ياستۇققا خاتىرجەم باش قويالمايمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە، لىيۇ بېيىنى قۇتقۇزۇشىمىز لازىم، — دېدى ـ دە، لەشكەرلىرىنى تەخلەپ سەپەرگە ھازىرلاندى.

جى لىڭ لەشكەرلىرى بىلەن توپتوغرا شياۋپېي ناھىيىسىنىڭ كۈنچىقىش تۆۋەن تەرىپىگە كېلىپ قارارگاھ قۇردى. قادالغان تۇغلار تاغ ـ دەريالارغا چۈشۈپ تۇرغان قۇياش نۇرىنىمۇ توسۇۋالدى؛ كەچلىك گۈلخان ـ ئوتقاشلار ئەتراپنى كۈندۈزدىكىدەك يورۇتۇۋەتتى، ناغرا سادالىرى يەر ـ جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈردى. ناھىيىدە لىيۇ بېيىنىڭ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 5000 دىن ئارتۇقراق ئادىمى بار ئىدى. نائىلاج شەھەردىن چىقىپ قارارگاھ قۇرۇپ سەپ تۈزدى. بۇ ۋاقتىدا تۇيۇقسىزلا شەھەردىن بىر چاقىرىم نېرى كۈنپېتىش تۆۋەن تەرەپتە لۇي بۇنىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىپ قارارگاھ قۇرغانلىقى ھەققىدە ئۇچۇر كەلدى. جى لىڭ لۇي بۇنىڭ لىيۇ بېيىنى قۇتقۇزۇشقا كەلگەنلىكىنى بىلىپ، لۇي بۇنى لەۋزىدە تۇرمىغانلىق بىلەن ئەيىبلەپ تېز مەكتۇپ ئەۋەتتى. لۇي بۇ مەكتۇپنى كۆرگەندىن كېيىن كۈلۈپ كېتىپ:

— مەن شۇنداق بىر تەدبىر قوللىنايكى، نە يۇەن شۇ، نە لىيۇ بېي مېنىڭدىن ئاغرىنمىسۇن، — دېدى ـ دە، جى لىڭ بىلەن لىيۇ بېي قارارگاھلىرىغا كىشى ئەۋەتىپ، ئىككىيلەننى مەرىكە ـ سورۇنغا چاقىردى. لىيۇ بېي لۇي بۇنىڭ تەكلىپ قىلغىنىنى ئاڭلاپ بارماق بولۇۋېدى، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار:

— ئاغا، بېرىشقا بولمايدۇ، لۇي بۇدا باشقا بۇزۇق غەرەز بولۇشى چوقۇم، — دېيىشتى.

— مەن لۇي بۇغا كۆپ ياخشىلىقلار قىلدىم، ماڭا زىيانكەشلىك قىلماسلىقى چوقۇم، — دېدى لىيۇ بېي ۋە دەرھال يولغا ئاتلاندى، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلارمۇ بىللە

ماڭدى. بۇلار لۇي بۇنىڭ قارارگاھىغا بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. لۇي بۇ:

— مەن بۇگۈن جانابلىرىنى خەتەردىن قۇتقۇزغىلى كەلدىم. كېيىن مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يېتكەنلىرىدە ئۇنتۇپ قالمىغايلا، — دېدى.

لىيۇ بېي تەشەككۇر بىلدۈردى، لۇي بۇ لىيۇ بېينىڭ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېي شەمشەر تۇتقان ھالدا لىيۇ بېينىڭ ئارقىسىدا ئۆرە تۇرۇشتى. ئادەملەر جى لىڭنىڭ كەلگىنىنى مەلۇم قىلىۋىدى، لىيۇ بېي چۆچۈپ كېتىپ، ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا تەمشەلدى. لۇي بۇ:

— مەن ئىككىلارنى ئاتايىن كېچىكە چاقىردىم، گۇمان قىلماڭ، — دېدى.

لىيۇ بېي ئۇنىڭ قانداق غەرەزدە ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، دەككە ـ دۈككىدە قالدى. جى لىڭ ئاتتىن چۈشۈپ قارارگاھقا كىرىپ كەلدى ۋە لىيۇ بېينىڭ تۆردە ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى ـ دە، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا قايتتى، ئەتراپىدىكىلەر تۇتۇپ قالالمىدى. لۇي بۇ بېرىپ جى لىڭنى كېچىك بالىنى كۆتۈرگەندەك تۇتۇپ قايتۇرۇپ كەلدى.

— سەركەردە، مېنى ئۆلتۈرمەكچىمىدىلە؟ — دېدى جى لىڭ.

— ياق، — دېدى لۇي بۇ.

— ئەگەر ئۇنداق بولسا چوڭ قولاقنى ئۆلتۈرەمدىلا؟

— ياق.

— ئەمىسە نېمە قىلماقچى؟ — دېدى جى لىڭ.

— لىيۇ بېي مېنىڭ بۇرادىرىم، بۇگۈن سىزنىڭ مۇھاسىرىڭىز ئېچىلىشىدە قاپتۇ، شۇڭا ئۇنى قۇتقۇزغىلى كەلدىم.

— ئۇنداق بولسا مېنى ئۆلتۈرىدىكەنلا ـ دە؟

— ياق، ئۇنداقمۇ ئەمەس. مەن پۈتۈن ھاياتىمدا ئۇرۇشقاقلىقنى خالىماي كەلدىم، بەلكى ئۇرۇشقانلارنى ئاجرىتىپ قويدۇم. بۇگۈن مەن ھەر ئىككى تەرەپنى مۇرەسسە قىلماقچىمەن، — دېدى لۇي بۇ.

— مۇرەسسەنىڭ ئۇسۇلى قانداقكەن؟

— مەندە بىر ئۇسۇل بار، ئۇنى تەڭرى ھەل قىلىدۇ، — دېدى ـ دە، جى لىڭنى سۆرىگەن پېتى بارگاھقا ئېلىپ كىرىپ لىيۇ ببي بىلەن كۆرۈشتۈردى. ھەر ئىككىيلەن شۇبھىدە قالدى. لۇي بۇ جى لىڭنى سول تەرىپىگە، لىيۇ ببينى ئوڭ تەرىپىگە ئولتۇرغۇزۇپ مەرىكە ـ شورۇن تۇزدى.

قەدەھلەر بىرقانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، لۇي بۇ: — مېنىڭ يۈز ـ خاتىرەم ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرىڭلارنى قايتۇرۇڭلار! — دېدى.

لىيۇ ببي بۇنىڭغا ئۇندىمىدى.

— مەن تەقسىرىمنىڭ ئەمرى بويىچە 10 تۈمەن لەشكەر بىلەن مەخسۇس لىيۇ ببينى تۇتقىلى كەلسەم، قانداقسىگە لەشكەرلىرىمنى قايتۇرىدىكەنمەن؟ — دېدى جى لىڭ.

— جاڭ فېي بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپ بىلەن شەمشىرىنى قولىغا ئېلىپ توۋلىغان ھالدا:

— بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز ئاز بولسىمۇ، سەنلەرگە ئوخشاش خۇمپەرلەرنى ئويۇنچۇق قاتاربدا ھېسابلايمىز. 100 تۈمەنلەپ لەشكەر تارتقان سېپرىق ياغلىقلىقلارغا قارىغاندا سەنلەر نېمە؟ ئاغامغا زىيانكەشلىك قىلىشقا پېتىنىپ باقە قېنى! — دېدى.

— قېنى، سەركەردە لۇي بۇ رايىغا قاراپ باقايلى، بولمىغاندا ئۆز قارارگاھلىرىمىزغا قايتىپ، ئاندىن ئېلىشساقمۇ كېچىكمەيمىز، — دېدى گۇەن يۈي دەرھال جاڭ فېينى توختىتىۋېلىپ.

— مەن ئىككى تەرەپنى مۇرەسسە قىلىمەن، ئېلىشقۇزمايمەن، — دېدى لۇي بۇ.

— بۇ تەرەپتە جى لىك ئۇنىمسا، ئۇ تەرەپتە جاك فېي ئېلىشسمز دەپ تۇرۇۋالدى. غەزەپلەنگەن لۇي بۇ:

— يالمىننىي ئەكېلىپ بېرىڭلار! — دېدى خىزمەتكارلىرىغا قاراپ.

ئۇ يالمىننى قولىغا ئالدى، جى لىك بىلەن لىيۇ بېي قورقۇپ تاتىرىپ كەتتى.

— مەن ئىككى تەرەپنى ئۇرۇشماسقا ئۇندەيمەن، قېنى تەقدىر نېمە دەيدۇ؟ — دېدى لۇي بۇ ۋە خىزمەتكارلىرىغا ئۆزىنىڭ يالمىننى قارارگاھ دەرۋازىسىدىن يىراق يېرگە قاداشقا بۇيرۇدى. ئاندىن جى لىك بىلەن لىيۇ بېيغا قاراپ، قارارگاھ قوۋۇقى بارگاھتىن 150 قەدەم يىراقلىقتا، ئەگەر ئاتقان ئوقۇم يالماننىڭ كېچىك ئاچىمىقىغا تەگسە، ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرىنىڭلارنى قايتۇرىسىلەر؛ ئەگەر تەگكۈزەلمىسەم، قارارگاھىڭلارغا قايتىپ ئېلىشىشقا ھازىرلىق قىلىڭلار. قايسى تەرەپ سۆزۈمگە كىرمەيدىكەن، كۆچ بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن، — دېدى.

جى لىك ئۆز كۆڭلىدە «يالمان 150 قەدەم يىراقلىقتا تۇرسا، قانداقمۇ تەگكۈزسۇن؟ ماقۇل دەي ـ دە، تەگمىگەندىن كېيىن ئېلىشمايمەنمۇ!» دېگەن ئوي بىلەن دەرھال ماقۇل بولدى. لىيۇ بېينىڭ ياق دەيدىغان يېرى قالمىغانىدى. لۇي بۇ بۇلارنى ئولتۇرغۇزۇپ يەنە بىر قەدەھتىن مەي بىلەن مېھمان قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوق بىلەن يانى ئالدۇرۇپ كەلدى. لىيۇ بېي كۆڭلىدە: «ئىلاھىم! نىشانغا تەگكۈز» دەپ تىلىدى، لۇي بۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، يېگىنى تۇردى ـ دە، يانىڭ كىرىچىنى تولۇق تارتىپ تۇرۇپ «تەگ» دەپ ۋارقىرىدى.

هەيهات:

كېرىلدى يا كىرىچى كۆكتىكى ئۈزگەن ئايدەك،
ئېتىلدى ئوق ۋىژىلداپ خۇددى كۆچكەن يۇلتۇزدەك.

ئېتىلغان ئوق بېرىپ دەل يالماننىڭ ئاچىمىقىغا تەگدى. بارگاھتىكى بارلىق سەركەردە ـ لەشكەر باشلىقلىرى بىردەكلا: «ئاپىرىن! بارىكاللا!» دەپ ۋارقىرىۋېتىشتى. بۇ ھەقتە كېيىنكىلەر مۇنۇ نەزمىنى پۈتكەن:

بۇ ئالەمدە تېپىلماس لۇي بۇ كەبى پالۋان،
يەككە بارگاھ ئالدىدا يەشتى خەۋپنى شۇ ئان.
كۈننى ئېتىپ چۈشۈرەر خۇ يىغا يېتىپ ئالدى،*
*مايمۇن ئاتقان يۇي جىنى** قويدى ئارتىدا ھامان.*
يولۋاس پەي كىرىچلىك يا جىرىڭ قىلىپ سازلانسا،
نىشانغا بېرىپ تەگدى پەي ئوق ئۇچۇپ دەل شۇئان.
قاپلان قۇيرۇق يالماننى تېشىپ ئۆتكەچكە يا ـ ئوق،
10 تۈمەن مەرد لەشكەرمۇ جەڭدىن قۇتۇلدى ئامان.

ئوقنىڭ يالماننىڭ كىچىك ئاچىمىقىغا تەگكەنلىكىنى كۆرگەن لۇي بۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ، يانى يەرگە تاشلىدى ـ دە، جى لىڭ بىلەن لىيۇ بېينىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— تەڭرىنىڭ بۇ ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇشى ئۈچۈن قىلغان بۇيرۇقى! — دېدى ۋە لەشكىرىگە قاراپ، — شاراب ئەكېلىڭلار! ھەر بىرەيلەنگە چوڭ مۈڭگۈز كاسسىدا بىردىن شاراب بېرىڭلار! — دېدى.

لىيۇ بېي ئىچىدە شۈكرى ئېيتتى. جى لىڭ بىرئاز شۈك

---

* خۇيى — ئەپسانىلەردىكى ئۇستا كاماندار بولۇپ، ئوقيارى بىلەن كۈننى ئېتىپ چۈشۈرۈش قابىلىيىتىگە ئىگە بىر پالۋان ئىكەنمىش.

** يۇي جى — ئەسلا ئۆزىگە ئوق تەگكۈزمەس مايمۇننى ئاتقان جەنگو دەۋرىدىكى كاماندار.

بولۇپ ئولتۇرغاندىن كېيىن لۇي بۇغا قاراپ:

— جانابىي سەركەردىنىڭ سۆزلىرىنى قوبۇل قىلماسقا نە ھەددىم؛ بىراق كەمىنە جى لىڭلىرى قايتقىنىمدىن كېيىن تەقسىرىمنى قانداق ئىشەندۈرىمەن؟ — دېدى.

— بۇ توغرۇلۇق مەن خەت يازىمەن، — دېدى لۇي بۇ. مەيخورلۇق يەنە بىر دەم داۋام قىلغاندىن كېيىن، جى لىڭ خەتنى ئېلىپ ئالدىدىن قايتتى. لۇي بۇ لىۋ بېيغا قاراپ:

— ئەگەردە مەن بولمىسام، جانابلىرى خەتەردە قالغان بولاتتىلا! — دېدى.

لىۋ بېي مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، گۇمان يۇي، جاڭ فېيلار بىلەن قايتتى. ئەتىسى ئۇچ تەرەپ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قايتىشتى.

لىۋ بېينىڭ شياۋپېيغا، لۇي بۇنىڭ شۇيجۇغا قايتقانلىقى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى جى لىڭدىن ئاڭلاڭ. جى لىڭ خۇەينەنگە قايتىپ كېلىپ، يۇمان شۇ بىلەن كۆرۈشتى، ئۇنىڭغا لۇي بۇنىڭ قارارگاھ قوۋۇقىدا يالمانغا ئوق ئېتىپ مۇرەسسە قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى، ئاندىن لۇي بۇنىڭ خېتىنى سۇندى.

— لۇي بۇ مېنىڭ نۇرغۇن ئاشلىقلىرىمنى ئېلىپ، ئەكسىچە بالىلارنى ئوينىتقاندەك، بىزنى ئەخمەق قىلىپ، لىۋ بېيغا يان بېسىپتۇ. لىۋ بېينى ئېل قىلىش ھەم لۇي بۇنى جازالاش ئۈچۈن نۇرغۇن لەشكەر بىلەن شەخسەن ئۆزۈم يۈرۈش قىلىمەن! — دېدى غەزەپلەنگەن يۇمان شۇ.

— تەقسىرىم! بۇ ئىشقا ئۇنچىۋالا قىلىش كەتمەيدۇ. لۇي بۇ ئاجايىپ كاتتا پالۋان، ئۇنىڭ ئوستىگە شۇيجۇ ئۇنىڭ قولىدا؛ ئەگەر لۇي بۇ بىلەن لىۋ بېي بىرلىشىۋالسا، يوقاتماق مۇشكۈل بولۇپ قالىدۇ. ئاڭلىشىمچە لۇي بۇنىڭ يەن جەمەت خوتۇنىدىن تۇغۇلغان بويىغا يەتكەن بىر قىزى بار ئىمىش، لۇي بۇغا ئەلچى

ئەۋەتىپ ئوغۇللىرىغا چېتىپ قويساق دەيمەن. ئەگەر لۇي بۇ قىزىنى جانابلىرىغا كېلىنلىككە بەرسە لېيۇ بېينى ئۆلتۈرۈشى چوقۇم. مانا بۇ «يات كىشىگە ئىككى تۇغقان ئارىسىدا كۇن يوق» دېگەن تەدبىر شۇ، — دەپ كېڭەش بەردى جى لىك.

يۇەن شۇ بۇنى ماقۇل كۆرۈپ، شۇئان سوۋغا ـ سالاملار بىلەن خەن يىننى شۇيجۇغا ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى. خەن يىن شۇيجۇغا كەلگەندىن كېيىن لۇي بۇ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆز خوجايىنىنىك ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت ـ ئىخلاسىنى ئىزھار قىلدى، ئاندىن ئۇنىك ئۆز ئوغلى ئۇچۇن لۇي بۇنىك قىزىنى كېلىنلىككە سورىغانلىقىنى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەڭگۈگە «چىن ـ جىن دوستلۇقى»* ئورنىتىشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلدى. لۇي بۇ ئىچكىرىكى ھەرەمگە يەنى يەن چەمەت خوتۇنى بىلەن كېڭىشىشكە كىرىپ كەتتى. لۇي بۇنىك ئىككى خوتۇنى، بىر توقالى بار ئىدى، بۇ لۇي بۇنىك چوك خوتۇنى ئىدى. كېيىن ئۇ يەنە دىياۋ چەننى توقاللىققا ئالدى؛ شىياۋپېيدا تۇرغان ۋاقتىدا ساۋ باۋنىك قىزىنى ئىككىنچى خوتۇنلۇققا ئالدى. بۇ خوتۇنى ئۇزۇن ئۆمۇر كۆرمەي ۋە تۇغمايلا ۋاپات بولدى، دىياۋ چەنمۇ تۇغمىدى، پەقەت يەن جەمەتلىك خوتۇنلا بىر قىز تۇغقانلىقى ئۇچۇن لۇي بۇ قىزىغا تولىمۇ ئامراق ئىدى، خوتۇنى ئەلچى كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ لۇي بۇغا:

— ئاڭلىشىمچە يۇەن شۇ ئۇزاقتىن بېرى خۇەينەنگە ھۆكۈمدارلىق قىلارمىش، لەشكەرلىرى، ئاشلىق ـ تۇلۇكى مول ئىمىش، ئۇزۇنغا قالماي خان بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇلۇغ ئىشلىرى ئەمەلگە ئاشسا، قىزىمنىك خانىش بولۇش ئېھتىمالى بار. بىراق ئۇ كىشىنىك نەچچە ئوغلى بارىكىن؟ — دېدى.

* چۇنچيۇ دەۋرىدە چىن ۋە جىن ئىككى پادىشاھلىرى نىكاھ يولى بىلەن دوستلۇقنى مۇستەھكەملىگەنىدى، كېيىنكىلەر قۇدا چۈشۈشنى چىن ـ جىن دوستلۇقى دەپ ئاتىشىدىغان بولدى.

— پەقەت بىرلا ئوغلى بار ئىكەن.

— ئۇنداق بولسا بېرەيلى، قىزىمنىڭ خانىش بولالمىغان تەقدىرىدىمۇ، شۇيجۇيىمنىڭ غېمىنى قىلمايمىز، — دېدى خوتۇنى.

شۇنىڭ بىلەن لۇي بۇمۇ قەتئىي قارارغا كېلىپ، خەن يىنىنى ئوبدان كۈتۈپ، قۇدا بولۇشقا ۋەدە بەردى. خەن يىن قايتىپ بۇنى يۇەن شۇغا مەلۇم قىلدى. يۇەن شۇ دەرھال رەسمىي سوۋغا-سالام، تويلۇقلار ھازىرلاپ خەن يىنىنى يەنە شۇيجۇغا ئەۋەتتى. لۇي بۇ سوۋغا-تۆھپىلەر ۋە تويلۇقلارنى قوبۇل قىلىپ، خەن يىن شەرىپىگە مەرتىكە-سوزۇن تۇزۇپ سارايغا ئورۇنلاشتۇردى. ئەتىسى چېن گۇڭ سارايغا بېرىپ خەن يىنىنى زىيارەت قىلدى. سالام-سەھەتتىن كېيىن ئورۇن ئېلىشتى. چېن گۇڭ ئەتراپىدىكىلەرنى چىقىرىۋېتىپ خەن يىندىن:

— لىيۇ بېيىنىڭ بېشىنى ئېلىش ئۈچۈن يۇەن شۇ بىلەن لۇي بۇنى قۇدىلاشتۇرۇش تەدبىرىنى كىم تەكلىپ قىلدى؟ — دەپ سورىدى.

— جانابىي چېن گۇڭ! زىنھار پاش قىلىپ قويمىسىلا! — دېدى خەن يىن چۆچۈپ كېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ.

— مەن پاش قىلمايمەن، بىراق ئىش سوزۇلغانسېرى، باشقىلار ئۇقۇپ قالسا، ئىشىمىز ئوتتۇرىسىغا شامال كىرىپ قالارمىكىن، — دېدى چېن گۇڭ.

— ئۇنداق بولسا، قانداق قىلىمىز؟ جانابلىرى يول كۆرسەتسىلە! — دېدى خەن يىن.

— مەن ئۇزۇنغا قالماي تويىنى قىلىۋېتىش ۋە قىزىنى ئەۋەتىپ بېرىش ئۈچۈن لۇي بۇغا پىكىر بەرسەم قانداق؟

— ئەگەر ئۇنداق بولسا، جانابىي يۇەن شۇ ئۆزلىرىدىن تولىمۇ مىننەتدار بولىدۇ، — دېدى خەن يىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ ۋە تەشەككۈر بايان قىلدى. چېن گۇڭ خەن يىن بىلەن خەيرلىشىپ چىقىپ كېتىپ، لۇي بۇ بىلەن كۆرۈشۈپ:

— جانابلىرى قىزلىرىنى يوەن شۇغا كېلىنلىككە بەرمەك بولۇپتىلا، بۇ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. بىراق توي قاچان بولىدىكىن؟
— دەپ سورىدى.
— بۇنى كېڭىشىپ‌ەك بىر نېمە دېسەك بولارمىكىن، — دېدى لۇي بۇ.
— قەدىمكىلەر تويلۇقنى قوبۇل قىلىپ ئالغاندىن كېيىن، تويىنىڭ ۋاقتىنى خانلارنىڭكى بىر يىل، بەگلەرنىڭكى يېرىم يىل، سىپاھلارنىڭكى بىر پەسىل، ئاددىي خەلقنىڭكىنى بىر ئاي قىلىپ بەلگىلەيتتى، — دېدى چېن گۇڭ.
— يوەن شۇغا تەڭرى دۆلەت تامغىسىنى ئاتا قىلدى، ئۇزۇنغا قالماي خان بولۇشى مۇمكىن. بۇگۈن خانلار قاتارىغا كىرگۈزسەك قانداق؟ — دېدى لۇي بۇ.
— بولمايدۇ، — دېدى چېن گۇڭ.
— ئۇنداق بولسا بەگلەر قاتارىغا كىرگۈزمىزمۇ؟
— بۇمۇ بولمايدۇ.
— ئەمىسە سىپاھلار قاتارىغا كىرگۈزمىزمۇ؟
— بۇمۇ بولمايدۇ، — دېدى چېن گۇڭ.
— جانابلىرى مېنى ئاددىي خەلق قاتارىغا قويماقچىمۇ؟ — دېدى كۇلۇپ تۇرۇپ لۇي بۇ.
— ئۇنداق ئەمەس.
— ئۇنداق بولسا، جانابلىرىنىڭ پىكرى قانداقكىن؟
ھازىر ئەلدىكى بەگلەر، — دېدى چېن گۇڭ، — بىر - بىرىدىن مەردلىك تالاشماقتا؛ بۇگۈن جانابلىرى بىلەن يوەن شۇنىڭ قۇدىلاشقانلىقىنى بەگلەر ئاڭلىسا ھەسەت قىلماي قالامدۇ؟ ئەگەر توي ۋاقتى ئۇزۇنغا سوزۇلسا، ئۇنداقتا ئۇلار بىزنىڭ تاللىغان ياخشى سائەت — ياخشى كۈنلىرىمىزدە ئارا يولغا يوشۇرۇن لەشكەر قويۇپ بۇلىسا قانداق قىلىمىز؟ بۇگۈنكى تەدبىر شۇكى، قىزنى بەرمەيمەن دېسەك، بولدى بولسۇن؛ قىزنى

بىرىشكە ۋەدە قىلغان ئىكەنمىز، باشقا بەگلەر ئاڭلاپ بولغۇچە، قىزىنى شۇچۇنغا ئەۋەتتىپ بېرەيلى، ئالاھىدە ھەرەمگە ئورۇنلاشتۇرۇلسۇن - دە، ئۇنىڭدىن كېيىن ياخشى بىر ۋاقىتنى بەلگىلەپ تويىنى قىلىۋېتەيلى، مۇشۇنداق قىلساق ئىش پۇختا بولىدۇ.

— جانابلىرىنىڭ سۆزى توغرا، — دېدى لۇي بۇ ۋە شۇئان ئىچكىرىگە كىرىپ ئەھۋالنى خوتۇنىغا سۆزلەپ بەردى. كىچىچە قىزىنى ياساپ - جابدۇپ، ئات - مەپىلەر تەييارلىتىپ، سۇڭ شىيەن بىلەن ۋېي شۇيىنى خەن يىن بىلەن قىزىنى ئاپىرىپ قويۇشقا بۇيرۇدى. بۇلار ئەتراپىنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن ساز - ناغرا سادالىرى بىلەن شەھەردىن ئۇزىتىپ قويۇلدى.

بۇ ۋاقىتتا چېن دېڭىنىڭ ئاتىسى چېن گۇي قېرىپ قالغانلىقتىن ئۆيىدە دەم ئېلىۋاتاتتى، ناغرا ئاۋازىنى ئاڭلاپ سوروشتۇردى، ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەر ناغرىنىڭ نېمە ۋەجىدىن چېلىنغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سۆزلەپ بەردى.

— بۇ «يات كىشىگە ئىككى تۈغقان ئارىسىدا كۈن يوق» دېگەن تەدبىر. لېۋ بېي خەتەرده! — دېدى ئۇ ۋە ئاغرىق بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ ياردىمى بىلەن لۇي بۇ ئالدىغا كۆروشكىلى كەلدى.

— تۆرەم، نېمە ئۈچۈن قەدەم تەشرىپ قىلىپ كېلىپ قالدىلا؟ — دەپ سورىدى لۇي بۇ.

— سەركەردە جانابلىرىغا ئۆلۈم كېلىپ قاپتۇ دەپ ئاڭلاپ، تەزىيە بىلدۈرگىلى كەلدىم، — دېدى چېن گۇي.

— نېمە ئۈچۈن مۇنداق دەيدىلا؟ — دېدى لۇي بۇ ھەيران بولۇپ.

— ئالدىنقى دورەم يۈەن شۇ سىلىگە ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇن ئەۋەتىپ لېۋ بېيىنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانىدى؛ جانابلىرى يالمانغا ئوق ئېتىش يولى بىلەن مۇرەسسە قىلىپ

قويدىلا؛ ئەلھال يەنە تۇيۇقسىز كېلىپ قۇدا بوپتۇ؛ بۇنىڭدىن مەقسەت، جانابلىرىنىڭ قىزلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ئارقىدىنلا لىيۇ بېيغا تېگىش قىلىپ، شياۋپېينى ئالماقچى، شياۋپېينىڭ ئىنقىرازى — شۇيجۇنىڭ خەتىرى دېگەن سۆز. شۇنداق قىلىپ يۇەن شۇ يەنە ئاشلىق ياكى لەشكەر ئارىيەت سوراپ كېلىشى مۇمكىن، جانابلىرى ماقۇل بولسىلا ئۇنى ئادا قىلىمەن دەپ ئۆزلىرىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويمىدىلا ھەم باشقىلارنىڭ نارازى قىلمىدىلا؛ ئەگەر قوبۇل قىلمىسىلا، قۇدا بولۇشتىن كېچىپ لەشكەر كۆچى بىلەن جاۋاب بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە يۇەن شۇنىڭ خان بولۇش نىيىتى بار ئىمىش، بۇ ئاسىيلىق قىلىشتىن ئىبارەت. ئەگەر ئۇ ئاسىيلىق قىلسا، جانابلىرى ئاسىينىڭ ئۇرۇق - تۇغقىنى بولۇپ قالمىدىلا، ئۇنداقتا ئەل - خالايىق سىلىنى سىغدۇرمايدۇ، — دېدى چېن گۇي.

— چېن گۇڭ مېنى ئاداشتۇرۇپتۇ! — دېدى ھەيران بولغان ھالدا لۇي بۇ ۋە جاڭ لياۋغا لەشكەر باشلاپ بېرىپ قىزىنى قايتۇرۇپ كېلىش ھەققىدە جىددىي بۇيرۇق بەردى. جاڭ لياۋ 30 چاقىرىم نېرىغىچە قوغلاپ بېرىپ، قىزنى تارتىپ ئەكەلدى؛ خەن يىنىمۇ تۇتۇپ كېلىپ قاماقتا ئالدى ۋە يۇەن شۇغا ئەۋەتىپ، قىزى تەييارلىق قىلمۇاتقانلىقىنى، تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن، قىزىنى ئۆزى ئاپىرىپ بېرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. چېن گۇي يەنە خەن يىنىنى پايتەخت شۇيچاڭغا ئەۋەتىپ بېرىشنى تەۋسىيە قىلغان بولسىمۇ، لۇي بۇ بىر قارارغا كېلەلمەي ئىككىلىنىپ قالدى.

تۇيۇقسىزلا ئادەم كېلىپ:

— لىيۇ بېي شياۋپېيدا لەشكەر توپلاۋاتىدۇ، نېمە مەقسەتى بارلىقى مەلۇم ئەمەس، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— بۇ سەركەردىلەرنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشى، ئەجەبلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق! — دېدى لۇي بۇ.

دەل بۇ سۆزنىڭ ئۈستىگە سۇڭ شيەن بىلەن ۋېي شۇي كىرىپ كەلدى ۋە:

— ئىككىمىز جانابلىرىنىڭ ئەمرى بويىچە ئات ئالغىلى خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە بېرىۋىدۇق، 300 دىن ئارتۇقراق ياخشى ئات ئېلىپ، شياۋپېي تەۋەسىگە يېتىپ كەلگىنىمىزدە، ئاتنىڭ تەڭدىن تولىسىنى قاراقچىلار بۇلاپ كەتتى، سۈرۈشتۈرۈپ كۆرسەك، ليۇ بېينىڭ ئىنىسى جاڭ فېي قاراقچىلارچە ياسىنىپ ئاتلىرىمىزنى بۇلاپتۇ، — دەپ لۇي بۇغا مەلۇمات بەردى.

لۇي بۇ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن غەزەپلەندى ۋە لەشكەرلىرىنى تەخلەپ، جاڭ فېي بىلەن جەڭ قىلىش ئۈچۈن شياۋپېيغا يۈرۈش قىلدى. ليۇ بېي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ لەشكەر باشلاپ چىقتى ۋە ئاتلىق سەپ يېرىپ چىقىپ:

— ئاغا! نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە لەشكەر تارتىپ كەلدىلە؟ — دەپ سورىدى.

— قارارگاھ قوۋۇقى ئالدىدا يالمانغا ئوق ئېتىپ سېنى چوڭ مۈشكۈللۈكتىن قۇتۇلدۇرغىنىم ئۈچۈن ئاتلىرىمنى بۇلىدىڭمۇ؟ — دېدى لۇي بۇ ئاغزىنى بۇزۇپ.

— كەمىنىلىرىدە ئات كەمچىل بولغانلىقتىن ھەر تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ، ئات ئالدۇردۇم، ئۆزلىرىنىڭ ئاتلىرىنى تارتىۋېلىشقا مېنىڭ نېمە ھەددىم، — دېدى ليۇ بېي.

— سەن ئىنىڭ جاڭ فېيغا 150 دانە ياخشى ئېتىمنى بۇلىتىپ ئەمدى تانماقچىمۇ سەن؟

— سېنىڭ قاۋۇل ئارغىماقلىرىڭنى مەن ئالدىم، قانداق قىلماقچىسەن؟ — دېدى جاڭ فېي قۇراللىق چىقىپ. —

— ھەي پىت كۆز ئوغرى! سەن ھەمىشە مېنى كۆزۈڭگە ئىلمايسەن! — دەپ تىللىدى لۇي بۇ.

— مەن سېنىڭ ئاتلىرىڭنى تارتىۋالغىنىمغا مۇنچىۋالا

قىلىسەن، — ئاكامنىڭ شەھىرى شۇيجۇنى ئېلىۋالغىنىڭنى ئەجەب ئاغزىڭغا ئالمايسەنا! — دېدى جاڭ فېي.

لۇي بۇ يالمىنىنى ئويناتىپ جاڭ فېيغا ئېتىلدى، جاڭ فېيمۇ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ چىقتى. ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا 100 دىن ئارتۇق شىددەتلىك رەددى بەدەل ئۆتكەن بولسىمۇ، تەڭ كېلىشىپ قالدى. لىيۇ بېي جاڭ فېينىڭ بىرەر پالاكەتكە قالمىسۇن دېگەن ئەندىشىدە، جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋېلىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. لۇي بۇ شەھەرنى تۆت تەرەپتىن قامال قىلدى. لىيۇ بېي جاڭ فېينى چاقىرتۇپلىپ:

— ھەممىسى سىزنىڭ چاتىقىڭىز، ئۇنىڭ ئېتىنىڭ تارتىۋالمىسىڭىز بىزگە بۇ بالا يوق! ئاتىلار ھازىر نەدە؟ — دەپ ئەيىبلىدى.

— ئىبادەتخانىلاردا ئامانەت قويۇقلۇق، — دېدى جاڭ فېي.

لىيۇ بېي شەھەردىن لۇي بۇ قارارگاھىغا كىشى ئەۋەتىپ، ئاتىلارنى قايتۇرۇپ بەرسەم، شۇنىڭ بىلەن جەڭگى - جېدەلنى توختاتساق، دەپ تەكلىپ قويدى. لۇي بۇنىڭ بۇنىڭغا ئۇنىغۇسى بولسىمۇ، لېكىن چېن گۇڭ:

— لىيۇ بېي بۇگۈن ئۆلتۈرۈلمەيدىكەن، كەلگۈسىدە چوقۇم بىزگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ، — دەپ مەسلىھەت كۆرسەتتى.

لۇي بۇ بۇنى ماقۇل كۆرۈپ، لىيۇ بېينىڭ تەكلىپىنى رەت قىلدى - دە، شەھەرگە تېخىمۇ جىددىي تېگىش قىلدى.

لىيۇ بېي مى جۇ، سۇن چېيلەردىن مەسلىھەت سورىدى.

— ساۋ ساۋ لۇي بۇغا ئۆچ، بىز شەھەرنى تاشلاپ شۇيچاڭغا بېرىپ، ساۋ ساۋدىن پاناھ تىلەيلى ۋە ئۇنىڭدىن لەشكەر سوراپ لۇي بۇنى يوقىتايلى، بۇ ئەڭ ياخشى تەدبىر، — دېدى سۇن چېيەن.

— قامالنى بۆسۈپ ئۆتۈشكە كىم ئاۋۋال چىقىدۇ؟ — دېدى لىيۇ بېي.

— كەمىنە ئىنىكىز، — دېدى جاڭ فېي، — ئۆلگۈچە ئېلىشىشقا رازىمەن.

لېۋ بېي ئالدىغا جاڭ فېينى سېلىپ، ئارقىغا گۈەن يۈينى قويۇپ، ئۆزى ئوتتۇرىدا بالا ـ ۋاقىلىرىنى قوغداپ ماڭماقچى بولدى. ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە، ئاي يورۇقىدىن پايدىلىنىپ، يۈقىرى قوۋۇق بىلەن يولغا چىقىپ، سۇڭ شىيەن، ۋېي شۈيلارغا دوقۇرشۇپ قالدى. جاڭ فېي بىر پەس چاپ ـ چاپ قىلىپ ئۇلارنى چېكىندۈردى ـ دە، قامالدىن چىقىپ كېتىشتى. ئارقىدىن قوغلاپ كەلگەن جاڭ لياۋنى گۈەن يۈي توسۇۋالدى. لۈي بۇ لېۋ بېينىك كەتكىنىنى كۆرۈپ قوغلىمىدى، شەھەرگە كىرىپ خەلقنى ئەمىن قىلدى. شياۋپېينى ساقلاشقا گاۋ شۇنغا بۇيرۇق بېرىپ، ئۆزى شۈيجۇغا قايتىپ كەتتى.

لېۋ بېي شۈيچاڭغا كەلگەندىن كېيىن، قارارگاھنى شەھەر تېشىغا قورۇپ، ئالدى بىلەن سۇن چيەننى ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشۈشكە ئەۋەتتى. سۇن چيەن ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشۈپ، لۈي بۇ تەرىپىدىن قوغلانغانلىقىنى، بۇ يەرگە پاناھ تىلەپ كەلگەنلىكىنى بايان قىلدى. ساۋ ساۋ:

— لېۋ بېي مېنىڭ بۇرادىرىم، — دېدى ۋە كۆرۈشۈش ئۇچۇن شەھەرگە تەكلىپ قىلدى. ئەتىسى لېۋ بېي گۈەن يۈي بىلەن جاڭ فېينى شەھەر تېشىدا قالدۇرۇپ، ئۆزى سۇن چيەن بىلەن مى جۇنى ئېلىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشۈشكە كىردى. ساۋ ساۋ ئۇلارنى قىممەتلىك مېھمان سۈپىتىدە كۈتتى. لېۋ بېي لۈي بۇ ئۇستىدىن شىكايەت قىلدى. ساۋ ساۋ:

— لۈي بۇ نامەردلەردىن، مەن ئېزىز ئىنىمنى ئۆزلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇنى يوقتىمەن، — دېدى.

لېۋ بېي مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ساۋ ساۋ مەربىگە سورۇن ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، كەچ بولغاندا ئۇزىتىپ قويدى. شۇن يۈي كىرىپ:

— لیۇ بېي ئەزىمەتتۇر، بالدۇرراق جايلىۋەتمەسلىكى، كەلگۈسىدە چوقۇم بالا تېرىيدۇ، — دەپ مەسلىھەت بېرىۋىدى، ساۋ ساۋ جاۋاب بېرمىدى، شۇڭ يۇي چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، گوجيا كىرىپ كەلدى.

— شۇڭ يۇي مېنى لیۇ بېينى ئۆلتۈرۈشكە دەۋەت قىلدى، قانداق قىلسام بولار؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— بولمايدۇ، جانابلىرى ھەق ـ ئادالەت لەشكىرى تارتىپ، ئەل ئۇستىدىكى زۇلۇم ـ سىتەمنى يوقىتىش ئۈچۈن بەل باغلاپ چىقتىلا ۋە ۋاپادارلىق نامىدىن ئەزىمەتلەرنى چاقىرىۋاتىدىلا، ئۆلارنىڭ كەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتىدىلا. ھازىر لیۇ بېي ئەلدە ئەزىمەت دەپ تونۇلغان ئادەم، ئىلاجسىزلىقتىن پاناھ تىلەپ كەلگەندە، ئۆلتۈرۈۋەتسەك، بۇ، ياخشىلارغا زىيانكەشلىك قىلىش بولىدۇ. ئەلدىكى ـ قەل ـ پاراسەتلىك زاتلار بۇنى ئاڭلىسا، بىزدىن گۇمانلىنىپ كەلمەيدۇ. ئۇنداقتا جانابلىرى ئەلنى كىم بىلەن تىنچىتىدىلا؟ بىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىدىن يوقىتىپ، پۈتۈن ئەلنىڭ ئۇمىدىنى يەردە قويۇش يارىمايدۇ، بۇنداق جىددىي پەيتلەردە، ئوبدان مۇلاھىزە قىلىشلىرى لازىم، — دەپ مەسلىھەت بەردى گوجيا.

— جانابلىرىنىڭ سۆزلىرى دەل مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى سۆزلەر بولدى، — دېدى ساۋ ساۋ تولىمۇ خۇشال بولۇپ. ئەتىسى ئۇ خانغا لیۇ بېينى يۇيجۇ ئايمىقىنىڭ پاسىبانلىقىغا قويۇشنى سايە قىلىپ مۇراجىئەت يازدى.

— لیۇ بېي ياشقىلاردىن كەم قالمىدىغان كىشى ئەمەس، ھەر ھالدا بۇرۇنراق جايلىۋەتكەن تۇزۇك بولالمىكەن، — دەپ كېڭەش بەردى چېڭ يۇي.

— ھازىر ئەزىمەتلەرنى ئىشقا سالمىدىغان ۋاقىت، بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ، ئەلنىڭ كۆڭلىنى قالدۇرۇش يارىمايدۇ. بۇ ھەقتە گوجيا بىلەن مېنىڭ قارىشىم ئوخشاش، — دېدى

ساۋ ساۋ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ چېكىڭ يۇيىنىڭ سۆزىنى مەقبۇل كۆرمەي، لىيۇ بېيغا 3000 لەشكەر بىلەن 1 تومەن خو ئاشلىق بېرىپ، خىزمىتىنى تاپشۇرۇۋېلىش ئۈچۈن يۇيچۇغا بېرىشقا، شياۋپېيغا لەشكەر كىرگۈزۈپ، بۇرۇنقى تاراپ كەتكەن لەشكەرلىرىنى يىغىۋېلىپ لۇي بۇغا تېگىش قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. لىيۇ بېي يۇيچۇغا يېتىپ كەلگىنىدىن كېيىن، ساۋ ساۋ بىلەن كېلىشىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتتى.

ساۋ ساۋ لۇي بۇغا قارشى لەشكەر تارتماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ئۇشتۇمتۇتلا سەييارە پايلاقچىلار چاك جىنىڭ گۇەنجۇڭدىن لەشكەر باشلاپ چىقىپ نەنياڭغا تېگىش قىلغانلىقىنى، غايىب ئوق تېگىپ ئۆلگەنلىكىنى، چاك جىنىڭ جىيەنى چاك شيۇنىڭ لەشكەرلىرىگە باشچىلىق قىلىپ، جيا شۇينىڭ مۇشاۋىرلىقىدا، لىيۇ بياۋ بىلەن بىرلىشىپ، لەشكەرلىرىنى ۋەنچېڭ شەھىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، پايتەختكە تەۋەررۇز قىلىپ خانىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن لەشكەر تارتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلدى. ساۋ ساۋ دەرغەزەپ بولۇپ، جازالاش ئۈچۈن لەشكەر تارتماقچى بولدى، ئەمما لۇي بۇنىڭ شۇيچاڭغا تەۋەررۇز قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، شۇن يۈيدىن مەسلىھەت سورىدى.

بۇنىڭ يولى ئاسان، لۇي بۇ پاراسەتسىز مەخلۇق، پايدا كۆرسىلا خۇرسەن بولىدۇ؛ جانابلىرى شۇيچۇغا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا چوڭ ئەمەل بەرسىلە، سوۋغا-سالاملار ئەۋەتسىلە ھەمدە لىيۇ بېي بىلەن ياخشى خوپ بولۇشقا بۇيرۇق بەرسىلە؛ لۇي ابۇ خۇرسەن بولىدۇ - دە، باشقا چوڭ تېمادا بولمايدۇ، - دەپ مەسلىھەت بەردى شۇن يۇي.

- ناھايىتى ياخشى، - دېدى ساۋ ساۋ، شۇئان سەرلەشكەر ژاڭ زېنى ئەلچى قىلىپ لۇي بۇغا بېرىلگەن ئۇنۋان - مەنسەپ

ۋە يارىشىش ھەققىدىكى مەكتۇپلار بىلەن شۇيجۇغا يولغا سالدى. يەنە بىر تەرەپتىن 15 تۇمەن لەشكەر بىلەن ئۆزى جاڭ شيۇغا قارشى يۈرۈش قىلدى. لەشكەرلەرنى ئۇچ تارامغا بۆلدى، شيا خۇدۇننى تۇرشاۋۇل قىلدى. لەشكەرلەر يۈيشۇي دەرياسىغا كېلىپ قارارگاھ قۇردى.

ساۋ ساۋنىڭ لەشكەرلىرى بەك نۇرغۇن، قارشىلاشقىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە لەشكەرلىرىمىز بىلەن ئەل بولغىنىمىز تۈزۈك، — دەپ مەسلىھەت بەردى مۇشاۋىر جيا شۈي جاڭ شيۇغا.

جاڭ شيۇ قوبۇل كۆرۈپ، ئەل بولۇش ھەققىدە سۆزلىشىش ئۈچۈن جيا شۈينى ساۋ ساۋغا ئەۋەتتى. ساۋ ساۋ جيا شۈينىڭ سۆزمەنلىكىنى كۆرۈپ، ياخشى كۆرۈپ قالدى ـ دە، ئۆزىگە مۇشاۋىر قىلىش ئىستىكىنى بىلدۈردى.

— كەمىنىلىرى ئۆتمۈشتە لى جۆگە خىزمەت قىلىپ ئەلنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرىغانىدىم. ئەلھال جاڭ شيۇغا خىزمەت قىلىۋاتىمەن. جاڭ شيۇ سۆزۈمگە قۇلاق سالىدۇ، ئۇنى تاشلاشقا كۆزىمۇ ئۇنىمايدۇ، — دېدى جيا شۈي ۋە خەيرلىشىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئەتىسى جاڭ شيۇنى باشلاپ كېلىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشتۈردى، ساۋ ساۋ ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسەتتى. جاڭ شيۇ ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى ۋەنچىڭغا باشلاپ كىرىپ ئورۇنلاشتۇردى، قالغان لەشكەرلەرنى شەھەر تېشىغا ئورۇنلاشتۇردى، لەشكەرلەر چۈشكۈنى ئۇن نەچچە چاقىرىم يەرگىچە سوزۇلدى. بۇ يەردە بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ قالدى، ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك ساۋ ساۋ شەرىپىگە مەرىكە ـ سورۇن ئۆتكۈزۈپ بەردى.

بىر كۈنى ساۋ ساۋ مەست بولۇپ قالدى ۋە ياتقىغا كىرىپ خىزمەتكارلىرىدىن:

بۇ شەھەردە شەھۋانە ئاياللار بارمىكىن؟ — دەپ ئاستا سورىدى.

ساۋ ساۋنىڭ جىنىنى ساۋ ئەنمىن ساۋ ساۋنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى - دە، پىچىرلاپ:

— كەمىنە جىنىلىرى كېچە قارارگاھىمىز يېنىدا ناھايىتى سەتەڭ بىر ئايالنىڭ كۆرۈپ قالدىم، سۈرۈشتۈرسەم، جاڭ شيۇنىڭ تاغىسى جاڭ جىنىڭ ئايالى ئىكەن، — دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان ساۋ ساۋ ساۋ ئەنمىنىنى 50 نەپەر ساۋۇتلۇق لەشكەر بىلەن مەزكۇر ئايالنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. بىر پەس ئۆتمەستىنلا، ئۇلار ئايالنى قوشۇن ئىچىگە ئېلىپ كېلىشتى. ساۋ ساۋ قارىغۇدەك بولسا، دەرۋەقە سەتەڭ ئايال ئىكەن. ساۋ ساۋ ئۇنىڭ ئىسىم - زاتىنى سورىدى. ئايال:

— جاڭ جىنىڭ ئايالى بولىمەن، ز ۇ ئۇر ۇقدىنمەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

— خېنىم، مېنى تونۇمدىلا؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— باش ۋەزىر، ئۇزۇندىن بېرى جانابلىرىنىڭ ئۇلۇغ ناملىرىنى ئاڭلاپ كەلگەنىدىم، بۈگۈن دىدارلىرىنى كۆرۈش نىسىپ بولدى.

— خېنىم، مەن ئۆزلىرىنى دەپ جاڭ شيۇنىڭ ئەل بولۇشىنى قوبۇل قىلدىم، بولمىسا ئۇر ۇق - ئەۋلادىدىن تارتىپ قۇر ۇتۇۋېتەتتىم.

— يېڭى ھايات بەخش ئەتكەن ئىلتىپاتلىرىغا مەڭ رەھمەت.

— خېنىم، بەخت تەلىيىمگە بۈگۈن ئۆزلىرى بىلەن دىدارى مۇلاقەت بولدۇم. بۇ كېچە بىر ياستۇققا باش قويۇشنى خالايمەن، مېنىڭ بىلەن بىللە پايتەختكە قايتىپ، دۆلەتمەن تۇرمۇش كەچۈرسىلە. بۇنىڭغا قانداق دەيدىلا؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

ئايال رەھمەت - تەشەككۇر ئىزھار قىلدى ۋە شۇ كېچىسى بارگاھتا قونۇپ قالدى.

— شەھەردە ئۇزۇن تۇرۇپ كەتسەك جاڭ شيۇ گۇمانلىنىدۇ ھەم باشقىلارنىڭ مىش - مىش گېپىگە قالارمىزمىكىن، — دېدى

ئايال:

— ئۇنداق بولسا، ئەتە ئىككىمىز قارارگاھقا كېتەيلى، — دېدى ساۋ ساۋ.

ئەتىسى شەھەر تېشىغا كۆچتى ۋە دېھىنى چاقىرىپ بارگاھ سىرتىدا قارانچۇقلۇق قىلىشقا بۇيرۇدى ھەم:

— چاقىرمىغان ئادەملەرنى كەلسە ـ كەلمەس كىرگۈزمەڭلار، — دەپ بۇيرۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئىچكى ـ تاشقى ئالاقە ئۈزۈلدى، ساۋ ساۋ بۇ ئايال بىلەن كۈن بويى ئەيش ـ ئىشرەت، كەيپ ـ ساپا ئىچىدە ئۆتتى، ۋاقتى ـ قەرەلدە قايتىشنى خالىمىدى.

جاڭ شيۇنىڭ ئۆيىدىكىلەر ئەھۋالىنى يوشۇرۇنچە جاڭ شيۇغا مەلۇم قىلدى. غەزەپلەنگەن جاڭ شيۇ:

— ئوغرى ساۋ ساۋ مېنى شۇنچىۋالا بوزەك قىلامدۇ! — دېدى ـ دە، جيا شۈينى چاقىرىپ مەسلىھەتلەشتى. جيا شۈي:

— بۇ سىر پاش بولۇپ قالمىسۇن. ئەتە ساۋ ساۋ بارگاھىدىن خىزمەتكە چىققان ۋاقتىدا مۇنداق ـ مۇنداق قىلىش كېرەك، — دەپ يول كۆرسەتتى جيا شۈي.

ئەتىسى ساۋ ساۋ بارگاھىدا ئولتۇرغاندا، جاڭ شيۇ كىرىپ:

— يېڭى ئەل بولغان لەشكەرلەر ئىچىدە قاچاقلار كۆپىيىپ كەتتى، لەشكەرلەرنى بارگاھقا يۆتكىسەم، — دەپ ئىلتىماس قىلدى.

ساۋ ساۋ رۇخسەت بەردى. جاڭ شيۇ لەشكەرلىرىنى يۆتكەپ تۆت ئورۇنغا ئورۇنلاشتۇردى ۋە ئىشنى تېز باشلىماقچى بولدى. ئەمما دېھىن ۋېي جەسۇر بولغانلىقتىن تېز يېقىنلىشىپ بېرىش قىيىن ئىدى. شۇڭلاشقا جاڭ شيۇ يانداش سەركەردىسى خۇ چېئېردىن مەسلىھەت ئالدى. خۇ چېئېر 500 جىڭ نەرسىنى كۆتۈرەلەيدىغان، كۈنىگە 700 چاقىرىم يول باسالايدىغان قالتىس ئادەم ئىدى.

— دیەن ۋېينىڭ دەھشەتلىك نەرسىسى قوش قۇيۇچ يالمىنى. تەقسىر، ئەتە ئۇنى چىللاپ كېلىپ ئۇنىڭغا مەربكە - سورۇن ئۆتكۈزۈپ بەرسىلە، مەست بولغۇچە مەي ئىچكۈزسىلە، مەست ھالىتى بىلەن قايتسۇن، ئەتە شۇ چاغدا، مەن ئۇنىڭ ئادەملىرى ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، چادىرنىغا بارىمەن - دە، ئالدى بىلەن يالمىنىنى ئوغرىلايمەن، شۇنىڭ بىلەن بۇنىڭ قورقۇنچلۇق يېرى قالمايدۇ، — دەپ جاڭ شيۇغا ئەقىل كۆرسەتتى خۇ چېئېر.

جاڭ شيۇ خۇرسەن بولۇپ، ھەرقايسى قارارگاھلارغا ئوقيا، ساۋ ۋتلۇق لەشكەر ھازىرلاشقا ئالدى بىلەن بۇيرۇق بەردى. ۋاقتى كەلگەندە، جيا شۇي دېيەن ۋېينى قارارگاھقا مەربكە - سورۇنغا تەكلىپ قىلىپ كېلىپ، ئوبدان كۆتتى، كەچ بولغاندا، ئۇ مەست ھالدا قايتتى. خۇ چېئېر باشقىلارغا ئارىلىشىپ، توپتوغرا چوڭ قارارگاھقا كىرىپ كەتتى. بۇ ئاخشىمى ساۋ ساۋ ھېلىقى ئايال بىلەن مەي - شاراب ئىچىشىپ ئولتۇراتتى، تۇيۇقسىزدىن چادىر تېشىدا ئادەملەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇكلىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى ئاڭلاندى؛ ساۋ ساۋ خەۋەر ئېلىشقا كىشىنى چىقارتىۋىدى، قايتىپ كىرىپ جاڭ شيۇ قوشۇننىڭ كەچلىك قارانچۇقلىرى ئىكەن، دەپ مەلۇم قىلدى، ساۋ ساۋ گۇمانلانمىدى. ئەل يانقۇ ۋاقتىدا ئۇشتۇمتۇتلا قارارگاھ ئىچىدىن سۇرەن - چۇقان كۆتۈرۈلدى، كىشىلەر ئوت - چۆپ ھارۋىلىرىغا ئوت كېتىپ قالدى، دەپ مەلۇم قىلىشتى. ساۋ ساۋ:

— لەشكەرلەر بار، ئوتتىن چۆچۈشمىسۇن! — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

بىر دەم ئۆتمەي، ھەممە تەرەپتىن يانغىن چىقتى، ساۋ ساۋ ئاندىنلا ئالدىراپ قالدى، ئۇ دەرھال دېيەن ۋېينى چاقىردى. دېيەن ۋېي مەسلىنكتە ئۇخلاپ چۈش كۆرۈۋاتاتتى، ئۇ ناغرا ۋە چاپ - چاپ ئاۋازلىرىدىن ئويغىنىپ كەتتى، ئورنىدىن تۇرۇپ قوش

يالمىنىنى ئىزدەپ تاپالمىدى. بۇ ۋاقىتىدا ياۋ لەشكەرلىرى قارارگاھ قوۋۇقىغا يېتىپ كېلىشكەنىدى، دېمەن ۋېي ئالدىراپ - تېنەپ پىيادە لەشكەرلەرنىڭ يان قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇشىغا، ئۇزۇن ساپلىق نەيزە كۆتۈرگەن سانسىز لەشكەرلەرنىڭ قارارگاھقا كىرىپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. دېمەن ۋېي جاسارەت بىلەن ئالغا ئېتىلىپ 20 دىن ئارتۇق كىشىنى قىلىچلاپ تاشلىدى. ئاتلىق لەشكەرلەرنى ئەمدىگىنە چېكىنىدۇرۇپ تۇرۇشىغا، پىيادىلەر يېتىپ كەلدى، ئىككى تەرەپتىكى نەيزىلەر قوموشتەك سانجاق - سانجاق ئىدى، دېمەن ۋېي قۇياق - قالقانسىز بولغاچقا، بەدىنى نەچچە ئون يەردىن جاراھەتلەندى، شۇنداق بولسىمۇ يەنە جان تىكىپ ئېلىشتى، قىلىچ گاللىشىپ كېرەككە كەلمىگەندىن كېيىن، قىلىچنى تاشلىدى - دە، ئىككى قولى بىلەن ئىككى لەشكەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ، ياۋغا قارشى ئېتىلدى، سەككىز - توققۇز كىشىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى. ياۋ توپى ئۇنىڭغا يېقىن كېلەلمەي، يىراقتىن تۇرۇپ يامغۇردەك ئوق ياغدۇردى. ئۇ قوۋۇقنى زادى قولدىن بەرمىدى. قارارگاھنىڭ ئارقا تەرىپىدىن بۆسۈپ كىرگەن ياۋ لەشكەرلىرى دېمەن ۋېينىڭ دۇمبىسىگە بىر نەيزە تىقتى، ئۇ بىرنەچچە قېتىم قاتتىق توۋلىۋېتىپ، قانسىراپ ئۆلدى. دېمەن ۋېي ئۆلۈپ خېلىغىچە ئالدى قوۋۇقتىن بىرەر ئادەممۇ كىرىشكە پېتىنالمىدى.

ئەمدى ساۋ ساۋغا كەلسەك، ئۇ دېمەن ۋېينىڭ قوۋۇقنى توسۇۋالغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ئارقا ئىشىكتىن ئاتلىق قاچتى، پەقەت ساۋ ئەنمىنلا ئونىڭغا پىيادە ھەمراھ بولدى. ساۋ ساۋنىڭ ئوڭ بىلىكىگە ئوق تەگدى، ئېتىغىمۇ ئوچ يەردىن ئوق تەگدى، بەختكە يارىشا بۇ ئات پەرغانىنىڭ ياخشى ئاتلىرىدىن بولغاچقا، چاپقۇر ۋە ئاغرىققا چىداشلىق بىرەلەيتتى. ساۋ ساۋ ئەمدىگىنە يۇيشۇي دەرياسى بويىغا يەتكەندە، ياۋ لەشكەرلىرى قوغلاپ كېلىپ، ساۋ ئەنمىنى قىيما - چىيما قىلىپ تاشلىدى.

ساۋ ساۋ ئارقىدىن بۆسۈپ چىقىپ سۇغا ئات سالدى، ئەمدىگىنە نېرىقى قىرغاقتا يېتىپ چىققاندا، ياۋ لەشكىرلىنىڭ بىر تال ئوقى كېلىپ ئاتنىڭ كۆزىگە تەگدى ـ دە، ئات يىقىلدى. ساۋ ساۋنىڭ چوڭ ئوغلى ساۋ ئاك ئۆز ئاستىدىكى ئاتنى ئاتنىسىغا بەردى، ساۋ ساۋ ئاتقا مىنىپ تىكىۋەتتى. ساۋ ئاك يامغۇرداك ئېتىلىۋاتقان ئوق ئىچىدە ئۆلدى. ساۋ ساۋ قېچىپ قۇتۇلدى. ۋە يول ئۈستىدە سەرگەردىلەرگە ئۇچراپ، قالدى ـ قاتتىق لەشكەرلىرىنىڭ يىغىۋالدى. بۇ ۋاقىتتا شيا خۇدۇن چىڭجۇ لەشكەرلىرى بىلەن پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ يېزا ئاھالىسىنى تالان ـ تاراج قىلدى؛ ياۋنىڭ تىنچېنتقۇچى لەشكەر بەشى يۈي جىن ئۆز قوشۇنى بىلەن يولنى توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلغان لەشكەرلەرنى ئۆلتۈردى ۋە يېزا ئاھالىسىنى ئەمىن قىلدى. چىڭجۇ لەشكەرلىرى قايتىپ كېلىۋېتىپ ساۋ ساۋغا ئۇچراپ قالدى ـ دە، يىغلاشقان ھالدا يەر قۇچاقلاپ تۇرۇپ، يۈي جىن ئىسيان كۆتۈردى، چىڭجۇ لەشكەرلىرىنى قوغلاپ يۇرۇپ قىر ـ چاپ قىلدى، دەپ شىكايەت قىلدى. ساۋ ساۋ ئاڭلاپ ھەيران بولدى. بىر پەستىن كېيىن، شيا خۇدۇن، شۈي چۇ، لى دېئەن، يۈي جىنلارنىڭ ھەممىسى يېتىپ كەلدى. ساۋ ساۋ:

— يۈي جىن ئىسيان كۆتۈرۈپتۇ، لەشكەرلەرنى تەقلەپ يۇرۇش قىلىش كېرەك، — دېدى.

يۈي جىن ساۋ ساۋلارنىڭ يېتىپ كەلگىنىنى كۆرۈپ، سەپنى توختىتىپ، قارارگاھ قۇردى.

— چىڭجۇ لەشكەرلىرى سەرگەردە جانابلىرىنى ئىسيان كۆتۈردى، — دەپ سۆز تارتىپتۇ، بۇگۈن باش ۋەزىر يېتىپ كەلدى، ۋەقەنى بىرىپ سۆزلىمەستىن، نېمە ئۈچۈن ئالدى بىلەن قارارگاھ قۇردىلا؟ — دەپ سورىدى بىزى.

— ھازىر ياۋ لەشكىرى ئارقىمىزدىن قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇزۇنغا قالماي يېتىپ كېلىدۇ؛ ئەگەر ئالدىن ھازىرلىق

كۆرمىسەك، ياۋغا قانداق قارشى تۇرالايمىز؟ دەۋالىشنىش كىچىك ئىشى، ياۋنى چېكىنىدۈرۈش چوڭ ئىش، ــ دېدى يۇي جىن. بۇلار قارارگاھنى قۇرۇپ بولۇپ تۇرۇشىغا، جاڭ شيۇنىڭ لەشكەرلىرى ئىككى يول بويلاپ چاپ ــ چاپ قىلىپ كېلىپ قالدى. يۇي جىن ئۆزى باش بولۇپ قارارگاھتىن چىقىپ ياۋغا ئېتىلدى. جاڭ شيۇ لەشكەرلىرىنى تېز قايتۇردى. باشقا سەركەردىلەر يۇي جىننىڭ ئىلگىرىلىگىنىنى كۆرۈپ، ھەممىسى لەشكەر باشلاپ تېگىش قىلدى. جاڭ شيۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، تاكى 100 چاقىرىمدىن ئارتۇق يەرگىچە قوغلاپ قىرغىن قىلىندى. جاڭ شيۇ ئاجىزلاپ قالغىنى ئۈچۈن يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ ليۇ بياۋدىن پاناھ تىلەشكە كەتتى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى يىغىپ سەركەردىلىرىنى ئېدىتلاپ كۆردى. يۇي جىن ساۋ ساۋ ھۇزۇرىغا كىرىپ، چىڭجۇ لەشكەرلىرىنىڭ بۇلاڭچىلىق قىلىپ، خەلقنىڭ قاتتىق نارازىلىقىغا سەۋەب بولغانلىقىنى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى بايان قىلدى.

— ماڭا مەلۇم قىلماستىن نېمىشقا ئاۋۋال قارارگاھ قۇرىسىز؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

يۇي جىن يەنە يۇقىرىقىدەك جاۋاب بەردى.

سەركەردە، سىز ئالدىراش ــ جىددىي پەيتلەردە لەشكەرلەرنى تەرتىپلىك تۇتۇپ، قورغاننى چىڭ مۇداپىئە قىلدىڭىز، بۆھتان چاپلاشلارغا قارىماي، ۋەزىپىنى ئوبدان ئادا قىلدىڭىز، شۇنىڭ بىلەن يېڭىلىشنى يېڭىشكە ئايلاندۇردىڭىز، قەدىمدىن بۇيانقى ئاتاقلىق سەركەردىلەرمۇ بۇنىڭدىن ئارتۇق قىلالمىغان ئەمەس، ــ دەپ ماختىدى ساۋ ساۋ. ۋە يەر-قوللۇق ئالتۇن ئەسۋاب ئىنئام قىلىپ، يېشۇ بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى؛ لەشكەرنى تەرتىپىنى چىك تۇتمىغان شىيا خۇدۇننى ئەيىبلىدى، يەنە ماتەم مۇراسىمى ئېچىپ، دېيەن ۋېيگە ئۆزى ھازا ئاچتى. ۋە سەركەردىلىرىگە قاراپ:

— مەن چوڭ ئوغلۇم، سۆيۈملۈك جىنىمدىن ئايرىلغىنىم ئۈچۈن ئېچىنمايمەن؛ پەقەت دېيەن ۋەپە ئۈچۈنلا يىغلايمەن، — دېدى. جامائەت ھەسرەت چېكىپ تەسىرلەندى. ئەتىسى لەشكەرلەرنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى.

ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى شۇيچاڭغا قايتۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. ۋاڭ زې يارلىق بىلەن شۇيجۇغا يېتىپ كەلگەندە، لۇي بۇ ئىستىقبالغا چىقتى ۋە مەھكىمىگە باشلاپ كىردى، يارلىقنى ئېچىپ ئوقۇۋېدى، ئۇنىڭدا: لۇي بۇ كۈنچىقىش تەرەپنى تىنچىتىش سەركەردىسى قىلىپ تەيىنلەندى ھەم ئالاھىدە تامغا ئەۋەتىلدى، دېيىلىپتۇ. ئۇنىڭغا يەنە ساۋ ساۋنىڭ خوسۇسىي مەكتۇپى تاپشۇرۇلدى. ۋاڭ زې لۇي بۇنىڭ ئالدىدا، ساۋ ساۋنىڭ لۇي بۇغا بولغان ھۆرمەت ئىخلاسىنى سۆزلەپ كەتتى. بۇنى ئاڭلاپ لۇي بۇ خوش بولۇپ كەتتى. بۇ چاغدا توساتتىن ئادەملەر يۈەن شۇدىن ئەلچى كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى، لۇي بۇ كىرىشكە ئىجازەت بەردى.

— جانابىي يۈەن شۇ قاچانلا بولمىسۇن خان بولۇپ، ۋەلىئەھدىنى تەخت ۋارىسى قىلماقچى، شۇڭلاشقا كىچىك خانىشنى تېزرەك جۈۋىنەنگە ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى، — دېدى ئەلچى.

— مۇناپىق ئوغرىنىڭ مۇنداق قىلىشىغا نېمە ھەددىكەن! — دېدى لۇي بۇ دەرغەزەپ بولۇپ، ئاندىن ئەلچىنى ئۆلتۈرۈپ خەن يىننىڭ بوينىغا تاقاق كىيگۈزۈش بىلەن پايتەختكە بېرىپ تەشەككۇر بايان قىلىش ئۈچۈن جېڭنى تەيىنلىدى، خەن يىننى ۋاڭ زېغا قوشۇپ شۇيچاڭغا يولغا سالدى ۋە ساۋ ساۋغا يازغان جاۋاب خېتىنى رەسمىي شۇيجۇ پاسىبانىنى بولۇش ئارزۇسىنى بىلدۈردى. ساۋ ساۋ لۇي بۇنىڭ يۈەن شۇ بىلەن قىلىدىغان توينىنى رەت قىلىۋاتقىنىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى، ئاندىن خەن يىننى جازا مەيدانىدا ئۆلتۈرگۈزدى.

— لۇي بۇ چىلبۆره، باتۇرلۇقى بار، ئەمما پاراسەتسىز، تۇتۇرۇقسىز بىر نېمە، شۇڭا، ئۇنى بۇرۇنراق جايلىۋەتكەن تۇزۇك، — دېدى‌چېن دېڭ ساۋ ساۋغا مەخپىي مەسلىھەت بېرىپ.

— مەن لۇي بۇنىڭ قارا نىيىتىنى، ئۇزۇن بېقىپ بولماسلىقىنى ئەزەلدىن بىلىمەن، جانابلىرى ۋە ئاتىلىرىڭ ياردىمى بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلەلمەيتتىم. ئۇنى يوقىتىشقا بىر ئامال قىلىشلىرىنى سورايمەن، — دەپ ئىلتىماس قىلدى ساۋ ساۋ.

— ئەگەر باش ۋەزىر جانابلىرى بىرەرتە ھەرىكەت باشلايدىكەنلا، مەن ئىچكى تەرەپتىن بولۇشۇمەن، — دېدى چېن دېڭ.

ساۋ ساۋ خۇشال بولۇپ چېن گۇيغا يىلىغا 2000 دانە ئاشلىق ماڭاش ئالىدىغان مەنسەپ ـ مەرتىۋە بەردى. چېن دېڭنى گۇاڭلىڭ ھاكىملىقىغا تەينىلىدى، چېن دېڭ خەيرلەشكەن ۋاقىتدا، ساۋ ساۋ چېن دېڭنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— كۇنچىقىش تەرەپنىڭ ئىشىنى جانابلىرىغا ھاۋالە قىلدىم، — دېدى.

چېن دېڭ بېشىنى لىڭشىتىپ قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ شۇيجۇغا قايتىپ كېلىپ لۇي بۇ بىلەن كۆرۈشتى. لۇي بۇ ئىشلارنى سوردى، چېن دېڭ ئاتىسىغا مەرتىۋە بېرىلگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ھاكىم بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. لۇي بۇ دەرغەزەپ بولۇپ:

— سىز ماڭا شۇيجۇ پاسىبانلىقىنى سورىماستىن، ئۆزىڭىز ئۇچۇن مەرتىۋە ـ مەنسەپلەر ئىلىپسىز! سىزنىڭ ئاتىڭىز مېنى ساۋ ساۋ ھەزرەت بىلەن بىرلىشىشكە ئۈندەپ، يۈەن شۇ بىلەن بولىدىغان تۇيمىزنى بۇزغۇزدى. بۇگۇن مەن تىلەكلىرىمنىڭ بىرىگىمۇ ئىگە بولالمىدىم؛ ۋەھالەنكى سىز ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن ئەتىۋارلىق مەرتىۋىلەرگە ئىگە بولۇپسىزلەر، دېمەك، مەن سىز

ئاتا ـ بالا ئىككىڭىزلار تەرىپىدىن سېتىلغان بولدۇم! — دېدى هەم شەمشىرىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى ئۆلتۈرمەك بولدى.

چېن دېڭ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— نېمە ئۈچۈن ئۇنچىۋالا ئەقىلسىز ئۆزلىرى! — دېدى.

— مەن قانداقسىگە ئەقىلسىز ئىكەنمەن؟

— مەن ساۋ ساۋ ھەزرەت بىلەن كۆرۈشكىنىمدە، سەركەردە جانابلىرىنى بېقىش يولۋاس بېقىشقا ئوخشاش، تويغۇچە گۆش بىلەن بېقىش لازىم، ئەگەر تويدۇرۇلمىسا، ئادەم يەيدۇ دېسەم، ساۋ ساۋ ھەزرەت كۈلۈپ كېتىپ: «ئۆزلىرىنىڭ دېگىنىدەك ئەمەس، مېنىڭ لۇي بۇغا تۇتقان مۇئامىلەم — بۇركۈت باققانغا ئوخشاشتۇر، تۈلكە ـ توشقانلار تېخى تۈگىتىلگىنى يوق، شۇڭلاشقا توق باققىلى بولمايدۇ، ئاچ بولسا ئالغۇر بولىدۇ، توق بولسا قېچىپ كېتىدۇ» دېدى، مەن يەنە «تۈلكە ـ توشقانلار كىم؟» دەپ سورىسام، ساۋ ساۋ ھەزرەت: «خۇەينەندىكى يۇەن شۇ، جياڭدۇڭدىكى سۇن سې، جىجۇدىكى يۇەن شاۋ، جىڭشياڭدىكى ليۇ بياۋ، يىجۇدىكى ليۇ جاڭ، خەنجۇڭدىكى جاڭ لۇلارنىڭ ھەممىسى تۈلكە ـ توشقانلار» دەپ جاۋاب بەردى، — دېدى.

لۇي بۇ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ شەمشىرىنى تاشلاپ كۈلۈۋەتتى ۋە:

— ساۋ ساۋ ھەزرەت مېنى بىلىدىكەن! — دېدى.

دەل سۆزلىشىپ تۇرغاندا، ئايغاقچىلار يۇەن شۇ قوشۇنلىرىنىڭ شۇيجۇنى ئېلىش ئۈچۈن كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. لۇي بۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى.

دەرھەقىقەت:

چېن بىلەن جىندەك ئېنىقلاشماي ۋۇ يۆ قىلدى جېدەل،
توي سەۋەبچى بولدى ئاخىر چىقتى لەشكەر شۇ مەھەل.

كېيىنكى ئىشلارنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون يەتتىنچى باب

يۇەن شۇنىڭ يەتتە تارام بولۇپ لەشكەر تارتقانلىقى
ساۋ ساۋنىڭ ئۇچ پالۋان بىلەن بىرلەشكەنلىكى

ئەلقىسسە، يەر - زېمىنى كەڭ، ئاشلىق - تۇلۇكى مول خۇەينەندە تۇرغان يۇەن شۇ قولىدا سۇن سې ئامانەت قويغان قاشتېشى تامغا بولغانلىقىدىن خان بولۇش كويىغا چۈشۈپ قالدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنىڭ بەگ - سىپاھلىرىنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. كېڭەشتە ئۇ:

— بۇرۇنىسىدا گاۋ زۇ خان سىشاڭدا بىر مەھەللە ئاقساقىلى بولغانىدى، كېيىن پۈتۈن ئەلنى ئىلكىگە ئالدى؛ بۇ خاندانلىق بۇگۈنگە قەدەر 400 يىل ھۆكۈم سۈرۈپ شان - شەۋكىتىدىن قالدى، ھازىر ئەلدە تەپرىقىچىلىك ھۆكۈم سۈرمەكتە. مېنىڭ ئۇرۇق - ئەجدادىم ئىچىدىن تۆت ئەۋلادنىڭ ئۇچى گۇڭ بولۇپ كەلدى، ئەل تامام بويسۇنىدۇ؛ مەن تەخرى ئىرادىسىگە بويسۇنۇپ، ئەلنىڭ ئارزۇ - ئارمىنىنى قاندۇرۇش نىيىتىدە تەختكە چىقماقچىمەن. ھەرقايسىڭىز بۇنىڭغا نېمە دەيسىزلەر؟ — دېدى.

— بولماسمىكىن، بۇرۇنىسىدا خۇجى** پەزىلەت ئىگىسى ئىدى، ئۇ نۇرغۇن ئەجىر - خىزمەت كۆرسەتكەنىدى، ۋېن ۋاڭ

---

* شەندۇڭدىكى بىر دەريانىڭ نامى.
** جۇ خاندانلىقىنىڭ ھۆكۈمرانى.

دەۋرىگە كەلگەندە، ئۇ ئەلنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى ئىلكىگە ئالغان بولسىمۇ، يەنە يىن خاندانلىقنىغا ھۆرمەت قىلىپ بويسۇنۇپ كەلگەنىدى. جانابلىرىنىڭ نەسەپلىرى دۆلەتمەن بەگزادىلەردىن بولسىمۇ، جۇ خاندانلىقىدەك دەۋرى ـ دەۋران سۈرگەن ئەمەس؛ خەن خاندانلىقى ئاجىز بولسىمۇ، يىن خاندانلىقىنىڭ كېيىنكى خانى جۇدەك زالىم ئەمەس. بۇ نىيەتتىن كەچسىلە، — دېدى دىۋان مىرزىسى يەن شياڭ.

— بىز يۈەن جەمەتلەرنىڭ تېگىمىز چىن ئۈرۈقىدىن، — دېدى يۈەن شۇ غەزەپكە كېلىپ، — چىن ئۇلۇغ شۇنىڭ* ئەۋلادى. تۆپراق ئوتقا ۋاربسلىق قىلىدۇ، تەقدىر ـ قىسمەتتە شۇنداق پۈتۈلگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە رەمچىلەر تەبىرىچە: «خەن خاندانلىقىنىڭ ئورنىنى ئېگىزلىكتىكى يول ئىگىلەيدۇ». مېنىڭ يەنە بىر ئىسمىم گوڭ لۇ، ئۇنىڭ مەنىسى چوڭ يول، بۇ رەمدىكىگە توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەندە دۆلەتنىڭ مىراسى قاشتاش تامغا بار. مەگەر خان بولمىسام، تەخرى يولىنى تۇتمىغان بولىمەن. مېنىڭ قارارىم قارار، بۇ ھەقتە ئارتۇق سۆز قىلغانلار ئۆلۈمگە مەھكۇم!

شۇنداق قىلىپ خاندانلىق يىل نامىسىنى جوڭشى دەپ ئېلان قىلدى، دىۋان ۋازارىتىنىڭ بەگ ـ سىپاھلىرىنى تەيىن قىلدى، ئاندىن ئەجدىھا ۋە سۇمۇرغ سۈرەتلىرى نەقىش قىلغان شاھانە مەپىگە ئولتۇرۇپ، شەھەرنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەن تەرەپلىرىگە چىقىپ، نەزىر ـ چىراغلار ئۆتكۈزدى، فېن فاڭ قىزىنى خانىش قىلدى، ئوغلىنى ۋەلىئەھد قىلىپ بەلگىلىدى، ۋەلىئەھدگە لۇي بۇنىڭ قىزىنى كىچىك خانىش قىلىپ بېرىش ئۈچۈن ئۇنىسى ئەكېلىشكە ئەلچى ئەۋەتمەك بولۇپ تۇرغىنىدا لۇي بۇنىڭ خەن يىننى شۇيچاڭغا ئەۋەتىپ بەرگەنلىكى، ساۋ ساۋنىڭ ئۇنىسى

* جۇڭگونىڭ قەدىمكى زامان خانلىرىدىن بىرى.

ئۆلتۇرۇۋاتقانلىقى ھەققىدە ئۇچۇر كەلدى، يۇەن شۇ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندى. شۇنىڭ بىلەن جاڭ شۇننىڭ ئۇلۇغ سەركەردىلىككە بەلگىلەپ، 20 تۈمەندىن ئارتۇق لەشكەر بىلەن يەتتە تارامغا بۆلۈپ شۇيجۇغا ماڭغۇزدى: بىرىنچى تارام — بارگاھ قوشۇنلىرىغا ئۇلۇغ سەركەردە جاڭ شۇن، ئىككىنچى تارام — چەپ قول قوشۇنلىرىغا ئالىي سەركەردە چياۋ رۇي، ئۈچىنچى تارام — ئوڭ قول قوشۇنلىرىغا ئالىي سەركەردە چېن جى، تۆتىنچى تارام — چەپ قول قوشۇنلىغا يارىدەمچى سەركەردە لېي بو، بەشىنچى تارام — ئوڭ قول قوشۇنغا يارىدەمچى سەركەردە چېن لەن، ئالتىنچى تارام — سول قول قوشۇنغا ئەل بولغان سەركەردە خەن شىيەن، يەتتىنچى تارام — ئوڭ قول قوشۇنغا ئەل بولغان سەركەردە ياڭ فېڭلار تەيىنلەندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز قارمىقىدىكى پالۋانلارنى ئېلىپ بەلگىلىگەن كۈندە يولغا چىقىشتى. يەن شۇ يەنجۇ ئايماقبېگى جىن شاڭنى ئەمىرلىككە تەيىنلەپ ئۇنىڭغا يەتتە تارام قوشۇننىڭ مەتلۇبات ئىشلىرىنى نازارەت قىلىشىنى بۇيرۇدى، جىن شاڭ بۇنىڭ قوبۇل قىلمىغانلىقىنى، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. يەتتە تارام قوشۇننىڭ مەتلۇبات ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا جى لىڭنى بەلگىلىدى ھەم ھەممە قوشۇنغا ھەمدەم بولۇش مەسئۇلىيىتىنى يۈكلىدى. يەن شۇ ئۆزى 3 تۈمەن لەشكەر بىلەن يولغا چىقتى ۋە لى قېڭ، لياڭ گاڭ، يۆ جيۇلارنى ھەيدەكچى بەگلىككە تەيىنلەپ، ئۇلارغا يەتتە تارام قوشۇنغا بولۇشۇشنى تاپشۇردى.

— لۇي بۇ ئايغاقچىلىرى ئارقىلىق جاڭ شۇننىڭ شۇيجۇنى ئېلىشقا، چياۋ رويىنىڭ شياۋپېينى ئېلىشقا، چېن جىنىڭ يىدۇنى ئېلىشقا، لېي بونىڭ لاڭيانى ئېلىشقا، چاڭ لەننىڭ جېشىنى ئېلىشقا، خەن شىيەننىڭ شياۋپېينى ئېلىشقا، ياڭ فېڭنىڭ جۇنشەننى ئېلىشقا يەتتە تارام بويىچە چوڭ يولنى بويلاپ، لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ كۈنبىگە 50 چاقىرىم يول

بېسىپ، يول بويى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن شۇ زامات مەسلىھەتچىلىرىنى كېڭەشكە چاقىردى. چېن گوڭ ۋە چېن گۇي ئاتا - بالا ئىككىسى كېڭەشكە كېلىشتى. چېن گوڭ:

— شۇيجۇنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ ئاپەت چېن گۇي — ئاتا - بالا ئىككىسى تاپقان بالاينىئاپەت، ئۇلار ئوردىغا خۇشامەت قىلىپ، ئىنىئامغا، مەرتىۋىگە ئىگە بولدى، ھالا بۇگۇنكى كۈندە جانابلىرىنى بۇ بالا - قازاغا قويدى. بۇ ئىككىيلەننىڭ بېشى ئېلىنىپ يۇەن شۇغا تۇتۇلسا، ئۇستىمىزگە كېلىۋاتقان لەشكەرلەر ئۆزلۈكىدىن قايتىدۇ، — دېدى.

لۇي بۇ بۇ سۆزنى ماقۇل كۆرۈپ، چېن گۇي بىلەن چېن دېڭنى تۇتقۇزدى.

— مۇنچىۋالا قورققان بارمۇ؟ مەن بۇ يەتتە تارام بولۇپ كېلىۋاتقان قوشۇننى چىرىگەن يەتتە دۆۋە ئوتقىلا ئوخشىتىمەن، بۇنىڭدىن قورقۇشنىڭ نېمە ھاجىتى! — دېدى چېن دېڭ قاقاقلاپ كۈلۈپ.

— ئەگەر ياۋنى يوقىتىدىغان ياخشى تەدبىرىڭىز بولسا، قېنىڭىزدىن كېچىمەن، — دېدى لۇي بۇ.

— ئەگەر سەركەردە جانابلىرى مېنىڭ سۆزۈم بويىچە ئىش قىلىدىغان بولسىلا، شۇيجۇنى قوغداشتا غەم قىلىشقا ھاجەت قالمايدۇ.

— قېنى ئەمىسە سۆزلەپ بېقىڭ!

— يۇەن شۇنىڭ لەشكەرلىرى كۆپ بولسىمۇ، قاغا - قۇزغۇنلار توپى، بىر - بىرىگە ئىشەشلىرى يوق؛ بىزمۇ مۇنتىزىم لەشكەر بىلەن مۇداپىئە قىلىپ كۈتمىگەن تەرىپىدىن تېگىش قىلساق، نۇسرەت قازانماي قالمايمىز. مېنىڭدە بىر تەدبىر بار، بۇ تەدبىرنى كۆرسەك، شۇيجۇنى ساقلاپ قالماي بەلكى يۇەن شۇنى تىرىك تۇتقىلى بولىدۇ.

— قانداق تەدبىر؟

— خەن شىەن بىلەن ياڭ فېڭ خەن خاندانلىقىنىڭ كونا بەگلىرىدىن بولىدۇ، ساۋ ساۋدىن قورقۇپ كېتىپ قېلىشقان بارار جايلىرى بولمىغاچقا ۋاقتىنچە يۇەن شۇغا بويسۇنغان؛ يۇەن شۇ بۇلارغا ئىلتىپات كۆرسەتمىدى، شۇڭلاشقا بۇلارمۇ يۇەن شۇنىڭ خىزمىتىدە بولۇشقا خۇشتار ئەمەس. ئۇلارغا كىچىككىنە بىر خەت يېزىپ ئالاقە باغلىساق، ئۇلار ئىچكى تەرەپتىن، لېيۇ بېي تاشقى تەرەپتىن بولۇشسا، يۇەن شۇنى تىرىك تۇتقىلى بولىدۇ.

— ئەمىسە خەن شىەن بىلەن ياڭ فېڭغا خەتنى ئۆزىڭىز ئاپىرىسىز!

چېن دېڭ ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن لۇي بۇ پايتەخت شۇيچاڭغا مەلۇمات، يۇيجۇغا ئالاقە يازدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىرنەچچە ئاتلىق بىلەن شياۋپېي يولىدا خەن شىەننى كۈتۈش ئۈچۈن چېن دېڭنى يولغا سالدى. خەن شىەن لەشكىرى بىلەن يېتىپ كېلىپ، قارارگاھ قۇرغاندىن كېيىن، چېن دېڭ كىرىپ كۆرۈشتى.

— سىز لۇي بۇنىڭ ئادىمى تۇرۇپ، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى خەن شىەن.

— مەن بۇيۇك خەن خاندانلىقىنىڭ ۋەزىرى ۋۇزرالىرىدىنمەن، — دەپ كۆلدى چېن دېڭ، — قانداقسىگە لۇي بۇنىڭ ئادىمى بولىدىكەنمەن؟ سەركەردە جانابلىرى ئەسلىدە خەن خاندانلىقىنىڭ مەنسەپدارى ئىدىلە، بۇگۈن مۇناپىقىنىڭ مەنسەپدارى بولۇپ قالدىلا، ئۆتمۈشتە گۈەنجۇڭدا خانىنى قوغداپ كۆرسەتكەن چوڭ ئەجىر ـ خىزمەتلىرىنى مۇشۇنىڭ بىلەن يۇيۇۋېتىدىغان بولدىلا. بۇ ئۆزلىرىگە مۇناسىپ ئەمەس. شۇنىڭدەك، يۇەن شۇ تولىمۇ گۇمانخور ئادەم، كەلگۈسىدە جانابلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىشى چوقۇم. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ

بۇرۇنراق يوقىتىشقا قەدەم قويۇلمايدىكەن، كېيىنكى پۇشايمان پايدا بەرمەيدۇ.

— مەن خەن خاندانلىقىنىڭ خىزمىتىگە قايتىشنى ئويلايتتىم، بىراق ھېچبىر يول يوق تۇرىدۇ، — دېدى خەن شىيەن ئاھ ئۇرۇپ.

چېن دېڭ لۈي بۇنىڭ مەكتۇپىنى چىقىرىپ خەن شىيەنگە سۇندى. خەن شىيەن خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن:

— ۋاقىت بولدۇم، جانابىڭىز بېرى تۇرۇڭ، مەن ياڭ فېڭ سەركەردە بىلەن كەينىگە قايتىپ نەيزە ئۇرىمەن. ئوت قويۇپ بەلگە بېرىمىز، قويۇلغان ئوتنى كۆرگەن ھامان لۈي بۇ بەگ لەشكىرى بىلەن بولۇشسا بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

چېن دېڭ خەن شىيەن بىلەن خېيرلەشتى ـ دە، تېز قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى لۈي بۇغا مەلۇم قىلدى.

لۈي بۇ لەشكەرلىرىنى بەش تارماغا بۆلدى، يەنى — گاۋ شۇننى چياۋ رۇيگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شياۋپېيغا؛ چې گۇڭنى چېن جېگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن يىدۇغا؛ جاڭ لياۋ، زاڭ بالارنى لېپي بوغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن لاڭياغا؛ سۇڭ شىيەن، ۋېي شۇيلەرنى چېن لەنگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن جېشىغا لەشكەر تارتىپ بېرىشقا تەيىنلىدى؛ ئۆزى بىر قوشۇن بىلەن جاڭ شۇنگە قارشى چوڭ يول بويلاپ يۈرۇش قىلدى. ھەرقايسى تارماغا بۆلۈنگەنلەر 1 تۈمەندىن لەشكەر ئالدى، قالغانلار شەھەرنى قوغداشقا قالدۇرۇلدى. لۈي بۇ شەھەردىن 30 چاقىرىم نېرىغا چىقىپ قارارگاھ قۇردى، جاڭ شۇن قوشۇنى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن لۈي بۇغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى پەملىدى ـ دە، ئارقىغا چېكىنىپ، قارارگاھ قۇرۇپ، تۆت تەرەپتىن كېلىدىغان لەشكەرلەرنىڭ ھەممىدىن مىلكىنى كۈتتى. خەن شىيەن بىلەن ياڭ فېڭ لۈي بۇ لەشكەرلىرىنىڭ قارارگاھقا باستۇرۇپ كىرىشىگە بولۇشۇش ئۈچۈن شۇ كېچىسى ئەلياتقۇ ۋاقتىدا ھەر تەرەپكە

لەشكەر چىقىرىپ ئوت قويدۇردى. جاڭ شۇن لەشكەرلىرى پاتىپاراقلا چۈشتى. لۈي بۇ بۇ پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ چاپ - چاپقا ئۆتتى، جاڭ شۇن يېڭىلىپ قاچتى. لۈي بۇ تاڭ ئاتقۇچە قوغلاپ، ھەمدەمگە كەلگەن جى لىڭغا دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئىككى قوشۇن بىر - بىرى بىلەن ئېلىشماقچى بولۇپ تۇرغاندا، خەن شىيەن بىلەن ياڭ فېڭ ئىككى تەرەپتىن بۆسۈپ كېلىپ قالدى. جى لىڭ قاتتىق يېڭىلىپ قاچتى. لۈي بۇ لەشكەرلىرى بىلەن قوغلاپ قىرغىن قىلدى. ئەنە شۇ چاغدا تاغنىڭ ئارقىسىدىن بىر قوشۇن چىقىپ كەلدى، نىشان تۇغى ئاستىدا ئەجدىھا، سۈمۈرغ، قۇياش، ئاي سۈرەتلىك تۇغلار، تۆت يەتتەكەن سۈرىتى، بەش تەرەپ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن تۇغلار، زەر يوسۇن تايىقى، كۈمۈش رەڭلىك تەبەر، سىرىق تەبەرلىك ئاق قوتاز قۇيرۇقى جالالىق تۇغ تۇتقان بىر توپ قوشۇن كۆرۈندى، لەشكەرلەرنىڭ ھەل بېرىلگەن سىرىق شايى كۈنلۈكى ئاستىدا زەر قۇياق كىيىپ، بېغىشىغا ئىككى قىلىچ ئېلىشۋالغان يۈەن شۇ سەپ ئالدىدا تۇرۇپ لۈي بۇنى:

— ھۇ ئىگىسىگە يانغان قۇل! — دەپ تىللىدى.

لۈي بۇ غەزەپلىنىپ يالمىنىنى كۆتۈرگىنىچە ئالدىغا چىقتى. يۈەن شۇنىڭ سەركەردىلىرىدىن لى فېڭ نەيزىسىنى ئېلىپ قارشى چىقتى. ئۈچ زەرب ئۆتە - ئۆتمەيلا، لۈي بۇ ئۇنىڭ قولىنى يارلاندۇردى، لى فېڭ قورالىنى تاشلاپ قاچتى، لۈي بۇ لەشكەرلىرى بىلەن چاپ - چاپقا چۈشتى، يۈەن شۇ لەشكەرلىرى پاتىپاراق بولدى. لۈي بۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئارقىدىن قوغلىدى، نۇرغۇنلىغان ياراغ - جابدۇقلار، كىيىم - ساۋۇتلار، ئات - ئۇلاغلارنى غەنىيمەت ئالدى. يۈەن شۇ يېڭىلگەن لەشكەرلىرى بىلەن بىرنەچچە چاقىرىم مېڭىۋىدى، تاغنىڭ ئارقىسىدىن بىر توپ قوشۇن چىقىپ، ماڭار يولىنى توسۇۋالدى. ھەممىنىڭ ئالدىدا پالۋان گۈەن يۈي تۇراتتى.

— ھەي مۇناپىق ئوغرى، ئەمدى ئۆلمەي نەگە بارىسەن!؟ — دەپ

توۋلىدى گۈەن يۈي.

يۈەن شۇ ئالدىراپ - تەمتىرەپ قاچتى، قالدۇق لەشكەرلىرىمۇ ھەر تەرەپكە قېچىشتى. گۈەن يۈي بىر پەس قاتتىق قىرغىن قىلدى. شۇنىڭ بىلەن يۈەن شۇ يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى يىغىشتۇرۇپ خۇەينەنگە قاچتى. نۇسرەت قۇچقان لۈي بۇ، گۈەن يۈي، ياڭ فېڭ ۋە خەن شيەنلەرنى لەشكەرلىرى بىلەن شۇيجۇغا ئېلىپ كىردى ۋە چوڭ مەرىكە - سورۇن راسلاپ، مېھمان قىلدى، لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسىنى تارتۇقلىدى، ئەتىسى گۈەن يۈي خەيرلىشىپ قايتىپ كەتتى. لۈي بۇ خەن شيەننى يىدۇ پاسىبانلىقىغا، ياڭ فېڭنى لاگيا پاسىبانلىقىغا سايە قىلىپ، ئىككىيلەننى شۇيجۇدا ئەپقېلىش توغرىسىدا كېڭەش تۇزدى. بۇ ۋاقىتدا چېن گۈي:

— بولمايدۇ، خەن شيەن بىلەن ياڭ فېڭ خۇاشەنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە تۇرىدۇ، بىر يىلغا بارماي ئۇ يەرنىڭ شەھەر - قورغانلىرى پۈتۈنلەي سەركەردە جانابلىرىغا قارايدىغان بولىدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

لۈي بۇ بۇنى ماقۇل كۆرۈپ، بۇ ئىككى سەركەردىنى ۋاقتىلىق يىدۇ بىلەن لاگياغا ئورۇنلىشىپ بۇيرۇق كۈتۈۋالار، دەپ ئۇزاتتى.

— نېمە ئۈچۈن بۇ ئىككىيلەننى شۇيجۇدا قالدۇرۇپ، لۈي بۇنىڭ يىلتىزىنى قىردۇرمايمىز؟ — دەپ ئاستا سورىدى چېن دېڭ ئاتىسىدىن.

— ئەگەر بۇ ئىككىيلەن لۈي بۇغا قول - چوماق بولۇپ قالسا، يولۋاسقا چىش - تىرناق چىقىرىپ بەرگەنلىك بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى چېن گۈي.

چېن دېڭ ئاتىسىنىڭ يۈكسەك پازاسىتىگە قايىل قالدى.

يۈەن شۇ يېڭىلىپ خۇەينەنگە قايتقىنىدىن كېيىن، قىساس ئېلىش ئۈچۈن لەشكىرىي يارىدەم سوراپ جياڭدۇڭدىكى سۇن سېگە

ئەلچى ئەۋەتتى. سۇن سې غەزەپلىنىپ:

— سەن مېنىڭ تامغامنى سۇقۇۋالدىڭ، ئاستىرتىن ئۆزۈڭ خان بولۇۋېلىپ، خەن خاندانلىقىغا يۈز ئۆرۈدۈڭ، مانا بۇ زور خىيانەت! مەن جازالاش ئۈچۈن لەشكىرىي يۇرۇش قىلىمەن دەۋاتسام، قانداق قىلىپ ئەكسىچە سەن مۇناپىق ئوغرىغا بولۇشىدىكەنمەن! — دېدى ـ دە، يۈەن شۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپ ئالاقە قايتۇردى. ئەلچى خەتنى ئېپكېلىپ يۈەن شۇغا تاپشۇردى. يۈەن شۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ:

— ھەي ئاغزىدىن ئانىسىنىڭ سۈتى كەتمىگەن شۇمتەك! مۇنداق قىلىشقا نېمە ھەددىڭ! ساڭا ئاۋۋال يۇرۇش قىلىمەن، — دېدى. باش مىرزا ياڭ داجياڭ مىڭ تەسلىكتە ئۇنى بۇ پەيلىدىن ياندۇردى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. سۇن سې رەددىيە خېتى يازغاندىن كېيىن، يۈەن شۇ لەشكەرلىرىنىڭ كېلىپ قېلىشىدىن مۇداپىئە كۆرۈش نىيىتىدە، دەريا كېچىكىنى ساقلاشقا لەشكەر قويدى. بۇ ۋاقىتتا ساۋ ساۋدىن ئەلچى كېلىپ، سۇن سېنىڭ خۇيجى ھاكىملىقىغا تەينىلەنگەنلىكىدىن ئۈچۈر بەردى ۋە يۈەن شۇغا جازا يۇرۇشى قىلىش ھەققىدىكى بۇيرۇقنى تاپشۇردى. سۇن سې كېڭەش ئۆتكۈزۈپ يۇرۇش باشلىناقچى بولۇۋېدى، باش مىرزا جاڭ جاۋ:

— يۈەن شۇ ئەمدىلا يېڭىلگەن بولسىمۇ، لېكىن لەشكىرى كۆپ، ئاشلىقى مول، سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ؛ ئۇنىڭدىن كۆرە ساۋ ساۋنى تۆۋەن تەرەپكە يۇرۇش قىلىشقا ئۈندەپ خەت يازايلى، بىز ئارقا تەرەپتىن بولۇشايلى، ئىككىسى قوشۇن ئۆزئارا ھەمدەملەشسە، يۈەن شۇ چوقۇم يېڭىلىدۇ، ناۋادا بىز بىرەرتە پالاكەتكە يولۇقۇپ قالساق، ساۋ ساۋنىڭ ياردىمىدىن ئۈمىد كۈتكىلى بولىدۇ، — دېگەن مەسلىھەتنى بەردى.

سۇن سې بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۆز رايىنى

بىلدۇرۇش ئۈچۈن ساۋ ساۋغا ئەلچى ئەۋەتتى.
ساۋ ساۋ پايتەخت شۇيچاڭغا قايتقاندىن كېيىن، دېھن ژېينى يادلاپ ھازا ئېچىپ ماتەم تۇتتى؛ دېھن ژېينىڭ ئوغلى دېھن مەنگە كەپتاۋ ۋىللۇق مەنسەپ بېرىپ ئۆز ساربيندا تەربىيە قىلدى.
ئەنە شۇ ۋاقىتلاردا سۇن سېدىن ئەلچى، خەت كەلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى، ساۋ ساۋ خەتنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تۇرۇشىغا، يەنە ئاشلىق يېتىشمىگەنلىكى يۈزىسىدىن يۈەن شۇ چېنلىيۈنى تالان - تاراج قىپتۇ، دېگەن خەۋەر كېلىپ قالدى. ساۋ ساۋ ئۇنىڭ مۇشۇ ئاجىز پەيتىدىن پايدىلىنىپ تېگىش قىلماقچى بولۇپ، — تۆۋەن تەرەپكە لەشكىرىي يۈرۈش باشلىدى. پايتەخت شۇيچاڭنى ساقلاشقا ساۋ رېننى قالدۇردى، قالغانلارنىڭ ھەممىسىنى — يەنى ئاتلىق پىيادە بولۇپ 17 تۈمەن لەشكەر، ئوزۇق - تۈلۈك ۋە ياراغ - جابدۇق توشۇيدىغان 1000 دىن ئارتۇق ھارۋىنى يولغا سالدى. يەنە بىر تەرەپتىن بىرلىشىپ تۇتۇش قىلىش ئۈچۈن سۇن سې، لىيۇ بېي، لۇي بۇلارغا كىشى ئەۋەتتى. لەشكەرلەر يۈيجۇ تەۋەسىگە يېتىپ كەلگەندە، لىيۇ بېي لەشكەرلىرى بىلەن ئىستىقبال قىلىپ چىقتى، ساۋ ساۋ قارارگاھقا تەكلىپ قىلدى. سالام - سەھەتتىن كېيىن، لىيۇ بېي ساۋ ساۋغا ئىككى دانە كاللا تەقدىم قىلدى.
— بۇ كىملەرنىڭ كاللىسى؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.
— خەن شېەن بىلەن ياڭ فېڭنىڭ كاللىسى.
— قانداق قىلىپ ئالدىلا؟
— لۇي بۇ بۇ ئىككىسىنى ئېيدۇ بىلەن لاڭيادا ۋاقتىنچە تۇرۇشقا بۇيرۇغانىكەن، ئەمما بۇ ئىككىسى ئاھالىنى تالان - تاراج قىلىپ ھەممە كىشىنىڭ نارازلىقىنى قوزغىدى؛ شۇڭلاشقا كەمىنلىرى يالغاندىن كېڭەش بار دەپ مەرىكە - سورۇنغا چاقىردىم، مەيخورلۇق قىلىۋاتقان ۋاقتىدا قەدەھ چېقىش بەلگىسى بىلەن ئىنىلىرىم گۇەن يۈي، جاڭ فېيلارغا ئۆلتۈرگۈزدۇم، ئادەملىرىنىڭ ھەممىسى ئەل بولدى. بۇگۈن قىلمىش -

گۇناھىمنى سورىغىلى كەلدىم، — دېدى ليۇ بېي.

— جانابلىرىنىڭ ئەل ئۈچۈن زىيانكەشلەرنى يوقىتىپ تاشلاشلىرى يەتكۈزگەن زور خىزمەتلىرى ھېسابلىنىدۇ. نېمىشقا بۇنى جىنايەت دەيدىلا؟ — دېدى ساۋ ساۋ ۋە ليۇ بېيغا چوڭ ئىلتىپات كۆرسەتتى. بۇلار لەشكەرلىرىنى قوشۇپ شۇيجۇ تەۋەسىگە يېتىپ كېلىشتى. لۇي بۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ساۋ ساۋ ياخشى سۆزلەر بىلەن ھال ـ ئەھۋال سوراپ، ئۇنى سول قول سەركەردە قىلىپ تەيىنلىدى ۋە پايتەختكە قايتقاندىن كېيىن تامغا ئەۋەتىپ بېرىشكە ۋەدە قىلدى، لۇي بۇ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. شۇنىڭ بىلەن ساۋ ساۋ لۇي بۇ قوشۇنىنى سولغا، ليۇ بېي قوشۇنىنى ئوڭغا قويۇپ، ئۆزى ئوتتۇرىدىكى چوڭ قوشۇننى باشلاپ ماڭدى. شياخۇدۇن بىلەن يۇي جىننى تۇرشاۋۇل قىلدى.

- يۇەن شۇ ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ، ئالىي سەركەردە چياۋ رۇينى 5 تۈمەن لەشكەر بىلەن تۇرشاۋۇل قىلىپ چىقاردى. ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنى شۇچۇن پاسىلىدا ئۇچراشتى. چياۋ رۇي دەسلەپ مەيدانغا چۈشۈپ شيا خۇدۇن بىلەن ئېلىشتى. ئۈچ رەددى بەدەل ئۆتمەستىنلا شيا خۇدۇن ئۇنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى. يۇەن شۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، شەھەرگە قېچىپ كىرىۋالدى. تۇيۇقسىزدىن سۇن سېنىڭ كېمىلىرى بىلەن دەريا ئارقىلىق كۈنپېتىش تەرەپتىن، لۇي بۇنىڭ ئۆز قوشۇنلىرى بىلەن كۈنچىقىش تەرەپتىن، ليۇ بېي، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلارنىڭ قوشۇنلىرى بىلەن تۆۋەن تەرەپتىن، ساۋ ساۋنىڭ 17 تۈمەن لەشكەر بىلەن ئۈستۈن تەرەپتىن تېگىش قىلىۋاتقانلىقى خەۋەر قىلىندى. يۇەن شۇ قاتتىق چۆچۈپ، دەرھال قەلەمدار ـ ئەلەمدار، بەگ ـ سىپاھلىرىنى كېڭەشكە چاقىردى.

— شۇچۇندە سۇ ۋە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى ئۇدا بىرنەچچە يىل داۋام قىلىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، خەلقنىڭ ھەممىسىدە ئاشلىق

كەم، — دېدى ياك داجياك، — ئەگەر يەنە لەشكىرىي ھەربكەت قىلىپ، خەلقنى پاراكەندە قىلساق، ئاھالىنىك نارازلىقىغا ئۇچرايمىز. ئۇ چاغدا لەشكەرلىرىمىزنىك ياۋغا تاقابىل تۇرمىقى قىيىن بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە لەشكەرلىرىمىزنى شۇچۇندە قالدۇرۇپ، جەڭگە چىققىنىمىز تۈزۈك. قارشى تەرەپنىڭ لەشكىرىي تەمىناتى توگىگەندە، جەزمەن بىرەر ئۆزگىرىش بولىدۇ. جانابىي ئالىيلىرى ھازىرچە ئوردىدىكى خاس يىگىتلىرى بىلەن خۇەيخې دەرياسىنىڭ ئۇ يېقىغا ئۆتۈپ كەتسىلە. بىرىنچىدىن، ئۇ تەرەپ ئۆزلىرىگە تونۇشلۇق؛ ئىككىنچىدىن، ۋاقىتلىق پاناھ يەردە تۇرۇپ تۇرغان بولىدىلا!

يۇەن شۇ بۇ مەسلىھەتنى خوپ كۆرۈپ، لى فېڭ، يۆ جيۇ، لياك گاك، چېن جىلەرگە 10 تۈمەن لەشكەر بۆلۈپ بېرىش بىلەن ئۇلارنى شۇچۇننى قاتتىق ساقلاشقا قالدۇردى؛ باشقا سەركەردە - لەشكەرلەرنى ۋە خەزىنىدىكى ئالتۇن - كۈمۈش، لەئەل - جاۋاھىرلارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ خۇەيخې دەرياسىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

ساۋ ساۋنىڭ 17 تۈمەن لەشكىرى ئۇچۇن، كۈنىگە ئىنتايىن نۇرغۇن ئوزۇق - تۈلۈك كېتەتتى. بۇ ئايماق - دىيارلاردا قەھەتچىلىك يىللىرى بولغاچقا، لەشكەرلەرنى تەمىنلەش قىيىن ئىدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلەرنى تېز تۈتۈشقا ھەيدىدى، ئەمما لى فېڭلار قوۋۇقنى بەتە قىلىۋېلىپ، زادىلا چىقمىدى. شۇنداق قىلىپ ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىرەر ئاي تۇرۇپ قالغاچقا، ئاشلىق - تۈلۈكى تۈگەي دەپ قالدى، سۇن سېگە خەت يېزىپ 10 تۈمەن خو ئاشلىق قەرز ئالدى. بۇ ئاشلىقمۇ تارقىتىشقا يەتمەي قالدى. تەمىنات مەسئۇرى رېن جۇن قارمىقىدىكى ئامبار ئەمەلدارى ۋاڭ خۇ ساۋ ساۋ ھوزۇرىغا كىرىپ:

— لەشكەر كۆپ، ئاشلىق ئاز، قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى.

— كىچىك كۆرە بىلەن تارقىتىپ بۇ ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىپ تۇرۇڭلار! — دېدى ساۋ ساۋ.
— لەشكەرلەر نارازلىق بىلدۈرسە قانداق قىلىمىز؟
— ئۆزۈم چارە كۆرىمەن!
ۋاڭ خۇ بۇيرۇقنى بىنائەن كىچىك كۆرە بىلەن ئاشلىق تاراتتى، ساۋ ساۋ ھەممە قارارگاھلارغا ئاستىرتىن قويغان كىشىلىرى ئارقىلىق لەشكەرلەر ئارىسىدا باش ۋەزىر كۆپچىلىكنى ئالداپ ئەخمەق قىلدى، دېگەن نارازلىق بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى ـ دە، ۋاڭ خۇنى مەخپىي ھالدا چاقىرتىپ كىرىپ:
— مەن كۆپچىلىكنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇش ئۈچۈن سىلىدىن بىرنەرسە ئۆتنە ئالماقچىمەن، بېخىللىق قىلماي بەرسىلە، — دېدى.
— باش ۋەزىر جانابلىرى، نېمە ئۆتنە ئالماقچى؟
— سىلىنىڭ باشلىرىنى ئۆتنە ئېلىپ، ئەھلى ـ خالايىققا سازايى قىلماقچىمەن.
— مېنىڭ ھېچ ئەيىبىم يوققۇ! — دېدى ۋاڭ خۇ چۆچۈپ كېتىپ.
— سىلىدە ئەيىب يوقلۇقىنى بىلىمەن. ئەگەر سىلىنى ئۆلتۈرمىسەم، لەشكەرلەر ئىشيان كۆتۈرىدۇ، سىلىنى ئۆلگەنلىرىدىن كېيىن، بالا ـ چاقىلىرىنى ئۆزۈم تەمىنلەيمەن، بۇنىڭدىن غەم قىلمىسىلا! — دېدى ساۋ ساۋ.
ۋاڭ خۇ يەنە سۆزلىمەكچى بولۇۋېدى، ساۋ ساۋ ئۇنى جاللاتلىرىغا دەرۋازا تېشىغا ئاچىقتۇرۇپ ئۆلتۈرگۈزدى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى ئۆزۈن خادىغا ئېسىپ: «ۋاڭ خۇ كىچىك كۆرە بىلەن ئاشلىق تارقىتىپ، خاندانلىق ئاشلىقنىڭ خىيانەت قىلغىنى ئۈچۈن قانۇن بويىچە جازالاندى!» دەپ جار سالدۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئەھلى ـ خالايىقنىڭ نارازلىقى بېسىلدى.
ئەتىسى ساۋ ساۋ ھەممە قارارگاھلاردىكى سەركەردىلەرگە:

«ئۇچ كۈن ئىچىده كۈچ چىقىرىپ شەھەرنى ئېلىشىڭلار كېرەك، بولمىسا ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنىسىلەر!» دەپ بۇيرۇق چىقاردى. ساۋ ساۋ شەخسەن ئۆزى سېپىل ئاستىغا كېلىپ، لەشكەرلەرنىڭ توپا ۋە تاش توشۇپ خەندەكلەرنى تىندۇرۇشىغا ھەيدەكچىلىك قىلدى. سېپىلدىكىلەر تاش ۋە ئوقلارنى يامغۇردەك ياغدۇردى. ئىككى مۇئاۋىن سەركەردە قورقۇپ قايتىۋىدى، ساۋ ساۋ سېپىل ئاستىدا شەمشەرلەپ تاشلىدى ۋە ئۆزى ئاتتىن چۈشۈپ توپا بىلەن خەندەك تولدۇرۇشقا كىرىشتى. بۇنى كۆرگەن چوڭ ـ كىچىك سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى ئالغا ئېتىلدى، لەشكەرلەر زور غەيرەتكە كەلدى، سېپىلدىكىلەر توسۇيالمايى قېلىشتى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بەس ـ بەس بىلەن سېپىلغا چىقىشتى، سېپىلدىكىلەرنى چېچىپ تاشلاپ، قوۋۇقنىڭ قۇلۇپىنى سۇندۇردى، چوڭ قوشۇن بىراقلا يوپۇرۇلۇپ كىرىپ كەتتى. لى فېڭ، چېن جى، يۆ جيۇ، لياڭ گاڭلار تىرىك قولغا چۈشتى، ساۋ ساۋنىڭ ئەمرى بويىچە بۇلار جازا مەيدانىدا ئۆلتۈرۈلدى. ياۋنىڭ ساراي ـ قەسىرلىرىگە ھەم مەنئى قىلىش پەرمانىدا چەكلەنگەن نەرسىلەرگە ئوت قويۇلدى؛ شۇچۇن شەھىرى تالان ـ تاراج قىلىندى. خۇەيخې دەرياسىدىن ئۆتۈپ يۈەن شۇنى قوغلاش ھەققىدە كېڭەش چاقىرىلدى.

— كېيىنكى يىللاردىن بېرى قۇرغاقچىلىق يۈز بىرىدىن قەھەتچىلىك بولۇپ، ئاشلىق قىس بولۇۋاتىدۇ، ئەگەر لەشكىرىي يۇرۇش قىلىدىغان بولساق، لەشكەرلەرنى ھاردۇرۇپ ئاھالىگە زىيان كەلتۈرۈپ قويىمىز، بۇنىڭدىن پايدا چىقمايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، ھازىرچە پايتەخت شۇيچاڭغا قايتايلى، كېلەر يىلى باھاردا بۇغداي پىشىپ، لەشكىرىي تەمىنات يېتەرلىك بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ھەربىكەت قىلساقمۇ بولىدۇ، — دېگەن مەسلىھەتنى بەردى شۇن يۈي.

ساۋ ساۋ بۇ ھەقتە بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرغاندا

چاپارمەنلەر:

— جاڭ شيۇ ليۇ بياۋنىڭ ھمايىسى ئاستىدا ھەپ غالجىرلىق قىلىۋاتىدۇ؛ نەنياڭ، جياڭلىڭ قاتارلىق ناھىيىلەر قولدىن كەتتى؛ ساۋ خوڭ تەڭ كېلەلمەي ئارقىمۇئارقا بىرنەچچە مەيدان ئېلىشىشتا ئۇتتۇرۇپ قويدى، بۇ جىددىيلىكنى ئالايىتەن خەۋەر قىلغىلى كەلدۇق، — دەپ كىرىشتى.

ساۋ ساۋ سۇن سىغا دەريادىن ئۆتۈپ سەپ تۈزۈش، ليۇ بياۋنىڭ كۆزىنى بويىاپ لەشكەرلىرىنى مىدىرلىتالماسلىق ھالىتىگە چۈشۈرۈپ قويۇشقا بۇيرۇق بېرىپ خەت يازدى؛ ئۆزىمۇ شۇ كۈنى لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ جاڭ شيۇغا يۈرۈش قىلىش توغرىسىدا ئالاھىدە كېڭەش ئۆتكۈزمەكچى بولدى. ماڭار ۋاقتىدا ليۇ بېيغا لەشكەرلىرى بىلەن يەنە شياۋپېيغا ئورۇنلىشىشنى، لۇي بۇ بىلەن ئاغا - ئىنى بولۇپ ئۆتۈشنى، ئۆزئارا ھەمدەملىشىپ، بىر - بىرىگە تاجاۋۇز قىلىشماسلىقنى بۇيرۇدى. لۇي بۇ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ شۇيجۇغا قايتتى. ساۋ ساۋ مەخپىي يوسۇندا ليۇ بېيغا:

— بۇگۈن مېنىڭ سىلىنى لەشكەر بىلەن شياۋپېيدا تۇرۇشقا بۇيرۇشۇم «ئورا كولاپ يولۋاس كوتۇش» تەدبىرىدىن ئىبارەت. جانابلىرى چېن گۇي، چېن دېڭ — ئاتا - بالا ئىككىسى بىلەن با مەسلىھەت ئىش قىلۇرلەر، ھەرگىز سىر پاش بولۇپ قالمىسۇن، مەن، جانابلىرىغا تاشقى تەرەپتىن ھەمدەملىشىمەن، دەپ تەكتىلىدى. سۆزنى تۈگىتىپ خەيرلىشىپ يولىغا راۋان بولدى.

شۇنداق قىلىپ ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ پايتەختە شۇيچاڭغا قايتىپ كەلدى، بۇ چاغدا خادىملار: دۇمەن ۋېي لى جۆنى، ۋۇشى گۇسىنى ئۆلتۈرۈپ ھېشىنى تەقدىم قىلىپ كەلدى، دەپ خەۋەر ئېلىپ كىرىشتى. دۇمەن ۋېي يەنە لى جۆنىڭ ئۇرۇق - جەمەتلىرىدىن ياش - قېرى بولۇپ 200 دىن ئارتۇق كىشىنى پايتەختكە تىرىك ھەيدەپ كەلدى. ساۋ ساۋ بۇلارنى ھەرقايسى

قوۋۇقلاردا ئۆلتۈرۈپ، باشلىرىنى سازايى قىلىشقا بۇيرۇق بەردى، خەلقەرنىڭ ھەممىسى بۇ ئىشنى ئالقىشلىدى. خان بارلىق قەلەمدار - ئەلەمدار بەگلەرنى ۋە ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى ئوردىغا چاقىرتىپ، تىنچلىق شەرتىگە چوڭ مەربىگە - سورۇن بەردى. دۇەن ۋەينى قاراقچىلارنى تازىلاش سەركەردىسى، ۋۇشىنى ياۋنى يوقىتىش سەركەردىسى قىلىپ تەيىنلىدى، بۇلارنى لەشكەرلىرى بىلەن چاڭئەننى ساقلاشقا بۇيرۇدى. ئىككىسى مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ چىقىپ كەتتى. خانغا ساۋ ساۋ جاڭ شيۇنىڭ پاراكەندىچىلىك سېلىۋاتقانلىقى، لەشكىرىي يۇرۇش قىلىپ جازالاش لازىملىقىنى ئىلتىجا قىلدى. خان ساۋ ساۋنى لەشكەر تارتىپ مېڭىشقا ئۆزى ئۇزىتىپ قويدى. بۇ جەنئەننىڭ ئۇچىنچى يىلىنىڭ تۆتىنچى ئېيى ئىدى. ساۋ ساۋ شۇن يۇينى پايتەخت شۇيچاڭغا سەركەزدە لەشكەرلەرنى يۆتكەش ئىشلىرىغا قالدۇردى، ئۆزى قوشۇن تارتىپ چىقتى. سەپەردە ئۆتكەنلىكى جايلاردا بۇغداي پىشقانىكەن. لەشكەرلەرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن خەلق چەتكە قېچىشىپ بۇغدايىنى ئورۇشقا پېتىنالمىدى. ساۋ ساۋ يىراق - يېقىن جايلاردىكى قىشلاقلاردا ياشايدىغان قېرى - ياش ۋە مەمۇرلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ: «مەن خانىڭ ئوچۇق يارلىقى بويىچە پۇقرا ئۇستىدىكى زىيانكەشلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىسيانچىلارغا قارشى يۈرۈش باشلىدىم. ھازىر ئوما ۋاقتى بولسىمۇ، ئامالسىزلىقتىن لەشكەر باشلاشقا توغرا كەلدى. مەيلى چوڭ - كىچىك، سەركەردە - سەرۋازلار بولسۇن، بۇغدايلىقتىن ئۆتكەن ۋاقىتدا، كىمكى بۇغدايىنى دەسسەپ بېزەپ قىلىدىكەن، ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنىدۇ، لەشكىرىي قانۇن چىڭدۇر، پۇقرالار قورقمىسۇن، گۇمانلانمىسۇن!» دەپ جار سالدۇردى. پۇقرالار بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، بەكمۇ خۇشال بولۇپ ئاپىرىن ئوقۇدى ۋە يولغا چىقىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇشتى.

خان لەشكەرلىرى بۇغدايلىقتىن ئۆتكەنلىرىدە ھەممىسى ئاتتىن چۈشۈپ، قوللىرى بىلەن بۇغدايىنى يۇلەپ، ئاۋايلاپ ئۆتۈشتى، بۇغدايىنى دەسسىمىدى. ساۋ ساۋ ئاتلىق كېتىۋاتقىنىدا، تاساددىپىي بۇغدايلىقنىڭ ئىچىدىن ئۇركۈپ كەتكەن بىر تۇرۇلغا ئۇچۇپ چىقتى، ساۋ ساۋنىڭ ئېتى ئۇركۈپ بۇغدايلىققا كىرىپ قالدى - دە، يوغان بىر پارچە بۇغدايلىقنى چەيلىۋەتتى. ساۋ ساۋ سەپەردىكى بىر دۆۋان مىرزىسىنى چاقىرتىپ، ئۆزىنىڭ بۇغدايلىقنى دەسسىۋەتكەن گۇناھىنى بېكىتتىشنى ئېيتتى.

— باش ۋەزىر جانابلىرى! سىلىگە قانداق جازا بېكىتكىلى بولىدۇ؟ — دېدى دۆۋان مىرزىسى.

— قانۇننى ئۆزۈم تۈزۈپ، ئۆزۈم خىلاپلىق قىلسام، كۆپچىلىكنى قانداق قايىل قىلدۇرالايمەن، — دېدى ساۋ ساۋ ۋە يېنىدىن خەنجىرىنى ئېلىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى، كۆپچىلىك دەرھال تۇتۇۋالدى.

— قەدىمكى «چۇنچيۇ» دا: قانۇن ئۆزرەلىكلەرنى جازالىمايدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن. باش ۋەزىر جانابلىرى ھازىر ئەمىر قوشۇن بولۇۋاتىدىلا، ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرۈۋالسىلا بولامدۇ؟ — دېدى گو جيا.

— ئەگەر «چۇنچيۇ» دا، — دېدى ساۋ ساۋ خىلىغچە غىڭشىپ تۇرۇپ، — قانۇن ئۆزرەلىكلەرنى جازالىمايدۇ، دېگەن سۆز بولسا، مەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قاپتىمەن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ خەنجىرى بىلەن چېچىنى كېسىپ يەرگە تاشلىدى ۋە:

— كېسىلگەن چېچىم بېشىمغا ھېسساب بولسۇن، — دېدى ھەم ئادەملىرىگە بۇيرۇپ كېسىلگەن چېچىنى ئۇچ قوشۇن ئىچىدە سازايى قىلدۇرۇپ: «باش ۋەزىر بۇغدايىنى دەسسىگەنلىكى ئۈچۈن بېشىنى ئېلىپ جار سېلىش لازىم ئىدى، بۇگۈن بېشى ئۈچۈن

چېچىنى كەستى!» دەپ جار سالدۇردى. شۇنىڭ بىلەن قوشۇندىكىلەر قورقۇپ، ھەممە لەشكەر قانۇنغا قاتتىق رىئايە قىلىدىغان بولدى. بۇ ھەقتە كېيىنكىلەر مۇنۇ نەزمىنى چىقىرىشقان:

يۇز مىڭ مەردتە بولۇرلەر يۈزمىڭچە خىيال،
بىرنىڭ ئەمرى بىلەن كۆپنى توسماق نەھال.
باش ئورنىغا ھېسابلىدى كېسىپ چېچىنى،
شۇنىڭدىن بىلىك ساختىپەزدۇر بۇ ساۋ ساۋ ئابدال.

جاڭ شيۇ ساۋ ساۋنىڭ لەشكەر باشلاپ كەلگىنىنى بىلىپ، ئارقا تەرەپتىن كېلىپ بولۇشۇش ئۈچۈن، لىيۇ بياۋغا جىددىي خەت ئەۋەتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن لېي شۇي، جاڭ شيەن ئىككى سەركەردە بىلەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ ياۋغا قارشى شەھەردىن چىقتى. ئىككى قوشۇن روبىرو بولغان ۋاقتىدا، جاڭ شيۇ ئاتلىنىپ چىقتى - دە، ساۋ ساۋغا قول شىلتىپ تۇرۇپ:

— سەن يالغاندىن رەھىمدىل بولۇۋالغان نومۇسسىز ئادەمسەن، ھايۋاندىن ھېچ پەرقىڭ يوق! — دەپ تىللىدى.

ساۋ ساۋ دەرغەزەپ بولۇپ شۇي چۈنى چىقىپ ئېلىشىشقا بۇيرۇدى؛ جاڭ شيۇ جاڭ شيەننى چىقىپ ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. شۇي چۈ ئۈچ قەپەس ئېلىشىپلا جاڭ شيەننى ئۆلتۈرۈپ ئاتتىن يىقىتتى. جاڭ شيۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ نەيزاڭ سېپىلى تۈۋىگىچە قوغلاپ كەلدى. جاڭ شيۇ قوۋۇقنى ئېتىۋېلىپ چىقمىدى. ساۋ ساۋ شەھەرنى قامال قىلىپ تېگىش قىلدى. سېپىل ئەتراپىدىكى خەندەك بەك كەڭ، سۇيى بەك چوڭقۇر بولۇپ، سېپىلغا يېقىنلاشتىش تولمۇ قىيىن ئىدى. خەندەكنى توپا بىلەن تىندۇرۇشقا، خالتىلارغا توپا - ياغاچ، چۆپ ئارىلاشمىلىرىنى تىقىپ، سېپىل يېنىغا ئېگىز شوتا قىلىپ ئورنىتىشقا بۇيرۇق بەردى؛ ئېگىز شوتىلار تىكىلىنىپ

شەھەرنىڭ ئىچى كۆزىتىلدى؛ ساۋ ساۋنىڭ ئۆزى ئاتلىنىپ، ئۈچ كۈنگىچە شەھەرنى ئايلىنىپ كۆردى. كۈنپېتىش تەرەپتىكى قوۋۇقنىڭ بۇرجىكىگە ياغاچ، چۆپ دۆۋىلەشكە لەشكەرلەرگە بۇيرۇق بەردى ۋە سەركەردىلىرىنى يىغىپ، ئاشۇ يەردىن سېپىلغا چىقىدىغان بولدى. شەھەر ئىچىدە تۇرغان جيا شۇي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ جاڭ شيۈغا:

— مەن ساۋ ساۋنىڭ غەرىزىنى چۈشەندىم. ئەمدى ئۈنداق قازانغا مۈنداق چۆمۈچ قىلىش لازىم، — دېدى.

دەر ھەقىقەت:

غوجامنىڭ غوجىسى بار چامغۇرنىڭمۇ ئورنىسى،
بابلايدىغىنى شۇ — ھىيلىگەرنىڭ ھىيلىگىرى.

ئۇنىڭ تەدبىرىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون سەككىزىنچى باب

جىيا شۇينىڭ ياۋنىڭ مەقسىتىنى بىلىپ نۇسرەت قازانغانلىقى

شيا خۇدۇننىڭ ئوق سۇغۇرۇپ كۆز قارىچۇقىنى يۇتقانلىقى

ئەلقىسسە، جيا شۇي ساۋ ساۋنىڭ غەربزىنى بىلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلماقچى بولدى ـ دە، جاڭ شيۇغا:

— مەن سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ ساۋ ساۋنىڭ ئۈچ كۈن ئۇدا سېپىل ئەتراپىنى ئايلانغانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ سېپىلنىڭ كۈنچىقىش تۆۋەن تەرىپىدىكى خىشلارنىڭ يېڭى ۋە كونا بولۇپ ھەر خىل رەڭدە ئىكەنلىكىنى ھەمدە ئاچماق توسۇقلارنىڭ تولىسىنىڭ سۇنۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەنە شۇ يەردىن تېگىش قىلماقچى بولدى، لېكىن ئۇ بىزنىڭ دىققىتىمىزنى باشقا ياققا جەلپ قىلماق ئۈچۈن، سېپىلنىڭ كۈنپېتىش يۇقىرى تەرىپىگە ئۆت ـ چۆپ دۆۋىلەۋاتىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇ بىزنىڭ كۈچلىرىمىزنى كۈنپېتىش يۇقىرى تەرەپكە يۆتكەتكۈزۈپ قويۇپ، كېچىسى كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىن سېپىلغا چىقماقچى، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا قانداق قىلىش كېرەك؟ — دېدى جاڭ شيۇ.

— بۇ ئاسان. ئەتە خىل لەشكەرلەرنى تاللاپ، ئوبدان ئوزۇقلاندۇرۇپ، يەڭگىل قوراللار بىلەن كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىكى ئۆيلەرگە مۆكتۈرۈپ قويىمىز؛ پۇقرالارنى لەشكەرچە كىيىندۈرۈپ، كۈنپېتىش يۇقىرى تەرەپنى ساقلاشقا قويىمىز. كېچىسى ئۇلار كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىن سېپىلغا چىقىۋەرسۇن، شەھەرگە كىرىشكە تۇتۇشقاندا مۆكۈپ تۇرغانلار توپ ئاۋازى بىلەن تەڭلا ئېتىلىپ چىقسا، شۇنىڭ بىلەن ساۋۇنى تىرىك تۇتۇش مۇمكىن، — دېدى جيا شۇي.

جاڭ شيۇ خوشال بولۇپ بۇ تەدبىرنى ماقۇل كۆردى. ئايغاقچىلار ساۋ ساۋغا: جاڭ شيۇ لەشكەرلىرىنى كۈنپېتىش يۇقىرى تەرەپكە يۆتكەپ، سۇرەن — چۇقانلار بىلەن سېپىلنى مۇداپىئە قىلىۋاتىدۇ، كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپ بوشاپ قالدى، دەپ مەلۇمات بېرىشتى. ساۋ ساۋ: «مېنىڭ هىيلەمگە ئالدانىدى!» دېدى — دە، سېپىلغا چىقىشقا كېرەكلىك بەلكۇرەك، جوتۇ ۋە باشقا قوراللارنى مەخپىي يوسۇندا هازىرلاپ قويۇش ئۈچۈن لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق بەردى. كۈندۈزى لەشكەر باشلاپ هەدەپ كۈنپېتىش يۇقىرى تەرەپكە تېگىش قىلدى. ئەلىيانقۇ ۋاقتى بولغاندا خىل لەشكەرلەرنى باشلاپ كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىكى خەندەكتىن ئۆتۈپ، ئاچماق تۇسۇقلارنى كەستى. شەھەر ئىچى جىمجىت ئىدى، لەشكەرلەر بىراقلا دۇپۇرلىشىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. ئەنە شۇ ۋاقتىدا، بىر توپ ئاۋازى ئاڭلاندى — دە، مۆكۈپ تۇرغان لەشكەرلەر تەرەپ — تەرەپتىن تەڭلا چىقىپ كېلىشتى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى جەددىي چېكىنمەكچى بولۇۋېدى، ئارقا تەرەپتىن جاڭ شيۇ ئۆزى جەسۇر پالۋانلارنى باشلاپ چاپ — چاپ قىلىپ كېلىپ قالدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قاتتىق ئېڭىلىپ شەھەر تېشىغا چېكىندى ۋە بىرنەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىققا قاچتى. جاڭ شيۇ تاڭ ئانقانغا قەدەر سۈرۈپ — توقاي قىلىپ، ئاندىن لەشكەرلىرىنى يىغىپ، شەھەرگە كىرىپ

كەتتى. ساۋ ساۋ يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى ئىدىتلاپ كۆرۈۋىدى، 5 تۇمەندىن ئارتۇق لەشكەر، سانسىز قورال - سايمانلار چىقىم بوپتۇ. لۇي چيەن، يۇي جىنلار ياردار بوپتۇ.

ساۋ ساۋنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كۆرگەن جيا شۇي ئارقا تەرەپتىن ساۋ ساۋنىڭ چېكىنىش يولىنى توسۇش ئۈچۈن جاڭ شيۇنى لىيۇ بياۋغا ھەت يېزىشقا ئۈندىدى. لىيۇ بياۋ ھەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، لەشكەر باشلاپ يۇرۇش قىلماقچى بولۇشىغا، ئۇشتۇمتۇتلا ئايغاقچىلار سۇن سې لەشكەرلىرىنىڭ خۇكۇغا كېلىپ ئورناشقانلىقى ھەققىدە خەۋەر ئېلىپ كەلدى.

— سۇن سېنىڭ خۇكۇغا لەشكەر قويۇشى، — دېدى كۇەي لياڭ، — ساۋ ساۋنىڭ ھىيلىسى. بۇگۈن ساۋ ساۋ تېخى يېڭىلا يېڭىلدى، ئەگەر پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ تېگىش قىلمىساق، كېيىن چوقۇم بىزگە بالا بولىدۇ.

لىيۇ بياۋ مۇھىم ئېغىزنى ساقلاشقا خۇاڭ زۇنى بۇيرۇپ، ئۆزى لەشكەرلىرى بىلەن ساۋ ساۋنىڭ ئارقا يولىنى كېسىش ئۈچۈن ئەنجۇڭ ناھىيىسىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. يەنە بىر تەرەپتىن جاڭ شيۇ بىلەن ئالاقە باغلىدى. جاڭ شيۇ لىيۇ بياۋنىڭ لەشكىرىي يۇرۇش قىلغانلىقىنى بىلىپ، جيا شۇي بىلەن بىرلىكتە ساۋ ساۋغا زەربە بېرىش ئۈچۈن لەشكەر تارتتى.

ساۋ ساۋ قوشۇنلىرى ئالدىرماي مېڭىپ شياۋچېڭغا كېلىپ، يۇيشۇيگە يەتكەندە، ساۋ ساۋ ئات ئۈستىدە بىردىنلا قاتتىق يىغلىۋەتتى. كۆپچىلىك ھەيران بولۇپ نېمىشقا يىغلايدىغانلىقىنى سورىدى، ساۋ ساۋ:

— ئۆتكەن يىلى بۇ يەردە ئالىي سەركەردەم دېەن ۋېينىڭ قازا تاپقانلىقى ئېسىمگە كېلىپ قېلىپ، ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىدىم! — دېدى - دە، شۇئان لەشكەرلىرىنى ئاتتىن چۈشۈشكە بۇيرۇدى ۋە چوڭ ماتەم مۇراسىمى ئېچىپ، دېەن ۋېينىڭ روھىناتىغا دۇئا - تىلاۋەت قىلىشتى. ساۋ ساۋ شەخسەن

ئۆزى خۇشبۇي ئىسرىق سېلىپ يىغا - زار قىلدى، ئۇچ قوشۇننىڭ ھەممىسى تەسىرلىنىپ كۆڭلى بۇزۇلدى. دېھقان ۋېيگە ماتەم تۇتۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، جىيەنى ساۋ ئەمەن، چوڭ ئوغلى ساۋ ئالڭ ۋە ئۇرۇشتا ئۆلگەن لەشكەرلەرگە ماتەم تۇتۇلدى؛ ھەتتا ئوق تېگىپ ئۆلگەن پەرغانە ئېتىمۇ خاتىرىلەندى. ئەتىسى شۇن يۈيدىن «لىيۇ بياۋ جالڭ شيۇغا ھەمدەمدە بولۇش ئۈچۈن ئەنجۇڭغا لەشكەر چۈشۈرۈپ، بىزنىڭ ئارقا يولىمىزنى كەستى» دېگەن مەلۇمات كەلدى. ساۋ ساۋ: «مەن كۈنىگە بىرنەچچە چاقىرىم يول يۈردۈم، مۇناپىقلارنىڭ قوغلاپ كېلىشىنى بىلەتتىم. بىراق مېنىڭ بەلگىلىك پىلانىم بار، ئەنجۇڭغا يېتىپ بارسام جالڭ شيۇنى يوقاتقانلىقىم شۇ: جانابلىرى گۇمانلانمىسا!» دېگەن مەزمۇندا جاۋاب يازدى ۋە لەشكەرلەرنى ئالدىرتىپ مېڭىپ ئەنجۇڭ ناھىيىسىنىڭ تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى، لىيۇ بياۋ لەشكەرلىرى مۇھىم، خەتەرلىك ئورۇنلارنى ئىگىلەپ بولغانىدى، جالڭ شيۇ ئارقىدىن لەشكەر باشلاپ يېتىپ كەلدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلەرنى كېچىلەپ خەتەرلىك ئورۇنلاردىن يول ئېچىشقا بۇيرۇدى ۋە لەشكەر مۆكتۈردى. تالڭ يورۇي دەپ قالغاندا، لىيۇ بياۋ بىلەن جالڭ شيۇ لەشكەرلىرى قوشۇلۇپ جەم بولدى. ئۇلار ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ ئازلىقىنى كۆرۈپ، ساۋ ساۋ قېچىپ كەتمىسۇن، دەپ لەشكەرلىرىنى مۇھىم، خەتەرلىك ئورۇنلارغا باشلاپ تېگىش قىلدى. ساۋ ساۋ مۆكتۈرۈپ قويغان لەشكەرلىرى بىلەن بۇ ئىككى قوشۇننى تارمار قىلدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى ئەنجۇڭنىڭ تار ئېغىزىدىن چىقىپ، ئېغىز سىرتىغا قارارگاھ قۇردى. لىيۇ بياۋ، جالڭ شيۇلار ئۆزلىرىنىڭ يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى يىغىۋېلىپ كۆرۈشتى، لىيۇ بياۋ:

— ساۋ ساۋنىڭ تۇزىقىغا چۈشۈپ كەتتۇق! — دېدى.

— قېنى كېيىنچە يەنە بىر تۇتىشىپ كۆرەيلى، — دېدى جالڭ شيۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى قوشۇن ئەنجۇڭ ناھىيىسىگە توپلىنىپ ئورۇنلاشتى.

شۇن يۇي ئايغاقچىلىرى ئارقىلىق يۇەن شاۋنىڭ پايتەخت شۇيچاڭغا لەشكىرىي تەئەررۇز قىلماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مەلۇمات يېزىپ كېچىلەپ ساۋ ساۋغا ئەۋەتتى. ساۋ ساۋ مەلۇماتنى ئالغاندىن كېيىن ئالاقزادە بولۇپ، شۇ كۈنىلا لەشكەرلىرىنى قايتۇردى. ئايغاقچىلار بۇ خەۋەرنى جاڭ شيۇغا يەتكۈزدى، جاڭ شيۇ قوغلىماقچى بولدى.

— قوغلاشقا بولمايدۇ، — دېدى جيا شۇي، — قوغلايدىكەنمىز، چوقۇم يېڭىلىمىز.

— بۇگۈن قوغلىمىساق، پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويىمىز، — دېدى ليۇ بياۋ ۋە جاڭ شيۇنى 1 تۈمەندىن ئارتۇق لەشكەر بىلەن قوغلاشقا ئۈندىدى. بۇلار تەخمىنەن بىرنەچچە ئون چاقىرىم يۈرگەندىن كېيىن، ساۋ ساۋنىڭ ھىماتچى قوشۇنىغا يېتىشىۋالدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى جاسارەت كۆرسىتىپ جەڭ قىلغانلىقى ئۈچۈن، جاڭ شيۇ، ليۇ بياۋ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ قايتىشتى.

— جانابلىرىنىڭ سۆزىگە كىرمىگەنلىكىمىز ئۈچۈن يېڭىلىپ قايتتۇق، — دېدى جاڭ شيۇ جيا شۇيگە.

— ئەمدى لەشكەرلەرنى رۇسلاپ يەنە قوغلايلى! — دەپ يول كۆرسەتتى جيا شۇي.

— يېڭىلىپ قايتقان تۇرساق، يەنە قانداق قىلىپ قوغلايمىز؟ — دېدى جاڭ شيۇ بىلەن ليۇ بياۋ.

— بۇ قېتىم قوغلايدىكەنمىز، چوقۇم نۇسرەت قازىنىمىز. ئەگەر شۇنداق بولمايدىكەن، بېشىم بىلەن جاۋاب قىلىمەن، — دېدى جيا شۇي.

جاڭ شيۇ ئىشەندى، ئەمما ليۇ بياۋ گۇمانلىنىپ، بىللە بېرىشقا ئۇنىمىدى. جاڭ شيۇ بىر قوشۇن بىلەن يەنە قوغلاپ

كەلدى. دېگەندىكىدەك جەڭدە ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، ئۇلار يول بويلاپ دېگۈدەك سانسىز ئات ـ ئۇلاغ، قورال ـ جابدۇقلارنى تاشلاپ قېچىشتى، جاك شيۇ راسا ئالغا قوغلاپ كېلىۋاتقان ۋاقتىدا بىردىنلا تاغنىڭ ئارقا تەرىپىدىن بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى. جاك شيۇ ئالغا بېسىشقا پېتىنالماي، لەشكەرلىرىنى يىغىۋېلىپ، ئەنجۇڭغا قايتىپ كەلدى.

— دەسلەپ خىل لەشكەرلەر بىلەن چېكىنگەن لەشكەرلەرنى قوغلايمىز، دېسەك جانابلىرى چوقۇم يېڭىلمىز دېدىلە؛ كېيىن يېڭىلگەن لەشكەرلەر بىلەن نۇسرەت قازانغان قوشۇننى قوغلاشقا ئۇندەپ، چوقۇم نۇسرەت قازىنىمىز دېدىلە. دەرۋەقە ئىش سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك بولدى. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ جانابلىرى بىزگە ئېيتىپ بەرسىلە! — دەپ سوئال قويدى ليۇ بياۋ.

— بۇنى بىلىش ئاسان، — دېدى جيا شۇي، — سەركەردە جانابلىرى گەرچە لەشكەر تارتىشقا ماھىر بولسىلىمۇ، ساۋ ساۋنىڭ تاقابىلى ئەمەس. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى يېڭىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ قوغلاپ كېلىۋاتقانلاردىن مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن چوقۇم كۈچلۈك سەركەردىلىرىنى ئارقىغا قويىدۇ؛ بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز ياخشى تاللانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدۇ؛ شۇڭلاشقا يېڭىلىشىمىزنى بىلگەنىدىم. شۇنىڭدەك شۇيچاڭدا ۋەقە چىققانلىقتىن، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى ئالدىراپ چېكىندۈردى، لەشكەرلىرىمىز ئۇستىدىن زەپەر قۇچقاندىن كېيىن، ئېغىر نەرسىلىرىنى تاشلاپ تېز قايتىشقا ئىنتىلدى ۋە بىزدىن قايتا ئېھتىيات قىلمىدى؛ بىز ئۇنىڭ ئەنە شۇ ھازىرلىقسىز بولغان پەيتىدىن پايدىلىنىپ تېگىش قىلدۇق ـ دە، زەپەر قۇچتۇق.

ليۇ بياۋ ۋە جاك شيۇلار جيا شۇيىنىڭ يۈكسەك دانالىقىغا قايىل بولدى. شۇنىڭ بىلەن جيا شۇي ليۇ بياۋنى جىڭجۇغا قايتىشقا، جاك شيۇنى شياڭچېڭنى ساقلاشقا ۋە چىش بىلەن

كالپۇكتەك يېقىن ئالاقىدا بولۇشقا مەسلىھەت بەردى.
ھەر ئىككى قوشۇن ئۆز يولىغا راۋان بولۇشتى.
ئەمدى ساۋ ساۋغا كەلسەك، ئۇ دەل سەپەر ئۈستىدە ئىدى، جاڭ شيۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئارقىدىن قوغلاپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، شۇئان سەركەردىلىرىنى باشلاپ، ئارقىدىكىلەرنى قوتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ياندى، ئەمما بۇ ۋاقىتقا قايتىۋاتقان جاڭ شيۇ لەشكەرلىرى كۆرۈندى. يېڭىلگەن لەشكەرلەر قايتىپ كېلىپ ساۋ ساۋغا:
— ئەگەر تاغ ئارقىسىدىن چىققان بۇ بىر توپ لەشكەر ئوتتۇرا يولنى توسۇۋالمىغان بولسا، ھەممىمىز ئەسىرگە چۈشۈپ كېتەتتۇق، — دەپ مەلۇمات بېرىشتى.
— كىم بۇ؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.
ھېلىقى كەلگەن ئادەم نەيزىسىگە تاڭىنىپ ئاتقىن چۈشۈپ ساۋ ساۋغا تەزىم قىلدى، بۇ ئادەم سۇرلۇك كەپتاۋۇل جياڭشيانىڭ پېڭچۈن دېگەن يېرىدىن بولۇپ، ئىسمى — زاتى لى تۇڭ، يەنە بىر ئىسمى ۋېن دا ئىدى. ساۋ ساۋ ئۇنىڭ قانداق قىلىپ كېلىپ قالغانلىقىنى سورىدى. لى تۇڭ:
— بۇ يېقىندىن بېرى رۇنەننى ساقلاۋاتقانىدىم، باش ۋەزىر جانابلىرىنىڭ جاڭ شيۇ، ليۇ بياۋلار بىلەن جەڭ قىلىۋاتقانلىقلىرىنى ئاڭلاپ، مەخسۇس ھەمدەمگە كېلىۋىدىم، — دېدى.
ساۋ ساۋ خۇرسەن بولۇپ، ئۇنىڭغا جيەنگۇڭ بېگى دېگەن مەرتىۋە بەردى ۋە جاڭ شيۇ، ليۇ بياۋلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن رۇنەننىڭ كۈنپېتىش تەۋەسىنى ساقلاشنى بۇيرۇدى. لى تۇڭ تەشەككۇر بىلدۈرۈپ قايتتى.
ساۋ ساۋ پايتەخت شۇيچاڭغا قايتقاندىن كېيىن، سۇن سېنىڭ ئەجىر — تۆھپىسىنى خانغا مەلۇم قىلىپ، ئۇنى ئاسىيلارنى جازالاش سەركەردىسى قىلىپ تەيىنلەتتى ھەم ئۇنىڭغا ۋۇ بېگى

دېگەن مەرتىۋىنى ئىلتىپات قىلغۇزدى. جىياڭدۇڭغا ئەلچى ئەۋەتىپ لىيۇ بياۋدىن ساقلىنىشنى ۋە ئۇنى يوقىتىشنى بۇيرۇدى. ساۋ ساۋ ئۆز مەھكىمىسىگە قايتقاندىن كېيىن، ھەممە مەنسەپدارلار زىيارەت قىلغىلى كەلدى. زىيارەت تامام بولغاندىن كېيىن:

— ياش ۋەزىر جانابلىرى، — دېدى شۇي يۇي، — ئەنجۇڭغا ئالدىرىماي كېلىش يولى بىلەن قاراقچىلار قوشۇنى ئۈستىدىن زەپەر قۇچۇشنى قانداق بىلدىلە؟

— قارشى تەرەپنىڭ قايتىدىغان يولى بولمىغاچقا، جان تىكىپ ئېلىشىشقا مەجبۇر، شۇڭلاشقا مەن ئالدىرىماي مېڭىش يولى بىلەن ياۋنى ئالداپ ئەكېلىپ، يوشۇرۇنچە سوقسام، نۇسرەت قازىنىشىم چوقۇم ئىدى، — دېدى ساۋ ساۋ.

شۇي يۇي بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ قايىل بولدى.

گو جيا كىرىۋىدى، ساۋ ساۋ:

— جانابلىرى نېمە ئۈچۈن شۇنچە كېچىكتىڭ كەلدىلە؟ — دەپ سوريدى، گو جيا يېڭىدىن بىر خەت چىقىرىپ ساۋ ساۋغا سۇندى ۋە:

— يۇەن شاۋ باش ۋەزىر جانابلىرىغا بىر ئادەمىدىن بۇ خەتنى ئەۋەتىپتۇ، سۆزلىرىگە قارىغاندا، گۇڭسۇن زەنگە قارشى يۈرۈش قىلماقچى بولۇپ، ئالايىتەن ئاشلىق ۋە لەشكىرىي ياردەم سوراپ كەپتۇ، — دېدى.

— مېنىڭ ئاڭلىشىمچە يۇەن شاۋ پايتەخت شۇيچاڭغا تەۋەررۇز قىلماقچى ئىكەن، ئەلھال مېنىڭ قايتقىنىمنى كۆرۈپ، باشقا خىيالغا كەلگەن بولسا كېرەك، — دېدى ـ ده، لىپاپىنى يىرتىپ خەتنى ئوقۇدى، خەتنىڭ مەزمۇنىدا تەمەننا سۆزلىرى كۆپ ئىدى، بۇ ساۋ ساۋنىڭ ئىززىتى نەپسىگە تەگدى.

— يۇەن شاۋ شۇقەدەر ئەدەپسىزلىك، ئۆكتەملىك قىلامدۇ، بۇنىڭغا قارشى جازا يۈرۈشى قىلماقچىدىم، بىراق كۈچۈم

يېتەرلىك ئەمەس، قانداق قىلىش لازىم؟ — دېدى ساۋ ساۋ گو جيادىن كېڭەش سوراپ.

— لىيۇ باڭنىڭ كۆچى شياڭ يۈيگە تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقى مەلۇم، — دېدى گو جيا، — گاۋزۇ (لىيۇ باڭ) ئەقىل جەھەتتە ئۇنى يېڭىدىغانلىقىنى بىلەتتى، شياڭ يۈي كۆچلۈك بولسىمۇ، ئاخىردا قولغا چۈشتى. ئەلھال يۈەن شاۋنىڭ لەشكىرى كۆپ، لېكىن ئۇنىڭدىن قورقۇشنىڭ ھاجىتى يوق، يۈەن شاۋنىڭ ئون ئاجىزلىقى بار، جانابلىرىنىڭ ئون ئۈستۈنلۈكلىرى بار: يۈەن شاۋ تولا تەكەللۇپچان، جانابلىرى ئەدەب ئىشلىرىدا ئۆزلىرىنى ئاددىي تۇتىدىلا، دېمەك ئەدەب بىلەن ئۇستۇنلۈك قىلىدىلا؛ يۈەن شاۋ ۋاپاسىز ئادەم، جانابلىرى ۋاپا ئەھلى، دېمەك ۋاپا بىلەن ئۇستۇنلۈك قىلىدىلا؛ خۈەن دى خان ۋە لىڭ دې خاندىن بۇيان بوشاڭلىق سەۋەبىدىن خانىدانلىق زەئىپلىشىپ كېتىۋاتىدۇ؛ يۈەن شاۋ بوشاڭ، ئىرادىسى بوش ئادەم، جانابلىرى قەتئىي نىيەتلىك كىشى، دېمەك ئىدارە قىلىش بىلەن ئۇستۇنلۈك قىلىدىلا؛ يۈەن شاۋ تېشى كەڭ، ئىچى تار، يەنە ھەسەتخور، بەگ - سىپاھلىرىنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى، جانابلىرى تەقى - تۇرقىلىرى ساددا، ئادىل نىيەتلىك كىشى، ئادەملەرنى تالانت - قابىلىيىتىگە قاراپ ئىشلىتىدىلا، دېمەك ئاق كۆڭۈللۈك، پاكلىق بىلەن ئۇستۇنلۈك قىلىدىلا؛ يۈەن شاۋ كۆپ ئەقىل - پاراسەتلىك بولسىمۇ، لېكىن ئىشىنىڭ كېسىپ قىلالمايدۇ، جانابلىرى پەم - تەدبىر تاپقان ھامان، دەرھال ئىجرا قىلىدىلا، دېمەك پەم - پاراسەت بىلەن ئۇستۇنلۈك قىلىدىلا؛ يۈەن شاۋ خاس شۆھرەت بىلەن ئاۋارە، جانابلىرى كىشىلەرگە سەمىمىيەت - ئىخلاس بىلەن مۇئامىلە قىلىدىلا، دېمەك ئەخلاق بىلەن ئۇستۇنلۈك قىلىدىلا؛ يۈەن شاۋ يېقىنلىرىغىلا مېھىر - شەپقەت قىلىپ، ياتلارغا ئېتىبار بەرمەيدۇ، جانابلىرى ھەممىگە ئەتراپلىق ئېتىبار بېرىدىلا، دېمەك رەھىمدىللىك بىلەن

ئۇستۇنلۇك قىلىدىلا؛ يۇەن شاۋ غەيرەت ـ شىكايەتكە قولاق سالىدۇ، جانابلىرى مۇنداق غەيرەت ـ شىكايەتلەرگە قولاق سالمايدىلا، دېمەك پەزىلەت بىلەن ئۇستۇنلۇك قىلىدىلا؛ يۇەن شاۋ راست ـ يالغاننى ئارىلاشتۇرۇپ قويىدۇ، جانابلىرى قانۇننى قاتتىق ـ ئوچۇق ئىجرا قىلىدىلا، دېمەك مۇلكىيە بىلەن ئۇستۇنلۇك قىلىدىلا؛ يۇەن شاۋ قورۇق پوپوزا قىلىشنى ياخشى كۆرۈپ، لەشكىرنى ئىشلار ماھارىتىنى بىلمەيدۇ، جانابلىرى ئاز قوشۇن بىلەن كۆپ قوشۇننى ئالالايدىلا، پەۋقۇلئادە ئۇستىلىق بىلەن لەشكەرلەرنى ئىشقا سالىدىلا، دېمەك ئەلەم بىلەن ئۇستۇنلۇك قىلىدىلا. جانابلىرىدا بۇ ئون ئۇستۇنلۇك بولغاچقا، يۇەن شاۋنى يېڭىشلىرى قىيىن ئەمەس.

— جانابلىرىنىڭ ئېيتقانلىرى پېقىردا ئاز تېپىلارمىكىن! — دېدى شاۋ شاۋ كۈلۈپ.

— گو جيانىڭ ئون ئۇستۇنلۇك ۋە ئون ئاجىزلىق ھەققىدىكى قاراشلىرى مېنىڭ قارىشىم بىلەن ئوخشاش. يۇەن شاۋنىڭ لەشكەرلىرى كۆپ بولسىمۇ، قورقۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى شۈن يۈي.

— شۈيجۇدىكى لۇي بۇ، — دېدى گو جيا، — ھەققەتەن بىز ئوچۇن بالايىئاپەت. بۇگۈن يۇەن شاۋنىڭ ئۇستۇن تەرەپكە، يەنى گۈڭسۈن زەنگە قارشى يىراقتا يۈرۈش قىلغان پەيتىدىن پايدىلىنىپ، ئالدى بىلەن لۇي بۇنى جايلاپ، كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپنى تارىلايلى ـ دە، ئاندىن كېيىن يۇەن شاۋنى جايلايلى. مانا بۇ ئەلا تەدبىر؛ ئەكس ھالدا بىز يۇەن شاۋغا تېگىش قىلساق، لۇي بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، پايتەخت شۈيچاڭغا تەۋرۈز قىلسا، بۇنىڭ بىرگە زور زىيىنى يېتىدۇ.

شاۋ شاۋ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى لۇي بۇغا قارشى يۈرۈش قىلىش كېڭىشىنى ئۆتكۈزدى.

— كېلىشۈۋلىش ئوچۇن، ئالدى بىلەن لىيۇ بېيغا كىشى

ئەۋەتتىڭ، جاۋابىنى ئېلىپ، ئاندىن لەشكەر تارتساق بولىدۇ، — دېدى شۇن يۈي.

ساۋ ساۋ بۇنى ماقۇل كۆردى ـ دە، بىر تەرەپتىن لىيۇ بېيگا خەت ئەۋەتتى، يەنە بىر تەرەپتىن يۈەن شاۋنىڭ ئەلچىسىنى ياخشى كۈتكەندىن كېيىن، خانغا مەلۇم قىلىپ، يۈەن شاۋنى ئالىي سەركەردە، ئەمىر ۋە قوشۇمچە جىنجۇ، چىڭجۇ، يۈجۇ، بىڭجۇ ئايماقلىرىنىڭ تۈتۈقلۇقىغا تەيىن ئەتكۈزمەك بولدى، ئاندىن يۈەن شاۋغا «جانابلىرى گۈڭسۇن زەنگە قارشى يۈرۈش قىلىدىغان بولسىلا، مەن ھەمدەمدە بولىمەن» دەپ. مەخپىي مەكتۇپ يوللىدى. يۈەن شاۋ مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى ۋە گۈڭسۇن زەنگە تېگىش قىلىش ئۈچۈن لەشكەر يۈرۈش باشلىدى.

ئەمدى گەپنى لۈي بۇدىن ئاڭلاڭ. لۈي بۇ شۇيجۇدا ھەر قېتىم مېھمانلارغا مەرتكە ـ سورۇن بەرگەن ۋاقتىدا، چېن گۇي ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن لۈي بۇنىڭ پەزىلەت ـ ئەخلاقىنى ماختاپ خۇشامەتگۈيلۈق قىلىدى. چېن گۇڭغا بۇ قىلىقلار ياقمىدى ۋە لۈي بۇغا:

— چېن گۇي ئاتا ـ بالا ئىككىسى سەركەردە جانابلىرىغا خۇشامەتگۈيلۈق قىلىدۇ، بۇلارنىڭ كۆڭلىنى بېلىپ بولمايدۇ، ئېھتىيات قىلغان ياخشىراق! — دەپ مەسلىھەت بەردى.

— سىلى تولىمۇ غەيرەت ـ شىكايەت قىلىدىغان بولۇپ كەتتىلە، ياخشى ئادەملەرگە زىيانكەشلىك قىلماقچىمىدىلە؟ — دەپ دوق قىلدى لۈي بۇ بۇنىڭغا خاپا بولۇپ.

چېن گۇڭ ھەسرەت چېكىپ «سەلمىي سۆزلەر قۇلىقىغا كىرمەيدۇ، ماڭا ئوخشىغانلار چوقۇم بىر ھادىسىگە يولۇقىدۇ!» دېدى ۋە لۈي بۇنى تاشلاپ باشقا بىرەرتە جايغا كېتىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، ۋاپاسىزلىق قىلغان بولماي، باشقىلار مەسخىرە قىلمىسۇن، دەپ يەنە قېلىۋەردى. ئۇ ئەتىدىن ـ كەچكىچە

پەرىشانلىق ئىچىدە يۈرىدىغان بولۇپ قالدى. بىر كۈنى بىرنەچچە ئون ئاتلىق ئادەمنى بىلەن كۆچۈل ئېچىش مەقسىتىدە، شياۋپېي تەۋەسىدە ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگىنىدە، تاسادىپىي خانلىق يولىدا بىز ئاتلىق خان چاپارمەنلىرىنىڭ ئۇچقانىدەك كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. چېن گۇڭ گۇمانلىنىپ ئوۋنى قويۇپ، چىغىر يول بىلەن قوغلاپ چاپارمەنگە يېتىشىۋالدى ۋە:

— سىز قەيەردىن ۋە سىزنى كىم ئەۋەتتى؟ — دەپ سورىدى.

چاپارمەن بۇلارنىڭ لۇي بۇنىڭ كىشىلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تەمتىرەپ جاۋاب بېرەلمەي قالدى. چېن گۇڭ ئاختۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى. ئاختۇرۇش نەتىجىسىدە يېنىدىن لىيۇ بېيىنىڭ ساۋ ساۋغا يازغان مەخپىي خېتى چىقتى. چېن گۇڭ بۇ ئادەمنى خەت بىلەن بىرگە لۇي بۇ ئالدىغا ئەكىردى. لۇي بۇ ئۇنى سۇرۇشتۇردى. چاپارمەن:

— باش ۋەزىر ساۋ ساۋ مېنى لىيۇ بېيىغا خەت ئاپىرىپ بېرىشكە بۇيرۇغاندى، بۇگۈن جاۋاب خېتىنى ئېلىپ كېلىۋاتىمەن، خەتتە نېمىلەر يېزىلغانلىقى ماڭا نامەلۇم، — دەپ جاۋاب بەردى. لۇي بۇ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ كۆردى. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

لۇي بۇنى ئوتتۇرىدىن كۆتۈرۈش ھەققىدە جانابلىرىنىڭ ئوچۇق پەرمانىنى ئالغىنىمدىن كېيىن، كېچە - كۈندۈز بۇ ئىش كويىدل بولماقتىمەن، ئەمما كەمىنلىرىدە لەشكەر، سەركەردە ئاز بولغاچقا، ئوپۇل - توپۇل ھەرىكەت قىلالمىدىم. ئەگەر باش ۋەزىر جانابلىرى يۈرۈش باشلىنىلا، كەمىنە لىيۇ بېيلىرى ئالدىنقى قىسىم بولۇپ خىزمەت قىلىمەن. ھازىر جىددىي تەييارلىق قىلىپ، ئەمىر كۈتۈپ تۇرۇپتىمەن.

لۇي بۇ خەتنى كۆرۈپ بولۇپ:

— هەي ئوغرى ساۋ ساۋ، مۇنداق قىلىشقا نېمە ھەددىڭ ئىدى! — دەپ تىللىدى ۋە چاپارمەننىڭ كاللىسىنى ئالدى. ئالدى بىلەن تەيشەن تېغىدىكى قاراقچىلاردىن سۇن گۇەن، ۋۇدۇن، يى لى، چاڭ شىلار بىلەن بىرلىشىپ خۇاشەن تېغىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى ئايماقلارنى ۋە يەنجۇنى ئىلىشقا چېنن گۇڭ، زاڭ بالارنى؛ شياۋپېينى ئىلىپ لېۋ بېيغا تېگىش قىلىشقا گاۋ شۇن بىلەن جاڭ لياۋلارنى؛ كۇنپېتىش تەرەپتىكى رۇنەن، يىڭجۇلارنى ئىلىشقا سوڭ شيەن بىلەن ۋېي شۇينى بۇيرۇدى. لۇي بۇ ئۆزى بارگاھ قوشۇننىي باشلاپ ئوچ يول لەشكەرلىرىگە بولۇشىدىغان بولدى.

گاۋ شۇن لەشكەر تارتىپ شۇيجۇدىن چىقىپ، شياۋپېيغا يېقىنلىشىپ قالغان ۋاقىتتا، پايلاقچىلار بۇ خەۋەرنى لېۋ بېيغا يەتكۈزدى. لېۋ بېي دەرھال كۆپچىلىكنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى.

— ساۋ ساۋغا ئەھۋالنىڭ جىددىيلىكىنى دەرھال مەلۇم قىلىش كېرەك، — دېدى سۇن چيەن.

— ئەھۋالنىڭ جىددىيلىكىنى كىم پايتەخت شۇيچاڭغا يەتكۈزىدۇ! — دېدى لېۋ بېي.

— مەن بارىمەن، — دېدى تاپسا ئاستىدا تۇرغانلاردىن بىرى.

بۇ كىشى لېۋ بېينىڭ يۇرتدىشى، ئىسمى - زاتى جيەن يۇڭ، يەنە بىر ئىسمى شيەن خې دېگەن كىشى ئىدى، ئەلھال ئۇ لېۋ بېينىڭ مەھكىمە مىرزىسى ئىدى. لېۋ بېي خەت يېزىپ جيەن يۇڭنى يارەم تىلەش ئۈچۈن كېچىلەپ پايتەخت — شۇيچاڭغا ئەۋەتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن شەھەرنى قوغداش ئۈچۈن، قورال - جابدۇقلارنى تەقلىدى. لېۋ بېي ئۆزى ئاستىن قوۋۇقنى ساقلايدىغان بولۇپ، ئۇستۇن قوۋۇقنى ساقلاشقا سۇن چيەننى، كۇنپېتىش قوۋۇقنى ساقلاشقا گۇەن يۈينى، كۇنچىقىش

قوۋۇقىنى ساقلاشقا جاڭ فېينى قويدى. مى جۇ بىلەن ئىنىسى مى فاڭنى بارگاھنى ئىداره قىلىشقا تەيىنلىدى. مى جۇ ئۆز سىڭلىسىنى لىيۇ بېيغا توقاللىققا بېرىپ، ئۇرۇق - تۇغقان بولۇشقانىدى. شۇڭلاشقا ئۇنى بارگاھ بىلەن بالا - چاقىلارنى مۇھاپىزەت قىلىشقا قويدى.

شۇنداق قىلىپ گاۋ شۇنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى.

— مېنىڭ لۇي بۇ بىلەن ئاداۋىتىم يوق ئىدى، نېمە ئۈچۈن لەشكەر باشلاپ كەلدىڭىز؟ — دەپ سوردى لىيۇ بېي كۆزەت راۋنقىدا تۇرۇپ.

— سىز ساۋ ساۋ بىلەن بىرلىشىپ، خوجايىنىمنى يوقاتماقچى بولغان ئىكەنسىز، بۇگۈن سىر پاش بولۇپ قالدى، نېمە ئۈچۈن ئۆز - ئۆزىڭىزنى باغلاپ گۇناھىڭىزنى تىلىمەيسىز؟ — دېدى گاۋ شۇن ۋە سۆزىنى توگىتىپلا لەشكەرلىرى بىلەن شەھەرگە تېگىش قىلدى. لىيۇ بېي قوۋۇقنى بېكىتىۋېلىپ چىقمىدى.

ئەتىسى جاڭ لياۋ لەشكەرلىرى بىلەن كۈنپېتىش قوۋۇققا تېگىش قىلدى. گۈەن يۇي سېپىلدا تۇرۇپ:

— جانابىڭىز تۇپتۇزۇك كىشىلەردىنسىز، نېمە ئۈچۈن ئوغرىلارغا بېرىلىپ كېتىسىز؟ — دەپ خىتاب قىلىۋىدى، جاڭ لياۋ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئۇندىمىدى. گۈەن يۇي بۇ كىشىده ساداقەت، مەردلىك بارلىقىنى بىلگىنى ئۈچۈن، ياماڭ سۆز قىلمىدى ۋە چىقىپ جەڭمۇ قىلمىدى. جاڭ لياۋ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ كۈنچىقىش قوۋۇققا چېكىندى. جاڭ فېي جەڭگە چىقتى. بۇ خەۋەرنى ئادەملەر ئاللىقاچان گۈەن يۇيگە يەتكۈزگەنلىكتىن، گۈەن يۇي ئالدىراپ كۈنچىقىش قوۋۇققا كەلگەنده، جاڭ فېي تۆتۈشۈش ئۈچۈن شەھەردىن ئەمدىلا چىقىپ كەتكەن، جاڭ لياۋ لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرگەنىكەن. جاڭ فېي قوغلىماقچى بولۇۋاتقاندا، گۈەن يۇي ئۇنى شەھەرگە چاقىرىۋالدى.

— ئۇ قورقۇپ چېكىنسە، نېمىشقا قوغلىمايمىز؟ — دېدى جاك فېي.

— ئۇ جەك ماھاربتىدە، — دەپ چۈشەندۈردى گۈەن يۈي، — سىز بىلەن مېنىڭدىن قېلىشمايدۇ. مەن ھەق سۆزلەر بىلەن ۋىجدانىغا تەسىر ئەتكەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇ تۆۋە قىلىش نىيىتىگە كېلىپ، بىز بىلەن جەك قىلمىدى.

جاك فېي چۈشەندى. شۇنىڭ بىلەن شەھەر قوۋۇقىنى قاتتىق ساقلاش ئۈچۈن لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق بېرىپ، تۈتۈشۈشقا زادى چىقمىدى.

جىەن يۈڭغا كەلسەك، ئۇ پايتەخت — شۇيچاڭغا يېتىپ بېرىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشۈپ ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. ساۋ ساۋ شۇئان مۇشاۋىرلارنى يىغىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى.

— مەن لۈي بۇغا تېگىش قىلىشتا، يۈەن شاۋ خەۋپىدىن قورقمايمەن، پەقەت لىيۇ بياۋ بىلەن جاك شيۇنىڭ ئارقا تەرەپتىن تېگىشىدىن ئەندىشە قىلىمەن، — دېدى ساۋ ساۋ.

— ئىككىسى ئەمدىلا يېڭىلگەن، ئۇلار يەڭگىللىك بىلەن ھەرىكەت قىلىشقا پېتىنالمايدۇ، لۈي بۇ شىرمەت باتۇر، ئەگەر يۈەن شۇ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈۋالسا، خۇەينەن، سىشاڭلاردا دەۋران سۈرىدۇ — دە، ئۇ چاغدا بوقاتماق قىيىن بولىدۇ، — دېدى شۇن يۈي.

— بۇگۈن، — دېدى گو جيا، — ئۇنىڭ يېڭىدىن يۇز ئۆرۈگەن ۋاقتى، ئەل تېخى ئۇنىڭغا قاراشمىدى، تېز بېرىپ يوقىتىش لازىم.

ساۋ ساۋ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، شۇئان شيا خۇدۇن، شيا خۇيۈەن، لۈي جيەن، لى دىيەنلەرنى 5 تۈمەن لەشكەر بىلەن يولغا سېلىپ، ئۆزى چوڭ قوشۇنى باشلاپ ئارقىمۇئارقا سەپەرگە ئاتلاندى، جىەن يۈڭمۇ بىللە ماڭدى. ئايغاقچىلار بۇ خەۋەرنى ئاللىقاچان گاۋ شۇنگە يەتكۈزۈشكەنىدى،

گاۋ شۇنمۇ خەۋەرنى تېزلىكتە لۇي بۇغا مەلۇم قىلدى، لۇي بۇ ئالدى بىلەن خۇ چېقىپ، خاۋ مېڭىپ، ساۋ شىكلارنى 200 ئاتلىق بىلەن گاۋ شۇنگە ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتتى ۋە شياۋپېي شەھىرىدىن 30 چاقىرىم يىراق مۇساپىگە چىقىپ ساۋ ساۋ قوشۇنى بىلەن ئۇچرىشىشقا بۇيرۇدى. ئۆزى چوڭ قىسىملىرى بىلەن ئارقىدىن ھەمدەمدە بولماقچى بولدى. لېيۇ بېي شەھەردە تۇرۇپ گاۋ شۇننىڭ چېكىنگىنىدىن ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگىنىنى پەملىدى ـ دە، شەھەرنى مۇھاپىزەت قىلىشقا سۇن چېەننى، ئائىلىدىكىلەرنى قوغداشقا مى جۇ بىلەن مى فاڭنى قالدۇرۇپ، ئۆزى گۇەن يۈي، جاڭ فېي ئىككىسىنى باشتوپ قوشۇن بىلەن ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىگە ھەمدەمدە بولۇش ئۈچۈن بۆلۈنۈپ قارارگاھ قۇردى.

شيا خۇدۇن لەشكەرلىرى ئالغا قارىپ كېلىۋاتقىنىدا، گاۋ شۇن قوشۇنلىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى ـ دە، نەيزىسىنى ئېلىپ ئات سېلىپ چىقتى، گاۋ شۇنمۇ تىغ كۆتۈرۈپ ئېتىلىپ چىقتى. ئىككى ئات روبىرو بولدى، ئارىدا 40 — 50 رەددى بەدەل ئۆتۈلۈۋىدى، گاۋ شۇن ئاجىزلىق قىلىپ مەيداندىن چېكىندى. شيا خۇدۇن ئات قويۇپ قوغلاپ كەلدى، گاۋ شۇن سەپ ئايلىنىپ قاچتى. شيا خۇدۇن ئۇنى قولدىن بېرىۋېتىشكە قىيماي، ئۇمۇ سەپ ئايلىنىپ قوغلاۋەردى. سەپتە تۇرغان ساۋ شىكى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، كامانىنى يوشۇرۇنچە قولىغا ئالدى ـ دە، نىشانىنى ئوبدان توغرىلىۋېلىپ يېقىن كەلگەندە بىر ئوق ئېتىۋىدى، ئوق دەل شيا خۇدۇننىڭ سول كۆزىگە تەگدى. شيا خۇدۇن بىر چىرقىرىۋەتتى ـ دە، دەرھال كۆزىگە قادالغان ئوقنى تارتىۋىدى، كۆز قارىچۇقى بىللىلا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى. شيا خۇدۇن توۋلاپ تۇرۇپ: «ئاتامنىڭ ئۇرۇقى، ئانامنىڭ قېنى، تاشلاش مۇمكىن ئەمەس!» دېدى ـ دە، ئاغزىغا سېلىپ يۇتۇۋېتىپ، نەيزىسىنى ئوينىتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ، توپتوغرا

ساۋ شىڭغا ئېتىلدى. ساۋ شىاڭ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىشقا ئۇلگۈرەلمەي قالدى ۋە يۈزىگە ئۇرۇلغان نەيزە زەربىسى بىلەن ئاتتىن يىقىلىپ ئۆلدى. ھەر ئىككى قوشۇندىكىلەر بۇ ھالەتنى كۆرۈپ ھەيرانلىقتىن داڭ قېتىپ قېلىشتى. شيا خۇدۇن ساۋ شىڭنى ئۆلتۈرۈپ، ئېتىنى قايتۇرۇپ مېڭىشىغا، گاۋ شۇن ئارقىدىن قوغلاپ كەلدى، لەشكەرلىرىمۇ بىراق چاپ - چاپقا ئۆتتى، ساۋ ساۋ قوشۇنى قاتتىق يېڭىلدى. شيا خۇيۈەن ئاكىسىنى قۇتۇلدۇرۇپ قاچتى. لۈي جيەن، لى دىيەنلەر يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى جىببىگە قايتۇرۇپ قارارگاھ قۇردى.

نۇسرەت قازانغان گاۋ شۇن لەشكەرلىرىنى باشلاپ لىيۇ بېيغا ھۇجۇم قىلدى. دەل بۇ ۋاقىتدا لۈي بۇمۇ چوڭ قوشۇن بىلەن يېتىپ كەلدى، لۈي بۇ جاڭ لياۋ، گاۋ شۇن بىلەن لەشكەرلىرىنى ئوچ يولغا بۆلۈپ، لىيۇ بېي، گۈەن يۈي، جاڭ فېيلارنىڭ ئوچ قارارگاھىغا تېگىش قىلدى. ھەيھات:

كۆز قارىچۇقا يۇتقان باتۇر ماھىر بولسىمۇ جەڭگە،
ئوق يېگەن ئۇ تۇرشاۋۇل نەچۈك چىدىسۇن دەردكە.

لىيۇ بېينىڭ يەڭگەن ياكى يېڭىلگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون توققۇزىنچى باب

شياۋپېي شەھىرىدە ساۋ ساۋنىڭ قاتتىق ئېلىشقانلىقى
ئاق قوۋۇق راۋنقىدا لۈي بۇنىڭ ھايات-ئۆلۈم ئايرىلغانلىقى

ئەلقىسسە، گاۋشۇن جاڭ لياۋنى باشلاپ گۈەي يۈي قوشۇنغا، لۈي بۇنىڭ ئۆزى جاڭ فېينىڭ قارارگاھىغا تەگدى. گۈەن يۈي، جاڭ فېيلارمۇ چىقىپ تۇتۇشۇپ كەتتى. لىيۇ بېي لەشكەرلىرىنى ئىككى يولغا بۆلۈپ بولۇشقىلى چىقتى. لۈي بۇ لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ، ئارقىدىن چاپ - چاپ قىلىپ كەلدى. گۈەن يۈي، جاڭ فېي لەشكەرلىرى يېڭىلىپ قالدى، لىيۇ بېي بىرنەچچە ئون ئاتلىق لەشكىرى بىلەن شياۋپېي شەھىرىگە قاراپ قاچتى. لۈي بۇ قوغلاپ ماڭدى. لىيۇ بېي: ئاسما كۆۋرۈكنى تېز چۈشۈرۈڭلار! دەپ سېپىلدىكىلەرگە توۋلىدى، لۈي بۇمۇ ئارقىدىن قوغلاپ يېتىپ كېلىپ قالدى، سېپىلدىكىلەر ئوق ئاتسا لىيۇ بېيغا تېگىپ كېتەرمىكىن دېگەن-ئەندىشە بىلەن ئوق ئاتالماي قالدى. لۈي بۇ بۇ پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، چاپ - چاپ بىلەن سېپىل قوۋۇقىدىن كىرىپ كەلدى، قوۋۇقنى ساقلاپ تۇرغانلار تەڭ كېلەلمەي، تەرەپ - تەرەپكە قېچىشتى. لۈي بۇ لەشكەرلىرىنى چاقىرىپ شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى، لىيۇ بېي ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىكىنى كۆرۈپ، ئۆيىگە بېرىشقا ھەم

ئۇلگۈرەلمەي بالا - چاقىلىرىنى تاشلاپ، شەھەرنى كېسىپ ئۆتتى - دە، كۈنپېتىش قوۋۇقتىن چىقىپ بەدەر تىكشۈەتتى. لۇي بۇ لېيۇ بېينىك ئۆيىگە قوغلاپ كەلگىنىدە مى جۇ ئالدىغا چىقىپ:

— مەرد يىگىتلەر باشقىلارنىك بالا - چاقىلىرىغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيدۇ، دەپ ئاڭلىغان، بۇگۈن سەركەردە جانابلىرى بىلەن ئەلنى تالىشۋاتقان كىشى ساۋ ساۋ. لېيۇ بېي ھەر دائىم جانابلىرىنىك قارارگاھلىرى قوۋۇقىدا يالمانغا ئوق ئېتىپ قىلغان ھەمدەملىك - ئىلتىپاتلىرىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى ۋە سەركەردە جانابلىرىغا يۈز ئۆرۈش نىيىتى يوق ئىدى، ئەلھال ئىلاجىنىك يوقلۇقىدىن ساۋ ساۋدىن پاناھ تىلەشكە مەجبۇر بولدى، سەركەردە جانابلىرى رەھىم قىلسىلا! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

— مېنىك لېيۇ بېي بىلەن ئۇزاقتىن بېرى ئاغىنىدارچىلىقىم بار، بالا - چاقىلىرىغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيمەن، — دېدى لۇي بۇ ۋە مى جۇنى لېيۇ بېينىك بالا - چاقىلىرىنى شۇيجۇغا ئاپىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇشقا بۇيرۇدى.

شۇنداق قىلىپ لۇي بۇ لەشكەرلىرى بىلەن خۇاشەن تېغىنىك كۈنچىقىش تەرىپىدىكى يەنجۇ تەۋەسىگە ماڭدى، شياۋېي شەھىرىنى ساقلاشقا گاۋشۇن بىلەن جاك لياۋنى قالدۇردى. بۇ ۋاقىتدا سۇن بېەنمۇ شەھەردىن قېچىپ چىقىپ كەتكەنىدى، گۇەن يۇي بىلەن جاك فېيمۇ بىرئاز ئادەملىرىنى يىغىۋېلىپ، تاغقا چىقىپ ئورۇنلاشتى.

لېيۇ بېي بىر ئات - بىر قامچا بولۇپ قېچىپ كېتىۋاتقىنىدا ئارقىدىن بىرەيلەن يېتىشىپ كەلدى، قارىسا ئۇ سۇن چېەن ئىكەن.

— ھازىر ئىككى ئىنىمنىك تىرىك ياكى ئۆلگەنلىكىنى مەلۇم ئەمەس، بالا - چاقىلاردىن ئايرىلدىم، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى لېيۇ بېي.

— هازىرچە، — دېدى سۇن چيەن، — ساۋ ساۋدىن پاناھ تىلەيلى، كېيىن بىرەر تەدبىر كۆرەرمىز.

بۇ مەسلىھەت لىيۇ بېيغا ماقۇل كەلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پاناھ ئىزدەپ چىغىر يول بىلەن پايتەختىن شۇيچاڭغا قاراپ مېڭىشتى. ئوزۇق - تۈلۈكلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن يېزىلارغا كىرىپ ئوزۇق - يېمەك سورايتتى. بارغانلىكى يەرلىرىدە ئۇنىڭ يۇيجۇ پاسىبانى لىيۇ بېي ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان خەلق بەس - بەس بىلەن ئوزۇق تەقدىم قىلىشاتتى. بىر كۈنى بىرىنىڭكىدە قونۇشقا توغرا كېلىپ قالدى، بۇ ئۆيدىن بىر ياش يىگىت چىقىپ لىيۇ بېيغا سالام قىلدى. لىيۇ بېي ئۇنىڭ ئىسىنم - زاتىنى سۇرۇشتۇردى، ئۇ ئوۋچى لىيۇئەن دېگەن يىگىت ئىكەن. لىيۇئەن لىيۇ بېيىنىڭ يۇيجۇ پاسىبانى ئىكەنلىكىنى بىلگىنىدىن كېيىن، دەرھال ئۇنى مېھمان قىلماق بولدى، لېكىن دەماللىققا گۆش تاپالمىغانلىقتىن، خوتۇنىنى ئۆلتۈرۈپ سېلىپ بەردى. لىيۇ بېي:

— بۇ نېمە گۆشى؟ — دەپ سورىدى.

— بۆرە گۆشى، — دەپ جاۋاب بەردى لىيۇ ئەن.

لىيۇ بېي گۇمان قىلماستىن تويغۇچە يەپ يېتىپ قالدى. تاڭ ئاتقاندا ئاتلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن ئارقا قورۇغا ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، تاسادىپىي ئاشخانا تۆۋىدە بىلىكىنىڭ گۆشى تامام شىلىپ ئېلىنغان بىر ئايالنىڭ جەسىتىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ چۆچۈپ سورىدى، ئەنە شۇ چاغدىلا ئاخشام يېگەن گۆشلىرىنىڭ يىگىتىنىڭ ئايالىنىڭ گۆشى ئىكەنلىكىنى بىلدى. لىيۇ بېي ئىنتايىن تەسىرلىنىپ، كۆز يېشى قىلغان هالدا ئاتلاندى. لىيۇ ئەن:

— مەن جانابلىرىنىڭ خىزمەتلىرىنى قىلىپ بىرگە بېرىشنى خالايتتىم، بىراق قېرى ئانام بولغاچقا يىراققا بارالمايمەن، — دېدى.

لىيۇ بېي مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ خوشلاشتى.

سەپەردە لياڭچىڭ شەھىرىدىن چىققاندا، پۈتۈن يەر - جاھاننى قاپلىغان چاڭ - توزان ئىچىدە كېلىۋاتقان بىر توپ چوڭ قوشۇن كۆرۈندى. لىيۇ بېي بۇنىڭ ساۋ ساۋ قوشۇنى ئىكەنلىكىنى بىلدى، ئۇ دەرھال سۇن چيەن بىلەن بارگاھ قوشۇنى تۇغى ئاستىغا بېرىپ، ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشتى. ۋە شياۋېي شەھىرىنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى، ئىككى ئىنىسىنىڭ تاراپ كەتكەنلىكىنى، بالا - چاقىلىرىنىڭ شۇ يەردە قالغانلىقىنى بايان قىلىپ بەردى. ساۋ ساۋمۇ كۆز يېشى قىلدى. يەنە لىيۇ ئەننىڭ خوتۇنىنى ئۆلتۈرۈپ مېھمان قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىۋىدى، ساۋ ساۋ سۇن چيەننى 100 سەر ئالتۇن ئاپىرىپ ئۇنىڭغا ئىنئام قىلىشقا بۇيرۇدى.

قوشۇن جىببىگە يېتىپ كەلگەندە، شيا خۇيۇەن ئىستىقبال قىلىپ قارارگاھقا باشلاپ كىردى ۋە ئاغىسى شيا خۇدۇننىڭ بىر كۆزىدىن ئايرىلغانلىقى ۋە كېسەل ياتقانلىقى ھەققىدە مەلۇمات بەردى. ساۋ ساۋ ئۆزى كېسەل ئالدىغا بېرىپ ھال - ئەھۋال سورىدى ۋە ئاۋۋال شۇيچاڭغا قايتىپ داۋالىنىشىنى بۇيرۇدى. يەنە بىر تەرەپتىن لۇي بۇنىڭ ھازىر قەيەردىلىكىنى بىلىش ئۈچۈن ئايغاقچىلار ئەۋەتتى. ئايغاقچىلار:

— لۇي بۇ چېن گۇڭ، زاڭ بالار بىرلىكتە تەيشەن تېغىدىكى قاراقچىلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، يەنجۇ قاتارلىق دىيار - ئايماقلارغا تېگىش قىلىۋېتىپتۇ! — دەپ مەلۇمات ئېلىپ كېلىشتى.

ساۋ ساۋ شياۋېينى ئېلىشقا 3000 لەشكەر بىلەن ساۋ رېننى بۇيرۇدى. ئۆزى لىيۇ بېي بىلەن بۇيۇك لەشكىرىنى باشلاپ لۇي بۇ بىلەن ئېلىشىشقا ماڭدى. خۇاشەننىڭ كۇنچىقىش تەرىپىگە يېتىپ كېلىپ شياۋگۇەنگە يېقىنلاشقاندا، تەيشەن تېغى قاراقچىلىرى سۇن گۇەن، ۋۇ دۇن، يى لى، چاڭ شىلار 3 تۈمەندىن ئارتۇق لەشكەر بىلەن يول توسۇدى.

ساۋ ساۋ شۇي چۇنى ئېلىشىشقا چىقاردى. تۆت پالۋان تەڭلا ئاتلىنىپ چىقتى. شۇي چۇ غەيرەت كۆرسىتىپ جان تىكىپ ئېلىشتى. تۆت پالۋان تەڭ كېلەلمەي، ھەممىسى چېكىنىپ قاچتى. ساۋ ساۋ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ چاپ - چاپ قىلىپ تاكى شياۋگۇەنگىچە قوغلاپ باردى. ئايغاقچىلار ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ ئەھۋالنى لۇي بۇغا مەلۇم قىلدى.

بۇ ۋاقىتتا لۇي بۇ شۇيجۇغا قايتىپ، چېن دېڭ بىلەن شياۋپېينى قۇنقۇزۇشقا كەلمەك بولۇپ تۇرغان ۋە شۇيجۇنىڭ ساقلاشقا چېن گۇيگە بۇيرۇق بەرگەنىدى. چېن دېڭ ماڭار ۋاقتىدا چېن گۇي ئۇنىڭغا:

— ئۆتمۈشته جانابي ساۋ ساۋ كۈنچىقىش تەرەپنىڭ ئىشلىرىنى ئوغلۇم ساڭا ھاۋالە قىلغانىدى، ئەمدى لۇي بۇنىڭ يېڭىلگەن ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى جايلاش كېرەك، — دەپ تەۋسىيە قىلدى.

— سىرتىڭ ئىشلىرىنى، — دېدى چېن دېڭ، — پەرزەنتىڭىز بىرنەرسە قىلارمەن؛ لۇي بۇ يېڭىلىپ كەلگەنده، ئاتا سىز مى جۇ بىلەن بىرلىكته شەھەرنى ساقلاپ، لۇي بۇنى شەھەرگە كىرگۈزمەيسىز، مەن ئۆزۈمنى قۇتۇلدۇرۇش ئىلاجىنى كۆرىمەن.

— لۇي بۇنىڭ بالا - چاقىلىرى بۇ يەردە، سىرداش، ئىخلاسمەنلىرى كۆپ، قانداق قىلماق كېرەك؟

— پەرزەنتىڭىز بۇنىڭمۇ ئىلاجىنى قىلىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى چېن دېڭ ۋە لۇي بۇنىڭ قېشىغا كىرىپ:

— شۇيجۇ تۆت تەرەپتىن مۇھاسىرە ئاستىدا قالدى، ساۋ ساۋ چوقۇم بۇ يەرگە قاتتىق تېگىش قىلىدۇ، مېنىڭچە ئالدى بىلەن پۇل - مال، ئاشلىق تۇلۇكلەرنى شياۋپېيغا يۆتكىسەك، شۇيجۇ مۇھاسىرە قىلىنغاندا، شياۋپېيدا ئاشلىق بولغاچقا قۇنقۇزۇش ئىمكانىيىتى بولىدۇ، جانابي تەقسىر، نېمىشقا

بۇنىڭغا ئالدىن چارە كۆرمەيدىلا؟ — دېدى.
— چېن دېگە، سۆزىڭىز ناھايىتى توغرا، بالا- چاقىلارنىمۇ قوشۇپ يۆتكىشىم كېرەك، — دېدى لۇي بۇ.
لۇي بۇ بالا- چاقا ۋە پۇل- مال، ئاشلىق- تۇلۇكلەرنى شياۋپېيغا يۆتكەش ۋە قوغداش ئىشلىرىنى سۇك شېن بىلەن ژېي شۇيگە بۇيرۇدى. ئۆزى چېن دېڭنى ئېلىپ قوشۇنلىرى بىلەن شياۋ گۇەننى قوتقۇزۇش ئۈچۈن ماڭدى. ئارا يولغا كەلگەندە چېن دېگە:
— مەن ئالدى بىلەن ئۇ يەرگە بېرىپ ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كېلەي، ئاندىن جانابلىرى ھەرىكەت قىلسىلا، — دېدى.
لۇي بۇ رۇخسەت قىلدى. چېن دېگە ئاۋۋال ئۆتكەلگە كېلىپ چېن گۇڭلار بىلەن كۆرۈشتى.
— لۇي بۇ بەگ جانابلىرىنىڭ ئالغا بېسىشىمغانلىقلىرىنى ئېيىبلەپ، جاۋابكارلىققا تارتقىلى كېلىۋاتىدۇ، — دېدى چېن دېگە.
— ھازىر ساۋ ساۋنىڭ لەشكەرلىرى بەك نۇرغۇن، — دېدى چېن گۇڭ، — ياۋغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ. بىز قورۇلنى قاتتىق ساقلايلى، تەقسىرنى پېيچېگە شەھىرىنى ساقلاشقا ئۇندىسىلە، بۇنىسى ئەلا تەدبىر!
— خوپ! — دېدى چېن دېگە.
چېن دېگە كەچ بولغاندا، قورۇل ئۇستىگە قارىۋېدى، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى تاكى قورۇلنىڭ تۆۋىگە قەدەر توشۇپ كېتىپتۇ. كېچىلەپ ئۇچ پارچە خەت يازدى- دە، يا ئوقىغا بېكىتىپ، قورۇل تۆۋىگە ئاتتى. ئەتىسى چېن گۇڭ بىلەن خەيرلىشىپ، ئۇچقاندەك ئات چېپىپ كېلىپ لۇي بۇ بىلەن كۆرۈشتى ۋە:
— قورۇلدا سۇن گۇەنلەر قورۇلنى ساۋ ساۋغا تەقدىم قىلماقچىكەن، قورۇلنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن، چېن

گۈڭنى قالدۇردۇم. سەركەردە جانابلىرى زاۋال ۋاقتىدا ھەمدەملىشىكە لەشكەر باشلاپ ماڭسىلا! — دېدى چېن دېڭ.

— جانابىڭىز بولمىغان بولسىڭىز، بۇ قورۇل قولدىن كېتەر ئىكەن! — دېدى لۇي بۇ ۋە چېن دېڭنى تېزلىكتە قورۇلغا ېبرىپ، چېن گۇڭ بىلەن ئىچكى جەھەتتىن بولۇشۇشقا كېلىشۈېلىشقا، ئوتنى بەلگە قىلىپ بېكىتىشكە بۇيرۇدى.

چېن دېڭ قورۇلغا كېلىپ چېن گۇڭ بىلەن كۆرۈشتى ۋە:

— ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى كىچىك يول بىلەن قورۇلىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈۋاپتۇ. شۇيجۇنىڭ قولدىن كېتىش خەۋپى بار، جانابلىرى باشقىلارنى ئېلىپ تېز قايتىشلىرى لازىم، — دېدى.

چېن گۇڭ قورۇلنى تاشلاپ ئادەملىرىنى ئېلىپ يولغا چىقتى. چېن دېڭ قورۇل ئۈستىدە ئوت قويدى. لۇي بۇ قاراڭغۇدىن پايدىلىنىپ چاپ - چاپ قىلىپ كەلدى، چېن گۇڭ لەشكەرلىرى بىلەن لۇي بۇ لەشكەرلىرى قاراڭغۇ كېچىدە بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشقا باشلىدى.

ساۋ ساۋ ئوت بەلگىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ باستۇرۇپ كەلدى. سۇن گۈەنلەر تەرەپ - تەرەپكە قېچىشىپ كەتتى. لۇي بۇ تاڭ ئانتۇچە ئېلىشىپ، ئاندىن قىلتاققا چۈشكەنلىكىنى بىلىپ، تېزلىكتە چېن گۇڭ بىلەن شۇيجۇغا قايتتى. سېپىل تۈۋىگە كېلىپ، قوۋۇقنى ئېچىڭلار! دەپ توۋلىۋىدى، سېپىلدىن يامغۇردەك ئوق ئېتىلدى.

— سەن خوجايىنىمنىڭ شەھىرىنى تارتىۋالغانبدىڭ، — دېدى كۆزەت راۋنقىدا تۇرغان مى جۇ، — بۇگۈن شەھەرنى خوجايىنىمغا قايتۇرۇشۇڭ كېرەك، ئەمدى بۇ شەھەرگە ئىككىنچىلەپ كىرەلمەيسەن!

— چېن گۇي قېنى؟ — دېدى دەرغەزەپ بولغان لۇي بۇ.

— ئۆلتۈرۈۋەتتىم، — دەپ جاۋاب بەردى مى جۇ.

— چېن دېڭ قېنى؟ — دېدى لۇي بۇ ئارقىغا بۇرۇلۇپ

چېن گۇڭغا قاراپ.

— سەركەردە جانابلىرى! — دېدى چېن گۇك، — ئەمدى ھوشلىرىغا كېلىپ بۇ مەككار ئوغرىنى سوراۋاتامدىلا؟

لۇي بۇ پۇتۇن قوشۇن ئىچىدە ئىزدىتىپ، ئۇنى تاپالمىدى. چېن گۇك لۇي بۇنى تېز شياۋپېيغا بېرىشقا ئۇندىدى، لۇي بۇ ماقۇل بولدى. ئوتتۇرا يولغا كەلگەندە، بىر توپ قوشۇن يېتىپ كەلدى، بۇلار گاۋ شۇن بىلەن جاك لياۋ ئىكەن. لۇي بۇ ئەھۋالنى سورىدى.

— چېن دېك كېلىپ، جانابلىرىنى قامالغا چۈشۈپ قالدى، تېز بېرىپ قۇتقۇزۇڭلار، دېگەنىدى، — دېدى ئۇلار.

— بۇمۇ مەككار ئوغرىنىڭ ھىيلىسى، — دېدى چېن گۇك.

— مەن چوقۇم بۇ ئوغرىنى ئۆلتۈرىمەن! — دېدى لۇي بۇ دەرغەزەپ بولۇپ ۋە ئات سېلىپ شياۋ پېيغا كەلدى، قارىسا سېپىل ئۈستىگە ساپلا ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ ئەلەملىرى قادىلىپ كېتىپتۇ. ئەسلىدە ساۋ ساۋنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ساۋ رېن شەھەرنى بېسىۋېلىپ لەشكەرلىرى بىلەن مۇھاپىزەت قىلىۋاتقانىكەن.

لۇي بۇ سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ چېن دېكنى قاتتىق سۆكتى. چېن دېك سېپىل ئۈستىدە لۇي بۇغا قاراپ:

— مەن خەن خاندانلىقىنىڭ خادىمى بولىمەن، قانداق قىلىپ ساڭا ئوخشىغان ئىسيانچى مۇناپىققا خىزمەت قىلاي! — دەپ ئاغزىنى بۇزدى.

لۇي بۇ قاتتىق غەزەپلىنىپ، شەھەرگە تېگىش قىلماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، ئارقا تەرەپتىن سۇرەن — چۇقان ئاۋازى ئاڭلاندى — دە، بىر توپ قوشۇن يېتىپ كەلدى، قوشۇن ئالدىدىكى سەركەردە جاك فېي ئىدى. گاۋ شۇن ياۋغا قارشى ئاتلىنىپ چىققان بولسىمۇ، تەڭ كېلەلمەي قالدى. لۇي بۇ ئۆزى ئېلىشىشقا چۈشتى، تازا ئېلىشىۋاتقاندا، مەيدان تېشىدا يەنە

سۇرەن - چۇقان ئاۋازى ئاڭلىنىش بىلەن ساۋ ساۋنىڭ ئۆزى چوڭ قوشۇن باشلاپ چاپ - چاپ قىلىپ كېلىپ قالدى. لۇي بۇ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ كۇنچىقىش تەرەپكە قاچتى، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قوغلىدى. لۇي بۇنىڭ ئادەم ۋە ئاتلىرى ھاردى. ئەنە شۇ ۋاقىتىدا يەنە بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى - دە، يولنى توستى، ھەممىنىڭ ئالدىدىكى سەركەردە ئېگىرىنىڭ ئالدىغا قىلىچىنى توغرىسىغا قويغان ھالدا:

— توختا، لۇي بۇ! مانا گۇەن يۇي مەن بۇ يەردە! — دەپ توۋلىدى.

لۇي بۇ ئالدىراپ - تەمتىرەپ تۇتۇشقىلى تۇردى. ئارقىدىن جاڭ فېي قوغلاپ كەلدى. لۇي بۇنىڭ جەڭ قىلغۇسى كەلمەي، چېن گۇڭلار بىلەن چاپا - چاپا بىر قانلىق يول ئېچىپ شياۋ پېيغا قاچتى. خۇ چېڭ لەشكەر باشلاپ كېلىپ ئۇنى قوتقۇزۇپ ئېلىپ كەتتى.

گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېي كۆرۈشكەندىن كېيىن، يىغا - زار قىلىشىپ، ئايرىلغانلىرىدىن بېرىكى ئەھۋاللارنى بايان قىلىشتى.

— مەن خەيجۇ يولىغا قارارگاھ قۇرغانىدىم، خەۋەر ئالغىنىمدىن كېيىن، ئاندىن بۇ پەرگە كەلدىم، — دېدى گۇەن يۇي.

— بۇ بىر زاماندىن بېرى مەن ماڭداڭ تېغىدا بولدۇم، بەختكە يارىشا بۇگۇن كۆرۈشتۇق، — دېدى جاڭ فېي.

ئىككىسى ھاللىشىپ بولغاندىن كېيىن، لەشكەرلىرى بىلەن لىيۇ بېينىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. تىزلىنىپ تۇرۇپ يىغلاشتى. لىيۇ بېينىڭ قايغۇسى خۇشاللىققا ئايلاندى. ئىككىيلەننى باشلاپ كېلىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشتۇردى ۋە ساۋ ساۋ بىلەن بىرلىكتە شۇيجۇغا كىرىشتى. مى جۇ كېلىپ كۆرۈشۇپ بالا - چاقىلارنىڭ سالامەتلىكىنى ئېيتتى. لىيۇ بېي بەڭ

خۇرسەن بولدى. چېن گۇي ئاتا ـ بالا ئىككىيلەنمۇ ساۋ ساۋ ھۇزۇرىغا كىلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. ساۋ ساۋ خىزمەت يەتكۈزگەن سەركەردىلەر شەرىپىگە كاتتا مەرىكە ـ سورۇن ئۆتكۈزۈپ بەردى. مەرىكە ـ سورۇندا ساۋ ساۋ ئۆزى ئوتتۇرىدا ئولتۇرۇپ، چېن گۇينى ئوڭ يېنىغا، لىيۇ بېينى سول يېنىغا ئولتۇرغۇزدى. باشقا سەركەردىلەر ئۆز رېتى بىلەن ئولتۇرۇشتى. مەرىكە ـ سورۇن ئاياغلاشقاندىن كېيىن ساۋ ساۋ چېن گۇي ئاتا ـ بالا ئىككىيلەننى ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسەتكىنى ئۈچۈن تەقدىرلەپ، ئون ناھىيىنىڭ مەبلىغىنى ئۇلارنىڭ مائاشى قىلىپ بېكىتتى، چېن دېڭغا ماجىرانى تىنچلاندۇرغۇچى سەركەردە دەپ نام بەردى.

ساۋ ساۋ شۇيجۇنى ئىلكىگە ئالغاندىن كېيىن، ئىنتايىن خۇرسەن بولدى ۋە شياۋپېيغا تېگىشىش توغرىسىدا كېڭەش ئۆتكۈزدى.

— لۇي بۇنىڭ بىرلا شياۋپېي شەھىرى قالدى، — دېدى چېڭ يۇي.

— ئەگەر تولىمۇ بەك قىستۇەتسەك جان تىكىپ ئېلىشىدۇ ـ دە، يۇەن شۇغا قوشۇلۇپ كېتىدۇ، لۇي بۇ بىلەن يۇەن شۇ بىرلىشۇالسا، ئۇلارنى يەڭمەك قىيىن بولۇپ قالىدۇ. ھازىرچە خۇەينەن يولىنى ساقلاشقا قابىل كىشىلەرنى قويۇپ، ئىچكى تەرەپتىن لۇي بۇدۇن ساقلىنىپ، تاشقى تەرەپتە يۇەن شۇنى توسۇش لازىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە زاڭ با، سۇن گۇەنلەر تېخى بويسۇنغىنى يوق، بۇلاردىن ساقلانماق كېرەك، بۇلارغىمۇ سەل قارىغىلى بولمايدۇ، خۇاشەننىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى يوللارنى مەن ئۆزۈم توسۇي، خۇەينەن يولىنى لىيۇ بېي توسسۇن! — دېدى ساۋ ساۋ.

— باش ۋەزىر جانابلىرىنىڭ پەرمانىنى ئورۇندىماسقا نېمە ھەددىم؟ — دېدى لىيۇ بېي.

ئەتىسى لىۇ بېي مى جۇ، جيەن يۇڭلارنى شۇيجۇدا قالدۇرۇپ، سۇن چيەن، گۇەن يۇي، جاڭ فېيلار بىلەن لەشكەر تارتىپ، خۇەينەن يولىنى توسۇشقا كەتتى. ساۋ ساۋ ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ شياۋپېيغا تەگمەك بولدى.

ئەمدى لۇي بۇغا كەلسەك، ئۇ شياۋپېيدا ئوزۇق - تۈلۈك يېتەرلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىشۇي دەرياسى توسۇپ تۇرىدۇ، دەپ ئەندىشە قىلماستىن خاتىرجەم تۇرۇۋەردى. چېن گۇڭ:

— ئەلھال ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى ئەمدىگىنە يېتىپ كەلدى، تېخى قارارگاھ قۇرۇپ بولالمىدى، ھېرىپ - ئېچىپ كەلگىنىدە، ئوبدان ئارام ئالغان لەشكەرلىرىمىز بىلەن تېگىش قىلىدىغان بولساق، چوقۇم نۇسرەت قازىنىمىز، — دېدى.

— ئۇدا بىرنەچچە مەرتەم يېڭىلدۇق، يەڭگىللىك قىلىشقا بولمايدۇ، ئۇلار تېگىش قىلغاندىن كېيىن قايتۇرۇپ زەربە بەرسەك سىشۇي دەرياسىغا غەرق بولىدۇ، — دېدى لۇي بۇ ۋە چېن گۇڭنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمىدى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى قارارگاھنى قۇرۇپ ئورۇنلىشىپ بولدى. ساۋ ساۋ سەركەردىلىرىنى باشلاپ سېپىل تۈۋىگە كېلىپ:

— لۇي بۇ چىقسۇن، سۆزۈم بار! — دەپ توۋلىدى.

لۇي بۇ سېپىلغا چىقىپ تۇردى. ساۋ ساۋ لۇي بۇغا:

— سىزنىڭ يەنە يۇەن شۇ بىلەن قۇدىلاشماقچى بولغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ بۇ يەرگە لەشكەر باشلاپ كەلدىم. يۇەن شۇنىڭ مۇناپىقلىق قىلغان زور گۇناھى بار، جانابىڭىزنىڭ دۇڭ جۇنى يوقىتىشتا يەتكۈزگەن خىزمىتىڭىز بار، نېمە ئۈچۈن بۇگۈن بۇرۇنقى كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىڭىزدىن كۆز يۇمۇپ، مۇناپىقلارغا ئەگىشىسىز؟ شەھەرنى ئالغاندىن كېيىن، پۇشايماننى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالىسىز! ئەگەر بۇرۇنراق ئەل بولۇپ، بىرلىكتە خەن خاندانلىقىغا ئەجىر - خىزمەت كۆرسەتسىڭىز، بەگلىك مەرتىۋىگە لايىق خىزمەت قىلغان بولىسىز، — دېدى.

— باش ۋەزىر! سىلى ھازىرچە قايتىپ، كېڭىشۈبلىشقا ئىمكان بەرسىلە، — دېدى لۇي بۇ.

لۇي بۇنىڭ يېنىدا تۇرغان چىن گۇك ساۋ ساۋنى «مۇتىھەم، ئوغرى!» دەپ تىللىدى ۋە ئوق ئېتىپ پەركانى ئالەمنىڭ كۈنلۈكىنى چېنىۋەتتى. ساۋ ساۋ چىن گۇڭغا قاراپ غەزەپ بىلەن:

— خوپ، سېنى ئۆلتۈرمىگىنىمنى كۆر! — دېدى ۋە لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە تېگىش قىلدى.

— ساۋ ساۋ يىراقتىن كەلدى، — دېدى چىن گۇك لۇي بۇغا، — ئۇزۇن بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. سەركەردە جانابلىرى پىيادە ۋە ئاتلىق لەشكەرلەر بىلەن شەھەر تېشىغا ئورۇنلاشسىلا، مەن قالدى لەشكەرلەر بىلەن قوۋۇقنى بېكىتىپ، ئىچكى تەرەپنى ساقلاي؛ ساۋ ساۋ جانابلىرىغا تېگىدىغان بولسا، مەن لەشكەرلەر بىلەن چىقىپ ئارقىدىن سالاي، ئەگەر ئۇ شەھەرگە تەگسە، جانابلىرى ئارقىسىدىن كېلىپ تەگسىلە؛ شۇنداق قىلىپ ئون كۈن ئۆتمەيلا ساۋ ساۋنىڭ ئوزۇق - تۇلۇكى تۈگەيدۇ. ئۇ ۋاقتىدا بىراقلا سۈرۈپ - توقاي قىلىۋېتىمىز. مانا بۇ ئىككى تەرەپتىن قورشاپ تېگىش بولىدۇ.

— جانابلىرىنىڭ سۆزى ئىنتايىن توغرا! — دېدى لۇي بۇ ۋە دەرھال سارايغا قايتىپ قورال - ئەسلىھەلەر ۋە باشقا كېرەكلىك نەرسىلەرنى ھازىرلاشقا كىرىشتى. ئەمدىلا قىش باشلانغان چاغ بولغانلىقتىن، خىزمەتكارلىرىغا كۆپرەك پاختىلىق كىيىم ئېلىۋېلىشنى بۇيرۇدى.

— جانابلىرى نەگە بارىدىلا؟ — دېدى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ چىققان لۇي بۇنىڭ رەپىقىسى يەن شى.

لۇي بۇ چىن گۇڭنىڭ مەسلىھەتىنى سۆزلەپ بەردى.

— جانابلىرى پۈتۈن شەھەر ۋە بالا - چاقىلارنى تاشلاپ، — دېدى يەن شى، — ئازغىنا لەشكەر بىلەن يىراقتا چىقىپ كەتسىلە،

ناۋادا بىرەر ھادىسە يۈز بەرسە، مەن يەنە سەركەردە جانابلىرىنىڭ رەپىقىسى بولالايمەنمۇ؟

لۇي بۇ ئارىسالدا بولۇپ قەتئىي بىر قارارغا كېلەلمەي، ئۇچ كۈنگىچىلىك چىقماي تۇردى. چېن گۇڭ كىرىپ كۆرۈشتى ۋە:

— ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى شەھەرنى تۆت تەرەپتىن مۇھاسىرىگە ئالدى، ئەگەر بۇرۇنراق چىقمىساق، قامالدا قېپقالىمىز، — دېدى.

— يىراققا چىقىشتىن كۆرە، — دېدى لۇي بۇ، — قاتتىق مۇداپىئە قىلغىنىمىز تۈزۈكمىكىن.

— يېقىنقى خەۋەرلەرگە كۆرەر، — دېدى چېن گۇڭ، — ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ ئوزۇق - تۈلۈكى ئاز بولغاچقا، شۇيچاڭدىن ئاشلىق ئېلىپ كېلىشكە كىشى ئەۋەتىپتۇ، قاچان بولمىسۇن يېتىپ كېلىدۇ، سەركەردە جانابلىرى خىل قوشۇن تارتىپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ ئوزۇق ئېلىپ كېلىدىغان يولىنى توسۇسىلا، ئاجايىپ تەدبىر دېگەن مانا شۇ.

لۇي بۇ ماقۇل كۆردى، ئۇ ئىچكىرىگە كىرىپ ئەھۋالنى يەن شىگە سۆزلەپ بەردى.

— ئەگەر سەركەردە جانابلىرى سەپەرگە چىقسىلا، — دېدى رەپىقىسى يەن شى يىغلاپ تۇرۇپ، — چېن گۇڭ بىلەن گاۋ شۇن بۇ شەھەرنى چىڭ ساقلىيالامدۇ؟ بىرەر پالاكەت يۈز بەرگەندە، پۈشايمانىنى ئالىدىغان قاچا يوق بولۇپ قالارمىكىن! مەزلۇملىرى ئۆتمۈشتە چاڭئەندە تاشلىنىپ قالغاندا، بەختكە يارىشا پاك شۇ مېنى يوشۇرۇپ قويۇپ قۇتقۇزدى، كېيىن سەركەردە جانابلىرى بىلەن قوشۇلۇشقا مۇيەسسەر بولدۇم؛ بۈگۈن يەنە مېنى تاشلاپ كېتىدىغانلىقلىرىنى نەدىن بىلەي! سەركەردە جانابلىرىنىڭ ئىستىقبالى چەكسىز، مېنى خاتىرىلىرىگە كەلتۈرمىسىلە! — دەپ سۆزىنى تۈگىتىپلا قاتتىق يىغا - زار قىلدى.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان لۇي بۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ بىر قارارغا

كېلەلمىدى، ئۇ دياۋ چەن ئالدىغا كىرىپ ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردى. دياۋ چەن:

— سەركەردە جانابلىرى بىزگە ئىگىدارچىلىق قىلسىلا، يەڭگىللىك قىلىپ سىرتقا چىقمىسىلا! — دېدى.

— قايغۇرماڭ، مېنىڭ يالمىنىم، قىزىل تورۇق تۇلپارىم بار، كىم يېقىن كېلەلەيدىكەن! — دېدى لۇي بۇ ۋە ئىچكىرىدىن چىقىپ چېن گۇڭغا، — ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنىڭ ئاشلىق ئېلىپ كېلىلمىز دېگىنى ھىيلە، ساۋ ساۋنىڭ ھىيلە ـ نەيرەڭى تولا، قىمىرلىماسلىقىم كېرەك! — دېدى.

چېن گۇڭ چىقىپ ئاھ چېكىپ: «بىز ئۆلسەك كۆمۈشكە يەرلىكمۇ قالمايدىغان بولدى!» دەۋەتتى.

شۇنىڭ بىلەن لۇي بۇ كۈن بويى دېگۈدەك تالاغا چىقماستىن يەن شى، دياۋ چەنلەر بىلەن مەي ـ شاراب ئىچىپ، كۆڭلىنى ئېچىش بىلەن بولۇپ كەتتى.

مەسلىھەتچىلەردىن شۇي سى، ۋاڭ كەيلەر لۇي بۇ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

— ھازىر خۇەينەندە يۈەن شۇنىڭ نوپۇز ـ كۈچى زورايدى، سەركەردە جانابلىرى بۇرۇن يۈەن شۇ بىلەن قۇدىلاشماقچى بولغان ئىدىلە، بۈگۈن نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ھەمدەملىك تەلەپ قىلمايمىز؟ ئەگەر يۈەن شۇدىن لەشكەر كەلسە، ئىچكى ـ تاشقى تەرەپتىن ئارىغا ئېلىپ تېگىش قىلىدىغان بولساق، ساۋ ساۋنى تارمار قىلىش قىيىنغا چۈشمەيدۇ، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

لۇي بۇ ئۇلارنىڭ تەدبىرىگە ماقۇل بولۇپ، شۇ كۈنىلا مەكتۇپ يېزىپ ئىككىيلەننى ئەۋەتمەكچى بولدى.

— بىر توپ لەشكەر بىزگە يول ئېچىپ بەرسە ئوبدان بولاتتى، — دېدى شۇي سى.

لۇي بۇ جاڭ لياۋ بىلەن خاۋ مىڭ ئىككىيلەننى 1000 لەشكەر ئېلىپ ئۇلارنى قوروۇل ئېغىزىدىن ئاچىقىپ قويۇشقا

بۇيرۇدى. شۇ كېچىسى ئەلياتقۇ ۋاقىتلىرىدا جاڭ لياۋ ئالدىدا، خاۋ مىڭ ئارقىدا بولۇپ 1000 لەشكەر بىلەن شۇي سى، ۋاڭ كەيلەرنى ئاربغا ئالغىنىچە چاپ - چاپ بىلەن شەھەردىن چىقىپ كەتتى. ئۇلار لىۋ بېينىڭ قارارگاھىدىن ئۆتكەندە، قوغلاپ كەلگەن سەركەردىلەر يېتىشەلمىدى. ئۇلار قورۇل ئېغىزىدىن چىقىپ كەتتى. خاۋ مىڭ 500 لەشكەر بىلەن شۇي سى، ۋاڭ كەيگە ھەمراھ بولۇپ كەتتى. جاڭ لياۋ لەشكەرلىرىنىڭ قالغان يېرىمىنى ئېلىپ قايتتى. قورۇلغا كەلگەندە، گۇەن يۇي توسۇۋالدى. تېخى ئېلىشماي تۇرۇپلا، گاۋ شۇن شەھەردىن لەشكەر باشلاپ چىقىپ، ئۇنى قۇنقۇزۇپ شەھەرگە ئەكىرىپ كەتتى.

شۇي سى، ۋاڭ كەيلەر شۇچۇنگە يېتىپ بېرىپ يۇەن شۇ بىلەن كۆرۈشۇپ، مەكتۇپنى سۇندى.

— ئۆتكەن قېتىمدا، — دېدى يۇەن شۇ، — ئەلچىمنى ئۆلتۈرۇپ قۇدىلىشىشتىن يېنىۋالغانىدى، بۈگۈن بولسا ھەمدەملىك سوراپتۇ، بۇ نېمە قىلغىنى؟

— ساۋ ساۋنىڭ مىكىر - ھىيلىسى بىلەن ئىش ئارقىغا سۈرۈلگەنىدى، ئالىيلىرى بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولغايلا! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى شۇي سى.

— سىزنىڭ خوجايىنىڭىز، — دېدى يۇەن شۇ، — ئەگەر ساۋ ساۋ قوشۇننىڭ جىددىي قامىلىغا ئۇچرىمىغان بولسا، قىزىنى بېرىشكە ۋەدە قىلارمىدى؟

— ئالىيلىرى! خالاسكارلىق قىلمىسىلا، كالپۇك بېرىلسا چىشقا سوغۇق تېگىپتۇ دېگەندەك، بىزگە كەلگەن ھادىسە ئۆزلىرىگىمۇ كېلىپ قالارمىكىن، ئۇنداقتا ئۆزلىرى ئۇچۇنمۇ ياخشى بولماس، — دېدى ۋاڭ كەي.

— لۇي بۇ ئوڭ - تەتۇرىنىڭ تايىنى يوق، لەۋزىگە تۇرمايدىغان ئادەم، — دېدى يۇەن شۇ، — شۇڭلاشقا ئالدى بىلەن

قىزنى ئەۋەتىپ بەرسۇن، ئاندىن ھەممىگە لەشكەر ئەۋەتىمەن.
شۇي سى بىلەن ۋاڭ كەي ناتىلاج خەيرلىشىپ چىقىپ، خاۋ مېڭ بىلەن قايتىپ كەلدى. ئۇلار لىيۇ بەينىڭ قارارگاھى يېنىغا كەلگەندە، شۇي سى:
— بۇ يەردىن كۇندۇزى ئۆتۈپ بولماس، كېچىسى ئىككىمىز ئالدىدا ماڭايلى، سەركەردە خاۋ مېڭ سىلى ئارقىمىزدىن قوغداپ ماڭسىلا! — دېدى - دە، مۇشۇ مەسلىھەتكە كېلىشتى. لىيۇ بەي قارارگاھىدىن كېچىسى ئۆتۈشتى، شۇي سى بىلەن ۋاڭ كەي ئاۋۋال ئۆتۈپ كېتىشتى، خاۋ مېڭ كەينىدىن ئۆتۈپ كېلىۋاتقاندا، جاڭ فەي قارارگاھىدىن چىقىپ يول توستى، خاۋ مېڭ جەڭگە چىقىپ، بىر ئېلىشىشتىلا جاڭ فەي تەرىپىدىن تىرىك تۇتۇۋېلىنىدى. 500 لەشكەرنىڭ ئۆلگىنى ئۆلۈپ، قاچقىنى قېچىپ پىتىراپ كەتتى. جاڭ فەي ئەسىرنى لىيۇ بەينىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى، لىيۇ بەي چوڭ قارارگاھقا، يەنى ساۋ ساۋنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. خاۋ مېڭ توي ۋەدىسى بىلەن ھەممەم سوراپ بارغانلىقىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ بېرىۋىدى، ساۋ ساۋ غەزەپكە كېلىپ، خاۋ مېڭنى قارارگاھ قوۋۇقى ئالدىدا ئۆلتۈرگۈزدى ۋە ھەممە قارارگاھلارغا ئېھتىيات بىلەن مۇداپىئە قىلىش كېرەكلىكى، ئەگەر لۇي بۇ ياكى ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى ئۆتكۈزۈۋەتكۈچىلەر بولسا، لەشكىرىي قانۇن بويىچە جازالىنىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى، ھەممە قارارگاھلارنى قورقۇنچ باستى.
لىيۇ بەي ئۆز قارارگاھىغا قايتقاندىن كېيىن، گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فەيغا:
— بىز دەل خۇەينەن يولىنىڭ ئۇستىدىكى ئەڭ مۇھىم ئورۇندىمىز، ئىنىلىرىم، ناھايىتى ئېھتىيات قىلىڭلار، جانابىي ساۋ ساۋنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىپ قويمايلى! — دېدى.
— قاراقچىنىڭ سەركەردىسىنى تۇتۇپ بەرسەك، — دېدى

جاڭ فېي، — بىزنى تەقدىرلىمەستىن، ئەكسىچە قورقۇتقىنى نېمىسى؟

— ئۇنداق ئەمەس، ساۋ ساۋ نۇرغۇن لەشكەرگە باشچىلىق قىلىۋاتىدۇ، لەشكىرىي قانۇن بولمىسا، كىشىلەرنىڭ قانداق قىلىپ بويسۇندۇرالايدۇ؟ ئىنىلىرىم، خىلاپلىق قىلماڭلار! — دېدى لىيۇ بېي.

گۇەن يۈي بىلەن جاڭ فېي ماقۇل دەپ قايتىشتى.

شۇي سى بىلەن ژاڭ كەي قايتىپ كېلىپ لۈي بۇ بىلەن كۆرۈشۈپ، يۈەن شۇنىڭ ئالدى بىلەن كېلىنىنى ئەكېلىپ بەرسە، ئاندىن لەشكىرىنى ھەمدەمگە ئەۋەتمەكچى بولغانلىقىنى ئېيتتى.

— قانداق ئەۋەتىپ بېرىمىز؟ — دېدى لۈي بۇ.

— ھالا خاۋ مېڭ ياۋ قولىغا تىرىك چۈشۈپ كەتتى، ساۋ ساۋ ئەھۋالىمىزنى چوقۇم ئۇقتى ۋە تېگىشلىك ھازىرلىقلارنى كۆرۈپ قويدى، ئەگەر سەركەردە جانابلىرى ئۆزلىرى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىپ قويمىسىلا، كىم بۇ قامالنى بۆسۈپ چىقالايدۇ؟ — دەپ مەسلىھەت بەردى شۇي سى.

— ئاپىرىپ بېرىشكە بۇگۈنلا يولغا چىقساق قانداق؟ — دېدى لۈي بۇ.

— بۇگۈن نەس كۈن، — دېدى شۇي سى، — يولغا چىقىشقا بولمايدۇ، ئەتە خەيرلىك كۈن، تۈن يېرىمدا يولغا چىقماق كېرەك.

لۈي بۇ گاۋ شۇن بىلەن جاڭ لياۋغا:

— سىلەر 3000 لەشكەر، بىر كىچىك مەپە ھازىرلاڭلار؛ مەن 200 چاقىرىم يەرگىچە ئاپىرىپ قويىمەن، ئۇنىڭ نېرىسىغا ئىككىنگلار بارىسىلەر! — دەپ بۇيرۇق بەردى.

شۇ كۈنى كېچىسى ئەلياتقۇ ۋاقتىدا لۈي بۇ زەرباپلار بىلەن قىزىنى ئوردىدى، ئۇستىگە ساۋۇت كىيگۈزۈپ، ئۆزىنىڭ دۇمبىسىگە تاڭغىنىچە يالمىنىنى قولىغا ئېلىپ، ئېتىغا مىندى.

لۇي بۇ شەھەر قوۋۇقىنى ئاچتۇرۇپ، ھەممىدىن ئاۋۋال ئۆزى چىقتى، ئارقىدىن جاڭ لياۋ بىلەن گاۋ شۇن ئەگەشتى. ئەمدىگىنە لىيۇ بېينىڭ قارارگاھىغا كېلىشىگە، ناغرا - دۇمباق ساداسى چىقتى - دە، گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېي يول توسۇدى ۋە: «توختا!» دەپ توۋلاشتى. لۇي بۇنىڭ جەڭ قىلغۇسى يوق ئىدى، شۇڭا يول تېپىپ مېڭىش كويىغا چۈشتى، لىيۇ بېينىڭ ئۆزى ھەم بىر توپ قوشۇن بىلەن چاپ - چاپ قىلىپ كېلىپ قالدى، ئىككى قوشۇن قۇچاقلاشما جەڭ قىلدى، لۇي بۇ ھەرقانچە كۈچلۈك - غەيۇر بولسىمۇ، ئۇستىدە قىزى باغلاقلىق بولغاچقا، ئۇنىڭ زىيان - زەخمەت يەپ قېلىشىدىن قورقۇپ، قامالنى بۆسۈپ چىقىشقا جۇرئەت قىلالمىدى. ئارقىدىن شۇي خۇاڭ بىلەن شۇي چۇ چاپ - چاپ قىلىپ كېلىپ قالدى، ھەممەيلەن: «لۇي بۇنى قاچۇرۇپ قويماڭلار!» دەپ توۋلاشماقتا ئىدى.

لۇي بۇ لەشكەرلەرنىڭ جىددىي ۋەسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چېكىنىپ شەھەرگە كىرىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. لىيۇ بېي لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. شۇي خۇاڭمۇ ئۆز قارارگاھىغا قايتىپ كەتتى. بۇلارنىڭ بىرەرسىمۇ چىقىپ كېتەلمىدى، لۇي بۇ شەھەرگە قايتىپ كىرىپ غەمگە چۆكۈپ، مەي - شارابقا بېرىلىپ كەتتى.

ساۋ ساۋ شەھەرگە ئىككى ئايدىن ئارتۇق تېگىش قىلغان بولسىمۇ ئالالمىدى. بۇ ۋاقىتدا توساتتىن «خېنىي ھاكىمى جاڭ ياڭ لۇي بۇنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن لەشكىرىي يۇرۇش قىلىپ دۇڭشىغا كەلگەنده، سەركەردىسى ياڭ چۇ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى باش ۋەزىر جاناپلىرىغا تەقدىم قىلماق بولغىنىدا، جاڭ ياڭنىڭ سەردارلىرىدىن سۇي گۇ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، چۇەنچېڭدىكىلەرگە قوشۇلۇش ئۈچۈن كېتىپ قاپتۇ» دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ساۋ ساۋ شۇي گۇنى قوغلاپ بېرىپ

ئۆلتۈرۈشكه شى خوەننى ئەۋەتتى ۋە ھەممە سەركەردىلىرىنى يىغىپ:

— جاڭ ياڭ ئۆز ـ ئۆزىدىن يوقالغان بولسىمۇ، يۇقىرى تەرەپتە يۈەن شاۋ قايغۇسى، كۈنچىقىش تەرەپتە لىيۇ بياۋ، جاڭ شيۇ ئاپىتى بار، شياۋپېينى ئۇزۇن قامال قىلىپ ئالالمىدۇق. مەن لۇي بۇدىن ۋاز كېچىپ پايتەختكه قايتىپ ئۇرۇشنى ۋاقتىنچه توختاتماقچىمەن، بۇنىڭغا نېمه دەيسىلەر؟ — دېدى.

— بولمايدۇ! — دېدى شۇن يۈي ئۇنى ئىنتايىن جىددىي توسۇپ، — لۇي بۇ قايتا ـ قايتا يېڭىلىپ، كۈچ ـ غەيرىتىدىن قالدى، لەشكەر سەركەردىگه قارايدۇ. سەركەردە ئاجىزلىشىدى-كەن، لەشكەردە جەڭگىۋارلىق قالمايدۇ. چېن گۇڭ گەرچه پەم-پاراسەتلىك بولسىمۇ، بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرىدۇ، بۇگۈن لۇي بۇنىڭ روھىي ھالىتى ئورنىغا كەلگىنى يوق، چېن گۇڭنىڭ تەدبىرى بەلگىلەنگىنى يوق، مانا شۇنداق پەيتته بىز شىددەت بىلەن تېگىش قىلساق، لۇي بۇنى تۇنقىلى بولىدۇ.

— مېنىڭ شياۋپېي شەھىرىنى ئېلىشقا بىر پەنتىم بار، — دېدى گو جيا، — ئۇ 20 تۇمەن لەشكەردىن ئېشىپ چۈشىدۇ.

— يېشۇي، سىشۇي دەريالىرىنىڭ سۇيىنى قويۇپ بېرىش بولمىسۇن يەنه؟ — دېدى شۇن يۈي.

— نىيىتىم دەل شۇ، — دېدى گو جيا كۈلۈپ.

ساۋ ساۋ تولىمۇ خۇرسەن بولۇپ، لەشكەرلەرنى ئىككى دەريانىڭ سۇيىنى ئېچىشقا بۇيرۇدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى ئېگىز تۆپىلىككه ئورۇنلىشىپ، سۇ بېسىۋاتقان شياۋپېيغا قاراپ ئولتۇرۇشتى. شياۋپېي شەھىرىنىڭ پالغۇز كۈنچىقىش قۇۋۇقىدىن باشقا ھەممە قۇۋۇقلىرى سۇ ئاستىدا قالدى. لەشكەرلەر ئۇچقاندەك كېلىپ لۇي بۇغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. لۇي بۇ:

— مېنىڭ قىزىل تۇلپارىم بار، سۇنىسى قۇرۇقلۇقتا

ماڭغاندەك كېچىدۇ، نېمىدىن قورقاتتىم! — دېدى - دە، كۆن بويى خوتۇن، توقاللىرى بىلەن مەي - شارابقا بېرىلىپ كەتتى. شۆھرەتپەرەسلىككە ھەددىدىن ئارتۇق بېرىلىش يۈزىسىدىن، رەڭگىرويى بۇزۇلغانىدى. ئۇ بىر كۈنى ئەينەككە قاراپ ئۆز - ئۆزىدىن چۆچۈپ:

— شەھۋەتپەرەسلىك مېنىڭ ئەپت - بەشرەمنى ئەپقويۇپتۇ! بۇگۈندىن باشلاپ بۇنى توختىتىشىم لازىم! — دېدى - دە، شۇئان مەي ئىچكۈچىلەر بولسا ئۆلتۈرۈلىدۇ، دەپ شەھەرگە بۇيرۇق چىقاردى.

خۇ چېڭنىڭ بېقىۋاتقان 15 ئېتىنى خۇساۋلىقلار لېيۇ بېيغا تەقدىم قىلىش ئۈچۈن ئوغرىلاشقانىدى. خۇ چېڭ سېزىپ قېلىپ، خۇساۋلىقلارنى قوغلاپ ئۆلتۈرۈپ، ئاتلارنى قايتۇرۇپ ئەكېلىۋالدى؛ سەركەردىلەر خۇ چېڭنى تەبرىكلەپ كېلىشتى. خۇ چېڭنىڭ ئېچىتقان بەش - ئالتە خۇمرا شارابى بار ئىدى. ئۇنى سەركەردىلەر بىلەن ئىچىشمەكچى بولۇشتى، ئەمما، لۇي بۇنىڭ جازالىشىدىن قورقۇپ، بەش شىشە مەينى لۇي بۇ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كىردى ۋە:

— سەركەردە جانابلىرىنىڭ نوپۇز - ھەيۋەتلىرى سايىسىدە يوقاتقان ئاتلىرىمنى قايتا تېپىۋالدىم، سەركەردىلەر تەبرىكلىشىپ كېلىشكەنىكەن. بىرئاز ئىچىتقان شارابىم بار ئىدى، ئىچىشكە پېتىنالماي، ئالدى بىلەن جانابلىرىغا ئازغىنا بولسىمۇ تەقدىم قىلدىم، — دېدى.

— مەن مەينى ئەمدىگىنە مەنئى قىلسام، مەي - شاراب ئىچىتىپ ئىچىشمەكچىمۇ ۋە ياكى ماڭا سۇيىقەست قىلماقچىمىدىڭ؟ — دېدى غەزەپلەنگەن لۇي بۇ ۋە ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى.

سۇڭ شىيەن، ۋېي شۇي باشلىق سەركەردىلەر كىرىپ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن كېچىشنى ئۆتۈندى.

— ئەمرىمگە خىلاپلىق قىلغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆلتۈرۈلۈشۈڭ كېرەك ئىدى، بۇگۈن ھەرقايسى سەركەردىلەرنىڭ يۈز - خاتىرىسى ئۈچۈن قېنىڭدىن كېچىپ، 100 كالتەك بۇيرۇيمەن، — دېدى لۈي بۇ.

يەنە سەركەردىلەرنىڭ تىلەشلىرى بىلەن ئۇنىڭ دۇمبىسىگە 50 كالتەك ئۇرغۇزۇپ ئاندىن قايتۇردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەممە سەركەردىلەرنىڭ كەيپى ئۈچتى. سۇڭ شيەن بىلەن ژېي شۇي خۇ چېڭىڭگە ھال سوراپ كېلىشىدى، خۇ چېڭ يىغلاپ تۇرۇپ:

— ھەرقايسىڭلار بولمىغاندا، مەن ئۆلگەن بولاتتىم، — دېدى.

— لۈي بۇ ئۆز خوتۇنىنىلا ياخشى كۆرۈپ، — دېدى سۇڭ شيەن، — بىزنى ئوت - خەس ئورنىدا كۆرۈۋاتىدۇ.

— شەھەر لەشكىرى قامال ئىچىدە، خەندەك ئەتراپى سۇ ئىچىدە، بىزنىڭ ئۆلۈمىمىزگە ئاز قالدى! — دېدى ژېي شۇي.

— لۈي بۇ رەھىمسىز ژە نامەرد ئادەم ئىكەن، بۇنى تاشلاپ كەتسەك نېمە دەيسىلەر؟ — دەپ مەسلىھەت بەردى سۇڭ شيەن.

— بۇ يىگىتلىك ئەمەس، ئۇنىڭدىن كۆرە لۈي بۇنى جانابىي ساۋ ساۋغا تەقدىم قىلايلى! — دېدى ژېي شۇي.

— مەن، — دېدى خۇچېڭ، — ئات قوغلاش تۈپەيلىدىن جاۋابكارلىققا تارتىلدىم، لۈي بۇنىڭ يۆلەنگەن نەرسىسى تۈلپار، ئەگەر ئىككىلار قوۋۇقنى ئېچىپ بېرىپ، لۈي بۇنى تۇتىدىغان بولساڭلار، مەن ئالدى بىلەن تۈلپارنى ئوغرىلاپ، بېرىپ ساۋ ساۋ بىلەن كۆرۈشەي!

ئۇچەيلەن مەسلىھەتلىشىپ بىر قارارغا كەلدى. شۇ كېچىسى خۇچېڭ يوشۇرۇنچە ئاتخانىغا كىرىپ، چىلان تورۇق تۈلپارنى ئوغرىلىدى - دە، ناھايىتى تېز كۈنچىقىش قوۋۇقىغا يېتىپ كەلدى، ژېي شۇي قوۋۇقنى ئېچىپ بېرىپ، ئاندىن قوغلىغان

بولدى. خۇچېڭ ساۋ ساۋ قارارگاھىغا كېلىپ ئاتنى تەقدىم قىلدى ۋە سۇڭ شيەن بىلەن ۋېي شۇينىڭ ئاق تۇغ بىلەن بەلگە بېرىپ، قوۋۇقنى تەقدىم قىلىپ بېرىشكە ھازىرلىق كۆرۈۋاتقانلىقىنى بىر-بىرلەپ بايان قىلىپ بەردى. ساۋ ساۋ بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىرنەچچە ئون ئېلان يازدۇردى، ئۇنىڭغا ئىمزا قويۇپ ئوق بىلەن شەھەرگە ئاتتى، ئېلاننىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

مەنكى ئالىي سەركەردە ساۋ ساۋ، خاننىڭ ئالاھىدە چىقارغان ئوچۇق پەرمانى بىلەن لۇي بۇنى جازالاش ئۈچۈن يۈرۈش قىلىپ كەلدىم. بۇيۇك قوشۇنغا قارشىلىق قىلغۇچىلار بولسا، شەھەر ئېلىنغان كۈنى پۈتۈن ئۇرۇق - ئەۋلادى بىلەن يوقىتىلىدۇ، سەركەردە - لەشكەر بېشىدىن تارتىپ ئاددىي پۇقراغىچە كىمدە - كىم لۇي بۇنى تۇتۇپ تەقدىم قىلسا ياكى بېشىنى تەقدىم قىلسا، مەنسەپ ئىنئام قىلىنىدۇ. ھەممىنىڭ بىلىپ قېلىشى ئۈچۈن ئۇشبۇ ئېلان چىقىرىلدى.

ئەتىسى تاڭ ئېتىش بىلەن شەھەر تېشىدىن چىققان سۈرەن - چۇقان ئاۋازى ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. لۇي بۇ خېلىلا چۆچۈپ، يالمىنىنى كۆتۈرگىنىچە سېپىلغا چىقتى، ئۇ ھەممە قوۋۇقلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ۋېي شۇينىڭ خۇچېڭنى قاچۇرۇپ تۇلپارنى ئوغرىلىتىپ قويغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭغا كايىپ جازالىماق بولۇپ تۇرغاندا، سېپىل سىرتىدىكى ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى سېپىلدىكى ئاق تۇغنى كۆرۈپ، ھەدەپ سېپىلغا تېگىش قىلدى، لۇي بۇ شەخسەن ئۆزى چىقىپ ئېلىشىشقا مەجبۇر بولدى. تاڭ يورۇغاندىن تارتىپ چۈشكىچە ئېلىشتى، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى سەل چېكىندى. لۇي بۇ قوۋۇق راۋىقىدا سەل ئارام ئېلىۋالاي دەپ، كۇرسىدا ئولتۇرۇپلا كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپ قالدى. سۇڭ شيەن ئەتراپىدىكىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، ئالدى بىلەن يالمىنىنى ئوغرىلىدى، ئاندىن ۋېي شۇي بىلەن بىرلىكتە لۇي بۇنى ئارغامچا

بىلەن مەھكەم باغلۇۋالدى. لۇي بۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ، ئەتراپىدىكىلەرنى چاقىرىۋىدى، كەلگەنلەرنى ئىككىيلەن چاپ-چاپ قىلىپ چېكىندۈردى، ئۇلار يەنە ئاق تۇغنى پۇلاڭلاتتى، شۇنىڭ بىلەن ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى بىر-دىنلا سېپىل تۈۋىگە بېسىپ كەلدى.

— لۇي بۇنى تىرىك تۇتتۇق! — دەپ توۋلىدى ۋېي شۇي، شىا خۇيۇەن ئىشەنمىۋىدى، سۇڭ شيەن لۇي بۇنىڭ يالمىنىنى سېپىلدىن تاشلاپ قۇۋۇقنى ئېچىپ بەردى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى شەھەرگە بىر-دىنلا يوپۇرۇلۇپ كىردى. گاۋشۇن بىلەن جاڭ لياۋ كۈنپېتنىش قۇۋۇقتا سۇدىن ئۆتەلمەي قالىنلىپ تۇرغىنىدا، ساۋ ساۋ لەشكەرلىرى ئۇنى تىرىك تۇتۇۋالدى. چېن گۇڭ تۆۋەن قۇۋۇققا يېتىپ بارغىنىدا، شۇي خوڭ ئۇنى تىرىك تۇتۇۋالدى.

ساۋ ساۋ شەھەرگە كىرىپلا قويۇلغان سۇنى چىقىرىپ تاشلاشقا بۇيرۇق بەردى، ئېلان چىقىرىپ جەلقنى ئەمىلدىن قىلدى؛ يەنە بىرتەرەپتىن گۇەن يۇي بىلەن جاڭ فېينى ئىككى تەرەپتە تۇرغۇزۇپ، لىيۇ بېي بىلەن ئاق قۇۋۇق راۋانقىدا ئولتۇرۇپ ئەسىرلەرنى ئېكىلدۈردى. لۇي بۇ گەرچە قامەتلىك بولسىمۇ، قانتىق ماتاپ باغلىغانلىقى ئۈچۈن پۈكۈلۈپ قالغانىدى. لۇي بۇ:

— بوغۇلۇپ قالدىم، بىر ئاز بوشىتىۋېتىڭلار! — دەپ توۋلىدى.

— يولۋاسنى چىڭ باغلىماي بولمايدۇ! — دېدى ساۋ ساۋ.

لۇي بۇ ئېنىقىدا تۇرغان خۇ چېنگ، ۋېي شۇي، سۇڭ شيەنلەرنى كۆرۈپ:

— مەن سىلەرنى يامان كۆرمىگەن ئېدىمغۇ؟ سىلەر نېمىشقا ۋىجدانسىزلىق قىلىپ مەندىن يۈز ئۆرۈدۈڭلار؟ — دېدى.

خوتۇنىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، سەركەردىلەرنىڭ دېگىنىگە كىرمىگەنلىگى قانداقمۇ يامان كۆرمىدىم دېگىلى بولىدۇ؟! دېدى سۇڭ شيەن.

لۇي بۇنىڭ تىلى تۇتۇلدى. بىر دەمدىن كېيىن، گاۋشۇننى ئېلىپ كېلىشتى.

— دەيدىغىنىڭ بارمۇ؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ. گاۋشۇن جاۋاب قايتۇرمىدى، ساۋ ساۋ غەزەپلىنىپ ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى. شۇي خۇاڭ چېن گۇڭنى ئېلىپ كىردى.

— ئايرىلغىنىمىزدىن بېرى يەنە شۇنداق تۇرۇپسىز، چېن گۇڭ! — دېدى ساۋ ساۋ.

— سەن توغرا نىيەتلىك بولمىغىنىڭ ئۈچۈن، تاشلاپ كەتكەنىدىم! — دېدى چېن گۇڭ.

— نىيىتىمغۇ توغرا ئەمەسكەن، ئۇنداق بولسا، جانابىڭىز نېمە ئۈچۈن مەخسۇس لۇي بۇغا خىزمىتى قىلدىڭىز؟

— لۇي بۇ گەرچە پەم - پاراسەتسىز بولسىمۇ، لېكىن ساڭا ئوخشاش مەككار، قارا نىيەت ئەمەس!

— جانابىڭىز ئۆزىڭىزنى ئەقىل - پاراسەتلىك ھېسابلايتتىڭىز، ئاقنۇرىتى نېمە بولدى؟

— ئەپسۇسكى، مانا بۇ ئادەم مېنىڭ سۆزۈمگە كىرمىدى! ئەگەر مېنىڭ سۆزۈمگە كىرگەن بولسا، بىز قولغا چۈشۈپ قالمايتتۇق، — دېدى چېن گۇڭ لۇي بۇغا قاراپ تۇرۇپ.

— ئەمدى قانداق قىلماق كېرەك؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— بۇگۈن ئۆلۈم، خالاس! — دېدى چېن گۇڭ توۋلاپ تۇرۇپ.

— جانابىڭىز مۇنداق دېسىڭىز، قېرى ئانىڭىز، بالا - چاقىلىرىڭىزنى قانداق قىلىسىز؟ — دېدى ساۋ ساۋ.

— ئەلنى ئىنساپ بىلەن ئىدارە قىلغۇچىلار كىشىلەرنىڭ ئورۇق - توغقانلىرىغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيدۇ؛ ئەلنى رەھىم بىلەن ئىدارە قىلغۇچىلار ئادەملەرنىڭ ئورۇق - ئەۋلادىنى قۇرۇتۇۋەتمەيدۇ، دەپ ئاڭلىغانمەن. قېرى ئانام، بالا - چاقامنىڭ ھايات - ماماتى جانابىڭىزنىڭ ئىلكىدە بولۇپ قالدى،

مەن هازىر قولىغا چۈشتۈم، دەرھال ئۆلتۈرۈشىڭىزنى ئىلتىجا قىلىمەن، تارتىشىدىغان يېرىم يوق، — دېدى چېن گۇڭ.

ساۋ ساۋنىڭ ئۇنى ئۆلتۈمىدىن ئېلىپ قېلىش نىيىتى بار ئىدى، چېن گۇڭ راۋاقتىن چۈشۈپ ماڭدى، خىزمەتكارلار ئېلىپ قالالمىدى. ساۋ ساۋ كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا ئۇزىتىپ ماڭدى. چېن گۇڭ زادى ئارقىسىغا قارىمىدى.

ساۋ ساۋ خىزمەتكارلىرىغا:

— چېن گۇڭنىڭ ئانىسى، بالا ـ چاقلىرى شۇيچاڭغا ئەۋەتىلىپ ئۆمرىنىڭ شۇ يەردە ئۆتكۈزسۇن، بۇيرۇقنى كېچىكتۈرگەنلەر ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنىدۇ! — دەپ بۇيرۇق بەردى.

چېن گۇڭ بۇ سۆزنى ئاڭلاپمۇ ھېچ نەرسە دېمەي، بوينىنى قىلىچقا تۇتۇپ بەردى. ھەممە كۆز يېشى قىلدى. ساۋ ساۋ چېن گۇڭنىڭ جەسىتىنى گۈەنسەيگە ئالغۇزۇپ شۇيچاڭغا ئاپارغۇزۇپ دەپنە قىلغۇزدى. بۇ ھەقتە كېيىنكىلەر مۇنۇنەزمىنى پۈتۈشكەن:

ئىرادىسى ئىنچىل بولغان ھاياتىدا،
ئەزمەتۇ باتۇر يىگىت پالۋان قېنى؟
گۈھەر كەبى ياخشى سۆزنى قوبۇل قىلماي،
بىكار نابۇت قىلدى ئەلنىڭ ئەرباينى.
يارەم قىلدى باشلىقىغا ھۆرمەت ئۈچۈن،
جۇدا بولدى جەمەتىدىن قايغۇ يۇتۇپ.
ئاق قوۋۇقتا نابۇت بولۇپ ئۆلدى شۇ كۈن،
كىم چېن گۇڭدەك ئۆلدى ئەردەك كۈچ كۆرسىتىپ.

ساۋ ساۋ چېن گۇڭنى ئۇزىتىپ راۋاقتىن چۈشۈپ كەتكەندە، لۈي بۇ لىيۇ بېيغا:

— چانابلىرى تۆردە ھۆرمەتلىك مېھمان بولۇپ ئولتۇرۇپتىلا، مەن لۈي بۇ ئاستانىدە مەھبۇس بولۇپ

تۇرۇپتىمەن، نېمە ئۈچۈن كەچىلىك ھەققىدە بىر ئېغىز سۆز قىلىپ قويمايدىلا؟ — دېۋىدى، لېيۇ بېي بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ساۋ ساۋ راۋاققا قايتا چىقىپ كەلگەندە، لۇي بۇ:

— جانابلىرىغا ئەڭ چوڭ بالاينىئاپەت بولۇپ تۇرغىنى پېقىر لۇي بۇ ئىدىم؛ بۈگۈن مەن باش ئەگدىم، جانابلىرى ئالىي سەركەردە بولسىلا، مەن يازدەمچىلىرى بولاي، شۇنىڭدا ئەلنى ئەمىن قىلىش قېيىن بولمايدۇ، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

— قانداق؟ — دېدى ساۋ ساۋ لېيۇ بېيگا قاراپ.

— جانابلىرى، دېڭ يۈەن، دۈڭ جۇ ژەقەلىرىنىڭ كۆرمىگەنىمىدىلە؟ — دەپ جاۋاب بەردى لېيۇ بېي.

— ھەي ئىناۋەتسىز بەدرەك! — دېدى لۇي بۇ لېيۇ بېيگا تىكىلىپ.

ساۋ ساۋ لۇي بۇنى پەسكە ئېلىپ چۈشۈپ دارغا ئېسىشقا بۇيرۇدى. لۇي بۇ لېيۇ بېيگا:

— ھەي يوغان قۇلاق! قارارگاھ قوۋۇقبدا يالمانىغا ئوق ئاتقان ۋاقىتنىڭ ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپ تۇرۇۋېدى، ئۇشتۇمتۇت بىر كىشى:

— ھەي لۇي بۇ! ئۆلسەڭ ئۆلمەسەن، نېمە قورقۇش! — دەپ توۋلاپ كىرىپ كەلدى. كۆپچىلىك قارىسا، بۇ قىلىچۋاز، پالتىۋازلار ئارىغا ئېلىپ كېلىۋاتقان جاڭ لياۋ ئىكەن. ساۋ ساۋ لۇي بۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، بېشىنى كېسىپ سازايى قىلىشقا بۇيرۇدى. بۇ ھادىسە مۇناسىۋىتى بىلەن كېيىن مۇنۇ نەزمە چىققان.

مەۋج ئۇرۇپ كەلكۈن سۈيى كەلگەندە شىياۋپېينى بېسىپ،
ئاخىرى لۇي بۇ ئۆزى ياۋ قولىغا قالدى چۈشۈپ.
قۇيقۇرۇق قالدى ئونىڭ مىڭ يول باسار تۇلپار ئېتى،
شۇنچە ئىنتىك يالمىنىمۇ قولىدىن قالدى كېتىپ.
رقىلدى ئاجىزلىق تىلەپ ئەپۇ ئۇچۇن باغلاق ئارسلان،

ئوۋچى بۇركۇتنى ئەزەلدىن ئاچ تۇتۇپ توق باقمىغان،
مەئىشەتكە بېرىلىپ، چىن كۈچ سۆزىنى ئاڭلىمايۋ،
ئىلتىپات بەرمەي ئاڭا: «يوغان قولاق!» دەپ تىللىغان.

يەنە بىر نەزمىدە ليۇ بېي مۇناق مەدھىيىلىنىدۇ:

قۇرۇماي تۇرغاندا دۈڭ جۇ بىلەن دېڭ يۇەننىڭ قېنى،
ۋەھشىيگە بولمايتتى زادى كەڭچىلىكنى قىلغىلى.
ئاتىسىن يۇتماقمۇ كەلگەي قولىدىن ليۇ بېي بىلەر،
قالدۇرۇپ قويسا يېتەر ساۋ ساۋغا زىيان - زەخمىتى.

ياساۋۇللار جاڭ لياۋنى ئېلىپ كېلىشتى.

— بۇ ئادەم بىلەن تونۇشتەك قىلىمەنا؟! — دېدى ساۋ ساۋ جاڭ لياۋغا قاراپ.

— پۈياڭ شەھىرىدە ئۇچراشقانىدۇق، قانداق ئۇنتۇيتتۇڭ؟ — دېدى جاڭ لياۋ.

— سېنىڭ ھەم خاتىرەڭدە ئىكەن - دە! — دېدى ساۋ ساۋ كۈلۈپ.

— ھەي، ئەپسۇس! — دېدى جاڭ لياۋ.

— نېمىگە ئەپسۇس؟

— شۇ ۋاقىتتا ئوت ئۆلۈۋغ بولماي سەندەك ئەل قاراقچىسىنى كۆيدۈرۈپ كاۋاپ قىلىپ تاشلىمىغىنىمغا ئەپسۇسلىنىمەن! — دېدى جاڭ لياۋ.

— يېڭىلگەن سەركەردە، مېنى ھاقارەتلەشكە نېمە ھەددىڭ؟ — دەرغەزەپ بولغان ساۋ ساۋ شەمشىرىنى قولىغا ئېلىپ جاڭ لياۋنى ئۆلتۈرمەك بولدى.

جاڭ لياۋ چىرايىنىمۇ بۇزماستىن، بوينىنى تىغقا تۇتۇپ بەردى. دەل شۇ پەيتتە، ساۋ ساۋنىڭ ئارقىسىدىن بىر ئادەم پىلىكىنى تۇتۇۋالدى، ئالدىدا بىر ئادەم

تىزلاندى ۋە:

— باش ۋەزىر جانابلىرى! قول تەگكۈزمىگەيلا! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

دەرھەقىقەت:

يالۇرۇپ زارلاندى لۇي بۇ چىقمىدى قۇتقۇزغۇچى.
قۇتۇلۇپ قالدى ھايات جاڭ لياۋ دېگەن تىل سالغۇچى.

جاڭ لياۋنى زادى كىم قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمىنچى باب

ساۋ ساۋنىڭ شۇيتىيەندە ئوۋ ئۇيۇشتۇرغانلىقى

خان قېيناغىسى دۇڭ چېڭنىڭ ئىچكى ھەرەمدە پەرمان تاپشۇرۇۋالغانلىقى

ئەلقىسسە، ساۋ ساۋ شەمشىرىنى كۆتۈرۈپ، جاڭ لياۋنى ئۆلتۈرمەكچى بولغىنىدا، لىيۇ بېي قولىنى تۇتۇۋالدى، گۇەن يۇي ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلاندى.

— مۇنداق ساپ يۈرەكلىك ئادەملەرنى قالدۇرۇپ ئىشلىتىش لازىم، — دېدى لىيۇ بېي.

— كەمىنە گۇەن يۇي ئەزەلدىن جاڭ لياۋنىڭ سادىق ۋاپا ئەھلى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن، ھاياتىم بىلەن كېپىل بولۇشنى خالايمەن، — دەپ ئىلتىجا قىلىپ تۇرۇۋالدى گۇەن يۇي.

— مەنمۇ جاڭ لياۋنىڭ سادىق ۋاپادار ئىكەنلىكىنى بىلگىنىم ئۈچۈن، ئەتەي چاقچاق قىلدىم، — دېدى ساۋ ساۋ شەمشىرىنى تاشلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ساۋ ساۋ ئۆز قولى بىلەن جاڭ لياۋنى بەنتتىن بوشاتتى ۋە كىيىمىنى سېلىپ ئۈستىگە يېپىپ قويۇپ، تۆرگە ئولتۇرغۇزدى. بۇ مۇئامىلىدىن تەسىرلەنگەن جاڭ لياۋ ئەل بولدى. ساۋ ساۋ جاڭ لياۋنى كەپتاۋۇل قىلىپ تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا گۇەنىبېي بېگى مەنسىپىنى بەردى ھەمدە زاڭ بانى ئەل بولۇشقا كۆندۈرۈشنى

بۇيرۇدى. زاك با لۇي بۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى، جاك لياۋنىڭ ئەل بولغانلىقىنى ئاڭلاپ قول ئاستىدىكى قوشۇنى بىلەن كېلىپ ئەل بولدى. ساۋ ساۋ ئۇنىڭغا چوڭ ئىلتىپات كۆرسەتتى. زاك با سۇن گۇەن، ۋۇ دۇن، يى لىلارنى ئەل بولۇشقا كۆندۇرۇپ ئېلىپ كەلدى. يالغۇز چاك شىلا ئەل بولۇشقا ئۇنمىدى. ساۋ ساۋ زاك بانى لاڭيا بېگى قىلدى، سۇن گۇەنلەرنىمۇ مەنسەپكە تەينىلىدى. ئۇلارنى چىڭجۇ، شۇيجۇ ئايماقلىرىنىڭ دېڭىز قىرغاقلىرىدىكى يەرلەرنى مۇھايىزەت قىلىشقا بۇيرۇدى. لۇي بۇنىڭ بالا-چاقىلىرىنى شۇيچاڭغا ماڭغۇزدى. شۇنىڭ بىلەن ئوچ قوشۇننى ياخشى تارتۇقلاپ، چېدىر-بارگاھلىرىنى يېغىشتۇرۇپ قايتتى. بۇلار شۇيجۇ ئايمىقىدىن ئۆتۈۋاتقاندا، پۇقرالار خۇشبۇي ئىسرىق سېلىپ، پۇتۇنلەي يولغا چىقىپ كەتتى، لىيۇ بېينى پاسبان قىلىپ قالدۇرۇشنى ئۆتۈندى.

— پاسبان لىيۇ بېينىڭ يەتكۈزگەن خىزمىتى كاتتا، خان بىلەن كۆرۈشۈپ، خان مەنسەپ-مەرتىۋە ئاتا قىلغاندىن كېيىن قايتىپ كەلسىمۇ كېچىكمەيدۇ! — دەپ چاۋاب بەردى ساۋ ساۋ.

پۇقرالار باش ئۇرۇپ تۇرۇپ رەھمەت ئېيتىشتى. ساۋ ساۋ ھارۋا-ئاتلىقلار سەركەردىسى چې جۇنى چاقىرتۇپلىپ، شۇيجۇنى ۋاقتىنچە ئىدارە قىلدۇرۇپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. ساۋ ساۋ لەشكەرلىرىنى شۇيچاڭغا قايتۇرۇپ كېلىپ، سەپەرگە قاتناشقانلارغا ئىنئام ۋە مەنسەپ بەردى. لىيۇ بېي باش ۋەزىر سارىيىنىڭ سول يېنىدىكى بىر قورۇغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

ئەتىسى شىەندى خان دۇانغا چىقتى. ساۋ ساۋ لىيۇ بېينىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر-تۆھپىسىنى خانغا مەلۇم قىلدى ۋە لىيۇ بېينى باشلاپ كىرىپ خان بىلەن كۆرۈشتۇردى. سارايچە كىيىنگەن لىيۇ بېي پايىدە تىز چۆكۈپ خانغا تەزىم بەجا كەلتۇردى، خان دۇانغا چاقىرتۇپلىپ:

— سىزنىڭ ئەجدادلىرىڭىز كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

كەپىنە خادىملىرى جۇڭ شەن چىڭۋاڭنىڭ ئەۋلادى، شىيا جىڭ خان ھەزرەتلىرىنىڭ چەۋرىسى، لىيۇ شۇڭنىڭ نەۋرىسى، لىيۇ خۇڭنىڭ ئوغلى بولىمەن، دەپ جاۋاب قىلدى. ئىھتىرام بىلەن لىيۇ بېي.

خان تەكشۈرۈپ كۆرۈش ئۈچۈن خان جەمەتلىرى بىگىنى شەجەرىنى ئاچقىپ ئوقۇشقا بۇيرۇدى. شەجەرىدە مۇنداق پۈتۈلگەنىدى:

شيا جىڭ خانىنىڭ 14 ئوغلى بولغان، يەتتىنچى ئوغلى جۇڭ شەن جىڭ ۋاڭ لىيۇ شېڭ ئىدى. لىيۇ شېڭنىڭ ئوغلى لۇ چېڭ بېگى لۇ جېن، ئۇنىڭ ئوغلى بېي بېگى لىيۇ ئاڭ، لىيۇ ئاڭنىڭ ئوغلى جاڭ بېگى لىيۇ لۇ، لىيۇ لۇنىڭ ئوغلى يىشۇي بېگى لىيۇ لۇەن، لىيۇ لۇەننىڭ ئوغلى چىنياڭ بېگى لىيۇ يېڭ، لىيۇ يېڭنىڭ ئوغلى ئەنگو بېگى لىيۇ جيەن، لىيۇ جيەننىڭ ئوغلى گۇاڭلىڭ بېگى لىيۇ ئەي، لىيۇ ئەينىڭ ئوغلى جياشۇي بېگى لىيۇ شيەن، لىيۇ شيەننىڭ ئوغلى زويى بېگى لىيۇ شۇ، لىيۇ شۇنىڭ ئوغلى چياڭ بېگى لىيۇ يى، لىيۇ يىنىڭ ئوغلى يۇەنزې بېگى لىيۇ بى، لىيۇ بىنىڭ ئوغلى يېڭچۇەن بېگى لىيۇ دا، لىيۇ دانىڭ ئوغلى يىڭلىڭ بېگى لىيۇ بۇيى، لىيۇ بۇيىنىڭ ئوغلى جىچۇن بېگى لىيۇ خۇي، لىيۇ خۇينىڭ ئوغلى دۇڭجۇڭ دىيارى فەن ناھىيىسىنىڭ ئامبىلى لىيۇ شياڭ، لىيۇ شياڭنىڭ ئوغلى لىيۇ خۇڭ مەنسەپ تۇتمىغان، لىيۇ خۇڭنىڭ ئوغلى لىيۇ بېي بولغان.

شەجەرە بويىچە سۈرۈشتە قىلغاندا، لىيۇ بېي خانىنىڭ تاغىسى بولىدىكەن. خان ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، دۇئانىنىڭ يېنىدىكى بىر خانىدە تاغا ۋە جيەنلىك رەسمىيەتى بويىچە سالامىلاشتى. خان كۆڭلىدە: «ساۋ ساۋ ھاكىمىيەتنى ئىگىلىۋالدى، ئەل ئىشلىرى مېنىڭ ئىختىيارىمدا ئەمەس، بۇگۈن مۇنداق بىر قەھرىمان

تاغامغا ئىگە بولدۇم، يارده‌مچىم بار بولدى» دەپ ئويلىدى. شۇنىڭ بىلەن ليۇ بېينى سول قول سەركەردە، يىچېڭ بېگى قىلىپ تەيىنلىدى. خان مەرىكە ـ سورۇن راسلاپ ياخشى كۈتكەندىن كېيىن، ليۇ بېي خاننىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۇر بايان قىلىپ سارايدىن چىقتى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئەل ئارىسىدا خان تاغىسى ليۇ بېي دەپ نام ئالدى.

ساۋ ساۋ سارىيىغا قايتقاندىن كېيىن، شۇن يۇي باشلىق مەسلىھەتچىلەر كېلىپ كۆرۈشتى ۋە:

ـ خاننىڭ ليۇ بېينى تاغام دەپ ئېتىراپ قىلغانلىقى جانابلىرىغا پايدىلىق ئەمەسمىكىن، ـ دېيىشتى.

ـ ئۇ خان تەرەپتىن تاغا دەپ تونۇلغان بولسىمۇ، مەن خان نامىدىن پەرمانلار چىقىرىمەن. دېمەك، ئۇنىڭ بويسۇنماي ھەددى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۇنى شۇيچاڭدا قالدۇردۇم، ئۇ خانغا يېقىن تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە مېنىڭ ئىلكىمدە، ئۇنداق بولغاندىن كېيىن نېمىدىن قورقىمەن؟ مېنىڭ تەشۋىشىم ئەمىر ياڭ بياۋنىڭ يۇەن شۇنىڭ تۇغقىنى ئىكەنلىكىدە. ئەگەر ئۇ يۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئىككى ئاكا ـ ئۇكا بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئىچكى جەھەتتىن بولۇشۇپ بەرسە، چوڭ زىيانكەشلىك قىلالايدۇ، شۇڭلاشقا بۇنى ئارىدىن يوقىتىش لازىم، ـ دېدى ساۋ ساۋ.

ساۋ ساۋ ئادەملىرىگە مەخپىي بۇيرۇق بېرىپ، ياڭ بياۋغا يۇەن شۇ بىلەن تىل بىرىكتۈردى دېگەن بوھتاننى چاپلىتىپ ئەرز قىلدۇردى ـ دە، ياڭ بياۋنى زىندانغا تاشلىدى ۋە مەن چۇڭغا ئۇنى جايلىۋېتىشنى بۇيرۇدى.

بۇ كۈنلەردە بېيخەي ھاكىمى كۇڭ رۇڭ پايتەخت شۇيچاڭدا ئىدى. ئۇ بۇ ۋەقە يۈزىسىدىن ساۋ ساۋغا كىرىپ:

ـ جانابىي ياڭ بياۋ تۆت نەسلىدىن بېرى پاك كېلىۋاتقان كىشى. قانداق قىلىپ يۇەن ئۇرۇقىدىن بولغانلارنى دەپ ئۇنىڭغا

جىنايەت ئارتقىلى بولسۇن؟ — دېدى.

— بۇ خاننىڭ پىكرى، — دېدى ساۋ ساۋ.

— چىڭ ۋاڭغا جاۋگۇڭنى ئۆلتۈرۈڭ دېگەن ۋاقتىدا، جۇگۇڭ* بۇنى بىلەتتىمۇ؟ — دېدى كۇڭ رۇڭ.

ساۋ ساۋ ئىلاجسىز قېلىپ، ياڭ بياۋنى مەنسىپىدىن ئېلىپ يۇرتىغا قايتۇردى. مۇشاۋىر جاۋيەن ساۋ ساۋنىڭ زوراۋانلىقىدىن غەزەپلەندى، ساۋ ساۋنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ۋەزىرلەرنى ئۆزى بىلگەنچە جازالاۋاتقانلىقى، خاننىڭ پەرمانى بويىچە ئىش كۆرمەيۋاتقانلىقى توغرىسىدا خانغا شىكايەت يازدى. بۇنى ئاڭلىغان ساۋ ساۋ غەزەپلىنىپ، جاۋ يەننى ئۆلتۈرگۈزدى. بۇ ھادىسە بىلەن ئەركان دۆلەتنىڭ بارى قورقۇشۇپ كەتتى.

— ھازىر جانابلىرىنىڭ ئۇلۇغ نام - شۆھرىتى كۈنسايىن ئېشىۋاتىدۇ، نېمە ئۈچۈن بۇ ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، خانلىقنى قولغا كىرگۈزۈشكە تەرەددۇت قىلمايدىلا؟ — دەپ مەسلىھەت بەردى مۇشاۋىر.

— خاننىڭ ئىشەنچلىك ۋەزىرلىرى كۆپ، يەڭگىللىك بىلەن ھەرىكەت قىلىشقا بولمايدۇ، خاننى ئوۋغا تەكلىپ قىلىپ، ئەھۋالغا قاراپ باقىمەن، — دېدى ساۋ ساۋ.

ساۋ ساۋ شۇنىڭ بىلەن ياخشى ئات، ئېسىل بۈركۈت، تايغان، ئوقيالار ھازىرلىدى، ئالدى بىلەن شەھەر تېشىغا لەشكەر توپلاپ قويغاندىن كېيىن، ئوۋغا تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن خان ھۇزۇرىغا كىردى.

— ئوۋ قىلىش توغرا يول ئەمەس! — دېدى خان.

— قەدىمكى خانلار باھار، ياز پەسلىدە زىرائەتلەرنى كۆرۈش، قىش، كۈز پەسلىدە ئوۋ قىلىش ئۈچۈن تۆت پەسىلدە شەھەر ئەتراپلىرىغا چىقىپ سەيلە قىلاتتى ۋە شۇ يول بىلەن

---

* جۇگۇڭ — جۇ بەگلىكىنىڭ بېگى ۋېنۋاڭنىڭ ئوغلى بولۇپ، ۋۇۋاڭ ھۇزۇرىدا يۇقىرى مەرتىۋىدە ئىدى.

ئۆزىنىڭ نوپۇز ۋە ھەيۋىتىنى ئەلگە نامايىش قىلاتتى، بۇگۈن ئەلدە پاراكەندىچىلىك يۈز بېرىۋاتقان ۋاقتىدا، ئۇۋ قىلىش باھانىسى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىپ قويۇشىمىز لازىم، — دېدى ساۋ ساۋ.

خان نائىلاج چاپقۇر ئېتىغا مىنىپ، ئېسىل گۆھەرلەر نەقىشلەنگەن كامانىنى، قىرلىق ئوقلىرىنى ئېلىپ، قاتار تىزىلغان ھۆرمەت قاراۋۇللىرى بىلەن شەھەردىن چىقتى.

ليۇ بېي گۈەن يۈي، جاڭ فېيلار بىلەن ئوقيالىرىنى ئېلىپ، ئىچىگە نىمچە، قۇياق كىيگەن، قوللىرىغا قورال ياراغ ئالغان ۋە بىرنەچچە ئون ئاتلىق لەشكەرنى ھەمدەم قىلغان ھالدا خانغا ئەگىشىپ شۇيچاڭدىن چىقتى. ساۋ ساۋ ئۆزىنىڭ چاقماقتەك يۈگۈرۈك جەدە ئېتىغا مىنىپ، 10 تۈمەن لەشكەر ئېلىپ خان بىلەن شۇيتەنگە شىكارغا چىقتى. لەشكەرلەر ئورىۋالغان ئۇۋ مەيدانىنىڭ دائىرىسى 200 چاقىرىمدىن ئارتۇق كېلەتتى. ساۋ ساۋنىڭ ئېتى خاننىڭ ئېتى بىلەن بىرگە پەقەت بىر ئات بېشى قويۇپ كېتىۋاتاتتى، ئارقىدا غىچلا ساۋ ساۋنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك سەركەردە — سەرۋازلىرى بار ئىدى، قەلەمدار — ئەلەمدار، بەگلەر يىراقتا ماڭاتتى، ھېچكىم يېقىن كېلىشكە پېتىنالمايتتى. شۇ كۈنىلا شيەندى خان ئاتلىق يۈرۈپ شۇيتيەنگە يېتىپ كەلدى، ليۇ بېي يول ياقىسىدا تۇرۇپ خانغا تەرىم قىلىپ ھارمىدى.

— تاغا! بۇگۈن ئۆزلىرىنىڭ ئۇۋ ئۇۋلاپ ئوقيا ئېتىشلىرىنى كۆرمەكچىمەن، — دېدى خان.

ليۇ بېي بۇيرۇقنى ئېلىپ ئاتلاندى. توساتتىن ئوتلۇق ئىچىدىن بىر توشقان قېچىپ چىقتى، ليۇ بېي كىرىچىنى بوشاتتى، ئوق دەل بېرىپ توشقانغا تەگدى. خان بارىكاللا، ئاپىرىن! دەپ تەبرىكلىدى. بىر توپا دۆڭلۈكتىن ئۆتكەندە ئازغانلىقتىن بىر چوڭ بۇغا چىقىپ قالدى، خان ئۇدا ئۇچ پاي

ئوق ئېتىۋىدى، بىرىمۇ تەگمىدى. ئاندىن ئۇ ساۋ ساۋغا قاراپ:

— سىز ئېتىپ بېقىڭ! — دېدى.

ساۋ ساۋ خاننىڭ لەھەل ـ ياقۇتلار بىلەن نەقىشلەنگەن كامانىنى، قىرلىق ئوقىنى سوراپ ئالدى ـ دە، كامانىنى راسا تارتىپ بىر ئېتىۋىدى، ئوق بېرىپ دەل بۇغىنىڭ دۈمبىسىگە تەگدى، بۇغا شۇ ھامان يەرگە يىقىلدى. ۋەزىر ـ ۋۇزرالار، سەركەردە ـ سەرۋازلار قىرلىق ئوقنى كۆرۈپ، خان ئېتىپ تەگكۈزگەن چېغى دەپ ئويلاشتى ۋە خانغا قاراپ بىردىنلا، «خانىمىزنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي!» دەپ توۋلاشتى، ساۋ ساۋ ئېتىنى دىۋىتكىنىچە خان ئالدىغا ئۆتۈپ ئالقىشلارنى قوبۇل قىلدى. بۇ ھالنى كۆرۈپ ھەممىنىڭ كەيپى ئۇچتى، لىيۇ بېينىڭ ئارقىسىدا تۇرغان گۇەن يۇي دەرغەزەپ بولۇپ، قىيغاچ قېشى تىك تۇردى، ئۇ يۇمۇق كۆزىنى ئېچىپ قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ساۋ ساۋنى ئۆلتۈرۈشكە ئات چاپتۇرماق بولۇپ تۇرۇشىغا، لىيۇ بېي كۆرۈپ قېلىپ، ئالمان ـ تالمان توختا دەپ قول ۋە كۆز ئىشارىتى قىلدى. گۇەن يۇي ئاغىسىنىڭ مۇنداق قىلغىنىنى كۆرۈپ ھەرىكەت قىلىشقا پېتىنالمىدى. لىيۇ بېي ساۋ ساۋغا قەددىنى ئېگىپ تۇرۇپ:

— باش ۋەزىر جانابلىرىدەك مەرگەن كاماندازلار دۇنيادا بەك ئاز ئۇچرايدۇ! — دەپ تەبرىكلىدى.

— بۇ خانىمىزنىڭ بەخت ـ تەلىيىدۇر! — دېدى ساۋ ساۋ كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە ئېتىنى قايتۇرۇپ خاننى تەبرىكلىدى ـ دە، لەھەل ـ ياقۇتلار بىلەن نەقىشلەنگەن كامانىنى خانغا قايتۇرۇپ بەرمەستىن ئۆزى ئېسىۋالدى.

شىكار تۈگىگەندىن كېيىن، شۇيتىيەندە مەرىكە ـ سورۇن ئۆتكۈزۈلدى. مەرىكە ـ سورۇن تارقىغاندىن كېيىن خان پايتەخت شۇيچاڭغا قايتتى. ئاندىن ھەركىم ئۆز ئۆيىگە قايتتى. گۇەن يۇي لىيۇ بېيدىن:

— مۇناپىق ساۋ ساۋ خاننى مۇنچىۋالا خورلامدۇ؟ مەن ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئەل ئۈچۈن بۇ زىيانكەشنى يوقاتماقچىدىم. ئاغا، سىلى مېنى نېمىشقا توسۇدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— «چاشقاننى ئۆلتۈرەي دېسەڭ قاچا سۇنىدۇ» دېگەن گەپ بار. خان بىلەن ساۋ ساۋ ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى بىرلا ئات بېشىچىلىك ئارىلىق بار، پۈتۈن ئەتراپنى ساۋ ساۋنىڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرى قورشىۋالغان. ئىنىم! ئەگەر سىز بىردەملىك ئاچچىقىڭىزغا پايلىماي، يەڭگىللىك قىلسىڭىز، ئىش ئەپلەشمەي خانغا زىيان — زەخمەت يېتىپ قالسا، ئەكسىچە بىز گۇناھكار بولۇپ قالىمىز، — دېدى ليۇ بېي.

— بۇگۈن بۇ ئوغرى ئۆلتۈرۈلمەيدىكەن، — دېدى گۇەن يۇي، — كېيىن چوقۇم بالاسى تېگىدۇ.

— ھازىرچە سىر ساقلاش لازىم، كەلسە — كەلمەس سۆزلەش يارىمايدۇ، — دېدى ليۇ بېي.

ئەمدى گەپنى خاندىن ئاڭلاڭ.

شيەندى خان ئوردىغا قايتىپ، كۆز يېشى قىلغان ھالدا خانىش فۇ خېنىمغا:

— مەن تەختكە ئولتۇرغىنىمدىن بېرى، مەككار مۇناپىقلار ھەر تەرەپتىن باش كۆتۈردى، دەسلەپ دۇڭ جۇنىڭ بالاسىغا يولۇقتۇم، كېيىن لى جۆ، گۇسىلارنىڭ پاراكەندىچىلىكىگە ئۇچرىدىم. باشقىلار تارتمىغان ئەلەم — كۈلپەتلەرنى سەن بىلەن بىز تارتتۇق، كېيىن ساۋ ساۋغا ئىگە بولۇپ، بۇنى ئەل ۋەزىرى بولارمىكىن دېسەم، ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ، خالىغانچە زورلۇق — زومبۇلۇق قىلىۋاتىدۇ. مەن ئۇنى ھەر قېتىم كۆرسەم، گويا ئازغان — تىكەن ئارىسىدا قالغاندەك بولىمەن. بۇگۈن ئوۋ مەيدانىدا، مېنىڭ نامىمغا توۋلىنىۋاتقان ئالقىش سادالىرىنى ئۆزىگە مەنسۇپ قىلىۋالدى، ئەدەپسىزلىكتە چېكىدىن ئاشتى!

قاچانلا بولمىسۇن ئۇنىڭدا بىر يامان نىيەت تۇغۇلماي قالمايدۇ، بىز ئەر - خوتۇن ياتىدىغان گۆرىمىزنىمۇ بىلمەي قالىمىز، — دېدى.

— پۇتۇن خاندانلىقىمىزدا شۇنچىۋالا ۋەزىر - ۋۇزرالار بار، — دېدى خانىش فۇ خېنىم، — ھەممىسى خەن خاندانلىقىنىڭ ئاش - تۇزىنى يەپ تۇرۇپتۇ، بۇلاردىن ئەل خالاسكارلىقى ئۈچۈن بىرەرتىسىمۇ چىقماسمۇ؟

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا، ئۇشتۇمتوت تالادىن بىر كىشى كىرىپ كەلدى - دە:

— ئەي خانىم، خانىشىم! غەم قىلىشمىسىلا، شۇنداق بىر كىشىنى كۆرسىتەيكى، ئۇ ئەلنى زىيانكەشلەردىن تازىلايدۇ، — دېدى.

خان قارىسا، بۇ كىشى خانىش فۇ خېنىمنىڭ ئاتىسى فۇ ۋەن ئىكەن.

— ئاتا، — دېدى خان يېشىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، — مۇناپىق ساۋ ساۋنىڭ زوراۋانلىق قىلىۋاتقىنىنى سىلىمۇ بىلىدىكەنلا - دە؟

— شۇيتىپەندە بۇغا ئاتقان ئىشنى كىم كۆرمىدى؟ خاندانلىقتىكىلەر يا ساۋ ساۋنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى، يا بولمىسا ئۇنىڭ مۇخلىسلىرى. بۇ مۇناپىق ئوغرىلارنى جازالاشتا ئالىيلىرىنىڭ تۇغقانلىرىدىن باشقا كىم ساداقەتلىك كۆرسىتەلەيدۇ؟ كەمسىنە قېرى خادىملىرى ھوقۇقسىز بىر شەخس بولغىنىم ئۈچۈن، بۇ ئىشنىڭ ئەھدىسىدىن چىقىشىم قىيىن. مېنىڭچە، قېيناغىلىرى ھارۋا ئاتلىقلار سەركەردىسى دۇڭ چېڭغا ھاۋالە قىلساق، — دېدى فۇ ۋەن.

— قېيناغام دۇڭ چېڭ ئەل قىيىنچىلىقتا قالغان ۋاقىتلاردا كۆپ ئەجىر كۆرسەتكەن، بۇنى ئوبدان بىلىمەن؛ ئۇلۇغ ئىشلار ئۈستىدە كېڭىشىش ئۈچۈن، ئىچكى ھەرەمگە چاقىرتايلى، — دېدى خان.

— ئالىيلىرىنىڭ ئەتراپىدىكىلەر، — دېدى فۇ ۋەن، — ساپلا ساۋ ساۋنىڭ ئىشەنچلىك كىشىلىرى. ئەگەر ئىش پاش بولۇپ قالسا زور پالاكەت يۈز بېرىدۇ.

— ئەمىسە قانداق قىلغۇلۇق؟

— مېنىڭ بىر تەدبىرىم بار: ھەزرەتلىرى بىر قۇر كىيىم ۋە زەركەمەر ھازىرلاپ مەخپىي يوسۇندا دۇڭ چېڭغا ئىنئام قىلسىلا، كەمەر قەۋىتىنىڭ ئىچىگە مەخپىي پەرمانلىرىنى قويدۇرۇپ تىكتۈرۈۋېتىپ، ئاندىن بەرسىلە ھەمدە ئۆيگە بېرىپ پەرماننى ئوقۇشقا ۋە كېچە ـ كۈندۈزلەپ تەدبىر كۆرۈشكە بۇيرۇق قىلسىلا، ئۇنى ئىنس ـ جىنمۇ بىلمەيدۇ، — دېدى فۇ ۋەن.

— خان ماقۇل كۆردى، فۇ ۋەن خەيرلىشىپ چىقىپ كەتتى.

خان بارمىقىنى چىشلەپ قان چىقىرىپ، قېنى بىلەن شايى ياغلىققا بىر مەخپىي پەرمان يازدى ۋە خانىش فۇ خېنىمغا زەر كەمەرنىڭ قەۋىتى ئىچىگە بىلىنمىگۈدەك قىلىپ تىكىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئاندىن كىيىمنى كىيىپ كەمەرنى باغلىدى = دە، ئىچكى ھەرەم خادىملىرى ئارقىلىق دۇڭ چېڭنى چاقىرتتى. دۇڭ چېڭ كىرىپ خانغا رەسمىي سالام قىلىپ بولغاندىن كېيىن، خان:

— مەن خانىش بىلەن باخېدىكى ئەلەم ـ كۈلپەتلەرنى سۆزلىشىپ، ئاغا، سىزنىڭ كۆرسەتكەن زور ئەجىرىڭىزنى ئەسلىدۇق، شۇڭلاشقا ئۆزىڭىزدىن ھال سوراش ئۈچۈن چاقىرتقانىدىم، — دېدى.

دۇڭ چېڭ بېشىنى ئېگىپ تۇرۇپ تەشەككۈر بايان قىلدى. خان دۇڭ چېڭنى ئوردىدىن باشلاپ چىقىپ، ئەجدادلار ئىبادەتخانىسىغا ئېلىپ كىردى، ئۇ يەردىن ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسەتكەن ۋەزىرلەر راۋىقىغا باشلاپ كىردى. خان خۇشبۇي ئىسرىق سېلىپ ئىبادەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن، دۇڭ چېڭنى رەسىملەرنى كۆرۈشكە باشلاپ ماڭدى. رەسىملەر ئارىسىدا گاۋ

زۇ خان لیۇ باڭنىڭ رەسىمى بار ئىدى.

— مېنىڭ ئۇلۇغ بوۋام گاۋ زۇ خان ھەزرەتلىرى قەيەردىن يۈرۈش قىلغان ۋە قانداقسىگە خانلىق تىكلىگەنىدى؟ — دەپ سورىدى خان.

— ھەزرەتلىرى ماڭا چاقچاق قىلىۋاتامدىلا؟ — دېدى دۇڭ چېڭ ئەجەبلىنىپ، — مۇقەددەس بوۋىمىزنىڭ ئىشلىرىنى قانداق قىلىپ بىلمەيدىلا؟ خان لیۇ باڭ ھەزرەتلىرى سىشاڭدا مەھەللە ئاقساقىلى بولۇپ تۇرغاندا، ئۇچ چىلىق شەمشىرىدە يىلان ئۆلتۈرۈپ ئىسيان كۆتۈرۈش بىلەن ھەر تەرەپكە يۈرۈش قىلدى، ئۇچ يىلدا چىن بەگلىكىنى، بەش يىلدا چۇ بەگلىكىنى مۇنقەرز قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەلگە ئىگە بولۇپ، بۇ ئۇلۇغ، مەڭگۈلۈك ئىشنىڭ ئاساسىنى قۇرغانىدى.

— ئەجدادلىرىمىز شۇ قەدەر قەھرىمان ئىكەن، ئەۋلادلىرى بۇنچىۋالا زەئىپ. نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق! — دېدى خان ئوڭ ۋە سولدىكى ئىككى مۇشاۋىرنىڭ رەسىمىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — بۇ ئىككى ئادەم لیۇ بېگى جاڭ لیاڭ، زەن بېگى شيا خې ئەمەسمۇ؟

— شۇ گاۋ زۇ بۇ ئىككى ئادەمنىڭ كۈچىگە يۆلىنىپ، ئۆز خاندانلىقىنىڭ ئاساسىنى قۇرغانىدى، — دېدى دۇڭ چېڭ.

خان ئەتراپىدىكىلەرنىڭ يىراقتىراق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، مەخپىي ھالدا دۇڭ چېڭغا:

— سىزمۇ بۇ ئىككى ئادەمگە ئوخشاش يېنىمدا تۇرۇشىڭىز لازىم، — دېدى.

— مېنىڭ ھېچبىر يەتكۈزگەن خىزمىتىم بولمىسا، — دېدى دۇڭ چېڭ، — قانداق قىلىپ بۇ ئىشنىڭ ئەھدىسىدىن چىقالايمەن؟

— سىزنىڭ كۈنپېتىش ئاستانىدە مېنى قۇتقۇزۇشتا يەتكۈزگەن ئەجىر - تۆھپىڭىزنى ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق، — بىرەر

ئىنئام بېرەلمىدىم، — دېدى خان ئۇچىسىدىكى كىيىم ۋە كەمەرنى كۆرسىتىپ، — سىز بۇ كىيىمنى كىيىپ ۋە بۇ كەمەرنى باغلاپ يۈرسىڭىز، ھەر دائىم مېنىڭ بىلەن بىللە بولغاندەك بولۇرسىز.

دۇڭ چېڭ باش ئۇرۇپ، رەھمەت ۋە تەشەككۇر بايان قىلدى. خان كىيىمنى ۋە كەمەرنى يېشىپ دۇڭ چېڭغا ئىنئام قىلدى ۋە مەخپىي ھالدا:

— قايتقىنىڭىزدىن كېيىن ئىنچىكىلەپ كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىڭ. كۈتكەن ئۈمىدىمنى يەردە قويماسسىز؟ — دەپ خىتاب قىلدى.

خاننىڭ غەرىزىنى چۈشەنگەن دۇڭ چېڭ كىيىمنى كىيىپ، كەمەرنى باغلىدى ۋە خان بىلەن خەيرلىشىپ راۋاقتىن چۈشتى — دە، چىقىپ كەتتى.

ئادەملەر خان بىلەن دۇڭ چېڭنىڭ ئەجىر — خىزمەت يەتكۈزگەنلەر راۋىقىدا سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى ئاللىقاچان ساۋ ساۋغا مەلۇم قىلىشقانىدى، ساۋ ساۋ كۆرۈش ئۈچۈن ئوردىغا يول ئالدى. دۇڭ چېڭ راۋاقتىن چۈشۈپ ئوردا قوۋۇقىغا كەلگەندە، ساۋ ساۋ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى؛ يوشۇرۇنىدىغان دالدا جاي بولمىغاچقا، يول بويىدا تەزىم قىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى.

— خان قېيناغىسى، قەيەردىن كېلىۋاتىدىلا؟ — دەپ سورىدى ساۋ ساۋ.

— خان ھۇزۇرىغا چاقىرىتىپ، تاۋار تون، زەر — كەمەر ئىلتىپات قىلدى.

— نېمە سەۋەبتىن ئىلتىپات قىلدى؟

— كەمىنىلىرىنىڭ ئۆتمۈشتە كۈنپېتىش ئاستانىدە خاننى قۇتقۇزۇپ يەتكۈزگەن ئەجىر — خىزمىتىمنى ئەسلەپ ئىنئام قىلدى.

— كەمەرنى يەشسىلە، كۆرۈپ باقاي! —

دۇك چېك كېسىم بىلەن كەمەردە مەخپىي پەرمان بارلىقىنى بىلگىنى ئۈچۈن ساۋ ساۋنىڭ ئۇقۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، سالغىلى ئۇنمايۋاتقانغا سۈردى.

ساۋ ساۋ ئەتراپىدىكىلەرگە توۋلىغان ھالدا:

— تېز يېشىڭلار! — دېدى ۋە خېلى ۋاقىتقىچە كۆرگەندىن كېيىن كۈلۈپ تۇرۇپ، — ياخشى كەمەر ئىكەن! كېيىمىنى ھەم سالسىلا، كۆرۈپ باقاي! — دېدى.

دۇك چېك ئىچىدە قورقۇپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئېتىيات قىلماسقا پېتىنالماي، كېيىمىنى سېلىپ تەقدىم قىلدى. ساۋ ساۋ كېيىمنى ئۆز قولى بىلەن ئېلىپ كۇنگە تۇتۇپ ناھايىتى سىنچىلاپ قاراپ چىقتى ۋە كېيىمنى ئۆزى كېيىپ، كەمەرنى باغلىدى ـ دە، ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ:

— ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى قانداق؟ — دەپ سورىدى.

ئەتراپىدىكىلەر، ياراشتى، دېيىشتى. ساۋ ساۋ دۇك چېكقا قاراپ:

— خان قېينىاغىسى! كېيىم ۋە كەمەرنى ماڭا ئىلتىپات قىلسىلا قانداق؟ — دېدى.

— خانىمىڭ ئىنئامى، ھەدىيە قىلىشقا پېتىنالمايمەن. باشقا بىرنى تىكتۇرۇپ ھەدىيە قىلاي!

— خان قېينىاغىسى! بۇ كېيىم ۋە زەر كەمەردە باشقا بىرەر سىر بولمىسۇن يەنە؟

— مېنىڭ نە ھەددىم! — دېدى دۇك چېك چۆچۈپ، — ئەگەر باش ۋەزىر جانابلىرىغا لازىم بولسا قالسۇن!

— جانابلىرىغا خانىمىڭ ئىلتىپاتى ئىكەن، مەن قانداق قىلىپ تارتۇالاي؟ چاقچاق قىلدىم، — دېدى ـ دە، كېيىمنى سېلىپ كەمەرنى يېشىپ، دۇك چېكقا قايتۇرۇپ بەردى.

دۇك چېك ساۋ ساۋ بىلەن خەيرلىشىپ ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن، قېرائەتخانىسىدا كېچىچە تەنھا ئولتۇرۇپ، چاپانىنى قايتا ـ

قايتا سىنچىلاپ كۆزدىن كەچۈردى، ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسە تاپالمىدى - دە، خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ «خان ماڭا كىيىم - كەمەر ئىنئام قىلغان ۋاقتىدا، سىنچىلاپ قاراڭ دېۋىدى، بۇ سۆزى ئەلۋەتتە غەرەزسىز بولمىسا كېرەك؛ ئەجەبا ھېچ نەرسىنىڭ ئىزى كۆرۈنمەيدۇ؟» دېگەن ئويغا كېلىپ، كەمەرنى كۆزدىن كەچۈردى. كەمەرگە ئاق قاشتاشلاردىن كىچىك ئەجدىھانىڭ سۈرىتى چېكىلگەن، ئىچىگە بېنەپشە رەڭ كىمخابتىن ئەستەر تۇتۇلغان، ئۇ راۋۇرۇس تىكىلگەن بولۇپ، باشقا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. دۇڭ چېڭ گۇمانلاندى، ئۇنى شىرەنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، تەكرار ئىزدەشكە كىرىشتى. خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ھېرىپ كېتىپ شىرەنىڭ ئۈستىگە بېشىنى قويغىنىچە ئۇخلىماق بولدى، ئەنە شۇ ۋاقتىدا چىراغنىڭ پوتلىسى تۇيۇقسىزلا كەمەرنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ، ئەستەرلىكنىڭ كىچىككىنە يېرىنى كۆيدۈرۈپ قويدى. دۇڭ چېڭ ئالدىراپ قولىغا ئېلىۋىدى، ھېلىقى كۆيگەن يەردىن بىر ئاق ئىپەك ياغلىق، ياغلىقتا قان ئىزى كۆرۈنۈپ قالدى. تېزلىكتە پىچاق بىلەن ئېچىپ قارىۋىدى، خاننىڭ قان بىلەن يېزىلغان قوليازمىسى — مەخپىي پەرمان ئىكەن. پەرماندا مۇنداق دېيىلگەن:

مەن ئىنسانلىق مۇناسىۋەتتە، ئاتا - بالىنىڭ مۇناسىۋىتى بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ؛ ئۇلۇغلۇق بىلەن تۆۋەنلىكنىڭ پەرقى خان بىلەن ۋەزىرلەرنىڭ مۇناسىۋىتىدە كۆرۈلىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. بۇ يېقىندىن بېرى، مۇناپىق ساۋ ساۋ ھوقۇقنى سۇيىئىستېمال قىلىپ، ماڭا جەبىر - زۇلۇم قىلىۋاتىدۇ؛ ئۆز مۇخلىسلىرى بىلەن بىرلىشىۋېلىپ، خانلىق ئەركانلىرىنى بۇزۇۋاتىدۇ؛ مېنىڭ ئىختىيارىمسىز ئۆزى بىلگەنچە مەنسەپلەرگە تەيىنلەش، تارتۇقلاش - جازالاش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈۋاتىدۇ. مەن ئەلگە خەۋپ - خەتەر

كېلىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، كېچە - كۈندۈز غەمدە قالدىم.

سىز ئەلنىڭ ۋەزىرى، ماكا تۇغقان بولىسىز، ئۇلۇغ بوۋام گاۋ زۇ خان ھەزرەتلىرىنىڭ خانلىق تىكلەش يولىدا تارتقان قىينىچىلىقلىرىنى نەزەرگە ئېلىپ، سادىق، ۋاپادارلىقىنى ئۆزىدە گەۋدىلەندۈرگەن ئەزىمەتلەرنى توپلاپ، بۇ مۇناپىقلار توپىنى ئۆزۈل - كېسىل يوقىتىش يولىدا خاندانلىقىنى ئەمىن ئەتىسىڭىز، ئەجدادلىرىڭىز رازى بولاتتى! بارمىقىمدىن قان چىقىرىپ، پەرمان يېزىپ سىزگە تاپشۇرىدۇم. زىنھار ئېھتىيات بىلەن ھەرىكەت قىلغايسىز، ئۇمىدىمنى يەردە قويمايسىز! جەنئەتتىڭ 4 - يىلى، 3 - ئاي.

دۇڭ چېڭ پەرمانىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزى ياشلىرى تارىلاپ ئاقتى، كىچىچە كۆزى ئويقۇغا بارمىدى. سەھەر تۇرۇپ يەنە قىرائەتخانىسىغا كىرىپ، مەزكۇر پەرماننى قايتا - قايتا كۆزدىن كەچۈرۈپ، ھېچبىر چارە - تەدبىر ئويلاپ تاپالمىدى. پەرماننىڭ شىرە ئۇستىگە قويۇپ ساۋ ساۋنى يوقىتىش پىلانى ئۇستىدە خىيالغا چۆكتى، ئاخىر بىر قارارغا كېلەلمەي، شىرەگە يۆلىنىپ ئۇخلاپ قالدى. ئۇشتۇمتۇت يانداش ئامبال ۋاڭ زىفۇ كېلىپ قالدى. ئىشىك ئاغىسى ۋاڭ زىفۇنىڭ دۇڭ چېڭ بىلەن يېقىن دوست ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، توسۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ توپتوغرا قىرائەتخانىغا كىرىپ كەلدى - دە، دۇڭ چېڭنىڭ شىرەگە يۆلىنىپ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى كۆردى، ئۇنىڭ يېڭىنىڭ ئاستىدا بىر ئاق ياغلىق باستۇرۇلۇق ئىكەن، خانىڭ ئۆزىنى مەن-دەپ خىتاب قىلىدىغان «جېن» ھەرپى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ۋاڭ زىفۇ گۇمانلاندى - دە، ئاستا سۇغۇرۇۋېلىپ ئوقۇدى ۋە يېڭىگە يوشۇرۇپ قويدى، ئاندىن:

— خان قېيناغىسى مۇنداقمۇ بەخىرامان بولامدىكەن؟ قانداق ئويقۇلىرى كەلدى؟ — دېدى.

دۇڭ چېكڭ چۆچۈپ ئويغاندى، ئۇ پەرماننىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ ئەرۋايى ئۇچۇپ سارايسىمگە چۈشتى.

— سىلى جانابىي ساۋ ساۋنى ئۆلتۈرىدىغان بولسىلا، مەن سىزنى پاش قىلىمەن، — دېدى ۋاڭ زىغۇ.

— ئەگەر ئۆزلىرى مۇنداق قىلىمەن دېسىلە، خەن خاندانلىقى تۈگىدى دېگەن سۆز! — دېدى دۇڭ چېكڭ يىغلاپ تۇرۇپ.

— ئوينىشىپ قويدۇم، مېنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىم خەن خاندانلىقىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېگە بولۇپ كەلگەن، مەن ساداقەتسىزلىك قىلامدىمەن؟ ئەلدىكى مۇناپىقلارنى بىرلەكتە يوقىتىش ئۈچۈن كەمىنلىرى بىر كىشىلىك كۈچۈمنى ئايىمايمەن، — دېدى ۋاڭ زىغۇ.

— ئەگەر سىلىدە مۇنداق نىيەت بولىدىغان بولسا، بۇ ئەلنىڭ چوڭ بەختى!

— بىر پىنهان ئۇيغە كىرىپ ئەھدىنامە يازايلى، خەن خاندانلىقىنى قوغداش ئۈچۈن ئۇچ ئەۋلادىمىزنى ئاتاپ قويايلى! دۇڭ چېكڭ ناھايىتى خۇشال بولدى، ئۇ بىر ئاق يانغلىقنى ئېلىپ ۋاۋۇال نامىنى يېزىپ ئىمزا قويدى. ۋاڭ زىغۇمۇ ئىمزا قويدى. ئىمزادىن كېيىن ۋاڭ زىغۇ:

— سەركەردە ۋۇ زىلەن مېنىڭ يېقىن دوستۇم، ئۇنىمۇ ئۆزىمىزگە قوشۇۋېلىشىمىز مۇمكىن، — دېدى.

— ئوردىدىكى ۋەزىرلەر ئىچىدە چاڭشۇيلۇق لەشكەر بېشى جۇڭ جى، مۇشاۋىر ۋۇ شۇ مېنىڭ سىردىشىم، ئۇلارنىڭ مەن بىلەن ئىش بىرلىكى قىلىشلىرى چوقۇم، — دېدى دۇڭ چېكڭ.

كېچىشىنىڭ ئوستىگە مۇلازىم بالا كىرىپ جۇڭ جى بىلەن ۋۇ شۇنىڭ يوقلاپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى، دۇڭ چېكڭ:

— بۇ تەكرىنىڭ ماڭا قىلغان ياردىمى! — دېدى - دە، ۋاڭ

زىغۇنى ۋاقىتلىق دەرىپەردىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇشقا ئۇندىدى. دۇڭ چېڭ ئىككىسىنى قىرائەتخانىسىغا باشلىدى، ئولتۇرۇشتى، چاي ئىچىلدى، ئاندىن جۇڭ جى:

— شۇيتيەندىكى ئوۋ ئىشلىرىدىن جانابلىرىمۇ غەزەپلەنگەندىلا؟ — دەپ سورىدى.

— غەزەپلەنسەم نېمە ئامال؟ — دېدى دۇڭ چېڭ.

— ئەزىرايى، بۇ ئوغرىنى ئۆلتۈرىمەن، ئىستىكى، ماڭا ھەمدەم بېرىدىغان كىشى يوق! — دېدى ۋۇ شۇ.

— ئەل ئوچۇن زىيانكەشلەرنى يوقىتىشتا ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق، — دېدى جۇڭ جى.

— سىلەر ئىككىيلەن باش ۋەزىر ساۋ ساۋنى ئۆلتۈرمەكچى بولساڭلار، مەن سىلەرنى تۈتۈپ بېرىمەن! خان قېينىغىسى بۇنىڭغا گۇۋاھ! — دېدى ژاڭ زىغۇ پەردە ئارقىسىدىن چىقىپ.

سادىق ۋەزىرلەر ئۆلۈمدىن قورقمايدۇ. بىز ئۆلسەكمۇ خەن خاندانلىقىنىڭ جېنى بولىمىز، بۇ سىزنىڭ قاراقچىغا بېقىنىپ جان ساقلىغىنىڭىزدىن ياخشىراق! — دېدى غەزەپلەنگەن جۇڭ جى.

— ئىككىمىز دەل مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە ئىككىلىرى بىلەن سۆزلىشىش تەرەددۇتىدا بولۇۋاتاتتۇق. جانابىي ژاڭ زىغۇ ئىككىلىرى بىلەن ئوينىشۋاتىدۇ، — دېدى دۇڭ چېڭ كۈلۈپ ۋە يېڭىدىن پەرماننى چىقىرىپ ئىككىيلەنگە كۆرسەتتى. ئىككىيلەن پەرماننى ئوقۇپ، كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش ئاققۇزدى. دۇڭ چېڭ بۇلارغىمۇ ئىمزا قويدۇردى. ژاڭ زىغۇ:

— ئىككىلىرى بىرئاز تۇرۇپ تۇرۇشسىلا، مەن ۋۇ زىلەننى باشلاپ كېلەي، — دېدى - دە، چىقىپ كەتتى.

ژاڭ زىغۇ بىر پەستىلا ۋۇ زىلەن بىللە قايتىپ كەلدى، ۋۇ زىلەن ھەممە بىلەن كۆرۈشۈپ سىردىن ژاڭپ بولدى، خەتكە ئىمزا قويدى. ئاندىن دۇڭ چېڭ ئارقا زالدا مېھمانلار

شەرپىگە مەڭكە ـ سورۇن راسلاتتى.
توساتتىن شىلياك ھاكىمى ماتېڭنىك يوقلاپ كەلگەنلىكى
خەۋەر قىلىندى. دۇك چېك ئادەملىرىگە:
— مېنى ئاغرىق، كۆرۈشەلمەيدۇ، دەپ جاۋاب
بېرىڭلار، — دېدى.
ئىشىك ئاغىسى چىقىپ كۆرۈشەلمەسلىكىنى
ئېيتىۋېدى، ما تېك:
— مەن ئۇنى تونۇگۇن كۈچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقىنىك
سىرتىدا كىمخاب تون كىيىپ زەركەمەر باغلاپ چىققانلىقىنى
كۆرۈۋىدىم، نېمە سەۋەبتىن كېسەل مەن دەپ ئۆزرە كۆرسىتىدۇ؟
مەن بىكارغا كەلگىنىم يوق، نېمىشقا قوبۇل قىلمايدىكەن؟ —
دېدى غەزەپ بىلەن.
ئىشىك ئاغىسى ما تېڭنىك غەزەپلەنگەنلىكىنى ئۇجۇر
بۇجۇرىغىچە سۆزلەپ بەردى. دۇك چېك ئورنىدىن تۇرۇپ:
— ھەر بىرلىرى ئازغىنا كۈتۈپ تۇرۇشسىلا، مەن غاچچىدە
چىقىپ كىرەي، — دېدى ۋە دىۋاندىن چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى.
رەسمىي سالام ـ سەھەتتىن كېيىن ئولتۇرۇشتى.
— مەن ئوردىغا كىرىپ ياندىم، شۇڭلاشقا خوشلاشقىلى
كېلىۋىدىم، نېمە ئۈچۈن قوبۇل قىلمايدىلا؟ — دېدى ما تېك.
— پېقىر تۈيۇقسىز كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئىستىقبال
قىلالمىدىم، ئەيىبلىكىمەن، — دېدى دۇك چېك.
— چىرايلىرى باھارەك ئېچىلىپ تۇرۇپتۇ، ھېچبىر
ئاغرىقتەك كۆرۈنمەيدىلا، — دېدى ما تېك.
دۇك چېك جاۋاب بېرەلمەي قالدى. ما تېك ئاغرىنىپ
يېڭىنى سىلكىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، پەلەمپەيدىن چۈشۈۋېتىپ
ئاھ چەككەن ھالدا:
— بۇلار ئېلىنىك خالاسكارلىرى ئەمەس! — دەپ تاشلىدى.
دۇك چېك بۇ سۆزدىن تەسىرلىنىپ، ما تېڭنى تەستە ئېلىپ

قالدی ۋە:

— جاناۋبلىرى كىملەرنى ئەلنىڭ خالاسكارى ئەمەس دەيدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— شۇيتيەندىكى ئوۋ ۋەقەسى، — دېدى ما تېڭ، — مېنىڭ مەيدەمنى زەردەپ بىلەن توشقۇزۇۋەتتى. جانابلىرى خانىمزىنىڭ يېقىن تۇغقىنى بولىدىلا. شىلى ھازىر ئىنچكىۋازلىق بىلەن بەند بولۇپ، مۇناپىقلارنى جازالاش ھەققىدە خىيالمۇ قىلمىسىلا، قانداق قىلىپ خاندانلىقنى قىينىچىلىق ۋە ئاپەتتىن خالاس قىلىدىغان ئادەم بولىدىلا؟

دۇڭ چېڭ بۇ گەپتىن قەستەن چۆچۈگەن قىياپەتتە بولۇپ:

— باش ۋەزىر ساۋ ساۋ جانابلىرى ئەلنىڭ ۋەزىرى، خانلىقنىڭ تايانچىدۇر، جانابلىرى نېمىشقا ئوندا ق دەيدىلا؟ — دېدى.

— سىلى ساۋ ساۋنى ياخشى ئادەم دەمدىلا؟ — دېدى ما تېڭ تېخىمۇ ئەزەپلىنىپ.

— ئەترايىمىزدا كۆز - قۇلاق بولىدىغانلار بار، جانابلىرى ئاستىراق سۆز قىلسىلا، — دېدى دۇڭ چېڭ.

— ئۆلۈمدىن قورقىدىغان ئادەملەر ھېچقانداق ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ! — دېدى ما تېڭ ۋە ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى.

دۇڭ چېڭ ما تېڭنىڭ سادىق ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن:

— جانابلىرى ئۆپكىلىرىنى باسسىلا، مەن سىلىگە بىرنەرسە كۆرسىتەي، — دېدى - ده، قىرائەتخانىغا باشلاپ كىرىپ، پەرمانىنى كۆرسەتتى. ما تېڭ ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، قۇيقا چېچى تىك تۇردى، چىشىنى غۇچۇرلىتىپ، كالپۇكلىرىنى چىشلەپ قانىتىۋەتتى ۋە دۇڭ چېڭغا:

— ئەگەر جانابلىرى بىرەرتە ھەرىكەت قىلماق بولسىلا، مەن قول ئاستىمدىكى شىلياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، تاشقى تەرەپتىن

بولۇشىمەن، — دېدى.

دۇك چېك ما تېڭنى باشقىلار بىلەن كۆرۈشتۇردى، ئەھدىنامىنى ئېلىپ چىقىپ ما تېڭغا ئىمزا قويغۇزدى. ما تېك شارابقا قېنىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىچتى ۋە:

— بىز ئۆلسەكمۇ ئەھدىمىزگە خىلاپلىق قىلمايمىز! — دەپ ئانت ئىچتى ھەمدە بىللە ئولتۇرغان بەشىلەنگە قاراپ، — ئەگەر ئون كىشى بولساق، ئىشىمىز ئەمەلگە ئاشاتتى، — دېدى.

— سادىق، مەردلەرنى كۆپ تاپقىلى بولمايدۇ، ئەگەر مۇناپىقلار كىرىپ قالسا، ئەكسىچە زىيانكەشلىككە ئۇچرايمىز، — دېدى دۇك چېك.

— ما تېك مەنسەپدارلار رويخېتىنى ئالدۇرۇپ كۆزدىن كەچۈردى ۋە لىيۇ جەمەتىدىن بولغانلارغا كەلگەندە، چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ:

— نېمە ئۈچۈن مۇنۇ كىشىنى كېڭەشكە چاقىرمايمىز؟ — دېدى.

باشقىلار «كىم؟» دەپ سورىغانىدى، ما تېك ئالدىرماي - تەمتىرىمەي، سالماقلىق بىلەن بۇ كىشىنىڭ ئىسمىنى ئېيتتى.

ھەيۋات:

خان قېيناغىسى ئالدى پەرمان يوقىتىشقا ئوغرىنى؛
خان جەمەت باتۇر بۇ ئىشقا سۈندى پارەدەم قولىنى.

ما تېڭنىڭ كىمنى تىلغا ئالغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بۇ كىتاب خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتىنىڭ 1973 ـ يىل 12 ـ ئاي بېيجىڭ 3 ـ نەشرى، خۇبېي 17 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据人民文学出版社一九七三年十二月北京第三版湖北第十七次印刷本翻译出版。

ئۇچ پادىشاھلىق ھەققىدە قىسسە (1)

ئاپتورى: لو گۇەنجۇڭ

تەرجىمە قىلغۇچىلار: ھاجى ياقۇپ
غۇلام غۇپۇر

三国演义 (1)

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدا تىزىلدى
ئۈرۈمچى پاراۋانلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 14.375 قىستۇرما ۋاراقى: 2
1981 ـ يىل 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1999 ـ يىل 5 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 16.001—19.000
ISBN7—228—05083—5/I・1896

باھاسى: 15.50 يۈەن

三国演义 (1)

(维吾尔文)

罗贯中 著

阿吉·牙乎甫

乌拉木·吾甫尔 合译

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码830001)

新疆新华书店发行 新疆新华印刷二厂排版

乌鲁木齐福利印刷厂印刷

850×1168毫米 32开本 14.375印张 2插页

1981年12月第1版 1999年5月第2次印刷

印数:16.001—19.000

ISBN7-228-05083-5/I·1896 定价:15.50元

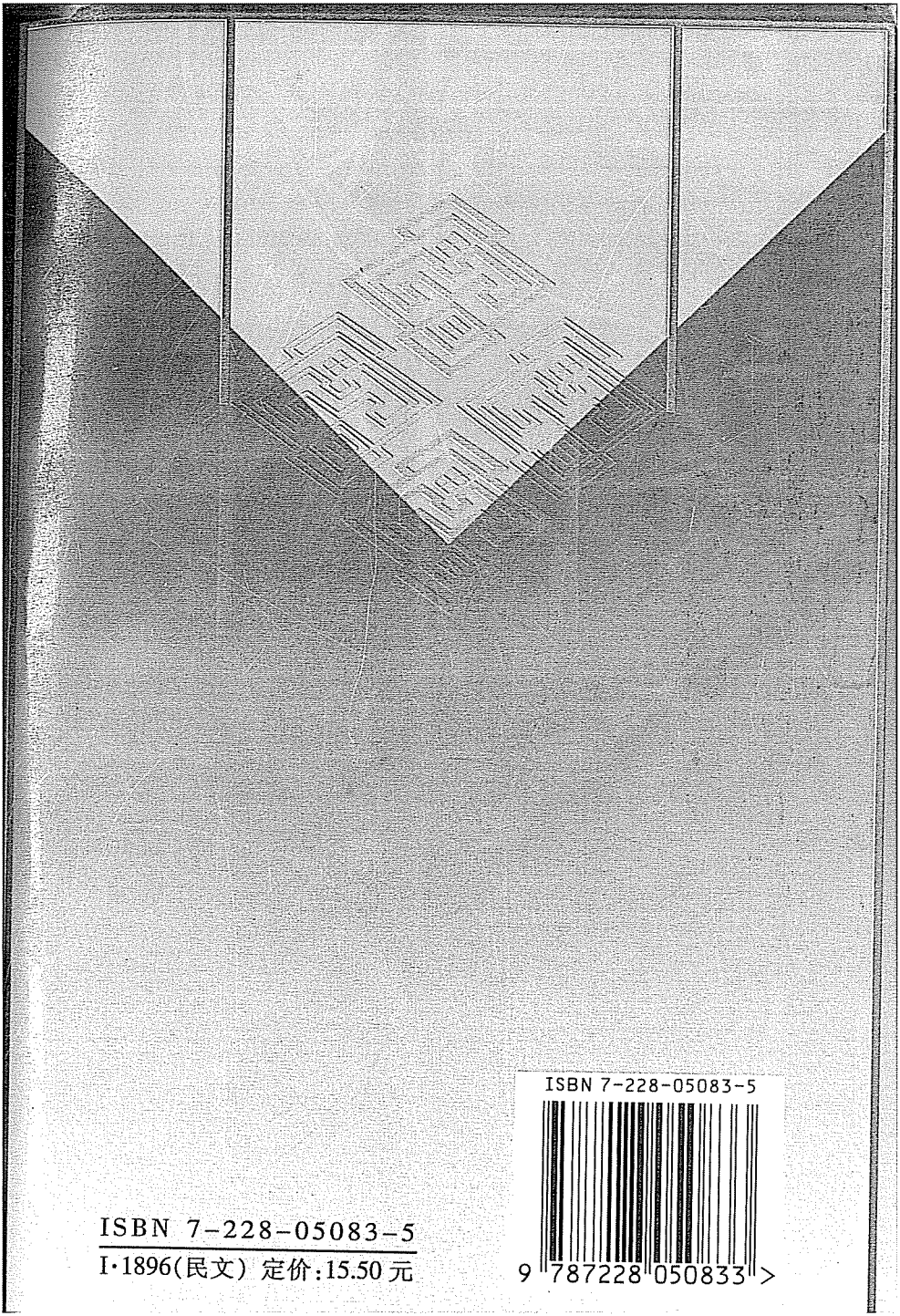

ISBN 7-228-05083-5
I·1896(民文) 定价:15.50 元

ISBN 7-228-05083-5

9 787228 050833 >